ANDREI PLATONOV

CEVENGUR

roman

CR

corectat 08.2017 v.1.0

ANDREI PLATONOV
,,CEVENGUR” ROMAN
MOSKVA ,,HUDOJESTVENNAIA LITERATURA”
1988

ANDREI PLATONOV

CEVENGUR

Traducere de **GEORGE BĂLĂIȚĂ**
și **JANINA IANOȘI**
Cu o prefață de **ION IANOȘI**

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ 1990

Coperta de V. OLAC

ISBN 973-23-0290-9

CĂLĂTORIE CU INIMA DESCHISĂ

Platonov şi Bulgakov : două nume instalate acum statornic în Olimpul literelor ! „Andrei Platonov, încă un mare scriitor, egalul lui Mandelştam, egalul lui Bulgakov, sau poate superior acestuia...", scria Pier Paolo Pasolini în 1973 în comentariul la ediţia italiană a romanului *Cevengur*[1]. Au mai trebuit să treacă destui ani pînă să recunoască toată lumea acest adevăr. ,,Mare scriitor" Bulgakov a fost omologat mai devreme, Platonov — mai tîrziu. Se ştia că sînt scriitori buni. Apoi s-a văzut că sînt scriitori mari, foarte mari. Cum să măsurăm distanţa dintre impersonalele „se ştia" şi „s-a văzut" ? Fie şi numai prin numărul publicaţiilor, tirajul lor, dar mai ales prin ceea ce cuprindeau ele. În ţara lui, din Platonov apăruseră cîteva volume de povestiri la sfîrşitul anilor cincizeci, în anii şaizeci şi după aceea. Ele cuprindeau, în tiraje modeste, o prea mică parte din operă, nu cea mai importantă. Restul — esenţial a fost tipărit abia de cind „*perestroika*" şi-a adjudecat tot mai multă *„glasnosti*", adică in ultimii ani. Astfel, au apărut, succesiv, în revistele de orientare liberală, *Marea juvenilă* („Znamia", 1986/6), *Săpătura*[2] *(Novîi mir,* 1987/6), Cevengur („Drujba narodov", 1938/3-4). Au fost imediat retipărite în cărţi cu tiraje uriaşe, al căror şir continuă şi acum[3].

---

[1] *Reintitulat ,,Satul vieţii celei noi".*

[2] *În original : Kotlovan. Literal: Groapa de fundație. Folosim un echivalent mai simplu*

[3] *Pentru traducerea de faţă au fost folosite trei volume, apărute în 1988 : separat* Cevengur *(editura „Hudojestvennaia literatura", în 500.000 exemplare) ; cele trei sus-amintite scrieri, sub titlul general* Marea juvenilă *(editura „Sovremennik", 300.000 ex.) ; aceleaşi trei, plus alte cîteva nuvele şi povestiri, în* Opere alese *(editura „Moskovski rabocii", 200.000 ex.). Numai aceste trei ediţii însumează 1.000.000 exemplare. Şi n-am invocat toate volumele care au transformat ultimii ani în adevărați „ani Platonov".*

Revistele au publicat foarte multe recenzii, ca şi articole şi studii conţinînd (toate!) aprecieri la superlativ. Platonov este situat în unanimitate printre autorii din vîrful ierarhiei prozei ruseşti din acest secol.

Cum se întîmplă ca un scriitor din prima jumătate a unui veac să-şi dobîndească întreaga lui însemnătate în a doua lui jumătate, sau abia către sfîrşitul lui ? „Estetica receptării" în varianta şcolii lui Hans Robert Jauss de la Universitatea din Konstanz nu ne dă un răspuns complet. Asemenea desincronizări, produse anume în ţările Europei răsăritene, îndeosebi în Rusia, pretind incursiuni în structura totalitarismului. „Psihologia receptării" cedează întîietatea „sociologiei receptării". Condiţia unei receptări oricît de întîrziate — din cauze sociologice, ideologice, politice — este însă existenţa prealabilă a unor texte esenţiale prezenţa neîntreruptă a creaţiei. Scriitorii ruşi au satisfăcut această condiţie mai mult chiar decît confraţii lor din alte literaturi din Est. Nelibertatea publicării n-a anulat, în situaţia celor mai valoroşi dintre ei, libertatea scrisului, fie şi numai pentru sertar, pentru un sertar în care manuscrisele să-şi aştepte sorocul decenii de-a rîndul. Literatura rusă şi-a salvgardat libertatea atît în succesivele valuri ale emigraţiei, cit şi — mai cu seamă — acasă, printr-o exemplară încăpăţînare, care, de nu putea altminteri, se retrăgea în „emigraţie interioară" ; şi se încredea în vorba, des citata, a lui Bulgakov, din *Maestrul şi Margareta :* „Manuscrisele nu ard."

O istorie împovărată de atîtea rele a întîrziat saltul recunoaşterii unor scriitori „buni" ca scriitori „mari" — şi a întîrziat exprimarea corespunzătoare a sentimentelor de recunoştinţă. Aşa s-a întîmplat cu Ahmatova şi Ţvetaeva, cu Pasternak şi Mandelştam. Aşa s-a întîmplat, în proză, cu Bulgakov şi Platonov. Dar şi cu prozatorii care au ales emigraţia, Nabokov sau Zamiatin, precum şi cu alţii care, rămînînd acasă, n-au mai putut, de la un moment dat să editeze ceea ce scriseseră, Vasili Grossman sau Iuri Dombrovski...

Există o literatură rusă a secolului din capul locului acceptată în clasicitatea ei şi există o literatură care îşi confirmă abia după

decenii clasicitatea — nu din vina ci din nefericirea ei, ca să parafrazăm o zicală rusească. De fapt, spre nenorocul nostru, al cititorilor mai de demult. Nu am cunoscut această literatură şi ea abia începe să ne devină familiară. .,Noua" literatură „veche" a secolului ar putea nici să nu cucerească de îndată adeziunea cititorilor. Aşa s-a intîmplat, în patria sa, cu Platonov de-a lungul anilor şaizeci, atunci cînd s-a produs — vorba unui critic — „a doua sa naştere". Numai „a treia naştere", cea din ultimii ani, i-a recuperat, în Rusia, şi textele, şi însemnătatea în integralitatea lor. În proporţii mai modeste, acest ritm sacadat al asimilării ar putea să ne privească şi pe noi, cititorii români. Cine mai ţine minte volumul lui de nuvele şi povestiri[1] ? Cîţi l-am citit şi l-am apreciat ? Un cititor, în orice caz, a apreciat cum se cuvenea o celebră povestire timpurie a lui Platonov, *Stăvilarele de la Epifan. Un* ochi versat de prozator a surprins imediat talentul confratelui său niai vîrstnic dintr-un text excelent, după al cărui titlu a şi fost numit primul volum publicat de Platonov în 1927 şi care a servit ca denumire pentru un recent volum de traduceri la o prestigioasă editură occidentală .În comentariul său, George Bălăiţă a surprins un motiv central pentru întreaga operă a scriitorului, ,,calea" pe care o au de străbătut şi nu o pot străbate pînă la capăt eroii lui.

Aşa a arătat ,,a doua naştere" în transpunere românească. Va contribui oare traducerea prezentă la o „a treia naştere", aflată cît de cît în apropierea extraordinarei — şi definitivei — renaşteri din patria autorului ?!

*

Mihail Bulgakov a trăit între 1891 şi 1940 ; Andrei Platonov — între 1899 şi 1951. A fost cu doar cîţiva ani mai tînăr şi a murit cu un deceniu mai tirziu decît confratele său. Amîndoi au aparţinut pe de-a-ntregul primei jumătăţi de secol, care, dacă nu se vor produce miracole în puţinul timp rămas pînă la finalul de veac. Va rămîne în istorie, din punctul de vedere al creaţiei spirituale,

1 Andrei Platonov, Fro, *Editura pentru literatura universală, Bucureşti, 1963, în româneşte de Constantin Streia şi Tatiana Berindei.*

ca jumătatea lui mai importantă. Anume ea pare să fi modelat în chip decisiv literatura, plastica şi muzica, apoi filosofia, dar chiar cîteva dintre ştiinţele fundamentale sau măcar fundamentele lor, care vor găsi numai ulterior aplicaţii şi perfecţionări, la rîndu-le — uluitoare. O temă aparte de meditaţii priveşte motivele pentru care literatura şi artele înfloresc într-un anumit răstimp al istoriei. În istoria secolului, o astfel de înflorire deosebită s-a produs în inter- valul convenţional desemnat „dintre cele două războaie mondiale". În mai multe ţări europene — şi nu numai — s-au manifestat relative similitudini culturale la fel de evidente ca şi diferenţele lor specifice. Propria noastră cultură interbelică probează atît specificul, cît şi sincronia unor împliniri. Printre atîtea spirite tutelare s-au numărat mari poeţi şi prozatori. Ei au compus o nouă perioadă a valorilor clasice din istoria literelor româneşti. Relativ concomitent. o astfel de nouă clasicitate valorică au atins literaturile germană, franceză, engleză, nord-americană ; iar printre cele răsăritene — literatura rusă.

În Rusia perioada „de după primul război mondial' s-a suprapus însă cu răstimpul de după prima revoluţie socialistă". Revoluţia franceză a fost pregătită şi urmată de mari talente : în cadrul sincroniei de spirit surprinde relativa desincronizare de timp. Revoluţia rusă a avut mai rapide şi mai directe reverberări spirituale. Ea a maturizat mulţi tineri înzestraţi. Anii douăzeci au fost excepţionali în cultura rusă. Împlinirea multor scriitori şi artişti a avut loc cu o uluitoare rapiditate, printr-o ascensiune vertiginoasă. Fiecare creator intra în impact cu istoria. Dar complicata ecuaţie îmbina mereu ambii termeni, personalitatea şi epoca. Interacţiunea decanta valori singulare.

Am cunoscut poeţi mari tineri din romantism şi chiar de mai înainte. Mai rari şi mai neobişnuiţi sînt marii prozatori tineri. Bătrînii, ca vîrstă şi ca înţelepciune, par să fi expropriat în favoarea lor epicul : povestirea şi romanul. Arta rusă din anii douăzeci infirmă această reprezentare uzuală, impune o coincidenţă, adesea aproape totală, între vîrsta noului secol şi vîrsta noilor săi exponenţi. Ei nu erau numai scriitori, dar erau *şi* scriitori, inclusiv prozatori. Anii biografiei s-au împletit cu anii

calendaristici. Cei dintîi nu au depăşit sau i-au depăşit doar cu puţin pe cei din urmă. Mari prozatori de douăzeci şi ceva de ani : un fenomen rar, să recunoaştem. Altădată rar — acum răspîndit.

Iată două şiruri de date. Anul naşterii autorului şi anul cîte unei cărţi de-a lui :

Isaac Babel. 1894 şi 1925. *Armata de cavalerie ;*
Ilf, 1897, Petrov, 1902 — şi 1928. *Douăsprezece scaune ;*
Artiom Vesiolîi. 1899 şi 1924. *Rusia scăldată in sînge ;*
Leonov, 1899 şi 1927, *Hoţul ;*
Iuri Oleşa, 1899 şi 1927, *Invidia ;*
Aleksandr Fadeev, 1901 şi 1927, *Înfrîngerea ;*
Mihail Şolohov, 1905 şi 1928, *Donul liniştit*, I—II.

Am putea continua enumerarea cu mari pictori, compozitori, cineaşti, de pildă cu Filonov, Şostakovici, Eisenstein, născuţi în anii imediat premergători sau imediat după începutul secolului şi dînd opere memorabile în anii douăzeci. În acest lung şir se inserează şi Bulgakov. Romanul *Garda albă* datează din 1925 iar transpunerea lui dramatică, *Zilele Turbinilor,* din 1926. Bulgakov trecuse de treizeci. În schimb, Platonov (precum Artiom Vesiolîi, Oleşa sau Leonov) şi-a încheiat cîteva dintre operele principale înainte de a fi împlinit treizeci de ani sau în jurul acestei vîrste, ani puţini pentru un prozator de anvergură.

Unii dintre prozatorii amintiţi nu îşi vor egala mai tîrziu performanţele timpurii : din vina istoriei şi spre necazul lor. (Tragedia lor putea fi şi reversul vinei personale, precum în cazul lui Fadeev.) Alţii se vor dovedi mai rezistenţi faţă de o istorie ostilă, lor şi artei. Din şi cu această încăpăţînare avea îndelung să forjeze Bulgakov capodopera sa, *Maestrul şi Margareta* (1929—1940). Nici Platonov nu va înceta să scrie excelent după alcătuirea capodoperelor sale — încă necunoscute publicului. Amîndoi au trăit în jur de cincizeci de ani, *numai* cincizeci, dacă ne gîndim că prozatorii obişnuiesc să dea la bătrîneţe noi scrieri capitale. Ei nu au avut parte de bătrîneţe. Epoca — stalinismul, iar în al doilea caz şi războiul — a avut grijă să le scurteze viaţa. Într-o atmosferă din ce în ce mai sufocantă, ei au fost nevoiţi să aştearnă pe hîrtie tot ce puteau şi cît mai repede. Erau obligaţi

să scrie mereu, cu minime şanse de a fi citiţi (sau să li se joace piesele de teatru). Ţinea şi asta de tradiţia intelectualului rus de marcă, tradiţie agravată de noul absolutism.

Îl părăsim pe Bulgakov, pentru a vorbi numai de Platonov. Nu înainte de a fixa o deosebire. Revoluţia a jucat un alt fel de rol decisiv în soarta fiecăruia. Bulgakov s-a aflat în tinereţe printre „albi"'. Romanul *Garda albă* şi piesele *Zilele Turbinilor. Casa Zoicăi, Fuga* descriu, toate în anii douăzeci, prăbuşirea dramatică a acestei tabere. Povestirea *Inimă de cîine* sau romanul *Maestrul şi Margareta* înfăţişează cu sarcasm deformările promovate de tabăra învingătoare. În ambele atitudini, lesne corelabile astăzi, transpare intelectualul prin excelenţă. Fiul profesorului universitar din Kiev, absolvent al facultăţii de medicină din universitatea locală, s-a menţinut moştenitorul tradiţiilor umaniste, pe care a dorit să le salvgardeze printr-o proprie independenţă de spirit. Platonov a început, dimpotrivă, prin a fi un categoric adept al revoluţiei, un fiu al ei, provenit dintre muncitori şi înfrăţit cu cei mai săraci şi mai oropsiţi dintre ţărani. În viaţă şi apoi în cărţi el a realizat osmoza lucrătorului cu intelectualul. L-au atras obidiţii şi umiliţii. L-au interesat meseriaşii multor meserii pe care i-a descris cu propriul lor spirit cu tot. Om simplu, modest, nepretenţios, s-a afirmat ca om al culturii, al gîndirii, al filosofiei. Întreaga lui performanţă, dacă e s-o rezumăm înainte de a o detalia, în asta a şi constat, în a demonstra complexitatea oamenilor simpli şi a lucrurilor simple. Omul simplu ca om complex, natura simplă ca natură complexă, viaţa simplă ca viaţă complexă : iată axa întregii sale creaţii. Pentru ca viaţa şi filosofia să fuzioneze artistic într-un tot indestructibil, trebuiau înfăţişate împreună fiinţarea şi cugetarea, gestul şi ideea, fapta şi cuvîntul. Ce altceva şi-ar putea dori un artist al cuvîntului decît să refacă unitatea, ruptă, dintre cuvînt şi faptă ? La început a fost fapta — adică la început a fost cuvîntul ! La început, adică la sfîrşit, la sfîrşitul făptuirilor unui mare artist. Unităţile le-a experimentat Platonov însuşi, apoi le-a atribuit personajelor sale. Printre unităţi va figura la loc de cinste şi contrariul ataşamentului şi al

distanţării. Fiul revoluţiei socialiste va ajunge judecătorul ei. El va fi, în aceeaşi persoană, avocat, procuror şi instanţa care pronunţă verdictul drept şi necruţător. Platonov demontează printre primii, şi la modul perfect, comunismul primitiv. Critica acestuia este o „autocritică". De aceea, probabil, de o acuitate inegalabilă. Ca idee — ca artă.

*

În septembrie 1989 toate publicaţiile din Uniunea Sovietică i-au tipărit texte şi i-au consacrat articole, forurile scriitoriceşti şi culturale i-au organizat comemorări publice, inclusiv în cadrul unei conferinţe ştiinţifice moscovite cu amplă participare din numeroase ţări, la care s-a propus şi înfiinţarea unei „Societăţi Platonov" internaţionale. Toate astea spre a cinsti împlinirea celor 90 de ani de la naştere. Cifrele s-au inversat cu acel prilej. Căci scriitorul s-a născut în 1899, după stilul vechi la 20 august, la 1 septembrie după noul stil. S-a născut la Voronej. Dacă mental coborîm de la Moscova spre miazăzi, un pic mai la răsărit dăm de oraşul Voronej. E situat pe rîul cu acelaşi nume, aproape de vărsarea lui în Don. Se află într-o depresiune, în cîmpie, într-o zonă de cernoziom. Călătorul pe orizontală ajunge, spre apus, la Kursk şi ceva mai departe spre răsărit — la Saratov. Harkovul se află la sud-vest, nu la mare depărtare. Situat în Rusia, oraşul e aproape, astfel, și de Ucraina, ceea ce explică inflexiunile ucrainene ale numelor de localităţi sau persoane din opera lui Platonov. Voronejul e un centru de cale ferată, încă o împrejurare cu ecouri în viaţa şi în opera autorului nostru. Oraş cu multă industrie şi reşedinţă de gubernie agricolă, Voronejul înfrăţeşte două feluri de munci şi de oameni. Aici s-au născut ori au ajuns şi alţi intelectuali de vază, pînă la exilatul Osip Mandelştam, care în ultima perioadă a creaţiei sale, 1935-1937, a compus extraordinarul său ciclu de adio, *Caietele din Voronej,* publicate postum.

Andrei Platonovici s-a născut în familia Klimentov şi a purtat acest nume pînă în anii douăzeci, cînd l-a schimbat în Platonov.

Nu la anticul filosof se gîndea el, desigur, ci la propriul tată. Iar pe fiul său avea să-l numească tot Platon, adică Platon Andreevici potrivit obiceiului rus de a adăuga propriului prenume pe cel al tatălui. Klimentov tatăl era lăcătuş la atelierele de cale ferată şi ne încearcă bănuiala apropierii lui de „meşterul" Zahar Pavlovici. I-a împrumutat personajului meseria părintelui său, cîte ceva din trăsături, mult din afecţiunea resimţită pentru meseriaşul îndrăgostit de lucrul bine făcut şi pentru care facerile tehnice au aceeaşi taină ca şi facerea vieţii. (Întru lauda meseriilor stau mărturie multe alte personaje, de la inginerul Bertram Perry, din *Stăvilarele de la Epifan,* pînă la Nikolai Vermo, din *Marea juvenilă.)* Copilul a crescut la periferia oraşului, înspre stepă. A urmat cîteva şcoli, bisericeşti şi de meserii, dar de la 15 ani a început să muncească. A schimbat multe profesii, a fost lăcătuş, mecanic de locomotivă, electromontor, apoi ameliorator, specialist în îmbunătăţiri funciare. La rubrica „profesia de bază" dintr-o anchetă din 1924 va trece : „Ameliorator de la sfîrşitul lui 1921 şi electrotehnician din 1917". Între timp a scris versuri, proză, critică, publicistică. (A început să publice articole la ziarul „Drumul de fier" în 1919.) Ţin de preistoria lui creatoare multe schiţe şi articole, o culegere publicistică *Electrificarea* (1921) şi alta poetică, *Adîncimea albastră* (1922). Ţine de începuturi şi ataşamentul maximalist la revoluţia între timp săvîrşită. Autorul articolelor timpurii seamănă întrucitva cu personajele operelor mature în privinţa exacerbări iluziilor din timpul războiului civil. Dar peste numai cîţiva ani el va obiectiva ca fiind rudimentare multe idei împărtăşite anterior de el însuşi.

În 1924 termină Institutul Politehnic din Voronej, lucrînd încă din 1923 la îmbunătăţirile funciare. Îndrumă crearea de heleşteie şi lucrări de desecare, construieşte stăvilare şi staţiuni electrice. În fapt, conduce lucrările de ameliorare şi de electrificare din gubernia Voronej. În vederea ridicării satelor şi a agriculturii depune o muncă enormă pînă în 1926, an în care este chemat la Moscova, în Comisariatul poporului pentru agricultură ; curînd îşi pierde postul, e reprimit, trimis la Tambov, apoi rămîne din nou fără serviciu ş.a.m.d. Anul 1926 marchează cezura dintre

ucenicie şi maturitate, inclusiv în planul creaţiei. Din 1927 trăieşte constant la Moscova, în multe locuinţe la fel de modeste, printre care 20 de ani în incinta actualului Institut de literatură de pe bulevardul Tverskoi (de unde şi mitul potrivit căruia după război ar fi ajuns acolo portar). În 1927 apare prima culegere matură de povestiri, *Slăvilarele de la Epifan,* care îi aduc dintr-o dată consacrarea, inclusiv laude din partea multor scriitori ajunşi celebri. Din 1928 colaborează activ la mai multe reviste. Dacă e să identificăm marele deceniu al creaţiei sale, în care a scris într-un ritm diavolesc o seamă de lucrări excepţionale, cele mai ample fiind *Cevengur, Profitul*[1]*, Săpătura, Djan, Marea juvenilă,* acest deceniu poate fi situat între anii 1925 şi 1935. Perioada cea mai importantă se lasă însă localizată la sfirşitul anilor douăzeci şi la începutul anilor treizeci. În 1928 îi apar alte două culegeri, *Meşterii din luncă* şi *Omul enigmatic.* Mai scrie în 1927 povestirea satirică *Oraşul Gradov*[2]*.* Dar mai ales lucrează la opera sa capitală, romanul *Cevengur,* care a fost scris din 1926 sau 1927 pînă în 1929 sau 1930.

Anul 1929 a fost, în istoria stalinistă, intitulat „anul marii cotituri". Aşa a ajuns el și în existenţa lui Platonov. În acest an a încercat să-şi publice romanul, poate că într-o formă la care în anul următor să mai fi adus îmbunătăţiri. Tipărirea a fost oprită. Doar prima parte a apărut atunci, sub forma „povestirii" *Obîrşia meşterului,* republicată şi ulterior, cu alte cîteva fragmente din roman, ca „nuvele" disparate. În acelaşi an,1929 revista „Oktiabr" i-a mai publicat două povestiri satirice *Locuitorul statal* (iunie) şi *Nehotărîtul Makar* (septembrie). Ultima a trezit furia lui Stalin însuşi, care l-a admonestat pentru „erorile" ei pe Fadeev, secretar de redacţie la revistă. Povestirea a fost prompt calificată ca „duplicitară", „anarhistă" şi „de dreapta" de către criticii zeloşi din grupul „Asociaţia scriitorilor proletari ruşi" (RAPP). A urmat curînd un al doilea accident, cu adevărat catastrofal pentru

[1] în original : *Vprok.* Literal : întru ajutor, sprijin, rezervă, folos. Am ales o echivalare simplificată.

[2] *„Grad" înseamnă oraş, deci* Gorod Gradov *constituie o dublare terminologică.*

publicare. În 1929—1930 Platonov a scris *Profitul,* cu subtitlul *Cronica sărăcimii*. Această „cronică" adevărată despre colectivizarea forţată a agriculturii a apărut în 1931 în revista „Krasnaia novi"[1]. Un cuvînt infamant, unul singur, notat de Stalin pe marginea textului înteţeşte valul de atacuri nimicitoare la adresa scriitorului. Fadeev, care citise povestirea în manuscris şi o apreciase, o demască acum în articolul ,,Despre o cronică chiaburească"*.*

În 1931—1933 Platonov dispare din orizontul cititorilor, nu are acces la reviste, cu atît mai puţin la edituri. Este cea mai întunecată şi mai neclară perioadă din biografia sa. Continuă să scrie, însă pentru sertar. *Săpătura* datează de la sfîrşitul anului 1929, începutul lui 1930; *Marea juvenilă* — din 1934. Tot în 1934 scrie povestirea *Vîntul gunoaielor,* despre degradarea unor savanţi în unelte oarbe ale despotismului hitlerist ; ca şi ampla povestire *Djan* şi nuvela *Takîr,* inspirate dintr-o călătorie din 1933 în Turkmenia în cadrul unei delegaţii de scriitori. După anii cei mai grei, 1931—1933, a urmat o scurtă acalmie, dovadă şi călătoriile în Asia Centrală. Platonov continuă să scrie însă în orice condiţii.[2] În 1937 a mai fost atacat de criticul A. Gurevici şi a trebuit să-şi facă „autocritica" în articolul *Obiecţii fără apărare.* În 1938 fiul său Platon, elev de 15 ani, e arestat şi condamnat, după opinia soţiei scriitorului, Maria Alexandrovna, ca plată ,.pentru tată". Prin eforturile prietenilor, băiatul a putut fi eliberat în 1939, dar avea să moară de tuberculoza contractată în puşcărie, în iarna lui 1943. La începutul războiului familia Platonov a fost evacuată din Moscova. Andrei Platonovici se întoarce însă din evacuare şi pleacă pe front, corespondent de război, lucrînd în principal pentru ziarul „Krasnaia zvezda" („Steaua roşie") din octombrie 1942 pînă în noiembrie 1944. Ajuns la gradul de maior, e rănit în faţa Lvovului, îngropat în pămînt, cu ambii

[1] *Aproximativ : „Recolta roşie".*

[2] *În volumul românesc din 1963 au fost cuprinse, între altele, povestirile şi nuvelele Fro* (1930), *Rîul Potudan* (1937), *În zorii tulburi ai tinereţii* (1933), *Într-o lume frumoasă şi* aprigă *(1941).*

plămîni grav afectaţi. E demobilizat în noiembrie 1946 ca invalid. Mai are de trăit cinci ani.

În anii patruzeci mai scrie povestiri, cu precădere episoade de pe fronturi şi despre urmările războiului : *Oameni însufleţiţi* (1941), *Rădăcinoasa fericită* (1943), *Afrodita* (1945—1946), *Întoarcerea* (1946) ş.a. Sub titlul *Familia Dvanov,* acest ultim text apare în 1946 în revista „Novîi mir". Este vorba despre întoarcerea soldatului de pe front şi renaşterea, prin iubire reciprocă, a greu încercatei sale familii. În 1947 povestirea este desfiinţată de către V. Ermilov, teoretician al dogmatismului, care în 1964 avea să se căiască public pentru acel text. În anii imediat postbelici s-au dezlănţuit atacurile împotriva multor scriitori de seamă, precum în rechizitoriul inchizitorial ţinut de A. Jdanov împotriva Ahmatovei şi a lui Zoşcenko. Lui Platonov nu aveau ce să-i mai facă. Era ţintuit la pat, trăia din pensia de invalid. Scria scenarii de film, povestiri, prelucra basme populare. N-a mai apucat să termine piesa Arca *lui Noe.* A murit la 5 ianuarie 1951. (în 1943 fiul lui murise la 4 ianuarie, iar văduva lui avea să moară mulţi ani mai tîrziu, la 9 ianuarie.) A lăsat în urmă numeroase manuscrise, de care s-a ocupat mai întîi soţia, iar după moartea ei fiica sa Maria Andreevna, care a şi asigurat publicarea celor mai multe volume postume, inclusiv în ultimii ani.

Primul avea să apară la şapte ani după moartea lui, un volum de *Povestiri alese* (1958). Apoi *Inelul fermecat* (1960) — basme ruseşti repovestite. În 1980 Vasili Grossman i-a consacrat articolul *Un talent generos.* Cea de ,,a doua naştere" a continuat, în anii şaizeci, cu *Povestiri* (1962), *Oameni însufleţiţi,* povestiri de război (1963), *Într-o lume frumoasă şi aprigă,* povestiri şi nuvele (1965), *Opere alese* (1966). Apoi a fost publicată o culegere amplă în trei volume. Şi tot mai multe articole, cîteva monografii, lucrări de doctorat, analize consacrate caracterelor, construcţiei, limbii lui Platonov — apărute în ţara lui şi în străinătate, inclusiv peste ocean. Căci, între timp, s-au tradus în multe limbi din ce în ce mai multe scrieri ale sale, printre care

romanul *Cevengur.* Aşa a început „a treia naştere" amintită, în a cărei prelungire se situează şi prezenta tălmăcire românească.

Am vorbit pînă acum mereu despre „povestiri" şi „nuvele". Am folosit aceste aproximări pentru două specii foarte răspîndite în literatura rusă şi terminologic greu de echivalat. ,,povest[i]" şi „rasskaz". Ele desemnează o variantă epică mai desfăşurată şi o alta mai concentrată, prima extinsă adesea pînă la „roman", a doua redusă pînă la „schiţă". Platonov a scris şi piese, critică, articole. A colaborat sub diverse pseudonime la revista „Criticul literar", în dificilii ani treizeci, spre a-şi întreţine familia. Cu această revistă încheiase şi un contract pentru un roman-cronică pe care apoi redactorul a refuzat să-l tipărească. El s-a născut dintr-o călătorie, refăcută pe urmele lui Radişcev, din Moscova la Leningrad, în februarie 1937. Romanul a fost scris, s-au păstrat două variante de titlu. *Călătorie din Leningrad la Moscova,* reluînd explicit sursa literară de inspiraţie, şi *Călătorie în umanitate,* lărgind intenţia urmărită pînă la maximum. Ambele titluri, al doilea cu deosebire, rimează cu specificarea dată romanului *Cevengur* (de gen sau ca subtitlu ?) *Călătorie cu inima deschisă.* Pe lîngă povestiri şi romane, Platonov ar fi putut rămîne autorul a două romane. Unicul exemplar manuscris al celui de al doilea roman a dispărut însă la începutul războiului, în timpul evacuării spre oraşul Ufa. Se spune că noaptea, în timpul călătoriei cu trenul, i-ar fi fost autorului furat geamantanul de lemn în care se afla şi manuscrisul. De un hoţ oarecare sau de unul cu misiuni speciale — putem imagina scenarii ipotetice. Călătoriile i-au fost scriitorului benefice sau fatale. Şi nu i s-a păstrat decît un singur roman, *romanul* lui Platonov. „Călătoria cu inimă deschisă" a trebuit să suplinească şi „Călătoria în umanitate".

În „anul de cotitură" 1929 Platonov i-a trimis *Cevengur* spre lectură lui Gorki, care îi apreciase volumul *Stăvilarele de la Epifan.* În răspunsul său Gorki i-a lăudat talentul, limba caracteristică, romanul în ansamblu, dar l-a avertizat totodată : „nu văd între redactorii contemporani pe nimeni care ar putea să vă aprecieze romanul după merite", iar prin particularitatea sa el

rămîne „inacceptabil pentru cenzura noastră". Drept care nici nu i-a sprijinit publicarea. Pină să vadă lumina tiparului vor mai trece şaizeci de ani.

*

Cevengur are spaţiul şi timpul său. „Realitatea" spaţiului ar putea fi comparată cu comitatul Yoknapatawpha, format, inventat, distilat de William Faulkner din locurile de baştină şi de viaţă din statul Mississipi. Deşi toate denumirile cătunelor, satelor, orăşelelor sînt, şi la Platonov, imaginare, putem stabili că ne aflăm pe undeva în sud, sud-vest, nu departe de teritoriile ucrainene, cam pe unde se întinde gubernia Voronej şi guberniile împrejmuitoare. în 192l-1922 a avut loc — după altele, premergătoare — o reală foamete gravă în Rusia, inclusiv în zona dintre Don şi Volga, iar tînărul ziarist Platonov a comentat calamitatea. Dacă străbatem cîmpia de la Don spre Volga, de la Voronej spre Saratov, înainte de a începe dealurile prevestitoare ale celuilalt fluviu mai dăm de un afluent al Donului, anume Hopior ; iar eroul romanului, Alexandr Dvanov, va fi trimis, la începutul părţii a doua din carte, în oraşul Novohopiorsk. Indicii de acest fel pentru localizări vor mai fi existînd multe. Mai limpede ni se dezvăluie însă timpul istoric al acţiunii, căci avem în faţă o naraţiune istorică, un roman datat. Asta măcar în primă instanţă, ca temei pentru un diagnostic cu sens amplu, de o cutezătoare premoniţie.

Iniţial ne aflăm la începutul secolului douăzeci, într-o Rusie ţărănească spaţial nu foarte îndepărtată de centru, dar uitată de Dumnezeu — şi pînă una-alta uitată de istorie ; istorie care însă va năvăli curînd în perimetrul ei, răscolind-o. În copilărie şi tinereţe, Alexandr Dvanov pare un „dublu" al lui Andrei Klimentov-Platonov. Anii lor coincid, aproximativ, cu anii noului veac. Tatăl eroului se dedublează, la rîndu-i, într-un tată de sînge şi un altul adoptiv, Zahar Pavlovici. Saşa îl pierde pe primul, simbolicul pescar, şi e găsit de cel de-al doilea. În fundal izbucneşte şi se desfăşoară primul război mondial. Apoi are loc

revoluţia. Împreună cu Zahar Pavlovici, Saşa vizitează sediul mai multor partide, care, scurt timp după cucerirea puterii şi pînă a fi desfiinţate de unul singur, îşi mai dispută supremaţia în exercitarea puterii. Tinărul se înscrie la bolşevici. „Meşterul", mai prudent şi prevăzător, amînă alegerea. Îşi spun cuvîntul diferenţa de vîrstă, temperament şi experienţă. Saşa este intempestiv, dornic de soluţii decisive. Este trimis la Novohopiorsk, se deprinde cu „revoluţia luptătoare din stepă" şi, decît să rămînă lîngă Sonia Mandrova, se avîntă din aventură în aventură alături de Kopionkin. În fabuloasa vară a cutreierării lor prin stepă, Kopionkin şi Dvanov au mereu întîlniri noi, cu „Feodor Dostoievski", cu Paşinţev, cu Plotnikov şi mulţi alţii. Semne, fapte, chiar date sugerează prezenţa războiului civil, care mai bîntuie în stepa şi cătunele ei, răsfrîngîndu-i furia în ecouri ridicole. Încă pe deplin grav în reprezentările naive ale personajelor, războiul dintre „săraci" şi „bogaţi", „roşii" şi „albi" (sau cu „bandiţii", cu „anarhiştii") apare în fapt ca aiurit şi aiuritor, grotesc şi absurd. Intrînd apoi într-un oraş, Dvanov constată începutul unei vieţi economice aşezate. Îndestularea, pe cale de a fi restabilită, i se pare însă atît de ciudată încît crede că a nimerit la duşmani. „Noua politică economică" a luat locul „comunismului de război". Dar numai acesta li se pare normal, în chiar anormalitate, căutătorilor de soluţii rapide şi definitive. Aici Dvanov îl întîlneşte pe Cepurnîi, „japonezul", conducător al comunei din Cevengur. Treptat se deplasează acolo mai toţi participanţii la acţiunea de pînă acum, Kopionkin, Dvanov, Gopner, ca personaje noi, precum Simon Serbinov, iubitul de o clipă al Soniei Mandrova. Tot restul cărţii, esenţial, descrie presupusul „rai" comunist, menţinut într-o presupusă stare de neîntinare.

Cartea e tripartit structurată. Prima parte, publicată iniţial ca povestire separată (*Obîrşia meşterului)* evocă — precum treimea tolstoiană — copilăria, adolescenţa şi tinereţea lui Dvanov. Partea a doua descrie peregrinările lui Kopionkin şi Dvanov, un alt Don Quijote şi un inversat Sancho Panza, inversat într-un soi de intelectual învăţător. A treia parte, ceva mai întinsă decît

primele două însumate, detaliază experienţa „socialismului" şi „comunismului" din Cevengur. Prima parte acoperă antecedentele poveştii, preistoria revoluţiei, cu a cărei victorie se şi încheie. A doua parte schiţează psihologia „comunismului de război". Kopionkin şi Dvanov călătoresc prin stepă în vara anului 1921 sau 1922. (La un moment dat aflăm de cinci ani scurşi de la revoluţie, ceea ce ar sugera varianta din urmă.) În realitate, „comunismul de război" a durat din 1918 pînă în 1920 inclusiv. „Noua politică economică" a fost lansată în martie 1921, dar a prins teren mai tîrziu şi mai greu în zonele depărtate de centru. Intrarea lui Saşa în acel oraş cu vînzare liberă de produse s-ar putea să fi avut loc în a doua jumătate a lui 1922. Mai încolo în roman, un fost locuitor din Cevengur, Alexei Alexeevici, revine pe meleagurile sale însufleţit de noile idei conţinute în articolul lui Lenin *Despre cooperaţie.* Textul acesta datează din ianuarie 1923. Evenimentele par să ajungă pînă în acest an. Dar să fim atenţi la două împrejurări, una cronologică şi alta de substanţă. Partea a treia, atunci cînd relatează constituirea comunei de la Cevengur, foloseşte multă vreme tehnica *flash-back,* se întoarce înaintea experienţei parcurse în stepă de către Kopionkin şi Dvanov. Ei ajung la Cevengur mai tîrziu spre a constata isprava lui Cepurnîi şi a tovarăşilor lui ; se duce întîi Kopionkin, apoi Dvanov. Cronologic, partea din şi despre Cevengur se întinde astfel pe o perioadă mai îndelungată, de dinainte şi de după partea mediană. Cît priveşte substanţa „cevengurană", ea este şi rămîne ancorată într-un „comunism de război" extrapolat de către adepţii lui Cepurnîi în „comunismul" ca atare. ,,Noua politică economică" îşi insinuează prezenţa — tot degradat — poate doar prin finala dorinţă a lui Prokofie Dvanov şi a Klavdiuşei de a se căpătui în detrimentul celorlalţi, adunînd cît mai multe bunuri comune, care pînă atunci nu aparţinuseră, din principiu, nimănui. Orăşelul Cevengur rămîne, aşadar, o experienţă ,,pură", în sensul tuturor utopiilor comuniste. Semnele unor realităţi istorice ruseşti pot fi desluşite în multe pagini ale romanului. Dar însăşi această realitate înapoiată şi dornică de compensaţii fanteziste oferă pretextul pentru utopie. Textul de la

sfîrşitul anilor douăzeci mai avea nevoie doar de lucrul cel mai important : exploziva inventivitate a lui Platonov.

*

Să atribuim romanului calificativul de „utopie" sau de „antiutopie" ? Cititorii văd o antiutopie în ceea ce personajele experimentează ca utopie. Două perspective univoce dau echivocul. Ambiguitatea provine chiar de la Platonov, care împărtăşise multe din iluziile cevenguranilor cu numai un deceniu înainte de a le fi descris — cu fraternă compasiune şi cu neiertător sarcasm. Aceste iluzii sînt subiectiv elevate şi obiectiv înjositoare. Ele ţintesc să compenseze în chip nobil condiţia unor „umiliţi şi obidiţi" a căror experienţă eşuează lamentabil. Cu adevărat, acest drum pavat cu bune intenţii duce în infern. Raiul, astfel amenajat, devine iad. Dar nu neapărat pentru locuitorii lui. Dimpotrivă, ei vor căuta din răsputeri să-şi salvgardeze paradisul. Şi cînd îşi vor da seama că este un paradis pierdut, vor alege moartea. *Cevengur* este altceva decît *Noi* sau *1984,* romanele antitotalitare ale lui Zamiatin sau Orwell. Cu el va semăna mai degrabă *Războiul sfîrşitului lumii,* romanul lui Mário Vargas Llosa. La Canudos se adună yagunzii, răsculaţii. între care sînt şi criminali de rînd, dar care descoperă solidaritatea dintre ei şi cu toţi săracii, cu toţi năpăstuiţii soartei. Joao Grande, Joao Abade, Pajeu, Antonio Vilanova, Maria Qadrado, Leul din Natuba şi ceilalţi, înrolaţi în „Garda Catolică"' ori simpli locuitori ai comunei, duc un război de apărare împotriva Antihristului. întruchipat în ochii lor de Republică, de armată braziliană liberală şi progresistă. Utopia este conservatoare şi paradisiacă totodată. Dacă cevenguranii ar fi fost credincioşi, iar nu atei, ar fi putut atribui Antihristului distrugerea lor finală. Platonov nu specifică provenienţa şi apartenenţa unităţii de cavalerie care săvîrşeşte masacrul. Totul se petrece precum într-un vis coşmaresc — bine organizat. Ar putea fi vorba de armata noii puteri instituite, care nu mai admite anarhia propriilor ei aderenţi maximalişti. Revoluţia îşi devorează fiii. Oricum, Cevengurul trebuia să dispară,

fiindcă utopia a eşuat lăuntric. Experimentul e inautentic, a dus la un fals rai. De acest eşec îşi dau seama Kopionkin şi Dvanov. Ei apără totuşi Cevengurul, apără visul lor comunist rudimentar, primitiv, fals mîntuitor, compromis. Dvanov dispare în felul în sare dispăruse tatăl lui, pescarul curios să afle tainele neştiutului. Singur Proska supravieţuieşte, fiindcă se poate adapta oricărei realităţi, oricît de prozaice, fiindcă el nu e un visător, nu e un fantast, nu e un Don Quijote.

Şirul utopiilor este lung, de la Platon şi Augustin, prin Morus şi Campanella, apoi Morelly, Rousseau, Fichte, Owen, Fourier, Saint-Simon, Cabet, Stirner, Proudhon, Bakunin, pînă în secolul nostru. Dintre predecesoare, romanul lui Platonov evocă atît *Cetatea Soarelui* cît şi *Utopia.* Oraşul-stat ideal e străjuit, la Campanella, de soare, celebrează „iubirea de comunitate", în schimb neagă individul, familia, proprietatea personală. Locuitorii acestei „cetăţi filosofice" sînt elementari, altruişti, se respectă reciproc, sînt „legaţi unii de alţii de parcă ar fi membrele unui corp", „nu ei servesc lucrurilor, ci lucrurile le servesc lor". Ecouri ale acestei simplităţi solidare cu tot şi toate răzbat pînă la Cevengur. Locuitorilor lui stăpîniţi de o primitivă „idee poetică" razele solare le sînt de asemenea suficiente pentru vieţuire şi supravieţuire. Cevengurul are totodată, ca şi aşezarea imaginată de Thomas Morus, un caracter insular, diferit de restul aşezărilor de pe întinsul stepei ruseşti împrejmuitoare. Ea pare tuturor celor ce se îndreaptă către el o insulă a liniştii, în mijlocul unei mări agitate şi descumpănitoare. Este încă o iluzie aceasta, infirmată pe parcursul cărţii, dar care pastişează şi ironizează, un motiv complementar din literatura universală, căutarea fericirii printr-o călătorie iniţiatică.

Personajele centrale sînt cavaleri rătăcitori, la propriu, precum Kopionkin, sau într-o variantă interiorizat-spirituală, ca Saşa Dvanov. Modelele grave, în parte continuate şi în bună parte devalorizate sînt romanele din „ciclul breton", cavalerii regelui legendar Arthur, ai miticei sale „table ronde", mai ales Lancelot şi Perceval. Avatarurile lor sînt căutări ale idealului, simbolizat în sfîntul Graal, cupa în care Iosif din Arimateea

adunase sîngele Mîntuitorului. Într-o voită răsturnare demitizatoare, descoperim surprinzătoare ecouri, mai ales după variantele lui Chretien de Troyes. Lancelot e sfîşiat între iubirea ideală şi totuşi păcătoasă pentru Guenievre, soţia regelui Arthur, şi datoria lui de cavaler al acestuia. Nu trebuie şi Dvanov să aleagă între Sonia, Sofia Alexandrovna Man- drova, şi datoria de a-şi continua peregrinările în căutarea unei fericiri mai importante ? Perceval îşi părăseşte mama pentru a urma nişte cavaleri în aventurile lor. Mama, abandonată, moare de durere. Perceval intră în ordinul cavalerilor, merge la castelul lui Arthur. Îl urmăreşte remuşcarea pentru mamă şi imaginea femeii iubite, Blancheflor, dar izbîndeşte chemarea lui pentru fapte de vitejie. Lunga lui formare, transformare, iniţiere e subordonată misterului Graal. Nu este comunismul imaginat şi imaginar un astfel de mister — serios pentru eroi, ridicol pentru cititori, în fapt grav şi caraghios în acelaşi timp ?! De la Perceval am putea urca la Parzival (Wolfgang von Aschenbach), Parsifal (Richard Wagner) şi chiar pînă la căutările Graalului de către Hans Castorp *(Muntele vrăjit),* ironizate în seriozitatea lor de către Thomas Mann. Platonov nu cunoştea varianta din urmă. Dar cu cele interioare se interferează — voit sau printr-o spontaneitate caracteristică artei — aventurile personajelor sale. Ei îşi părăsesc iubitele şi mamele, de fapt nici nu au mame (Serbinov nu mai are mamă), au numai taţi, sînt legaţi de cauza cîte unui tată, autentic sau adoptiv. Prinţi-o rimă intenţionată sau nu, dar acel „chevalier du Graal" ,,au coeur pur" îşi cotinuă această „călătorie cu inima deschisă".

Mitul primise un prim impuls demitizator încă în *Don Quijote de la Mancha.* Alonso Quijano cel Bun ajunge Don Quijote, secondat de scutierul Sancho Panza, devine cavaler al „tristei figuri", însufleţit de femeia visurilor lui, Dulcineea din Toboso, pornit pe calul Rocinante în noi şi noi aventuri. Ele sînt parodiate, dar urmăresc dragostea, onoarea, dreptatea. Lupta nobilă şi mereu eşuată este dusă pentru eternele castele din Spania. Cervantes scrie tot o utopie, dovadă capitolele în care Sancho îşi cîrmuieşte insula pe care a pus stăpînire ; o utopie degradată

însă în raport cu propriile ei modele. Este oare cartea o „utopie" sau o „antiutopie" ? A fost citită şi interpretată în ambele feluri ; căci totul în ea este ambivalent. Un nou hidalgo neîndoielnic este Kopionkin, numele căruia derivă din „kopio", „lance". El călăreşte o nouă Rocinante, „Forţa Proletară", şi e îndrăgostit de o nouă Dulcinee, „Roza Luxemburg". Roza trimite şi la alte simboluri, dar primordial ea simbolizează revoluţia mondială, pentru Kopionkin fiind chiar mai presus de revoluţie. Şi lui Kopionkin, precum lui Don Quijote, îi intraseră în cap o grămadă de scorneli, adevărate doar în vis, totuşi vrednice de crezare şi aievea ; deşi în final îşi dă seama că speranţele nu au fost înfăptuite la Cevengur. Kopionkin este ironizat, parodiat, ridiculizat — şi e bun, demn, nobil în rătăcirile lui, rătăciri la propriu şi la figurat. Toată partea mediană din roman paştişează voit capodopera lui Cervantes, deşi, cum am mai spus, Saşa Dvanov, personajul cu adevărat central, îndeplineşte cumva rolul lui Sancho, al unui Sancho mai neprozaic, impregnat de năzuinţe fantastice, de vise şi himere.

Într-o anumită măsură toate personajele romanului preiau cîte ceva din modelul donquijotesc : Paşinţev — mai direct, Cepurnîi — mai indirect, dar şi Gopner, Serbinov si alţii. Acestui model îi urmează şi labila măsură estetică a cărţii, între mit şi demitizare, tragic şi comic, grav şi grotesc, elevat şi burlesc, sublim şi ridicol. Turgheniev considera întreaga literatură rusă îndatorată tensiunii dintre Hamlet şi Don Quijote, un personaj rece şi unul cald. „Idioţii" lui Dostoievski sînt quijoţi buni şi ridicoli. La Platonov contradicţia e ascuţită prin inversare : cei buni sînt idioţi ! Lancelot şi Perceval ajung acum idioţi, absurzi, total ineficienţi. Sînt quijoţi şi îşi pun — la modul adesea idiotizat — probleme hamletiene. Dar nu le rezolvă sau le rezolvă aberant. Şi mai sînt şi nobili în pornirile lor ignobile — stupide ori criminale. În laboratorul de vrăjitor al lui Platonov substanţele opuse produc un coctail pe care îl tot degustăm pentru a-i determina componentele.

Dacă, spre pildă, Bahtin ar fi cunoscut *Cevengur,* el ar fi avut cu siguranţă material suplimentar pentru universul lui

„carnavalesc". Platonov reinterpretează multe situaţii şi personaje atît de stranii încît ne face să ne gîndim la o lume medieval-renascentistă de bîlci, în care totul e deghizat, jucat, visat, totul e un uriaş travesti. Întreaga realitate pare o uriaşă grimasă a realităţii. S-a emis chiar ipoteza că întreg Cevengurul e o proiecţie a minţii înfierbîntate a lui Dvanov din timpul bolilor prin care trece, o himeră a imaginaţiei sale dezlănţuite. Ne-am întrebat dacă bătălia finală are loc cu adevărat sau se desfăşoară numai în fantezia aprinsă a cevenguranilor, care şi-au irosit, oricum, şansa de mîntuire. Dar nici despre ei nu ştim dacă nu sînt cumva numai nişte reciproce oglindiri imaginative. Un personaj şi-l inventă pe altul şi se reflectă în reprezentarea aceluia. „Lumea ca vis", celebrul motiv vechi îşi găseşte în Platonov un nou adept şi urmaş. Un altul, totuşi, decît oricare dintre cele vest-europene. „Carnavalescul" nu este la el rabelaisian. Iar „nebunii" lui nu sînt shakespeareeni. După cum măscăriciul regelui Boris Godunov, la Puşkin sau la Musorgski, nu este bufonul regelui Lear. „Măscărici" nu e un echivalent suficient pentru rusescul „iurodivîi". Acesta este mai degrabă un „idiot luminat", un frate (bun ? vitreg ?) al „prostului înţelept" din poveştile populare. „Iurodivîi" a fost numit în popor şi printre credincioşi, încă din vechime, ascetul scrîntit sau care făcea pe scrîntitul, cel înzestrat cu darul prezicerii nebuloase şi pătrunzătoare, un om cu mintea răvăşită sau prefăcîndu-se astfel, ascunzînd în gesturi fără sens un sens superior, istoria şi literatura rusă abundă în asemenea scrîntiţi. O astfel de scrînteală *(iurodstvo)* caracterizează multe personaje, fapte, comportamente, enunţuri, formule din romanul lui Platonov. Lipsa lor de noimă ascunde însă mereu un tîlc, deseori unul surprinzător de adînc, chiar rafinat sub raport intelectual. „Proştii" sînt, sub alt unghi, „deştepţi", logici în ilogism, riguroşi în absurditate, cu o parte de adevăr în cele mai demente întreprinderi. Ei reeditează personaje răspîndite în folclor. Saşa este fratele orfan, care simte şi vede mai adînc, acţionează mai înţelept şi mai departevăzător decît fratele lui „normal" Prokofie. Anormalul atinge o normă nevăzută, normalitatea sucombă în platitudine,

într-o deşteptăciune de-a dreptul prostească. Apoi există calul năzdrăvan din basm (nu doar Rocinante), pe crupa căruia Kopionkin — poate că frate mijlociu al treimii — dobîndeşte, măcar în închipuire, puteri miraculoase. Iar toate aceste şi alte motive miraculoase se mai şi degradează în propria lor caricatură.

Reversul comic trimite şi la surse tragice pe jumătate sau pe de-a întregul culte. Iată *Viaţa protopopului Avvakum*, uluitorul monument de limbă şi gîndire din 1672—1675. Avvakum Petrovici, întemeietorul ritului vechi al ortodoxiei ruse, a condus schisma faţă de biserica oficială şi patriarhul Nikon, a fost supus celor mai atroce suplicii, exilat, anatemizat, închis, ţinut ani de-a rîndul într-o hrubă săpată în pămînt ; şi toată viaţa n-a renunţat la convingerile lui, pentru a căror răspîndire şi izbîndă a scris peste cincizeci de texte, inclusiv biografia amintită, într-un stil incisiv şi înnoitor. Dintr-un martiriu continuu pentru credinţa socotită de el dreaptă, Avvakum a produs o operă, precum Campanella ori Savo- narola, una cu largi reverberări de pînă la „scrîntiţii încăpăţînaţi" din literatura nouă. Sau să ne gîndim la poemul lui Nekrasov *Cui e bine în Rusia*[1], la care Nikolai Andreevici a lucrat ani mulţi, pînă la moarte, fără să-1 termine. Pentru a afla răspuns la întrebarea cuprinsă în titlu, Nekrasov imaginează eroi-pelerini trecind prin oraşe şi sate, făcînd cunoştinţă şi discutînd cu cine le iese in cale. Personajele principale sînt ţărani, săraci, ruinaţi, asupriţi, mai toţi necăjiţi, cu excepţia personajului fericit Dobrosklonov[2]. Poporul afundat în mizerie şi visînd mîntuirea lumească este tema de bază a poemului, care a mai fost numit şi epopee. Un suflu epopeic trece şi prin stepa lui Platonov şi peste cei ce o cutreieră în lung şi în lat, spre a vedea cui îi merge rău şi cum ar trebui să-i meargă bine în Rusia. Numai că epopeicul dobîndeşte răsfrîngeri groteşti, iar binele presupus devine un rău mai mare.

În literatura rusă călătoria este nu numai o temă, ci un gen, poate din pricina enormelor întinderi geografice, al acelui ,,plan

---

[1] *Literal : Cui îi e dat să trăiască bine in Rusia*

[2] *In traducere : Înclinatul (cel cu înclinaţie) spre bine.*

nemărginit" despre care vorbise Blaga în a sa morfologie a culturii. La ruşi personajele călătoresc mereu, Cicikov în *Suflete moarte,* Nehliudov în Învierea *Dvanov sau Kopionkin, Gopner sau Serbin* în *Cevengur.* Romanul lui Platonov se află în vecinătatea „poemului" în proză gogolian, doar Cicikov parcurge şi el o călătorie iniţiatică *au rebours,* în care îl face pe cititor să descopere o întreagă lume populată de fiinţe ciudate, scrîntite, absurde. ,,Scrînteala" personajelor lui Gogol este mai la vedere negativă, cea a eroilor lui Platonov — pozitivă în primă şi întrucîtva în ultimă instanţă, între aceste puncte extreme aglomerîndu-se multă, foarte multă prostie. Prostia candidă, fraternă, generoasă nu ,e mai puţin prostie, atinge stupiditatea şi ridicolul total, Platonov evită însă de obicei batjocorirea directă, sarcasmul lui e ascuns într-un fel „obiectiv" de a înfăţişa lucrurile, aşa cum sînt şi cum au ajuns ele, din bune intenţii şi cu proaste consecinţe. Această lume renaşte într-un mod singular şi peisajul ţărănesc multicolor, şi colcăiala stupidă gogoliană. Termenul lui Gogol, „plictisul" („tristeţea", „urîtul") e reluat cu obstinaţie, repetat în multe accepţiuni şi cu varii conotaţii. Dar ca şi în cazul celebrelor digresiuni lirice din *Suflete moarte,* stupiditatea e mereu înnodată în *Cevengur* cu o natură bogată şi chiar cu gînduri pătrunzătoare. Aceleaşi personaje simt şi vorbesc aiurit-aiuritor... şi înţelept. Iar cititorul se dumireşte greu asupra defectelor şi calităţilor amestecate pe paleta artistului, şi asupra „culorilor" sufleteşti specific ruseşti decontate în cele din urmă.

Nu numai întîlnirea cu un personaj al stepei care şi-a luat, din respect şi din ignoranţă, numele de „Feodor Dostoievski", trimite la marele înaintaş. Sînt şi destule alte detalii, precum groaznica soartă a copiilor condamnaţi la dispariţie prin foame sau boală. Compasiunea faţă de copii dă nu numai măsura umanităţii din om, de astă dată viaţa sau moartea copiilor sancţionează succesul ori insuccesul edificării social-existenţiale. Moartea copilului simbolizează în *Cevengur* (ca şi în *Săpătura)* eşecul experienţelor comuniste. Dacă cevenguranii nu pot salva un copil de la moarte — precum Hristos odinioară — înseamnă că

mîntuirea din comuna lor este o falsă mîntuire. În final înţeleg şi ei acest lucru, după cum pricep şi că, de vreme ce nu-l pot vindeca pe Iakov Titîci, ceva în co- muna lor, în învăţătura şi cu învăţătorii lor, nu este în regulă. Cartea debutează, sfîşietor, cu „dulcea" otrăvire de către mame a noilor născuţi oricum condamnaţi la moarte prin inaniţie. Neputinţa, aproape de sfîrşit, de a salva copilul încheie parabola. Noua „religie" e eronată. O seamă de motive „karataeviene" se degradează în motive „karamazoviene". Bunătatea ajunge ucigaşă. Pe drumul pe care s-au angajat, oamenii „de jos", care alcătuiesc sarea pămîntului, mai degrabă s-au încărcat decît purificat de păcat. Povestea din Cevengur poate fi receptată şi ca o consonantă cu avertismentele lui Tolstoi şi Dostoievski — „antievanghelie".

Ca un alt „Don" sau o nouă „Volgă", fluviul romanesc captează în cursul lui, cu sau fără voia autorului, multe izvoare. Că Paşinţev se maschează într-un anacronic cavaler rătăcitor, iar Kopionkin este un cavaler rătăcitor al tristei figuri, sînt evidenţe. Numele lui Dvanov, derivat din ,,dva". „doi", îl putem raporta la cei doi cu acest nume, Prokofie şi Alexandr, primul legitim (mai tînăr de fapt), compensînd mizeria copilăriei prin instinctul hrăpăreţ al adultului, al doilea nelegitim (nelegitimul e de astă dată bun, invers decît în *Regele Lear* sau în *Fraţii Karamazov),* legitimînd aspiraţii nobile de ţăran ajuns semiintelectualul cu idei de autentic gînditor. Am putea însă raporta, acelaşi nume şi la „dvoinik", „dublul" dostoievskian, fiindcă în sufletul lui Saşa se înfruntă mereu porniri contrare, el este un tipic dedublat, şi ca jumătate ţăran, jumătate intelectual, unul care ştie să lucreze printre atîţia care dispreţuiesc munca şi să mediteze printre atîţia care au idei false ori nu au deloc idei, mereu şovăitor în hotărîri, precum eroul de poveste populară care nu e decis ce drum să aleagă, căci oricare îl duce la pieire. Confuzia cu bune intenţii şi urmări adesea fioroase din timpul războiului civil aminteşte de atmosfera *Armatei de cavalerie* a lui Babel, intră în ecuaţie şi cu ceva din *Rusia scăldată în sînge* a lui Artiom Vesiolîi, din *Infrîngerea* lui Fadeev, din *Donul liniştit* al lui Şolohov şi alte cărţi scrise în cam aceiaşi ani. Dar poate nici o

carte nu e într-atît de premonitorie cu privire la consecinţele unei tentative utopice de a instaura dintr-o dată în locul totalei mizerii totala fericire...

Preşedintele comitetului Uniunii scriitorilor sovietici de valorificare a moştenirii lui Platonov, excelentul prozator contemporan Andrei Bitov, a trebuit de asemenea să aştepte mult pînă să-i apară la el acasă romanul — între timp cu mare succes în lume — *Casa Puşkin.* Titlul trimite la institutul de cercetare cu acest nume din Leningrad, dar şi la Petersburgul literar, la întreaga Rusie care este o „Casă Puşkin". Romanul e clădit din ,,cărămizi" împrumutate din literatura clasică rusă. În acest spirit a fost conceput şi romanul lui Bulat Okudjava *Călătoria diletanţilor,* şi romanul lui Nabokov, *Darul,* scris încă în ruseşte, înaintea cărţilor sale de limbă engleză. Literatura rusă a fost intertextuală, adesea fără s-o ştie. Platonov a fost un intertextual, cu mult înainte ca termenul să fi fost acreditat în teoria literară. S-ar putea ca multe adrese, ecouri, suprapuneri să nu-i fi trecut prin minte ; i-au trecut prin har. Un mare scriitor rus nu poate exista în afara celorlalţi mari scriitori ruşi. O mare carte este asemenea cupei, Graal în care se adună vlaga sacră a artei. Şi a filosofiei.

*

Soţia lui Platonov, Maria Alexandrovna, a adus mărturia influenţei deosebite pe care a exercitat-o asupra încă tînărului scriitor un gînditor rus mai puţin cunoscut din a doua jumătate a secolului trecut, Nikolai Feodorovici Feodorov (1828—1903). Contemporan cu Soloviov, Dostoievski, Tolstoi, filosoful a lăsat urme vizibile în gîndirea fiecăruia dintre ei. Ascet în viaţă refuzînd orice proprietate, Feodorov n-a publicat nimic cît timp a trăit şi doar ucenicii i-au strîns fragmentele alese şi articolele în două volume, sub titlul *Filosofiei cauzei comune,* volume apărute în 1906 şi 1913, şi care s-au aflat îndelungă vreme scrupulos adnotate în biblioteca lui Platonov.

Feodorov şi-a elaborat viziunea utopică, de tentă religioasă necanonică în opoziţie cu mai toată filosofia vest- europeană, îndeobşte cu Occidentul, într-un vădit consens cu tradiţionalismul rusesc patriarhal, cu misiunea unei Rusii inconfundabile, în care se amestecau surse ţărăneşti, credinţe sectante nesupuse bisericii oficiale, revolte intelectuale antiautoritare şi împotriva privilegiilor şi privilegiaţilor. Acest ciudat tradiţionalism se încredea totuşi în mîntuirea prin tehnică. În ce fel ? Dacă viaţa a reuşit saltul prin biologie pînă la om, omul în schimb va trebui să-şi depăşească propriile limite. El va trebui să înfrîngă încorsetările impuse de natură, societate... şi moarte. Ideea efortului titanic de supunere a cosmosului natural i-a ghidat şi pe Țiolkovski şi alţi savanţi în proiectele de cucerire a nesfirşitclor spaţii extraterestre. Feodorov preconiza o terestră organizare „ştiinţifică" militară şi religioasă totodată, care să asigure „cauza comună" şi perpetuarea ei nestingherită. Ultima consecinţă a acestui activism utopic viza efectiva infrîngere a morţii omului, prin propriul său titanism .Moartea, nici măcar a unui singur om, nu este de acceptat. Omul trebuie să înfrîngă moartea, să-şi asigure *aici* reînvierea. Îl va ajuta tehnica, ştiinţa şi mai ales inalterabila alianţă cu predecesorii, legătura vie între „taţi" şi „copii". Renăscîndu-şi taţii, copiii renasc şi ei. depăşesc natura din jurul lor şi din ei, clădesc o uniune a fiinţelor nemuritoare, acea „biserică a înviaţilor" care va înlocui orice altă biserică şi va asigura raiul pămîntesc predestinat expansiunii cosmice...

Intuim legăturile subterane dintre aceste proiecte fantasmagorice şi creaţia lui Tolstoi sau Dostoievski. Surprindem însă mai limpede paralelismele — consonante ori disonante, bazate pe apropiere ori distanţare — cu atît de strania concepţie a lui Platonov asupra omului. Nici Platonov nu disociază factorii materiali şi spirituali care organizează viaţa umană, cum nici Feodorov nu îi distinge (la antipodul spiritualismului, observă Berdiaev). Cu „activismul umanist" (formula lui Florovski) împărtăşit de Feodorov consonează ideea lui Platonov despre viaţă. Miracolul principal este înmulţirea vieţii, scăderea ei —

principala catastrofă. Rostul omului constă în perpetuarea vieţii, în statornicirea legăturii verticale dintre „taţi" şi „fii" şi orizontală dintre „fraţi", într-o frăţietate care să cuprindă toţi oamenii, să se extindă asupra întregii societăţi şi chiar asupra întregii naturi.

„Picătura" Feodorov cade în „cupa" cevengurană, deşi cu accente critice pe măsura distanţei dintre romancier şi personajele lui. Chiar şi ironizarea încrederii excesive în autoperpetuarea vieţii, în afara muncii (munca lăudată de Platonov şi de Zahar Pavlovici, dispreţuită de cevengurani), introduce în utopie un coeficient meditativ. Aspectul metafizic este planul al treilea, alături de cel istoric şi cel utopic, de care trebuie să luăm act spre a pătrunde semnificaţiile ascunse ale romanului. Surpriza care îi aşteaptă pe cititorii lui este „ideea poetică a unei republici filosofice" (subtitlul cărţii lui Campanella), alta decît în lungul şir de la *Cetatea Soarelui* la *Jocul cu mărgelele de sticlă* (Hermann Hesse). Surpriza surprizelor : gînditor este nu numai autorul, dar şi personajele lui atît de simple, de umile, naive, neştiutoare, primitive, abuzive. Platonov este un nou Platon al unei noi *Republici,* la fel de neviabilă.

Atribuim un sens indirect calităţii de „filosof" şi în cazul scriitorului, cu atît mai mult într-al personajelor lui. Avem în faţa noastră oameni care meditează despre viaţă şi destin, bine şi fericire. „înţelepţii" sînt aceiaşi cu „proştii", sînt slabi şi pătrunzători la minte, spun mereu enormităţi care pe neaşteptate se mai dovedesc şi adevărate. Dostoievski i-a luminat dintr-un unghi revelator pe „idioţii" săi, care erau însă oameni îndeobşte deprinşi, prin origine şi profesie, cu veşnica problematizare rusească. Platonov o atribuie pe aceasta oamenilor celor mai umili ca stare şi ca intelect. Şi ei problematizează mereu, deşi nu au pentru asta nici o pregătire sau aproape nici una. Dvanov şi alţi cîţiva semiintelectuali sînt minoritari. Ceilalţi rămîn foarte „jos", nu ştiu să (se) tălmăcească, mai des răstălmăcesc frînturi de idei primite de „sus". Erorile sursei le scot la iveală efectele derutante. Dar gîndurile cele mai incoerente, fantasmagorice, aberante, au, totodată, un miez tare. Mai rar scriitor atît de atent la „deşteptăciunea prostimii". Prostia curată recucereşte o ele-

vaţie stranie, un fel de — inversă decît la Caragiale — „murdară curăţenie".

Aceşti oameni sînt afundaţi şi mînjiţi de noroaiele cele mai rău mirositoare ale supravieţuirii elementare, ca şi animalice. Să ne amintim grupul compus din „alţii" aduşi să populeze Cevengurul, un fel de lumpen-popor fără identitate ; sau femeile aduse de Prokofie pentru perpetuarea speciei cevengurane. Chiar la acest nivel de înapoiere oamenii se confruntă însă cu mari întrebări existenţiale, cărora le dau răspunsuri groteşti. În orice caz, mai toţi se străduiesc să mediteze, de la Cepurnîi la Iakov Titîci, iar între ei nu se simt străini nici Dvanov şi nici moscovitul Serbinov. Printr-o negare spectaculoasă a negaţiilor, ratarea tuturor experienţelor cevengurane consfinţeşte — şi sfinţeşte — nebănuitele resorturi de înţelepciune populară. Eşecul celor mai năstruşnice idei nu zăgăzuieşte dreptul omului de a gîndi, de a căuta şi de a se înşela. Utopia a murit — trăiască utopia !

Întrebarea de căpetenie a tuturor căutătorilor absurzi de adevăr şi de fericire priveşte relaţia dintre viaţă şi moarte. Raportul dintre ele îl fascinează pe tatăl lui Alexandr, pescarul, pe Dvanov însuşi, care în final îl urmează în mitica scufundare în enigmele altui tărîm, ,,altă gubernie", ce n-are cum să nu fie înrudită cu aceasta, cu viaţa pămînteană. Totul e viaţă, viaţă de aici, viaţă de dincolo, viaţa e mai bogată decît pare. Suflă peste toate iniţierile parcurse o boare escatologică. Oamenii dau tîrcoale unui sfirşit de ev, mereu echivalent cu un nou început, unei noi naşteri, renaşteri. „Revoluţia", „socialismul", „comunismul" sînt pentru neştiutorii lor adepţi („Fericiţi cei săraci cu duhul, că a lor este împărăţia cerurilor") o nouă metafizică, religie, înviere de la sfîrşitul istoriei. Şi numai neputinţa de a rezolva „problema morţii" anulează pretenţia de a rezolva „problema vieţii" : ca fals pusă şi prost soluţionată.

Platonov leagă însă metafizica şi fizica. El nu cunoaşte ruptura dintre corp şi spirit. Materia nu îi apare ca vulgară nici o clipă. Sufletul şi spiritul sălăşluiesc pentru el trup, fac parte dintr-o fiinţare numai aparent ignobilă. Însufleţită este orice fărîmă a naturii şi orice ţine de corpul omului, toate colcăielile, emanaţiile

şi putreziciunile lui. Platonov evocă tot ce pare pestilenţial, fără reţinere, ruşine, scîrbă. Sfînt este trupul cel atît de murdar, de înfometat, de trecător. Tocmai el n-ar trebui să se vestejească, să dispară, pentru ca simţămîntul şi gîndul să dăinuiască de asemenea.

Romanul începe şi sfîrşeşte cu morţi. Pe parcurs mor mulţi, de foame, de boală şi omorîţi. Mor copii, femei, bărbaţi. Mor lamentabil. Mor simplu. Vor fi şocaţi destui cititori de uciderea „burghezilor" din Cevengur, care fuseseră oameni obişnuiţi şi ei. Sînt ucişi cu înfiorătoarea cruzime liniştită cu care „culacii" din *Săpătura,* ţărani cu ceva mai multe bunuri decît nimicul, sînt îmbarcaţi pe şlepul care să-i ducă la moarte sigură. Moartea e un oaspete frecvent la Platonov. Ca şi boala. Dar şi boala, şi moartea sînt erori ale existenţei. Erori fie ale naturii, fie ale omului. Totul moare, nimic n-ar trebui să moară. La soluţionarea acestei insolubile enigme trudesc, imperfect sau eronat, atîţia dintre eroii lui Platonov, în alte scrieri: constructori, inventatori, meşteri, tehnicieni, ingineri, savanţi, un lung şir de creatori, opintirea cărora e de obicei frîntă de împrejurări vrăjmaşe. Aici şi meşterul Zahar Pavlovici, dornic şi neputincios de a cunoaşte şi transforma lucrurile, dar mai cu seamă toţi acei căutători de adevăr, activiştii întru utopie, cavalerii rătăcitori care se adună la Cevengur spre a se jertfi pentru himerele lor. Serbinov, înainte de a pleca spre Cevengur, se iubeşte cu Sonia pe mormîntul mamei lui de curînd îngropate. Sună ca o impietate, dar este contrarul. Viaţa trebuie prelungită prin moarte şi dincolo de ea. Nimic nu are un preţ comparabil cu viaţa. Totul moare, toţi murim — toţi să trăiască, să trăim cu toţii ! Experienţa eroilor principali ai cărţii este supravieţuirea. Ei încearcă să forţeze supravieţuirea, cea individuală şi cea socială. O caută nu acolo unde şi nu aşa cum s-ar cuveni. Sînt necuviincioşi în căutare. Religia lor nu le asigură învierea. Din cauza morţii la început fnstăpînite, se angajează pe alte drumuri decît predecesorii lor fatalişti, dar sucombă — la capătul experienţelor parcursa — în alte morţi. Drumul n-a fost bine ales. Vor urma însă noi tentative, căci omul se va încăpăţîna să-şi dobîndească nemurirea încă în

viaţă, pe acest pămînt, ca meşter al propriului său destin. Dostoievski a demonstrat eşecul omului care s-a substituit lui Dumnezeu. Platonov argumentează un mod incorect în care omul a vrut să se substituie divinităţii. Spre a-şi realiza prerogativele creatoare, omul să nu se comporte ca un zeu, cu atît mai puţin ca unul nesăbuit şi sîngeros !

Căutările şi căderile nu au luat sfirşit. Dovadă, motivul obsesiv al drumului. Toţi în romani sînt pribegi, parcurg distanţe şi transmit mesaje, de pînă la personajul cu nume ciudat, Luy. Cutreieră spaţii şi timpuri. Caută iniţierea. Vor să afle ceea ce bănuiesc că nu poate să nu fie ascuns undeva, în natură, în societate, în corp, în suflet. Mici şi mari drumuri leagă lumi mici şi mari. Lumea este o întretăiere de drumuri. Adulmeci totul, bîjbîi pretutindeni, găseşti altceva decît ai căutat, abandonezi o cale, apuci spre o alta. Toţi sîntem precum căutătorii din poveste. Sau din utopii, utopiile cărţii, utopiile istoriei. O adevărată utopie nu poate fi decît filosofică. Dar se poate adeveri o utopie filosofică ?

Asemenea lui Platon, Platonov conferă viaţă Ideii. Întregul roman este cufundat într-o realitate ireală, parcă visată, bolnavă. Halucinează Dvanov, halucinează Platonov. Dvanov este un „dublu" al lui Platonov. Dar Andrei îi este superior lui Alexandr. Căci scriitorul şi-a inventat eroii, pe Dvanov, pe Voşcev, pe Vermo. Halucinaţiile lor saturează *Cevengurul, Săpătura, Marea juvenilă.* Numai prezenţa artei tranşează disputa între cît de inacceptabilă şi cît de constrîngătoare este imaginaţia unui scriitor. Numai literele adeveresc arta literară. Limba este un prim şi ultim miracol şi la Andrei Platonov. *Ea* face palpabilă enigmatica lui realitate.

Toţi comentatorii ajung la această stranie limbă inventată, consonantă disonanţelor înfăţişate ori sugerate, în prefaţa la ediţia bilingvă ruso-engleză din 1972 a *Săpăturii,* Iosif Brodski, laureatul de mai tîrziu al Premiului Nobel, pune accentul pe limba perfect adecvată[1] inadecvărilor utopice de ordin psihologic ori sociologic. „Fundaţia" este o fundătură existenţială. Limba lui Platonov, putem spune cu acelaşi succes că duce limba rusă

[1] *Traducerea titlului* Kotlovan *în engleză : The Foundation Pit.*

într-o fundătură de sens sau — ceea ce e mai exact — că descoperă filosofia fundăturii în limba însăşi". Platonov inventează „prezenţa absurdului în gramatică". El scrie într-o limbă total ,,răsturnată", identifică limba cu inversiunile ei. Este primul suprarealist serios, fiindcă la el suprarealismul e o formă a filosofiei, un produs al psihologiei. O limbă ,,masificată", impersonală produce un suprarealism „impersonal, folcloric", oarecum apropiat de mitologia antică. La el absurdul nu este egocentric, pînă la un punct comunitatea cade jertfă limbii ei. Limba naşte o lume fictivă, lumea ajunge dependentă de gramatica ei. Platonov este „intraductibil", dar trebuie să salutăm orice „încercare de a recrea această limbă, care compromite timpul, spaţiul, însăşi viaţa şi moartea..." Sau, după cum îşi începe *Avertismentul* traducătoarea din *Les Ecluses d'Epiphane* (1988), Lily Denis : „Scriitura lui Andrei Platonov, de un profil absolut unic, oferă numeroase exemple de «derapare», de asociaţii imprevizibile şi de libertate lexicală. O nevoie constantă de a exprima cauzele acţiunilor şi ale gîndurilor în egală măsură ale făpturilor însufleţite ca şi ale fenomenelor naturale întretaie concretul şi abstractul dincolo de logica obişnuită. Pentru asigurarea cititorului în privinţa exactităţii traducerii, textul ar fi trebuit împînzit cu zeci de sic-uri ; acest lucru ar fi introdus excrescenţele pedanteriei şi ar fi putut părea a fi o aluzie critică la adresa «bizareriilor» unui autor ale cărui originalitate, temeritate, sinceritate, poezie sînt admirabile".

Limba echivalează cu lumea lui Platonov, ciudăţenia uneia se racordează la ciudăţenia celeilalte. Personajele vorbesc fără încetare, limba lor sucită corespunde gîndirii şi existenţei lor sucite, pe care nu le exprimă doar, ci le şi determină. Limba ieşită gramatical din ţîţîni e însăşi lumea dată, una recreată şi creată, descoperită şi inventată, reală şi visată, reală în fantasmele ei. Platonov reuşeşte osmoza dintre o limbă ţărănească şi alta intelectuală; dar şi între o limbă vie şi alta artificială, una suplă şi alta schematică. Logica e redusă, în extremismele ei elementare, la ilogic ; după care se reîmbracă în carne şi nervi, cu vibraţia inconfundabilă a vocii şi a trăirilor

fiecăruia. Din nou aceeaşi concomitenţi : personaje sărace şi bogate în gîndire, simţire, vorbire[1].

Alianţele înfrăţesc multe alte sfere, de pildă omul cu natura. Un procedeu artistic la vedere e reciproca încercuire a omului cu natura şi verificare a naturii prin om. Naraţiunea, în centru cu cîte un personaj, se ,,poticneşte" mereu de cîte o privelişte a lumii înconjurătoare, în confruntare cu care destinul omului devine mai impersonal şi parcă plonjează în eternitate. Natura străjuieşte omul tot pe atît pe cît remodelează omul natura. Cosmosul nu este doar macrocosmic, el infuzează fiecare vieţuitoare, plantă sau bulgăre de pămînt. De aceea unul care îşi spune „Dumnezeu" se poate hrăni cu pămînt, toate doar cresc din pămînt. Iar soarele dă viaţă nu doar plantelor, ci şi oamenilor. Viaţa ar trebui să-şi ajungă sieşi ; panteistic, se autoreproduce neîncetat. Totul e viu, om, animal şi plantă, pămînt, apă şi soare. Dar creaţia instantanee, a orice din nimic, tot utopie este. Aceşti „copii ai soarelui" şi ai pămîntului, ai buruienilor şi apelor — fluvii, lacuri, mocirle — mai şi coboară pe scara negurilor, în timp ce presupun că se înalţă spre lumină. Se întîmplă aşa şi fiindcă nu fac nimic, nu mai vor să trudească. Faţă în faţă cu miracolul simplu al vieţii „meşterul" ajunge să recunoască insuficienţa locomotivelor şi mecanismelor sofisticate. Acum nu-şi mai ajunge sieşi nici viaţa simplificată la extrem şi naiv încrezătoare în spontana ei înţelepciune. Nici compoziţia romanului, în iniţial amintitul comentariu[2], Pasolini distinge două părţi, „obîrşia meşterului" şi tot restul. El îl consideră pe Platonov „un mare stilist", îl apropie de Cehov şi de impresionişti, dar evitînd orice *plain-air.* E un artist care lucrează totdeauna în atelier, îşi acoperă tablourile cu cea mai fină pulbere, cu un strat fin, cenuşiu sau auriu, întîlnit numai la meşterii cei mai mari şi de neghicit prin ce tehnică este obţinut. Această stilistică de vrajă îi

---

[1] *Un aforism al lui Platonov de altundeva : .,Arta constă în a exprima tot ce e mai complicat prin cele* mai simple *mijloace. Arta este forma superioară a economiei."*

[2] *,,Cevengurul" lui Platonov: călătorie în Rusia anilor douăzeci, ,,Tempo", Anno XXXV, N 6/7, 1973*

reuşeşte autorului de minune în prima parte, descrierea satului în care copilăreşte *aller* ego-ul său,! un sat stabil şi labil, veşnic şi supus acţiunii distrugătoare a timpului. Iar minunată în povestire este continuitatea neritmică şi pe de-a întregul fantastică a timpului. Relatînd ceva despre un personaj, apoi despre un altul, Platonov renunţă la logică, deci la timp. Un an întreg încape într-o singură observaţie nedetaliată, iar o singură „scenă din viaţă" pretinde adesea o descriere lungă şi atentă, mereu clară şi transparentă. Nu e o nepotrivire întîmplătoare, ci potrivită principiului mişcării libere, procedeelor montajului, ce ni s-a părut atît de recent inventat. Povestirea îşi urmează cursul precum un şir de nori pe cerul de vară lent, dulce, cu dese spărturi înguste. Ceea ce urmează i se pare comentatorului apropiat ba de Pudovkin (întîlnirea Soniei), ba de neorealişti, de Rosselini. Maniera de a povesti prin înşirarea detaliilor nesemnificative obţine personaje abia schiţate şi încredinţează fiecărui nou personaj rolul de exponent al gîndurilor autorului, de calitate întotdeauna excepţională. Descriind atît de subtil tehnica lui Platonov, inclusiv cea compoziţională, Pasolini are totuşi rezerve atît faţă de aventurile lui Kopionkin secondat de Dvanov, cît şi faţă de urmările cevengurane. El preferă prima parte, realistă în chiar tainica ei conturare, partea a doua o consideră prea satirică şi simbolică, schiţată doar, nedusă pînă la capăt, insuficient „montată",deşi mereu interesantă, iar în final$_r$ cu prilejul întoarcerii lui Saşa în satul natal, redobîndind perfecţiunea întru rotunjime şi frumuseţe. La urmă Pasolini îşi înmoaie însă distincţia. Nu există, zice el, pagină unde să nu răsune vocea vie şi apropiată a povestitorului, fie şi în laconice observaţii abundent răspîndite in carte. Şi tot ce-i mai bun în ea este vocea fermecătorului scriitor Andrei Platonov.

Romanul lui Platonov este în multe privinţe neobişnuit, şocant. El pare şi nerotunjit în suficientă măsură. Întrebarea este numai dacă pretindea mai multă rotunjime, potrivit felului său intim de a fi ? Pasolini descrie excelent tehnica de detaliu, dar nu o extinde suficient asupra compoziţiei de ansamblu. Or, alcătuirea întregului fuzionează cu specifica irizare pe care o

conferă scenelor pulberea fină de pe suprafaţa obiectelor sau şirul de nori pe cerul de vară, cu rupturile de timp şi de logică. După cum realistul mai ajunge şi suprarealist, satiricul mai este şi liric, iar simbolicul — realist. Ambiguităţile însoţesc toată cartea. Nici o tonalitate nu poate fi judecată univoc : ironia şi afecţiunea se ajută reciproc, ignobilul se sprijină pe nobleţe şi invers. Ambivalenţele sînt locale şi globale. Ele dau unitate unui întreg neunitar. Dar rupturile de timp şi substanţă explodează şi la nivelul ansamblului. Romanul este mereu antinomic, sfîşiat în momentele de calm, absurd în fraze cu logică riguroasă. Intre cele trei părţi (căci sînt trei, nu două) există nepotriviri, ca şi în interiorul fiecăreia. Dacă finalul rotunjeşte nerotunjimea de pînă atunci (întîi moaie copilul, după cum muriseră copiii, apoi dispare Dvanov, cum dispăruse tatăl său, în acelaşi lac), înseamnă că rupturile şi sudura lor sînt concomitent prezente. Haotica povestire devine coerentă deoarece fusese — retroactiv ne dăm seama — din capul locului coerentă. Fusese aşa în condiţiile în care ba apărea, ba dispărea cîte un personaj, „alţii" sau femeile aduse la Cevengur. Alexei Alexeevici ori Luy ; iar autorul ne-a dus pînă la Moscova spre a o reîntîlni pe Sonia, dar şi pentru a descoperi încă un neaşezat, încă unul ros de tristeţe şi de îndoială, pe Serbinov, pornit tot către o iluzorie izbăvire. Oamenii şi istoria lor, natura şi cosmosul trăiesc în suferinţă şi cu nădejde, în rupturile pe care, tot accentuîndu-le, un mare artist şi le îndulceşte totodată...

Neadecvările de timp şi spaţiu, incertitudinile de caracter şi construcţie provin dintr-o poetică specific rusească, neechivalabilă cu formele literare vest-europene. Nici acest roman nu este un propriu-zis roman, cum n-au fost romane alte multe cărora nu li s-a găsit un alt termen mai potrivit în literatura rusă din veacul trecut şi din acest secol. Romanele ruseşti nu sînt aşezate, rotunde, clasice, ele şerpuiesc după calea pe care s-au aventurat personajele lor mereu neliniştite, mereu căutătoare. Aceste personaje zbuciumate pot să dispară pe neaşteptate, cedînd locul altora, pînă atunci necunoscute, dar lot fremătătoare. Nu atît persoana contează, cît drumul străbătut.

Mereu cîte un *altul* îşi poate experimenta calvarul Golgota e *permanent* prezentă. Orice roman rus e inform dacă îl privim ca pe unul clasic. El curge năvalnic, se ramifică haotic, apoi se lasă identificat ca un fluviu care se varsă in mare. Cele mai multe romane ruseşti sînt ca drumurile, ca fluviile. Şi cînd sînt mari, se aseamănă mării.

Aşa cum spuneam, Platonov a scris nuvele, povestiri şi un roman. De fapt s-a exersat într-un singur gen — relatarea unor întimplări adevărate şi fantastice. Povestea transcende tripartiţia epic-liric-dramatic, dar şi dualităţile comic-tragic şi josnic-sublim. Totul curge şi, fn clipa următoare, arată invers. Totul adevereşte cîte un chip al Rusiei. Natura e istorie, istoria rea arată ca o carte bună. Are un spaţiu nesfirşit, timpul ei definit e şi indefinit, infinit. Eroii ei îşi încearcă limitele, adică ilimitarea. Cît şi cum pot fi depăşite limitele? — iată întrebarea constantă a marilor cărţi ruseşti. Poveşti iniţiatiee, poveşti de înviere. Înviere privită cu simpatie şi cu ironie. Reală şi părelnică. înălţare şi cădere — una presupusă, alta efectivă ; cu schimbul. Toţi oamenii pătimesc, se prăbuşesc şi se purificăm La fel — autorii. Şi drumul lor e plin de spini. Altminteri nu ar avea parte de izbăvirea prin Carte.

Manuscrisele nu ard, aşadar. Pîlpîie luminile oraşului Cevengur, pentru cine e dispus să le vadă. Şi să-şi revadă calea parcursă.

ION IANOŞI

La marginea ruinată în timp a vechilor oraşe de provincie, oamenii vin să trăiască direct din natură. Astfel, se ivi un om cu chip ager şi pînă la tristeţe istovit, unul care se pricepea să dreagă şi să meşterească orice, numai propria lui viaţă şi-o trăise anapoda. Toate lucrurile, de la tigaie pînă la ceasul deşteptător trecuseră cîndva prin mîinile acestui om. A pus şi pingele, a turnat şi alice de lup, a bătut şi monezi calpe, dintre cele care se vînd la vechile iarmaroace. Pentru sine nu a întemeiat însă niciodată nimic — nici familie, nici locuinţă. Vara trăia liber pe unde se nimerea, îşi îngrămădea uneltele într-un sac, sacul folosindu-l drept pernă, se gîndea mai degrabă la sculele lui decît la trîndăvie. De soarele dimineţii se ferea acoperindu-şi ochii de cu seara cu o frunză de brusture. Iarna, trăia din cîştigul rămas de peste vară, îşi plătea adăpostul vestind în locul paznicului bisericii ceasurile de noapte. În afara lucrurilor meşterite nu-l interesa nimic în mod deosebit — nici oamenii, nici natura. Contempla oamenii şi natura cu o gingăşie indiferentă, fără să se amestece în existenţa lor. În serile de iarnă meşterea obiecte fără o folosinţă anume : turnuri din sîrmă, corăbii din bucăţi de tablă de acoperiş, dirijabile din hîrtie şi cîte altele — numai şi numai pentru plăcerea lui. Deseori chiar întîrzia cîte-o comandă întîmplătoare a cine ştie cui — i se dădeau de pildă hîrdaie să le pună cercuri noi — iar el construia un ceas de lemn, încredinţat că o să meargă fără să fie întors, datorită rotaţiei pămîntului.

Paznicului bisericii nu-i plăceau deloc asemenea îndeletniciri neplătite.

- La bătrîneţe ai să ajungi să trăieşti din cerşit, Zahar

Palîci ! Hîrdăul te aşteaptă nu ştiu de cînd, iar tu gîdili pămîntul cu o surcică nu se ştie pentru ce.

Zahar Pavlovici tăcea ; pentru el vorba omenească era ca foşnetul pădurii pentru pădureni — nu-l mai auzi. Paznicul fuma şi-l privea liniştit — din pricina prea deselor slujbe bisericeşti nu credea în Dumnezeu, dar era sigur că lui Zahar Pavlovici n-o să-i reuşească nimic : oamenii trăiesc pe lumea asta de mult şi au născocit tot ce se putea născoci. Zahar Pavlovici gîndea tocmai dimpotrivă : oamenii n-au inventat nici pe departe tot, de vreme ce mai există în natură atîta materie neatinsă de mîna omului.

Peste patru ani, în cel de-al cincilea, satul se risipi jumătate în mine şi la oraş, jumătate în păduri — recolta fusese foarte proastă. Se ştie că dintotdeauna în poienile din păduri, chiar şi în anii secetoşi cresc ierburi, rădăcini şi grîne sălbatice. Cei rămaşi pe loc se năpustiră asupra acestor poieni pentru a le feri de năvala pribegilor flămînzi. Seceta se repetase însă şi în anul următor. Satul şi-a închis izbele şi a ieşit în două grupuri la drumul mare — un grup a pornit-o la cerşit spre Kiev, celălalt a apucat-o spre Lugansk să caute de lucru : unii însă au luat-o spre tufărişurile din rîpe, au ajuns să mănînce iarbă, pămînt, scoarţă de copac şi s-au sălbăticit. Plecaseră aproape numai adulţii — copiii muriseră mai înainte sau se împrăştiaseră la cerşit. Iar pe cei de ţîţă îi istoviseră treptat chiar mamele care nu aveau cum să-i alăpteze pe săturate.

O bătrînică— una Ignatievna, îi lecuia de foame pe copilaşi cu o fiertură de hribi îndoită cu o iarbă dulce şi copilaşii amuţeau paşnic cu o spumă uscată pe buze. Mama îşi săruta pruncul pe fruntişoara îmbătrînită, zbîrcită şi-i şoptea :

- Ai terminat chinurile, dragul mamei. Slavă ţie, Doamne !

Ignatievna era şi ea de faţă :

- S-a înfăţişat Domnului în linişte : acum stă culcat mai frumos ca unul viu, aude vînturile de argint din rai.

Mama îşi privea copilul şi credea în uşurarea soartei lui amărîte.

- Ţine, Ignatievna, fusta mea veche — altceva n-am. Şi-ţi mulţumesc.

Ignatievna întindea fusta în lumină şi spunea :

- Da plîngi oleacă, Mitrevna, că aşa se cuvine. Iar fusta-i purtată şi răspurtată, mai adaugă şi tu măcar o băsmăluţă sau dă-mi fieruţu de călcat.

Zahar Pavlovici a rămas singur în sat — nu simţea lipsa oamenilor, ba chiar îi plăcea că era singur. Trăia mai mult în pădure, locuia, într-un bordei, împreună cu un flăcău tomnatec, hrănindu-se cu fiertură din ierburi, a căror folosinţă holteiul o cunoştea mai de mult.

Ca să uite de foame, Zahar Pavlovici muncea tot timpul şi învăţase să lucreze din lemn ceea ce înainte făcea din metal. Flăcăul tomnatec, în schimb, nu făcuse toată viaţa lui nimic, iar acum nici atîta ; pînă la cincizeci de ani privise în jurul lui — ce şi cum. Aştepta : ce-o să iasă în cele din urmă din neliniştea asta generală, pentru ca să acţioneze îndată ce lumea s-o limpezi şi s-o linişti. Viaţa nu-l subjugase, aşa că nu-şi prinsese mina nici la însurătoare şi nici în vreo activitate obştesc-folositoare. Născîndu-se, s-a mirat şi a trăit aşa pînă la bătrîneţe, eu ochii lui albaştri pe o faţă de tinerel. Cînd Zahar Pavlovici a făcut o tigaie din lemn de stejar, burlacul s-a minunat, cum de poţi să prăjeşti ceva în ea. Dar Zahar Pavlovici a turnat apă în tigaia de lemn, şi a reuşit ca, la un foc scăzut, apa să fiarbă fără ca tigaia să ardă. Iar holteiul să-şi dea duhul de uimire:

- Grozavă treabă. Cum să ajungi, fraţilor, să le cunoşti pe toate ! ?

Şi-i căzuseră mîinile holteiului de neputinţă în faţa zdrobitoarelor taine generale. Nimeni nu-i explicase niciodată omului aceluia simplitatea întîmplărilor — sau, poate, era el, la urma urmei, greu de cap. Zahar Pavlovici a încercat să-i spună cum se face că vîntul suflă şi nu stă pe loc, dar burlacul s-a mirat şi mai tare şi n-a înţeles nimic, deşi simţea cu precizie cum bate vîntul.

- Chiar aşa ? Spune, mă rog ! Care va să zică de la dogoarea soarelui ? Drăguţ lucru...

Zahar Pavlovici i-a explicat că dogoarea soarelui nu e ceva drăguţ, că e pur şi simplu vorba de arşiţă.

- Arşiţă ? s-a mirat burlacul. Ia te uită, drăcovenie !

Mirarea holteiului trecea de la un lucru la altul, nimic însă nu răzbătea în conştiinţa lui. În loc să înţeleagă, el trăia cu sentimentul unei încrederi respectuoase.

În timpul verii Zahar Pavlovici a cioplit în lemn toate obiectele pe care le cunoştea. În bordei ca şi în acareturi erau expuse rezultatele măiestriei tehnice a lui Zahar Pavlovici — un sortiment complet de inventar agricol, de maşini, instrumente şi dispozitive casnice — toate în întregime din lemn. Ciudat, dar acolo nu era nimic copiat după natură : vreun cal, de pildă, un dovleac, sau mai ştie cine ce.

În august, burlacul s-a tras la umbră, s-a culcat pe burtă şi a spus :

- Zahar Pavlovici, mor, am mîncat ieri o şopîrlă... Ţie ţi-am adus două ciupercuţe, iar mie mi-am prăjit şopîrla. Fă-mi vînt cu un brusture — îmi place să simt vîntul.

Zahar Pavlovici îi făcu vînt cu un brusture, aduse apă şi-i dădu muribundului să bea.

- O, că n-ai să mori. Ţi se pare numai.
- Mor, zău că mor, Zahar Pavlovici, se temu de minciună burlacul, nu mai am nimic în măruntaie decît un vierme uriaş care-mi suge sîngele...

Burlacul se întoarse cu faţa în sus :

- Tu ce crezi, să mă tem, ori ba ?
- Nu te teme, îl încurajă Zahar Pavlovici . Aş muri şi eu chiar acum, dar vezi şi tu că am treabă.

Burlacul s-a bucurat de înţelegerea celuilalt şi către seară a murit fără spaimă. Zahar Pavlovici s-a dus să se scalde în pîrîu şi cînd s-a întors l-a găsit mort, înecat în vărsătura lui verde. Densă, compactă şi uscată, vărsătura se aşezase ca o cocă în jurul gurii omului şi în ea foiau viermi albi de calibru mic.

În timpul nopţii, Zahar Pavlovici se trezi şi auzi ploaia : a doua ploaie din aprilie. ,,Ce s-ar mai fi mirat" burlacul, se gîndi Zahar Pavlovici. Dar în întuneric şi singurătate burlacul se muia şi dospea încet sub şuvoaiele monotone căzute din cer. Prin ploaia somnolentă şi fără vînt, ceva cînta înăbuşit şi trist — şi atît de

departe, încît acolo de unde venea cîntecul pesemne eă nu ploua şi era zi. Zahar Pavlovici îl uită deodată pe burlac, uită şi ploaia şi foamea — şi se ridică. Era de fapt, în depărtare, o maşină, o locomotivă — atît de vie — în vuietul şi mişcarea ei. Zahar Pavlovici ieşi din bordei şi rămase în ploaia jilavă şi călduţă care îngina un cîntec despre viaţa paşnică, despre pămîntul lung şi lat. Copacii întunecaţi picoteau jupuiţi de coajă, în ploaia calmă şi tandră ; ei se simţeau bine şi chiar fără pic de vînt, la capătul puterilor, îşi legănau crengile.

Zahar Pavlovici nu dădu atenţie bucuriei naturii, îl neliniştea locomotiva necunoscută, care acum nu se mai auzea. Se culcă din nou, dar în loc să doarmă se gîndi că, iată, şi ploaia face ceva, iar eu dorm şi mă ascund în zadar în pădure : burlacul a murit, ai să mori şi tu ; cît a trăit, n-a făcut nimic, s-a tot uitat împrejur şi s-a tot dat după lucruri, de toate s-a mirat, în orice fleac a văzut o minunăţie şi n-a pus mîna pe nimic, ca să nu strice ceva ; numai ciuperci a cules, dar nici pe acelea nu era în stare să le aleagă ; aşa a şi murit, neaducînd nici o paguba naturii.

Dimineaţa soarele strălucea şi pădurea cînta cu toate desişurile ei, lăsînd vîntul matinal să-i umble prin taina frunzişului. Zahar Pavlovici observa nu atît dimineaţa cît mai ales cum se schimbau lucrătorii : ploaia adormise în pămînt — soarele o înlocuise ; tocmai de la soare se stîrnise vîntul, se înfoiaseră copacii, şopoteau ierburile şi tufişurile, ba chiar şi ploaia — pînă să se întremeze se punea din nou pe picioare şi trezită de căldura gîdilitoare îţi aduna din nou trupul în nori.

Zahar Pavlovici şi-a băgat in traistă lucrușoarele cioplite din lemn. atîtea cîte au încăput şi a pornit pe drumul pe unde găsiseră ciuperci. La holtei nu s-a uitat : morţii nu sînt arătoşi.

Zahar Pavlovici cunoscuse odată un om, un pescar pe lacul Mutievo, care vorbea numai despre moarte, iscodindu-i pe mulţi, întristîndu-se din pricina propriei curiozităţi. Peştele era pentru el, înainte de orice, o făptură deosebită care cunoştea pesemne taina morţii. El îi arăta lui Zahar Pavlovici ochii peştilor morţi : uite cîtă înţelepciune, spunea. Peştele stă între viaţă şi moarte,

de asta e mut şi are privirea searbădă : viţelul gîndeşte şi el, însă peştele, nu, el ştie de la-nceput totul. Contemplă ani la rîndul lacul, stăpinit numai şi numai de întrebarea morţii. Zahar Pavlovici încerca să-l convingă : nu este acolo nimic deosebit, e ceva cumva oarecum înghesuit. Pescarul mai răbdase un an, după care se aruncase din barcă în lac, legîndu-şi picioarele cu o frînghie : nu cumva din întîmplare să iasă la suprafaţă. De fapt, nu credea în moarte, important pentru el era să vadă ce şi cum e acolo : poate mult mai atrăgător decît să trăieşti în sat sau pe malul lacului. El vedea moartea ca pe o gubernie oarecare, aflată însă undeva pe fundul unei ape răcoroase, iar asta îl ispitea necontenit. Unii dintre mujicii cărora pescarul le destăinuise gîndul lui de a trăi în moarte şi a se întoarce de acolo, încercaseră să-i abată atenţia, alţii însă, dimpotrivă, se învoiseră : foarte bine, Dmitri Dvanovici, încercarea moarte n-are. încearcă şi pe urmă ne povesteşti şi nouă. Dmitri Dvanovici a încercat : l-au scos din lac peste trei zile şi l-au îngropat în cimitirul satului, mai lîngă gard.

Iar acum Zahar Pavlovici tocmai trecea pe lîngă cimitir şi căuta, printre crucile înşirate ca nişte garduri de şipci, mormîntul pescarului. Era un mormînt fără cruce. Nimeni, nici o inimă nu se întunecase la moartea lui, nu-l pomenise gura nimănui, fiindcă nu din neputinţă murise el, ci împins de mintea lui iscoditoare. Nevastă de pe urma pescarului nu rămăsese, era văduv, iar fiul lui era mic şi creştea printre străini. Zahar Pavlovici venise la înmormîntare cu băieţaşul de mînă, un copil isteţ şi duios, nu semăna nici cu mama, nici cu tatăl său. În urma sicriului, băieţaşul călca mîndru şi fără vreo suferinţă vădită.

- Tata s-a culcat aşa, dinadins, nene Zahar ?
- Nu dinadins, Saş, din prostie te-a adus acuma el pe tine la ananghie. Peşte n-o să mai prindă el curînd...
- Dar mătuşile de ce plîng ?
- Fiindcă-s fătarnice !

Nimeni nu voise să-şi ia rămas bun de la răposat, cînd aşezaseră coşciugul lîngă groapă. În genunchi, Zahar Pavlovici

atinse obrazul bărbos al pescarului, abia spălat de apa de pe fundul lacului. După care Zahar Pavlovici îi spuse băieţaşului

- Ia-ţi rămas bun de la taică-tu,acuma-i mort în vecii vecilor . Uită-te la el, ai să-l pomeneşti.

Băiatul se lipise de trupul tatălui, cămaşa lui veche, cu care îl înmormîntaseră — de înecat, se înecase într-alta — mirosea a sudoare de trup viu şi prea bine cunoscut. Băiatul îi pipăi mîinile, miros jilav de peşte plutea deasupra lor, pe un deget, intru cinstirea mamei uitate, tatăl purta un inel de cositor. Copilul întorsese capul spre oamenii aflaţi acolo, se speriase de cei străini şi agăţîndu-se, ca pentru a se apăra, de cutele cămăşii tatălui, izbucnise într-un plîns jalnic ; amărăciunea era mută, desprinsă de restul vieţii copilului, ajungîndu-şi sieşi, de nemîngîiat ; suferinţa lui era atît de mare, încît tatăl său mort ar fi putut să fie fericit. Şi toţi oamenii adunaţi lîngă mormînt plînseră şi ei, din milă pentru băieţaş, dar şi dintr-o timpurie compătimire faţă de ei înşişi, fiindcă murind la rîndul lui, fiecare va trebui să fie la fel bocit.

Cu toată durerea lui, Zahar Pavlovici se gîndise însă şi la ce va fi mai departe.

- Ajunge cu urletul, Nikiforovna !îi spusese el unei muieri care plingea în hohote şi cu bocete grăbite. Nu de suferinţă te căinezi tu, plîngi ca să plîngă şi alţii după tine cind ţi-o veni rîndul. Ia mai bine băiatul la tine, tu oricum ai şase, printre ceilalţi o s-apuce şi el să-şi amăgească foamea.

Nikiforovna judecă într-o clipă cu mintea ei de muiere, faţa uscată, fioroasă : ea plîngea fără lacrimi, numai din zbîrcituri.

- Ce tot spui ! Să-şi amăgească foamea, zici ? Asta-i acuma, dar ia lasă-l să crească şi să vezi cum se pune pe-nfulecat şi pe rupt nădragi, nu mai apuci să faci nimica !

Pe băiat îl, luase altă muiere, Mavra Fetisovna Dvanova, una cu şapte copii. Orfanul o luă de mînă, femeia îi şterse faţa cu fusta, îi suflă nasul şi-l duse la casa ei.

Băiatul şi-a amintit că uitase, aruncată în lac, undiţa mică pe care i-o făcuse tatăl lui. De bună seamă, pînă acum se prinsese

în cîrlig vreun peşte, aşa că el va avea ce mînca şi oamenii străini nu-l vor mai ruşina.

- Tuşică, mie mi s-a prins un peşte în undiţă. Hai să-l găsim, îl mănînc şi nu mai trebuie să mă hrăneşti tu.

Mavra Fetisovna îşi încreţise fără să vrea obrazul, smiorcăise în colţul basmalei şi strînsese mai tare mîna băiatului.

Zahar Pavlovici căzuse pe gînduri, voise să plece pribeag, dar rămăsese pe loc. Din pricina unei conştiinţe necunoscute pe care o simţea in piept, îl mişcau profund suferinţa şi orfanii ; el ar fi vrut să umble fără odihnă pe pămînt, să răzbească amarul în toate satele şi să plîngă pe morminte străine. Dar îl ţineau pe loc lucrările ce le avea de făcut : starostele îi dăduse la reparat pendula, iar preotul, pianul să i-l acordeze. Neam de neamul lui Zahar Pavlovici nu se interesase de nici un fel de muzică — văzuse cîndva la judeţ un gramofon, dar mujicii îl sucăliseră atîta, încît nu mai mergea : gramofonul se afla la cîrciumă, îi spărseseră cutia ca să-l descopere pe şarlatanul care cînta înăuntru ; în membrană era înfipt un ac de cusut. La acordatul pianului zăbovise o lună, cercetîndu-i sunetele melancolice şi iscodind mecanismul care scotea la iveală o asemenea gingăşie. Zahar Pavlovici lovea clapele — un cînt trist se ridica, îşi lua zborul; Zahar Pavlovici se uita în sus aşteptînd întoarcerea sunetului — i se părea mult prea frumos pentru a se pierde fără urmă. Preotul se plictisi să tot aştepte şi spuse : „Tu, nenişorule, nu irosi tonul, străduieşte-te să duci treaba la bun sfîrşit şi nu mai căuta înţelesuri nefolositoare ţie." Meşterul fu lovit în plin, la însăşi rădăcina meşteşugului său, şi strecură în mecanismul pianului o piedică secretă care putea fi înlăturată într-o clipă, dar greu de descoperit.

Popa îl chema săptămînal pe Zahar Pavlovici : „Vino, prietene, vino — iar a dispărut puterea tainică a muzicii". Nu din cauza preotului născocise Zahar Pavlovici piedica ascunsă şi nici pentru ca el însuşi să se desfete mai des cu muzica ; dimpotrivă : el voia să ştie cum e alcătuit lucrul acesta care mişcă toate inimile şi-l face pe om mai bun. Iată de ce se amestecase el în armonioasa alcătuire a sunetelor şi o înlocuise

cu un vuiet. Cînd, după zece reparaţii, Zahar Pavlovici a înţeles misterul îmbinării sunetelor şi structura principalei plăci vibrante, a scos piedica din pian şi a încetat pentru totdeauna să se mai intereseze de sunete.

Mergînd acum, Zahar Pavlovici îşi amintea viaţa trecută şi nu-i părea rău de nimic. În anii ce se scurseseră multe lucruri le dibuise el singur şi le putea reproduce întocmai, dacă avea materialul şi uneltele trebuincioase. Satul îl străbătea de dragul întîlnirii cu maşinile şi obiectele necunoscute, care vuiau dincolo de linia unde cerul atotputernic se întîlnea cu ogoarele nemişcate ale aşezării. Şi mergea într-acolo cum merg ţăranii la Kiev, atunci cînd secătuieşte credinţa şi viaţa devine supravieţuire.

Pe uliţele satului mirosea a ars — era cenuşa de pe drum, pe care găinile n-aveau cum s-o mai scormonească fiindcă fuseseră de mult tăiate. Casele fără copii zăceau cotropite de linişte, sălbăticite, brusturi crescuţi peste normă îşi aşteptau stăpînii pe la porţi, pe cărări şi prin toate locurile domestice bătătorite, unde altădată nu rezista nici un fir de iarbă, şi se legănau ca nişte viitori copaci. Gardurile împletite înfloriseră şi ele din lipsa oamenilor ; le încolăciseră hameiul şi volbura, ciulinii şi nuieluşele făgăduiau să se transforme în crînguri, dacă oamenii nu s-ar mai fi întors. Fîntînile din curţi secaseră, peste ghizdurile lor alergau lunecînd cu uşurinţă şopîrlele ca să scape de zăduf şi să se înmulţească. Nu puţin îl uimi pe Zahar Pavlovici şi faptul de neînţeles că pe cîmpuri grîul pierise de mult, iar pe acoperişurile de paie ale izbelor înverzeau secara, ovăzul, meiul şi foşnea loboda : încolţiseră din grăunţele ascunse în paie. Se mutaseră în sat păsări de cîmp galben-verzui, cuibărind de-a dreptul în cămările izbelor ; în schimb vrăbiile, ca norii, fără să mai coboare pe pămînt îşi rosteau prin vîntul stivuit de aripile lor cîntecele gospodăreşti.

Ocolind satul, Zahar Pavlovici văzu o opincă ; în absenţa oamenilor opinca prinsese şi ea viaţă şi îşi descoperise menirea — din ea încolţise o sălcioară roşie, iar restul putrezea în ţărînă şi făcea umbră micii rădăcini a viitorului tufiş. Sub opincă

pămîntul era probabil mai umed pentru că o mulţime de firişoare palide de iarbă se străduiau să încolţească acolo. Dintre toate lucrurile ţărăneşti Zahar Pavlovici îndrăgea în mod deosebit opinca şi potcoava, iar dintre construcţii — fîntînile. Pe coşul ultimei case stătea o rîndunică ; văzîndu-l pe Zahar Pavlovici, se strecură grăbită în horn şi acolo, în întuneric, îşi îmbrăţişă puii cu aripile.

La dreapta rămăsese biserica, iar dincolo de ea binecunoscutul cîmp curat, neted, ca vîntul potolit. Clopotul mic — isonarul — începu să sune şi bătu miezul zilei : de douăsprezece ori. Volbura înfăşurase biserica şi încerca insistent să se caţere pînă la cruce. Mormintele popilor din zidul bisericii fuseseră năpădite de buruieni şi crucile joase dispăruseră în desişul lor. Terminîndu-şi treaba, paznicul rămăsese în pridvor, de unde observa mersul verii. De-a lungul anilor nenumăraţi, ceasul lui deşteptător se încurcase în socoteli, în schimb bătrîneţea îl făcuse să simtă precis şi cu acuitate timpul, tot aşa cum simţi necazul şi fericirea ; orice făcea, fie că dormea (deşi la bătrîneţe viaţa e mai puternică decît somnul — e vigilentă şi nu-i scapă nici o clipă) la fiecare oră îl străbătea o anumită nelinişte, o poftă neînfrînată şi atunci bătea orele şi se liniştea îndată.

- Mai trăieşti, bunicule ? îl întrebă Zahar Pavlovici. Pentru cine mai numeri zilele ?

Paznicul voi să nu răspundă : în cei şaptezeci de ani de viaţă, se convinsese că jumătate din lucruri le făcuse zadarnic, iar trei sferturi dintre cuvinte le rostise de pomană : deşi se îngrijise de ei, nu-i trăiseră nici copiii, nici nevasta, iar cuvintele-i fuseseră uitate ca un zgomot întîmplător. „Să-i spun omului ăstuia o vorbă, gîndi pentru sine paznicul, o să meargă o verstă şi nu mă va mai păstra în veşnică pomenire : ce sînt eu pentru el — nici părinte, nici de ajutor !"

- Degeaba munceşti ! îl dojeni Zahar Pavlovici.

La aşa o prostie paznicul răspunse :

- Cum aşa — degeaba ? Din cîte-mi aduc aminte, satul nostru s-a risipit de zece ori şi iar s-a adunat la loc.

O să se întoarcă ei şi de data asta : multă vreme fără oameni nu se poate.

- Dar clopotele, la ce le mai tragi ?

Paznicul îl ştia pe Zahar Pavlovici ca pe unul care stă să dea frîu liber mîinilor sale pentru orice fel de treabă, fără să cunoască însă preţul timpului.

- Ia te uită — de ce trag clopotul ! Cu clopotul scurtez timpul... şi cînt.

- Atunci cîntă sănătos, spuse Zahar Pavlovici şi ieşi din sat.

În margine se afla o casă fără împrejmuire — pesemne cineva se însurase în grabă, se certase cu taică-său şi se mutase aici. Şi casa asta stătea pustie, înspăimîntătoare. Un singur lucru îl bucurase, la despărţire, pe Zahar Pavlovici : din hornul casei crescuse o floarea-soarelui — ea prinsese puteri şi-şi apleca spre răsărit capul ce începuse să se pîrguiască.

Drumul era năpădit de ierburi uscate şi sufocate de praf. Cînd Zahar Pavlovici se aşeză să fumeze, văzu pe pămînt un fel de pădure plăcută şi odihnitoare unde (copacii erau de iarbă : o întreagă mică lume vie cu drumurile ei, cu propria ei căldură şi cu o deplină înzestrare pentru nevoile zilnice ale unor mărunte făpturi grijulii. După ce-a privit furnicile, Zahar Pavlovici le-a mai păstrat în minte încă vreo patru verste şi în sfîrşit s-a gîndit : „De-am avea şi noi minte furnicească sau ţînţărească — am putea dintr-o dată orîndui viaţa fără sărăcie : mărunţeii ăştia — mari meşteri ai vieţii în înţelegere ; departe mai e omul de îndemînateca furnică."

Zahar Pavlovici a ajuns la marginea oraşului, a închiriat o cămăruţă la un tîmplar văduv cu mulţi copii, a ieşit în curte şi a căzut pe gînduri : de ce să se apuce ? Venind de la lucru, tîmplarul-gospodar s-a aşezat lîngă Zahar Pavlovici.

- Cît să-ţi plătesc pentru locuinţă ? întrebase Zahar Pavlovici.

Tîmplarul hîrîi din gît, de parcă ar fi vrut să rîdă ; în glasul lui se simţea deznădejdea şi acel fel de disperare cu care în cele

din urmă te obişnuieşti, întîlnită la oamenii fără scăpare şi pentru totdeauna necăjiţi.

- Dar tu cu ce te ocupi ? Cu nimic ? Atunci, stai aşa, pînă cînd ţi-or roade capul copiii mei...

Spusese adevărul ; chiar în prima noapte fiii tîmplarului — băieţi între zece şi douăzeci de ani — l-au împroşcat cu udul lor pe Zahar Pavlovici care dormea, iar uşa cămăruţei i-au înţepenit-o cu un furcoi. Era însă greu să-l superi pe Zahar Pavlovici, care nu se interesase niciodată de oameni. El ştia doar că există maşini şi trainice produse fabricate, şi doar după acestea şi nu după bădărăniile întîmplătoare preţuia el virtutea omului. Chiar dimineaţa Zahar Pavlovici văzuse cu cîtă pricepere şi seriozitate meşterea fiul mai mare al tîmplarului o toporişcă, însemna că principalul era la el nu udul, ci îndemînarea.

După o săptămînă, fără ca nimeni să-i ceară, cătrănit că nu avea nimic de făcut, Zahar Pavlovici se apucă să repare casa tîmplarului. A dres acoperişul spart şi un colţ al tindei, a curăţat hornurile de funingine. Seara, Zahar Pavlovici cioplea ţăruşi.

- Ce faci ? întreba tîmplarul uscîndu-şi cu o coajă de pîine mustăţile, tocmai termina de prînzit : mîncase cartofi şi castraveţi.

- Poate folosesc la ceva, răspundea Zahar Pavlovici.

Tîmplarul molfăia coaja aceea de pîine şi se gîndea.

Ar folosi la împrejmuitul mormintelor. Dinadins, în timpul postului, de nemîncare, băieţii mei au spurcat toate mormintele din cimitir.

Mîhnirea lui Zahar Pavlovici era mai puternică decît gîndul că munceşte degeaba şi el continua să cioplească ţăruşi pînă noaptea tîrziu cînd cădea de oboseală. Cînd nu lucra, lui Zahar Pavlovici sîngele din mîini îi năvălea în cap. Dacă începea să gîndească intens şi la toate dintr-o dată, ajungea chiar să delireze, iar în inimă i se strecura o nelinişte tristă. Cutreierînd ziua prin curtea însorită, el nu-şi putea alunga gîndul că omul se trage din vierme, iar viermele e un mic tubuleţ înfricoşător în care nu se află altceva decît pustiu, întuneric şi duhoare. Privind casele de la oraş, Zahar Pavlovici descoperi că ele sînt întocmai

unor morminte închise şi se temu să mai înnopteze în casa tîmplarului. Negăsindu-şi locul, furibunda lui putere de muncă îi rodea sufletul : el nu se mai putea stăpîni şi se chinuia cu o sumedenie de simţăminte necunoscute lui în timp ce muncea. începuse să aibă vise : se făcea că tatăl lui era pe moarte, iar mama îl stropea cu lapte din sînii ei, pentru ca el să trăiască ; dar tatăl îi spune supărat : „Măcar lasă-mă să mă chinui singur, muiere", după care zăcea aşa întins şi amîna moartea ; mama se apleca deasupra lui şi întreba : „Ce-ai de gînd ? ; tatăl scuipa cu o încrîncenare de martir, se întorcea cu faţa în jos şi-i poruncea : „Să mă îngropi cu pantalonii vechi, pe ăştia să-i dai lui Zaharka !"

Singurul lucru care-l bucura pe Zahar Pavlovici era să stea pe acoperiş şi să privească în depărtare, unde la două verste de oraş, pe calea ferată, treceau uneori trenuri în goană nebună. Mişcarea roţilor şi răsuflarea grăbită a locomotivei îi stîrneau un fel de mîncărime voioasă şi lacrimi uşoare de compasiune pentru locomotivă îi umpleau ochii.

Tot uitîndu-se la chiriaşul său, tîmplarul începu să-l hrănească pe gratis de la masa lui. În prima zi fiii tîmplarului îşi suflară mucii în ceaşca lui Zahar Pavlovici, dar tatăl se ridică şi fără nici o vorbă, dintr-o izbitură, umflă falca fiului mai mare.

- Eu sînt un om ca toţi oamenii, spuse tîmplarul calm, aşezîndu-se la locul lui, dar vezi şi tu ce ticăloşi am zămislit, acuşi-acuşi mă dau gata ! Uită-te la Fedka ! Are o putere drăcească : ce-o fi înfulecat, nici eu nu înţeleg, că din fragedă copilărie tot pe merinde ieftine stau...

Au început primele ploi de toamnă — nu la timp potrivit, fără vreun folos : ţăranii se risipiseră de mult prin ţinuturi străine, iar mulţi muriseră pe drumuri fără să mai ajungă să lucreze în mme sau pe grînarele din sud. Zahar Pavlovici s-a dus cu tîmplarul la gară să se angajeze : tîmplarul avea acolo un cunoscut, mecanic.

Pe mecanic l-au găsit în camera de serviciu unde se odihneau brigăzile locomotivelor. Mecanicul le spuse că e lume multă şi nimic de lucru nu e ; ultimii rămaşi din satele apropiate

trăiesc cu toţii la gară şi pentru o plată de nimic fac orice se nimereşte. Tîmplarul ieşi şi aduse o sticlă de votcă şi un cîrnat. După ce au băut votca, mecanicul le-a povestit despre maşina cu aburi şi frîna lui Westinghaus.

- Ştii ce inerţie se produce la cotituri, cînd ai şaizeci de osii în garnitură ? spunea mecanicul indignat de ignoranţa ascultătorilor şi explica, folosind amîndouă mîinile, forţa inerţiei.

- Oho ! împingi manivela de frînă — sub tender, de sub saboţi zvîcneşte flacăra albastră, vagoanele se ciocănesc în ceafă, locomotiva gîfîie cu aburii închişi — o dată — pe urmă ţîşneşte prin coş ! Uh !... Mai toarnă ! Păcat că n-ai cumpărat castraveţi : cîrnatul ăsta îţi înnoadă maţele !...

Zahar Pavlovici şedea şi tăcea : era de pe acum sigur că nu va ajunge să lucreze pe locomotivă, cum s-o scoată el acolo la capăt, după tigăile lui de lemn !

Ascultîndu-l pe maşinist, interesul lui pentru lucrările mecanice nu scăzu, dar se ascunse cu întristare, ca o dragoste neîmpărtăşită.

- Dar tu ce te-ai acrit ? observă mecanicul necazul lui Zahar Pavlovici. Vino mîine la depou, o să vorbesc eu cu şeful, poate că te ia lustruitor. Nu pregeta, pui de căţea, dacă vrei să mănînci...

Mecanicul se opri, nu-şi termină ultimul cuvint : îl apucase sughiţul.

- Ei al dracului, cîrnatul tău îmi vine-napoi pe gît. Pentru un grivennik[1], calicule, ai cumpărat un pud întreg, mai bine mîncam la votcă o cîrpă de lustruit... Dar, se adresă din nou mecanicul lui Zahar Pavlovici, dar locomotiva mi-o faci oglindă, în aşa fel încît în mănuşi de sărbătoare s-o pot pipăi în toate părţile. Locomotiva nu suferă nici un fi-ri-cel de praf : maşina, frăţioare, este domni-şoară nu femeie — cu o crăpătură în plus, nu mai merge maşina...

Mecanicul aduse pe departe, prin cuvinte ocolite, vorba despre anumite femei. Zahar Pavlovici ascultă ce ascultă şi nu înţelese nimic : el nu ştia că femeile pot fi iubite în fel şi chip, şi

[1] *Monedă de zece copeici.*

de departe, el ştia că omul trebuie să se însoare. Se poate vorbi despre facerea lumii, despre tot soiul de construcţii, dar să discuţi despre femei, ca şi despre bărbaţi - este de neînţeles şi plictisitor. Avusese cîndva şi Zahar Pavlovici nevastă ; ea îl iubea, el n-o supăra - dar nici nu avusese de la ea o prea mare bucurie. Omul are multe însuşiri ; dacă e să te gîndeşti la ele cu patimă, atunci poţi necheza de entuziasm chiar şi pentru propri a-ţi respiraţie de fiecare secundă. Ei, şi atunci ce se întîmplă ? Mofturi şi numai trupul tău, jocuri de pomană ; asta nu e viaţă serioasă, realizată. Zahar Pavlovici nu dădea doi bani pe asemenea discuţii.

După o oră, mecanicul îşi aminti că era de serviciu. Zahar Pavlovici şi tîmplarul îl conduseră pînă la locomotiva care tocmai ieşise de la alimentare. Mecanicul îi strigă încă de departe fochistului, cu o voce joasă, basul de serviciu :

- Cum stăm cu aburul ?
- Şapte atmosfere, răspunse ajutorul, fără să zîmbească, plecîndu-se pe fereastră.
- Apa ?
- Nivel normal.
- Focarul ?
- Fîsîie.
- Perfect.
- A doua zi Zahar Pavlovici veni la depou. Mecanicul şef, un bătrînel care nu avea nici o încredere în oamenii vii, îl cercetă îndelung. El iubea atît de mult, pînă la gelozie, locomotivele, că se îngrozea de fiecare dată cînd plecau. Dacă ar fi fost după voia lui, ar fi păstrat toate locomotivele la veşnică odihnă, pentru a le feri de mîiinile grosolane ale ignoranţilor. El considera că oameni sînt mulţi, pe cînd maşini - puţine ; oamenii - vii, se pot apăra ei singuri, dar maşina, care nu e vie, e lipsită de apărare, o făptură fragilă : pentru a merge cu ea aşa cum se cuvine, trebuie mai întîi să-ţi laşi nevasta, să-ţi scoţi din cap toate grijile, să-ţi înmoi pîinea în uleiul cu care îi ungi mecanismul - numai atunci poţi lăsa omul să se apropie de maşină, şi chiar şi atunci doar după zece ani de răbdare !

Şeful îl învăţa pe Zahar Pavlovici şi se chinuia : cu siguranţă, un lingău - acolo unde trebuie apăsat cu degetul el, vita, o să dea cu barosul, gemuleţul manometrului, pe care abia de-l atingi cînd îl ştergi, el o să-l frece pînă o să distrugă aparatul cu ţeavă cu tot - poţi oare să-l laşi pe ţăran lîngă maşină ? ! Doamne, Dumnezeule, se mîhni în sinea lui, fără s-o arate însă, unde sînteţi voi, mecanicii de altădată, ajutoarele, fochiştii, lustruitorii ? Înainte oamenii tremurau de fericire în preajma locomotivei, iar acum fiecare îşi închipuie că e mai deştept decît maşina ! Ticăloşii, ereticii, nemernicii, slugoii dracului ! După lege s-ar cuveni oprită chiar acum mişcarea ! Ce fel de mecanici mai sînt astăzi ? Prăpădenie, nu oameni ! Haimanale, călăreţi, birjari - nici un şurub nu le poţi încredinţa, iar ei umblă cu manometrul ! Eu, unul, cînd simţeam că bate ceva abia auzit la locomotivă, că şuieră cînd se-nvîrte mecanismul, fără să clipesc, numai dacă atingeam locul cu vîrful unghiei, mă cutremuram de suferinţă, iar la prima haltă îl pipăiam, îl dibuiam cu buzele, cu limba, găseam hiba şi, pînă nu ungeam cu sîngele mw mecanismul, nu plecam ca orbetele mai departe... Iar ăsta, direct din secară, vrea să se cocoaţe pe locomotivă !

- Du-te acasă - spală-ţi mutra, şi pe urmă apropie-te de locomotivă, îi spuse lui Zahar Pavlovici.

A doua zi, după ce se spălă, Zahar Pavlovici veni din nou. Culcat sub locomotivă, şeful cerceta cu grijă resorturile, le lovea uşurel cu ciocănelul, lipindu-şi urechea de fierul care vibra.

- Motia! îl strigă şeful pe lăcătuş. Strînge piuliţa asta, cu o jumătate de firicel.

Motia învîrti cu cheia zimţată piuliţa cam jumătate de rotaţie.

- Motiuşka ! spuse şeful cu o calmă tristeţe apăsătoare, dar scrîşnind din dinţi. Ce mi-ai făcut, ticălos blestemat ! Ce ţi-am spus eu ? Piuliţa ! ! Care piuliţă ? Principala ! Iar tu-mi răsuceşti contrapiuliţa şi mă zăpăceşti ! Tot contrapiuliţa mi-o dai îndărăt ! Şi te atingi numai de contrapiuliţă ! Ce să mă mai fac cu voi, animale blestemate. Pleacă de aici, vită !

- Lăsă-mă pe mine, domnule mecanic, dau contrapiuliţa cu

o jumătate de turaţie înapoi, iar pe cea principală o strîng preţ de jumătate de firicel ! îl rugă Zahar Pavlovici.

Şeful îşi plecă urechea la glasul paşnic şi emoţionat, preţuind puterea de înţelegere a străinului.

- Ei ? Ai băgat de seamă, da ? Păi ăsta-i... ăsta-i tăietor de lemne, nu lăcătuş. Nici piuliţa, nici măcar piuliţa n-o ştie pe nume ! Eh, ce-i de făcut ? Se poartă cu locomotiva cum s-ar purta cu o muiere, cu o tîrfă oarecare! Doamne, Dumnezeule ! Hai, vino, vino'-ncoa - potriveşte-mi cum vreau eu piuliţa...

Zahar Pavlovici se strecură sub locomotivă şi făcu totul exact aşa cum trebuie. Pînă seara şeful se ocupă de locomotive şi se certă cu mecanicii. Cînd se aprinse lumina,. Zahar Pavlovici îi aminti şefului că şi el există. Şeful se opri din nou în faţa lui Zahar Pavlovici şi îşi rumegă încet gîndurile.

- Părintele maşinii e pîrghia, iar mama ei - planul înclinat, vorbi cu duioşie şeful, amintindu-şi un lucru plăcut şi intim, care-l făcea să doarmă bine. Încearcă mîine să cureţi cazanul - vino la timp. Dar nu ştiu, nu promit — încercăm, vedem... E ceva mult prea serios! Înţelegi şi tu : cazanul! Nu te miri ce, e chiar cazanul ! Ei, acuma pleacă, du-te de-aici !

Zahar Pavlovici mai dormi o noapte în cămăruţa tîmplarului, iar în zori, cu trei ore înaintea începerii lucrului, se duse la depou. Pe şinele lustruite de uzură, staţionau vagoane de marfă cu inscripţiile unor ţinuturi îndepărtate : căile ferate Transcaspice, Transcaucaziene, Ussuri. Oameni ciudaţi umblau printre linii : deştepţi, preocupaţi - acari, mecanici, revizori şi alţii. De jur împrejur, clădiri, maşini, construcţii.

O lume nouă, vrăjită - de mult iubită de el, parcă dintotdeauna cunoscută, i se arătă lui Zahar Pavlovici şi el hotărî să rămînă pentru totdeauna acolo.

*
* *

Cu un an înaintea recoltei pustiite, Mavra Fetisovna rămase pentru a şaptesprezecea oară însărcinată. Bărbatul ei, Prohor Abramovici Dvanov, s-a bucurat mai puţin decît se cuvenea. Scrutînd în fiecare zi cîmpul, stelele, necuprinsul văzduh mişcător, el îşi spunea.: ajunge pentru toţi ! Şi liniştit îşi vedea mai departe de treabă în căsuţa gîlgîitoare de copilandri, odraslele lui. Nevasta îi născuse şaisprezece copii, dar trăiau numai şapte, al optulea era înfiat, băiatul pescarului înecat din propria lui dorinţă. Cînd femeia venise cu copilul de mînă. Prohor Abramovici nu avusese nimic împotrivă :

- Ce să-i faci : cu cît sînt mai mulţi copii, cu atît mai lipsită de griji e bătrîneţea. Dă-i să mănînce, Mavruşca !

Orfanul mîncă pîine cu lapte, apoi se dădu la o parte, încruntat din pricina atîtor oameni străini.

Mavra Fetisovna se uită la el şi oftă :

- Ne-a trimis Domnul o grijă nouă ! Sigur o să moară înainte s-apuce să crească ; după ochi nu pare zdravăn ; mănîncă pîinea degeaba...

Dar trecură doi ani, băiatul nu muri, nici măcar nu bolise vreodată. De mîncat mînca puţin şi Mavra Fetisovna se împăca bine cu el.

- Mănîncă, mănîncă, drăguţule, spunea ea, dacă de la noi nu iei, de la altul nici atita n-apuci...

Pe Prohor Abramovici de mult îl speriaseră nevoile şi copiii aşa că el nu se mai interesa de nimic, nici dacă-i sînt odraslele bolnave, nici dacă se nasc altele noi, nici dacă recolta-i proastă sau bunicică - iată de ce le părea tuturor un om bun. Doar sarcinile nevesti-sii, aproape în fiecare an cîte una, îl bucurau întrucîtva : copiii erau singurul semn al trăiniciei vieţii - cu minutele lor mici şi moi, ei îl obligau să are, să-şi vadă de casă şi să trebăluiască în fel şi chip. El umbla, trăia şi trudea ca în somn, fără nici un prisos de putere şi fără să ştie de nici unele. Prohor Abramovici se ruga lui Dumnezeu, dar fără o pornire din inimă ;

patimile tinereţii, cum ar fi femeile, mîncarea bună şi altele se risipiseră : nevasta nu-i era frumoasă, iar mîncarea din an în an mereu aceeaşi şi nehrănitoare. Înmulţirea copiilor micşora în Prohor Abramovici interesul faţă de sine ; datorită acestui lucru îi era cumva mai uşor şi mai răcoare. Cu cît trăia mai mult, cu atît mai îngăduitor şi mai cu nepăsare privea Prohor Abramovici la evenimentele satului. Dacă lui Prohor Abramovici i-ar fi murit toţi copiii într-o singură zi, el ar fi înfiat tot pe atîţia în ziua următoare, iar dacă i-ar fi murit şi cei înfiaţi, Prohor Abramovici ar fi renunţat fără să stea pe gînduri la viaţa lui de ţăran, i-ar fi dat drumul nevestei în libertate, iar el însuşi ar fi plecat desculţ nu se ştie încotro - într-un loc unde deopotrivă sînt atraşi oamenii, unde inimii i-ar fi poate la fel de greu. dar măcar picioarele ar avea o bucurie.

Din motive gospodăreşti, a şaptesprezecea sarcină a nevestei il necăjise pe Prohor Abramovici : se născuseră în sat mai puţini copii decît în toamna trecută, cu deosebire însă nu născuse lelea Maria, care, de douăzeci de ani, în afara anilor ce prevesteau secetă, năştea neîntrerupt, întreg satul ştia asta şi, dacă lelea Maria umbla fără povară, mujicii spuneau : eh, Maria-i fată mare, la vară o s-avem foamete...

Iar în anul acela, Maria se mişca slabă şi uşoară.

- Nu te-mperechezi Maria Matveevna ? o întrebau cuviincios mujicii întîlniţi în cale.

- Păi cum ! spunea Maria, şi se ruşina, neobişnuită să umble stearpă.

- Ei, nu-i nimica, o linişteau. la vezi, pui tu la cale curînd un băiat : că doar te pricepi.

- Păi ce, să trăieşti degeaba ? prindea curaj Maria. Numai pîine de-ar fi.

- Asta cam aşa-i, se învoiau mujicii. Nu-i greu muierii să nască, numai griul să-i poată ţine pasul... Dar tu eşti cam vrăjitoare : ştii cînd îţi vine vremea...

Prohor Abramovici îi spuse nevestei că nu la timp potrivit a rămas ea grea.

- Lasă, Proşa, răspunse Mavra Fetisovna, eu îi fac, eu

umblu cu traista pentru ei, că doar nu umbli tu.

Prohor Abramovici rămase îndelung tăcut.

Veni decembrie fără zăpadă, semănăturile de toamnă îngheţară. Mavra Fetisovna născu doi gemeni.

- Te-ai ouat, spuse lingă patul ei Prohor Abramovici. Slavă Domnului : ce facem acuma ? Ăştia, se vede, sînt plini de viaţă, fruntea numai zbîrcituri şi mînuţele, strînse pumnişori.

Orfanul stătea şi el acolo şi privea cu faţa schimbată şi îmbătrînită, la ceea ce nu era de înţeles. Creştea în el fier-binţeala biciuitoare, ruşinea copilului faţă de adulţi şi dintr-o dată nu-i mai iubi şi simţi cît este de singur : ar fi vrut s-o ia la fugă şi să se ascundă în rîpă. La fel de trist şi înspăimîntat se simţise cînd văzuse nişte cîini încîrligaţi, nu putuse mînca atunci două zile şi îşi pierduse pentru totdeauna dragostea faţă de cîini. Lîngă patul lehuzei mirosea a carne de vită şi a viţel de lapte abia fătat, dar din pricina slăbiciunii ei, Mavra Fetisovna nu mai simţea nimic ; ei îi era cald sub plapuma împestriţată de petice şi îşi dezveli un picior îngroşat fără vîrstă şi naşteri, zbîrcit şi unsuros ; se vedeau petele galbene ale umor vechi lovituri şi vinele albastre şi îngroşate, cu sîngele aproape închegat, gata să rupă pielea şi să ţîşnească afară : o singură venă ca asta arborescentă, şi puteai bănui undeva departe inima împingînd cu greu sîngele prin mulţimea crăpăturilor înguste din trupul prăbuşit.

- Ce-i, Saş, te-ai săturat de privit ? întrebă Prohor Abramavici. Ţi s-au născut doi frăţiori. Taie-ţi o bucată de pîine şi du-te la joacă, afară s-a-ncălzit.

Saşa plecă fără să ia pîinea. Mavra Fetisovna deschise ochii ei aibicioşi, plîngăreţi şi îşi chemă bărbatul :

- Proşa ! cu orfanul avem zece, iar tu eşti al doisprezecelea.

Prohor Abramovici ştia şi singur socoteala :

- Lasă-i să trăiască, la o gură mai mult, creşte şi grîu mai mult.

- Oamenii spun c-o să fie foamete ; să nu dea Domnul pacostea asta : ce ne facem cu cei mici şi cu cel de ţîţă pe deasupra ?

- N-o să fie nici o foamete, hotărî liniştit Prohor Abramovici. Nu ies semănăturile de toamnă, ne ţinem cu cele de primăvară.

Într-adevăr semănăturile de toamnă n-au răzbit : îngheţaseră înainte încă de venirea iernii, iar în primăvară au pierit cu desăvîrşire sub gheţurile de pe cîmp. Cele de primăvară, ba te speriau, ba te bucurau, dar cum-necum s-au pîrguit aducînd cam zece puduri la deseatină. Fiul cel mare al lui Prohor Abramovici avea unsprezece ani şi cam tot atîta băiatul luat de suflet. Unul din ei trebuia să meargă la cerşit, să ajute familia cu pîinea uscată pe care-ar aduna-o. Prohor Abramovici tăcea : îi era milă să-l trimită pe-al lui şi ruşine să-l silească pe orfan.

- Ce tot stai şi taci ? se înfurie Mavra Fetisovna. Agapca şi l-a trimis pe unul de şapte ani. Mişca Duvakin şi-a pregătit fetiţa şi tu stai, bolovan nepăsător ! Meiul nu ne-ajunge nici pînă la Crăciun, iar pîinea doar la Ispas dac-om vedea-o...

Toată seara, Prohor Abramovici a cusut dintr-o pînză veche, groasă, un săculeţ încăpător şi uşor de purtat. De vreo două ori l-a chemat pe Saşa, i l-a încercat pe umeri.

- E bine aşa ? Aici nu te trage ?
- Merge, a spus Saşa.

Proşka cel de şapte ani şedea alături de tatăl său şi băga aţa la loc în ac, ori de cîte ori scăpa - tatăl nu vedea prea limpede - aţa aspră.

- Tătucule, mîine îl alungi pe Saşa la cerşit ? întrebă Proşka.
- Ce tot trăncăneşti acolo ? se supără tatăl. Ai să creşti mare, ai să mergi şi tu să cerşeşti.
- Eu n-am să mă duc, îl înfruntă Proşka, eu am să fur. Tu ai spus, ţii minte, că i-au umflat lui nenea Grişa iapa ? Ei au luat-o, lor le este bine, iar nenea Grişa a cumpărat alt jugan. Cînd oi creşte am să le fur juganul.

La cină Mavra Fetisovna l-a hrănit pe Saşa mai bine decît pe copiii ei de sînge, i-a dat numai lui, după masa celorlalţi, terci cu unt, şi lapte cît a putut să bea. Prohor Abramovici a adus din şopron o joardă şi pe cînd toţi dormeau a făcut din ea un toieguţ

pentru drum. Saşa nu dormea şi asculta cum se ciopleşte băţul cu cuţitul de pîine. Proşka sforăia şi tresărea din pricina unui gîndac de bucătărie care i se plimba pe git. Saşa luă gîndacul dar se temu să-l omoare şi îl aruncă jos.

- Saş, tu nu dormi ? întrebase Prohor Abramovici. Hai, dormi, ce-i cu tine ?

Copiii se sculau devreme, cînd cocoşii încă mai moţăiau începeau să se bată între ei pe întuneric, iar bătrînii se trezeau a doua oară şi îşi scărpinau bubele. Nici un zăvor nu scîrţîia încă în sat şi nimic nu se auzea din cîmpie. Într-un asemenea ceas şi-a scos Prohor Abramovici copilul de suflet la marginea satului. Băiatul mergea somnoros şi îl ţinea încrezător de mînă pe Prohor Abramovici. Era umezeală şi răcoare. Paznicul bisericii vesti ora şi vuietul trist al clopotului îl emoţiona pe băiat.

Prohor Abramovici se aplecă spre el :

- Saşa, uită-te colo. Vezi, drumul din sat urcă dealul. Tu să mergi şi să tot mergi pe el. Ai să vezi pe urmă un sat uriaş şi un foişor pe un dîmb ; să nu te sperii, să mergi drept înainte, ăsta-i oraşul care te-ntîmpină pe tine, iar acolo, în magazii, e multă pîine. Cînd aduni o desagă plină, întoarce-te acasă să te odihneşti... Cu bine, fiule !

Saşa îl ţinea de mină pe Prohor Abramovici şi privea cimpul risipit în dimineaţa săracă şi cenuşie de toamnă.

- Pe acolo a plouat ? întrebă Saşa, gîndindu-se la oraşul îndepărtat.

- Din belşug, îl asigură Prohor Abramovici.

Atunci băieţaşul lăsă mîna lui Prohor Abramovici şi, nemaiuitîndu-se la el, o porni singur, cu trăistuţa şi cu băţul, ochii numai pe drumul care urca dealul, ca să nu se rătăcească. Dispăru pe după biserică şi cimitir şi nu se arătă multă vreme. Prohor Abramovici stătea pe loc şi aştepta ca băiatul să apară de cealaltă parte a văii. Vrăbii singuratice scormoneau cu noaptea-n cap drumul şi se vedea cum dîrdîie de frig. Tot orfane şi ele, gîndi Prohor Abramovici, cine să le arunce cîte ceva ?...

Fără să ştie ce vrea, Saşa intră în cimitir. Pentru prima oară el se gîndea acum la sine şi cu mîna îşi atinse pieptul : iată, ăsta

sînt eu : iar pretutindeni totul era străin şi neasemănător lui. Casa unde a trăit şi i-a iubit pe Prohor Abramovici, pe Mavra Fetisovna, pe Proşka se dovedeşte a nu fi casa lui, de acolo l-au scos dimineaţa pe drumul rece. In sufletul lui trist, numai pe jumătate copilăresc, nesubţiat cu apa liniştitoare a conştiinţei, se aduna, umplîndu-l, obida sufocantă, el o simţea pînă în gît.

Cimitirul era acoperit cu frunze moarte, în liniştita lor profunzime paşii amuţeau într-o clipă, mersul devenea paşnic. Pretutindeni erau cruci de lemn, multe fără nici un semn în amintirea răposatului, nici măcar numele lui. Pe Saşa îl interesau mai ales crucile vechi, gata şi ele să cadă şi să putrezească în pămînt. Mormintele fără cruce erau şi mai atrăgătoare, în adîncurile lor zăceau oameni deveniţi pentru totdeauna orfani : şi lor le muriseră mamele, iar taţii unora se înecaseră în rîuri şi lacuri. Mormîntul tatălui lui Saşa era aproape de tot, bătătorit, peste el trecea cărarea pe care erau purtate spre adîncul cimitirului alte sicrie.

Atît de aproape şi răbdător zăcea tatăl lui, fără să se plîngă de urîtul şi spaima că va rămîne singur peste iarnă. Ce este acolo ? Acolo e rău, e linişte, e strimt, din locul acela nu se vede băieţaşul cu băţ şi traistă de cerşetor.

- Tată, pe mine m-au gonit la cerşit, eu am să mor repede, am să vin la tine, doar ţi-e urît acolo singur şi mi-e urît şi mie.

Băiatul îşi puse toiegelul pe mormînt şi îl acoperi cu frunze, stai aici şi aşteaptă-mă.

Saşa hotărîse să se înapoieze curînd din oraş, îndată ce va aduna o traistă plină cu coji de pîine : atunci o să-şi sape un bordei alături de mormîntul tatălui şi o să locuiască acolo, de vreme ce casă nu mai are.

Prohor Abramovici se săturase tot aşteptînd să-l vadă pe orfan şi voia să plece. Saşa trecuse însă peste şuvoaiele din vîlcea şi începuse să urce panta argiloasă. El mergea încet, de pe acum obosit, dar bucuros că în curînd va avea şi el casa lui şi pe tatăl lui ; să zacă tata mort şi să nu spună nimic, în schimb tot timpul să fie aproape sudoarea lui caldă, cămaşa veche, mîinile

care îl îmbrăţişau pe Saşa, cînd dormeau amîndoi pe malul lacului : să fie tata mort, dar măcar întreg, acelaşi, neschimbat.

- Oare ce-o fi făcut cu băţul ? se întrebă Prohor Abramovici.

Dimineaţa era acum jilavă, băieţaşul urca dealul lunecos ajutîndu-se cu mîinile. Traista flutura în jurul lui, largă și încăpătoare ca o haină străină.

- Ia uite, cum i-am croit-o : nu din sărăcie, ci pe lăcomie, se mustră cu întîrziere Prohor Abramovici. Plină cu pîine nici n-o s-o poată duce... Dar acum e totuna : cumva o scoate el la capăt...

Băiatul se opri pe creasta de unde drumul cobora spre partea nevăzută a cîmpiei. La începutul zilei care abia se arăta, pe dunga orizontului şi deasupra adîncimii înşelătoare a văii, el sta pe malul lacului ceresc. Saşa privea speriat în pustietatea stepei : înălţimea, depărtarea, pămîntul mort erau impunătoare, uriaşe, de aceea totul i se părea străin şi inspăimîntător. Dar Saşa ţinea mult să scape cu bine şi să se întoarcă în satul din vale, la cimitir - acolo era tatăl lui, acolo totul e strimt, mic, trist şi ascuns sub vînt, pămint şi copaci. Iată de ce se ducea el acum la oraş, după resturi de pîine.

Lui Prohor Abramovici i se făcu milă de orfanul care dispărea dincolo de creastă : ,,O să-l vlăguiască vîntul pe băiat, o să se culce într-un şanţ şi o să moară - lumea mare nu ţi-e izbă".

Prohor Abramovici ar fi vrut să-l ajungă din urmă pe orfan şi să-l întoarcă din drum, dac-o fi să moară, să moară cu toţii grămadă şi în linişte - dar acasă erau propriii lui copii, nevasta şi ce mai rămăsese din grînele de primăvară.

- Sîntem cu toţii neruşinaţi şi netrebnici ! se preţui pe bună dreptate Prohor Abramovici şi asta îl uşură. Acasă tînji în tăcere o zi şi o noapte, ocupîndu-se de un lucru nefolositor - cioplitul în lemn. Totdeauna la necaz el se lua cu cioplitul, un brăduţ sau o pădure închipuită, mai departe arta lui nu se dezvoltase, avea cuţitul tocit. Mavra Fetisovna plîngea, cu întreruperi, după cel plecat. Ei îi muriseră opt copii - şi după fiecare plînsese lîngă cuptor cîte trei zile, cu întreruperi. Pentru ea acest lucru era ca pentru Prohor Abramovici cioplitul in lemn. Prohor Abramovici

ştia dinainte cît îi mai rămăsese de plîns Mavrei Fetisovna, iar lui de cioplit la un copac strîmb : o zi şi jumătate.

Proşka se uită ce se uită şi îl apucă gelozia :

- Ce tot plîngeţi, se întoarce el, Saşa, şi singur. Tu, tată, mai bine mi-ai da pîslarii la piuă, că Saşa nu ţi-e fiu, e orfan. Dar tu stai, om bătrîn, şi toceşti cuţitul !

- Dragii mei ! se opri cu mirare din plîns Mavra Fetisovna. Ăsta tăifăsuieşte ca unul mare - e o lindină, dar îl dojeneşte pe tată-su !

Proşka avea însă dreptate : orfanul se întoarse după două săptămîni. Adusese atîtea resturi de pîine şi chifle uscate, de parcă pe cînd cerşise n-ar fi mîncat nimic. Şi din ce-a adus n-a apucat nici măcar să guste, căci spre seară Saşa se culcă pe cuptor, dar nu se putu încălzi - toată căldura din el i-o spulberaseră vînturile pe drumuri, în delir, el bolborosea ceva despre toieguţ, şi frunze, şi despre taică-său : tatăl să-i pună bine teieguţul şi să-l aştepte în bordeiul de lîngă lac unde stau şi putrezesc crucile.

După trei săptămîni, cînd orfanul se însănătoşi, Prohor Abramovici îşi luă biciuşca şi plecă, pe jos, la oraş – să caute prin pieţe ceva de lucru.

Proşka se luă de două ori după Saşa la cimitir. El văzu că orfanul îşi face acolo cu mîinile un mormînt, dar nu-l poate săpa adînc. Atunci el îi aduse orfanului lopata tatălui său şi-i spuse că e mai uşor de săpat cu lopata — toţi mujicii sapă aşa.

- Pe tine oricum or să te-alunge din ogradă, îi vesti Proşka viitorul. Tata n-a semănat nimic în toamnă, iar mama la vară se ouă din nou — măcar de n-ar face trei acum. Zău că-i adevărat.

Saşa luă lopata, dar nu-i era pe măsură şi munca îl slei curînd.

Zgribulit din pricina ploii tîrzii, cu picături rare grele, Proşka îl sfătuia :

- N-o săpa prea largă că n-avem cu ce cumpăra coşciug, o să te întinzi aşa. Termină mai iute, căci, dacă naşte mama, tu ai să fii gura de prisos.

- Eu îmi sap bordei şi am să locuiesc în el, spuse Saşa.

- Fără de-ale gurii de la noi ? se interesă Proşka.
- Ei da — fără nimic. Vara am să smulg buruieni şi am să le mănînc.
- Atunci, trăieşte, se linişti Proşka. Dar la noi, la cerşit, să nu vii : n-avem ce-ţi da.

Prohor Abramovici a cîştigat la oraş cinci puduri de făină, s-a întors cu o căruţă străină şi s-a culcat pe cuptor. După ce au terminat jumătate din făină, Proşka a şi început să se gîndească la ce va fi mai departe.

- Stai culcat, se răsti el la taică-său ; acela privea de pe cuptor cum cei doi gemeni urlau la fel. Înfulecăm toată făina şi pe urmă murim de foame ! Ne-ai născut, hrăneşte-ne !
- Uite coada dracului ! înjură de sus Prohor Abramovici. Tu ar trebui să fii părintele, nu eu, obrăznicătură mucoasă ! Făcîndu-se că nu-i pasă, Proşka se gîndea cum poţi deveni tată. El ştia că pruncii ies din burta mamei — mama are burta plină de semne şi zbîrcituri, dar orfanii oare de unde apar ? De două ori văzuse Proşka noaptea, cînd se trezise, că însuşi tatăl e cel care-i zbîrceşte mamei burta, apoi burta se umflă şi se nasc copiii, care trebuie hrăniţi. Şi despre acest lucru îi aminti lui taică-său :
- Iar tu nu te mai culca pe mama, culcă-te alături şi dormi. Uite că lelea Paraşka n-are nici un plod — ci nu i-a zbîrcit nenea Fedot burta.

Prohor Abramovici coborî de pe cuptor, îşi încălţă pîslarii şi începu să caute ceva. În casă nu era nimic de prisos ; atunci Prohor Abramovici luă mătura şi-l plesni cu ea peste faţă pe Proşka. Proşka nu urlă, ci se culcă de îndată pe laviţă cu faţa în jos. Prohor Abramovici începu în tăcere să-l croiască, străduindu-se să adune furie în el.

- Nu mă doare, nu mă doare, tot nu mă doare ! spunea Proşka, fără să-şi ridice faţa.

După bătaie Proşka se ridică şi îi spuse :

- Atunci alungă-l pe Saşka, să nu mai fie încă o gură.

Prohor Abramovici suferea mai mult decît Proşka şi stătea abătut lingă leagănul cu gemenii care acum tăcuseră, îl bătuse

pe Proşka, pentru că acela avea dreptate : Mavra Fetisovna din nou rămăsese grea, pentru semănături de toamnă n-avusese sămînţă. Prohor Abramovici trăia pe lume aşa cum trăiesc ierburile pe fundul vîlcelei : primăvara, peste ele se abat de sus apele din zăpada topită, vara — ploile torenţiale, pe vînt — nisipul şi praful, iarna le năpădeşte greu şi înăbuşitor zăpada ; ele trăiesc sub avalanşa loviturilor de tot felul, de aceea şi cresc cocoşate ierburile din vîlcele, gata să-şi plece capul ca să lase necazul să treacă peste ele. Tot aşa năvăliseră peste Prohor Abramovici copiii — mai greu decît i-a fost lui însuşi să se nască, şi mai des decît recolta. Dacă pămîntul ar fi născut ca nevastă-sa, iar nevasta n-ar fi fost atît de grăbită cu fertilitatea Prohor Abramovici ar fi fost de mult un gospodar sătul şi mulţumit. Dar toată viaţa copiii au curs ca apa şi, precum nămolul vîlceaua, i-au îngropat lui Prohor Abramovici sufletul; din cauza asta Prohor Abramovici aproape că nu-şi mai simţea propria viaţă şi nici interesele ; oamenii liberi, fără copii, numeau lene starea asta de uitax-e de sine a lui Prohor Abramovici.

- Proş, ei Proş ! strigă Prohor Abramovici.
- Ce pofteşti ? răspunse morocănos Proşka. Tu mă baţi şi tot tu îmi spui Proşka...
- Proş, aleargă pînă la lelea Maria şi uită-te, i-a crescut burta sau e slabă ? Că de mult n-am mai întîlnit-o, ori o fi bolnavă ?

Proşka nu era supărăcios şi, de dragul familiei, întreprinzător.

- Eu ar trebui să fiu tatăl, iar tu — Proşka, îl înfruntă Proşka pe taică-său. Ce să mă mai uit la burta ei : semănături de toamnă n-ai făcut — oricum ne-aşteptă foametea.

Îmbrăcînd scurteica mamei, Proşka bombănea gospodăreşte:

- Mujicii bat cîmpii. As-vară lelea Maria nu era grea, dar de plouat a plouat.

Iată c-a dat greş — ar fi trebuit să nască un trîntor, şi cînd colo, nimic.

- Grîul de toamnă a îngheţat, a simţit ea, spuse încet tatăl.
- Copilaşii sug ţîţa mamei, pîine nu consumă, ripostă

Proşka. Şi mamele n-au decît să mănînce grîu de primăvară. Nu mă duc la nici o Mărie... Dacă-i borţoasă, nu te mai dai jos de pe cuptor. O să zici — verdeţurile şi semănăturile de primăvară vor fi bune. Da noi n-avem chef să flămînzim : doar nu ne-a făcut mama singură, fără tine !

Prohor Abramovici tăcea. Saşa nu vorbea nici el neîntrebat. Spre deosebire de Proşka, chiar şi Prohor Abramovici, ca un orfan în propria lui casă, nu ştia cum e Saşa : este el bun sau nu, la cerşit s-a putut duce de frică, dar ce-i în capul lui nu spune. Saşa însă gîndeşte puţin, pentru că îi considera pe toţi adulţii şi pe ceilalţi băieţi mai deştepţi decît el şi de aceea se şi temea de ei. Mai mult însă decît de Prohor Abramovici îi era frică de Proşka, acela număra fiecare firimitură şi nu iubea pe nimeni din afara ogrăzii lui.

*
* *

Ieşind prin ograda din spatele casei, cosind iarba cu mîinile lui lungi aducătoare de rău străbătea satul un om cocoşat — Piotr Fiodorovici Kondaev. Şalele nu-l mai duruseră de mult, prin urmare o schimbare a timpului nu era de prevăzut.

În anul acela soarele dăduse în copt mai devreme : la sfîrşitul lui aprilie încălzea ca în mijlocul lui iulie. Ameţiţi, mujicii simţeau cu tălpile pămîntul uscat, iar cu restul corpului — spaţiul calmat temeinic al arşiţei ucigaşe. Copiii cercetau orizontul pentru a nu scăpa cu nici un preţ ivirea vreunui nor de ploaie. Dar pe drumurile din cîmpie, în vîrtejurile înalte de praf, treceau numai căruţe din sate străine. Ţinînd mijlocul uliţei, Kondaev se îndrepta spre locul din sat unde trăia patima sufletului său, Nastia, fătucă de cincisprezece ani, pe jumătate fecioară. El o iubea cu partea deseori cea mai dureroasă a trupului său, la fel însă de sensibilă ca şi inima oamenilor obişnuiţi, cu şalele — rădăcina cocoaşei lui. Seceta era pentru Kondaev o plăcere şi el nădăjduia ceva şi mai bun. Mîinile lui erau permanent îngălbenite şi înverzite — în mers, smulgea cu ele ierburile şi le freca între degete. Kondaev

se bucura că foametea-i va goni pe toţi bărbaţii chipeşi, departe de sat după cîştig, mulţi dintre ei vor muri, iar femeile vor fi ale lui. Sub soarele încrîncenat care făcea pămîntul să ardă şi să fumege de praf, Kondaev zîmbea. În fiecare dimineaţă el se spăla în iaz şi mîngîia cocoaşa cu mîinile sale puternice, apucătoare, în stare să îmbrăţişeze neobosite viitoarea nevastă.

- Merge, era Kondaev mulţumit de sine însuşi. Mujicii o iau din loc, muierile rămîn. Cine gustă din mine, în veci nu mă uită, că doar taur sînt, vînos...

Kondaev bîntuia cu mîinile lui zdravene şi prea lungi, şi îşi închipuia că o cuprinde pe Nastia. El chiar se mira cum de sălăşluieşte în Nastia — în trupul ei atît de firav — o aşa tainică şi puternică chemare. Numai gîndindu-se la ea, el se umplea de sînge şi se întărea. Ca să scape de puterea închipuirii sale înota în iaz şi trăgea apă în el ca într-o peşteră, după care o scuipa înapoi, o ţîşîitură amestecată cu bale.

În drum spre casă, Kondaev sfătuia pe fiecare mujic întîlnit în cale să plece în căutarea unui cîştig.

- Oraşul e ca o cetate, spunea Kondaev. Acolo se găsesc din plin de toate, iar aici la noi soarele se în. riieşie şi se va mai înrăi, de unde pîine, gîndeşte-te şi tu !

- Dar cu tine cum rămîne,Piotr Fiodorovici ? întreba mujicul.

- Eu sînt un schilod, spunea Kondaev. Eu pot trăi numai din milă. Tu însă, uite, îţi omori muierea, lipitoare ce eşti ! Dacă ţi-ai lua picioarele la spinare şi i-ai trimite pîine cu căruţa, ar fi o treabă bună.

- Da, pesemne aşa o să trebuiască, ofta fără chef cel întîlnit, dar nădăjduind în sinea lui că va supravieţui cumva şi acasă : cu varză, poame, ciuperci, verdeţuri şi apoi o să vadă el.

Lui Kondaev îi plăceau vechile garduri de nuiele, crăpăturile din trunchiul copacilor uscaţi, numai lucruri care abia îşi trăgeau sufletul, tot ce era vechi, călduţ, umil şi supus. Răutatea mută a poftelor sale îşi afla în locurile acestea singuratice mîngîiere. El ar fi vrut ca întreg satul să se istovească pînă la pierderea graiului, pentru ca el să poată cuprinde în braţe toate făpturile vii, dar neputincioase. În umbrele calme ale dimineţii Kondaev

stătea întins şi îşi închipuia sate pe jumătate distruse, uliţi năpădite de buruieni, iar în paiele uscate şi ţepoase, o vedea pe slăbuţa Nastia delirînd întunecată de foame. Numai la vederea vieţii, indiferent dacă întruchipată într-un firicel de iarbă sau într-o fetişcană, pe Kondaev îl apuca o furie mută ; dacă era fir de iarbă el îl zdrobea cu neîndurătoarele lui mîini pofticioase întimpinînd orice lucru viu cu lăcomia înfricoşătoare pe care i-o stîrnea virginitatea ; dacă însă era o muiere sau o fată, în preajma ei Kondaev începea să-i urască pentru vecie tatăl, soţul, fraţii, viitorul logodnic şi dorea ca ei să moară sau să plece din sat. Cel de-al doilea an de foamete îi sporea vîrtos nădejdile lui Kondaev, el socotea că va rămîne curînd singur în sat şi atunci îşi va stinge focul după voie.

Din pricina zăpuşelii nu numai plantele, dar chiar şi casele şi ţăruşii din garduri putrezeau cu repeziciune. Acest lucru îl remarcase Saşa încă din vara trecută. Dimineaţa el văzuse zorile liniştite, transparente şi îşi amintise de tatăl său şi de primii lui ani pe malul lacului Mutievo. În bătaia clopotului de utrenie, soarele se înălţa, îmbătrînea repede întreg pămîntul şi tot satul, iar în oameni cocea răutatea.

Căţărat pe acoperiş, Proşka îşi încrunta faţa îngrijorată şi supraveghea cerul. în fiecare dimineaţă îl întreba pe tatăl său unul şi acelaşi lucru — dacă nu-l dor cumva şalele, semn că s-ar schimba vremea şi cînd va arăta luna semne de ploaie.

Lui Kondaev îi plăcea să meargă pe uliţă la amiază, să se desfete în bîzîiala muştelor turbate. Odată l-a văzut pe Proşka ţîşnind în uliţă fără nădragi, i se păruse băiatului că din cer începuse să picure.

Izbele încinse de soare aproape că ţiuiau de atîta linişte înspăimîntătoare, iar paiele din acoperişuri se înnegriseră şi răspîndeau miros de putreziciune arsă.

- Proşka ! îl strigase cocoşatul. Ce tot paşti cerul ? Aşa-i că nu e prea frig ?

Proşka înţelese că n-a dat nici o picătură de ploaie, doar i se păruse.

- Du-te să cauţi de ouă găinile altora, schilod prăpădit !

spuse Proşka, supărat că nici urmă de ploaie nu se arătase. Oamenii au ajuns la ultima rămăşiţă de viaţă, iar el se bucură. Du-te la tătuca să-i cauţi cocoşul de ouă.

Proşka îl nimerise pe Kondaev întîmplător, dar precis : în loc de răspuns, Kondaev urlă parcă pătruns de o durere ascuţită şi se aplecă să caute o piatră. Nu găsi şi aruncă în Proşka un pumn de ţărînă uscată. Dar Proşka, ghicind totul mai dinainte, era de mult în casă. Cocoşatul alergă în curte, măturînd în fugă pămîntul cu mîinile. În treacăt dădu peste Saşa, Kondaev îl lovi cu încheieturile mîinilor lui slăbănoage şi lui Saşa îi răsunară oasele în cap. Saşa căzu la pămînt cu pielea capului jupuită pe sub păr, care i se umplu îndată de sîngele curat şi răcoros.

Saşa îşi veni în fire dar pe urmă, fără să cadă cu totul in leşin, îşi trăi din nou visul. Ştiind şi simţind că afară e arşiţă, că e o lungă zi de foamete şi că a fost lovit de cocoşat, Saşa îşi văzu tatăl pe lac într-o ceaţă jilavă : tatăl se ascundea cu barca în ceaţă şi de-acolo arunca, pe mal, inelul de cositor al mamei. Saşa lua inelul din iarba udă, dar cu acelaşi inel cocoşatul îl lovea răsunător în cap, sub pîrîiturile cerului uscat, din crăpăturile căruia începea deodată să curgă o ploaie neagră — şi pe loc se lăsa iar liniştea : soarele alb şi sonor se stingea dincolo de munţi în luncile inundate. In luncă stătea cocoşatul şi urina peste soarele micuţ, care şi aşa se stingea de la sine. Par în acelaşi timp cu visul Saşa vedea lumina zilei şi auzea discuţia dintre Proşka şi Prohor Abramovici.

Profitînd de toate nenorocirile ca şi de absenţa oamenilor, Kondaev alerga prin bătăturile goale după o găină cuprinsă de spaimă. Găina reuşi să zboare într-un pom de pe uliţă. Kondaev ar fi vrut să scuture pomul, dar văzînd un trecător, plecă spre casă liniştit, cu mersul omului care nu făcuse nimic. Proşka spusese adevărul : lui Kondaev îi plăcea să pipăie găinile şi putea face asta multă vreme, pînă cînd, de groază şi durere, găina îi scîrnăvea mîna, iar uneori se întîmpla să ouă înainte de soroc ; dacă primprejur nu era lume, Kondaev înghiţea din pumn oul fără coajă, iar găinii îi smulgea capul.

Toamna, dacă fusese bună recolta, oamenii prindeau puteri şi se apucau, mari şi mici, să-l zădărască pe cocoşat :

- Piotr Fedorîci, te rugăm caută-ne cocoşul de ouă.

Kondaev nu suporta batjocura, alerga după cel care-l aţîţa şi nu se lăsa pînă cînd nu prindea vreun băieţandru şi nu-i pricinuia o vătămătură, oricît de mică.

Saşa văzu din nou ziua îmbătrînită. El îşi închipuia de mult arşiţa ca pe un bătrîn, iar noaptea şi răcoarea ca pe nişte fetiţe şi băieţaşi mici.

Fereastra de la izbă era deschisă, şi în jurul cuptorului se agita fără astîmpăr Mavra Fetisovna. Cu toate că naşterea devenise o obişnuinţă, ceva o sîcîia neaşteptat pe dinlăuntru.

- Mi-e greaţă. Mi-e greu, Prohor Abramovici !... Du-te după moaşă.

Saşa nu s-a mai ridicat din iarbă pînă la clopotul de vecernie, pînă cînd umbrele se făcură lungi şi triste. Ferestrele izbei fuseseră închise şi acoperite. Moaşa scoase în curte un hîrdău şi aruncă ceva din el sub gardul de împletitură. Acolo alergă cîinele şi mîncă aproape totul. Proşka nu se arătă multă vreme, deşi era acasă. Ceilalţi copii alergau pe undeva prin curţi străine. Saşa se temea să se ridice şi să intre la timp nepotrivit în izbă. Umbrele ierburilor se ajunseră una pe alta, şi vîntul uşor, care. bătuse numai pe jos ziua întreagă, stătuse ; moaşa ieşi într-un şal împletit, se închină din tindă înspre răsăritul întunecat şi se duse. Se lăsa o noapte liniştită. Pe prispă un greier îşi încercă glasul şi pe urmă învălui în cîntecul lui lung ograda, ierburile şi gardul depărtat într-o aceeaşi ţară a copilăriei în care e cel mai bine de trăit pe lumea asta. Saşa se uită la casele deformate de întuneric, dar tocmai de aceea şi mai bine cunoscute lui, la gardul împletit, la hulubele săniei năpădite de ierburi şi i se făcu milă de ele, că existau ca şi el, numai că tăceau, nu se mişcau şi aveau să moară cîndva pentru totdeauna.

Dacă eu plec, ogrăzii îi va fi şi mai urît să rămînă mereu în acelaşi loc fără mine, gîndea Saşa şi se bucura că este nevoie de el aici.

În izbă noul născut începu să plîngă acoperind cu gasul care nu semăna cu nici unul din cuvintele ştiute, cîntecul stăruitor al greierului. Greierul tăcu, asculta şi el pesemne ţipetele neliniştitoare. Proşka ieşi afară cu traista lui Saşa, aceeaşi cu care în toamnă fusese trimis orfanul la cerşit şi în mînă cu căciula lui Prohor Abramovici.

- Saşka ! strigă Proşka în aerul înăbuşitor al nopţii. Hai mai repede, trîntore !

Saşa era pe-aproape.

- Ce vrei ?

- Ia căciula, tata ţi-o dă ţie. Ia-ţi şi desaga — du-te. N-o mai lăsa din mînă, adună şi mănîncă singur, nu ne mai aduce nouă.

Saşa luă căciula şi traista.

- Şi voi rămîneţi singuri aici ? întrebă Saşa, nevenindu-i să creadă că nu mai era iubit în casa asta.

- Păi cum ? Sigur că da ! spuse Proşka. S-a mai născut unul care trăieşte pe spinarea altora, nu era el, trăiai tu de pomană ! Acuma chiar că nu ne mai trebuieşti deloc — ne eşti numai povară, pe tine doar nu mămuca te-a născut, tu te-ai născut singur...

Saşa ieşi din ogradă. Singur, Proşka rămase o clipă pe loc, se duse apoi la poartă să-i amintească orfanului că nu trebuie să se mai întoarcă. Dar orfanul nu plecase încă, el privea felinarul de pe moara de vînt.

- Saşka ! porunci Proşka. Să nu mai vii la noi. Ai în desagă pîine, ai căciulă - acum du-te. Dacă vrei, rămîi peste noapte-n hambar, e-ntuneric. Dar pe sub ferestre să nu te mai arăţi, tata se mai poate răzgîndi...

Saşa o porni pe uliţă spre cimitir. Proşka încuie poarta, privi ograda, ridică o nuia.

- Eh, acuma de-ar ploua ! spuse cu glas bătrînesc Proşka şi scuipă printre dinţii ştirbi din faţă. Deloc nu plouă ; de te-ai culca, de te-ai zdrobi de el, uda-l-ar dracu de pămint !

Saşa ajunse la mormîntul tatălui şi se culcă în vizuina nesăpată de el pînă la capăt. Printre cruci se temea să umble,

dar aproape de taică-său adormi la fel de liniştit ca odinioară în bordeiul de pe malul lacului.

Mai tîrziu veniră in cimitir doi mujici şi se apucară pe tăcute să rupă crucile pentru lemn de foc, dar, luat de somn, Saşa nu-i mai auzi.

*
* *

Zahar Pavlovici trăia şi nu ducea lipsă de nimic : putea sta ore întregi în faţa uşiţei cazanului de locomotivă unde ardea focul.

Acest lucru îi ţinea loc de bucuria mare a prieteniei şi a taifasului. Privind flacăra vie, Zahar Pavlovici îşi trăia propria lui viaţă, capul gîndea, inima simţea şi întregul trup se desfăta în tăcere. Zahar Pavlovici cinstea cărbunele, fierul, materialul latent, netrezit încă la viaţă, chiar semifabricat, dar cu adevărat iubea şi înţelegea doar produsul finit — ceea ce se transformase mulţumită muncii omului şi căpătase o viaţă de sine stătătoare. În pauzele de masă Zahar Pavlovici nu-şi lua ochii de la locomotivă se bucura în tăcere de dragostea pentru ea. La locuinţa lui el adusese şuruburi, ventiluri vechi, robineţi şi felurite alte mărunţişuri mecanice. Le înşira pe masă şi se lăsa în voia plăcerii de a le privi, neplictisindu-se niciodată de singurătate. De altfel Zahar Pavlovici nici nu era singur — pentru el maşinile aveau viaţă ca şi oamenii şi ele răscoleau în el sentimente, idei, dorinţe. Perechea roţilor din faţă a locomotivei denumită bobină îl făcea pe Zahar Pavlovici să se preocupe de infinitatea spaţiului. El ieşea noaptea să se uite la stele — e oare lumea suficient de întinsă, au oare loc destul roţile pentru a se învîrti şi a trăi veşnic ? Stelele luminau cu însufleţire, dar fiecare în singurătate. Zahar Pavlovici se gîndea : cu ce seamănă cerul ? Şi îşi aminti nodul de cale ferată unde îl trimiseseră după bandaje. De pe platforma gării se vedea o mare de semnale solitare — erau acele, semafoarele, răspîntiile, luminile de avertizare şi strălucirea farurilor de locomotive în goană. Cerul era la fel, numai că îndepărtat şi

cumva mai bine rînduit in vederea unei munci temeinice şi netulburate. Apoi Zahar Pavlovici începea să socotească după ochi verstele pînă la o stea albastră schimbătoare : el îşi potrivea din mîini o distanţă şi în gînd aplica această măsură spaţiului. Steaua strălucea la cea de-a doua sută verstă. Deşi considera că lumea e infinită, acest lucru îl neliniştea. Pentru ca roţile să rămînă totdeauna necesare şi să se construiască neîncetat întru bucuria generală, el voia ca lumea să fie într-adevăr infinită, dar infinitul nu-l putea nicicum simţi.

- Cîte verste sînt — nu se ştie, pentru că e departe ! îşi spunea Zahar Pavlovici. A, dar pe undeva trebuie să fie o fundătură şi să se termine ultima verstuţă... Dacă infinitul ar exista într-adevăr, el s-ar pulveriza de la sine în spaţiul imens şi n-ar mai exista nimic solid... Cum aşa — infinit ? Trebuie să fie o fundătură !

Ideea că în cele din urmă roţile nu vor mai avea de lucru îl nelinişti pe Zahar Pavlovici vreo două zile şi două nopţi, dar se gîndi că lumea poate fi lărgită, dilatată, atunci cînd drumurile vor ajunge la fundătura cu pricina, doar şi spaţiul poate fi încălzit şi bătut cu ciocanul ca şi fierul, şi cu asta se linişti.

Mecanicul-şef înregistra munca plină de dragoste a lui Zahar Pavlovici — focarele erau curăţate de el fără nici o zgîrietură, lustruite pînă la strălucire — dar nu-i spuse niciodată o vorbă bună. Şeful ştia că maşinile trăiesc şi se mişcă mai degrabă din propria lor dorinţă decît datorită minţii şi dibăciei oamenilor : oamenii n-au aici nici un rol. Dimpotrivă, bunătatea naturii, a energiei şi a metalului îi strică pe oameni. Orice slugoi poate aprinde focul în focarul locomotivei, dar locomotiva merge ea singură, iar slugoiul rămîne numai de povară. Şi dacă tehnica va rămîne în continuare tot atît de ascultătoare, atunci oamenii, din pricina îndoielnicelor lor succese, vor rugini — şi atunci nu le rămîne decît să se lase striviţi de locomotivele în stare să lucreze singure şi maşinii să i se dea în sfîrşit pe lumea asta libertatea. Totuşi şeful îl ocăra pe Zahar Pavlovici mai puţin decît pe alţii — Zahar Pavlovici folosea totdeauna cu milă ciocanul,

aflîndu-se pe locomotivă nu scuipa unde se nimereşte şi nu zgîria neîndurător trupul maşinii cu instrumentele.

- Domnule şef ! i se adresă odată Zahar Pavlovici, prinzînd curaj din dragostea lui pentru lucru. Îngăduiţi-mi să întreb : de ce este omul aşa şi aşa : nici rău, nici bun, iar maşinile întotdeauna la mare cinste ?

Şeful îl ascultă supărat — era gelos pe toată lumea — dragostea lui pentru locomotive era privilegiul lui şi numai al lui.

„Drac împieliţat, îşi spuse şeful, i-au căzut şi ăstuia cu tronc maşinăriile : Doamne, Dumnezeule mare!"

În faţa celor doi oameni stătea locomotiva încălzită pentru acceleratul de noapte. Cu obişnuita sa tandreţe, şeful privi îndelung locomotiva. Nobilă, imensă, caldă, locomotiva era acolo duduind din încheieturile armonioase ale corpului ei impunător şi înalt. Şeful simţi cum se adună în el un entuziasm nestăvilit. Porţile depoului erau deschise în amurgul necuprins de vară — spre un viitor noptatec, spre viaţa care necontenit se repeta în bătaia vîntului, în viteza nestăpînită de pe şine, în uitarea de sine a nopţii, a riscului şi a vuietului gingaş şi precis al maşinii.

Mecanicul-şef îşi strînse pumnii, năvălea în el furibundă o mare vitalitate, ceva asemănător tinereţii şi presimţirii unui viitor plin de răsunet. El uită că Zahar Pavlovici este un lucrător necalificat şi îi răspunse ca unui egal :

- Uite, tu ai muncit şi te-ai făcut mai deştept ! Dar omul este, de fapt, un prost. Se tîrîie pe-acasă şi nu face doi bani... Dar să luăm, de pildă, păsările...

Locomotiva pufăi şi acoperi cuvintele. Şeful şi Zahar Pavlovici ieşiră în aerul sonor al serii şi porniră printre locomotivele care se răceau.

- Ia, de pildă, păsările ! Sînt o încîntare, dar în urma lor nu rămîne nimic : fiindcă ele nu muncesc ! Ai văzut tu vreo muncă a păsărilor ? Aşa ceva nu există ! Ei, pentru hrană, culcuş se mai zbat ele cumva — dar au ele lucruri făcute cu unelte ? Unde e unghiul depăşirii propriei lor vi ţi ? Nu-i şi nici nu poate fi.
- Dar omul ? nu înţelese Zahar Pavlovici.
- Omul are maşina ! Ai înţeles ? Omul e începutul oricărui

mecanism, iar păsările îşi sînt lor însele sfîrşitul.

Zahar Pavlovici gîndea la fel ca mecanicul-şef, numai că avea dificultăţi în alegerea cuvintelor, ceea ce îi frîna în mod plictisitor cugetările. Pentru amîndoi — şi pentru mecanic şi pentru Zahar Pavlovici natura neatinsă de om era puţin atrăgătoare şi moartă, indiferent dacă era vorba de un animal sau de un copac. Nici animalul, nici copacul nu le trezeau, prin viaţa lor, vreo simpatie, pentru Că omul nu participa în nici un fel la crearea lor, ele nu erau făcute cu ciocanul, nu exista în ele precizia meşteşugului. Şi animalul şi copacul existau în mod obiectiv, de sine stătător, dincolo de privirile coborite ale lui Zahar Pavlovici. Pe cînd, orice produse — în special cele metalice — existau, dimpotrivă, pline de viaţă şi erau chiar prin alcătuirea şi forţa lor mai interesante şi mai misterioase decit omul. Zahar Pavlovici se desfăta neîncetat cu un gînd : pe ce cale şi cum se afirmă dintr-o dată mocnita forţă vitală a omului în neliniştitoarele maşini, care şi prin dimensiuni şi prin sensul lor sînt superioare meşterilor ?

Şi reieşea, într-adevăr, aşa cum spunea mecanicul, în muncă fiecare om se depăşeşte pe sine — realizează un produs mai bun şi mai statornic decît semnificaţia propriei sale vieţi zilnice. În afară de asta, Zahar Pavlovici observa la locomotive aceeaşi omenească şi neliniştită putere fierbinte, care în omul muncitor zace fără să poată ieşi. De obicei lăcătuşul vorbeşte bine atunci cînd se îmbată, În schimb pe locomotivă omul se simte totdeauna mare şi grozav.

Odată Zahar Pavlovici n-a putut multă vreme să găsească şurubul de care avea nevoie pentru o anume piuliţă. El umbla prin depou şi tot întreba : n-are cumva cineva un şurub cu filet de trei pe opt ? I se răspundea că n-au un asemenea şurub, deşi şuruburi din astea avea fiecare. Fapt era că, la lucru, lăcătuşii se plictiseau şi atunci se amuzau complicîndu-şi reciproc grijile. Zahar Pavlovici nu cunoştea încă această ascunsă veselie vicleană, prezentă în orice atelier. Zeflemeaua domoală le îngăduia lucrătorilor să biruie lungimea zilei de muncă şi plictisul trudei monotone. Pentru amuzamentul vecinilor săi, Zahar Pavlovici făcea multe munci de pomană. El se ducea la depozit

după cîrpe de şters, cînd le găseai în vrafuri la oficiu ; meşterea scăriţe de lemn şi bidoane pentru ulei, care se aflau din belşug în depou ; a vrut chiar, îmboldit de alţii, să schimbe el singur dopurile de control la cazanul locomotivei, dar a fost, întîmplător, prevenit la timp de un fochist — altfel pe Zahar Pavlovici l-ar fi concediat fără nici o vorbă.

Negăsind şurubul nimerit, Zahar Pavlovici se apucase să adapteze pentru filetul piuliţei un bulon, şi l-ar fi adaptat, căci nu-şi pierdea niciodată răbdarea, dar îi spuseseră :

- Ei, măi Filet de Trei pe Opt, vino de-ţi ia şurubul !

Din ziua aceea pe Zahar Pavlovici l-au poreclit Filet de Trei pe Opt, păcălindu-l în schimb mai rar, cînd avea nevoie urgentă de vreo unealtă.

Mai tirziu n-a aflat nimeni că lui Zahar Pavlovici numele de Filet de Trei pe Opt îi plăcea chiar mai mult decît cel de botez : el semăna cu o parte importantă din orice maşină şi îl apropia cumva trupeşte de acea ţară adevărată, în care ţolii metalici biruiau verstele de pămînt.

*

* *

În tinereţe, Zahar Pavlovici credea că va deveni mai înţelept odată cu vîrsta. Viaţa însă trecea fără a da cuiva socoteală şi fără nici o oprire — neîntrerupt atrăgătoare ; nici o singură dată Zahar Pavlovici n-a simţit timpul cumva ca pe un corp solid care-ţi iese în cale — pentru el timpul exista numai sub forma enigmei ceasului lui deşteptător. Cînd Zahar Pavlovici i-a aflat taina, a constatat că timpul nu există, există numai forţa ritmică şi elastică a resortului. Ceva liniştit şi trist era însă în natură — anumite forţe acţionau totuşi ireversibil. Zahar Pavlovici observa rîurile — nici viteza, nici nivelul apei, nu se schimba şi din această statornicie provenea o tristeţe amară. Existau, desigur, ape umflate, cădeau averse, vîntul îţi tăia răsuflarea, dar mai presus era lucrarea calmă şi indiferentă a vieţii — curgerea rîurilor, creşterea ierbii, schimbarea anotimpurilor. Zahar

Pavlovici considera că aceste forţe monotone ţin pămîntul înţepenit — ele demonstrau răsturnat în mintea lui Zahar Pavlovici că nimic nu se schimbă spre mai bine — că aşa cum sînt satele şi oamenii — aşa vor şi rămîne. De dragul menţinerii echilibrului forţelor naturale, nenorocirile omului se tot repetau. Cu patru ani în urmă recolta fusese proastă — mujicii plecaseră din sate în pribegie, iar copiii se culcaseră de timpuriu în morminte, dar această soartă era hotărîtă pentru vecie, şi iată, acum revenise : ca să împlinească întru totul mersul general al vieţii.

Zahar Pavlovici constata cu mirare că oricît ar fi trăit, nici nu se schimba, nici nu devenea mai înţelept — rămînea exact acelaşi care fusese la zece sau la cincisprezece ani. Doar unele din presimţirile sale de odinioară erau acum gîndurile lui obişnuite, nimic nu se schimbase, însă spre mai bine datorită acestui luciu. Odinioară el îşi închipuia viaţa lui viitoare ca pe un adînc spaţiu albastru — atît de depărtat, încît era aproape inexistent. Zahar Pavlovici ştia însă dinainte, că pe cît va trăi mai departe, pe atît se va micşora acest spaţiu încă netrăit al vieţii, iar în urma lui se va lungi drumul bătătorit. Dar se înşela : viaţa creştea şi se acumula, iar viitorul dinaintea lui creştea şi se umfla în faţa lui mai adînc şi mai tainic decît în tinereţe, ca şi cum omul s-ar fi depărtat de sfîrşitul vieţii sale sau şi-ar fi sporit nădejdile şi credinţa în ea.

Văzîndu-şi chipul în geamul farurilor de locomotivă, Zahar Pavlovici îşi spunea : „De atîta mirare, am să mor curînd, dar de rămas, rămîn lot acelaşi".

Către toamnă sărbătorile din calendar se-ndesiră : s-a întîmplat ca odată să fie chiar trei la rînd. În asemenea zile Zahar Pavlovici tînjea şi o lua hăt departe pe calea ferată ca să vadă trenurile în mers. Aşa îl apucă odată dorinţa de a ajunge în cătunul de mineri unde era înmormîntată mama lui. El îşi amintea exact locul şi crucea de fier străină de lîngă mormăitul tăcut şi fără nume al mamei. Pe crucea aceea se păstrase inscripţia de o sută de ani, ruginită, aproape ştearsă, privitoare la moartea Xeniei Feodorovna Iroşnikova în anul 1813, din cauza

holerei, la optsprezece ani şi trei luni de viaţă. Mai era gravat acolo : „Dormi în pace, fiică iubită, pînă la întîlnirea pruncilor cu părinţii lor".

Zahar Pavlovici dori fierbinte să deschidă mormîntul, să-şi privească mama — osemintele ei, părul şi toate cele din urmă pierdute, patria copilăriei sale. I s-ar fi părut firesc acum să aibă o mamă vie, în sinea lui nu simţea nici o deosebire faţă de copilărie. Şi atunci, în vremea ceţurilor albastre ale copilăriei sale timpurii, îndrăgea cuiele din garduri, fumul fierăriilor de la margine de drum şi roţile căruţelor numai şi numai fiindcă acestea se învîrteau. Oriunde-ar fi plecat de-acasă micuţul Zahar Pavlovici, el ştia că are o mamă care îl aşteaptă mereu şi nu se mai temea de nimic.

Linia de cale ferată era mărginită din amîndouă părţile de tufişuri. Uneori la umbra lor şedeau cerşetorii : ei mîncau sau îşi schimbau încălţările. Ei vedeau cum în mare viteză locomotivele trag victorioase trenurile. Dar nici unul dintre cerşetori nu ştia din ce cauză merge locomotiva. Nici chiar o idee mai simplă — pentru ce Dumnezeu trăiesc — nu le trecea cerşetorilor prin cap. Ce credinţă, speranţă, iubire le dădea putere picioarelor lor pe drumurile nisipoase — nu ştiau nici cei ce dădeau pomana. Zahar Pavlovici lăsa uneori în mîna întinsă două copeici, răscum- părînd — fără să judece — faptul că săracii erau lipsiţi de ceea ce dădea sens vieţii : revelaţia maşinii.

Pe un taluz şedea un băieţaş ciufulit şi îşi sorta pomenile primite ; mucegăiturile le punea la o parte, ce era mai proaspăt — în desagă. Băiatul era slăbuţ la trup, dar cu faţa vioaie şi preocupată.

Zahar Pavlovici se opri să fumeze în aerul proaspăt al toamnei timpurii.

- Dai la rebut ?

Băiatul nu înţelese cuvîntul tehnic.

- Nene, dă-mi o copeică — spuse el — sau lasă-mi chiştocul !

Zahar Petrovici îi întinse un pitac.

- Pesemne eşti un pungaş şi un neruşinat, spuse el fără

răutate, anulînd binele pomenii printr-o vorbă greoaie, pentru a nu se ruşina el însuşi.

- Nu, nu sînt pungaş, sînt cerşetor, răspunse băiatul, înfundînd cojile de pîine în săculeţ. Am mamă-tată, numai că de foame s-au ascuns.
- Şi de ce ţi-ai împachetat un pud cu de-ale gurii ?
- Mă pregătesc să trec pe-acasă. Dacă au venit pe negîndite mama şi copilaşii, ce-or să mănînce ?
- Dar tu al cui eşti ?
- Al părinţilor, eu nu-s de tot orfan. Aia da, ăia sînt toţi pungaşi, pe mine însă tata m-a mai şi croit.
- Dar tată-tu al cui e ?
- Tata s-a născut şi el din mama mea — din burtă. Îi frămîntă burta şi ies paraziţii ca din hău. Iar tu n-ai decît să cerşeşti pentru ei.

Nemulţumirea faţă de taică-său îl făcu să se încrunte. Pitacul îl băgase de mult în punguţa care-i atîrna la gît; mai erau acolo destui bănuţi.

- Pesemne eşti sleit de puteri ? întrebă Zahar Pavlovici.
- Ei, da, sînt istovit, se învoi băiatul. Ce crezi, că pe aici, pe la voi, ai naibii să fiţi, te căpătuieşti din cerşit aşa, cu una cu două ? Trăncănim să n-adormim. Ai dat un pitac şi-acum, sigur, ţi-e necaz ! Eu nu ţi-aş fi dat în ruptul capului.

Băiatul îşi luă o bucată mucegăită din grămada de pîine stricată ; cu siguranţă, pîinea mai bună o ducea în sat, părinţilor, iar pe cea proastă o mînca el. Acest lucru îi plăcu pe dată lui Zahar Pavlovici.

- Pesemne taică-tău te iubeşte ?
- Nimic nu iubeşte — e un tîrîie-brîu. Eu pe mama o iubesc mai mult, ei îi curge sîngele din măruntaie. I-am spălat eu odată cămaşa, pe cînd bolea.
- Dar taică-tău cine-i ?
- Nenea Proşka. Eu nu-s de pe-aici..."

În amintirea lui Zahar Pavlovici apărură pe negîndite o floarea-soarelui crescută din hornul unei izbe părăsite şi desişurile de buruieni de pe uliţa unui sat.

- Păi înseamnă că eşti Proşka Dvanov, pui de căţea !

Băiatul scoase din gură pîinea înverzită, încă nemestecată, dar n-o aruncă, o puse pe desagă : o va mînca mai tîrziu.

- Iar tu, tu nu eşti cumva nenea Zahar ?
- Chiar el.

Zahar Pavlovici se aşează. El simţea acum timpul ca o plecare a lui Proşka de la maică-sa, prin oraşe străine. El vedea că timpul înseamnă curgerea amărăciunii, că e un lucru palpabil ca oricare altă substanţă materială, chiar dacă nepotrivită pentru prelucrare.

Un flăcău oarecare, semăna cu un seminarist răspopit, se opri din drum, se aşează şi începu să-i privească atent pe cei doi. Buzele lui erau roşii şi îşi păstrau din copilărie frumuseţea proeminentă, iar ochii îi avea blajini, lipsiţi de inteligenţă — oamenii simpli, obişnuiţi să-şi păcălească neîntrerupta nenorocire, nu au asemenea chipuri.

Pe Proşka trecătorul îl nelinişti, în special din pricina buzelor.

- Ce-ţi tot ţuguieşti buzele ? Vrei să-mi pupi mîna ?

Pasluşnicul se ridică şi plecă pe drumul lui, neştiind nici el prea bine încotro se îndreaptă.

Proşka simţi de îndată acest lucru şi spuse în urma aceluia :

- S-a dus. Dar încotro se duce, habar n-are. Întoarce-l — o s-o ia îndărăt ; dracu' să-i ia de trîntori.

Pe Zahar Pavlovici îl nelinişti oarecum precocitatea copilului — el însuşi se obişnuise tîrziu cu oamenii şi multă vreme îi socotise mai deştepţi decît el.

- Proş ? întrebă Zahar Pavlovici. Dar de băieţaşul acela mic, orfanul pescarului, ce s-a ales ? îl luase cu ea maică-ta.
- Saşka ? ghici Proşka. El a fugit din sat înaintea tuturor ! Era aşa al dracului că nu mai aveam viaţă din pricina lui ! Fura ultima coajă de pîine şi se ascundea peste noapte ! Am tot alergat după el, dar pe urmă mi-am spus: lasă-l încolo, şi m-am întors în ogradă...

Zahar Pavlovici îl crezu şi căzu pe gînduri.

- Dar taică-tău unde-i ?
- Tata a pornit-o în retragere. Şi mi-a poruncit să hrănesc eu

toată familia: Am adunat de pe la oameni pîine, m-am dus acasă în sat, dar acolo — nici mama, nici copiii. Iar în loc de oameni prin case cresc urzici...

Zahar Pavlovici îi dădu lui Proşka o băncuţă de cincizeci de copeici şi-l rugă să-l caute cînd va mai veni în oraş.

– Mai bine mi-ai da şapca ! spuse Proşka. Ţie oricum nu-ţi pare rău după nimic. Iar pe mine ploaia mă spală pe cap şi aş putea să mă îmbolnăvesc.

Zahar Pavlovici îi dădu cascheta, după ce scoase insigna căilor ferate, care îi era mai scumpă decît chipiul.

Trecu un tren de cursă lungă şi Proşka se ridică să plece mai repede, ca nu cumva Zahar Pavlovici să-i ia înapoi şapca şi banii. Chipiul era exact pe măsura capului lăţos al lui Proşka, dar el numai îl încercă, după care îl vîrî în traista cu pîine.

- Ei, cu bine. Du-te cu Dumnezeu, spuse Zahar Pavlovici.
- Îţi convine să vorbeşti — tu ai pîine tot timpul, îi reproşă Proşka. Da noi nici pîine n-avem.

Zahar Pavlovici nu ştiu ce să-i mai spună, alţi bani nu mai avea.

- Deunăzi l-am întîlnit în oraş pe Saşka, vorbi Proşka. Ăla, păgînul, o să crape curînd ; nimeni nu-i dă nimic şi să cerşească n-are curaj. I-am dat porţia mea. Eu n-am mîncat. Tu i l-ai băgat mamei pe gît — acum dă nişte bani pentru Saşka ! termină el cu glas serios.
- Adu-l tu cumva pe Saşka la mine, răspunse Zahar Pavlovici.
- Şi ce-mi dai ? întrebă din timp Proşka.
- Un cîştig o să ai tu — o rublişoară tot îţi dau.
- S-a făcut, spuse Proşka. Am să ţi-l aduc. Numai să nu-l înveţi cu binele, că altfel te încalecă el.

Proşka plecă, dar nu pe drumul care ducea spre satul lui. Probabil că avea el socotelile lui şi, de bună seamă, planurile lui de perspectivă privind profiturile cerealiere.

Zahar Pavlovici îl urmări cu privirea şi se îndoi o clipă de valoarea, mai presus de om, a maşinilor şi obiectelor fabricate.

Proşka se depărta din ce în ce, iar trupul lui mic devenea tot mai jalnic în mijlocul naturii ce se întindea uriaşă in jurul lui. Proşka mergea pe jos păşind pe calea ferată ; cu trenul călătoreau alţii ; calea ferată era ceva ce nu-l privea şi nici nu-l ajuta. El privea podul, şinele şi locomotivele cu aceeaşi indiferenţă cu care privea pomii de pe marginea drumului, vîntul, nisipurile. Orice construcţie era pentru Proşka un fel de rod al naturii de pe un lot de pămînt străin... Datorită vioiciunii minţii lui agere, într-un anume fel Proşka trăia intens. Puţin probabil însă ca Proşka să-şi fi simţit pe deplin propria inteligenţă — asta se vedea din faptul că vorbea pe neaşteptate, aproape inconştient şi se mira el singur de spusele sale, a căror cuprindere era mai presus de vîrsta lui fragedă.

Proşka dispăru la o cotitură a liniei — singur, mic şi fără apărare. Zahar Pavlovici ar fi vrut să-l aducă înapoi, la el, pentru totdeauna, dar era prea departe ca să-l mai ajungă din urmă.

Dimineaţa, Zahar Pavlovici nu mai avu chef să meargă la lucru ca de obicei. Seara îl apucă urîtul şi se culcă imediat. Şuruburile, manetele, manometrele vechi, ce se aflau permanent pe masa lui, nu-i mai risipeau aleanul — le privea, dar nu mai erau lumea lui. Ceva îl sfredelea pe dinăuntru, inima îi bătea pe dos, scrîşnea parcă. Zahar Pavlovici nu putea să uite, cu nici un chip, trupul mic şi slab al lui Proşka, pribegind pe linie, în depărtarea asupra căreia se revărsa natura uriaşă. Zahar Pavlovici gîndea fără nici o idee clară, fără cuvinte complicate, biciuit numai de emoţie, de ajuns pentru a se chinui. El vedea mizeria lui Proşka, acela nu-şi dădea seama cît îi este de rău, vedea calea ferată funcţionînd, dincolo de Proşka şi dincolo de viaţa lui plină de viclenii mărunte, şi nu înţelegea nimic, era doar copleşit de tristeţea fără nume a amărăciunii sale.

În ziua următoare — a treia după întîlnirea cu Proşka — Zahar Pavlovici n-a mal ajuns la depou. El şi-a scos fişa de lucru în ghereta de la intrare şi apoi a pus-o la loc. Ziua şi-a petrecut-o în rîpă, sub soarele şi păienjenişul toamnei tîrzii. Auzea şuieratul locomotivelor, le simţea viteza, dar nu mai ieşea să le vadă, nu le mai iubea deloc.

Pescarul se înecase în lacul Mutievo, burlacul murise în pădure, satul pustiu fusese năpădit de buruieni, ceasul paznicului de la biserică însă mergea, mergeau după orar trenurile — şi lui Zahar Pavlovici îi era acum urît şi ruşine de precizia cu care acestea mergeau.

- Ce-ar face Proşka la vîrsta mea şi la mintea mea ? îşi cumpănea propria sa situaţie Zahar Pavlovici. Ar nesocoti totul, puiul de căţea !... Deşi Saşka, chiar de ar fi Proşka stăpîn, tot ar cerşi.

Ceaţa aceea călduţă a dragostei pentru maşini în care trăise liniştit şi singur Zahar Pavlovici era acum risipită de un vînt proaspăt, şi în faţa lui se arăta viaţa singuratecă şi lipsită de apărare a oamenilor care trăiau; goi, fără să se înşele cu credinţa în ajutorul maşinilor.

Mecanicul-şef încetase treptat să-l mai preţuiască pe Zahar Pavlovici ; ,,eu, spusese el, am socotit cu bună ştiinţă că faci parte din neamul vechilor meşteri, dar tu eşti numai forţă necalificată de muncă — zgură — muiere !”

Din pricina tulburării sufleteşti, Zahar Pavlovici îşi pierduse, într-adevăr, zelul şi măiestria. Numai în schimbul lefii se dovedi a fi greu chiar şi numai să loveşti cum trebuie în floarea unui cui. Mecanicul-şef ştia acest lucru mai bine decît oricine — el era convins că atunci cînd din lucrător va pieri atracţia pentru maşină, cînd munca lui se va transforma dintr-o îndeletnicire naturală, neplătită, într-una făcută exclusiv din nevoia de bani — va veni sfîrşitul lumii, ba chiar ceva mai rău decît sfîrşitul : după moartea ultimului meşter, vor ţîşni ultimele lepădături, ca să înfulece toate roadele pămîntului crescute sub soare şi ca să strice lucrul bine făcut de meşteri.

*
* *

Fiul pescarului iscoditor era atît de blajin din fire, încît îşi închipuia că în viaţă totul se petrece pe bună dreptate. Cînd i se refuza pomana, era convins că nici un om nu este mai bogat decît el. Se salvase de la moarte fiindcă unui tînăr lăcătuş i se îmbolnăvise nevasta şi lăcătuşul n-avea cu cine s-o lase cînd pleca la lucru. Iar nevasta se temea să rămînă singură acasă şi era foarte amărîtă. Pe lăcătuş îl cucerise un anumit farmec al micului cerşetor întunecat de oboseală, care cerşetorea fără să atragă nici atenţia şi nici pomana cuiva. Astfel îl adusese s-o păzească pe bolnavă, care-i rămăsese tot ce avea mai drag pe lume.

Saşa a stat zile întregi pe un scăunel la picioarele bolnavei şi femeia i se părea la fel de frumoasă ca şi mama lui din amintirile tatălui. De aceea el trăia pe lîngă bolnavă şi o slujea cu abnegaţia unei copilării întîrziate, de nimeni mai înainte recunoscută. Femeia l-a îndrăgit şi, neştiind s-o facă pe cucoana, îl numea Alexandr şi nu Saşka. Curînd însă ea s-a însănătoşit, iar bărbatul ei i-a spus lui Saşa : „Ia, băieţaş, douăzeci de copeici şi du-te şi tu unde-i şti".

Saşa luă banii, neobişnuiţi pentru el, ieşi în curte şi începu să plîngă. Lîngă privată, călare pe o grămadă de gunoi, Proşka scormonea cu manile. El aduna acum oase, cîrpe şi tinichele, fuma şi, acoperită de praf şi gunoi, faţa lui îmbătrînise.

- Iar plîngi, drace smiorcăit ? îl întrebă Proşka fără să-şi întrerupă lucrul. Vino aici să scotoceşti şi tu, iar eu dau o fugă să beau un ceai : am mîncat sărat.

Proşka nu se duse însă la birt, ci la Zahar Pavlovici. Acela silabisea cu glas tare dint-o carte : „Contele Victor îşi puse mîna pe inimioara lui fidelă şi vitează şi spuse : te iubesc, draga mea..."

La început, Proşka a stat să asculte, credea că e vorba de o poveste, dar repede dezamăgit, a spus :

- Zahar Palici, scoate rubla că ţi-l aduc acum pe Saşka-orfanul!
- A ?! se sperie Zahar Pavlovici şi se întoarsei spre el cu faţa lui bătrînă şi tristă, dar pe care şi acum i-ar fi îndrăgit-o nevasta, dacă ar mai fi trăit.

Proşka fixă din nou preţul pentru Saşka, iar Zahar Pavlovici îi dădu rubla, pentru că acum chiar şi de Saşka se putea bucura. Tîmplarul plecase din locuinţa lui la fabrica de impregnare a traverselor de cale ferată şi Zahar Pavlovici rămăsese singur în două odăi pustii. În ultima vreme, cu toată hărmălaia, avea totuşi haz să locuieşti cu feciorii tîmplarului ; ei crescuseră, puterea lor nu-şi găsea loc şi astîmpăr : de cîteva ori dăduseră cu bună ştiinţă foc casei, îl stinseseră însă repede, nu-l lăsau ei să ardă pînă la capăt. Tatăl se supăra, dar ei spuneau : ţi-e frică de foc, moşule ? Ce arde, nu putrezeşte ! Tu ar trebui să arzi, bătrîno, şi în felul ăsta nici în mormlnt n-ai mai putrezi şi nici n-ai mai puţi.

Înaintea plecării, feciorii dărîmaseră privata şi tăiascră coada dulăului din curte.

Proşka nu se duse imediat la Saşa. Mai întîi îşi cumpără un pachet de ţigări „Zemliaciok" şi stătu de vorbă fără multe mofturi cu muierile din prăvălie. După aceea Proşka se întoarse la grămada de gunoi :

- Saşka, spuse el. Hai să mergem, te duc undeva, ca să nu te mai agăţi niciodată de mine !

*
* *

În anii următori Zahar Pavlovici decăzuse din ce în ce mai mult. Ca să nu moară singur el îşi făcuse rost de o nu prea veselă prietenă-nevastă, Daria Stepanovna. Îi era mai uşor decît singur, cînd numai la sine se gîndea : la depou îl împiedica munca, iar acasă îl cicălea nevasta. De fapt această zădărnicie în două schimburi era nenorocirea lui Zahar Pavlovici, dar dacă n-ar fi existat, Zahar Pavlovici ar fi plecat desculţ în lume. Maşinile şi construcţiile nu-l mai interesau prea mult ; la urma

urmei, oricît de mult ar fi lucrat el, oamenii tot în sărăcie şi de mai mare mila trăiau : şi apoi lumea se învăluia intr-un soi de visare indiferentă — probabil Zahar Pavlovici obosise prea tare şi-şi presimţea efectiv propria sa moarte lentă. Aşa se întîmplă la bătrîneţe cu mulţi meşteşugari ; substanţa dură cu care au ei de-a face multe zeci de ani îi învaţă în taină că omul este muritor şi soarta imuabilă. Sub ochii lor ies din funcţie locomotivele, după ce se încing ani de-a rîndul la soare şi în cele din urmă ajung la fiare vechi. Duminicile Zahar Pavlovici se ducea să prindă peşte şi să-şi urmărească gîndurile pînă la capăt.

Acasă, mîngîierea lui era Saşa. Dar şi asupra acestei mîngîieri îl împiedeca să se concentreze necontenit nemulţumita lui nevastă. Poate că asta era spre bine : dacă Zahar Pavlovici s-ar fi putut concentra pînă la capăt asupra lucrurilor, care-l preocupau, cu siguranţă că s-ar fi pus pe plîns.

Într-o asemenea viaţă spulberată trecuseră ani întregi. Uneori, observîndu-l de pe patul lui pe Saşa citind, Zahar Pavlovici întreba :

- Saşa, pe tine nu te tulbură nimic ?
- Nu, spunea Saşa, care se obişnuise cu obiceiurile tatălui său adoptiv.
- Tu ce crezi, îşi continua Zahar Pavlovici îndoielile, toţi sînt oare obligaţi să trăiască, sau nu ?
- Toţi, răspundea Saşa, înţelegînd un pic tristeţea tatălui.
- Dar n-ai citit nicăieri pentru ce ?

Saşa punea cartea la o parte.

- Am citit că va fi cu atît mai bine de trăit, cu cît timpul va trece.
- Aha ! spunea încrezător Zahar Pavlovici. Chiar aşa scrie la carte ?
- Chiar aşa !

Zahar Pavlovici ofta :

- Tot ce se poate. Nu tuturor le e dat să ştie.

Saşa lucra de un an ca ucenic la depou, învăţa meseria de lăcătuş. Era şi el atras de maşini şi de meşteşug, dar nu aşa ca Zahar Pavlovici. Atracţia lui nu era o curiozitate care să se termi-

ne odată cu descoperirea secretului maşinii. Pe Saşa maşinile îl interesau la fel ca alte obiecte vii şi active : el ar fi dorit mai degrabă să le simtă, să le trăiască viaţa, decît să le cerceteze. De aceea, întorcîndu-se de la lucru, Saşa se închipuia locomotivă şi reproducea toate sunetele locomotivei în mers. Adormind, el se gîndea că în sat găinile dorm de mult, şi această conştiinţă a comunităţii cu găinile sau cu locomotivele îi făcea plăcere. Saşa nu putea întreprinde nimic în sine : el căuta întîi o similitudine cu ce avea el de făcut şi doar pe urmă făcea, dar nu dintr-o nevoie lăuntrică, ci din simpatie faţă de ceva sau cineva.

„Şi eu sînt la fel ca el", îşi spunea deseori Saşa. Uitîndu-se la gardul vechi, el gîndea pătimaş cu glas tare : „Stă bine !" şi începea şi el să stea pe undeva, chiar fără să fie nevoie. Cînd toamna obloanele începeau să scîrţîie mohorît şi lui Saşa îi era urît să stea serile acasă, el asculta obloanele şi simţea : le e şi lor urît ! şi înceta să-i mai fie lui urît.

Cînd Saşa se sătura să meargă la lucru, el se liniştea cu vîntul, care sufla zi şi noapte.

„Şi eu sînt la fel ca el — vedea Saşa vîntul — dar eu măcar lucrez numai ziua, iar el şi noaptea, lui îi e chiar mai rău decît mie."

Trenurile începuseră să circule foarte des — izbucnise războiul. Meşterii rămaseră indiferenţi faţă de război — ei nu erau luaţi la război şi acesta le era la fel de străin ca şi locomotivele pe care le reparau şi le dregeau, dar care transportau oameni necunoscuţi, fără altă treabă.

Saşa simţea monoton cum se mişcă soarele, trec anotimpurile şi aleargă fără încetare trenurile, zi şi noapte. Îl uitase pe tatăl său pescarul, uitase satul şi pe Proşka, odată cu vîrsta el ieşea în întîmpinarea acelor evenimente şi lucruri pe care va trebui să le simtă, lăsîndu-se trupeşte pătruns de ele. Saşa nu lua cunoştinţă de sine aşa cum lua cunoştinţă de un lucru de sine stătător, el îşi imagina totul, înainte de orice, pe calea sentimentelor, şi abia astfel îşi forma şi imaginea despre sine. Viaţa lui rătăcea, stăruitor şi adine, în golful strimt şi cald al somnului matern. Îl stăpîneau viziuni exterioare aşa cum pun ţările nou

descoperite stăpînire pe călător. Ţeluri proprii nu avea, deşi împlinise şaisprezece ani, în schimb, fără nici o împotrivire interioară, avea înţelegere pentru orice formă de exprimare a vieţii — pentru firavele fire de iarbă din curte şi pentru întîmplătorul trecător nocturn, nevoit să tuşească lipsit de adăpost, pentru a fi auzit şi compătimit. Saşa auzea şi i se făcea milă. El se umplea de acea înceţoşată emoţie neliniştită pe care adulţii o încearcă atunci cînd iubesc cu patimă o singură femeie. Privea pe fereastră în urma trecătorului şi îşi imagina despre el tot ce putea. Trecătorul dispărea în beznă, lovind în mers de pe trotuar pietricelele şi mai anonime decît el. Cîini depărtaţi lătrau înspăimîntător şi înăbuşit, iar din cer cădeau rar stele obosite. Poate că în chiar miezul nopţii, pe timpul răcoros şi neted mergeau acum cine ştie unde peregrini și înlăuntrul lor, ca şi în sufletul lui Saşa, liniştea şi stelele care mureau deveneau spirit şi viaţă interioară.

Zahar Pavlovici nu-l supăra pe Saşa cu nimic — el îl iubea cu toată dăruirea bătrîneţii, cu o speranţă inconştientă şi tulbure. Deseori el îl ruga pe Saşa să-i citească despre război, întrucît el însuşi nu desluşea la lumina lămpii literele.

Saşa îi citea despre bătălii, oraşe incendiate, îngrozitoarea risipă de metal, oameni, averi. Zahar Pavlovici asculta în tăcere şi în cele din urmă zicea :

- Trăiesc şi mă tot gîndesc : să fie oare omul pentru om chiar atît de primejdios încît trebuie să stea între ei numaidecît puterea ? Că tocmai din putere decurge războiul... Şi iar stau şi mă gîndesc, războiul este dinadins inventat de putere ; un om obişnuit nu poate aşa ceva...

Saşa îl întreba, cum ar trebui atunci să fie.

- Aşa, răspundea Zahar Pavlovici, şi se enerva. Cumva altfel. Dacă m-ar fi trimis pe mine la neamţ chiar tind a început cearta, eu m-aş fi înţeles cu el pe loc şi ar fi ieşit mai ieftin detit războiul. Cînd colo i-au trimis pe cei mai deştepţi.

Zahar Pavlovici nu-şi putea închipui un om cu care să nu poţi discuta de la suflet la suflet. Acolo sus însă — ţarul şi slujitorii lui — e de necrezut să fie toţi proşti, înseamnă că războiul e ceva

lipsit de seriozitate şi făcut anume. Şi aici Zahar Pavlovici intra în încurcătură : poţi oare sta de vorbă de la suflet la suflet cu unul care omoară dinadins alţi oameni, sau trebuie mai întîi să-i iei arma păcătoasă, bogăţia şi rangul ?

Pentru prima oară Saşa văzuse un om omorît chiar la el în depou. Lucrul era pe sfîrşite, chiar înainte să sune sirena. Saşa monta garniturile de etanşare în cilindri, cînd doi mecanici îl aduseseră pe braţe pe maistru: era palid şi din cap sîngele-i mustea gros şi picura pe pămîntul murdar de păcură. L-au dus în birou şi de acolo au cerut la telefon camera de gardă. Pe Saşa l-a mirat că sîngele era roşu şi tînăr, iar mecanicul-şef, cărunt şi atît de. bătrîn : ai fi zis că pe dinăuntru el continua să fie copil.

- Diavoli afurisiţi; spusese maistrul desluşit. Ungeţi-mă pe cap cu păcură ca măcar să se oprească sîngele.

Unul dintre fochişti aduse la repezeală o găleată cu păcură, muie în ca cîrpele de lustruit şi-i unse capul îngălat de sînge, care se înnegri şi începu să scoată aburi, în văzul tuturor.

- Aşa, aşa ! îi încuraja rănitul. Uite că mi-a ajutat, dar voi credeţi că mor ? Prea devreme aţi început să vă bucuraţi, ticăloşilor...

Maistrul se moleşise treptat, căzuse în nesimţire. Saşa îi vedea aproape crăpăturile craniului înfundate cu părul năclăit, de pe acum mort. Nimeni nu mai purta pică maistrului cu toate că, şi acum chiar, şuruburile şi piuliţele continuau să-i fie acestuia mai dragi şi mai plăcute decît oamenii.

Zahar Pavlovici, care era şi el de faţă, îşi ţinea cu încordare ochii deschişi, pentru ca din ei să nu cadă, în auzul tuturor, lacrimile. El îşi dădea seama din nou că oricît de îndîrjit, priceput şi temerar e omul, tot sărman şi vrednic de milă este şi tot neputincios moare el. Maistrul dcschisese dintr-odată ochii şi privise cu agerime chipurile subalternilor şi ale camarazilor săi. În privirea lui viaţa mai strălucea încă limpede, dar făptura lui era istovită de o neagră încordare, iar pleoapele palide alunecau în orbite.

- De ce plîngeţi ? întrebase maistrul, cu un rest din obişnuita

lui asprime. Nu plîngea nimeni — numai lui Zahar Pavlovici îi curgea, fără voie, din ochii holbaţi o zeamă murdară. Ce staţi şi plîngeţi, cînd n-a sunat încă sirena ?

Mecanicul-şef închisese ochii şi rămăsese, aşa în întunecimea blîndă ; nu simţea în nici un fel moartea — căldura trupului era încă în el, numai că înainte n-o simţise niciodată, iar acum parcă se scălda în sucurile fierbinţi ieşite la iveală din adîncurile măruntaielor sale. Toate acestea i se mai întîmplaseră, tare demult însă, şi nu-şi amintea unde anume. Cînd deschisese din nou ochii, îi văzu pe oameni ca într-o apă vălurită. Unul era mult aplecat deasupra lui, parcă n-ar fi avut picioare, şi-şi acoperea faţa mîhnită cu o mînă murdară, deformată de muncă.

Maistrul se supără pe acesta şi se grăbi să i-o spună, pentru că apa de deasupra lui începuse să se întunece :

- Dracu ştie de ce plînge, iar boul de Gheraska a ars din nou cazanul... Ei, de ce plînge ? Apucă-te de schimbă omul, fă-l din nou...

Şeful îşi aminti unde trăise el bezna aceasta tăcută şi fierbinte : era pur şi simplu locul strimt din adîncul mamei şi el încerca din nou să iasă printre oasele ei răşchirate, dar nu se mai putea strecura fiindcă era mare şi bătrîn...

- Apucă-te şi fă omul din nou... O piuliţă, ticălosule, nu eşti în stare, dar un om, momental...

Maistrul trase adînc aer în piept şi începu să-şi sugă buzele. Se vedea că-i este cald, ca într-o mare îmbulzeală şi împingea din umeri, se silea să-şi găsească locul veşnic.

- Vîrîţi-mă mai adînc în conductă, şoptise el cu buzele umflate copilăreşte. Ivan Sergheevici, cheamă-l pe Filet de Trei pe Opt, să-mi strîngă el, drăguţul, contra-piuliţa.

Targa o aduseseră tîrziu. Nu mai aveau de ce să-l ducă la camera de gardă pe mecanicul-şef.

- Duceţi-l acasă, spuseseră oamenii medicului.

- Nu se poate, răspunsese medicul. Avem nevoie de el pentru procesul verbal.

În procesul verbal s-a scris că mecanicul-şef fusese rănit mortal la remorcarea unei locomotive reci ancorate cu un cablu

de oţel fierbinte de cinci stînjeni. La trecerea peste ace, cablul atinsese semaforul, acesta căzuse şi vătămase cu braţul său capul omului, care urmărea de pe tenderul locomotivei de tracţiune maşina remorcată. Evenimentul se petrecuse din cauza neatenţiei mecanicului-şef însuşi, şi ca urmare a nerespectării regulilor serviciului de mişcare şi exploatare.

Zahar Pavlovici îl luase pe Saşa de mînă şi plecase acasă. În timpul cinei, nevasta spusese că se dă prea puţină pîine şi că nicăieri nu se găseşte carne de vită.

- Ei şi, o să murim şi cu asta basta, răspunsese cu indiferenţă Zahar Pavlovici. În ochii lui viaţa zilnică îşi pierduse însemnătatea.

În ce-l priveşte pe Saşa, pe atunci fiecare zi avea farmecul ei fără nume, irepetabil; chipul mecanicului dispăruse în somnul amintirilor. Zahar Pavlovici însă nu mai avea acea putere lăuntrică regeneratoare : bătrîneţea era la fel de gingaşă şi lipsită de apărare în faţa morţii ca şi copilăria ; el va suferi după omul acela tot restul vieţii.

În anii următori nimic nu-l mai mişcase pe Zahar Pavlovici. Numai serile cînd îl privea pe Saşa citind creştea în el mila. Zahar Pavlovici ar fi vrut să-i spună lui Saşa : nu te mai istovi cu cartea — dacă ar fi acolo ceva serios, de mult s-ar fi înţeles oamenii unii cu alţii. De fapt Zahar Pavlovici nu spunea nimic, deşi înlăuntrul lui pîlpîia ceva simplu precum bucuria, împiedicat însă de raţiune să se exprime. El tînjea după o viaţă însingurată şi tihnită pe malul lacurilor liniştite, unde prietenia ar fi putut înlocui vorbele şi înţelepciunea vieţii.

Zahar Pavlovici se pierdea în presupunerile sale ; întreaga viaţă se lăsase dus de interese întîmplătoare, maşini şi diferite lucruri ieşite din fabrică, şi numai acum îşi venise în fire ; ceva tot trebuia să-i fi şoptit la ureche măicuţa cînd îl hrănea la piept, ceva la fel de important şi de necesar ca şi laptele ei, al cărui gust era pentru totdeauna uitat. Dar mama nu-i şoptise nimic, iar de unul singur pe lume nu se putea dumiri. Iată de ce Zahar Pavlovici începuse să trăiască împăcat, nemaisperînd într-o generală, radicală îmbunătăţire : oricît de multe maşini s-ar fi

fabricat — nici lui Proşka, nici lui Saşka, nici lui însuşi nu le-ar mai fi fost dat să meargă cu ele. Locomotivele lucrau ori pentru oameni străini, ori pentru soldaţi, numai că pe aceştia din urmă îi transportau cu sila. Maşina însăşi nu exista nici ea chiar după bunul ei plac. Acum Zahar Pavlovici mai mult căina maşina decît o jbea, şi în depou chiar îi vorbea între patru ochi :

- Pleci ? Atunci, du-te ! Uite cum ţi-ai istovit bielele — probabil sînt grei, ticăloşii de pasageri.

Deşi locomotiva tăcea, Zahar Pavlovici o auzea.

„Grătarele mi-au înţepenit — cărbunele e prost, vorbea trist locomotiva. Mi-e greu să iau pantele. Şi muieri se duc multe pe front, la bărbaţii lor, şi fiecare din ele cară cîte trei puduri de gogoşi. Şi vagoane de poştă ataşează acum cîte două, înainte era doar unul — oamenii trăiesc departe unul de altul şi scriu scrisori."

- Aha, spunea îngîndurat Zahar Pavlovici, neştiind cum s-o ajute, cînd oamenii o încărcau peste puteri cu povara disperării lor. Nu te mai căzni atîta, — trage şi tu mai de ochii lumii.

„Nu se poate, răspundea locomotiva cu blîndeţea înţelepciunii ei. De la înălţimea coşurilor mele eu văd multe sate : acolo oamenii plîng — aşteaptă scrisori şi neamuri rănite. Uită-te în garnitura mea de etanşare — au strîns-o prea tare, tija pistonului se încinge în mers."

Zahar Pavlovici se ducea să slăbească şuruburile garniturii de etanşare.

- Într-adevăr au strîns-o prea tare, ticăloşii, cum se poate una ca asta !

- Ce te tot învîrţi pe-acolo ? întreba mecanicul de serviciu cînd ieşea din birou. Te-a rugat cineva cu tot dinadinsul să umbli pe acolo ? Ia spune, da sau nu ?

- Nu, răspundea îmblînzit Zahar Pavlovici. Mi s-a părut că s-a strîns prea tare...

Mecanicul nu se supăra :

- Ei, dacă numai ţi s-a părut, nu pune mîna. Oricum le-ai strînge, tot năduşesc în mers.

Pe urmă locomotiva mormăia pe înfundate :

„Nu de strînsoare e vorba — e adaptată acolo la mijloc o tijă, din cauza asta scot aburi garniturile de etanşare. Parcă eu vreau să fac aşa ceva ?"

- Da, am văzut, ofta Zahar Pavlovici. Dar eu nu-s decît lustruitor — ştii şi tu, pe mine nu mă ascultă.

„Chiar aşa !" — îşi manifesta locomotiva cu voce joasă compasiunea şi se înfunda în bezna puterilor ei care se răceau.

- Asta spun şi eu ! întărea Zahar Pavlovici.

Cînd Saşa a intrat la cursurile serale, Zahar Pavlovici s-a bucurat în sinea lui. El îşi trăise viaţa întreagă prin propriile sale puteri, fără nici un ajutor, nimeni în afara propriei sale intuiţii nu-i sugerase niciodată nimic — în schimb, lui Saşa, cărţile îi vorbeau cu mintea altora.

- Eu m-am chinuit, iar el citeşte — doar atît ! îl invidia Zahar Pavlovici.

După ce citea, Saşa începea să scrie. Nevasta lui Zahar Pavlovici nu putea să adoarmă cu lampa aprinsă.

- Scrie, spunea ea. Da ce tot scrie ?

- Dormi, o sfătuia Zahar Pavlovici, trage-ţi pielea peste ochi şi dormi !

Nevasta închidea ochii, dar vedea şi prin pleoapele lăsate cum arde petrolul de pomană. Ea nu greşea — în tinereţea lui Alexandr Dvanov lampa arsese într-adevăr de pomană, luminînd pagini care răscoleau sufletul, dar pe care mai tîrziu el nu le-a urmat. Oricît ar fi citit şi ar fi gîndit, înlăuntrul lui continua să rămînă un anumit loc gol — pustietatea prin care, ca un vînt neliniştit, trece o lume nedescrisă şi nepovestită. La şaptesprezece ani,Dvanovnu avea încă o platoşă pe suflet — nici credinţă în Dumnezeu, nici vreo altă linişte lăuntrică ; el nu găsise nume vieţii fără de nume care se deschidea în faţa lui. Dar nu voia ca lumea să rămînă nenumită şi aştepta ca în locul denumirilor special inventate să audă propriul ei nume, rostit chiar de gura ei.

Odată, noaptea, era cufundat în tristeţea lui obişnuită. Inima lui neferecată de credinţă se chinuia amarnic şi-şi dorea mîngîiere.Dvanov îşi lăsă capul în jos şi îşi închipui pustietatea

dinlăuntrul trupului său, unde zi de zi, neîntrerupt, intră şi iese viaţa, fără strădanie, fără zăbavă, egal, ca vuietul unui cîntec din care nu poţi desluşi cuvintele.

Saşa simţea un fior adus parcă de un vînt adevărat care sufla în bezna largă din spatele lui, iar în faţă, unde se năştea vîntul, se afla ceva transparent, uşor şi imens — nişte munţi de aer care trebuiau transformaţi în propria sa răsuflare şi bătaie a inimii. Această presimţire îi strîn- gea pieptul, iar pustiul dinlăuntrul său se tot întindea, gata să-i înhaţe întreaga viaţă.

– Iată, acesta sînt eu ! spusese cu glas tare Alexandr.

– Cine adică ? întrebase Zahar Pavlovici, care nu dormea. Saşa tăcuse, cuprins de o neaşteptată ruşine, care spulberă pe loc, bucuria descoperirii. Crezuse că vorbeşte de unul singur, dar Zahar Pavlovici îl asculta.

Zahar Pavlovici înţelesese asta şi-şi răspunsese singur cu indiferenţă :

– Unul care citeşte, şi altceva nimic, asta eşti... Mai bine culcă-te şi dormi, că-i tîrziu...

Zahar Pavlovici căscase şi spusese împăciuitor : — Nu te mai chinui, Saş, şi aşa eşti slăbuţ...

„O să se înece şi ăsta din pricina curiozităţii, îşi şopti pentru sine Zahar Pavlovici sub plapumă. Iar eu o să-mi dau duhul pe pernă. E totuna."

Noaptea se scurgea tăcută. Din tindă se auzea cum tuşesc în staţie manevranţii de vagoane. Februarie era pe terminate. Se arătau marginile şanţurilor acoperite cu iarba din anul trecut şi Saşa se uita la ele ca la un început de lume. îi era milă de iarba moartă şi o privea cu o atenţie încordată pe care faţă de sine n-o avea. El putea simţi viaţa altuia pînă în depărtarea sîngelui ei cald, dar pe sine însuşi se imagina cu dificultate. Despre sine doar gîndea, pe ceilalţi îi simţea prin propria sa viaţă, fără su-şi poată închipui că se deosebesc de el.

Zahar Pavlovici discutase odată cu Saşa ca de la egal la egal.

- Ieri a explodat o locomotivă din seria Ş, a spus Zahar Pavlovici.

Saşa ştia asta.

- Iacă-tă-ţi şi ştiinţa, se supărase din pricina asta, dar şi dintr-alta Zahar Pavlovici. Locomotiva de-abia ieşise din fabrică, iar niturile — la dracu !... Nimeni nu ştie nimic ca lumea — tot ce-i viu se-mpotriveşte minţii.

Saşa nu înţelegea deosebirea dintre minte şi trup şi tăcea. Din spusele lui Zahar Pavlovici reieşea că mintea e o forţă cu judecată slabă, iar maşinile sînt inventate de agerimea inimii omului.

Dinspre gară răzbătea uneori zgomotul eşaloanelor. Zdrăngăneau ceainice şi oamenii vorbeau cu glasuri stranii, ca nişte triburi străine.

– Pribegesc ! trăgea Zahar Pavlovici cu urechea. Undeva tot or să ajungă pînă la urmă.

Dezamăgit de bătrîneţe şi de rătăcirile întregii sale vieţi, el nu s-a mirat cîtuşi de puţin de revoluţie.

– Revoluţia e mai uşoară decît războiul, îi explicase el lui Saşa. La ceva greu oamenii nu se hotărăsc : aici e ceva cumva altfel...

Pe Zahar Pavlovici nu-l mai putea acum înşela nimeni şi, ca să nu mai greşească, respinsese revoluţia.

El le spunea tuturor lucrătorilor că la putere sînt de serviciu din nou deştepţii — n-are cum să iasă ceva bun.

Pînă în luna octombrie luase totul în derîdere, simţind în sfîrşit, credea el pentru prima oară, plăcerea de a fi un om inteligent. într-o noapte de octombrie, însă, auzise împuşcături în oraş şi-şi petrecuse toată noaptea în curte, intrînd în casă numai ca să fumeze. Toată noaptea trîntise uşile, nelăsîndu-şi nevasta să doarmă.

- Da' mai potoleşte-te, păgînule ! se zvîrcolea bătrînica de una singură. Uite la el, plimbăreţul !... Şi ce-să mai fie — nici tu piine, nici haine !... Cum de nu li se usucă mîna să tragă cu puşca — se vede că au crescut fără mamă !

Zahar Pavlovici stătea în mijlocul curţii cu ţigara aprinsă şi dădea aprobator din cap la împuşcăturile depărtate.

- Oare chiar aşa să fie ? se întreba Zahar Pavlovici şi

mergea să mai fumeze o ţigară.

- Culcă-te, vîrcolaciule ! îl sfătuia nevasta.
- Saşa, nu dormi ? se agita Zahar Pavlovici. Acolo iau proştii puterea — poate ca măcar viaţa o să capete minte.

Dimineaţa Saşa şi Zahar Pavlovici se duseră în oraş. Zahar Pavlovici căuta partidul cel mai serios, ca să se înscrie la ei. Toate partidele se aflau într-o singură casă, a statului, şi fiecare se considera mai bun decît celelalte. Zahar Pavlovici le verifică după mintea lui — el îl căuta pe acela care să aibă un program pe înţelesul lui şi totul să fie spus în cuvinte clare şi adevărate. Nicăieri însă nu i se spunea exact ziua cînd va începe fericirea pe pămînt. Unii răspundeau că fericirea e o afacere complicată şi că nu fericirea, ci îndeplinirea legilor istoriei constituie ţelul oamenilor. Alţii spuneau că fericirea constă într-o luptă totală care va dura veşnic.

- Va să zică aşa ! se mira rezonabil Zahar Pavlovici. Asta, înseamnă, lucrează fără leafă. Atunci ăsta nu-i partid, ci exploatare. Să mergem, Saşa, de-aici. Religia a cunoscut şi ea triumful pravoslaviei...

La următorul partid li se spusese că omul e o fiinţă atît de măreaţă şi de lacomă, încît ar fi chiar straniu să te gîndeşti la îndoparea lui cu fericire — acest lucru ar însemna sfîrşitul lumii.

- Asta ne trebuie ! spusese Zahar Pavlovici.

Dincolo de ultima uşă a coridorului îşi avea sediul chiar acel ultim partid, cu denumirea cea mai lungă. Acolo se afla un singur om, ceilalţi plecaseră să-şi exercite puterea.

- Tu ce vrei ? îl întrebase acela pe Zahar Pavlovici.
- Vrem să ne înscriem amîndoi. Vine curind sfîrşitul a tot şi toate ?
- Socialismul, adică ? nu înţelesese omul. Într-un.an. Astăzi ocupăm doar instituţiile.
- Atunci înscrie-ne, se bucurase Zahar Pavlovici.

Omul le dădu cîte un teanc de broşureie şi cîte o foaie de hîrtie pe jumătate tipărită.

- Programul, statutul, rezoluţia, chestionarul, spusese el. Scrieţi şi aduceţi cîte două recomandări de fiecare.

Zahar Pavlovici se înfiora de presimţirea unei înşelătorii :

- Dar fără scris nu se poate ?

- Nu. Din memorie nu pot să vă înregistrez şi partidul o să vă uite.

- Dar noi o să ne prezentăm.

- Nu se poate : pe ce bază să vă scriu carnetele ? Evident că după chestionar, dacă vă confirmă adunarea.

Zahar Pavlovici observase : omul vorbeşte clar, desluşit, just, fără nici o încredere — cu siguranţă va fi cea mai deşteaptă putere, care într-un an fie va construi definitiv întreaga lume, fie va stîrni o asemenea harababură încît pînă şi inima copiilor va osteni.

- Tu, Saş, înscrie-te de probă, spusese Zahar Pavlovici. Iar eu o să mai aştept un. anişor.

- De probă nu înscriem, spusese omul. Ori cu totul şi pentru totdeauna al nostru, ori — bateţi pe la alte uşi...

- Atunci, în serios, se învoise Zahar Pavlovici.

- Asta e altceva, nu mai obiectase omul.

Saşa s-a aşezat să completeze chestionarul. Zahar Pavlovici a început să-l întrebe pe omul partidului despre revoluţie. Acela răspundea într-o doară, preocupat de ceva mult mai grav.

- Muncitorii de la fabrica de muniţii au făcut ieri grevă, iar în cazărmi a avut loc o răscoală. Ai înţeles ? Iar la Moscova e a doua săptămînă de cînd sînt la putere muncitorii şi ţăranii cei mai săraci.

- Nu zău ?

Omul partidului era acum ocupat cu telefonul. „Nu, nu pot, spunea el în receptor. Vin aici reprezentanţii maselor, trebuie ca cineva să se ocupe şi de informaţii!"

- Cum, nu zău ? îşi amintise el. Partidul şi-a trimis acolo reprezentanţii să organizeze mişcarea şi chiar în acea noapte au fost cucerite de noi centrele vitale ale oraşului.

Zahar Pavlovici nu înţelegea nimic :

- Păi cei care s-au răzvrătit au fost soldaţii şi muncitorii, voi ce v-aţi mai băgat ? Să-i fi lăsat să meargă ei singuri, cu forţa lor, mai departe !

Zahar Pavlovici chiar se enervase.

- Ei, tovarăşe muncitor, spusese calm membrul de partid, dacă am sta să judecăm aşa, atunci burghezia ar fi azi din nou pe picioare şi cu puşca în mîini, şi n-ar mai fi fost putere sovietică.

„Poate ar fi altceva mai bun !" gîndi Zahar Pavlovici, însă ce anume, nu-şi putea da seama.

- La Moscova nu există ţărani dintre cei mai săraci, se îndoi Zahar Pavlovici.

Încruntatul om al partidului se îmbufnă şi mai tare ; el îşi reprezenta întreagă imensa ignoranţă a maselor şi cît de mult va mai avea de furcă partidul cu această ignoranţă. El resimţi de mai înainte oboseala şi nu-i mai răspunse lui Zahar Pavlovici. Dar Zahar Pavlovici îl tot sicîia cu întrebări directe. El se interesă cine e acum şeful principal al oraşului şi dacă muncitorii îl cunosc bine sau nu.

Omul încruntat se învioră şi un asemenea control direct şi abrupt chiar îl înveseli. Apoi sună la telefon. Zahar Pavlovici privea telefonul cu un interes de mult uitat. „Chestia asta am scăpat-o din vedere, îşi aminti el. Aşa ceva n-am făcut niciodată."

- Dă-mi-l pe tovarăşul Perekorov, vorbea prin sîrmă omul partidului. Perekorov ? Uite ce e. Trebuie cît mai repede pusă la punct informaţia prin ziar. Ar fi bine să scoatem şi mai multă literatură de popularizare. Ascult. Dar tu cine eşti ? Un ostaş roşu ? Ei, atunci lasă receptorul, că tot nu înţelegi nimic.

Zahar Pavlovici se supără din nou :

- Eu te-am întrebat, fiindcă le pun la inimă, iar tu mă duci de nas cu gazeta. Nu, prietene, orice putere e domnie,
aceeaşi adunare a grangurilor şi monarhie, m-am gîndit şi m-am tot gîndit eu la multe...

- Şi atunci ce mai vrei ? se miră interlocutorul.

- Averea trebuie micşorată, răspunse Zahar Pavlovici. Iar oamenii lăsaţi de capul lor. Ar ieşi mult mai bine, zău aşa !

- Păi asta-i anarhie !

- Ce anarhie ? E pur şi simplu viaţa pe contul ei!

Omul partidului îşi clătinase capul lăţos şi nedormit :

- Asta-i micul proprietar care vorbeşte prin tine. Să treacă jumate an— ai să vezi şi singur că, principial, te-ai înşelat..

- Să aşteptăm, spusese Zahar Pavlovici. Dacă n-o scoateţi la capăt, vă mai dăm o amînare.

Saşa îşi terminase de scris chestionarul.

- Oare chiar aşa să fie ? spusese pe drumul de înapoiere Zahar Pavlovici. Să fie oare aici o treabă chiar aşa precisă ? Reiese că da.

Iată cum se mîniase la bătrîneţe Zahar Pavlovici. Acum pentru ei era important ca revolverul să se afle in mîna cui trebuie, el se gîndea la un compas prin care ar fi putut fi controlaţi bolşevicii. Doar în ultimul an începuse să preţuiască ceea ce pierduse de-a lungul vieţii. El pierduse totul — cerul întins deasupra lui nu se schimbase cu nimic de pe urma meşterelilor sale neîntrerupte, el nu dobîndise nimic din ceea ce ar fi meritat trupul lui slăbit, în care zadarnic zvîcnea o putere nimbată de raze strălucitoare. El se mişcase singur pînă spre veşnica despărţire de viaţă, fără a pune stăpînire pe nimic din ce era mai important. Şi iată, acum privea cu tristeţe gardurile de nuiele, pomii şi oamenii străini, cărora timp de cincizeci de ani nu le oferise nici o bucurie şi nici un sprijin şi de care urma să se despartă.

- Saş, spuse el, tu eşti orfan, ţie viaţa ţi-a venit pe gratis. Să nu-ţi pară rău de ea, trăieşte-ţi-o din plin.

Alexandr tăcea, respectînd astfel suferinţa ascunsă a tatălui său adoptiv.

- Ţi-aduci aminte de Fedka Bespalov ? continuase Zahar Pavlovici. Era la noi unul, lăcătuş — acum a murit. Se-ntîmpla să-l trimiţi să măsoare ceva, el se ducea, punea degetele şi umbla aşa cu mîinile depărtate. Pînă-şi aduna mîinile la loc, arşinul se făcea cît un stînjen. Ce faci, pui de căţea ? îl ocărau. Iar el: Ce-mi pasă — oricum pentru asta n-or să mă dea afară.

Doar a doua zi înţelese Alexandr ce voise să spună tatăl.

- Chiar dacă sînt ei bolşevici şi mari mucenici ai ideii lor, îl sfătuise părinteşte Zahar Pavlovici, tu să fii ca ochii-n patru. Aduţi aminte — taică-tău s-a înecat, maică-ta nu se ştie cine-i,

milioane de oameni trăiesc fără suflet — aici însă-i lucru măreţ. Bolşevicul trebuie să aibă inima liberă, pentru ca totul să poată începea acolo...

Zahar Pavlovici se aprindea vorbind şi se îndîrjea pe măsură.

- Că altfel... altfel, ştii ce-o să- fie ? Ia foc şi pe urmă ca fumu-n vînt ! Zgură, iar zgura pe vătrai şi la vale cu ea, înţelegi sau nu ?...

De la furie Zahar Pavlovici trecea la înduioşare şi, emoţionat, se ducea la bucătărie să fumeze. Apoi se întorcea, îşi îmbrăţişa timid fiul adoptiv.

- Tu, Saş, nu te supăra pe mine. Şi eu sînt orfan de amîndoi părinţii, nici tu, nici eu n-avem cui ne jelui.

Alexandr nu se supăra. El simţea setea inimii lui Zahar Pavlovici dar era convins că revoluţia e sfîrşitul lumii. În schimb în lumea care vine teama lui Zahar Pavlovici se va topi într-o clipă, iar pescarul, tatăl, va găsi lucrul acela pentru care se aruncase în lac. Alexandr simţea limpede în adîncul lui lumea nouă, pe care însă o puteai doar face, nu şi povesti.

După o jumătate de an Alexandr intră la cursurile de căi ferate, de curînd înfiinţate, apoi se înscrise la Politehnică.

Serile, îi citea lui Zahar Pavlovici din manualele lui tehnice, iar acesta se desfăta ascultînd simplele sunete de neînţeles ale ştiinţei şi se bucura că Saşa le înţelege.

Curînd însă învăţătura lui Alexandr se întrerupse şi încă pentru multă vreme. Partidul îl trimise pe frontul războiului civil, în orăşelul de stepă Novohopiorsk.

Zahar Pavlovici stătu zile întregi la gară lîngă Saşa, în aşteptarea eşalonului şi ca să nu-l doboare neliniştea fumă trei puduri de mahorcă. Au vorbit despre toate, în afară de dragoste. În privinţa dragostei, Zahar Pavlovici l-a prevenit cu multă precauţie :

– Tu, Saş, acum eşti băiat mare — ştii şi singur totul... Principalul e să nu-ţi faci din asta o preocupare, e lucrul cel mai înşelător pe lume : nu e nimic şi totuşi ceva parcă te trage mereu undeva, doreşti ceva şi nu ştii ce. În fiecare om, în partea lui de jos, e un adevărat imperialism...

Alexandr nu-şi simţea imperialismul din trup. Îşi închipuia că trebuie să fie ceva ciudat şi cu totul deosebit.

Cînd veni eşalonul şi Alexandr se urcă în vagon, Zahar Pavlovici îl rugă de pe peron :

- Mai scrie-mi şi mie cîte o scrisoare, să ştiu că eşti viu, sănătos — doar atît...

- O să-ţi scriu şi mai mult, îi răspunse Saşa.

Clopotul gării bătu da cinci ori, fiecare bătaie — trei dangăte, dar eşalonul nu se urnea din loc. Oameni necunoscuţi îl împinseră pe Saşa din uşa vagonului şi el nu se mai arătă.

Istovit, Zahar Pavlovici plecă acasă. Merse multă vreme, uitînd tot timpul drumului şă-şi aprindă ţigara şi chinuindu-se din pricina acestui mărunt necaz. Acasă, se aşeză la măsuţa din colţ, unde şedea totdeauna Saşa, şi începu să citească algebra, fără să înţeleagă nimic, aflîndu-şi însă treptat alinare.

*

* *

În timp ce Alexandr Dvanov se îndrepta spre Novohopiorsk oraşul fusese cucerit de cazaci, dar detaşamentul învăţătorului Nehvoraiko reuşise să-i izgonească. În jurul Novohopiorskului terenul era uscat, o singură cale de acces, dinspre rîu, era năpădită de mlaştini; contînd pe drumul impracticabil cazacii se dovediseră aici mai puţin vigilenţi. Dar învăţătorul Nehvoraiko îşi băgase caii-n opinci şi astfel trecuseră mlaştina fără să se scufunde şi, într-o noapte mohorîtă, ocupă oraşul, iar pe cazaci îi împinse în valea mlăştinoasă, unde aceştia au și rămas multă vreme, deoarece caii lor erau desculţi.

Dvanov se duse la Reveom[1] şi stătu de vorbă cu oamenii. Aceştia se plînseră oarecum de lipsa pînzei de bumbac pentru schimburile ostaşilor roşii, motiv pentru care păduchii colcăiau pe ei ca terciul pe foc, dar oamenii hotărîseră să se bată totuşi pînă la capătul capătului.

---

[1] Prescurtare uzuală pentru „revoluţionnîi comitet", comitet revoluţionar. În continuare folosim prescurtările în traducerea românească.

Mecanicul din depou, preşcomrevul[1] ii spusese lui Dvanov:

- Revoluţia e un risc ; nu reuşim — răsturnăm ogorul şi lăsăm pămîntul argilos să hrănească toţi puii de căţea, de vreme ce omul muncitor n-a avut parte.

Vreo misiune specială nu i-au dat lui Dvanov, i-au spus numai : trăieşte aici împreună cu noi, tuturor ne va fi mai bine, şi pe urmă vedem noi la ce te-o trage inima.

Cei de-o vîrstă cu Dvanov şedeau la clubul din piaţă şi citeau cu sîrguinţă opere revoluţionare. De jur împrejurul cititorilor atîrnau lozinci, iar prin ferestre se vedea spaţiul primejdios al cîmpurilor. Cititorii şi lozincile erau lipsiţi de apărare, capul tînărului comunist aplecat asupra cărţii putea fi nimerit de un glonte direct din stepă.

În timp ce la club Dvanov se deprindea cu revoluţia luptătoare din stepă şi începea chiar să-şi îndrăgească tovarăşii, de la gubernie sosi ordinul de rechemare. Alexandr plecă din oraş, în tăcere şi pe jos. Gara se afla la vreo patru verste, dar cum să ajungă pînă în gubernie Dvanov nu ştia : se zvonea că ocupaseră cazacii linia. Dinspre gară venea peste cîmp o orchestră care cînta ceva trist. Aduceau trupul rece al decedatului Nehvoraiko, omorît laolaltă cu tot detaşamentul său de către locuitorii mai îndestulaţi din marele sat Peski. Lui Dvanov i se făcu milă de Nohvoraiko pentru că nu mama şi tatăl lui îl plîngeau pe el, ci doar muzica, iar oamenii veneau în urmă cu feţe nepăsătoare, pregătiţi să întîmpine ei înşişi moartea inevitabilă în revoluţia de fiecare zi.

În spatele lui Dvanov, din privirile lui întoarse o clipă, oraşul cobora la vale şi lui Alexandr i se făcu milă de acel singuratic Novohopiorsk ca şi cum, părăsit de el, locul ar fi devenit şi mai lipsit de apărare.

La gară, Dvanov adulmecă neliniştea spaţiului năpădit de ierburi şi dat uitării. Ca pe orice om îl atrăgeau şi pe el depărtările pămîntului, de parcă toate cele depărtate şi nevăzute i-ar fi dus dorul şi l-ar fi chemat.

---

[1] *Președintele comitetului revoluționar*

Vreo zece sau mai mulţi oameni şedeau pe jos în nădejdea vreunui tren care să-i ducă într-un loc mai bun. Fără să se plîngă, ei treceau prin chinurile revoluţiei şi pribegeau răbdători prin stepele Rusiei în căutare de pîine şi salvare. Dvanov ieşi în faţă, zări pe linia a cincea un tren militar oarecare şi se duse într-acolo. Trenul era alcătuit din cinci platforme cu furgoane şi artilerie şi două vagoane de clasă. Mai fuseseră ataşate încă două platforme cu cărbuni. Comandantul detaşamentului îl lăsă peI Dvanov în vagonul de clasă, după ce-i controlă actele.

- Numai că noi mergem doar pînă la încrucişarea de la Razguliaev, tovarăşe ! îl anunţă comandantul. Mai departe nu mai avem nevoie de tren : ieşim pe poziţii.

Dvanov căzu la îndoială să meargă pînă la Razguliaev, de-acolo va fi mai aproape de casă.

Mai toţi artileriştii roşii dormeau. Luptaseră două săptămîni lîngă Balaşov şi obosiseră straşnic. Doi dintre ei se săturaseră de somn şi şedeau la fereastră, îngînînd un cîntec despre urîtul războiului. Comandantul citea stînd culcat „Aventurile unui pustnic amator de graţiozităţi", editate de Tick iar compolitul[1] zăbovea undeva pe la telegraf. Vagonul transportase probabil mulţi ostaşi istoviţi de drumurile lungi şi care de singurătate şi urît mîzgăliseră pereţii şi laviţele cu creion chimic, unul dintr-acelea cu care se scriu totdeauna acasă scrisorile de pe front. Într-o stare de ascunsă melancolie Dvanov citi respectivele maxime — obişnuia şi acasă să citească noul calendar pe un an înainte.

„Speranţa noastră e ancorată pe fundul mării, scria un necunoscut călător militar, consemnînd locul cugetării : Dgiankoi, 18 septembrie, 1918."

Se întuneca şi trenul se puse în mişcare fără vreun semnal de plecare.Dvanov adormi în fierbinţeala vagonului şi se trezi în beznă. Îl sculase scrîşnetul saboţilor de frînă şi un neîntrerupt sunet greu de definit. Geamul se lumină orbitor, o clipă şi un proiectil încinse brusc aerul pe jos. Explodase nu departe, luminînd miriştile şi cîmpul nopţii, blajin. Dvanov se ridică.

---

[1] *Comisarul politic*

Trenul îşi oprise timid mişcarea. Comisarul ieşi afară şi Dvanov împreună cu el. Linia era evident bombardată de cazaci — bateria lor fulgera undeva nu departe, dar trăgea neîntrerupt cu bătaie lungă.

Răcoroasă şi tristă era noaptea şi cei doi oameni merseră mult pînă la locomotivă. Cazanul vuia stins şi deasupra manometrului ardea o luminiţă ca o candelă.

- De ce ne-am oprit ? întrebă comisarul.
- Mă tem de linie, tovarăşe compolit : se trage, noi mergem fără lumini — dăm peste o avarie ! răspunse încet, de sus, mecanicul.
- Prostii ! nu vezi că trag cu bătaie lungă ? spuse comisarul. Dă-i drumul mai repede şi fără zgomot !
- Mă rog, se învoi mecanicul. Dar am numai un singur ajutor, n-o scot la capăt, daţi-mi un şoldat pentru cazan.

Dvanov înţelese şi se urcă pe locomotivă să ajute. Şrapnelele explodau în faţa locomotivei şi luminau întreaga garnitură. Palid, mecanicul mişcă maneta poten ţiometrului şi le strigă lui Dvanov şi ajutorului :

- Ţine aburul !

Alexandr înfunda cu sîrguinţă lemne în focarul cazanului. Locomotiva porni cu viteză, dădea în clocot. În faţă se întindea bezna încremenită şi poate că în adîncul ei linia era demontată. Pe la curbe maşina era zvîrlită aşa de tare, că Dvanov se temea să nu deraieze. Maşina secţiona brusc şi des aburul şi, frecat de bolidul în viteză, aerul şuiera. Sub locomotivă huruiau cînd şi cînd macazurile, iar deasupra izbucneau, în lumini tainice, norii, oglindind flacăra care scăpa din cazanul deschis. Dvanov transpiră repede şi se miră de ce mînă mecanicul trenul în aşa goană, de vreme ce bateria căzăcească fusese de mult depăşită. Dar mecanicul înspăimîntat cerea necontenit abur, ajutînd chiar el la alimentarea cazanului şi nu mişcă nici o singură dată maneta din punctul maxim.

Alexandr privi afară. În stepă era de mult linişte, întreruptă numai de mersul trenului. Din faţă năvăleau lumini înceţoşate, pesemne o staţie.

- De ce goneşte în halul ăsta ? îl întrebă Dvanov pe ajutor.
- Nu ştiu, răspunse acesta morocănos.
- În felul ăsta facem negreşit chiar noi un accident ! spuse Dvanov neştiind el însuşi ce are de făcut.

Încordată peste măsură, locomotiva zvîcnea din toate încheieturile aşteptînd prilejul să sară de pe şine, să scape de forţa ce o sufoca şi de viteza încă neconsumată. Cînd şi cînd lui Dvanov i se părea că locomotiva a şi deraiat, iar vagoanele încă n-au ajuns-o din urmă şi că va muri în pulberea tăcută şi moale ; cu mîna pe piept încerca Alexandr să-şi stăpînească inima înspăimîntată.

Cînd trenul trecu în goană peste acele de macaz şi bifurcaţiile unei staţii, Dvanovvăzu cum roţile scînteiau pe şine.

Pe urmă locomotiva se cufundă din nou în hăul întunecat al drumului din faţă şi in furia propriului ei mecanism. La curbe cei trei se clătinau pe picioare, iar vagoanele nu mai reuşeau să bată tactul la îmbucăturile şinelor şi săreau peste ele în urletul roţilor.

Ajutorului i se urîse cu munca, aşa că-i spuse mecanicului :

- Ivan Palîci ! Curînd vine Şkarino, hai să oprim, să luăm apă !

Mecanicul auzi, dar nu răspunse ;Dvanov bănui că din pricina oboselii acesta uitase să mai gîndească, şi deschise cu băgare de seamă robinetul. Voia să lase să curgă restul de apă şi să-l oblige astfel pe mecanic să înceteze goana inutilă. Acesta însă închise de la sine potenţiometrul şi plecă de la geam. Avea faţa calmă şi îşi căuta tutunul. Dvanov se linişti şi el şi închise robinetul tenderului. Mecanicul îi zîmbi şi îi spuse :

- De ce-ai făcut asta ? De la halta Marinski în urma noastră a venit tot timpul un blindat alb — de el am fugit !

Dvanov nu înţelegea.

- Şi acum ce-i cu el ? De ce n-ai încetinit după baterie, înainte de halta Marinski ?
- Acum trenul blindat a rămas în urmă, se poate şl mai încet, răspunse mecanicul. Urcă-te pe lemne şi uită-te-napoi !

Alexandr se căţără pe grămada de lemne. Viteza era în continuare mare şi vîntul îi răcorea trupul. În urmă era numai întuneric şi vagoanele scrîşneau grăbite,

- Dar pînă la Marino de ce v-aţi grăbit ? îl descusu din nou Dvanov.

- Bateria ne-a observat, ar fi putut să-şi schimbe tirul — trebuia să ajungem cît mai departe de ea, explică el, dar Dvanov presupuse că mecanicul se speriase.

Trenul se opri la Şkarino. Veni comisarul şi se minună de povestea mecanicului. La Şkarino totul era pustiu, ultimele picături de apă din coloană se scurgeau încetişor în locomotivă. Un localnic se apropie şi îi anunţă, pe înfundate şi împotriva vîntului de noapte, că la Povorino sînt cazaci — eşalonul nu va trece.

- Numai pînă la Razguliai aveam de mers, răspunse comisarul.

- A-a ! zise omul şi se duse în locul întunecat al staţiei.

Alexandr intră după el. în sala de aşteptare era urît şi pustiu. Paragina, uitarea şi tristeţea îndelungate îl întîmpinară în această altă periculoasă casă a războiului civil. Necunoscutul singuratec care vorbise cu comisarul se culcase într-un colţ pe o laviţă rămasă întreagă şi încerca să se acopere cu haina lui sărăcăcioasă. Cine e şi de ce nimerise aici îl interesa din suflet pe Dvanov. De cîte ori nu întîlnise el — şi odinioară şi mai pe urmă — asemenea oameni străini, necunoscuţi, trăind după propriile lor legi însingurate, niciodată însă nu-l zorise inima să se apropie de ei şi să-i întrebe ceva, sau să li se alăture şi împreună să scape din strînsorile şi din rînduiala vieţii. Poate că i-ar fi fost mai bine lui Dvanov dacă atunci s-ar fi apropiat de omul acela din gara Şkarino ; să se culce lîngă el, iar dimineaţa să dispară amîndoi în văzduhul din stepă.

- Mecanicul e un fricos, n-a fost nici un tren blindat, îi spuse măi tîrziu Dvanov comisarului.

- Dracu să-l ia — cumva o să ne ducă el ! spuse, comisarul

calm şi obosit şi, întorcîndu-se, se îndreptă spre vagonul lui, vorbind singur şi necăjit, în timp ce mergea : „E, Dunia, Dunia mea, cu ce-i fi hrănind tu acuma copiii mei ?..."

Alexandr se duse şi el în vagon, fără să înţeleagă încă de ce se chinuie astfel oamenii : unul zace în gara pustie, altul tînjeşte după nevastă.

În vagon, Dvanov încercă să doarmă, dar se trezi înaintea zorilor, simţind adierea primejdiei.

Trenul se oprise în stepa umedă, ostaşii roşii sforăiau şi îşi scărpinau în somn trupurile — li se putea auzi rîcîitul unghiilor pe pielea tăbăcită. Comisarul dormea şi el, faţa îi era schimonosită — îl chinuise, probabil, înainte de somn, amintirea familiei părăsite şi adormise aşa, cu amărăciunea pe chip. Vîntul nedomolit încovoia firele de iarbă întîrziate în stepa încremenită, iar ţelina se transformase din pricina ploii din ajun într-un noroi compact. Culcat pe cealaltă laviţă, comandantul dormea şi el ; cărţulia era deschisă la descrierea lui Rafael ;Dvanov se uită pe pagină — Rafael era denumit acolo Dumnezeul viu al omenirii timpurii fericite, născute pe malurile calde ale mării Mediterane. Dar Dvanov nu-şi putea reprezenta vremea aceea : sufla doar şi acolo vîntul, şi acolo mujicii arau sub arşiţă pămîntul, iar mamele mureau lîngă copiii lor mici.

Comisarul deschise ochii.

- Stăm pe loc sau ce se-ntîmplă ?
- Stăm.
- Ce dracu ! de 24 de ore am făcut doar o sută de verste !

se supără comisarul şi Dvanov se duse din nou împreună cu el la locomotivă.

Locomotiva era părăsită. Mecanicul şi ajutorul lui dispăruseră. La o distanţă de cinci stînjeni zăceau, neîndemînatec demontate, şinele.

Comisarul deveni grav :

- Au plecat singuri, sau i-au lichidat — dracu să-nţeleagă ! Dar cum pornim noi acum ?
- Cu siguranţă, au plecat ei singuri, spuse Alexandr.

Locomotiva era încă fierbinte şi Dvanov hotărî să conducă el, fără grabă, garnitura. Comisarul se învoi, îi dădu lui Dvanov doi ostaşi să-l ajute, iar celorlalţi ordonă să repare calea ferată.

Cam după trei ore eşalonul se puse în mişcare. Dvanov urmărea el singur totul : şi cazanul, şi apa, şi drumul — dar ceva îl neliniştea. Mecanismul uriaş mergea supus, iar Dvanov nu-l grăbea. Treptat prinse curaj şi merse mai repede, frînînd însă sever pe pante şi la curbe. Soldaţilor le explicase cum stau lucrurile şi ei menţineau destul de bine aburul la presiunea necesară.

În drumul lor se ivi o haltă posomorită. Se numea Zavalişnîi[1] Lingă umblătoare şedea un bătrîn şi mînca pîine fără să ridice ochii la tren ; Dvanov trecu încetişor de haltă, controlînd acele de macaz şi merse mai departe. Soarele se strecura printre ceţuri şi încălzea încet pămîntul umed şi rece. Păsări rare zburau peste paragini, coborînd grăbite spre hrană — cîţeva grăunţe risipite, pierdute.

Începuse o lungă pantă abruptă şi Dvanov opri aburul ; mergea din inerţie, dar cu o viteză din ce în ce mai mare. Drumul neted se vedea pînă departe — dincolo de văgăuna din stepă, pînă la trecerea pantei în urcuş. Dvanov se liniştise şi coborî de pe scaunul lui ca să vadă cum lucrează ajutoarele şi să vorbească cu ele. După vreo cinci minute se reîntoarse la fereastră şi privi afară. În depărtare se zărea un semafor — pesemne aici era staţia Razguliai ; dincolo de semafor văzu fumul unei locomotive, dar nu se nelinişti — Razguliai-ul era în mîinile sovieticilor ; ştia acest lucru încă din Novohopiorsk. Era cantonat acolo un oarecare comandant, iar comunicaţia cu marele nod de cale ferată Liski — bine menţinută. Fumul celeilalte locomotive se transforma deasupra Razgulai-ului în nori şi Dvanov îi văzu coşul şi partea din faţă. A venit probabil de la Liski, se gîndi Alexandr. Dar locomotiva se îndrepta către semafor — direct spre eşalonul din Novohopiorsk. Cînd ajunge la macaz o să se oprească, urmărea Dvanov locomotiva străină. Dar răbufnirile repezi ale aburului din coş îi arătau că maşina

[1] *De la „zavalitsia" = a se nărui, dărîma.*

fluiera : locomotiva se apropia în viteză. Dvanov ieşi cu totul pe fereastră urmărind-o cu atenţie. Locomotiva trecuse de semafor — căra o garnitură grea, de marfă sau militară, pe drumul cu o singură linie, îndreptîndu-se frontal spre locomotiva lui Dvanov. Dvanov mergea acum în pantă, locomotiva cealaltă — la fel, şi aveau să se întîlnească în văgăuna din stepă chiar acolo unde se frîngea drumul. Alexandr înţelese că se-ngroaşă gluma şi trase minerul dublei sirene ; soldaţii observaseră şi ei locomotiva din faţă şi începuseră să se agite de spaimă.

- Am să încetinesc şi voi sări, le spuse Dvanov:

oricum nu-i mai erau de nici un folos. Westinghaus-ul nu funcţiona. Alexandr ştia acest lucru încă din ziua trecută de la fostul mecanic. Îi mai rămînea marşarierul : contraaburul. Trenul venind din faţă observase şi el eşalonul din Novohopiorsk şi dădea neîntrerupte semnale de alarmă. Dvanov agăţă inelul fluierului de ventil pentru a nu mai întrerupe semnalul de alarmă şi începu să manevreze mufa reversibilă pentru marşarier.

Mîinile i se răciseră şi de-abia mai stăpîneau valţul. Apoi Dvanov slobozi tot aburul şi, vlăguit, se sprijini de cazan ; nu văzuse cînd săriseră soldaţii, dar se bucură că nu mai erau acolo.

Eşalonul se tîra încet înapoi, locomotiva îl făcea să patineze pe roţi, apa ţîşnea prin coş. Dvanov voi să părăsească locomotiva, dar pe urmă îşi aminti că a rupt capacele cilindrilor din pricina deschiderii prea bruşte a contraaburului. Cilindrii fumegau — garniturile de etanşare fuseseră străpunse, dar capacele rămăseseră întregi. Locomotiva din faţă se apropia cu iuţeală : fumul albastru provocat de frecarea saboţilor de frină se aşternea sub roţile ei, dar greutatea trenului era mult prea mare pentru ca singură locomotiva să-i poată anula viteza. Mecanicul lansa brutal şi în grabă cîte trei şuierături, cerînd brigăzii să folosească frînele manuale. Dvanov înţelegea, dar privea totul ca un străin. Judecata lui domoală îl ajută în ceasul acela — el se temea să-şi părăsească locomotiva, pentru că l-ar fi împuşcat compolitul sau l-ar fi exclus din partid. În afară de asta, Zahar Pavlovici, şi cu atît mai mult tatăl lui Dvanov, nu şi-ar fi lăsat

niciodată locomotiva plină de viaţă să piară fără mecanic; lucrul acesta şi-l aminti de asemenea Alexandr.

Dvanov se agăţă de pervazul ferestrei pentru a rezista loviturii şi îşi privi pentru ultima oară adversarul. Din trenul celălalt se risipeau, la nimereală, oameni, schilodindu-se şi salvîndu-se ; şi din locomotivă se aruncă pe taluz un om — mecanicul sau ajutorul. Dvanov se uită în spate, la trenul său : nu se arăta nimeni — dormeau probabil toţi.

Alexandr se schimonosi înspăimîntat de bubuitul aşteptat ,al ciocnirii. Picioarele lui se însufleţiră. Într-o clipă el sări, dar se agăţă cu mîinile de bara scăriţei de acces. Abia acolo îi veni inima la loc, înţelese : cazanul va exploda negreşit, iar maşina îl va zdrobi ca pe un duşman al ei. Sub el, foarte aproape, alerga pămîntul, ţarina trainică abia aştepta să-l primească la ea, cu toate că numai peste o clipă va rămîne văduvită de pe urma lui. Pămîntul se depărta viu şi de neatins. Dvanov îşi aminti o imagine din copilărie şi o senzaţie din copilărie : mama pleacă la piaţă, iar el aleargă după ea pe picioarele lui nesigure, nedeprinse cu mersul şi e convins că mama a plecat în vecii vecilor, şi-i curg lacrimile.

Bezna caldă şi tăcută îi luă văzul.

- Lasă-mă să vorbesc... mai spuse Dvanov şi dispăru în locul îngust care şi începuse să-l cuprindă.

Îşi veni în fire departe şi singur : iarba uscată îi gîdila ceafă, iar natura i se păru prea gălăgioasă. Amîndouă locomotivele îi tăiau auzul cu sirenele şi supapele de siguranţă deschise : din zdruncinătură li se deplasaseră arcurile. Locomotiva lui Dvanov stătea pe şine, numai cadrul i se îndoise albăstrindu-se din pricina încordării bruşte şi a încingerii. Locomotiva din Razguliai se strîmbase cu totul şi intrase cu roţile în balast. În primul vagon al trenului din Novohopiorsk intraseră următoarele două, despicîndu-i pereţii. Din garnitura Razguliai-ului două vagoane erau turtite şi aruncate în iarbă, iar boghiurile roţilor lor zăceau pe tenderul locomotivei.

De Dvanov e apropie comisarul.

- Trăieşti ?

- Merge. Dar cum s-a întîmplat ?

- Dracu' ştie ! Mecanicul lor spune eă i-au cedat frînele şi a trecut peste Razguliai ! L-am arestat, derbedeul ! Dar tu ce-ai păzit ?

- Eu am făcut marşarier — cheamă comisia să constate poziţia pîrghiilor de comandă...

- Ce să mai caute comisia ! Vreo patruzeci de oameni, de la ei şi de la noi, au pierit — cu pierderi ca astea am fi putut cuceri un întreg oraş alb ! Iar pe aici, se spune, bîntuie cazacii — e de rău !...

Curînd, a venit în ajutor un tren din Razguliai, cu muncitori şi unelte. De Dvanov uitaseră toţi, iar el o porni pe jos spre Liski.

În drumul lui zăcea trîntit la pămînt un om. El se umfla cu asemenea repeziciune încît i se putea vedea mişcarea corpului care creştea, în timp ce faţa i se întuneca lent, ca şi cum omul s-ar fi cufundat în întuneric —Dvanov chiar se uită cu atenţie în lumina zilei: existase ea, de vreme ce omul se înnegreşte astfel? Curînd omul crescu într-atît, încît Dvanov începu să se teamă : acesta ar fi putut să plesnească împroşcînd cu zemurile lui vii şi Dvanov se dădu la o parte ; omul însă începu să scadă şi să se însenineze — murise probabil de mult şi în el fierbea numai putreziciunea.

Un ostaş stătea pe vine şi palid peste măsură îşi privea burta din care ţişnea, parcă sub presiune, sîngele ca un vin întunecat ; sprijinit în mîini încerca să se ridice şi în cuvinte tot mai rar şoptite îi cerea sîngelui :

- Opreşte-te, cîine, nu vezi că mă sfîrşesc ?!

Dar sîngele se îngroşa, se înnegri apoi şi se opri de tot ; ostaşul roşu se prăvăli pe spate şi spuse încetişor, cu sinceritatea pe care o ai atunci cînd nu mni aştepţi nici un răspuns :

- Oh, că tare mi-e urît, şi nu-i nimeni cu mine î

Dvanov se apropie de ostaş şi acesta îl rugă :

- Fă-mă să nu mai văd ! şi privi cu ochi uscaţi, fără să clipească, fără nici un tremur al pleoapelor.

- Ce-i ? întrebă Dvanov, tulburat de ruşine.

- Mă taie... explică ostaşul şi strinse din dinţi, pentru a închide ochii.

Dar ochii nu se închideau, ardeau şi se decolorau, se împăienjeneau, deveneau minerali. Oglinda cerului înnourat lua locul ochilor care mureau, ca şi cum natura s-ar fi reîntors în om, după ce viaţa lui i se împotrivise şi, ca să nu se mai chinuiască, prin moarte soldatul se adapta, redevenea natură.

Dvanov ocoli staţia Razguliai ca să nu-l oprească la vreun control şi se pierdu în pustietatea în care oamenii trăiesc neajutoraţi.

Cantoanele de pe linia ferată îl atrăseseră totdeauna pe Dvanov mai ales prin oamenii îngînduraţi, care trăiau acolo, el credea că paznicii liniilor sînt, în însingurarea lor, calmi şi inteligenţi.Dvanov intra in casele de lîngă linii ca să bea apă, îi vedea pe copiii sărmani jucîndu-se nu cu jucării ci numai cu propria lor imaginaţie, şi era în stare să rămînă pentru totdeauna cu ei, ca să le împărtăşească ursita. Dvanov a şi înnoptat la un canton, dar nu înăuntru, ci în tindă, pentru că acolo năştea o femeie şi toată noaptea se văitase. Bărbatul ei umbla de colo-colo fără somn, păşea peste Dvanov şi vorbea singur uimindu-se : „în timpuri ca astea... În timpuri ca astea..."

Se temea că în prăpădul revoluţiei copilul care i se năştea va muri curînd. Băieţaşul de patru ani se trezise din pricina neliniştii gălăgioase a mamei, băuse apă, ieşise să urineze şi privea în jur ca un străin, înţelegînd, fără să accepte însă. În cele din urmă Dvanov uită de sine. Se trezi în lumina tulbure a dimineţii, cînd pe acoperiş foşnea moale ploaia tristă şi nesfîrşită.

Din cameră ieşi gospodarul mulţumit şi-i spuse de-a dreptul :

- Mi-a făcut un băiat !
- Asta-i foarte bine, spuse Alexandr şi se ridică din aşternut. Va fi un om !

Tatăl noului născut se supără :

- Da, o să păzească vacile — prea sîntem mulţi, noi, oamenii !

Dvanov ieşi în ploaie, voia să plece mai departe. Băieţaşul de patru ani şedea la fereastră şi mînjea geamul cu degetele, îşi

închipuia ceva care nu semăna cu viaţa lui. Alexandr îi făcu de două ori semn de rămas bun cu mîna, dar el se sperie şi coborî de la geam ; aşa că Dvanov nu-l mai văzu şi n-avea să-l mai vadă niciodată.

- La revedere ! spuse Dvanov casei şi locului în care înnoptase şi o porni spre Liski.

După o verstă întîlni o bătrînică vioaie, cu o bocceluţă.

- A născut ! îi spuse Dvanov, nu te mai grăbi.

- A născut ? se miră la iuţeală bătrînică, înainte de vreme, pesemne. Ia te uită ! Şi ce i-a dat Dumnezeu ?

- Băiat, spuse Dvanov mulţumit, de parcă şi el ar fi participat la eveniment.

- Băiatul îşi va necinsti părinţii ! hotărî bătrîna. Oh, că tare greu se mai naşte ; un singur bărbat pe lume de-ar naşte, s-ar închina la picioarele nevestii şi ale soacrei !

Bătrînica trecu dintr-o dată la o discuţie lungă, care nu-l interesa, aşa că Dvanov i-o reteză :

- Ei, bunicuţă, rămîi cu bine ! Noi doi, tu şi cu mine, n-o să ne-apucăm să naştem, aşa că ce să mai vorbim !

- Du-te cu bin e, dragule ! Pomeneşte-ţi mama — cin steşte-o !

Dvanov îi făgădui să-şi cinstească părinţii şi-o bucură pe bătrînă cu buna lui cuviinţă.

*

* *

Lung a fost drumul lui Alexandr spre casă. Mergea prin tristeţea cenuşie a zilei înnorate şi privea pămîntul de toamnă. Din cînd în cînd pe cer se arăta soarele, lumina lui se dăruia ierbii, nisipului, argilei moarte — un schimb tainic de simţăminte. Lui Dvanov îi plăcea această prietenie mută, cum lumina ocroteşte pămîntul.

La Liski se urcă in trenul in care călătoreau spre Ţariţin marinari şi chinezi. Marinarii întîrziaseră plecarea ca să-l poată cotonogi, pentru supa de post, pe şeful punctului de alimentare,

după care eşalonul porni in linişte. Chinezii mîncaseră toată supa de peşte refuzată de marinarii ruşi, apoi adunaseră cu pîine toate resturile hrănitoare de pe pereţii vedrelor de supă şi le răspunseră marinarilor la întrebarea lor cu privire la moarte : „Noi iubim moartea ! O iubim foarte tare !" Apoi chinezii se culcară sătui. Noaptea, matrozul Konţov, care nu putea dormi din pricina gîndurilor, îşi strecură ţeava puştii printr-o crăpătură a uşii şi începu să tragă în luminile de pe drum, casele feroviarilor, semafoarele. Konţov se temea că, apărînd oamenii, va muri de pomană pentru ei. Iată de ce, el trebuia să-i facă întîi cu mîna lui să sufere, pentru a fi, în sfîrşit, obligat să-i apere. După acest tir, Konţov adormi pe dată satisfăcut, şi dormi aşa patru sute de verste ; între timp Alexandr apucase să părăsească vagonul.

Dvanov deschise portiţa de la curtea lui şi se bucură de copacul bătrîn crescut lîngă tindă. Copacul era rănit, ciuntit, în el înfigeau toporul cînd se odihneau din tăiatul lemnelor, dar era încă viu şi se mai păstra patima verde a frunzişului pe ramurile bolnave.

- Ai venit, Saş ? întrebă Zahar Pavlovici. Bine că ai venit că eu am rămas singur. Noaptea n-aveam chef să dorm fără tine, tot stam aşa întins şi ascultam, oare nu vii ? ! Nici uşa n-o mai încuiam, ca să poţi intra fără zăbavă...

În primele zile, Alexandr suferi de frig şi se încălzi pe cuptor, iar Zahar Pavlovici se aşeza pe jos şi moţăia.

- Saş, poate vrei ceva ? întreba din cînd în cînd Zahar Pavlovici.
- Nu, nu vreau nimic, răspundea Alexandr.
- Poate vrei să mănînci...

Curînd Dvanov nu mai reuşi să audă întrebările lui Zahar Pavlovici şi nici nu-l mai văzu cum plîngea nopţile, sprijinindu-şi faţa de sobiţa pe care erau puşi să se încălzească ciorapii lui Alexandr. Dvanov se îmbolnăvise de tifos, care nu părăsi trupul bolnavului vreme de opt luni. Apoi tifosul dădu în congestie pulmonară. Alexandr zăcea fără să mai ştie de sine şi numai rareori, în nopţile de iarnă, auzea şuieratul sirenei care-i amintea locomotivele ;uneori, în mintea nepăsătoare a bolnavului

ajungea vuietul depărtat al artileriei, iar după aceea era din nou prea cald şi prea mult zgomot în corpul lui prea strîmt. De cîte ori îşi revenea,Dvanov zăcea pustiit şi uscat, îşi simţea numai pielea, şi se lipea de aşternut, părîndu-i-se că poate să zboare aşa cum zboară stîrvurile mici, uscate şi uşoare ale păianjenilor.

Înainte de Paşte, Zahar Pavlovici îi făcu fiului adaptiv un coşciug — trainic, frumos, cu flanşe şi bolţuri, un ultim dar fiului din partea tatălui meşter. Zahar Pavlovici voia să-l păstreze pe Alexandr într-un asemenea coşciug, dacă nu viu, măcar întreg. întru amintire şi dragoste : la fiecare zece ani Zahar Pavlovici avea de gînd să-şi dezgroape fiul din mormînt, să-l vadă şi să fie alături de el.

Dvanov ieşi din casă odată cu vara cea nouă ; aerul era greu ca apa, soarele troznea ca focul care arde şi lumea întreagă, proaspătă, îl ustura, prea ameţitoare pentru slăbiciunea lui. Viaţa strălucea din nou, trupul lui Dvanov se încorda, fantezia însăşi încolţea în mintea lui.

De dincolo de gard îl privea pe Alexandr o fetişcană cunoscută — Sonia Mandrova ; ea nu înţelegea cum de n-a murit Saşa, de vreme ce-i văzuse coşciugul. . — N-ai murit ? întrebă ea.

- Nu.Spuse Alexandr. Tu trăieşti ?
- Trăiesc şi eu. Şi o să trăim împreună. Acum ţi-e bine ?
- Bine. Dar ţie ?
- Şi mie. Dar de ce eşti aşa slab ? Oare fiindcă a zăcut moartea în tine şi tu nu te-ai îndurat să-i dai drumul ?
- Dar tu ce-ai fi vrut, să mor ? întrebă Alexandr.
- Nu ştiu nici eu, răspunse Sonia. Oameni sînt destui, unii mor, alţii rămîn,

Dvanov o chemă la el în curte ; desculţă, Sonia se căţără pe gard şi începu să-l pipăie uşor pe Alexandr, căci peste iarnă îl cam uitase.Dvanov îi povesti ce văzuse el în visele lui din timpul bolii şi cît i-a fost de urît în întunericul somnului : nicăieri nu erau oameni, iar acum aflase cît sînt ei de puţini pe lume ; de-asemeni prea puţine case văzuse, umblînd peste cîmpuri, în război.

- Din greşeală ţi-am zis că nu ştiu, îi spuse Sonia. Dacă ai fi murit, aş fi plîns mult. Ai fi putut să pleci undeva departe, dar atunci m-aş fi gîndit că măcar trăieşti, că eşti întreg... Alexandr o privi cu mirare. Sonia crescuse în acest an, deşi mînca foarte puţin ; părul i se închisese la culoare, trupul îi devenise cumva mai prudent, în preajma ei ţi se făcea ruşine.
- Tu nici nu ştii Saş', că am început să merg la cursuri!
- Şi ce învăţaţi acolo ?
- Tot ce nu ştim. Unul dintre profesori zice că sîntem un aluat împuţit, dar că el o să facă din noi o plăcinţucă dulce. Să spună ce-o vrea, noi tot învăţăm de la el politică, n-am dreptate ?
- Eşti şi tu un aluat împuţit ?
- Îhî. Dar n-am să mai fiu, şi nici ceilalţi n-or să mai fie, pentru că am să mă fac învăţătoare şi copiii or să se deştepte mai devreme. Şi pe ei n-o să-i mai jignească nimeni şi nici n-o să-i facă aluat împuţit.

Dvanov o apucă de o mînă, ca să se obişnuiască din nou cu ea, iar Sonia îi dădu şi mîna cealaltă.

- Aşa ai să te înzdrăveneşti mai repede, spuse ea. Tu eşti rece, eu sînt fierbinte. Simţi ?
- Sonia. vino diseară pe la noi, rosti Alexandr. Că m-am săturat să fiu de unul singur.

Sonia veni seara şi Saşa se apucă să deseneze, iar ea îi arătă cum s-o facă mai bine. Zahar Pavlovici scosese pe furiş coşciugul afară şi-l făcuse lemne de foc. Acum ar trebui un leagăn de copil, se gîndi el. De unde s-ar putea oare face rost de un fier mai moale pentru arcuri ?... Că noi din ăsta n-avem — noi avem fier numai pentru locomotive. Poate că Saşa o să aibă de la Sonia copii, şi eu o să-i păzesc. Curînd Sonia o să crească — las' să trăiască, e şi ea singură pe lume. Dvanov se culcă îndată după plecarea Soniei, trebuia să doarmă pînă dimineaţa, voia să prindă ziua următoare fără să mai ştie de noaptea care îl înfricoşa. Cu toate acestea, îşi petrecu noaptea cu ochii deschişi ; cu forţe noi, tulburată, viaţa din el nu mai voia să uite de sine.Dvanov îşi imagină bezna deasupra tundrei şi nişte oameni goniţi din locurile calde ale globului pămîntesc veniseră să

trăiască acolo. Ei construiseră o cale ferată îngustă care să transporte lemnul pentru amenajarea caselor care să le înlocuiască pe cele din ţinuturile calde, pierdute. Dvanov se închipui mecanic pe acea cale forestieră care transporta buşteni pentru construirea oraşelor noi, şi refăcu mental tot ce-i revenea mecanicului — străbătu distanţe pustii, luă apă în diferite staţii, manevră sirena prin viscol, folosi frînele, discută cu ajutorul său şi, în sfîrşit, adormi în staţia de destinaţie, aflată pe malurile Oceanului îngheţat. În somn, el vedea copaci uriaşi crescuţi dintr-un pămînt sărac, în jurul lor aerul de-abia se mişca şi în depărtare pornea un drum pustiu. Dvanov rîvnea la toate acestea — ar fi dorit să ia copacii, aerul, drumul şi să le facă loc înlăuntrul său, înainte de a muri sub ocrotirea lor şi îndatorat pentru asta. Şi ar mai fi voit să-şi amintească ceva, dar efortul acesta era mai greu decît amintirile şi gîndul îi dispăru în cotitura conştiinţei spre somn. aşa cum zboară o pasăre de pe o roată care se pune în mişcare.

*
* *

Noaptea se stîrni vîntul şi frigul se statornici în tot oraşul. Prin case copiii se salvau de frig încălzindu-se pe lîngă trupurile încinse de febră ale mamelor bolnave de tifos. Soţia preşedintelui comitetului executiv al guberniei, Şumilin, avea şi ea tifos, şi cei doi copii o înghesuiseră din amîndouă părţile, ca să doarmă la căldură : Şumilin pusese primusul pe masă şi îl aprinsese ca să lumineze, lămpi nu mai existau, electricitatea nu funcţiona, iar el desena un mecanism acţionat de vînt care să tragă de o sfoară plugul, să are pămîntul şi să semene grîul. Lipsa cailor se resimţea în gubernie, iar de aşteptat ca animalele tinere să ajungă la forţa de tracţiune nu se putea aştepta ; ca atare, trebuia căutată o soluţie ştiinţifică.

După ce-şi termină desenul, Şumilin se întinse pe divan, se ghemui sub palton şi adormi împăcat ; el trebuia să fie la fel de

sărac precum toţi cetăţenii din ţara sovietică, lipsiţi de strictul necesar.

Dimineaţa Şumilin se gîndi că masele din gubernie or fi născocit probabil ceva, că şi socialismul o fi reuşit din întîmplare pe undeva pentru că oamenilor nu le mai rămîne altceva decît să se adune laolaltă de frica nenorocirilor şi ca să biruiască nevoile. Nevasta îşi privea bărbatul cu ochii albiţi şi arşi de tifos, iar Şumilin se ghemui din nou sub palton. Trebuie, îşi şopti el pentru a se linişti, trebuie să începem mai repede socialismul, că altfel îmi moare femeia.

Copiii se treziseră şi ei, dar nu se ridicau din căldura aşternutului şi încercau să adoarmă din nou, ca să nu-şi stîrnească foamea.

Pregătindu-se pe tăcute, Şumilin se duse la slujbă ; nevestei ii făgădui să vină acasă cît mai curînd, dar el promitea zilnic lucrul acesta şi apărea acasă numai după căderea nopţii.

Pe lîngă comitetul executiv gubernial treceau oameni cu hainele pline de argilă de parcă ar fi trăit prin văgăuni, şi acum îşi părăseau locurile fără să-şi fi curăţat straiele.

- Încotro ? îi întreba Şumilin pe aceşti zăpăciţi.
- Pe noi ne întrebi ? rosti un bătrînel care din pricina vieţii deznădăjduite începuse să scadă în înălţime. Unde s-o nimeri, acolo ne ducem. întoarce-ne din drum, şi ne ducem înapoi.
- Atunci mergeţi tot înainte, le spuse Şumilin.

Ajuns în biroul lui, îşi aminti, din lectura unei cărţi ştiinţifice, că din cauza accelerării forţei de gravitaţie, greutatea corpului şi a vieţii se micşorează, prin urmare aşa s-ar explica faptul că oamenii aflaţi în nenorocire se străduiesc să se mişte. De aceea forfoteau hagiii şi pelerinii ruşi, fiindcă în mers risipeau apăsarea sufletului îndurerat al poporului. De la fereastra comexgub[1]-ului se vedeau timpurile dezgolite : uneori se arăta acolo cîte un om singuratec care privea ţintă spre oraş, sprijinindu-se cu bărbia în toiagul de drumeţ, pe urmă cobora cîte o vîlcea şi în semiobscuritatea căsuţei sale, nutrea cine ştie ce speranţe.

[1] *Comitetul executiv gubernial*

Şumilin îi comunică telefonic secretarului comitetului gubernial îngrijorarea sa : peste timpuri şi prin oraş forfotesc oameni care gîndesc şi vor ceva, iar noi îi conducem din birou ; nu-i cumva momentul să trimitem în gubernie un flăcău etic şi ştiinţific, să vadă, nu există cumva pe acolo elemente de viaţă socialiste, că doar masele au şi ele dorinţele lor, s-ar putea să trăiască cumva avind propriile lor iniţiative, cu atit mai mult cu cit încă nu s-au obişnuit să fie ajutate ; trebuie găsit în miezul nevoilor un punct pe caire să-l lovim imediat, iar noi sîntem ocupaţi, nu avem cînd !

- Bine, trimite, fu de acord secretarul. Am să-ţi caut eu unul, iar tu înarmează-l cu indicaţii.
- Dă-mi-l incă astăzi, îi ceru Şumilin. Delaşează-l la mine acasă.

Secretarul dădu dispoziţie în jos pe linia instituţiei lui şi uită s-o urmărească. Funcţionarul secţiei organizatorice nu mai avu cum să lanseze ordinul secretarului în adîncimea aparatului comitetului gubernial şi începu să judece el singur cine ar putea fi trimis să inspecteze gubernia. Nu găsi pe nimeni — toţi comuniştii erau cuprinşi în diferite acţiuni ; figura pe o listă doar un anume Dvanov, chemat din Novohopiorsk pentru repararea conductei de apă a oraşului, dar la dosarul lui era ataşat un certificat de boală. Dacă n-a murit, îl trimit pe ăsta, hotărî funcţionarul şi se duse să-i comunice secretarului comitetului gubernial.

- Nu este un membru de partid proeminent, spuse funcţionarul. N-a avut cum să se pună în evidenţă la noi. Dacă vor fi treburi mai importante, s-or arăta şi oameni pe măsură, tovarăşe secretar.
- În regulă, răspunse secretarul. Să născocească băieţii o acţiune şi să se manifeste în cadrul ei.

Seara Dvanov primi o hîrtie : să se prezinte neîntîrziat la preş-comexgub[1] pentru a discuta despre autonaşterea socialismului ce se conturează în rîndul maselor.Dvanov se ridică şi porni pe picioarele lui dezobişnuite cu mersul ; Sonia se

[1] *Președintele comitetului executiv gubernial.*

întorcea de la cursurile ei cu un caiet şi un brusture ; brusturele îl rupsese pentru că avea pieliţă albă ca o cămăşă, iar noaptea îl pieptăna vîntul şi îl lumina luna. Cînd tinereţea n-o lăsa să doarmă, Sonia privea de la fereastră brusturele, dar acum se dusese în pîrloagă şi-l smulsese. Avea pe lîngă casă tot felul de flori, cele mai multe fiind imortele, din cele care cresc pe mormintele soldaţilor.

- Saşa, spuse Sonia. In curînd ne vor duce la ţară să-i învăţăm car te pe cei mici, dar eu aş vrea să lucrez într-o florărie.

La care Alexandr îi răspunse :

- Florile le iubeşte oricum aproape toată lumea, dar pe copiii străini rar cine să-i iubească, dacă n-au părinţi.

Sonia nu putea înţelege, era atît de plină de viaţă încît nu putea să judece cum trebuie. Aşa că, necăjită, se depărta de Alexandr.

Dvanov nu ştia exact unde locuia Şumilin. A intrat mai întîi în curtea unei case în care ar fi trebuit, după el, să locuiască Şumilin. În curte era o casă ţărănească, iar în ea stătea portarul ; se întunecase şi portarul împreună cu nevasta se culcase pe laviţă ; pe un ştergar curat fusese lăsată o bucată de pîine pentru vreun oaspete întîmplător.Dvanov intră în casă ca în sat — mirosea acolo a paie şi lapte, — şi a căldură gospodărească, îndestulată, ca aceea în cărei zămislise în întregime populaţia satelor ruseşti, iar stăpînul-portar şopotea probabil cu nevasta despre grijile lui de portar.

Pentru a nu i se leza demnitatea, portarul era luat în evidenţă ca sanitar ; la rugămintea lui Dvanov să i-l arate pe Şumilin, sanitarul îşi încălţă pîslarii şi-şi puse mantaua direct peste cămaşă şi izmene.

- Mă duc să mă gutunăresc pentru binele public, iar tu Polia, te rog să n-adormi.

În acest timp Şumilin îşi hrănea nevasta bolnavă cu un cartof fiert şi zdrobit într-o farfurioară ; femeia mesteca fără vlagă şi cu o mînă îşi mîngîia băieţaşul de trei ani cuibărit lîngă ea.

Dvanov spuse ce doreşte.

- Aşteaptă să-mi hrănesc nevasta, îl rugă Şumilin şi,

terminînd, îi spuse : vezi şi tu singur, tovarăşe Dvanov, ce ne trebuie : ziua slujesc, iar seara îmi hrănesc muierea cu mîna mea. Trebuie neapărat să învăţăm să trăim cumva altfel...

- Nici aşa nu-i rău, răspunse Dvanov. Cînd am fost bolnav şi Zahar Pavlovici mă hrănea cu mîna lui, îmi plăcea..
- Ce-ţi plăcea ? nu înţelese Şumilin.
- Cînd îţi duce cineva mîncarea la gură cu mîna.
- Aha, n-are decît să-ţi placă, spuse Şumilin fără să înţeleagă, şi voi ca Dvanov s-o pornească îndată pe jos prin gubernie să vadă cum trăiesc oamenii ; pesemne sărăcimea s-a şi adunat de capul ei şi s-a organizat în mod social. Noi aici sîntem slujbaşi, spuse Şumilin amărît, iar masele trăiesc cu adevărat. Mă tem, tovarăşe Dvanov, că mai degrabă acolo o să apară comunismul fiindcă, vezi bine, altfel decît prin tovărăşie, ei n-au cum se apăra. Ar trebui să mergi să vezi la faţa locului.

Dvanov îşi aminti de mulţimea de inşi rătăcind peste cîmpuri şi dormind în clădirile pustiite de front ; poate într-adevăr oamenii aceia se adunaseră undeva, în cine ştie ce văgăună, ferită şi de vînt şi de stăpînire, şi că trăiesc mulţumiţi de prietenia care-i apropie.Dvanov se învoi să descopere comunismul în iniţiativa maselor.

- Sonia, spuse el în dimineaţa zilei următoare. Eu mă duc, rămîi cu bine !

Fata s-a căţărat pe gard căci de obicei se spăla în curte :

- Şi eu plec, Saş. Kluşa mă goneşte din nou. Mai bine să trăiesc la ţară, pe picioarele mele.

Dvanov ştia că Sonia locuieşte la mătuşa Kluşa, căci părinţi nu avea, Dar cum să se ducă ea la ţară singură ? Reieşi însă că Sonia şi prietenele ei absolviseră cursurile înainte de termen, pentru că la ţară se adunau bande de analfabeţi, iar învăţătoarele erau trimise acolo în rînd cu detaşamentele Armatei Roşii.

- Aşa că ne vedem după revoluţie, rosti Dvanov.
- O să ne vedem, confirmă Sonia. Sărută-mă pe obraz, iar eu am să te sărut pe frunte, am văzut că aşa îşi iau oamenii rămas bun, iar eu n-am de la cine să-mi iau.

Dvanov îi atinse obrazul cu buzele şi simţi pe fruntea lui coroniţa uscată a buzelor Soniei ; Sonia se întoarse şi, cu o mînă nesigură şi chinuită, mîngîie gardul.

Dvanov ar fi vrut s-o ajute, însă doar se plecă asupra ei şi-i simţi mirosul de iarbă veştedă al părului. Atunci Sonia îfj îr toarse faţa spre el şi se învioră din .nou.

Zahar Pavlovici şedea în prag, ţinea în mînă un geamantan de tablă, la care ar mai fi avut de lucru, şi nici nu clipea ca să nu stîrneaseă lacrimile.

*

* *

Dvanov o pomi pe drumurile guberniei prin judeţe şi plăși. Se ţinea mereu în preajma aşezărilor şi de aceea era nevoit să meargă pe cursul rîurilor şi prin vîlcele. Ajungînd la cumpăna apelor Dvanov nu mai văzu nici un sat, de nicăieri nu ieşea fum din coşul cuptoarelor şi rareori se făcea grîu pe acea vagă înălţime din stepă ; pe aici creştea, o iarbă pricăjită şi buruienile dese erau adăpost şi hrană păsărilor şi gîzelor.

Din cumpăna apelor, Rusia i se părea lui Dvanov nepopulată, în schimb în adîncurile văilor şi pe malurile şuvoaielor sărace în apă existau pretutindeni sate, era limpede că oamenii se aşezaseră pe firul apei, că vieţuiau ca prizonieri ai rezervelor de apă. La început Dvanov nu remarcă în gubernie nimic, ea i se păru de un singur fel, ca imaginea unei fantezii sărăcăcioase ; într-o seară însă nu avu unde înnopta şi-şi găsi loc în căldura bălăriilor de pe platoul cumpenei apelor.

Dvanov se întinse şi scurmă cu mîinile sub el. Pămîntul era gras, plin de sevă şi totuşi nimeni nu-l arase, iar Alexandr se gîndi că prin locurile acelea probabil lipsesc caii, şi adormi. Se trezi în zori sub greutatea altui trup şi-şi scoase revolverul.

- Nu te teme, îi spuse omul trîntit peste el. Mi-a fost frig în timpul somnului şi te-am văzut pe tine culcat aici, hai acum să ne îmbrăţişăm să ne fie cald şi să dormim.

Dvanov îl cuprinse cu braţele şi amîndoi se încălziră. Diminoaţa, fără să dea drumul omului, Alexandr îl întrebă în şoaptă :

- De ce nu se ară pe aici ? Că doar pămîntul e bun. N-aveţi cai ?

- Stai puţin, îi răspunse cu glas răguşit de mahorcă drumeţul acum încălzit. Ţi-aş spune eu, dar fără pîine nu mi se mişcă mintea. Mai înainte erau oameni, acum sînt guri. M-ai înţeles ?

- Nu, dar ce-i ? se fîstîci Dvanov . Toată noaptea te-ai încălzit cu mine, iar acum te superi ?

Drumeţul se ridică în picioare.

- Păi ieri era seară, măi subiectule ! Iar amarul omului merge după soare ; seara apune, iar dimineaţa răsare. Că seara doar mi-a fost frig şi nu dimineaţa.

Dvanov găsi printre gunoaiele din buzunar nişte miez de pîine.

- Mănîncă, îi dădu el pîinea ; n-ai decît să-ţi foloseşti burta în loc de minte, iar eu o să aflu ce vreau şi fără tine.

La amiază,Dvanov descoperi un sat îndepărtat într-o rîpă în plină activitate şi le spuse la sovietul sătesc că în stepa lor au de gînd să-i aşeze pe strămutaţii moscoviţi.

- Să-i aşeze, se învoi preşedintele sovietului. Oricum au să sfîrşească acolo, apă de băut nu-i şi locurile-s depărtate. Noi înşine, din tată-n fiu, aproape nu ne-am atins de pămîntul acela. Dar dacă ar fi acolo apă, atunci ne-am stoarce pe noi inşine şi am întreţine cu plăcere pîrloaga...

Atunci Dvanov s-a înfundat şi mai departe în gubernie, fără să ştie unde se va opri. El se gîndea la vremea în care apa va străluci pe înălţimile uscate ale acelui loc şi asta va însemna socialism.

Curînd în faţa lui se deschise valea îngustă a unui rîu oarecare, de mult secat. În vale se afla slobozia Petropavlovka — o droaie de curţi lacome de spaţiu, adunate grămadă în adăpătoarea îngustă.

Pe uliţele Petropavlovkăi Dvanov văzu bolovanii aduşi cîndva aici de gheţari. Pietroaiele stăteau acum în faţa caselor şi serveau ca loc de odihnă pentru bătrîni.

De pietrele astea îşi aminti Dvanov mai tîrziu, pe cînd stătea la sovietul sătesc din Petropavlovka. Se dusese acolo să i se dea un loc de mas peste noapte şi pentru a-i scrie o scrisoare lui Şumilin.Dvanov nu ştia cum se începe o scrisoare şi îi comunică lui Şumilin că natura nu prea are har creator, dar că reuşeşte prin răbdare ; din Finlanda, peste şesuri şi prin lungimea tristă a timpului se tîrîseră bolovanii pe o limbă de gheaţă pînă în Petropavlovka. Din rarele vîlcele de stepă, din straturile adînci ale pămîntului trebuia adusă apa în stepa înaltă pentru a întemeia în ea o viaţă nouă ; acest lucru ar fi mai la îndemînă decît căratul bolovanilor din Finlanda.

În timp ce Dvanov scria, în preajma mesei lui aştepta nu se ştie ce un ţăran cu mutra încăpăţînată şi bărbiţa tunsă cu mîna.

- Vă daţi silinţa ! spuse omul acela, convins de eroarea generală.
- Ne dăm ! îl înţelese Dvanov. Trebuie doar să vă scoatem în stepă la apa curată ![1]

Ţăranul se desfătă scărpinîndu-şi bărbiţa :

- Ia te uită la el ! înseamnă c-au apărut oamenii cei mai deştepţi. Că altfel, fără voi, n-am mai fi aflat cum să mîncăm pe săturate !
- Nu, n-aţi fi aflat ! oftă Dvanov indiferent.
- Hei, ţicnitule, ia-o din loc ! strigă preşedintele sovietului de la cealaltă masă. Tu doar eşti Dumnezeu, ce te bagi între noi ?

Omul acela se socotea, chipurile, Dumnezeu şi credea că ştie totul. Din proprie convingere se lăsase de arat şi se hrănea de-a dreptul cu pămînt. El spunea că de vreme ce grîul creşte din pămînt, înseamnă că pămîntul e hrănitor prin sine însuşi, nu trebuie decît să-ţi obişnuieşti stomacul. Crezuseră că o să moară, dar el trăia şi în faţa tuturor îşi scobea pămîntul împotmolit între dinţi. Pentru asta oarecum îl şi preţuiau.

---

[1] *Joc de cuvinte — expresia însemnînd şi „a da în vileag*.*

Cînd secretarul sovietului voi să-l ducă peDvanov la cazare, Dumnezeu stătea în prag şi dîrdîia de frig.

- Dumnezeule, spuse secretarul, condu-l pe tovarăşul pînă l a Kuza Pogankin, spune-le, din partea sovietului, e rîndul lor.

Dvanov se duse cu Dumnezeu.

Le ieşi în cale un mujic nu prea în vîrstă care-i spuse lui Dumnezeu :

- Bună ziua, Nikanorîci, e timpul să devii Lenin, gata cu Dumnezeu !

Dar Dumnezeu rabdă şi nu răspunse salutului. Numai cînd ajunseră mai departe, Dumnezeu oftă :

- Ce mai stăpînire !
- De ce, întrebă Dvanov, nu crede în Dumnezeu ?
- Nu, recunoscu Dumnezeu cu simplitate. Văd cu ochii, pipăie cu mîinile, dar nu cred. Soarele însă îl recunosc, chiar dacă nu şi l-au procurat personal. Lasă-i să se usuce pînă în rădăcină, pînă li s-o jupui scoarţa.

La casa lui Pogankin, Dumnezeu îl părăsi pe Dvanov şi fără vreun bun rămas voi să plece înapoi.

Dvanov nu-i dădu drumul.

- Ia stai, acum ce ai de gînd să faci ?

Dumnezeu privi întunecat spre satul în care el era un solitar :

- Am să decretez într-o noapte că le iau pămîntul şi atunci, de frică, or să creadă.

Dumnezeu se concentră sufleteşte şi tăcu preţ de un minut.

- Iar în altă noapte îl dau înapoi şi slava bolşevică o să-mi revină, după rang, mie.

Dvanov îl urmări din ochi fără să se supere. Dumnezeu plecă fără să-şi aleagă drumul, fără căciulă, numai într-o haină şi desculţ : ţărîna îi era hrana, iar visul — nădejdea.

Pogankin îl întîmpină pe Dvanov fără prea multă plăcere — îi era urît de atîta sărăcie. În anii de foamete copiii lui îmbătrîniseră şi, ca toată lumea, se gîndeau la cum să facă rost de pîine. Două fetiţe arătau de pe acum ca nişte muieri : purtau fuste lungi, bluzele mamei, părul prins în agrafe, şi bîrfeau. Era ciudat să vezi aceste micuţe femei isteţe preocupate şi acţionînd cu un

scop bine ştiut, dar lipsite încă de simţul împerecherii. Lui Dvanov îi creau o impresie penibilă de ceva neplăcut, ruşinos.

Cînd se inseră, Varia, care avea doisprezece ani, puse cu îndemînare să pregătească o fiertură din coji de cartofi la care adăugă o lingură de mei.

- Tăicuţule, dă-te jos şi vino la cină! îl chemă Varia. Măicuţă, strigă şi dumneata copiii din ogradă : ce-or ii înţepenit acolo, caraghioşii dracului!

Dvanov o privi stingherit: oare ce-o să ajungă Varia asta mai tîrziu ? Iar tu întoarce-te cu spatele, i se adresă Varia lui Dvanov. N-am ce să vă dau la toţi, sîntem şi aşa o grămadă !

Varia îşi strînse părul şi-şi îndreptă bluza şi fusta, ca şi cum ar fi ascuns pe dedesubt ceva de ruşine.

Veniră şi cei doi băieţi — mucoşi, obişnuiţi cu foamea, bucurîndu-se totuşi de copilărie. Ei nu ştiau că e în curs o revoluţie şi socoteau fiertura din coji de cartofi o mîncare veşnică.

- De cîte ori nu v-am spus să veniţi mai degrabă ! strigă Varia la fraţii ei. Ei, diavoli ce sînteţi ! Scoateţi fuga hainele de pe voi. N-avem de unde face rost de altele !

Băieţii îşi lepadară cojoacele rupte, dar pe dedesubt nu aveau nici pantaloni, nici cămaşă. Se căţărară pe laviţa de lîngă masă şi se aşezară pe vine. Erau pesemne deprinşi de sora lor să-şi păstreze cu grijă îmbrăcămintea. Varia adună cojoacele la un loc şi începu să împartă lingurile.

- Urmăriţi-l pe tătuca şi îmbucaţi doar odată cu el, le porunci Varia, care se aşeză într-un colţ şi-şi sprijini obrazul în palma ei mică : se ştie, femeile mănîncă totdeauna la urmă.

Băieţii îşi urmăreau tatăl cu agerime : de cum scotea el lingura din strachină, Se şi vîrau în urma lui şi sorbeau zeama pe nerăsuflate. Apoi, din nou la pîndă, cu lingurile goale, aşteptîndu-şi tatăl.

- Vă arăt eu vouă ! ameninţă Varia, cînd fraţii ei încercară să-şi bage lingurile în strachină în acelaşi timp cu tatăl lor.

- Varka, tata scoate numai grosul — porunceşte-i să nu !

spuse unul din băieţi, care învăţase de la soră-sa cum se face dreptatea.

Pogankin însuşi se temea de Varia, aşa că începu să ia în lingură mai multă zeamă.

Dincolo de fereastră, pe cerul deloc asemănător pă mîntului, luceau atrăgător stelele. Dvanov descoperi Steaua Polară şi se gîndi cîtă vreme mai trebuie ea să-şi îndure existenţa ; şi el mai avea mult de îndurat.

- Mîine iar dau bandiţii peste noi, călare ! spuse Pogankin molfăind şi-l lovi cu lingura peste frunte pe unul din băieţi care scosese dintr-o dată o bucată rătăcită de cartof.

- De ce bandiţii ? vru să afle Dvanov.

- Au ieşit stelele, drumul o să înflorească ! La noi, cum e noroi — cum e pace, cum se ofileşte drumul — cum începe războiul. Pogankin puse lingura la o parte şi încercă să rîgîie, dar nu reuşi.

- Acum daţi-i drumul — le îngădui el copiilor. Aceştia se înfipseră în strachină să apuce resturile.

- De la o plăcere ca asta nu mai sughiţi un an întreg ! îi comunică lui Dvanov, cu seriozitate, Pogankin. Uneori se întîmplă să prînzeşti şi pe urmă pînă seara îţi tot pomeneşti părinţii, sughiţînd. A fost gustos !

Dvanov se pregătea să adoarmă şi să apuce ziua de mîine cît mai curînd. Mîine va porni spre calea ferată, iar de acolo spre casă.

- Vă e, pesemne, urît aicea ? întrebă Dvanov pregătindu-se să adoarmă.

Pogankin consimţi :

– Păi cum, ce poate fi vesel ? La ţară te prinde urîul. De urît se şi prăşeşte lumea peste măsură. S-ar mai apuca oare să-şi chinuie femeia dac-ar avea vreo altă treabă ?

– Ar trebui să vă strămutaţi mai la deal, unde pămînturile-s grase ! sugeră Dvanov. Acolo s-ar trăi mai îndestulat şi-atunci ar fi şi mai vesel.

Pogankin căzu pe gînduri.

- Unde să te duci — poţi oare s-o iei din loc cu atîta

calabalîc ?... Copii, mergeţi de vă uşuraţi pentru noapte...

- De ce nu ? îl iscodi Dvanov. Altfel or să vă ia pămînturile înapoi.

- Cum adică ? Sau a ieşit vreo poruncă ?

- A ieşit, spuse Dvanov. De ce să se piardă bunătate de pămînt ? Doar revoluţia pentru pămînt s-a făcut, vi l-au dat, şi nu rodeşte aproape nimic. Acum or să-l dea strămutaţilor, care or să se aşeze călare pe el... Or să sape puțuri, pe locurile uscate, or să ridice cătune și pămîntul o să rodească. Iar voi vă plimbaţi prin stepă ca musafirii...

Pogankin se îngrijoră de-a binelea,Dvanov pusese degetul pe rană.

- Grozav mai e pămîntul acolo ! spuse Pogankin, cu un fel de gelozie pentru bunul lui propriu. Ce-ţi doreşti, aia rodeşte. Oare Puterea Sovietică te judecă într-adevăr după sîrguinţă ?

- Sigur că da, zîmbi Dvanov în întuneric. Vin strămutaţii, ţărani şi ei, ca şi voi. Şi dacă or gospodări mai bine pămîntul, al lor o să fie. Puterii Sovietice îi plac recoltele mari.

- Asta întocmai aşa e, se înflăcăra Pogankin. Atunci i-ar fi mai uşor să te prindă şi cu cotele.

- Cotele au să le desfiinţeze în curînd, inventă pe loc Dvanov. Cum s-o termina războiul, n-or să mai fie nici cote.

- Da, şi mujicii spun la fel, se învoi Pogankin. Cine poate să mai îndure un asemenea chin de neîndurat ! În nici o stăpînire aşa ceva nu se cuvine. Oare să fie adevărat că ar fi mai de folos să plecăm în stepă ?

- Sigur, ar trebui să te duci, îl presă Dvanov. Adună vreo zece gospodari şi ia-o din loc...

După aceea Pogankin discută îndelung despre mutare cu Varia şi cu femeia bolnavă.Dvanov le dăruise un vis.

Dimineaţa el mîncă la sovietul sătesc un terci de mei şi-l văzu din nou pe Dumnezeu. Dumnezeu refuzase terciul. Ce să fac cu el, spusese, şi dacă-l mănînc tot nu mă satur pentru totdeauna.

Sovietul îi refuză lui Dvanov o căruţă şi Dumnezeu îi arătă drumul spre slobozia Kaverino, de unde mai erau vreo zece verste pînă la calea ferată.

- Pomeneşte-mă, spuse Dumnezeu şi ochii i se întristară. Iată, ne despărţim pentru totdeauna şi cît de trist e acest lucru nu înţelege nimeni. Din doi oameni rămîne doar unul ! Dar aminteşte-ţi că un om creşte din prietenia altuia, numai eu cresc din ţărîna sufletului meu.

– De aia eşti Dumnezeu ? întrebă Dvanov.

Dumnezeu se uită cu mîhnire la el ca la un om de fapt, necredincios.

Dvanov conchise că omul acesta, Dumnezeu, e inteligent, numai că trăieşte de-a-ndoaselea ; dar rusul e un om de dublă acţiune : el poate trăi şi aşa şi invers, şi în ambele cazuri rămîne întreg.

*
* *

Pe urmă începu o ploaie îndelungă şi Dvanov ieşi pe drurnul din deal abia către seară. Jos se întindea valea mohorîtă a rîului domol de stepă. Se vedea însă că rîul murea : se aruncau în apă murdăriile din rîpă şi rîul curgea nu atît în lung, pe cît se lăţea în mlaştini. Deasupra mlaştinilor se înstăpînea tristeţea nopţii.Peştii se lăsaseră la fund, păsările zburaseră la cuiburile lor, găștele amuţiseră în crăpăturile din rogozul amorţit. Făpturile vii iubeau căldura şi lumina aţîţătoare a soarelui, strigătul lor triumfător pătrundea in vizuinile strimte şi stăruia acolo doar într-o şoaptă.

Dvanov auzi însă în văzduh un cîntec nedesluşit, care se aude de obicei în timpul zilei şi ar fi vrut să ajungă pînă la el şi cuvintele îi erau familiare viaţa, nelinişţea, freamătul ei, şi mai apropiat prin compasiunea pentru tot ce-l înconjura. Dar cu vîntul cîntecului, împrăştiat şi rupt în spaţiu de vîntul slab, se împletea cu forţele întunecate ale naturii şi devenea mut precum pămîntul. El simţi o curgere cu totul deosebită, potrivnică făpturii şi conştiinţei sale.

În această lume domolită, piezişă,Dvanov începu să-şi vorbească sieşi. Îi plăcea să vorbească de unul singur în loduri deschise, dar dacă l-ar fi auzit cineva Dvanov s-ar fi ruşinat ca

un îndrăgostit prins în întuneric cu iubita lui. Numai cuvintele transformă sentimentul mereu curgător în gînd, de aceea omul gînditor vorbeşte. Să stai de vorbă cu tine însuţi este o artă, dar să vorbeşti cu alţii, e zăbavă.

- De aceea iese omul în lume, la distracţie, aşa cum se duce apa pe o pantă, conchise Dvanov.

Făcu un semicerc cu capul şi cuprinse în priviri jumătatea vizibilă a lumii. Şi, ca să poată gîndi, îşi vorbi din nou.

- Natura are totuşi un sens practic. Aceste măguri şi rîuri cîntate nu sînt numai poezie cîmpenească. Din ele pot fi hrănite solul, vacile, oamenii. Ele pot deveni rentabile şi asta e şi mai bine. Din pămînt şi din apă se hrănesc oamenii, ca ei trebuie să trăiesc şi eu.

Dvanov începu să obosească şi merse pînă îl cuprinse lehamitea. În absenţa fanteziei, oboseala îi usca măruntaiele, trupul i se mişca tot mai greu din încheieturi.

Din perspectiva fumurilor satului Kaverino, drumul mergea pe marginea rîpei. În rîpă aerul devenea dens ca bezna. Erau acolo nişte smîrcuri apoase unde poate se aciuiseră oameni ciudaţi, părăsind furia şi zgomotul vieţii pentru liniştea şi monotonia îngîndurării.

Dumnezeul sloboziei Petropavlovka îşi avea copiile sale vii prin aceste sălaşe din gubernie.

Din adîncurile rîpei se auzea nechezatul unor cai obosiţi. Treceau cîţiva oameni şi caii îi purtau pe pămîntul argilos.

Un glas cutezător, tînăr, se auzea în fruntea detaşamentului călare, dar cuvintele şi refrenul cîntecului nu erau din aceste locuri.

Într-o ţară departe
Pe celălalt mal,
În vise visat,
Dar ajuns la duşman...

Caii mergeau în ritmul cîntecului. În felul său şi cu alt refren, corul îl acoperi pe cîntăreţul din frunte.

Înveleşte-te, mărule,
Cu aurul soarelui
Că te taie Sovietul
Cu secera şi ciocanul...

Cîntăreţul solitar continua în răspăr cu detaşamentul:

Ia-mi sufletul și spada
Fericirea-mi este-acolo...

Detașamentul acoperi cu refrenul sfîrșitul cupletului :

Eh, măruţule,
Sufleţelule,
Raţie ai s-ajungi —
Putred ai să fii...
Cînd în pom tu creşti,
I te potriveşti
Dar Sovietul te-a luat
Cu număr te-a ştampilat...

Fluierînd cu toţii, terminară cîntecul într-un iureş î

Mărule, măruţule
Libertatea apăr-o :
Nici Sovietelor şi nici ţarului,
Ci întreg poporului.

Cîntecul amuţi. Dvanov se opri, interesat de marşul care se auzea din rîpă.

- Ei, tu, cel de sus ! îi strigă lui Dvanov unul din detaşament. Ia coboară aici la poporul fără şefi !

Dvanov nu se clinti.

- Hai mai repede ! spuse unul cu glas îndesat, probabil cel care cîntase. De nu vrei, numără pîn' la juma — şi fă-te ţintă !

Dvanov se gîndi că e puţin probabil ca Sonia să reziste într-o viaţă ca asta şi hotărî să nu se păzească.

- Veniţi voi încoa — aici e mai uscat ! De ce chinuiţi caii prin rîpă, gardă chiaburească ?!

Detaşamentul se oprise.

- Nikitok, ia fă-l tu ciur ! ordonă glasul îndesat.

Nikitok duse puşca la ochi, dar mai întîi, în contul lui Dumnezeu, îşi descărcă sufletul apăsat :

- Pe moaştele lui Isus Christos, pe coastele născătoarei de Dumnezeu şi pe tot leatul creştinilor — foc !

Dvanov văzu explozia focului brusc şi fără sunet şi se lăsă să alunece de pe muchea rîipei pînă în fundul ei, de parcă ar fi fost lovit peste picioare cu o rangă. Nu-şi pierduse cunoştinţa cu totul şi, lipindu-şi de pămînt urechile capului, care i se rostogolea, auzea vuietul înspăimîntător al pămîntului plin de vietăţi. Dvanov ştia că e rănit în piciorul drept — acolo i se înfipsese şi-şi mişca aripile înţepătoare pasărea de fier.

În rîpă, Dvanov se agăţă de piciorul cald al unui cal şi astfel îi trecu frica. Piciorul calului tremura uşor de oboseală şi mirosea a sudoare, a iarbă de la margine de drum şi a viaţă liniştită.

– Mîntuieşte-l, Nikitok, de focul vieţii. Hainele-s ale tale.

Dvanov auzea. Strîngea cu amîndouă mîinile piciorul calului, piciorul se transformase în trupul viu şi înmiresmat al aceleia pe care n-o cunoştea şi nici n-avea s-o cunoască, dar care acum ii devenise întîmplător necesară.Dvanov înţelese taina părului ei, inima i se ridică pînă în gît şi în bucuria eliberării sale scoase un ţipăt resimţind dintr-o dată o linişte mulţumită şi potolitoare. Natura nu întîrzie să-i smulgă lui Dvanov lucrul acela pentru care fusese el născut în furia oarbă a. materiei : sămînţa lui, taina înmulţirii pentru ca omul să nu mai rămînă singur. In clipa magică dinaintea morţii, Dvanov o stăpîni cu totul pe Sonia. In timpul scurt ce-i mai rămăsese, el îmbrăţişă pămîntul şi animalul, şi pentru prima oară descoperi forţa pătimaşă a vieţii, pasărea nemuririi şi, în prezenţa ei, atins de aripa ei pîrjolită şi tremurătoare, omul se minună brusc de slăbiciunea gîndirii.

Nikitok se apropie de el şi-i puse mîna pe frunte: mai era oare caldă ? Mîna era mare şi încinsă. Dvanov nu voi ca mîna străină să se desprindă prea repede de el, şi o acoperi la rîndul lui mîngîietor cu palma. Dvanov ştia însă ce vrea Nikitok şi îl ajută :

- Dă-mi în cap, Nikita. Crapă-mi ţeasta mai repede !

Nikita nu semăna cu propria lui mînă (Dvanov înţelesese acest lucru), el ţipă cu un glas prea subţire şi care nu avea nici o legătură cu liniştea păstrată în mîna aceea :

- Ah, ai scăpat ? N-am să-ţi crăp capul, am să te jupoi : de ce să mori aşa dintr-o dată — nu eşti şi tu om ? Ca toţi oamenii chinuieşte-te atunci, trebuie să zaci de rană ca să poţi muri mai bine.

Dvanov văzu apropiindu-se picioarele altui cal. Un glas gros îl încolţi cu asprime pe Nikita. Era şeful :

- Mă, ticălosule, dacă-ţi mai baţi joc de omul ăsta, te trimit la groapă. Ţi s-a spus — lichidează-l, hainele sînt ale tale. De cîte ori nu ţi-am zis că detaşamentul nu-i o bandă,este chiar anarhia !

- Mama vieţii, libertăţii şi ordinii ! spuse Dvanov din locul unde zăcea. Cum vă numiţi ?

Şeful rîse :

- Nu ţi-e totuna acum ? Mracinski !

Dvanov uită de moarte. El citise „Aventurile unui Ahaşver contemporan" de Mracinski.Să fi scris oare acest călăreţ cartea ?

– Sînteţi scriitor ! V-am citit cartea. Mi-e totuna, dar cartea dumneavoastră mi-a plăcut.

- Să se dezbrace singur ! Că doar n-am să mă lupt cu un hoit, atunci nici să-l întorci nu mai poţi, se plictisi Nikita tot aşteptînd. Trebuie să-i rupi straiele şi nu mai ai nici un folos.

Dvanov începu să se dezbrace ca să nu-i facă lui Nikitok pagubă : într-adevăr, nu dezbraci mortul fără să-i rupi, hainele. Piciorul drept îi înţepenise, nu-l mai putea mişca, dar nici nu-l mai durea. Nikita observă şi-l ajută tovărăşeşte.

- Aici sau unde te-am atins ? întrebă Nikita, luîndu-i cu grijă piciorul.

- Aici, spuse Dvanov.

- Eh, nu-i nimic, osul e întreg, iar cu slănină ţi se vindecă

rana, că nu eşti bătrîn, flăcăule. Iţi rămîn părinţi ?

- Îmi rămîn, răspunse Dvanov.

- Las' să-ţi rămînă, spuse Nikita. Au să-ţi ducă dorul şi pe urmă au să uite. Părinţii nu mai au acu' decît să ducă dorul. Eşti cumva comunist ?

– Comunist.

– Treaba ta : toţi au acum poftă de domnie !

Şeful tăcea. Ceilalţi anarhişti îşi rînduiră caii şi începură să fumeze fără să le dea vreo atenţie celor doi. Ultima lumină de amurg se stinse peste rîpă — venea rîndul nopţii. Lui Dvanov îi păru rău că năluca Soniei nu va mai apărea, iar de restul vieţii nu-şi aducea aminte.

- Aşadar, cartea mea v-a plăcut ? întrebă şefu.

Dvanov îşi lepădase mantaua şi pantalonii. Nikita li şi băgase în sacul lui.

– V-am mai spus, confirmă Dvanov şi-şi privi rana de la picior care mustea.

- Dar, personal, sînteţi de acord cu ideea cărţii ? îl iscodi mai departe şeful. Este acolo un om care trăieşte singur chiar pe linia orizontului.

- Nu, declară Dvanov. Ideea n-o mai ţin minte, dar cartea-i concepută interesant. Se întîmplă şi aşa. Dumneavoastră priviţi omul aşa cum o maimuţă îl priveşte pe Robinson : aţi înţeles totul pe dos, dar la citit iese bine.

De uimire şi concentrare, şeful se ridicase în şa.

- Interesant... Nikitok, îl luăm cu noi pe comunist pînă în cătunul Limannîi, acolo o să-l iei tu în primire cu totul.

- Şi hainele ? se necăji Nikita.

Dvanov se învoi cu Nikita : să rămînă dezbrăcat, dar viu. Şeful nu obiectă, se mărgini doar la indicaţia dată lui Nikita :

- Vezi să nu mi-l vatăme vîntul. Asta-i bolşevic intelectual — un exemplar rar.

Detaşamentul se puse în mişcare. Dvanov se agăţă de scăriţa de la şaua lui Nikita, străduindu-se să calce numai cu piciorul st]ng. Piciorul drept nu-l durea, dar cînd călca pe el, resimţea din nou împuşcătura şi penele de fier din lăuntru.

*
* *

Îngustîndu-se şi înălţîndu-se, rîpa pătrundea adine în stepă. Sufla un vînt de noapte, iar Dvanov în pielea goală ţopăia sîrguincios pe un picior şi se încălzea.

Nikita strînsese gospodăreşte lenjeria lui Dvanov pe şa.

- Te-ai udat, diavole ! spuse Nikita fără răutate. Mă uit la voi — sînteţi ca nişte copilaşi! Pe nici unul nu l-am prins curat ; chiar dacă-l trimiţi înainte la privată, tot face pe el ca la comandă... Unul singur a fost om bun, un comisar de plasă : trage, spune, mucosule, rămîneţi cu bine, partid şi copii. Ăluia lenjeria i-al rămas curată. O fi fost un mujic mai deosebit !

Dvanov şi-l închipui pe acel bolşevic deosebit şi-i spuse lui Nikita :

- Curînd or să vă împuşte şi pe voi — cu tot cu haine şi lenjerie. Noi nu ne îmbrăcăm de la morţi.

Nikita nu se supără :

- Hai, mişcă, mişcă ! Nu-i vreme de taifas ! Eu, frate, să ştii, n-am să-mi murdăresc izmenele. Nu mă sperii tu pe mine.

- Dar eu n-am să mă uit, îl asigură Dvanov pe Nikita. Am să observ, fără să te condamn.

- Păi nici eu nu condamn, se îmblînzi Nikita. E o chestie obişnuită. Mie-mi e de marfă !

Ajunseră în cătunul Limannîi cam peste două ore. În timp ce anarhiştii se duseră să discute cu gospodarii, Dvanov tremura în vînt, lipindu-se de cal, ca să se încălzească. Împărţiră prin ogrăzi caii, şi pe Dvanov îl uitară. Luîndu-şi calul, Nikita îi spuse :

- Du-te unde ştii. Într-un picior n-ai cum s-o ştergi.

Dvanov se gîndi să dispară dar, din cauza slăbiciunii, se aşeză pe pămînt şi plînse în beznă. Cătunul amuţise cu totul, bandiţii se instalaseră şi se culcaseră.Dvanov se tîrî pînă la un şopron şi se strecură înăuntru în paiele de mei. Visă toată noaptea vise dintre acelea prin care viaţa este aşa de adînc trăită, încît nu ţi le mai poţi aminti. Se trezi în liniştea neclintită a

nopţii, atunci cînd, potrivit legendei, cresc copiii.Dvanov avea ochii în lacrimi, plînsese în somn. Îşi aminti că azi va trebui să moară şi îmbrăţişă paiele ca pe un trup viu.

Cu această mîngîiere adormi din nou. Dimineaţa Nikita îl găsi cu greu şi, din cauza zîmbetului larg și nemişcat de pe chipul lui, crezu că Dvanov e mort. Dar asta numai fiindcă ochii nezîmbitori ai lui Dvanov erau închişi. Nikita ştia vag că faţa omului viu nu rîde în întregime : ceva rămîne totdeauna trist—fie ochii, fie gura.

*
* *

Sonia Mandrova venise în satul Voloşino într-o căruţă, acum era învăţătoare şi locuia la şcoală. Ea era chemată şi la naşteri şi la şezători, şi să vindece răni, şi le făcea pe toate cum se pricepea, fără să supere pe nimeni. În acest sătuc din marginea rîpii toţi aveau nevoie de ea şi Sonia se simţea importantă şi fericită că alina amarul şi durerile cetăţenilor. Dar nopţile aştepta scrisoare de la Dvanov. Ea le dăduse lui Zahar Pavlovici şi tuturor cunoscuţilor adresa, pentru ca aceştia să nu uite să i-o trimită lui Saşa. Zahar Pavlovici îi promise să facă întocmai şi-i dăruise şi o fotografie a lui Dvanov.

- Oricum, spusese el, cînd ai să devii soţia lui şi o să locuieşti la mine ai să-mi aduci fotografia înapoi.
- O aduc, îi spusese Sonia.

Ea privea cerul pe fereastra şcolii şi vedea stelele deasupra liniştii nopţii. Era acolo o tăcere la fel ca în stepă, părea că există numai vidul şi că nu-ţi ajunge aerul ca să respiri ; de aceea stelele şi cădeau. Sonia se gîndea la scrisoare ; vor fi oare în stare să i-o aducă în siguranţă peste cîmpuri ? Scrisoarea se transformase într-o idee ce-i hrănea viaţa ; orice ar fi făcut, Sonia era încredinţată că de undeva scrisoarea trebuie că se îndrepta spre ea, întreţinîndu-i, într-un fel tăinuit, nevoia de a trăi pe mai departe cu o speranţă voioasă, şi cu atît mai multă sîrguinţă şi grijă trudea Sonia pentru a alina necazurile sătenilor. Ea ştia că scrisoarea va răscumpăra totul.

Dar pe vremea aceea scrisorile le citeau alţii, pînă să ajungă la destinatari. Scrisoarea lui Dvanov către Şumilin fusese citită încă la Petropavlovka. Primul o citise poştaşul, apoi prietenii lui, interesaţi de lecturi : învăţătorul, diaconul, văduva prăvăliaşului, fiul cîntăreţului bisericesc şi încă vreo cîţiva. Bibliotecile nu funcţionau, cărţi nu se vindeau, iar oamenii erau nefericiţi şi voiau alinare. De aceea, casa poştaşului devenise un fel de bibliotecă. Cele mai interesante scrisori nici nu mai ajungeau la destinatar, erau păstrate pentru a fi recitite într-o neîntreruptă desfătare.

Plicurile oficiale poştaşul le punea imediat de-o parte — toţi le ştiau dinainte. Cel mai mult învăţau cititorii din scrisorile care erau în tranzit prin Petropavlovka : oameni necunoscuţi scriau trist şi interesant.

Scrisorile citite poştaşul le lipea cu melasă şi le expedia mai departe, după destinaţie.

Sonia nu ştia însă acest lucru, altfel ar fi pornit-o pe jos pe la toate oficiile poştale săteşti. Prin zidul de care era lipită soba din colţ ea auzea sforăitul paznicului, care-şi făcea serviciul la şcoală, nu pentru leafă, ci de dragul păstrării în veşnicie a bunurilor. El chiar ar fi vrut ca şcoala să nu fie frecventată de copii; aceştia zgîriau mesele şi mînjeau pereţii. Paznicul îşi închipuia că fără îngrijirile lui Sonia ar muri, iar şcoala ar fi prădată de mujici în folosul lor gospodăresc. Soniei îi era mai uşor să doarmă cînd simţea în apropiere un om viu, şi se culca în aşternutul ei îngheţat şi albit de ger după ce-şi ştergea de preş, cu băgare de seamă, picioarele. Cîinii lătrau cu boturile înfipte în bezna aspră din stepă.

Sonia se răsuci pe o parte pentru a-şi simţi şi încălzi trupul. Aţipea. Părul ei, închis la culoare, i se risipea tainic pe pernă, iar gura întredeschisă părea atentă numai la cele trăite, în vis. Ea vedea cum se deschid răni în trup, se trezi cu iuţeală, pipăindu-şi inconştient trupul.

În uşa şcolii cineva bătea grosolan cu ciomagul. Paznicul se ridicase de pe unde dormea şi umbla în tindă la clanţă şi zăvor, ocărîndu-l pe omul neliniştit de afară.

- Ce dai cu bîta ? Aici se odihneşte o femeie, şi scîndura-i subţire ! Ce pofteşti ?
- Aicea ce-i ? întrebă de-afară un glas calm.
- Aici e şcoala, răspunse paznicul. Ai crezut că-i han ?
- Înseamnă că aici locuieşte învăţătoarea ?
- Da' unde ar trebui să se afle ea, după funcţia ei ? se miră paznicul. Şi ce nevoie ai tu de ea ? Crezi că am să te las la ea ? Neobrăzatule !
- Arată-ne-o...
- Numai dacă vrea dînsa...
- Dă-i drumul, cine-i acolo? strigă Sonia şi alergă în tindă.

Descălecară doi oameni — Mracinski şi Dvanov.

Sonia făcu un pas îndărăt. În faţa ei se afla Dvanov, murdar, nebărbierit şi trist.

Mracinski se uita condescendent la Sonia Alexandrovna : făptura ei jalnică nu merita atenţia şi efortul lui.

– Mai e cineva cu voi ? întrebă Sonia, neştiind încă dacă este sau nu fericită. Cheamă-ţi, Saş', tovarăşii, am zahăr, beţi un ceai.

Din pridvor,Dvanov îi strigă şi se întoarse. Veniră Nikita şi încă unul — de statură mică, slab şi cu o privire indiferentă, deşi văzuse încă din prag femeia şi fusese pe loc atras de ea — nu posesiv, ci întru apărarea veşnic asupritei slăbiciuni femeieşti. Îl chema Kopionkin.

Kopionkin se închină în faţa tuturor, plecîndu-şi capul cu o demnitate încordată, şi îi oferi Soniei o bombonică, pe care o purtase cam două luni în buzunar, nu se ştie pentru cine.

- Nikita, spuse Kopionkin cu un glas ameninţător, prea puţin obişnuit cu vorba. Du-te la bucătărie şi fierbe apa, fă această operaţie împreună cu Petruşa. Şi caută la tine în raniţă nişte miere, că doar furi de toate : de judecat te judec eu în spatele frontului, canalie.
- De unde ştiţi că pe paznic îl cheamă Petru ? întrebă cu timiditate şi mirare Sonia.

Kopionkin se ridică un pic din sincer respect.

- Eu pe ăsta, tovarăşă, l-am arestat personal pe moşia lui

Buşinski pentru rezistenţă faţă de poporul revoluţionar care distrugea proprietatea notorie !

Dvanov se adresă Soniei, speriată de aceşti oameni :

- Ştii cine e ? E comandantul bolşevicilor luptători şi m-a salvat de omul ăsta de la moarte !Dvanov îl arătă pe Mracinski. Omul ăsta vorbeşte de anarhie, dar se teme să-mi prelungească mie viaţa.

Dvanov rîdea, nu era supărat pe trecut.

– Pe un asemenea ticălos îl suport pînă la prima bătălie, declară Kopionkin privitor la Mracinski. Înţelegeţi, pe Saşa Dvanov l-am găsit în pielea goală, rănit, într-un cătun unde cucuveaua asta cu detaşamentul ei furau găini ! Erau,dragă doamne, în căutarea vidului de putere ! A cui ? întreb. A anarhiei, spun ei. Ah, lovi-v-ar ciuma : toţi fără putere, iar ei cu puşca ! Numai aiureli ! Aveam cu mine cinci oameni, iar ei erau treizeci, altfel i-aş fi înhăţat. Nu ostaşi, ci găinari, asta sînt. I-am păstrat prizonieri pe el şi pe Nichita, iar celorlalţi le-am dat drumul pe cuvînt de onoare că devin oameni harnici. Să-l văd acum, o să se repeadă şi în bandiţi, tot aşa ca la Saşa, sau mai domol ? Atunci îl adun sau îl scad.

Mracinski îşi curăţa unghiile cu o aşchie. Afişa reţinerea celui învins pe nedrept.

- Dar unde sînt ceilalţi membri ai armatei tovarăşului Kopionkin ? îl întrebă Sonia pe Dvanov.

- Le-a dat drumul Kopionkin pentru două zile, la neveste ; el crede că înfrîngerile militare provin din pierderea nevestelor de către soldaţi. Vrea să organizeze nişte armate familiale.

Nichita aduse miere într-o sticlă de bere, iar paznicul samovarul. Mierea mirosea a gaz, dar o mîncară pe toată

- Mecanic, pui de căţea ! se oţărî Kopionkin la Nichita. Fură mierea în sticlă şi toarnă mai mult pe de lături, N-a putut să găsească o ulcică !

Dar dintr-o dată Kopionkin se însufleţi. Ridică ceaşca de ceai şi se adresă tuturor :

- Tovarăşi, să bem, în cele din urmă, ca să prindem puteri

pentru apărarea tuturor pruncilor de pe pămînt şi în amintirea minunatei fete Roza Luxemburg !. Jur să-i pun cu mîna mea pe mormînt pe toţi cei care au ucis-o şi au chinuit-o !

- Excelent ! spuse Mracinski.
- Pe toţi îi îngropăm ! îşi exprimă Nichita acordul şi îşi turnă din pahar în farfurioară. Să răneşti de moarte femei e inadmisibil.

Sonia era speriată.

Băură ceaiul. Kopionkin întoarse cana cu fundul în sus şi o ciocăni cu degetul. În acest moment îl observă pe Mracinski şi-şi aminti că-i era antipatic.

- Du-te pînă una alta la bucătărie, amice, iar peste un ceas adapă caii...Petruşka, îl strigă Kopionkin pe paznic. Tu păzeşte-i. Du-te şi tu acolo, îi spuse el lui Nichita. Nu mai gîlgîi toată apa fiartă. S-ar putea să ne mai trebuiască. Ce-i cu tine, eşti cumva într-o ţară caldă ?

Nichita înghiţi apa dintr-o sorbitură şi-i trecu brusc setea. Kopionkin căzu mohorît pe gînduri. Chipul său internaţional nu exprima în acel moment nici un sentiment clar şi în plus nu-ţi puteai imagina nici originea lui — dacă era dintre argaţi sau dintre profesori —, trăsăturile personalităţii sale se tociseră în revoluţie. Imediat însă privirea i se împăienjeni, de entuziasm, el ar fi putut da foc, plin de convingere, întregii averi imobile de pe pămînt, pentru ca în om să nu mai rămînă decît o reciprocă adoraţie tovărăşească.

Dar amintirile îl împietriră din nou pe Kopionkin. Din cînd în cînd el se uita la Sonia şi o iubea şi mai mult pe Roza Luxemburg : amîndouă aveau întuneric în păr şi erau firave la trup ; Kopionkin vedea bine asta şi dragostea lui înainta pe drumul amintirilor.

Sentimentele pentru Roza Luxemburg îl emoţionau într-atît pe Kopionkin, încît se întristă cu ochii în lacrimi încărcate de durere. El înainta implacabil şi ameninţa burghezia, bandiţii, Anglia şi Germania pentru uciderea miresei sale.

- Dragostea mea fulgeră acum în sabie şi-n flintă, nu în

sărmana-mi inimă ! declară Kopionkin şi-şi scoase spada. Pe duşmanii Rozei, ai săracilor şi ai femeilor, ca pe buruieni am să-i tai !

Veni Nichita cu o ulcică de lapte. Kopionkin flutura sabia.

- Nouă ne lipseşte provizia zilnică, iar el sperie muştele de astă-vară, îi reproşă încet, dar nemulţumit Nichita. Apoi raportă cu glas tare : Tovarăşe Kopionkin, ţi-am adus pentru prînz alimente lichide. Ţi-aş face rost de orice-ai vrea, dar ai să mă ocărăşti din nou. Morarul de-aici a tăiat ieri un berbec — permite să ne luăm raţia militară ! Tainul de campanie ce ni se cuvine.

- Se cuvine ? întrebă Kopionkin. Atunci ia raţia militară pentru toţi oamenii; dar foloseşte cîntarul ! Nu iei nimic peste normă.

- Că atunci ar fi contrarevoluţie ! confirmă Nichita cu simţul dreptăţii în glas. Cunosc norma oficială : n-am să iau oasele.

- Nu trezi populaţia, ai să iei hrana mîine, spuse Kopionkin.

- Mîine, tovarăşe Kopionkin, au s-o ascundă, prevăzu Nichita, dar nu se duse, întrucît lui Kopionkin nu-i plăcea să stea la discuţii şi putea trece pe negîndite la acţiune.

Era tîrziu. Kopionkin se înclină în faţa Soniei, dorindu-i un somn liniştit, şi se duseră să se culce în bucătărie, la Petru. Cei cinci se culcară unul lîngă altul în paie, şi în somn chipul lui Dvanov păli ; el dormea mut cu capul în burta lui Kopionkin, iar Kopionkin, complet echipat, îşi ţinea în somn, protector, mîna pe umărul lui.

După instalarea somnului obştesc, Nichita se ridică şi il cercetă mai întîi pe Kopionkin :

- Sforăie, diavolul ! Dar e un mujic de treabă !

Şi ieşi să caute o găină pentru masa de dimineaţă.Dvanov se zbuciuma în somn, se făcea că i se opreşte inima şi, treaz, el se aşează pe podea.

- Unde-i totuşi socialismul ? îşi aminti Dvanov şi cercetă întunericul odăii, în speranţa de a-l vedea ; i se păruse că l-a găsit, dar că l-a pierdut în timpul somnului, printre oamenii aceştia străini. De spaima pedepsei ce ar fi urmat,Dvanov ieşi

afară fără căciulă, numai în ciorapi, întunericul tăcut i se păru primejdios şi o luă la fugă prin sat.

În zorii abia luminaţi el alerga pe pămîntul cenuşiu şi, în cele din urmă, văzu dimineaţa şi fumul unei locomotive într-o gară de stepă. Acolo staţiona un tren care conform orarului trebuia curînd să pornească.

Fără să se dezmeticească,Dvanov se strecură pe peron prin mulţimea care-l sufoca. În spatele lui se afla unul zelos, care voia să plece şi el cu trenul şi-şi croia cu atîta furie drum prin mulţime, încît pînă şi hainele de pe el se rupseseră, dar toţi cîţi erau în faţa lui — şi Dvanov printre aceştia — ajunseră fără voia lor pe platforma frînei vagonului de marfă. Omul acela fusese obligat să-i împingă pe cei dinaintea lui, ca să poată ajunge ei înşuşi în tren. Acum rîdea mulţumit de succesul lui şi citea cu glas tare rnicul afiş de pe peretele platformei : „Transportul sovietic — singurul drum pentru locomotiva istoriei."

Cititorul era întru totul de acord cu afişul : el îşi imagina o locomotivă bună cu stea în frunte, ducînd pe şine, nu se ştie încotro, un tren gol, căci mărfurile ieftine le cară locomotivele uzate, iar nu locomotivele istoriei ; afişul nu-i privea pe cei ce călătoreau acum.

Dvanov închise ochii pentru a nu mai vedea altceva decît diurnul lui de pînă acum, altfel pierdut sau uitat.

După două zile Alexandr îşi aminti de ce trăieşte şi unde a fost trimis. Dar în om există şi un mic spectator — el nu participă nici la fapte, nici la suferinţe —, are totdeauna sîngele rece şi este egal cu sine. Misiunea lui e să vadă şi să fie martor, dar n-are drept de vot în viaţa omului şi nu se ştie de ce este el aşa solitar. Acest colţ în conştiinţa omului e luminat zi şi noapte ca odăiţa portarului într-o casă mare. Ziua întreagă şi noaptea stă portarul acesta de veghe la intrarea în om, cunoaşte toţi locatarii, dar aceştia nu se sfătuiesc cu portarul ; locatarii intră şi ies, iar privitorul-portar îi însoţeşte cu privirea. Întrucît competenţa nu-i foloseşte la nimic, el pare uneori trist, dar e totdeauna politicos, retras şi locuieşte în altă casă. În caz de incendiu portarul cheamă pompierii şi observă din afară evenimentele ce urmează.

În timp ce Dvanov călătorise ca în delir şi cu mintea înceţoşată, acest martor văzuse totul, deşi nu-l prevenise şi nu-l ajutase cu nimic. El trăise paralel cu Dvanov, fără a fi vreodată Dvanov.

El existase ca un fel de frate mort al omului : toate cele omeneşti erau în el la vedere dar îi lipsea ceva neînsemnat şi totodată important. Niciodată omul nu-şi aminteşte acest lucru, dar are totdeauna încredere în el, ca şi locatarul care, plecînnd şi lăsîndu-şi acasă nevasta, nu va fi niciodată gelos pe portar.

El este un eunuc al sufletului omenesc. Şi iată la ce fusese el acum martor.

Prima oră Dvanov călători în tăcere. Unde se află un număr mare de oameni, se iveşte imediat un conducător. Prin intermediul conducătorului, masa îşi hrăneşte nădejdile deşarte, iar conducătorul extrage din masă ceea ce-i este necesar.

Platforma de frînă, unde se înghesuiseră cam douăzeci de oameni, recunoscu drept conducător pe acela care-i împinsese în tren, pentru ca, fireşte, el însuşi să ajungă acolo. Acest conducător nu ştia nimic, dar vorbea cu uşurinţă despre toate. De aceea oamenii îl şi credeau — ei voiau să facă rost cumva de un pud de făină şi, iată, trebuiau asiguraţi că îl vor găsi, pentru a avea putere să îndure. Conducătorul spunea că, negreşit, toţi fac schimb pe făină : el mai fusese în chiar locul spre care se îndreptau acum oamenii. El cunoştea acea slobozie bogată unde mujicii mănîncă găini şi gogoşi din făina de grîu. Curînd va fi acolo sărbătoare cu masă întinsă şi toţi trăistarii vor fi cu siguranţă poftiţi.

- În izbe e cald, ca la baie, îi încuraja conducătorul. Te saturi cu untură de berbec şi pe urmă culcă-te, nenicule, şi dormi ! Cînd am fost eu acolo, beam în fiecare dimineaţă cîte o cofă de cvas, aşa că am scăpat de limbrici. Iar la prînz te abureşti cu borş, după aia te îndopi cu carne, pe urmă caşă, pe urmă blinele — mănînci pînă încep să-ţi tremure fălcile. Iar mîncarea se aşază în tine ca un stîlp care îţi ajunge pînă-n gîtlej. Eh, şi pe urmă iei o lingură de untură, te ungi pe dinăuntru aşa ca să nu se vadă în afară şi îndată te apucă somnul. E bine !

Oamenii îl ascultau pe conducător înspăimîntaţi de bucurie, de primejdie.

- Dumnezeule, să se întoarcă oare vreodată vremurile de demult ? spuse aproape în extaz un bătrînel uscat, care îşi simţea foamea, chinuitor şi pătimaş, aşa cum o femeie îşi simte copilul care moare. — Nu, ce-a fost şi-a trăit veacul ! Oh, măcar de aş bea acum' un păhăruţ, i-aş ierta ţarului toate păcatele !
- Chiar nu mai poţi răbda ? întrebă conducătorul.
- Ce mai vorbă, drăguţule ! Ce n-am băut eu la viaţa mea ! Şi lac de lustruit, şi pentru odicolon am plătit bani grei. Degeaba, nu-ţi bucură sufletul, numai te zădăreşte ! Şi-ţi aduci aminte ce votcă se făcea pe vremuri, sănătoasă, curva dracului, limpede, duhul lui Dumnezeu, nici o scamă, nici un miros, ca lacrima de muiere. Sticluţă frumuşică, etichetă adevărată, treabă bună. Iei o cinzeacă — dintr-o dată îţi apare şi egalitatea şi frăţietatea. Asta viaţă !

Toţi ascultătorii oftară cu un sincer regret pentru ceea ce se dusese fără să se mai oprească. Cîmpurile luminate de cerul matinal, tristele peisaje de stepă cereau să intre în sufletul omului, dar nimeni nu avea nevoie de ele, se iroseau în goana trenului, fără nici o privire aruncată în urmă.

În jeluiri şi vise călătoreau oamenii în acea dimineaţă uitată şi nu băgau de seamă că printre ei este un tînăr, care a adormit în picioare. El călătorea fără lucruri şi desagă : avea pesemne vreun alt loc untde să-şi pună pîinea, sau pur şi simplu se ascundea. Conductorul voi din obişnuinţă să-i controleze actele şi îl întrebă unde se duce.Dvanovnu dormea şi îi răspunse : numai o staţie.

- Îndată vine şi halta asta, îl anunţă conducătorul. Ai ocupat locul de pomană pentru o distanţă aşa scurtă ; ai fi putut ajunge şi pe jos.

Deşi se lumina de ziuă, în staţie ardea un felinar cu petrol, iar sub felinar stătea ajutorul şefului. Pasagerii alergau cu ceainicele după apă, orice pufăit al locomotivei îi speria, ar fi putut rămîne pentru totdeauna în staţia aceea, dar degeaba se grăbeau : trenul rămase în staţie toată ziua şi noaptea următoare.

Dvanov picoti mai tot timpul în apropierea căii ferate ; noaptea se duse într-o casă ţărănească încăpătoare unde pentru o nimica toată primeai adăpost. Pe podeaua hanului improvizat oamenii stăteau culcaţi rînduri-rînduri. Încăperea era luminată de cuptorul încins, deschis. Lîngă cuptor, privind flacăra pîlpîitoare, şedea un mujic cu barbă neagră. Din cauza suspinelor, oftaturilor şi sforăielilor era un asemenea zgomot, de parcă aceia nu dormeau, ci lucrau, în condiţiile vieţii pline de griji de atunci şi somnul devenea o trudă. Dincolo de un paravan de lemn se mai afla o încăpere, mai mică şi mai întunecată, cu un cuptor rusesc pe care stăteau de veghe doi bărbaţi în pielea goală şi-şi peticeau hainele.Dvanov se bucură de spaţiul liber de pe cuptor şi se urcă acolo. Bărbaţii în pielea goală îi făcură loc. Cuptorul era însă aşa de încins, că puteai coace cartofi pe el.

- Aici, tinere, n-ai săi poţi dormi, spuse unul dintre cei doi. Poţi numai să-ţi usuci păduchii.

Dvanov se culcă totuşi. Avu impresia că mai e cineva cu el : în acelaşi timp vedea şi casa-azil-de-noapte şi se vedea şi pe sine culcat pe cuptor. Se mişcă puţin pentru a-i face loc imaginarului său tovarăş şi, îmbrăţişîndu-l, căzu în uitare.

Cei doi îşi cîrpiseră hainele. Unul dintre ei spuse : „E tîrziu, uite, flăcăul a şi adormit", şi amîndoi coborîră pe podea să-şi caute loc în spaţiile dintre corpurile căzute in somn. Cuptorul se stinsese ; mujicul cu barbă neagră se sculă, îşi întinse mîinile şi spuse :

- Of, chin şi-amar ! apoi ieşi afară şi nu se mai întoarse.

În casă se făcea frig. Ieşi o pisică şi păşi agale peste oamenii culcaţi, atingîndu-le cu lăbuţa amuzată bărbile răsfirate.

Careva nu înţelese despre ce e vorba şi spuse prin somn :

- Vino, fetiţo, sîntem şi noi flămînzi.

Pe neaşteptate, din mijlocul podelei se ridică buimac şi rămase în fund un băiat cu tuleie în barbă.

- Mamă, mămucă ! Dă-mi bucata, hîrcă bătrînă. Dă-mi bucata, îţi spun... Pune ceaunul peste ea !

Pisica îşi făcu spinarea arc, aşteptîndu-se la un pericol din partea băiatului.

Vecinul lui, un moşneguţ, dormea, dar mintea lui lucra bătrîneşte şi în somn.

- Culcă-te, culcă-te, bezmeticule, spuse acela. De ce te-ai speriat de faţă cu lumea. Dormi cu Dumnezeu.

Fără să se fi trezit cu totul, băiatul se trînti la loc pe podea.

Cerul înstelat al nopţii sorbea din pămînt ultima rămăşiţă de căldură a zilei, începea magnetismul dinaintea zorilor, chemarea văzduhului către înălţimi. Pe geam se vedea iarba plină de rouă, un crîng parcă din văile lunare, în depărtare ţiuia neobosit cine ştie ce tren rapid — el era încleştat în spatiile grele, şi alerga, urlînd în adîncul părăsit al unei ripi.

Din mijlocul vieţii prăbuşite în somn se auzi un strigăt, şi Dvanov se trezi. I se năzărise o lădiţă cu jimble pe care le ducea Soniei ; pîine pe săturate. Dar lădiţa nu mai era pe cuptor. Atunci Dvanov coborî cu grijă pe podea şi se apucă să caute lădiţa. Tremura de spaimă că n-o va găsi, sufletul lui era numai grijă pentru lada cu pîine.Dvanov se lăsă în patru labe şi începu să pipăie oamenii adormiţi, îşi închipuia că aceştia au ascuns lada sub ei. Cei adormiţi se răsuceau, dar sub ei nu se afla decît podeaua goală. Lădiţa nu era de găsit.Dvanov se îngrozi şi plînse de necaz. Se tîrî din nou peste cei adormiţi, le pipăi desagii şi se uită chiar şi îri cuptor. Îi călca pe picioare, le zgîria obrazul cu pingeaua, sau îi dădea cu totul la o parte. Şapte dintre ei se treziră şi se ridicară în şezut.

- Ce tot cauţi, diavole ? întrebă cu liniştită încrîncenare un mujic plăcut la vedere.Ce-ai semănat tu aicea,satană fără somn?

- Plezneşte-l cu pîslarul, Stepane, că-i mai aproape de tine ! propuse altul, unul care dormea pe prici cu căciula în cap.

– Nu mi-aţi văzut lădiţa ? se adresă Dvanov celor care-l ameninţau. Era încuiată, am adus-o ieri, iar acum nu-i.

Un mujic cu vederea slabă, dar cu atît mai simţitor, Îşi pipăi traista şi spuse :

- Ia-te ce mai gînsac ! Lădi-ţa ! Da oare ai avut-o ? Ieri ai v enit aici în trecere, iar eu nici nu clipeam. Şi acum i-a venit chef de lădiţă !...

- Dar trage-i măcar una, Stepane, că ai labă mai grea şi mai

sătulă ! ceru omul cu căciula. Rogu-te : ai trezit toţi cetăţenii, pui de căţea ! Acum stai de veghe pînă mîine.

Dvanov rămăsese pierdut şi neajutorat printre ei.

Din cealaltă odaie, de pe cuptor, răsună un glas limpezit :

- Daţi-l imediat afară, în curte, pe drumeţul ăsta ! De nu, mă scol şi vă arunc eu pe toţi afară. Lăsaţi-l în pace pe omul sovietic măcar noaptea !

- Ce să mai stăm cu el la discuţie ! strigă un băiat cu fruntea lată, de lîngă uşă şi sări în picioare. Îl apucă de-a curmezişul pe Dvanov, ca pe un stîlp prăbuşit,! şi-l aruncă afară.

- Acolo să încremeneşti ! spuse băiatul şi se întoarse în casa încălzită, trîntind uşa.

Dvanov o porni pe uliţă. În străvechea lor rînduială stelele îl supravegheau cu grijă. Strălucirea lor venea din cealaltă parte a lumii şi jos pe pămînt se întindea o răcoare curată.

Ieşind! din cătun,Dvanov o luă la fugă, dar căzu. Uitase de rana de la picior, acolo mustea necontenit o zeamă sîngerie ; prin rana crăpată se scurgea lent puterea lui trupească şi sufletească, şi i se făcu somn. Abia acum îşi înţelese slăbiciunea, îşi răcori rana cu apă dintr-o baltă, îşi întoarse bandajul pe dos şi porni mai departe cu grijă. În faţa lui se ivea o zi mai bună : lumina dinspre răsărit semăna astăzi cu un stol speriat de păsări albe, zburînd cu o mare iuţeală spre înălţimile confuze.

La dreapta drumului lui Dvanov, pe o colină surpată de ploi, era un cimitir sătesc. Crucile albe, dărîmate de vînturi şi putrezite de ape stăteau acolo credincioase şi umile. Ele aminteau celor vii care treceau pe lîngă ele că morţii trăiseră în zadar şi că vor să învie.Dvanov făcu semn cu mîna înspre cruci, pentru ca ele să transmită morţilor din mormînturi mila şi înţelegerea.

*
* *

Nichita şedea în bucătăria şcolii din Voloşino şi se înfrupta din trupul unei găini, iar Kopionkin şi ceilalţi luptători dormeau pe jos. Sonia se trezi înaintea tuturor ; ea se apropie de uşă şi-l strigă pe Dvanov. Nichita însă îi răspunse că Dvanov nu înnoptase acolo, că, de vreme ce e comunist, pornise probabil cu treburile lui pentru viaţă nouă mai departe, înainte. Atunci Sonia intră desculţă în încăperea paznicului Petru.

- Ce mai căutaţi aici, spuse ea, dacă Saşa nu mai e,

Kopionkin deschise mai întîi un ochi, celălalt urmîndu-l de-abia după ce omul se ridicase în picioare cu căciula pe cap.

- Petruşa, i se adresă el, fierbe apa pentru toată lumea ; eu lipsesc o jumătate de zi !... De ce nu mi-aţi spus încă de azi noapte, tovarăşe ? îi reproşă Kopionkin Soniei, Omul e tînăr : e liber, dar uite că se poate stinge pe cîmp, ştii bine că-i rănit. Cine ştie pe unde bîntuie el acum şi vîntul îi usucă pe obraz lacrimile.

Kopionkin se duse în curte spre calul lui. Era un cal de povară în stare mai degrabă să care buşteni, decît să ducă un om. Obişnuindu-se cu stăpînul şi cu războiul civil, calul se hrănea din gardurile de nuiele fragede şi cu paiele din acoperişuri, se mulţumea cu puţin. Totuşi, ca să se sature, calul mai mîncase şi o optime de parcelă de pădure tînără şi se adăpase dintr-un mic iaz din stepă. Kopionkin îşi stima calul şi-l aprecia în planul al treilea ; Roza Luxemburg, Revoluţia, şi pe urmă calul.

- Hai noroc, Forţă Proletară ! îşi salută Kopionkin calul care fornăia săturat de prea plinul hranei grele. Să mergem la mormîntul Rozei !

Kopionkin spera şi credea că toate treburile şi drumurile vieţii sale duc inexorabil spre mormîntul Rozei Luxemburg. Speranţa asta îi încălzea inima şi-i stîrnea nevoia unor zilnice acte eroice revoluţionare. În fiecare dimineaţă Kopionkin îi poruncea calului să-l ducă la mormîntul Rozei şi calul se obişnuise într-atît cu vorba asta, Roza, încît o recunoştea ca îndemn să meargă

înainte. Cum spuneai *Roza,* calul începea să-şi mişte picioarele, chiar de s-ar fi aflat prin smîrcuri, în desişul pădurii sau în viscol.

- Roza, Roza ! mormăia din cînd în cînd Kopionkin, iar calul îşi încorda trupul gras.

- Roza ! ofta Kopionkin şi invidia norii ce se scurgeau pe cer în direcţia Germaniei : ei vor trece peste mormîntul Rozei şi peste pămîntul pe care călcase ea cu pantofiorii ei. Pentru Kopionkin toate drumurile şi vînturile duceau spre Germania şi chiar dacă nu duceau într-acolo, oricum înconjurau pămîntul şi nimereau în patria Rozei.

Dacă drumul era lung şi nu-i ieşea în cale nici un duşman, Kopionkin se neliniştea şi mai tare, şi mai din inimă.

O tristeţe fierbinte se concentra în adîncul lui, şi nici o faptă de vitejie n-ar fi putut linişti făptura singuratică a lui Kopionkin.

- Roza ! striga rugător Kopionkin, smucindu-şi frîul, şi calul se speria de locul pustiu şi omul plîngea cu lacrimi grele, care se uscau mai apoi singure.

Forţa Proletară obosea de obicei nu din pricina drumului, ci de propria ei greutate. Calul crescuse în valea arcuită a rîului Bitiuga şi uneori, la amintirea ierburilor dulci din locul de baştină, balele îi curgeau pofticioase.

- Iar ai chef de molfăit ? observa, Kopionkin din şa. La anul îţi dau drumul în buruieni timp de o lună, în permisie, şi pe urmă plecăm imediat la mormînt...

Calul strivea recunoscător şi sîrguincios iarba din cale. Kopionkin nu îndrepta calul într-o direcţie anume, dacă drumul se bifurca pe neaşteptate, Forţa Proletară îşi alegea singură drumul şi ajungea totdeauna acolo unde era nevoie de mîna înarmată a lui Kopionkin. Kopionkin, în schimb, acţiona fără plan şi itinerar, la nimereală şi după voia calului ; viaţa din jur, viaţa, în general, era mai înţeleaptă decît propria-i căpăţînă.

Banditul Groşikov îl vînase îndelung pe Kopionkin şi nu reuşise să-l întîlnească — anume pentru că Kopionkin nu ştia el singur încotro o apucă, iar Groşikov, cu atît mai puţin.

După ce parcurse vreo cinci verste de la Voloşino, Kopionkin ajunse într-un cătun de cinci gospodării. îşi scoase sabia şi ciocăni pe rînd cu vîrful ei pe la toate casele.

Din case săriră muieri îngrozite, pregătite de mult să iasă în faţa morţii.

- Ce vrei, drăguţule: albii au plecat de la noi, iar roşii nu avem.

- Ieşi afară, cu toată familia — şi imediat ! porunci Kopionkin îndesat.

În cele din urmă ieşiră şapte muieri şi doi bătrîni — pe copii nu-i aduseră, iar pe bărbaţi îi înmormîntaseră prin cămări.

Kopionkin cercetă adunarea şi ordonă :

- Rupe rîndurile şi în casă ! Ocupă-te de munca paşnică !

Hotărît,Dvanovnu era în cătun.

- Să ne mai apropiem de Roza, Forţă Proletară, se adresă din nou Kopionkin calului.

Forţa Proletară porni să înfrunte mai departe terenul.

- Roza ! îşi îndemna! Kopionkin sufletul şi privea cu suspiciune cîte un tufiş gol : tînjeşte oare şi acela după Roza ? Dacă nu, Kopionkin îşi îndrepta calul şi reteza tufişul cu sabia : dacă nu-ţi trebuie Roza, să nu exişti nici tu pentru altul — nimic nu-i mai de trebuinţă decît Roza.

În căciula lui Kopionkin era cusut un afiş cu chipul Rozei Luxemburg. Era atît de frumos desenată în culori, încît nici o femeie nu s-ar fi putut compara cu ea. Kopionkin credea cu tărie în realitatea acelui chip şi se temea să-l descoase de la locul lui ca să nu-l apuce duioşia.

Kopionkin merse pînă seara prin locuri pustii, cercetînd şanţurile — oare nu dormea pe-acolo, sleit de puteri, Dvanov. Pretutindeni însă, o calmă absenţă a oamenilor. La căderea nopţii Kopionkin ajunse într-un sat lung, numit Maloe şi începu să controleze casă cu casă, căutîndu-l pe Dvanov prin familiile ţărăneşti. Pînă ajunse la capătul satului se lăsă noaptea ; atunci Kopionkin se duse într-o rîpă şi dădu repaos Forţei Proletare. Amîndoi — omul şi calul — se odihniră tăcuţi peste noapte.

Dimineaţa Kopionkin lăsă timp Forţei Proletare să mănînce pe săturate şi se îndreptă din nou călare încotro îl minau treburile. Drumul trecea peste dune de nisip, dar merse mult fără să se oprească.

Din cauza acestor dificultăţi de mişcare, sudoarea înspuma spinarea Forţei Proletare. Asta se întîmpla pe la amiază, la marginea unui sat cu puţine gospodării. Kopionkin intră în satul acela şi-i ordonă calului un răgaz.

Printre brustuii se strecura o femeie într-o scurteică îngrijită şi cu basma.

- Tu cine eşti ? o opri Kopionkin.
- Eu ? Păi sînt moaşa.
- Se nasc cumva pe aici oameni ?

Moaşa avea o fire prietenoasă şi-i plăcea să stea de vorbă cu bărbaţii.

- Ba bine că nu ! Mujicul a năvălit ca valul după război, iar pe muieri le-a apucat pofta...

– Atunci, uite ce e, femeie : a venit azi pe aici un flăcău călare, fără căciulă — nevastă-sa se chinuie să nască şi nu-i în stare, poate că omul te caută, aşa că dă fuga prin case şi întreabă, dacă nu-i pe undeva pe aicea. Pe urmă vii să-mi spui. M-auzi ?

- Unul aşa, slăbuţ ? !ntr-o cămaşă de satin ? vru să afle moaşa.

Kopionkin încercă să-şi amintească, dar nu ştiu să-i spună. Pentru el toţi oamenii aveau doar două înfăţişări : ai tăi şi străinii. Ai tăi aveau ochi albaştri, iar străinii, de cele mai multe ori negri sau căprui, ofiţereşti şi banditeşti ; mai departe Kopionkin nu se uita.

- El e ! fu Kopionkin de acord. Intr-o cămaşă de satin şi în pantaloni.
- Păi imediat ţi-l aduc — stă la Fiokluşa, care i-a fiert nişte cartofi...
- Adu-l încoa la mine, femeie, şi am să-ţi spun un mulţumesc proletar ! zise Kopionkin şi-o mîngîie cu palma pe Forţa Proletară. Calul stătea ca o maşină — uriaş, fremătător,

împletit din muşchii înnodaţi ; cu un asemenea cal să tot ari pămîntul înţelenit şi să mai şi smulgi copaci din rădăcină.

Moaşa se duse la Fiokluşa.

Fiokluşa îşi spăla zestrea de vădană, descoperindu-şi mîinile ude şi rozalii.

Moaşa se închină şi întrebă :

- Unde-ţi e chiriaşul ? Îl caută unul călare.
- Doarme, spuse Fiokluşa. Băiat tînăr şi de-abia mai trăieşte, nu-l trezesc.

De pe muchia cuptorului atîrna mîna dreaptă a lui Dvanov şi după ea puteai să vezi ritmul răsuflării lui adinci şi rare.

Moaşa se întoarse în uliţă la Kopionkin, iar el descălecă şi se duse la Fiokluşa.

- Trezeşte-ţi musafirul ! porunci scurt Kopionkin.

Fiokluşa îl trase pe Dvanov de mînă. Speriat din somn, el bolborosi repede ceva şi-şi ridică faţa.

- Să mergem, tovarăşeDvanov! îl rugă Kopionkin, învăţătoarea mi-a poruncit să te găsesc.

Dvanov se trezi şi-şi veni în fire :

- De-aici nu mai plec nicăieri. Du-te-napoi.
- Treaba ta, spuse Kopionkin. De vreme ce trăieşti, e foarte bine.

La înapoiere Kopionkin merse pînă căzu întunericul, dar pe un drum mai scurt. Era noapte cînd observă moara şi ferestrele luminate ale şcolii.

Paznicul Petru şi Mracinski jucau dame în odaia So niei, iar învăţătoarea şedea amărîtă la masă în bucătărie, ţinîndu-şi capul în palmă.

- Nu vrea să vină, raportă Kopionkin. Stă culcat pe cuptor la o vădană. N-are decît să stea culcat, se dezise Sonia de Dvanov. Tot mai crede că-s fetiţă, dar uite, nu ştiu de ce, îmi pare şi mie rău.

Kopionkin se duse la cai. Cei din detaşamentul lui încă nu se întorseseră de la neveste, iar Mracinski şi Nichita trăiau fără nici o treabă, ghiftuindu-se din mîn- carea poporului.

- În felul ăsta ronţăim în război toate satele, încheie pentru

sine Kopionkin. Nu ne mai rămîne nici o bază în spatele frontului, şi atunci cum să mai ajungi pînă la Roza Luxemburg ?

Mracinski şi Nichita se agitau fără rost prin curte, demonstrîndu-i lui Kopionkin că sînt gata de orice osteneală. Mracinski bătătorea cu picioarele o grămadă de bălegar vechi.

- Duceţi-vă în casă, spuse Kopionkin, cugetînd cu încetineală. Mîine vă dau drumul la amîndoi. Ce să mai car după mine nişte oameni terminaţi ? Duşmani sînteţi voi ? — nişte linge-blide, asta sînteţi. Acum ştiţi că exist, şi-i de-ajuns.

*
* *

În acea vreme tărăgănată din viaţa lui,Dvanov şedea în tihna casei şi urmărea cum gospodina întinde rufele pe frînghiile de lîngă cuptor. Grăsimea de cal ardea în opaiţ cu limbi de iad, ca în vechile litografii de provincie ; uliţele erau pline de oamenii care se îndreptau spre locurile părăsite din împrejurimi. Războiul civil făcuse ţăndări avuţia poporului — cai morţi, căruţe, cojoace de-ale bandiţilor şi perne. Pernele erau folosite în loc de şei, motiv pentru care în detaşamentele bandiţilor comanda era : în perne ! La rîndul lor, comandanţii roşii porniţi în urmărirea bandiţilor strigau din goana cailor :

- La muieri, cu pernele !

Tot satul Srednie Boltai ieşea nopţile prin rîpe şi crînguri şi rătăcea pe urmele războiului în căutare de lucruri de folosinţă. Destui se alegeau cu cîte ceva : ocupaţia aceasta de a trece prin sită războiul civil nu era lipsită de foloase. Degeaba atîrnau pe pereţi ordinele comisariatului militar privind returnarea echipamentului militar găsit: armele erau demontate şi se transformau in obiecte paşnice de uz casnic-gospodăresc : mitralierei cu răcire de apă i se adăuga ceva fontă şi se obţinea un sistem pentru producerea basamacului, bucătăriile de campanie deveneau băi săteşti, unele componente ale tunurilor de trei ţoli mergeau ca darace, iar din închizătoarele lor se meştereau piese pentru moară.

Dvanov văzu într-o curte o cămaşă femeiască făcută dintr-un steag englezesc. Cămaşa asta se usca la vînt rusesc şi era pe alocuri roasă de atîta purtat.

Stăpîna casei, Fiocla Stepanovna, îşi terminase lucrul.

- Ce-i fi căzut pe gînduri, băiete ? întrebă ea. Ţi-e foame sau ţi-e urît ?

- Aşa, spuse Dvanov. La tine-n casă-i linişte şi mă odihnesc.

- Odihneşte-te. De grăbit n-ai unde să te grăbeşti, eşti încă tînăr — mai ai de trăit...

Fiocla Stepanovna căscă, acoperindu-şi gura cu mîna ei mare şi muncită.

- Eu... mi-am trăit veacul. Bărbatul mi l-au omorît în războiul ţarist, din ce trăi n-am, şi de somn mă bucur.

Fiocla Stepanovna se dezbrăcă în faţa lui Dvanov., ştiind că n-are nimeni nevoie de ea.

- Stinge opaiţul, spuse Fiocla Stepanovna, desculţă, că ne trebuie şi mîine cînd ne-om scula.

Dvanov suflă în ciob. Fiocla Stepanovna se urcă pe cuptor.

- Acum urcă-te şi tu lîngă mine... S-au dus vremurile alea — de ruşinea mea nici ţie n-are ce să-ţi pese.

Dvanov ştia că, de n-ar fi fost fiinţa asta în casă, el ar fi fugit pe loc fie la Sonia, fie ca să caute degrabă în locuri mai depărtate socialismul.Dvanov se simţea apărat de simplitatea femeiască a Fioclei Stepanovna, ca şi cum ea ar fi fost sora mamei lui care murise, pe care el nu şi-o mai amintea şi pe care n-ar fi putut-o iubi.

După ce Fiocla Stepanovna adormi, lui Dvanov i se făcu urît, era prea singur. Deşi în cursul zilei abia de schimbaseră cîteva vorbe, Dvanov nu simţise singurătatea : Fiocla Stepanovna se gîndea totuşi cumva la el şi, la rîndul lui, Dvanov o simţea necontenit, mîntuindu-se astfel de absenţa în care căzuse. Acum, nemaiaflîndu-se ocrotit de veghea Fioclei Stepanovna, Dvanov presimţea cît de greu îi va fi lui însuşi în somn, cînd va uita de toate ; raţiunea îi va fi atunci izgonită din căldura trupului şi va rămîne în afară, observator solitar şi trist.

O credinţă veche denumea această slabă conştiinţă izgonită : înger-păzitor. Dvanov îşi mai putea aminti acest lucru şi-i era milă de îngerul-păzitor care pleca în frig din bezna sufocantă a omului viu.

Pe undeva, în liniştea lui obosită, lui Dvanov îi era dor de Sonia şi nu ştia ce să facă ; ar fi vrut s-o ia în braţe şi să plece cu ea mai departe, curat şi liber. Lumina din fereastră se întunecă şi în casă aerul rămase nemişcat.

Afară forfoteau oameni care se întorceau de la truda de dezamorsare a războiului. Uneori tîrau după ei lucruri grele care smulgeau iarba din rădăcină.

Dvanov se urcă încetişor pe cuptor. Fiocla Stepanovna se scărpina la subţiori şi se răsucea.

- Te culci ? întrebă ea în somnul ei nepăsător. Altceva mai bun tot n-ai ce să faci, dormi sănătos.

Cuptorul era fierbinte, cărămizile încinse,Dvanov se tulbură şi mai tare şi adormi obosit de căldură şi pierdut in delir. Lucrurile mărunte — cutii, străchini, pîslari, cămăşi se transformau în obiecte greoaie şi uriaşe şi se prăvăleau peste el ;Dvanov era obligat să le dea drumul înăuntrul lui, ele pătrundeau şi se înghesuiau acolo. Mai mult decît de orice,Dvanov se temea că-i va plesni pielea. Înspăimîntătoare erau nu sufocantele obiecte animate, ci faptul că o să ţi se rupă pielea şi-o să te îneci în lîna uscată şi fierbinte a pîslarului, îndesată prin piele.

Fiocla Stepanovna îşi puse mîna pe obrazul lui Dvanov. Acestuia i se năzări miros de iarbă ofilită, el îşi aminti cum se despărţise, la gard, de fetiţa desculţă şi amărîtă şi-i strînse mîna Fioclei Stepanovna. Liniştindu-se şi ocolind tristeţea, el îi cuprinse şi mai sus braţul şi se lipi de trupul ei.

– Ce te tot zbuciumi, flăcăule ? îl dibui ea. Uită de toate şi dormi.

Dvanov nu răspunse. Inima lui bătea puternic şi se bucura gălăgioasă de libertatea ei lăuntrică. Paznicul vieţii lui Dvanov stătea în odăiţa lui, nu se bucura şi nu se întrista, ci îşi vedea de slujbă.

Dvanov o mîngîie pe Fiocla Stepanovna cu mîini pricepute, parcă de mult învăţate. În cele din urmă mîinile îi încremeniră de spaimă şi mirare.

- Ce-i cu tine ? şopti cu glas apropiat şi gîtuit Fiocla Stepanovna. La toţi e la fel.

- Sînteţi surori, spuse Dvanov cu tandreţe, amintirea Soniei era clară, iar dorinţa de a-i face un bine, prin mijlocirea surorii ei, imperioasă. În ce-l privea,Dvanovnu resimţi nici bucurie, nici totală uitare de sine : el ascultase tot timpul bătaia înaltă şi precisă a inimii. Dar iată că inima cedă, îşi încetini bătăile şi se închise, dar acum pustiită. Se deschisese mult prea larg şi lăsase să-i scape fără voie singura ei pasăre. Paznicul-observator se uitase în urma păsării care îşi luase zborul, îi vedea trupul nebulos, aripile întristate întinse. Şi paznicul plînse — el plînge doar o singură dată în viaţa omului, o singură dată i se face milă şi-şi pierde el liniştea.

Paloarea egală a nopţii i se păru lui Dvanov tulbure, ochii i se împăienjeniră. Lucrurile din casă şedeau mici la locul lor. Dvanov nu mai dori nimic şi, sănătos, adormi.

Pînă dimineaţa Dvanov nu se putu odihni. Se trezi tîrziu, cînd Fiocla Stepanovna aţîţa focul sub pirostrii, dar adormi din nou. Simţea în el o oboseală ca şi cum iar i s-ar fi deschis o rană care îl secătuia.

Pe la amiază, în dreptul ferestrei se ivi Forţa Proletară. De pe spinarea ei coborî pentru a doua oară Kopionkin pentru a-şi regăsi prietenul.

Kopionkin ciocăni în geam cu teaca săbiei.

- Nevastă, trimite-ţi musafirul încoa la mine.

Fiocla Stepanovna puse mîna pe capul lui Dvanov şi-l scutură uşor :

- Scoală-te, băiete, te cheamă călăreţul.

Dvanov se trezea greu, vedea o neîntreruptă ceaţă albastră.

Kopionkin intră în casă, în scurtă şi cu căciulă.

- Ce e, tovarăşe Dvanov, te-ai aciuit aici pe vecii vecilor ? Uite că învăţătoarea ţi-a trimis zestrea.

- Rămîn aici pentru totdeauna, spuse Dvanov.

Kopionkin se plecă spre el, nu avea în cap nici un gînd care să-l ajute.

– Atunci eu mă duc. Rămîi cu bine, tovarăşi Dvanov.

Prin jumătatea de sus a ferestrei,Dvanov îl văzu pe Kopionkin cum se pierde în adîncul cîmpiei. Forţa Proletară îl ducea pe bătrînul soldat spre locul unde trăia duşmanul viu al comunismului, şi în ochii tînărului, Kopionkin se făcea din ce în ce mai mic, îndepărtat şi fericit,

Dvanov sări de pe cuptor şi doar în uliţă îşi aminti că va trebui să-şi oblojească piciorul rănit, acum însă n-avea decît să rabde.

- La ce-ai mai fugit după mine ? îl întrebă Kopionkin care mergea la pas. Eu oricum am să mor curînd, o să rămîi singur pe calul ăsta...

Şi îl ridică peDvanovde jos, aşezîndu-l pe crupa Forţei Proletare.

- Ţine-te cu mîinile de burta mea. O să călărim şi o să existăm împreună.

Pînă la lăsarea serii, Forţa Proletară merse şi tot merse, iar seara Dvanov şi Kopionkin rămaseră să înnopteze la un pădurar, pe hotarul dintre stepă şi pădure.

– N-au trecut pe la tine oameni dintr-ăştia, mai diferiţi ? îl întrebă Kopionkin pe pădurar.

În căsuţa pădurarului înnoptase multă lume, aşa că pădurarul spuse :

- Da' ce parcă puţini umblă acum după de-ale gurii, poţi să-i ţii pe toţi minte ?! Eu sînt o persoană publică, nu mă ţin baierele să-mi amintesc toate mutrele !

- Dar ce miroase a ars la tine în curte ?

Pădurarul şi Kopionkin ieşiră în curte.

- Auzi ? observă pădurarul, iarba zbîrnîie, dar nici urmă de vînt.

- Nici urmă, ciuli urechea Kopionkin.

- Burjuii albi emit semnale prin radio, asta mi-au spus-o călătorii. Simţi, iar a trecut o boare de ars.

- Nu simt, adulmecă Kopionkin.

- Ţi-e nasul înfundat. Asta-i văzduhul care se încinge de

semnalele fără fir.

- Flutură băţul ! dădu prompt ordin Kopionkin. Încurcă-le semnalele, să nu mai poată desluşi nimic.

Kopionkin îşi scoase sabia şi începu să taie cu ea aerul plin de rele pînă îşi aduse la loc braţul, în încheietura umărului.

- Destul, revocă ordinul Kopionkin. Acum s-a-ncurcat totul la ei.

După victorie Kopionkin se arătă mulţumit ; el considera revoluţia o ultimă rămăşiţă din trupul Rozei Luxemburg şi o păzea chiar şi în lucrurile mărunte. Pădurarul redus la tăcere le dădu lui Kopionkin şi Dvanov cîte o bucată de pîine bună şi se aşeză mai la o parte. Kopionkin nu luă în seamă gustul plinii — el mînca fără să simtă gustul mîncării, dormea fără să se teamă de vise, şi trăia pe distanţă scurtă, nelăsîndu-se în voia trupului său.

- De ce ne dai de mîncare ? Poate că sîntem răufăcători ! îl întrebă Dvanov pe pădurar.

- Atunci să nu fi mîncat! il dojeni Kopionkin. Grîul creşte singur în pămînt, mujicul doar îl gîdilă cu rariţa, ca muierea ugerul vacii ! Asta nu-i muncă deplină. E adevărat, jupîne ?

- Cam aşa ar fi, încuviinţă omul care îi hrănise. Puterea-i a voastră, voi ştiţi mai bine.

- Eşti un prost, neam de culac, se supără pe loc Kopionkin. Puterea noastră nu-i să înspăimîntăm ci să punem poporul pe gîndul iui.

Pădurarul fu de acord, da, să gîndească. Înainte de somn Dvanov şi Kopionkin discutară despre ziua de raîine.

- Tu ce crezi, întrebă Dvanov, aşezăm oare curînd satele în chip sovietic ?

Pe Kopionkin revoluţia îl convinsese pentru vecie că orice duşman poate fi încovoiat.

– Păi ce s-o lungim ! Dintr-odată ; că altfel pămîntul din văile secate trece la ucraineni. Sau pur şi simplu, introducem cu mînă armată MOC-ul[1] la transportul pentru construcţii : de vreme ce s-a zis că pămîntul înseamnă socialism, aşa să şi fie.

- Mai întîi trebuie adusă apă în stepă, raţionă Dvanov.

---

[1] *Prescurtare de la ,,muncă obligatorie cu căruțele”*

Dinspre partea asta e uscăciune, cumpăna apelor e la noi o prăsilă a pustiului transcaspian.

- Iar noi o să facem acolo conductă de apă, îşi linişti imediat Kopionkin tovarăşul. O să meşterim fîntîni, o să udăm pămîntul de felul lui uscat, muierile or să crească gîşte, toţi or să aibă puf şi pene — o treabă înfloritoare !

Aici Dvanov uitase de sine ; Kopionkin îi puse sub piciorul rănit iarbă moale şi se domoli şi el pînă dimineaţă.

Iar dimineaţa părăsiră casa din marginea pădurii şi o luară în direcţia : capătul stepei.

Pe drumul bătătorit le ieşi în întîmpinare un drumeţ. Din cînd în cînd el se lăsa pe burtă şi se tîra aşa întins, apoi se ridica şi mergea iar pe picioare.

- Ce faci măi, ciumatule ? îl opri Kopionkin pe drumeţ cînd ajunse aproape de el.

- Eu, cumetre, mă dau de-a dura, explică acela. Picioarele mi-au obosit peste poate, aşa că le las să sa odihnească, iar eu merg mai departe.

Kopionkin avu oarecari îndoieli.

- Atunci umblă normal şi drept.

- Păi vin tocmai din Batum, de doi ani nu mi-am văzut neamurile. Dacă stau să mă odihnesc începe să mă cuprindă tristeţea, dar de-a dura, chiar dacă mai încet, tot mă apropiu de casă, cred...

- Ce sat e ăla care se vede acolo ? întrebă Kopionkin.

- Acolo ? călătorul îşi întoarse faţa lividă ; el nu ştia că în viaţa lui străbătuse distanţa pînă la lună.

- Acolo cred că-i Hanskie Dvoriki... Dar dracu' le mai ştie, că prin toată stepa sînt sate.

Kopionkin se străduia să pătrundă mai adînc în omul acela.

- Înseamnă că-ţi iubeşti tare mult nevasta..;

Drumeţul se uită la călăreţi cu ochii împăienjeniţi de drumul cel lung.

- Sigur că o cinstesc. Cînd năştea, mă căţăram de durere, pe acoperiş...

În Hanskie Dvoriki mirosea a mîncare, dar de fapt se făcea basamac din cereale. În legătură cu această producţie secretă, pe uliţă alerga o muiere destrăbălată. Ea se ducea la fiecare casă şi imediat o şi lua din loc.

- Se întoarce frontul ! îi prevenea ea pe mujici şi îşi arunca ea însăşi îngrozită privirile spre forţa armată a lui Kopionkin şi Dvanov.

Ţăranii turnară apă pe foc ; din izbe se strecura fumul ; urluiala de la basamac era în grabă scoasă afară şi aruncată în troacele porcilor, iar porcii, mîncînd pe săturate, alergau bezmetici prin sat.

- Unde se află aici Sovietul, om cinstit ? se adresă Kopionkin unui cetăţean şchiop. .

Cetăţeanul şchiop mergea cu pas rar şi semeţ, părea investit cu o demnitate necunoscută.

- Spui de mine că-s cinstit ? Piciorul voi mi l-aţi luat ş-acum îmi ziceţi cinstit ? Nu-i aici nici-un soviet sătesc, iar eu sînt împuternicitul comitetului liber revoluţionar, puterea şi forţa sărăcimii răzbunătoare. Nu te uita că sînt şchiop — aici eu sînt omul cel mai deştept : pot orice !

- Ascultă la mine, tovarăşe împuternicit, spuse Kopionkin cu glas ameninţător. Uite-l aici pe principalul trimis al comitetului executiv gubernial ! Dvanov coborî de pe cal şi-i întinse împuternicitului mîna. El face socialismul în gubernie, în ordinea de luptă a conştiinţei proletare şi a MOC-ului. Ce-i pe-aici, pe la voi ?

Împuternicitul nu se speria de nimic.

- Avem minte multă, dar n-avem pîine.

Dvanov îl prinse :

- În schimb curge basamacul peste pămînturile luate de la moşieri...

Împuternicitul se supără de-a binelea.

- Tu, tovarăşe, nu mai trăncăni ! Eu am iscălit încă de ieri ordinul oficial : astăzi la noi se ţine o liturghie sătească în cinstea izbăvirii de ţarism. Poporului i-a fost dată de către mine învoirea de a petrece o zi după bunul lui plac — azi, ce vrei, aia faci : eu

merg fără să întîmpin rezistenţă, iar revoluţia se odihneşte... Pricepi ?

- Şi cine ţi-a dat ţie o asemenea putere personală ? se încruntă de pe cal Kopionkin.

- Păi aici cu sînt totuna cu Lenin ! explică şchiopul ceea ce era evident. Azi chiaburii ospătează sărăcimea după chitanţele mele, iar eu controlez executarea.

- Şi ai controlat ? întrebă Dvanov.

- Fiecare casă în parte şi la întîmplare : totul merge strună. Forţă mai multă ca înainte de război, ţăranii fără cai sînt mulţumiţi.

- Şi atunci de ce aleargă muierea aia înspăimîntată ? vru să afle Kopionkin şi despre unele mai rele.

Şchiopul era şi el serios indignat de lucrul acesta :

- Încă n-au conştiinţă sovietică. Se tem să-i întîmpine pe tovarăşii oaspeţi, mai bine îşi aruncă averea în brusturi şi se prefac în sărăcime de stat. Că numai eu le ştiu înştiinţările de moarte, tot rostul vieţii lor eu îl văd...

Pe şchiop îl chema Feodor Dostoievski, aşa se reînregistrase chiar el în procesul verbal special în care se spunea că împuternicitul comitetului liber revoluţionar, Ignatie Moşonkov, a ascultat declaraţia cetăţeanului Ignatie Moşonkov privind rebotezarea lui în cinstea memoriei cunoscutului scriitor — în Feodor Dostoievski, şi a hotărît : să se reboteze începînd cu ziua următoare şi pentru totdeauna, şi pe viitor să se propună tuturor cetăţenilor să-şi revizuiască numele — dacă le convin sau nu — avînd în vedere necesitatea unora noi, după chip şi asemănare. Feodor Dostoievski concepuse această campanie în scopul autoperfecţionării cetăţenilor : cel care se va numi Liebknecht — să trăiască asemenea acestuia, altfel gloriosul nume trebuia luat înapoi. În această ordine, în registrul rebotezărilor se înscriseseră doi cetăţeni : Stepan Cecer devenise Cristofor Columb, iar fîntînarul Piotr Grudin — Franz Mehring, altfel zis : Merin[1]. Feodor Dostoievski înregistrase acest nume condiţionat

[1] *Merin = jugan — e folosit în expresii de tipul „minte ca la jugan", „prost ca un jugan".*

şi revizuibil : el se adresase comitetului liber revoluţionar cu întrebarea dacă fuseseră oare Columb şi Mehring oameni demni de a li se lua numele drept modele ale unei vieţi pentru viitor, sau dacă Mehring şi Columb sînt nuli pentru revoluţie. Comitetul liber revoluţionar încă nu răspunsese. Stepan Cecer şi Piotr Grudin trăiau oarecum în anonimat.

- De vreme ce v-aţi luat aceste nume, le spunea Dostoievski, faceţi şi voi ceva spre laudă.

- Facem, răspundeau cei doi, numai confirmă-ne şi dă-ne adeverinţă.

- Purtaţi-vă cu gura numele alese, iar în acte o să vă însemneze deocamdată ca mai înainte.

- Măcar aşa să le folosim, se rugau petiţionarii.

Kopionkin şi Dvanov ajunseseră la Dostoievski tocmai cînd acela cugeta adînc la noile perfecţionări ale vieţii. Dostoievski se gîndea la căsătoria tovărăşească, la sensul sovietic al vieţii, dacă noaptea ar putea fi înlocuită cu ziua pentru sporirea recoltelor, la organizarea fericirii cotidiene muncitoreşti, la ce este sufletul — inimă tînguitoare sau minte în cap, — şi cu multe altele se chinuia Dostoievski, nelăsîndu-şi familia să se odihnească nopţile.

În casa lui Dostoievski existau nişte rafturi cu cărţi, el le ştia pe dinafară, dar cărţile nu-l linişteau, Dostoievski cugeta personal, cum şi ce.

După ce Dvanov şi Kopionkin mîncară în casa lui Dostoievski terci de mei, se antrenară cu toţii într-o discuţie privind necesitatea construirii socialismului pînă la vara viitoare. Dvanov spunea că o asemenea grabă era susţinută chiar de Lenin.

– Rusia Sovietică, îl convingea Dvanov pe Dostoievski, seamănă cu un mesteacăn tînăr la care se repede capra capitalismului.

Şi chiar cită o lozincă din ziare :

Fă mesteacănul să crească, Să nu-l mănînce capra europeană !

Palid de concentrare, Dostoievski îşi imagina pericolul inevitabil al capitalismului. într-adevăr, îşi închipuia el convins,

dacă or să ne mănînce caprele albe scoarţa fragedă, revoluţia va fi jupuită şi va muri degerată.

- Aşa că de cine depinde treaba, tovarăşi ? exclamă însufleţit Dostoievski. Hai să-ncepem chiar acum : poate pînă în Anul nou reuşim să faccm socialismul ! La ţară, cînd or sări caprele albe, scoarţa mesteacănului sovietic va fi destul de rezistentă.

Dostoievski se gîndea la socialism ca la o societate de oameni buni. Edificiile, instituţiile şi restul nu existau.Dvanov îl înţelese pe loc.

- Nu, tovarăşe Dostoievski. Socialismul e ca soarele şi încălzeşte numai vara. El trebuie construit pe pămînturile grase din stepele înalte. Cîte gospodării sînt la voi în sat ?

- Satul nostru e mare : trei sute patruzeci de case şi în zonă mai stau încă cincisprezece gospodării, îl informă Dostoievski.

- E bine aşa. Trebuie să vă împărţiţi în cinci, şase arteluri, plănui Dvanov. Declară imediat obligativitatea muncii — deocamdată să sape fintîni în pîrloagă, iar din primăvară să începi cărăuşia pentru construcţii. Fîntînari aveţi ?

Dostoievski rumega cu încetineală cuvintele lui Dvanov şi le transforma în condiţii de viaţă. El nu avea, ca Dvanov, harul să inventeze adevărul şi nu-l putea înţelege decît schimbînd ideile în întîmplări din raionul său, dar asta cerea mult timp : el trebuia să-şi reprezinte în minte stepa pustie într-un loc cunoscut de el şi să aşeze nominal în ea gospodăriile din satul lui, să-şi dea seama ce va ieşi de aici.

- Fîntînari avem noi, spuse Dostoievski. De pildă Franz Mehring : el simte apa cu talpa piciorului. Cutreieră vîlcelele, cumpăneşte zarea şi spune : săpaţi, băieţi, in locul ăsta la o adîncime de şase stînjeni. Pe urmă apa năvăleşte de-acolo puhoi. Aşa l-a făcut mă-sa.

Dvanov îl ajută pe Dostoievski să-şi imagineze socialismul sub forma unor mici arteluri cu gospodării anexe comune. Dostoievski era hotărit să accepte totul, dar cum deocamdată socialismul lipsea din realitate, nu se ivea în el acea bucurie obştească faţă de atîtea acareturi, pentru ca viitorul imaginat să

devină dragoste şi căldură omenească, pentru ca nerăbdarea morală să pătrundă cu forţa înlăuntrul trupului lui.

Kopionkin ascultă ce ascultă şi se supără :

- De ce-i fi aşa netrebnic ? Ţi s-a spus din partea comitetului executiv gubernial : termină pînă la vară socialismul ! Scoate sabia comunismului, că doar avem o disciplină de fier. Tu nu eşti pe-aici nici un fel de Lenin ; un paznic sovietic, asta eşti : încetineşti ritmul dezorganizării, asta faci, păgubosule !

Dvanov îl antrena pe Dostoievski mai departe :

- Pămîntul bine cultivat se va vedea de pe celelalte planete mai clar şi mai strălucitor. Şi se va intensifica şi schimbul de apă, cerul va deveni mai albastru şi mai transparent!

Dostoievski se bucură ; în sfîrşit, văzu şi el socialismul : un cer albastru, puţin jilav, hrănindu-se din răsuflarea ierburilor furajere. Vîntul colectiv încreţeşte uşor lacurile pline de peşte, viaţa e într-atît de fericită, încît totul tace. Mai rămînea de stabilit doar sensul sovietic al vieţii. În vederea acestui lucru era ales el, Dostoievski, în unanimitate, şi iată-l — de patruzeci de zile stă fără somn şi într-o cugetare plină de abnegaţie ; fete curate şi frumoase îi aduc mîncare gustoasă — borş şi friptură de porc, dar o iau înapoi neatinsă ! Dostoievski nu se poate sustrage de la obligaţiile lui.

Fecioarele se îndrăgostesc de Dostoievski, dar ele sînt pe capete membre de partid şi din cauza disciplinei nu i se pot destăinui, suferind în tăcerea pe care le-o porunceşte conştiinţa.

Dostoievski zgîrie cu unghia o linie pe masă, de parcă ar fi despărţit epoca în două :

- Vă fac socialism ! N-apucă să se coacă secara şi socialismul e gata !... Şi mă mai întrebam după ce tînjesc. După socialism tînjesc.

- După socialism, confirmă Kopionkin. Toţi ar pofti s-o iubească pe Roza.

Dostoievski îşi îndreptă acum atenţia spre Roza, dar nu înţelese pe deplin, ci doar presupuse că Roza trebuie să fie o denumire prescurtată a revoluţiei sau vreo lozinci neştiută de el.

- Perfect adevărat, tovarăşi ! spuse cu satisfacţie

Dostoievski, întrucît fericirea de bază fusese de-acum descoperită. Şi totuşi, iată, de cînd conduc revoluţia în raionul meu, am slăbit.

- E de înţeles : tu duci aici în spate toate evenimentele curente, susţinu Kopionkin meritele lui Dostoievski.

Feodor Mihailovici nu reuşi totuşi să doarmă liniştit în noaptea aceea ; el se tot răsuci, de pe o parte pe alta, mărunţind într-o bolboroseală tărăgănată cugetările lui.

- Ce-i cu tine ? spuse Kopionkin, care nici el nu putea dormi auzindu-l pe Dostoievski cum se foieşte. Îţi scrîşnesc fălcile de urît ? Mai bine adu-ţi aminte de jertfele din războiul civil şi o să te cuprindă întristarea.

Noaptea Dostoievski îi trezi din somn pe cei doi. Pe jumătate adormit; Kopionkin apucă sabia pentru a întîmpina duşmanul care-l ataca pe neaşteptate.

- De dragul Puterii sovietice te-am trezit ! explică Dostoievski.

- Atunci de ce n-ai făcut-o mai devreme ? întrebă Kopionkin sever.

- N-avem şeptel, spuse imediat Dostoievski : după jumătate de noapte reuşise să gîndească singur cauza socialismului, aducînd-o chiar în pragul vieţii. Care dintre cetăţeni o să ţi se ducă în stepa cea grasă, fără vite ? Pentru ce să-şi mai care casele cu ei ?... Sînt sleit de-atîta frămîntare...

Kopionkin îşi scărpină mărul lui Adam, osos şi proeminent ca şi cum ar fi vrut să-şi scoată măruntaiele prin gît

- Saşa ! îi spuse el lui Dvanov. Nu mai dormi de pomană : s pune-i acestui element că nu cunoaşte legile sovietice.

Şi Kopionkin îl privi sumbru pe Dostoievski

- Nu eşti decît un ajutor al albilor, nicidecum un Lenin raional ! Uite la ce se gîndeşte. Adună mîine toate vitele vii, dacă i-au mai rămas cuiva, şi împarte-le pe Suflete şi după simţ revoluţionar. Pac ! — şi gata.

Kopionkin adormi pe loc : el nici nu înţelegea dar nici nu avea îndoieli sufleteşti, considerînd îndoielile o trădare a revoluţiei ; Roza Luxemburg se gîndise din vreme la toate şi pentru toţi —

acum rămăseseră doar faptele de vitejie cu mîna armată, pentru distrugerea duşmanului văzut şi nevăzut.

Dimineaţa Dostoievski făcu ocolul prin Hanskie Dvoriki, anunţînd în fiecare gospodărie ordinul unificat al Comitetului liber revoluţionar şi al Comitetului executiv raional privind împărţirea revoluţionară a vitelor, fără vreo rechiziţionare.

Şi vitele au fost mînate spre biserică, în piaţă. În plînsetele celor îndestulaţi. Dar sărăcimea suferea şi la văzul gospodarilor ce se tînguiau şi a babelor nefericite, şi cîţiva dintre cei săraci chiar plîngeau, deşi îi aştepta o cotă-parte.

Femeile sărutau vacile, mujicii îşi ţineau cu deosebită tandreţe ,şi nu prea strîns caii, încurajîndu-i ca pe fiii lor cînd plecau la război, hotărînd ei singuri dacă trebuie sau nu să plîngă.

Un ţăran înalt şi subţire, dar cu o faţă spînatecă şi voce femeiască îşi adusese trăpaşul nu numai fără nici o imputare, dar şi îmbărbătîndu-i pe consătenii lui necăjiţi :

- Ce-i cu tine, nene Mitri ? îi spunea el cu glas subţire unui bătrîn amărît. Dar-ar ciuma-n el de cal, ce, doar nu de viaţă te desparţi ! Io-te colo, şi ce dacă-ţi iau calul, dă-l dracului de cal, că o să mai avem noi alţii. Vino-ţi în fire.!

Dostoievski îl cunoştea pe ţăranul acesta : era un vechi dezertor. Venise în sat la o vîrstă fragedă nu se ştia de unde. Fără adeverinţe şi acte. Nu putuse fi mobilizat în nici un război : nu avea un an de naştere oficial şi nici nume, se putea, aşadar, spune că nici nu exista ; trebuia totuşi să-l cheme într-un fel şi pentru comoditate cetăţenii îi spuseră Nedodelannîi[1] dar în scriptele fostului soviet sătesc nu figura. Existase un notar care, sub lista tuturor numelor de familie din sat, adăugase : *„Alţii* — 1 *:* sex : îndoielnic". Următorul notar nu înţelesese însă această însemnare şi adăugase un cap în plus la vitele cornute mari, iar pe *alţii* îl tăiase de tot. Aşa că trăia Nedodelannîi dintr-o scăpare în scripte ca meiul care se seurge dintr-o căruţă pe drum.

Totuşi, nu demult Dostoievski îl înscrisele cu cerneală în lista lui de cetăţeni sub denumimi „mijlocaş fofilat, fără nume de

[1] *Nedodelannîi = neterminat, neisprăvit*

familie personal însușit" şi prin aceasta îi consolidă existenţa : de parcă el l-ar fi născut pe Nedodelannîi pentru folosul sovietelor.

În vechime viaţa in stepă atîrna de existenţă vitelor, şi în popor rămăsese spaima de a muri de foame daca n-ai vite ; de aceea plînsul oamenilor era mai degrabă superstiţie decît teamă de pagubă.

Dvanov şi Kopionkin se arătară cînd Dostoievski începuse repartizarea vitelor pe ţărani săraci

Kopionkin îl controlă :

- Vezi să nu greşeşti : ai destul simţ revoluţionar în tine ?

Mîndru de putere, Dostoievski arăta cu mîna de la burtă la gît. Metoda împărţelii el o concepuse simplu şi clar : cei mai săraci primeau caii şi vacile cele mai bune ; dar cum erau puţine animale, mijlocaşilor nu le mai revenise mai nimic, doar unora — cîte o oaie.

Cînd lucrurile se îndreptau cu bine spre sfîrşit, ieşi în faţă acelaşi Nedodelannîi şi li se adresă cu glas răguşit :

- Feodor Mihalîci, tovarăşe Dostoievski, treaba noastră este, fără îndoială, prostească, dar tu nu te supăra de ceea ce am să-ţi spun eu acum. Numai să nu te superi !

- Vorbeşte, cetăţene Nedodelannîi, vorbeşte cinstit şi fără teamă ! îi permise Dostoievski deschis, dar cu un anume tîlc.

Nedodelannîi se întoarse spre poporul necăjit. Erau amărîţi şi ţăranii săraci, ţinîndu-şi speriaţi caii de dar, iar mulţi dintre ei înapoiau, pe ascuns, animalele adevăraţilor proprietari.

- Dacă-i aşa, atunci ascultaţi toţi de-a valma ! Iată, întreb şi eu aşa prosteşte : ce-o să facă, de exemplu, Petka Rijov cu trăpaşul meu ? Toate furajele lui sînt paiele din acoperiş, alte rezerve în gospodărie nu are, iar în burtă îi fierbe înăbuşit jumate de cartof, de-acu' trei zile. Iar în al doilea rind — nu te supăra Feodor Mihalîci, treaba ta e revoluţia, ştim asta şi noi — aşa că, în al doilea rînd, ce-o să se întîmple cu prăsila ? D-acuşica sîntem toţi ţărani săraci : înseamnă, că cei cu cai or să fete ei pentru noi ? Ia întreabă tu, Feodor Mihalîci, o să vrea sărăcimea cu cai să crească pentru noi mînji şi viţei?

Poporul încremeni de atîta înţelepciune.

Nedodelannîi ţinu seama de tăcere şi continuă :

- După mine, cam peste cinci ani n-o să mai aibă nimeni vite mai de soi decît o găină. Cine să aibă chef să-i fete vaca pentru vecin ? Dar şi vitele de-acum or să crape înainte de vreme. La acelaşi Petka, trăpaşul meu o să moară primul — omul n-a văzut neam de near mul lui cal, iar în afară de ţăruşi altă hrană n-are ! Aşa că linişteşte-mă, Feodor Mihalîci, numai nu mă urî !

Dostoievski îl linişti pe dată :

- Ai dreptate, Nedodelannîi, împărţeala n-are nici un rost!

Kopionkin se smulse din cercul oamenilor şi ieşi la lumină.

- Cum aşa, n-are rost ? Ce, ai trecut de partea bandiţilor ? Vezi că eu dintr-o dată te dau gata ! Cetăţeni, se adresă Kopionkin tuturor cu glas tremurînd şi ameninţător. Nimic din ce-a spus aici neisprăvitul de culac n-o să se întîmple. Socialismul va veni momental şi le va rîndui pe toate. N-apucă să fete nimeni nimic şi socialismul a şi venit. Totodată, ca urmare a transferării calului de la Rîjov, propun ca trăpaşul să fie predat împuternicitului comexgub-ului[1] — tovarăşul Dvanov. Iar acum, tovarăşi ţărani săraci, împrăştiaţi-vă la luptă cu ruina şi dezorganizarea !

Ţăranii săraci se puseră nesigur în mişcare cu vacile şi caii pe care se dezvăţaseră să-i mîne.

Nedodelannîi, după ce-l luase gura pe dinainte, se uita la Kopionkin, muncit nu atît de pierderea trăpaşului, cît de curiozitate.

- Dacă-mi permiteţi, tovarăşe de la gubernie, să întreb şi eu ceva ? îşi luă inima-n dinţi în cele din urmă Nedodelannîi, cu un glas de copil.

- Tu n-ai nici o putere, aşa că întreabă ! se îndură Kopionkin,

Nedodelannîi întrebă politicos şi atent:

- Ce e aia socialism, ce va fi acolo şi de unde va spori acolo avuţia ?

Kopionkin explică fără efort :

- Dac-ai fi fost ţăran sărac, ai fi ştiut şi singur, dar de vreme ce eşti chiabur, tot n-ai să-nţelegi nimic.

---

[1] *Comitetul executiv gubernial.*

Seara Dvanov şi Kopionkin vrură să plece, dar Dostoievski îi rugă să rămînă pînă dimineaţa ca să afle de la ei pînă la capăt cu ce să înceapă şi cu ce să termine socialismul în stepă.

Kopionkin se plictisise de popasul prea lung şi hotărî să plece noaptea.

- Ţi s-a spus totul, îl instrui el pe Dostoievski. Vite ai. Masele ,cu caracterul lor de clasă, sînt în picioare. Acum proclamă MOC-ul — sapă în stepă fîntîni şi eleşteie, iar la primăvară transportă acolo casele. Vezi ca pînă în vară socialismul să fie copt ! Mai trec eu pe la voi !

- Păi atunci înseamnă că numai săracii or să lucreze, că doar ei au caii, iar înstăriţii or să trăiască fără treabă! se îndoi din nou Dostoievski.

- Şi ce-i cu asta ? nu se miră Kopionkin. Socialismul chiar trebuie să se nască din mîinile curate ale sărăcimii, iar culacii să moară în luptă.

- Asta aşa e, se declară Dostoievski mulţumit.

În timpul nopţii Dvanov şi Kopionkin plecară, după ce îi amintiră încă o dată lui Dostoievski termenul de construire a socialismului.

Trăpaşul lui Nedodelannîi păşea alături de Forţa Proletară. Cînd văzură drumul care îi scotea din îngrămădeala de case spre zările depărtate, cei doi călăreţi se simţiră în sfîrşit uşuraţi. Chiar şi o singură zi aduna în inima fiecăruia dintre ei o adîncă tristeţe ; iată de ce tavanul odăilor îi înfricoşa pe Dvanov şi Kopionkin şi năzuinţa lor ducea spre drumurile care să le consume prisosul de sînge din inimă.

Drumul larg judeţean îi întîmpină pe cei doi călăreţi ; caii porniră la trap.

Deasupra stepei soarele asfinţit de mult lumina pe jumătate stratul înalt de nori noptateci. Văzduhul pustiit de vîntul de peste zi era nemişcat. Spaţiul imens, tăcerea şi răcoarea îl slăbiră pe Dvanov, el începu să moţăie pe cal.

- Poate întîlnim o aşezare omenească, pînă în zori o să aţipim acolo, spuse Dvanov.

Kopionkin arătă spre o fîşie de pădure nu prea depărtată, întinsă pe pămîntul larg ca o linişte calmă şi neagră.

- Trebuie să fie acolo un pichet.

Abia intraţi în desişul mohorît al arborilor, călătorii auziră lătrăturile plictisite ale cînilor care păzeau în beznă adăpostul singuratec al unui om.

Pădurarul păzea pădurea din dragoste pentru ştiinţă şi în ceasul acela era aplecat deasupra unor cărţi vechi. El căuta în trecut asemănări cu timpurile noi sovietice, pentru a afla care va fi în continuare soarta chinuită a revoluţiei ca să găsească o cale de salvare a familiei sale.

Tatăl său — şi el pădurar — îi lăsase o mică bibliotecă ieftină, scrieri. ale ultimilor condeieri necitiţi şi uitaţi. El îi spusese fiului că adevărurile care hotărăsc viaţa sînt ascunse în cărţile neluate în seamă.

Tatăl pădurarului compara cărţile proaste cu copiii care mureau în pîntecele mamei fiindcă trupul lor gingaş nu suporta violenţa lumii, ajunsă chiar şi în culcuşul matern

- Dacă măcar zece asemenea copii ar scăpa teferi, ei ar face din om o fiinţă biruitoare şi curată, îi spusese tatăl cu limbă de moarte fiului. Dar de născut se naşte numai ce e mai tulbure în minte şi mai nesimţitor în inimă, în stare să îndure asprimea naturii şi lupta pentru carne crudă.

Astăzi pădurarul citea o carte a lui Nikolai Arsakov, editată în anul 1868. Cartea se chema „Oameni de mîna a doua". El căuta în monotonia cuvîntului uscat doar ce-i trebuia lui. Pădurarul socotea că nu există cărţi plicticoase şi lipsite de sens, dacă cititorul caută în ele cu grijă sensul vieţii. Cărţile sînt plictisitoare numai din cauza cititorului plictisit ; în cărţi contează dorul iscoditor al cititorului şi nu priceperea autorului.

„De unde veniţi voi ? se întreba pădurarul, gîndindu-se la bolşevici. Fără îndoială că aţi mai fost voi cîndva, nimic nu se naşte fără să semene cu ceva anume, fără să fure ceva din ce a mai existat."

Doi copii mici şi nevasta lui grasă dormeau paşnic şi fără grijă. Pădurarul îi privea şi-şi îndemna gîndul să vegheze asupra

acestor trei fiinţe scumpe. El voia să descopere viitorul ca să-l cunoască din timp şi ca să le poată salva pe cele trei fiinţe atît de apropiate lui.

Arsakov scria că numai oamenii de importanţă secundară aduc treptat, un folos. Inteligenţa prea mare nu-i de nici o scofală — este ca iarba care creşte din pămînt gras şi, înainte de a se pîrgui, nu mai poate fi cosită. Accelerarea vieţii de către oamenii superiori oboseşte viaţa, şi ea pierde tot ce cîştigase mai înainte.

„Oamenii, te învăţa Arsakov, au înţeles dintotdeauna prea puţin din ceea ce fac. Rezultă că, pe cît posibil, activitatea proprie trebuie drămuită pentru a lăsa în voie jumătatea contemplativă a sufletului. Contemplarea înseamnă a învăţa din afara ta. Să înveţe, dară, oamenii cît mai îndelung de la natură, pentru a începe propriile activităţi mai tîrziu, dar fără greş, temeinic şi înarmaţi cu o experienţă matură. Se cuvine să luăm aminte că toate păcatele vieţii comune provin de acolo că în treburile ei se amestecă bărbaţi imaturi. E de ajuns să laşi cincizeci de ani istoria înpace pentru ca toţi oamenii să atingă, fără osteneală, o încîntătoare bunăstare."

Cîinii lătrau alarmaţi, pădurarul luă puşca şi ieşi în intîmpinarea oaspeţilor întîrziaţi.

Pădurarul îi conduse pe cei doi călăreţi prin mijlocul haitei de cîini şi căţelandri.

După jumătate de oră, în casa de bîrne, încălzită de puterea vieţii, trei oameni şedeau în jurul unei lămpi. Pădurarul le dădu oaspeţilor pîine şi lapte.

Era încordat, se aştepta din partea acelor vizitatori nocturni la tot ce poate fi mai rău. Dar faţa comună a lui Dvanov şi privirea lui calmă îl liniştiră pe pădurar;

După masă, Kopionkin luă cartea lui Arsakov şi citi din greu.

- Tu ce crezi ? îi dădu Kopionkin cartea lui Dvanov.

Dvanov citi.

- O teorie capitalistă : trăieşte şi nu te mişca.
- Şi eu cred la fel ! spuse Kopionkin, împingînd de la el cartea vicioasă. Spune, te rog, ce-o să ne facem cu pădurea în socialism ? oftă Kopionkin cu amărîtă îngîndurare.

- Spuneţi-mi, tovarăşe, cît venit aduce pădurea pe deseatină ? îl întrebă Dvanov pe pădurar.

- Depinde, îi veni greu pădurarului să răspundă. În funcţie de pădure, de vîrsta şi starea ei, sînt aici multe condiţii...

- Dar aşa, în medie ?

- În medie... trebuie socotit cam zece-cincisprezece ruble.

- Numai ? Dar secara ? Mai mult, probabil.

Pădurarul începu să se teamă şi se strădui să nu greşească.

- Secara — ceva mai muit.. Cam douăzeci-treizeci de ruble scoate mujicul venit net pe deseatină. Cred că nu mai puţin.

Pe chipul lui Kopionkin apăru furia omului înşelat.

- Atunci pădurea trebuie imediat lichidată, iar pămîntul arat ! Copacii ăştia nu fac decît să ia locul semănăturilor de toamnă...

Pădurarul tăcu, urmărindu-l cu ochi atenţi pe Kopionkin, care se agita.Dvanov calculă cu creionul pe cartea lui Arsakov deficitul produs de silvicultură. El îl mai întrebă pe pădurar pe cîte deseatine se întinde ocolul silvic şi încheie calculul.

– Cam zece mii de mujici pe an sînt în pierdere din cauza pădurii ăsteia, comunică Dvanov calm. Secara ar fi, poate, mai avantajoasă.

– Sigur că mai avantajoasă! exclamă Kopionkin. Chiar pădurarul ţi-a spus-o. Trebuie tăiat pînă la ultimul copac din desişul ăsta şi semănată secară. Scrie ordinul, tovarăşe Dvanov.

Dvanov îşi aminti că de mult nu mai comunicase cu Şumilin. Dar Şumilin n-avea să-l învinuiască penrtru acţiuni directe, în conformitate evidentă cu folosul revoluţionar.

Pădurarul se încumetă să obiecteze oarecum :

- Aş vrea să vă spun că tăierile de pădure abuzive s-au răspîndit mult în ultima vreme şi asemenea esenţe tari nu mai trebuie tăiate.

- Cu atît mai bine, replică duşmănos Kopionkin. Noi mergem pe urmele poporului şi nu înaintea lui. Poporul, va să zică, simte chiar el că secara e mai utilă decît copacii. Scrie, Saşa, ordonanţa de tăiere a pădurii.

Dvanov scrise un lung ordin-apel către toţi ţăranii săraci din judeţul Verhne-Motninski. În ordin li se propunea, în numele

comitetului executiv gubemial, să ia adeverinţe privind situaţia lor de săraci şi să taie imediat pădurea din ocolul silvic Bitterman. Prin aceasta, se spuea în ordin, se vor deschide dintr-odată două căi spre socialism. Pe de o parte, ţăranii săraci vor primi lemn pentru construirea unor noi oraşe sovietice în stepa înaltă, iar, pe de altă parte, se va elibera pămîntul pentru semănatul secarei şi a altor culturi, mai avantajoase decît copacii care cresc încet.

Kopionkin citi ordinul.

- Perfect ! aprecie el. Hai să mă iscălesc şi eu jos, ca să-i sperie mai bine : mulţi îşi amintesc de mine pe aici, eu sînt omul înarmat.

Şi se iscăli cu întreaga titulatură :

„Comandantul detaşamentului de campanie bolşevic «Roza Luxemburg» din raionul Verhne-Motninski, Stepan Efremovici Kopionkin."

- De mîine îl duci în satele din împrejurimi, iar ceilalţi or să afle ei singuri, spuse Kopionkin şi îi dădu pădurarului hîrtia.

- Şi eu ce-am să fac după asta ? întrebă pădurarul de pe acum scos din slujbă.

Kopionkin ordonă :

- Păi tot aia — ari pămîntul şi te hrăneşti ! Pesemne primeai atîta leafă pe an că puteai mînca un cătun întreg ! Acum ai să trăieşti ca masele.

Era tîrziu. Adînca noapte revoluţionară se întindea peste pădurea condamnată. Înainte de revoluţie Kopionkin nu percepea nimic cu atenţie — pădurile, oamenii şi spaţiile mînate de vînt nu-l emoţionau, şi nu se amesteca în treaba lor. Acum venise schimbarea. Kopionkin auzea vuietul egal al nopţii şi dorea ca ea să treacă cu bine deasupra pămîntului sovietic.

În inima lui Kopionkin nu sălăşluia numai dragostea pentru Roza cea căsăpită, ea stătea doar cuibărită acolo, dar cuibul acela era împletit din ierburile grijilor pentru cetăţenii sovietici, din mila trudnică pentru toţi sărmanii îmbătrîniţi de mizerie şi din faptele vitejeşti împotriva duşmanilor întîlniți ceas de ceas.

Noaptea îşi termina cîntecul deasupra masivului păduros Bitterman. Dvanov şi Kopionkin dormeau pe duşumea, întinzîndu-şi în somn picioarele obosite de călărit.

Dvanov visă că e băieţel şi că în dragostea lui copilărească strînge sînul mamei, aşa cum văzuse că-l strîng şi alţii, dar să-şi ridice ochii spre chipul ei se temea şi nu putea. El îşi înţelegea tulbure teama că pe gîtul mamei va creşte alt cap, o faţă la fel de iubită, dar nu din sîngele lui.

Kopionkin nu visa nimic, pentru că la el toate se întîmplau în realitate.

În ceasul acela poate că fericirea însăşi îşi căuta fericiţii, dar fericiţii se odihneau abia scăpaţi o clipă de grijile lor sociale zilnice, nemaigîndindu-se la înrudirea lor cu fericirea.

*

* *

Ziua următoare Dvanov şi Kopionkin porniră spre depărtări odată cu răsăritul soarelui şi după amiază ajunseră în sudul judeţului Novoselski, la şedinţa conducerii comunei „Prietenia ţăranului sărac". Comuna ocupa fosta moşie a lui Kariaghin şi acum se discuta problema adaptării conacului la nevoile celor şapte familii — membri ai comunei. La sfîrşitul şedinţei conducerea adoptă propunerea lui Kopionkin : să-i fie lăsat comunei ceea ce îi este strict necesar — o casă, o şură şi un şopron, iar celelalte două case şi alte anexe să fie demontate şi predate satului vecin, astfel încît prisosul de avuţie al comunei să nu-i apese pe ţăranii din împrejurimi.

După aceea, conţopistul comunei se apucă să scrie bonurile pentru cină, transcriind de mînă, pe fiecare bon, lozinca „Proletari din toate ţările, uniţi-vă !"

Toţi membrii adulţi ai comunei — şapte bărbaţi, cinci femei şi patru fete — deţineau în comună funcţii bine stabilite.

Tabelul nominal al funcţiilor atîrna pe perete. Toţi oamenii, conform tabelului şi programului, erau toată ziua ocupaţi servindu-se pe sine înşişi ; denumirea funcţiilor se schimbase

însă în sensul unui respect sporit faţa de muncă ; de pildă, erau o responsabilă a alimentaţiei comunale, un şef al tracţiunii animale, un maestru al fierului, tot el supraveghetor al inventarului şi al avuţiei imobiliare (probabil fierar, dulgher etc. — într-una şi aceeaşi persoană), un conducător al pazei şi inviolabilităţii comunei, un responsabil al propagandei comunismului în satele neorganizate, o educatoare comunală a generaţiilor tinere şi alte asemenea funcţii.

Kopionkin citi îndelung hîrtia, chibzuind, iar pe urmă îl întrebă pe preşedintele care iscălea bonurile de cină :

- Dar de arat, cum araţi ?

Preşedintele răspunse fără să se oprească din iscălit :

- Anul ăsta n-am arat.
- Păi de ce ?
- Nu puteam încălca regulamentul interior : ar fi trebuit să scoatem toată lumea din funcţie — şi atunci ce comună ar mai fi fost aia ? Şi aşa de-abia am scos-o la capăt, şi apoi — la moşie mai era încă grîu...
- Atunci aşa şi este, dacă era grîu, îl părăsiră îndoielile pe Kopionkin.
- Mai era, mai era, spuse preşedintele, l-am luat imediat în evidenţă — ca să se sature obştea.
- Asta, tovarăşi, e just.
- Fără îndoială : la noi totul e scris şi împărţit după numărul gurilor. L-am chemat pe felcer să stabilească, fără prejudecăţi, norma de hrană, odată pentru totdeauna. A fost aici multă chibzuinţă pentru fiecare lucru : măreaţă cauză — comuna ! Complicarea vieţii !

Kopionkin fu şi aici de acord — el era convins că oamenii se vor conduce şi singuri cu dreptate, dacă vor fi lăsaţi în pace. Treaba lui era să menţină curat drumul spre socialism ; pentru acest lucru folosea mîna lui armată şi indicaţia temeinică. Un singur lutru îl intriga pe Kopionkin — complicarea vieţii, despre care pomenise preşedintele. Chiar se sfătuise cu Dvanov: n-ar trebui oare neîntîrziat lichidată comuna „Prietenia ţăranului sărac", avînd în vedere că în condiţiile vieţii complicate n-o să te

poţi lămuri cine pe cine asupreşte ? Dar Dvanov îl sfătuise să renunţe : lasă-i — spusese ; ei o complica de bucurie, din atracţia pentru munca intelectuală — odinioară au lucrat cu mîinile goale şi fără vreun gînd în cap ; lasă-i acum să se bucure de mintea lor.

- E-n regulă, înţelese Kopionkin, dar atunci trebuie să complice mai bine. Se cade să fie ajutaţi din plin. Inventează-le tu ceva mai... neclar.

Dvanov şi Kopionkin rămaseră în comună timp de o zi şi o noapte, ca să apuce caii furaje pentru drum lung.

Adunarea generală obişnuită a comunei începu de dimineaţă, într-o zi însorită. Adunările aveau loc la două zile, pentru a urmări la timp evenimentele curente. La ordinea de zi erau două puncte : „momentul curent" şi „sarcinile curente". În faţa adunării, Kopionkin ceru cuvîntul, care îi fu acordat cu bucurie, făcîndu-se chiar propunerea să nu se limiteze timpul oratorului.

- Vorbeşte la nesfîrşit, pînă diseară e destul timp, îi spuse-se lui Kopionkin preşedintele. Kopionkin nu putea însă vorbi curgător mai mult de două minute, pentru ca în cap i se furişau idei în afara subiectului, care se poceau una pe cealaltă pînă la inexprimabil, şi atunci se oprea ascultîndu-şi cu interes zgomotul din cap.

Acum Kopionkin începu cu tratarea ideii că scopul comunei „Prietenia ţăranului sărac" e complicarea vieţii pentru încîlcirea treburilor şi pentru a da astfel o ripostă culacului care pîndeşte din toate părţile. Cînd totul va fi complicat, înghesuit şi de neînţe-les, explica Kopionkin, inteligenţei cinstite o să-i meargă munca, iar celelalte elemente nu se vor putea strecura prin locurile înguste ale complicaţiei. Şi de aceea, termină grăbit Kopionkin pentru a nu-şi uita propunerea concretă, şi de aceea propun ca adunările generale ale comunei să se convoace nu la două zile, ci zilnic, şi chiar şi de două ori pe zi *:* în primul rînd pentru complicarea vieţii generale, iar în al doilea rînd pentru ca evenimentele curente să nu curgă de pomană cine ştie încotro, fără să li se acorde vreo atenţie — doar destule lucruri se petrec într-o zi, iar voi rămîneţi aici în neştire, ca în bălării...

Kopionkin se opri în torentul secat al cuvintelor, ca într-un banc de nisip, şi îşi puse mîna pe mînerul săbiei, uitînd dintr-o dată toate vorbele. Toţi îl priveau cu teamă şi respect.

- Prezidiul propune să adoptăm în unanimitate, încheie preşedintele cu glas experimentat.

- Excelent, spuse unul din membrii comunei care stătea în faţă, era şeful tracţiunii animale, el se încredea în inteligenţa oamenilor necunoscuţi. Toţi ridicară mîinile — în acelaşi timp, şi vertical, dînd la iveală o bună deprindere.

- Uite că nu merge ! anunţă Kopionkin tare.

- Dar ce-i ? se nelinişti preşedintele.

Kopionkin făcu din mînă un gest înciudat înspre adunare.

- Măcar una din fete să voteze întotdeauna împotrivă...

- Cum aşa, tovarăşe Kopionkin ?

– Ciudaţi oameni: păi pentru aceeaşi complicaţie...

- Am înţeles — aşa e ! se bucură preşedintele şi propuse adunării s-o delege pe responsabila cu păsările şi secara, Malania Otverşkova — pentru votul permanent împotriva a tot şi toate.

După aceea Dvanov raportă despre momentul curent. El luă în atenţie pericolul de moarte din partea bandiţilor rătăcitori care ameninţă comunele împrăştiate în stepa pustie şi duşmănoasă. Aceşti oameni, spunea Dvanov despre bandiţi, vor să stingă aurora, dar aurora nu-i o lumînare, este cerul măreţ, iar în stelele tainice şi depărtate e ascuns viitorul nobil şi viguros al urmaşilor omenirii. Căci — e neîndoielnic — după cucerirea globului pămîntesc va bate ceasul destinului pentru întreg universul, va veni momentul în care omul va chema universul la înfricoşata judecată.

- Ce frumos le zice, îl lăudă pe Dvanov acelaşi şef al tracţiunii animale.

- Bagă la cap şi taci, îl sfătui pe şoptite preşedintele.

- Comuna voastră, continuă Dvanov, trebuie să-i păcalească pe bandiţi, pentru ca ei să nu înţeleagă ce e aici. Trebuie să organizaţi lucrurile într-atît de inteligent şi de complicat, încît comunismul să nu iasă în evidenţă, dar de fapt el să existe. Intră,

să zicem, un bandit, cu puşca, la conacul comunei şi se uită ce poate să care de acolo şi pe cine să lichideze. În întîmpinare îi iese secretarul cu carnetul de bonuri şi îi spune : cetaţene, dacă aveţi nevoie de ceva luaţi un talon şi duceţi-vă la depozit ; dacă sînteţi sărac, atunci luaţi-vă raţia pe gratis, iar dacă sînteţi dintr-alţii, atunci lucraţi la noi timp de o zi, să zicem în calitate de vînător de lupi. Vă asigur, cetăţeni, că nici un bandit nu va ridica pe negîndite mîna împotriva voastră, pentru că nu se voi dumiri dintr-o dată. Iar apoi fie că vă răscumpăraţi la ei, dacă bandiţii sînt mai numeroşi decît voi, fie îi iuaţi treptat prizonieri, cînd ei, mirindu-se, se vor plimba prin conac cu arma neîncărcată. Adevărat grăiesc ?

- Da, cam aşa, încuviinţă acelaşi vorbăreţ şef al tracţiunii animale.

- În unanimitate şi cu unul contra, sau cum ? anunţă preşedintele. Dar ieşi mai complicat : Malania Otverşkov votă, evident, contra, dar, în afară de ea, un membru al comunei, unul roşcat, cu o faţă obişnuită, şeful ameliorărilor funciare, se abţinu.

- Ce-i cu tine ? se nelinişti preşedintele.

- Mă abţin pentru complicare, spuse acela.

Atunci, la propunerea preşedintelui, îl desemnară ca abţinător permanent.

Seara,Dvanov şi Kopionkin au vrut să plece mai departe pe valea rîului Ciornaia Kalitva, unde în două slobozii hălăduiau pe faţă bandiţii, omorîndu-i în mod planificat pe membrii puterii sovietice din întregul raion. Preşedintele comunei îi rugă insă să rămînă la şedinţa de seară, pentru a gîndi împreună un monument al revoluţiei, pe care secretarul era de părere să-l pună în mijlocul curţii, iar Malania Otverşkova, dimpotrivă, în grădină. În schimb, responsabilul cu ameliorările funciare se abţinea şi nu spunea nimic.

- După părerea ta, să nu-l mai amplasăm nicăieri, sau cum ? îl întrebă preşedintele pe cel care se abţinea.

- Mă abţin de la a-mi spune părerea, răspundea consecvent responsabilul ameliorărilor.

- Dar majoritatea e pentru, va trebui să-l amplasăm, raţiona

preocupat preşedintele. Cel mai important e să-i inventăm figura.

Dvanov desenă pe o hîrtie figura.

El ii dădu preşedintelui desenul şi explică :

- Optul culcat înseamnă veşnicia timpului, iar săgeata cu două capete — în picioare — necuprinsul spaţiului..

Preşedintele arătă desenul întregii adunări.

- Sînt aici şi veşnicia şi necuprinsul, ce mai, înseamnă că asta este ; ceva mai inteligent n-ai cum să inventezi : propun să-l adoptăm.

Îl adoptară cu un vot contra şi o abţinere. Hotărîră să amplaseze monumentul în mijlocul gospodăriei, pe vechea piatră de moară, care aşteptase ani îndelungaţi evoluţia. Monumentul, porunciră ei maestrului fierului, să fie fabricat din vergele de fier.

- Aici am organizat lucrurile bine, îi spuse dimineața Dvanov lui Kopionkin, după care cei doi se puseră în mişcare pe drumul argilos, sub norii din miez de vară, către valea depărtată a rîului Ciomaia Kalitva. Acum lucrurile . e îndreaptă la ei spre o complicare intensivă, iar spre primăvară vor să înccapă negreşit, pentru complicare, să are pămîntul, încetînd să mai mănînce din proviziile moşiei.

- Limpede gîndit, spuse fericit Kopionkin.

- Sigur că limpede. Uneori omului sănătos, care pentru a complica lucrurile se preface bolnav, trebuie numai să-i spui că nu este destul de bolnav şi să-l convingi de asta pe mai departe, că în cele din urmă se însănătoşeşte el singur.

- Se-nţelege ; atunci sănătatea i se va părea o complicaţie nouă, ceva scump şi rar, scăpat din vedere, judecă Kopionkin corect şi, pentru sine, gîndi ce cuvînt frumos şi neclar : complicare, ca şi moment curent. Moment, dar curge : nici nu ţi-l poţi imagina. Cum se numesc asemenea cuvinte care sînt de neînţeles ? întrebă Kopionkin modest, ternine, sau cum ?

- Termeni, răspunse Dvanov scurt. În sufletul lui el îndrăgea în mai mare măsură ignoranţa decît cultura : ignoranţa e un cîmp curat, pe care poate să mai crească încă planta oricărei cunoaşteri, pe cînd cultura e un cîmp plin de vegetaţie, din care plantele au extras sărurile pămîntului şi unde

nu mai creşte nimic. De aceea Dvanov era mulţumit că în Rusia revoluţia plivise pînă la capăl acele rare locuri cu lăstăriş unde era cultură, şi poporu rămăsese aşa cum fusese — un cîmp curat — nu un ogor, ci un loc gol şi fertil. Şi Dvanovnu se grăbea să semene ceva : el era de părere că un teren bun nu va rezista mult timp şi va rodi spontan ceva nemaivăzut şi preţios, numai vîntul războiului să nu aducă din Europa apuseană seminţele buruienii capitaliste.

Dvanov zărise cîndva în monotonia din stepă, cutreierînd nu se putea bănui încotro, o mulţime depărtată de oameni, inaccesibilă, dar un contact reciproc s-ar fi putut stabili în aceeaşi clipă şi se bucură.

Kopionkin călărea ţinîndu-şi capul, mereu plin de amintirile confuze despre Roza Luxemburg, plecat. El avu brusc intuiţia propriei sale mîhniri, era de nemîngîiat, dar iureşul neîntrerupt al vieţii încălzi gîndul lui neaşteptat şi el dibui din nou cum va ajunge curînd în altă ţară, unde va săruta rochia gingaşă a Rozei, păstrată de rudele ei, iar pe Roza o va dezgropa din mormînt şi o va lua cu sine în revoluţie. Kopionkin simţea chiar şi mirosul rochiei Rozei, mirosul ierbii care moare, la un loc cu ascunsa căldură a rămăşiţelor pămînteşti. El nu ştia că, asemenea Rozei Luxemburg, în amintirea lui Dvanov stăruia mirosul Soniei Mandrova.

Odată Kopionkin stătuse îndelung în faţa portretului Rozei Luxemburg la sediul unui comitet revoluţionar judeţean. El privise părul Rozei, şi-l închipuise ca pe o grădină misterioasă, apoi îşi aruncase privirile spre obrajii ei roşii şi se gîndise la sîngele înflăcărat al revoluţiei ce scaldă aceşti obraji şi visătorul chip care se avîntă spre viitor. Kopionkin stătuse în faţa portretului pînă cînd nevăzuta lui emoţie se dezlănţui în lacrimi. În aceeaşi noapte, el căsăpi cu sete un culac, din îndemnul căruia cu o lună în urmă mujicii îi tăiaseră agentului pentru cotele obligatorii pîntecul şi-l umpluseră cu mei. Agentul zăcuse apoi îndelung în piaţa bisericii, pînă cînd găinile îi ciuguliseră meiul din pîntece, bob cu bob.

Pentru prima oară tăiase Kopionkin atunci, furios, un culac. De obicei el nu ucidea cu pasiune, aşa cum trăia, ci indiferent şi eficace, calculat şi cu spirit gospodăresc. Kopionkin vedea în persoana gardiştilor albi şi a bandiţilor nişte duşmani nu prea importanţi, nedemni de furia lui personală, dar îi omora cu acea sîrguinţă obişnuită, minuţioasă, cu care muierile împrăştie meiul. El lupta cu precizie, dar grăbit, din mers şi de pe cal, conservîndu-şi sentimentele pentru viitor şi pentru cauză.

Modestul cer velicorus lumina pămîntul sovietic cu o asemenea răbdare şi monotonie, de parcă Sovietele ar fi existat de cînd lumea şi bolta le-ar fi fost tocmai pe măsură. În Dvanov se conturase însă convingerea neclintită că, înainte de revoluţie, cerul şi întreg spaţiul fuseseră altfel — nu atît de îndrăgite.

Ca un sfîrşit al lumii se ridica orizontul depărtat şi liniştit, unde cerul atinge pămîntul, iar omul — pe un altul. Călătorii avansau în adîncimea surdă a patriei lor. Din cînd în cînd drumul ocolea înălţimile vreunei vîlcele și atunci, în depresiunea depărtată, se vedea cîte-un sat mizer. În Dvanov creştea mila pentru singurateca aşezare necunoscută şi el ar fi vrut s-o cotească într-acolo pentru a începe neîntîrziat fericita reciprocitate a vieţii, dar Kopionkin refuza : el spunea că trebuie mai întîi să-şi încheie socotelile la Ciornaia Kalitva, apoi se vor întoarce şi aici.

Ziua se continua mohorîtă şi pustie, călăreţii înarmaţi nu dădură peste nici un bandit.

- S-au pitit bandiţii! exclama Kopionkin şi simţea cum îl înăbuşe o putere apăsătoare. Le-am fi dat la cap pentru securitatea generală. Stau prin cămări, mizerabilii, înghit carne de viţel...

Din drum se desprindea o alee de mesteceni încă netăiaţi, dar de pe acum răriţi de către mujici. Probabil aleea venea dinspre o moşie amplasată mai la o parte de drum.

Aleea se termina cu doi stîlpi de piatră. Pe unul dintre stîlpi atîrna o gazetă scrisă de mînă, iar pe celălalt o firmă de tablă cu o inscripţie pe jumătate ştearsă de precipitaţiile atmosferice :

„Rezervaţia revoluţionară a tovarăşului Paşinţev — în numele comunismului mondial. Intrare prietenilor şi moarte duşmanilor."

Gazeta manuscrisă fusese ruptă pe jumătate de vreo mînă duşmănoasă şi flutura tot timpul din pricina vîntului.Dvanov ţinu gazeta şi o citi în întregime şi cu glas tare pentru ca să audă şi Kopionkin.

Gazeta se intitula „Sărăcimea fericită" şi era organul Marelui soviet local şi al Comitetului revoluţionar raional plenipotenţiar — comrairevplenului — pentru asigurarea securităţii în zona de sud-est a plasei Posroşansk.

Din gazetă mai rămăsese doar articolul despre „Sarcinile revoluţiei mondiale" şi jumătate din nota „Păstraţi zăpada pe cîmpuri — ridicaţi productivitatea recoltei muncitoreşti". Pe la jumă-tatea ei, nota îşi pierdea sensul. „Araţi zăpada — se spunea acolo — şi n-o să mai avem a ne teme nici de o mie de Kronstadturi[1] explozive."

Ce „Kronstadturi explozive"? Acest lucru îl frămînta şi-l încurca pe Dvanov.

- Scriu totdeauna pentru a înspăimînta şi asupri masele, spuse Kopionkin, fără să înţeleagă. Şi semnele scrisului tot pentru complicarea vieţii le-au inventat. Ştiutorul de carte vrăjeşte cu mintea, iar neştiutorul lucrează cu mîinile pentru el.

Dvanov zîmbi :

– Prostii, tovarăşe Kopionkin. Revoluţia e un abecedar pentru popor.

- Nu mă zăpăci, tovarăşe Dvanov. Că doară la noi totul se hotărăşte după majoritate, şi aproape toţi sînt analfabeţi ; o să se ajungă cîndva ca analfabeţii să hotăraseă să-i dezveţe de litere pe ştiutorii de carte — întru egalitatea generală... Cu atît mai mult, cu cît, să-i dezveţi pe cîţiva de ştiinţa de carte e mai îndemînă decît să-i înveţi pe toţi de la început. Dracu-i învaţă ! Tu o să-i înveţi, iar ei or să uite tot...

- Hai să trecem pe la tovarăşul Paşinţev, îi veni ideea lui Dvanov. Tot trebuie să expediez un raport la gubernie. De mult nu mai ştiu nimic din ce se întîmplă acolo...

---

[1] Localitate lîngă Petrograd în care a avut loc o revoltă antibolşevică în anul 1921.

- De ştiut nici n-ai ce : revoluţia îşi vede de drum.

Merseră pe alcee cam o verstă şi jumătate. După aceea se deschise în faţa lor, pe un loc înalt, un conac alb, cu desăvirşire pustiu. Coloanele intrării centrale păreau vii, semănau întocmai picioarelor unei femei şi susţineau vajnice o grindă pe care se sprijinea numai cerul. Casa se afla nu departe, Ia cîţiva stînjeni, şi dispunea şi ea de un şir de coloane în forma unor giganţi înţepeniţi în efort. Kopionkin nu înţelese semnificaţia acestor coloane şi le consideră nişte ruine, resturi ale răfuielii revoluţionare cu averea imobiliară.

Într-una din coloane erau gravate numele moşierului arhitect şi profilul acestuia. Sub gravură erau nişte versuri latineşti, în basorelief :

Universul e o femeie care aleargă : Picioarele ei frămîntă pămîntul. Trupul ei vibrează în eter iar în ochii ei se nasc stele.

Dvanov oftă trist în mijlocul liniştii feudale şi îşi aruncă din nou privirile spre colonadă — şase picioare svelte a trei femei neprihănite. Înlăuntrul lui se strecura calmul şi nădejdea, aşa cum i se întîmplă totdeauna cînd privea arta necesar distanţată.

De un singur lucru ii părea rău, că aceste picioare pline de vigoarea tinereţii erau de neatins, dar era bine că faţa pe care o purtau ele era numai farmec şi deloc ispita înmulţirii, viaţa era totuşi pentru ea doar materie primă şi nu sens, iar această materie primă devenea altceva, în care tot ceea ce era urîţenie vie se prefăcea într-o frumuseţe lipsită de simţuri.

Kopionkin deveni şi el grav în faţa coloanelor : el stima ceea ce era măreţ numai dacă acel ceva era frumos dar pentru el lipsit de sens. Dacă însă în măreţie descoperea un sens, o maşină uriaşă de pildă, Kopionkin o socotea o unealtă pentru oprimarea maselor şi în sufletul lui aspru o dispreţuia. În schimb în faţa lipsei de sens, ca acum în faţa acestor colonade, el simţea milă pentru sine şi ură pentru ţarism. Kopionkin considera ţarismul vinovat şi pentru faptul că el nu se emoţiona acum în faţa acestor imense picioare de femeie şi că doar după chipul întristat al lui Dvanov vedea că ar fi trebuit şi el să se întristeze.

- Ar fi bine să construim şi noi ceva universal şi remarcabil,

care să ocolească grijile, spuse Dvanov cu melancolie.

– Dintr-odată n-ai cum să construieşti, se îndoi Kopionkin. Burghezia ne-a îngrădit de lumea întreagă. Acum însă noi o să zidim, o să ridicăm stîlpi mai înalţi şi mai trainici şi nu asemenea bulane neruşinate.

La stînga, aidoma mormintelor unui cimitir sătesc se aflau în desişul de ierburi şi tufişuri rămăşiţele acareturilor şi ale caselor mai mici. Coloanele străjuiau o lume pustie, înmormîntată. Arbuştii nobili, decorativi, îşi înălţau trunchiurile subţiri deasupra acestei lumi moarte.

- Noi o să construim mai bine, şi pe toată suprafaţa pămîntului, nu numai prin anumite colţuri, priveşte, arătă Dvanov cu mîna, dar un simţ interior sever, necruţător îl preveni din adîncul său.

- Sigur o să construim : vorbă şi faptă, confirmă Kopionkin cu toată speranţa lui însufleţită. Cauza noastră e neobosită.

Kopionkin mîna acum caii după urmele unor tălpi omeneşti uriaşe.

- Oare cu ce-o fi încălţat ăsta ? se arăta Kopionkin tare mirat, şi îşi scoase sabia pentru cazul cînd s-ar fi ivit pe neaşteptate vreun gigant, paznic al vechii orînduiri. Moşierii aveau doar nişte huidume de-astea bine hrănite, vine una şi-ţi trage o scatoalcă de-ţi rupe tendoanele.

Lui Kopionkin îi plăcea cuvîntul, el îşi închipuia tendoanele ca pe nişte fringhii şi-i era teamă că s-ar putea rupe.

Călăreţii ajunseră la o uşă masivă, parcă pentru vecie făcută, care dădea spre demisolul casei dărăpănate. Urmele uriaşe duceau într-acolo ; în faţa uşii pămîntul era bătătorit, chinuit, suferind, nu mai creştea nici urmă de iarbă.

- Cine o fi ? se minună Kopionkin. De bună seamă un căpcăun. Acum o să sară la noi — fii gata, tovarăşe Dvanov!

Kopionkin chiar se înveseli ; entuziasmul lui era în alarmă. Precum copiii noaptea în pădure : spaima lor e înjumătăţită de curiozitate...Dvanov strigă :

- Tovarăşe Paşinţev ? Cine-i acolo ?

Nimeni, iarba tace în absenţa vîntului, ziua începe să se întunece.

- Tovarăşe Paşinţev !

- Ei ! se auzi depărtat şi colosal din umedele măruntaie răsunătoare ale pămîntului.

- Ieşi încoa, consătene ! comandă cu glas tare Kopionkin.

- Ei ! veni tenebros şi înăbuşit răspunsul din pîntecele beciului. Dar în sunetul acela nu se simţea nici teamă, nici dorinţa de a ieşi. Pesemne era culcat acolo de unde strigase.

Kopionkin şi Dvanov aşteptară ce aşteptară şi pe urmă se supărară.

Da' ieşi odată, ţi se spune ! răcni Kopionkin.

- Nici nu mă gîndesc, răspunse fără pripeală, necunoscutul. Du-te-n casa mare, ai în bucătărie şi pîine şi basamac.

Kopionkin cobori de pe cal şi lovi cu sabia în uşă.

- Ieşi afară — că arunc o grenadă !

Aici omul tăcu — poate aşteptînd cu interes grenada şi tot ce avea să se mai întîmple. Pe urmă însă răspunse :

- Aruncă jucăria ! Am aici un depozit întreg : detunătura o să te trimită direct în mă-ta !

Şi tăcu din nou. Kopionkin n-avea nici o grenadă.

- Hai, aruncă odată porcăria ! ceru din străfundurile lui necunoscutul cu linişte în glas. Ajută-mă să-mi verific şi artileria mea ; cu siguranţă bombele mele au ruginit şi s-au udat şi n-au să mai explodeze niciodată, lua-le-ar dracu !

- Aşaa !... spuse Kopionkin înciudat. Ei, atunci ieşi să primeşti un plic din partea tovarăşului Troţki.

Omul se gîndea şi tăcea.

- Ce tovarăş, cînd îi comandă pe toţi. Comandanţii revoluţiei nu-mi sînt mie tovarăşi. Mai bine aruncă bomba. Hai, că ne interesează !

Kopionkin scoase cu piciorul o cărămidă îngropată în pămînt şi o aruncă în uşă cu toată puterea. Uşa zornăi din fiare şi rămase din nou tăcută.

- N-a explodat, păgîna, materia din ea a îngheţat de frig, determină Kopionkin defecţiunea.

- Uite că şi ale mele tac ! răspunse cu seriozitate necunoscutul. Dar siguranţa i-ai scos-o ?Hai că ies să văd ce marcă e.

Un sunet metalic repetat, cineva păşea într-adevăr cu paşi de fier. Kopionkin îl aştepta cu sabia în teacă — curiozitatea îi biruise preeauţiunea.

Necunoscutul zornăia de-acum în apropiere, dar nu-şi grăbea pasul măsurat, biruindu-şi, probabil, greutatea propriilor sale forţe.

Uşa se deschise dintr-odată — nu era încuiată.

Kopionkin amuţi în faţa priveliştii şi făcu doi paşi înapoi — se aştepta la o grozăvie sau la o dezlegare fulgerătoare a misterului, omul se ivise, dar misterul continua.

Prin uşa deschisă ieşise un om nu prea înalt, în întregime ferecat în zale şi platoşe, coif şi sabie grea, încălţat în nişte vîrtoase cizme metalice — fiecare tureatcă articulată din cîte trei burlane de bronz, stîlcind de moarte iarba...

Faţa omului — în special fruntea şi bărbia — era apărată de borul coifului, viziera era lăsată. Toate laolaltă îl apărau pe ostaş de orice fel de lovituri din partea inamicului.

Omul însă era mic de stat şi deloc înfricoşător.

- Unde ţi-e grenada ? întrebă el răguşit şi subţire ; glasul lui bubuia înfundat numai cînd venea de departe, reflectat de obiectele metalice şi în vidul adăpostului lui, de fapt se dovedea a fi un sunet jalnic.

- Secătură ! exclamă fără mînie, dar şi fără bunăvoinţă Kopionkin, cercetîndu-l concentrat pe cavalerul din faţa lui.

Dvanov rîse deschis — el îşi dăduse imediat seama cui aparţine îmbrăcămintea ciudată pe care şi-o însuşise omul acesta. Rîdea însă pentru că observase pe casca veche, prinsă cu un şurub şi fixată cu o piuliţă, steaua armatei roşii.

- Ce vă distraţi, nemernicilor ? întrebă cavalerul cu sînge rece, încercînd să găsească grenada defectă. De aplecat, cavalerul nu se putea apleca, mătura doar iarba cu sabia, luptîndu-se neîncetat cu povara cuirasei.

- Nu mai căuta, ciumatule, luciul ăla nenorocit, îi spuse

Kopionkin serios, revenind la sentimentele sale normale. Vrem să dormim. Fîn ai ?

Locuinţa cavalerului se afla la demisolul dependinţelor conacului. Era o sală abia luminată de un opaiţ. Într-un colţ depărtat zăceau o grămadă de platoşe cavalereşti şi arme albe, iar într-altul — pe la mijloc — o piramidă de grenade manuale. În sală se mai afla o masă, lîngă masă — un taburet, iar pe masă — o sticlă cu o băutură necunoscută, poate chiar cu otravă. Pe sticlă era lipită cu pap o hîrtie pe care era scrisă, cu creion chimic, lozinca :

MOARTE BURJUILOR.

- Slobozeşte-mă pentru noapte ! se rugă cavalerul.

Kopionkin îl deshămă îndelung de îmbrăcămintea lui de moarte, mirîndu-se de părţile ei bine gîndite, deştepte, în cele din urmă cavalerul se dezmembra şi din învelişul de bronz apăru banalul tovarăş Paşinţev — un om de culoare maronie, la vreo treizeci şi şapte de ani şi fără unul din ochii neiertători, celălalt răminîndu-i însă cu atît mai atent.

- Hai să bem cîte un păhărel, spuse Paşinţev.

Dar Kopionkin nu se înrobise vreodată votcii ; o refuza cu bună ştiinţă, era o băutură nefolositoare pentru simţăminte.

Dvanov nu pricepea nici el rostul băuturii, aşa că Paşinţev bău de unul singur. El apucă sticla cu inscripţia „Moarte burjuilor" şi o răsturnă de-a dreptul în gîtlej

- Boală curată ! spuse golind recipientul, şi se aşeză cu faţa îmbunată.
- Ce, îţi place ? întrebă Kopionkin.
- Esenţă de sfeclă, explică Paşinţev. O fătucă nemăritată o fierbe, cu mîinile , curate, o băutură fără cusur, foarte parfumată, nenicule.
- Da' tu cine eşti ? se interesă înciudat Kopionkin.
- Eu personal sînt cineva, îl lămuri Paşinţev pe Kopionkin. Am adoptat o rezoluţie pentru mine însumi, că în nouă-

sutenouăşpe la noi s-a terminat totul — s-au dus armata, autoritatea şi rînduielile, iar pentru popor — treci din nou la aliniere, începînd de luni... Fir-ar să fie.

Paşinţev formulă pe scurt, cu mîna, momentul curent.

Dvanov încetă să se gîndească, ascultîndu-l domol pe cel care vorbea.

- Îţi mai aminteşti de anul nouăsuteopşpe şi nouăşpe? spunea Paşinţev cu lacrimi de bucurie în ochi. Timpul, pentru totdeauna pierdut trezea în el amintiri frenetice : în timp ce povestea, el dădea cu pumnul în masă ameninţînd tot ceea ce îl înconjura in pivniţa lui.

- De-acum n-o să mai fie nimic. Totul s-a terminat, îl convingea Paşinţev cu ură pe Kopionkin, care clipea din ochi. Totul s-a terminat; acu-i lege, a apărut deosebirea din nou între oameni — de parcă dracu' l-a pus pe om pe cîntar... Uită-te la mine — oare poţi tu să ştii neam de neamul tău ce se petrece aici ? Paşinţev îşi lovi ţeasta spre ceafă, acolo unde creierul trebuie că-i adunat ca să facă loc minţii. Păi aici, măi frate e loc pentru toate spaţiile. Şi aşa-i la fiecare. Iar pe mine vor să mă pună sub stăpînire. Cum înţelegi tu toate astea la un loc ? Ia spune — e înşelăciune ori ba ?

- Înşelăciune, se învoi cu simplitate sufletească Kopionkin.

- Păi vezi ? termină Paşinţev mulţumit. Aşa că acum eu ard, separat de toată pălălaia.

Paşinţev intuise în Kopionkin pe acelaşi orfan ai globului pămîntesc, aşa cum era el însuşi, şi în cuvinte însufleţite îl rugă să rămînă împreună pentru totdeauna.

- Ce-ţi mai trebuie ţie ? spunea Paşinţev uitînd de sine, bucuros să întîlnească un prieten. Trăieşte aici. Bea, mănîncă, am pus cinci putini cu mere la murat şi am uscat doi saci de mahorcă. O să trăim prieteneşte, o să cîntăm în iarba de sub pomi. Oamenii vin la mine cu miile — toată sărăcimea din comuna mea se bucură ; n-au alt liman afară de mine. În sat ei sînt sub observaţia Sovietelor, paznicii-comisari supraveghează oamenii,

rescomapul[1] îi cotrobăie de pîine şi în burtă, iar aici la mine nu se arată nici un oficial...

- Le e frică de tine, conchise Kopionkin, că umbli îmbrăcat în fier şi dormi pe bombe...

- Fără îndoială, se tem, fu Paşinţev de acord. Au vrut să-mi fie vecini, să ia moşia în evidenţă, dar eu i-am ieşit comisarului înainte cu tot hamaşamentul şi i-am fluturat bomba în faţă : lasă comuna în pace ! Altă dată au venit după cotă. I-am zis comisarului, bea, mănîncă, pui de căţea, dar dacă iei ceva pe deasupra numai duhoarea mai rămîne din tine. A băut comisarul o ceaşcă de basamac şi s-a dus : mulţumesc, zice, tovarăşe Paşinţev. I-am dat un pumn de seminţe de floarea-soarelui, l-am împins afară cu lemnul ăla carbonizat şi l-am trimis în raioane la oficiali...

- Şi acum care-i situaţia ? întrebă Kopionkin.

- Păi, nicicum ; trăiesc fără nici o conducere, şi-mi reuşeşte de minune. Am declarat aici rezervaţia, ca să nu se atingă autorităţile de ea şi păstrez revoluţia neştirbită, în starea ei eroică...

Dvanov desluşi pe perete nişte inscripţii în cărbune, făcute de o mînă tremurătoare, neobişnuită cu scrisul. Ridică opaiţul şi citi tablele legii murale, regulamentul rezervaţiei.

- Citeşte, citeşte, îl îndemnă Paşinţev cu dragă Inimă. Se întîmplă să taci şi să tot taci — de te saturi de tăcut şi începi să vorbeşti cu pereţii ; cînd stau mult timp singur, mă apucă nelinişţea.

Dvanov citi versurile de pe perete :

Burghezul nu mai e, dar truda a rămas
Din nou mujicul este pus la ham
Mă crede tu, ţărane muncitor.
Cu flori de cîmp mai dulce se trăieşte.
Aşa că lasă-te de-arat, de semănat, de secerat
Lasă pămîntul să rodească de la sine,
Iar tu trăieşte şi te veseleşte
Că două vieţi la rînd n-ai de trăit.

[1] *Responsabilul comisiei de aprovizionare.*

Ia-te de mîna dreaptă cu toţi cei din comună
Şi cîntă cu glas tare în auzul tuturor :
Destul ne-am întristat în sărăcie
E timpul să ne-ngrăşăm cu toţii-n măreţie
Jos trudele sărăcăcioase pămîntene
Pămîntul gratis ne va da mîncare.

Cineva ciocăni arar, gospodăreşte, in uşă.

- Ei, răspunse Paşinţev, basamacul din el se evapora treptat şi omul devenea tăcut.

- Maxim Stepanîci, se auzi de-afară, dă-ne voie să căutăm o joardă pentru hulube în marginea pădurii; mi s-a rupt la mijlocul drumului, de-o să rămînem la tine peste iarnă.

- Nu se poate, refuză Paşinţev. Pînă cînd o să vă tot învăţ ? Că doar am agăţat ordinul la hambar ; pămîntul e de sine roditor şi, prin urmare, al nimănui. Dacă ai fi luat fără să ceri, atunci ţi-aş fi permis...

Omul de afară, cîrîi bucuros.

- Ei, atunci mulţumim. De joarde n-am să mă ating, fiindcă le-am cerut, dar găsesc eu altceva să-mi dăruiesc.

Paşinţev spuse cu uşurinţă :

- Nu cere niciodată, psihologie sclavagistă, ci dăruieşte-ţi singur tot ce doreşti. Că nici de născut nu te-ai născut prin putere-a ta, ci pe gratis, aşa că trebuie să şi trăieşti fără socoteală.

- Întocmai, Maxim Stepanîci, confirmă cu deplină seriozitate solicitantul de dincolo de uşă... Din ce-npuci cu hapca, din aia trăieşti. Dacă n-ar fi fost moşia, jumătate din sat ar fi murit. E al cincilea an de cînd cărăm de aici bunuri ; bolşevicii sînt oameni drepţi. îţi mulţumim, Maxim Stepanîci.

Paşinţev se supără imediat :

- Iar o iei cu mulţumesc ! Nu mai lua nimic, drac împieliţat !

- Păi de ce, Maxim Stepanîci ? De ce mi-am mai vărsat eu atunci sîngele trei ani, pe poziţii ? Am venit împreună cu cumătrul, după un cazan de tuci, iar tu zici — nu îndrăzni...

- Iată patria ! îşi spuse Paşînţev adresîndu-se şi lui Kopion-

kin, iar apoi către uşă : Păi ziceaţi că aţi venit după hulubă ? Ş-acu spui — cazan !?

Celălalt nu se miră :

- Păi, batîr ceva să fie. Cîteodată se întîmplă să iei o găină şi vezi că pe jos stă trîntită o ţeavă de fier, dar singur n-o poţi urni, aşa că se tăvăleşte acolo. Din cauza asta şi este peste tot la noi în economie dezorganizare...

- Dacă tot sînteţi în doi, termină vorba Paşinţev, luaţi-vă un picior de muiere din stîlpii ăia albi. I-oţi găsi voi o întrebuinţare în gospodărie.

- Se poate, se declară mulţumit solicitantul. O să-l remorcăm, ne cioplim din el cahle.

Solicitantul plecă să cerceteze coloana, furtul trebuia cît mai lesnicios făcut.

La căderea nopţii Dvanov îi propuse lui Paşinţev să organizeze lucrurile mai bine ; nu moşia să fie cărată cu bucata în sat, ci satul să fie strămutat pe moşie.

- E mai puţină trudă, spunea Dvanov, şi în plus, moşia se află pe un loc înalt — pămîntul e aici mai mănos.

Paşinţev nu era de acord în ruptul capului.

- De cu primăvară se adună aici toţi desculţii guberniei — proletariatul cel mai pur. Şi-atunci ce-or să se facă ei ? Nu, dominaţia chiaburească n-am s-o permit aici.

Dvanov se gîndi că într-adevăr mujicii şi desculţii n-au cum să se împace. Pe de altă parte, însă, pămîntul gras se irosea de pomană — populaţia rezervaţiei nu seamănă şi nu culege nimic şi trăieşte de pe urma livezii şi din ce produce natura singură ; ciorba şi-o fac din lobodă şi urzici.

- Uite ce e, îi veni pe neaşteptate lui Dvanov o idee. Schimbă satul cu moşia : dă moşia mujicilor şi fă rezervaţia în sat. Oricum ţie ţi-e egal — importanţi sînt oamenii şi nu locul. Oamenii se chinuie în rîpă, iar tu stai singur pe colină !

Paşinţev se uită cu fericită mirare la Dvanov.

- Uite aşa-i minunat ! Aşaj am să şi fac. Mă şi duc mîine în sat să-i ridic pe mujici.

- Or să vină ? întrebă Kopionkin.

- Într-o singură zi or să fie cu toţii aici — exclamă Paşinţev cu înverşunată convingere şi chiar îşi urni nerăbdător trupul din loc. Ba chiar imediat mă duc ! se răzgîndi Paşinţev. Acum îl îndrăgise şi pe Dvanov. La început Dvanov nu-i plăcuse prea mult : stă şi tace, ştie probabil pe dinafară toate programele, statutele şi tezele — deştepţi din-ăştia nu-i plăceau lui Paşinţev. El văzuse că în viaţă proştii şi nefericiţii sînt mai buni decît deştepţii şi mai capabili să-şi schimbe viaţa întru libertate şi fericire în ascuns de toţi. Paşinţev era convins că muncitorii şi ţăranii sînt, desigur, mai proşti decît burjuii învăţaţi, în schimb au mai mult suflet, de unde şi soarta lor deosebită.

Kopionkin îl linişti pe Paşinţev spunîndu-i că n-are la ce se grăbi, oricum victoria este asigurată.

Paşinţev se învoi şi începu să povestească despre bălării. În timpul copilăriei! lui nenorocite, îi plăcea să privească cum cresc prin mei ierburile astea triste şi condamnate. El ştia că va veni o zi senină cînd muierile vor smulge fără milă, fir cu fir, ierburile sălbatice — albăstriţe, molotru şi scaieţi. Ierburile astea erau mai frumoase decît grînele nearătoase — florile lor semănau ca ochii trişti, ai copiilor, înainte de moarte, florile ştiau că vor fi rupte de nişte muieri îngălate. Dar ierburile acestea erau mai vii şi mai rezistente decît firavele grîne, după plecarea muierilor ele încolţeau din nou, mulţime nemăsurată şi nemuritoare.

- Tot aşa e şi cu sărăcimea ! le compara Paşinţev, regretînd că băuse toată „Moartea burjuilor". În noi e mai multă tărie şi noi sîntem mai inimoşi decît celelalte elemente...

Paşinţev nu putea fi îmblînzit în noaptea aceea. Îmbrăcîndu-şi zalele peste cămaşă, el ieşi pe moşie. Acolo era răcoare, dar el nu simţea frigul. Dimpotrivă, cerul înstelat şi conştiinţa staturii sale scunde sub cerul nopţii îl chemau spre un sentiment măreţ şi o neîntîrziată faptă de vitejie. Paşinţev se ruşină în faţa forţei imense a lumii nocturne şi, fără să se mai gîndească, dori să-şi afirme imediat demnitatea.

În clădirea principală trăiau cîţiva oameni definitiv lipsiţi de adăpost şi nicăieri înregistraţi — patru ferestre licăreau, la lumina

cuptorului încins ei îşi fierbeau mîncarea. Paşinţev bătu cu pumnul în fereastră, fără să-i pese de liniştea locatarilor.

Ieşi afară o fată ciufulită şi cu pîslari înalţi.

- Ce pofteşti , Maxim Stepanîci ? De ce dai alarma noaptea ?

Paşinţev se apropie de ea şi cu o simpatie însufleţită corectă toate defectele evidente ale fetei.

- Grunia, spuse el, lasă-mă să te sărut, porumbiţă nemăritată ! Bombele,mele s-au uscat şi nu mai explodează — voiam tocmai să dărîm cu ele coloanele, dar nu mai am cu ce. Lasă-mă să te îmbrăţişez tovărăşeşte.

Grunia îl lăsă.

- Ce s-a întîmplat cu tine — parcă erai un om serios ? Şi mai scoate-ţi fiarele de pe tine, că mă zgîrii...

Dar Paşinţev sărută scurt pieliţa întunecată a buzelor ei uscate şi se duse înapoi. El se simţea uşurat şi nu mai era atît de necăjit sub cerul măreţ ce se boltea deasupra lui. Tot ceea ce era mare ca volum şi de calitate deosebită trezea în Paşinţev nu desfătarea contemplativă, ci un sentiment bătăios — dorinţa de a depăşi în forţă şi importanţă acel lucru mare şi deosebit.

- Voi ce faceţi ? îi întrebă satisfăcut Paşinţev, fără nici un temei, pe cei doi veniţi.

- E timpul să dormim, căscă Kopionkin. Ai luat notă de regula noastră — îi vei transplanta pe mujici pe pămîntul încăpător ; ce să mai întîrziem de pomană la tine ?

- Mîine îi car aici pe mujici — fără nici un sabotaj ! confirmă Paşinţev ; dar voi mai rămîneţi oaspeţii mei, pentru întărirea legăturilor. Mîine o să vă pregătească Grunia prînzul. Ce-am eu aici, n-o să mai găsiţi voi nicăieri. Mă tot gîndesc cum să fac să-l poftesc aici pe Lenin — e totuşi conducătorul !

Kopionkin îl cercetă pe Paşinţev — pe Lenin îl vrea omul ăsta — şi îi aduse aminte :

- M-am uitat în lipsa ta la bombele tale — sînt toate stricate ; cum ai să domneşti tu ?

Paşinţev nu tăgădui :

- Sigur că sînt stricate : eu însumi le-am descărcat. Dar

poporul nu bănuieşte şi îl am la mînă doar cu politica — umblu îmbrăcat în fier, dorm pe bombe. Ai înţeles manevra de învăluire ai inamicului, cu forţe neînsemnate ? Să nu mă spui...

Opaiţul se stinse. Paşinţev explică situaţia.

- Eh, fraţilor, culcă-te care cum nimereşti — nu se mai vede nimic şi aşternuturi n-am. Eu, printre membrii societăţii, sînt unul trist...

- Fericit eşti, nu trist, preciză Kopionkin, încercînd să-şi găsească un culcuş.

Paşinţev răspunse fără supărare :

- Aici, frăţioare, e comuna vieţii noi şi nu aşezare muierească: n-avem perini.

Înaintea zorilor, lumea scăpată din măreţia sa stelară îşi schimbă strălucirea sclipitoare cu o lumină cenuşie. Noaptea pleca precum strălucitoarea cavalerie, pe pămînt pătrundea infanteria trudnicei zile de campanie.

Spre mirarea lui Kopionkin, Paşinţev aduse nişte berbec fript. Pe urmă cei doi călăreţi părăsiră rezervaţia, se îndreptau spre sud pe valea Ciornei Kalitva. Sub colonada albă stătea, în ţeapănul său echipament cavaleresc, privind în urma tovarăşilor săi de idei, Paşinţev.

*

* *

Şi din nou mergeau doi oameni călare pe caii lor, şi soarele se ridica deasupra ţării nevoiaşe.

Dvanov îşi plecă fruntea. Drumul neted şi mişcarea monotonă îi moleşeau gînduiile. Inima lui era un stăvilar in care loveau fără încetare apele umflate ale sentimentelor. Preschimbate în torent gînditor, sentimentele cădeau de cealaltă parte a stăvilarului şi uşurau sufletul omului. Deasupra; stăvilarului ardea nestins felinarul de strajă al acelui ciudat paznic nepărtinitor care doar somnolează în tine, în schimbul unei simbrii de nimic. Această lumină tremurătoare îi permitea uneori lui Dvanov să vadă cele două întinderi : lacul cald al sentimentelor în creştere şi, dincolo

de stăvilar, gîndul, în goana desfăşurării sale, răcindu-se din pricina iuţelii. Atunci lucrarea inimii, care-i hrănea, dar şi frîna conştiinţa lui Dvanov, era depăşită şi el putea fi fericit.

- S-o luăm la trap, tovarăşe Kopionkin ! spuse Dvanov, nerăbdător să ajungă la capătul acestui drum unde-l aştepta viitorul. În el creştea bucuria copilărească de a bate cuie în pereţi, de a transforma scaunele în corăbii şi de a demonta ceasurile deşteptătoare pentru a vedea ce au ele înăuntru. Deasupra inimii lui vibra înfricoşată lumina de o clipă pe care se întîmplă să o vezi uneori în cîmpie, în nopţile înăbuşitoare de vară. Era poate iubirea neîmplinită a tinereţii lui care acum trăia în el, parte din trupul lui, sau poate efortul de a se naşte din nou, mereu. Această stare îl făcea să vadă uneori năluci tulburi alcătuindu-se dintr-o dată şi atingînd fără să lase urme lacul cald al sentimentelor sale. El îl cerceta pe Kopionkin, care mergea cu suflet liniştit şi credinţă egală spre ţara nu prea depărtată a socialismului, unde prin forţa sentimentelor de prietenie ale omenirii va prinde din nou viaţă şi va trăi ca cetăţeană Roza Luxemburg.

Drumul o apuca pe o pantă de mai multe verste. Dacă o luai la goană de-a lungul ei, te desprindeai şi puteai chiar să zbori. În depărtări, peste valea tristă, şi întunecată, se stingea încetişor amurgul timpuriu.

- Kalitva ! arătă Kopionkin şi se bucură de parcă ar fi şi ajuns în apropierea ei. De sete, călăreţilor li se uscase şi scuipatul în gură.

Dvanov îşi aruncă privirile în peisajul sărăcăcios din faţa lui. Şi pămîntul şi cerul erau stoarse de atîta nefericire ; aici oamenii trăiau izolat unul de altul, inactivi, ei se stingeau aşa cum se sting lemnele nerînduite în rug.

- Uite materia primă a socialismului ! studie Dvanov ţara. Nici un edificiu — numai tristeţea naturii orfane !

În apropierea sloboziei Staraia Kalitva călăreţii întîlniră un om cu un sac. El îşi scoase căciula şi se înclină în faţa călăreţilor — potrivit vechiului obicei — că toţi oamenii sînt fraţi. Dvanov şi Kopionkin răspunseră şi ei printr-o înclinare şi toţi trei se simţiră bine.

- Tovarăşii au pornit-o la jaf, fir-ar ei ai dracului ! spuse pentru sine omul cu sacul, după ce se depărtă binişor.

La marginea sloboziei stăteau de strajă doi mujici : unul cu o carabină, altul cu un par dintr-un gard.

- Cine sînteţi ? îi întrebară, potrivit slujbei lor, pe Dvanov şi Kopionkin care se apropiaseră.

Kopionkin îşi opri calul şi cu mare efort încercă să înţeleagă însemnătatea unui asemenea post militar.

- Noi sîntem internaţionali ! îşi aminti Kopionkin denumirea Rozei Luxemburg : revoluţionar internaţional.

Străjile căzură pe gînduri.

- Nu cumva evrei ?

Kopionkin îşi scoasd sabia atît de încet, încît mujicii străjeri nu se temură de vreo primejdie.

- Pentru asemenea vorbe, te lichidez pe loc, rosti Kopionkin. Ştii tu cine sînt eu ? Na documentele.

Kopionkin îşi vîrî mîna în buzunar, dar n-avea niciodată la el nici acte, nici altfel de hîrtii, şi pipăi acolo numai nişte fărîmituri de pîine şi alte mărunţişuri.

- Adjutant de regiment ! se adresă Kopionkin lui Dvanov. Arată patrulei actele noastre...

Dvanov scoase un plic în care nu ştia nici el ce se află, dar pe care îl purta cu el pretutindeni de trei ani, şi-l aruncă pazei. Cei din post îl apucară cu lăcomie, bucurindu-se de rara ocazie de a-şi exercita atribuţiunile slujbei.

Kopionkin se aplecă şi, cu o mişcare îndemînatecă, smulse cu sabia flinta din mîinile străjerului, atingîndu-l, fără să-l rănească însă. Kopionkin avea în el talentul revoluţiei.

Cel din post îşi îndreptă mîna lovită.

– Ce viei, păgînule, nici noi nu sîntem roşii...

Kopionkin o întoarse.

– E multă armată la voi ? Şi din care ?

Mujicii se gîndiră, aşa şi pe dincolo, şi răspunseră cinstit:

- Cam o sută de capete, dar arme cam douăzeci de bucăţi în total... Timofei Plotnikov din Ispodnie Hutora e oaspetele nostru. Detaşamentul pentru cote s-a retras ieri cu pierderi.

Kopionkin le arătă drumul pe care venise :

- Înainte marş în direcţia asta — întîmpinaţi regimentul, aduceţi-mi-l încoa. Unde e comandamentul lui Plotnikov ?

- Lîngă biserică, la curtea starostelui, spuseră ţăranii şi-şi priviră cu tristeţe satul,voiau să ocolească întîmplările neplăcute.

– Eh, duceţi-vă repejor ! comandă Kopionkin şi-şi lovi calul cu teaca săbiei.

Dincolo de gardul împletit şedea pe vine o muiere, gata parcă să întîmpine moartea. Motivul pentru care stătea ghemuită se oprise în ea la jumătatea drumului

- Te picuri, babo ? spuse Kopionkin.

Muierea nu era babă, ci o femeie în vîrstă, plăcută la vedere. - Tu te-ai şi udat, nespălatule ! se înfurie pînă-n rădăcini muierea şi se ridică mînioasă şi cu fusta înfoiată.

Pierzîndu-şi parcă greutatea, calul lui Kopionkin o porni brusc într-un galop nebun, zvîrlind picioarele din faţă.

- Tovarăşe Dvanov, ia-te după mine, nu rămîne în urmă, strigă Kopionkin sclipind prin aer cu sabia pregătită.

Forţa Proletară tropăia greoaie. Din case Dvanov auzi zăngănit de sticle sparte. Pe uliţe nu era însă nimeni, nici măcar cîinii nu se repeziră la călăreţi.

Ocolind uliţele şi răspîntiile satului uriaş, Kopionkin o luă spre biserică. Dar Kalitva era un sat vechi de patru sute de ani ; unele uliţei erau zăgăzuite de case aşezate de-a curmezişul, altele se înfundau în gospodării noi şi coteau spre cîmp în poteci înguste, numai vara bătătorite.

Nimerind în încîlceala ulicioarelor, Kopionkin şi Dvanov se învîrteau pe loc. Kopionkin deschise nişte porţi şi o porni printre hambare, evitînd uliţele. Cîinii satului lătrară la început precaut şi solitar, pe urmă însă răspunzîndu-şi unul altuia, surescitaţi, izbucniră într-un singur urlet, dintr-o margine într-alta a satului.

Kopionkin strigă :

- Ei, tovarăşe Dvanov, acum croieşte-ţi drum fără să te opreşti.

Dvanov înţelese că trebuie să treacă prin sat în galop şi să se arunce în stepă de cealaltă parte a lui. Nu nimeriră însă :

ajungind pe uliţa mare, Kopionkin galopă drept în inima satului. Cuşniţele erau închise, iar izbele tăceau — parcă părăsite. Dădură doar peste un bătrîn care meşterea ceva la gardul de nuiele, dar nici acela nu se întoarse, obişnuit probabil cu răzmeriţe de tot felul.

Dvanov auzi un vaiet slab — i se păru că limba clopotului de la biserică se mişcă, abia atingînd metalul.

Uliţa cotea, dînd la iveală o mulţime de oameni, adunaţi lîngă o casă murdară, din cărămizi, unde odinioară se aflau depozitele de vin ale statului.

Oamenii vorbeau într-un singur glas greoi, risipit ; pînă la Dvanov ajungea numai un vuiet molcom. Kopionkin îşi întoarse faţa crispată, slăbită.

— Trage Dvanov! Acum e de noi !

Dvanov trase două focuri, undeva în direcţia bisericii şi se pomeni că strigă şi el, pe urmele lui Kopionkin, care se înflăcărase şi flutura de zor sabia. Gloata de ţărani se undui ca un val uniform, se văzură feţele oamenilor întoarse, apoi valul se rupse în şuvoaie care se împrăştiau în toate părţile. Alţii tropăiau pe loc, se agăţau de vecini. Cei care tropăiau erau mai primejdioşi decît cei care alergau ; spaima se strînsese într-un singur loc strîmt şi îi stingherea pe cei doi călăreţi temerari.

Dvanov trase în el mirosul paşnic al satului — miros de paie arse şi lapte încălzit — de la care îl apucă durerea de burtă ; acum el n-ar mai fi putut înghiţi nici măcar o fărîmă de sare. Se temea că va muri în braţele uriaşe şi calde ale satului, că se va sufoca în duhoarea cojoacelor de oaie, a oamenilor acum supuşi, învingîndu-şi totuşi duşmanul, nu prin furie nestăpînită, ci prin puhoiul lor.

Kopionkin se bucura însă de această gloată şi credea în victoria lui.

De la ferestrele casei pe lîngă care alergau de colo-colo oamenii răbufni dintr-o dată o salvă grăbită, puşti de calibre diferite — sunetul fiecărei împuşcături era deosebit. Kopionkin uitase de sine, o stare care izolează sentimentul vieţii într-un loc întunecos şi nu-i mai permite să se amestece în treburile

muritorilor. Cu mîna stingă Kopionkin trase cu naganul in casă, făcînd ţăndări geamurile.

Dvanov se trezi în prag. Nu-i mai rămînea decît să coboare de pe cal şi să fugă în casă. El trase în uşă — de la lovitura glontelui uşa se deschise încet şi Dvanov pătrunse înăuntru. În tindă mirosea a doctorie şi a tristeţe de om necunoscut şi lipsit de apărare. În cămară-zăcea un ţăran rănit mai de mult. Dvanov nu-l luă în consideraţie şi se repezi, prin bucătărie, drept în odaie. Acolo stătea în picioare un mujic roşcovan, cu mîna dreaptă, sănătoasă, ridicată deasupra capului, şi cu stînga, în care ţinea naganul, lăsată în jos — din ea picura rar sîngele, aşa cum se scurg după ploaie picături de pe frunze, numărîndu-i parcă omului aceluia clipele.

Fereastra camerei era spartă, dar Kopionkin nu se afla acolo.

- Aruncă arma ! spuse Dvanov.

Banditul şopti înspăimîntat ceva.

- Ei ! se înfurie Dvanov. Vrei să ţi-o scot cu glonţul din mînă ?

Ţăranul aruncă revolverul în propriul lui sînge : îi părea rău că trebuise să-şi ude arma şi să n-o predea uscată — aşa poate că l-ar fi iertat mai degrabă.

Dvanov nu ştia ce să facă mai departe cu prizonierul său rănit şi nici unde e Kopionkin. Gîfîia şi se aşeză în fotoliul chiaburesc de pluş. Mujicul stătea în picioare în faţa lui, neputîndu-şi stăpîni mîinile ce-i atîrnau.Dvanov se miră că nu semăna a bandit, ci era un mujic obişnuit şi puţin probabil bogat.

- Stai jos ! îi spuse Dvanov.Ţăranul nu se aşează.Eşti culac?
- Nu, noi aici sîntem ultimii oameni, spuse; ţăranul adevărul. Culacul nu se bate ; el are grîu mult — n-au cum să i-l ia pe tot...

Dvanov îl crezu şi se sperie ; el îşi aminti satele prin care trecuse, populate de oameni necăjiţi şi palizi.

- Să fi tras în mine cu mîna dreaptă, că doar stînga ţi-am rănit-o.

Banditul se uită la Dvanov şi se gîndi fără grabă — nu pentru propria lui salvare, ci amintindu-şi adevărul întreg.

- Sînt stîngaci. N-am apucat să fug, şi se spune că regimen-

tul vine în atac ; mi s-a făcut ciudă să mor de unul singur.

Dvanov se tulbură : el era în stare să gîndească în toate împrejurările. Acest ţăran îi sugera o anumită zădărnicie şi durere a revoluţiei, mai presus de tînăra ei inteligenţă. Dvanov începuse să simtă neliniştea satelor sărace, dar s-o descrie în cuvinte n-ar fi fost în stare.

„Prostii ! şovăi Dvanov în tăcere. Să-l împuşte Kopionkin, cind o veni. Iarba cînd creşte distruge terenul ; revoluţia e o chestie violentă şi o forţă a naturii... Ticălos ce eşti", se schimbă dintr-o dată şi fără consecvenţă gîndul lui Dvanov.

- Du-te acasă ! îi porunci el banditului. Acesta se îndreptă spre uşă cu spatele, uitîndu-se cu ochii vrăjiţi şi înţepeniţi la naganul din mîna lui Dvanov.Dvanov înţelese şi dinadins nu-şi ascunse revolverul, ca să nu se mişte şi să nu-l sperie pe acela. Stai ! strigă Dvanov. Ţăranul se opri supus. Au fost pe-aici pe la Voi ofiţerii albi ? Cine e Plotnikov ?

Banditul ora slăbit şi se chinuia să rămînă in picioare.

- Ba nu. N-a fost nimeni, răspunse ţăranul încetişor, nevoind să mintă. Îţi jur, om bun, nimeni. Plotnikov e un mujic dintre consătenii noştri...

Dvanov văzu că, de frică, banditul nu minte.

- Ci nu te mai teme ! Du-te liniştit în curte.

Banditul ieşi, avea încredere în Dvanov.

În fereastră zornăiră resturile de geam : în marş de stepă venise Forţa Proletară a lui Kopionkin.

- Unde te duci ? Cine eşti ? auzi Dvanov glasul lui Kopionkin.

Fără să mai asculte răspunsul, Kopionkin îl introduse pe banditul -prizonier în cămară. Ştii, tovarăşe Dvanov, aproape că l-am înhăţat chiar pe Plotnikov ăsta al lor — comunică Kopionkin clocotind din pieptul său agitat. Două dintre canaliile astea au fugit călare — eh, şi ce cai buni mai au ! Al meu e bun de arat, iar eu călare pe el lupt... Măcar am bucurie cu el — e un animal conştient... Ei, ce facem, trebuie să adunăm sfatul...

Kopionkin se căţără chiar el în clopotniţă şi trase clopotul de alarmă.Dvanov ieşi în tindă aşteptînd să se adune ţăranii. Mai

departe săreau în mijlocul drumului copiii şi, după ce priveau în direcţia lui Dvanov, fugeau înapoi. Nimeni nu răspundea urgentei chemări răsunătoare a lui Kopionkin.

Bătaia clopotului răsună tenebros peste marea slobozie, amestecînd egal răsuflarea şi geamătul omului. Dvanov asculta, uitînd de semnificaţia dangătului. El distingea în melodia clopotului alarma, credinţa şi îndoiala. Şi în revoluţie acţionează aceste pasiuni — nu numai mînaţi de o credinţă monolită acţionează oamenii, ci şi din îndoială.

De pridvor se apropie un mujic în şorţ şi fără căciulă, probabil fierar.

- De ce neliniştiţi oamenii ? întrebă el de-a dreptul. Duceţi-vă sănătoşi, prieteni-tovarăşi. Avem şi noi vreo zece proşti — ăsta ar fi tot sprijinul vostru de-aici...

Dvanov îl întrebă şi el direct pentru ce este supărat pe Puterea Sovietică.

- De-aia o să se isprăvească cu voi, fiindcă întîi împuşcaţi şi pe urmă întrebaţi, răspunse fierarul cu mînie. Sucită poveste : aţi dat pămîntul, dar luaţi grînele pînă la ultimul bob ; staţi-ar în gît pămîntul ăsta ! De pe urma ăstuia mujicului îi rămîne doar zarea. Pe cine v-aţi găsit voi să înşelaţi ?

Dvanov îl lămuri cum pătrund cotele în sîngele revoluţiei, întru hrana forţelor ei viitoare.

- Astea ţine-le pentru tine, i-o întoarse fierarul atotştiutor. A zecea parte a poporului sînt fie proşti, fie haimanale, pui de căţea, care neam de neamul lor n-au lucrat ţărăneşte şi se duc după cine-o fi. Dac-ar fi ţarul — şi pentru el s-ar găsi la noi o celulă de partid... Şi în partid la voi sînt tot netrebnici din ăştia... Tu spui — pîine pentru revoluţie! Un tîmpit, asta eşti ; vezi că oamenii mor — cui să-i mai rămînă revoluţia ta ? Iar războiul, zice-se, a trecut...

Fierarul se opri din vorbă, dîndu-şi seama că în faţa lui se află un om ciudat, aşa cum sînt toţi comuniştii: un om cumsecade, s-ar părea, dar care lucrează împotriva omului de rînd.

Dvanov zîmbi involuntar la ideea fierarului : sînt într-adevăr în popor vreo zece procente de oameni ciudaţi care s-ar dedica

oricărei cauze — şi revoluţiei şi mînăstirii, simt nevoia să plece în pelerinaj.

Veni şi Kopionkin ; acesta răspunse limpede tuturor reproşurilor fierarului :

- Tu nene, eşti un ticălos ! Noi trăim acum cu toţii la acelaşi nivel, iar tu ai vrea cam aşa : muncitorul să nu halească, iar tu să-ţi fierbi basamacul din grîu !

- La acelaşi nivel, dar nu neted ! îşi luă fierarul revanşa. Un căluş în gură — asta înţelegi tu din viaţa egală! Eu însumi, de cum m-am însurat, mă tot gîndesc la lucrul ăsta : s-a întîmplat că totdeauna ne-au comandat lunateci, iar poporul însuşi n-a luat niciodată puterea ; el, prietene, avea treburi mai serioase — hrănea proştii pe de-a moaca...

Fierarul rîse cu isteţime şi îşi răsuci o ţigară.

- Dar dacă s-ar desfiinţa cotele ? puse Dvanov întrebarea.

Fierarul parcă se înveseli, dar pe urmă se îmbufnă din nou.

- Nu se poate ! Aţi inventa voi ceva şi mai rău — las' mai bine să fie nenorocirea a veche ; cu atît mai mult cu cît ţăranii s-au şi învăţat să-şi îngroape griul...

- N-ai ce vorbi cu ăsta : e un ticălos ! îl preţălui Kopionkin pe interlocutor.

În jurul casei începu să se adune lume : veniră vreo opt bărbaţi şi se aşezară mai la o parte.Dvanov se apropie de ei : reieşi că sînt membri ai celulei din Kalitva scăpaţi teferi.

- Începe-ţi discursul ! îl luă fierarul peste picior. Toţi lunatecii sînt adunaţi, numai cîţiva lipsesc...

Fierarul tăcu, apoi vorbi din nou cu plăcere :

- Ascultă aici la mine. Noi avem cam cinci mii de oameni şi mari şi mici. Ţine minte, şi acum îţi prezic : ia a zecea parte dintre cei copţi la minte şi cînd în celulă or să fie tot pe-atîţia — atunci s-a terminat toată revoluţia.

- De ce ? nu înţelese Dvanov socoteala.

Fierarul explică înflăcărat :

- Atunci lunatecii or să ajungă la putere, iar poporul o să trăiască pe contul lui — amîndouă părţile vor fi mulţumite...

Kopionkin propuse adunării s-o pornească în goană după Plotnikov, fără să mai piardă nici un minut, ca să-l lichideze pînă nu apucă să-şi adune altă bandă. Dvanov află de la sătenii comunişti că Plotnikov intenţionase să declare mobilizarea, dar că nu reuşise nimic : două zile ţinuseră pe atunci adunările în care Plotnikov îi convingea pe toți să meargă voluntari la bandiţi. Şi astăzi se desfăşura o asemenea adunare tocmai cînd năvăliseră Dvanov şi Kopionkin. Plotnikov îi cunoaşte bine pe ţărani, e un mujic aprig, credincios consătenilor lui şi tocmai de aceea potrivnic întreg restului lumii. Mujicii îi poartă respect ca şi preotului care murise.

În timpul adunării venise în goană o muiere şi strigase:

- Mujicilor, la marginea satului sînt roşii — un regiment întreg călare vine încoace !

Cînd Kopionkin şi Dvanov se arătaseră pe uliţe, toti crezură că e regimentul.

– Să mergem, Dvanov ! se plictisi Kopionkin să tot asculte. Încotro duce drumul ăsta ? Cine vine cu noi ?

Comuniştii se fîstîciră.

- Drumul ăsta — spre satul Cernovka... Noi, tovarăşi, sîntem toti fără cai...

Kopionkin făcu înspre ei numai un gest de renunţare.

Fierarul îl privea cu atenţie pe Kopionkin şi se apropie de el.

– Atunci, cu bine — sau cum ! şi îi întinse mîna larg deschisă.

– Rămîi măcar tu cu bine, răspunse Kopionkin, dîndu-i mîna. Şi adu-ţi aminte de mine : cum începi să te agiţi, mă întorc înapoi şi te lichidez !

Fierarul nu se sperie :

- Aminteşte-ţi, aminteşte-ţi: pe mine mă cheamă Sotîh. Sînt unul singur aşa. Şi cînd vom ajunge să judecăm cum trebuie lucrurile, am să încalec eu singur numai cu vătraiul în mînă. Un cal îmi găsesc eu: că ăştia, vezi bine,sînt toţi fără cai, puii de căţea...

Sloboda Kalitva trăia pe, povîrnişul stepei înspre vale. Însăşi valea rîului Ciornaia Kalitva nu era altceva decît un desiş de bălării mlăştinoase.

În timp ce oamenii se certau şi se călcau în picioare unii pe alţii, natura îşi desfăşura munca ei milenară : rîul îmbătrînise, pajiştile necălcate de om din valea lui se otrăviseră cu apa mlaştinei, răzbătea numai pirul aspru şi stufărişul. Inertă, mătasea broaştei asculta acum doar glasul nepăsător al vîntului din vale. La sfîrşitul verii se duce aici totdeauna lupta peste puteri a şuvoiului împuţinat al rîului cu aluviunile nisipoase din rîpă, care, cu mătreaţa lor măruntă, despart pentru vecie rîul de marea depărtată.

— Iată, tovarăşe Dvanov, uită-te la stînga, arăta Kopionkin înspre azurul luncii inundate. Încă băieţandru, am fost pe aici cu tata : era un loc de neuitat. Pînă la o verstă ajungea izul plăcut al ierbii, iar acum şi apa-i putredă...

Dvanov întîlnise rareori în stepă asemenea lungi tărîmuri de văi misterioase. Oare de ce, murind, îşi opresc rîurile apele şi inundă cu zeama lor de nestrăbătut învelişul de iarbă al malurilor ? Cu siguranţă tot tărîmul din apropierea văii sărăceşte de pe urma morţii rîurilor. Kopionkin îi povesti lui Dvanov ce multe vite şi păsări avuseseră odinioară ţăranii de pe aceste meleaguri, pe cînd rîul era proaspăt şi plin de viaţă.

Întunecîndu-se, drumul de seară trecea pe marginea văii moarte. De la Kalitva pînă la Cernovka erau în total şase verste, dar călăreţii observaseră Cernovka încă de cînd trecuseră printr-o arie de treierat. În vremea aceea în Rusia se cheltuia pentru luminarea drumurilor tuturor popoarelor, dar pentru sine, în casele ţărăneşti, nu se ţinea lumină.

Kopionkin se duse să afle a cui putere era în sat, iar Dvanov rămase lîngă cai, la marginea satului.

Se lăsase noaptea — tulbure şi plictisitoare ; de astfel de nopţi se tem copiii după ce au visat urît prima oară : ei nu mai adorm atunci, îşi pîndesc mama, să nu doarmă nici ea, să-i păzească.

Oamenii maturi însă n-au mamă, iar Dvanov stătea azi singur la marginea satului duşmănos, observînd noaptea dezgheţată a stepei şi lacul răcoros al cerului de deasupra lui.

El se plimba încolo şi încoace, ascultind întunericul şi

socotind rar timpul.

– Cu mare greutate te-am găsit, spuse de departe Kopionkin, nevăzut. Ţi-a fost urît ? Ai să bei îndată nişte lapte.

Kopionkin nu aflase nimic — nici a cui este puterea în sat, nici dacă Plotnikov se afla acolo. În schimb făcuse rost de undeva de un ulcior cu lapte şi de o bucată de pîine.

După ce mîncară, Kopionkin şi Dvanov se duseră la Sovietul sătesc. Kopionkin descoperi izba cu firma Sovietului, dar nu era nimeni acolo, izba era dărăpănată de vreme ce şi în călimară nu era cerneală. Kopionkin îşi vîrîse degetul în călimară, verificînd dacă funcţionează sau nu puterea locală.

Dimineaţa veniră patru mujici, oameni mai în vîrstă, şi începură să se plîngă : toate stăpînirile îi lăsaseră baltă şi viaţa devenise îngrozitoare.

- Cine-o fi, măcar cineva să fie, cerură ţăranii, că aşa trăim aici rupţi de lume, vecinu-şi sugrumă vecinul. Oare se poate aşa, fără stăpînire ? Nici vîntul nu suflă după voia lui, dar noi trăim la voia întîmplării.

Stăpîniri fuseseră în Cernovka multe, dar se risipiseră toate. Puterea sovietică se descompusese şi ea, de la sine : ţăranul ales preşedinte încetase să mai funcţioneze: cinstire, spusese, e puţină, mă ştie toată lumea, iar putere fără cinstire nu există... Şi încetase să se mai ducă la Sovietul sătesc, să lucreze. Cernovcienii se duseseră la Kalitva să aducă în calitate de preşedinte un necunoscut, pe care tocmai de aceea să-l stimeze. Dar nici aşa nu ieşi nimic : la Kalitva li se spusese că nu au nici un fel de instrucţiuni în privinţa transferului preşedinţilor din alte locuri — alegeţi-vă unul destoinic din obştea voastră.

- Dar dacă noi n-avem destoinici ? se întristaseră cer novcienii. Noi sîntem toţi de-o seamă : unull e hoţ, altul puturos, altul are muiere afurisită — i-a pitit nădragii... Şi cu noi cum rămîne acum ?

- Vă e urît să trăiţi ? întrebă Dvanov compătimitor.

- Sîntem într-o fundătură. Prin toată Rusia, spun cei care-au trecut pe-aici, bîntuie un fel de gol care a înghiţit tot ; pe noi văd că ne-a ocolit : ne simţim tare nedreptăţiţi.

La ferestrele Sovietului mirosea a jilăveală de bălegar şi căldură de pământ arabil ; acest miros al satului, din bătrîni, amintea de linişte, şi de sămînţă, şi vorbitorii tăcură pe rînd. Dvanov ieşi afară să vadă de cai. Privi înveselit o vrabie jigărită, nevoiaşă, care lucra cu ciocul în bălegarul săţios de cal. Dvanov nu mai văzuse vrăbii de jumătate de an şi niciodată nu se întrebase prin ce colţ de pământ s-o fi aciuit. Multe lucruri bune trecuseră pe lîngă sărmana minte strîmtă a lui Dvanov, chiar şi propria lui viaţă dădea tîrcoale minţii, aşa cum pîrîul ocoleşte cîte-o piatră. Vrabia zbură pe gardul împletit. Din Soviet ieşiră ţăranii care plîngeau după stăpînire. Vrabia se smulse de pe gard şi-şi rosti din zbor cîntecul ei cenuşiu.

Un ţăran — ciupit de vărsat şi flămînd — se apropie de Dvanov; era dintre aceia care nu spun niciodată pe loc ce vor, încep discuţia de departe, cu lucruri neutre, încercînd, cu tenacitate, să descopere caracterul interlocutorului : va permite acesta oare să-i ceri ce-ţi trebuie ? Aşa să vorbeşti cu el toată noaptea despre faptul că pe pământ pravoslavia s-a zdruncinat, iar de fapt lui îi trebuie lemn pentru construcţie ! Buştenii şi i-a tăiat el şi singur de la fosta vilă oficială, dar vrea să ceară din nou lemn, ca să verifice indirect ce-o să i se întîmple pentru abuzul săvîrşit.

Ţăranul care se apropiase de Dvanov semăna întrucîtva cu vrabia care zburase — ca înfăţişare şi ca năravi : să-ţi priveşti viaţa ca pe o ocupaţie criminală şi să aştepţi clipă de clipă represaliile.

Dvanov îi ceru ţăranului să spună îndată şi pe şleau de ce are nevoie. Kopionkin îl ascultă şi el, dar pe urmă îl preveni pe Dvanov că în felul acesta mujicul nu-i va destăinui niciodată nimic : tu, tovarăşe Dvanov, spuse, trebuie să duci discuţia pas cu pas.

Mujicii rîseră şi înţeleseră : în faţa lor erau nişte oameni care nu puneau în primejdie pe nimeni, dar nici nu erau de vreun folos.

Vorbi ciupitul. Era sărac şi fără familie şi trebuia, potrivit hotărîrii obşteşti, să apere interesele celorlalţi.

Încetul cu încetul discuţia ajunse la terenurile agricole kalitviene, amestecate cu ale cernovcienilor. Apoi trecură la crîngul pe care şi-l disputau şi se opriră la problema puterii.

- Să avem stăpînire, măcar că nu ne trebuie, explica din amîndouă părţile ciupitul. Dacă priveşti stînd la mijloc — nu vezi capătul, dacă începi de la capete — durează prea mult. Gîndeşte-te şi tu...

Dvanov îl grăbi :

- Dacă aveţi duşmani, înseamnă că vă trebuie Puterea sovietică.

Ciupitul ştia însă despre ce e vorba.

- Duşmani n-am avea noi, dar vezi că primprejur e loc mult — poti veni încoa : pentru hoţ copeica altuia e mai scumpă decît rubla lui... Toate au rămas cum au fost — şi iarba creşte, şi vremea se schimbă, şi totuşi ne apucă ciuda : dar dacă, aşa lipsiţi de o stăpînire, am scăpat vreun chilipir ? Se spune că acum nu se mai iau cote, dar noi tot ne codim să semănăm... Şi alte uşurări s-au dat poporului — se împarte după numărul de guri, iar noi nu profităm !

Dvanov sări in sus : cum nu se mai iau cote —cine v-a spus ? Dar ciupitul nu ştia nici el cine : ori auzise într-adevăr acest lucru, ori i-o şoptise inima pe negîndite. Explicase numai aşa, în general — trecuse pe-acolo un dezertor fără nici un fel de acte şi, după ce mîncase caşă la ciupit, îi comunicase că nu mai sînt acum nici un fel de cote — că s-au dus mujicii la Lenin în turnul Kremlinului : stătuseră acolo trei nopţi şi născociseră diferite înlesniri.

Dvanov se întristă dintr-odată, intră în Soviet şi nu se mai înapoie. Mujicii se răspîndiră şi ei pe la casele lor, obişnuiţi cu demersurile fără rost.

- Ascultă-mă, tovarăşe Kopionkin ! i se adresă emoţionat Dvanov.

Cel mai mult se temea Kopionkin de nenorocirea altuia şi, băieţaş fiind, plînsese la înmormîntarea unui mujic necunoscut mai abitir decît văduva aceluia. El se întristă cu anticipaţie şi îşi întredeschise gura ca să audă mai bine.

- Tovarăşe Kopionkin ! spuse Dvanov. Ştii ceva — mi-a venit chef să mă duc la oraş... Aşteaptă-mă aici, că mă întorc curînd... Rămîi temporar preşedintele Sovietului, ca să nu-ţi fie urît, săracii or să se învoiască. Vezi şi tu, cum sînt...

– Păi ce-i mare lucru ? se bucură Kopionkin. Du-te, mă rog, sănătos, că şi un an întreg te aştept... Iar ca preşedinte mă aranjez eu — raionul ăsta trebuie săltat.

Seara Dvanov şi Kopionkin se sărutară în mijlocul drumului şi amîndurora li se făcu prosteşte ruşine.Dvanov plecă în noapte spre calea ferată.

Kopionkin rămase multă vreme pe uliţă, nemaivăzîndu-şi prietenul ; pe urmă se întoarse la Sovietul sătesc şi plînse în clădirea pustie. Toată noaptea stătu culcat, tăcut şi fără somn, cu inima neputincioasă. Împrejur satul nu se clintea, nu se făcea simţit măcar printr-un singur sunet viu, de parcă s-ar fi dezis pentru vecie de soarta lui păcătoasă. Numai cînd şi cînd foşneau sălciile golaşe în curtea pustie a Sovietului sătesc, lăsînd să se strecoare prin ele timpul către primăvară.

Kopionkin observa cum dincolo de ferestre întunericul se destrăma. Uneori îl străbătea o lumină palidă şi ofilită, mirosind a reveneală şi plictis, lumina unei noi zile, pustii. Poate că era dimineaţa care venea sau poate că era vreo rază de lună. rătăcitoare şi lipsită de viaţă.

În lunga linişte a nopţii Kopionkin îşi pierdea pe nesimţite încordarea simţurilor, de parcă singurătatea l-ar fi răcorit. Treptat, în conştiinţa lui îşi făcea loc lumina plăpîndă a îndoielii şi a compătimirii de sine. îşi îndreptă gîndurile spre Roza Luxemburg, dar văzu numai o femeie scofîlcită moartă, semănînd cu o lehuză sfîrşită de puteri. Atracţia gingaşă, care conferea inimii sale forţa voioasă şi transparentă a nădejdii, nu se mai născu acum în Kopionkin.

Mirat şi trist, el se învălui în noaptea cerească şi în oboseala de mulţi ani. În somn el nu se vedea pe sine, dar dacă s-ar fi văzut, s-ar fi speriat : pe laviţă dormea un bătrîn, un om sfîrşit, cu zbîrcituri adînci de mucenic pe un chip străin —unul care întreaga viaţă nu-şi făcuse sieşi nici un bine. Nu există o trecere

de la veghe la vis — în vis continua aceeaşi viaţă, doar cui sensul limpezit. Pentru a doua oară îşi văzu acum Kopionkin mama de multă vreme răposată — prima oară el o visase înaintea nunţii : mama pleca pe un drum murdar peste cîmp : spinarea ei era atît de slabă, încît prin cămaşa soioasă, pătrunsă de mirosul ciorbei de varză şi al copiilor, îi ieşeau în evidenţă coastele şi şira spinării ; mama pleca, încovoiată, fără nici o dojană pentru fiul ei. Kopionkin ştia că acolo unde se duce ea nu avea de nici unele şi fugi dînd ocol, prin vîlcea, ca să-i facă o colibă. Pe undeva, sub pădure, trăiau vara grădinari şi pepenari, şi Kopionkin se gîndea să-i aşeze coliba acolo, tocmai pentru ca mama să-şi găsească în pădure un alt tată şi un nou fiu.

Acum mama i se arătă în vis lui Kopionkin cu obişnuitul ei chip îndurerat: ea îşi ştergea cu marginea basmalei (ca să n-o murdărească de tot) colţul înlăcrimat şi zbîrcit al ochilor şi vorbea — micuţă şi uscată — în faţa băiatului ei mare :

– Iar ţi-ai găsit o tîrfuliţă, Stepuşka. Iar ţi-ai lăsat mama singură — s-o obidească oamenii, Dumnezeu să te ierte.

Mama îl ierta, ea îşi pierduse puterea asupra fiului născut din sîngele ei şi care o părăsise ca un ticălos.

Kopionkin le iubea la fel pe mama şi pe Roza, ele erau una şi aceeaşi fiinţă dintîi, tot aşa cum trecutul şi viitorul erau cuprinse în viaţa lui unică. El nu înţelegea cum, dar simţea că Roza îi conţine într-un fel copilăria, ea este o ipostază a mamei, nicidecum o insultă.

Lui Kopionkin i se strînse inima că mama o ocăra pe Roza.

– Mamă, a murit şi ea ca şi tine, spuse Kopionkin, înduioşat de supărarea neputincioasă a bătrînei.

Bătrîna îşi scoase basmaua — de altfel nici nu plîngea.

- Ei, feciorule, ascultă-i tu numai pe ei ! se puse mama pe cleveteală. O să-ţi sucească capul şi o să te şi lase aşa cum se cuvine, iar dacă te-nsori, n-ai să ai cu cine te culca : numai piele şi os, iar pe gît cap urîcios. Uite-ţi ibovnica, cum merge hăpăind : of, ticăloasa, bine te-a mai dus !...

Pe uliţă trecea Roza — micuţă, vioaie, adevărată, cu ochi negri şi trişti, ca în poza de la Sovietul sătesc. Kopionkin uită de

mamă şi sparse geamul ca s-o vadă mai bine pe Roza. Dincolo de geam era numai uliţa satului — pustie şi plicticoasă ca în toate satele vara, pe timp de secetă, şi arşiţă. Poza dispăruse. Dintr-o ulicioară zburătăci o găină care o luă bezmetic pe urmele înfundate ale roţilor, bătînd din aripile prăfuite. în urma ei ieşiră oameni, apoi alţi oameni, unii duceau un coşciug ieftin, nevopsit, dintr-acelea în care obştea îi îngroapă pe necunoscuţii fără neamuri.

În coşciug sta întinsă Roza — cu pete galbene pe obraz, ca la lehuze după o naştere nenorocită. În părul ei negru se strecura o cărunţeală nepotrivită, iar ochii i se înfundau sub frunte într-o renunţare obosită la tot ce e viu. Ea nu mai avea nevoie de nimeni, şi nici mujicii care-i duceau sicriul nu o iubeau. Ei făceau doar o muncă obştească, obligatorie, după cum le venea rîndul.

Kopionkin privi şi nu-i veni să creadă : în coşciug era întinsă nu Roza pe care o ştia el — aceea avea ochi vii şi gene lungi. Cu cît mai aproape o aduceau pe Roza, cu atît se întuneca faţa ei bătrînicioasă care nu văzuse niciodată altceva decît satele din jur şi sărăcia.

- Voi o înmormîntaţi pe mama ! strigă Kopionkin.
- Ba nu, e o femeie nemăritată ! spuse fără urmă de tristeţe un mujic şi îşi îndreptă ştergarul de pe umăr. Vezi, dragă doamne, nu putea şi ea să moară într-alt sat, ci taman aici a răposat : de parcă nu i-ar fi fost totuna...

Mujicul îşi făcea o anume socoteală. Kopionkin înţelese imediat şi-i linişti pe oamenii siliţi să muncească.

- De cum o îngropaţi, veniţi să vă cinstesc.

Se poate, răspunse acelaşi ţăran. E păcat să înmormîntezi pe uscatelea. Acum ea e roaba lui Dumnezeu, şi totuşi greu de ridicat, mai că-ţi taie umărul.

Kopionkin sta întins pe laviţă şi aştepta întoarcerea ţăranilor de la cimitir. De undeva sufla un curent rece. Kopionkin se ridică pentru a pune la loc geamul spart, dar toate ferestrele erau nevătămate. Trăgea din pricina vîntului dimineţii, iar în curte necheza, de mult neadăpată, Forţa Proletară. Kopionkin îşi potrivi hainele pe el, sughiţă şi ieşi afară. Cumpăna fîntînii din

vecini se legăna; dincolo de gard, o muiere tînără îşi dezmierda vaca, voia s-o mulgă mai uşor şi-i vorbea cu glas tare :

- Maşa, ei, Maşenka, nu te zburli, nu fi nesuferită. Cele bune să se-adune, cele rele să se spele.

Din stînga, uşurîndu-se de pe prag, un om desculţ îi striga fiului său nevăzut :

- Vaska, du iapa la adăpat!
- Bea tu, că ea-i adăpată !
- Vaska, du la măcinat griul, că acu-ţi dau cu asta-n cap.
- De ieri l-am măcinat : totul eu şi numai eu — mai macinăţi-l şi singur.

Vrăbiile se agitau prin ogrăzi, ca păsările de casă, şi fie rîndunelele cît de frumoase, dar ele pleacă toamna în ţări îmbelşugate, iar vrăbiile rămîn aici — să împartă frigul şi nevoile omeneşti. Este o pasăre cu adevărat proletară, care-şi ciuguleşte grăunţele cu amărăciune. Pe pămînt pot muri din pricina nenorocirilor îndelungate toate creaturile gingaşe, dar făpturi vitale ca mujicul şi vrabia vor supravieţui îndurînd pînă la venirea unei zile mai calde.

Kopionkin îi surise vrăbiei care reuşea să descopere nemaipomenite făgăduieli în viaţa ei măruntă şi zadarnică. Era limpede, în dimineaţa răcoroasă un vis necunoscut o încălzea, nu grăunţele. Nici Kopionkin nu avea destulă pîine, nu trăia îndestulat, ci dintr-o nădejde instinctivă.

- Aşa-i mai bine, spuse el fără să-şi desprindă privirile de la vrabia care muncea. Uite la ea : mică-mică, dar strîngătoare. De-ar fi şi omul aşa, omenirea ar fi înflorit de mult.

Mujicul de ieri, cel ciupit de vărsat, veni dis de dimineaţă. Kopionkin îl antrenă în discuţie, apoi se duse la el să prînzească şi, stînd la masă, îl întrebă pe negîndite :

- Este aici pe la voi unul Plotnikov ?

Ciupitul îl fixă pe Kopionkin cu un ochi ginditor, căutînd dedesubturile întrebării.

- Păi, Plotnikov sînt chiar eu. Da ce-ai cu el ? La noi în tot satul funcţionează numai trei nume de familie — Plotnikovii, Ganuşkinii şi încă Telnovii. Tu pe care Plotnikov îl cauţi ?

Kopionkin găsi :

- Pe ăl de are un armăsar roib — unul şmecher, chipeş, călăreşte ghemuit... îl ştii ?

- A, păi ăla e Vanka, iar eu sînt Feodor ! N-am nici o treabă cu el. Iar armăsarul îi şchioapătă de trei zile. Ai mare nevoie, de el ? Că mă duc îndată să ţi-l chem...

Feodor ciupitul plecă ; Kopionkin îşi scoase naganul şi-l puse pe masă. Muierea bolnavă a lui Feodor amuţi uitîndu-se de pe cuptor la Kopionkin şi începu de spaimă să sughiţă tot mai des.

- Ţi-ai adus, aşa, aminte de cineva ? o întrebă Kopionkin condescendent.

Muierea se schimonosi într-un zîmbet ca să-şi îmbuneze musafirul, dar nu reuşi să rostească nimic.

Feodor veni curînd cu Plotnikov. Plotnikov se dovedi a fi chiar mujicul acela desculţ care ţipase dimineaţa, din prag, la Vaska. Acum îşi încălţase pîslarii, iar în mîini îşi frămînta politicos o căciulă veche, încă dinainte de însurătoare. Plotnikov avea o înfăţişare fără nimic ieşit din comun ; ca să-l poţi dibui printre alţii de seama lui, trebuia mai întîi să trăieşti alături de el. Numai culoarea ochilor era mai rară — căpruie : culoarea hoţiei şi a gîndurilor ascunse. Kopionkin îl cercetă morocănos pe bandit. Plotnikov nu se intimidă, şi o întoarse :

- Ce te zgîieşti, îi cauţi pe-ai tăi ?

Kopionkin i-o reteză imediat :

- Ia spune, ai să mai răzvrăteşti poporul? Ai să mai ridici poporul contra Puterii sovietice? Spune de-a dreptul — da sau nu ?

Plotnikov înţelese firea lui Kopionkin şi se încruntă dinadins cu faţa plecată pentru a exprima şi supunerea şi regretul nesilit privind faptele sale ilegale.

- Nu, n-am să mai fac asta niciodată, spun drept.

Kopionkin tăcu, spre o mai mare severitate.

- Ei, atunci aminteşte-ţi de mine. Eu nu te judec, mă răfuiesc cu tine : cum aflu ceva — te-am şi smuls din rădăcină, te-ajung şi în mă-ta şi tot te omor... Du-te acum

la casa ta şi ia seama că sînt şi eu pe lume...

După ce plecă Plotnikov, ciupitul exclamă cu un icnet

de respect :

- Aşa da, aşa-i drept ! Prin urmare tu eşti puterea !

Kopionkin îl îndrăgise de-acum pe Feodor-ciupitul pentru stima lui gospodărească faţă de putere, cu atît mai mult cu cît şi Dvanov spusese că Puterea sovietică este împărăţia oamenilor de la natură neînsemnaţi, cenuşii, neştiutori.

- Ce putere ?! spuse Kopionkin. Noi sîntem forţa naturii.

*

* *

Casele de la oraş i se părură lui Dvanov mult prea mari : ochiul lui se obişnuise cu izbele şi stepa.

Vara strălucea deasupra oraşului şi păsările, care apucaseră să se înmulţească, cîntau printre clădiri şi pe stîlpii de telegraf. Cînd Dvanov părăsise oraşul, acesta era o cetate severă în care conta numai slujirea disciplinată a revoluţiei şi pentru acest ţel neschimbat trăiau şi sufereau zi de zi şi muncitori, funcţionari şi ostaşi ai Armatei Roşii; noaptea existau numai străjile care verificau actele trecătorilor neliniştiţi, întîrziaţi. Acum Dvanov vedea oraşul nu ca pe un loc al sacralităţii din care lipseau oamenii, ci ca pe o aşezare sărbătorească, în lumina verii.

La început a crezut că în oraş sînt albii. La gară era un bufet unde, fără coadă şi fără cartelă, se vindeau chifle cenuşii. Alături de gară, la baza comapgubului[1] atîma un anunţ proaspăt, cu litere care se scurgeau din pricina culorilor de proastă calitate. Anunţul era scris scurt şi meşteşugăreşte :

„VÎNZARE PENTRU TOȚI CETĂŢENII. PÎINE ANTEBELICĂ, PEŞTE ANTEBELIC, CARNE PROASPĂTĂ, MURĂTURI DE PRODUCŢIE PROPRIE".

Sub anunţ era adăugată o firmă scrisă cu litere mărunte :

,, Arduliant, Romm, Kolesnikov & Co".

[1] *Comitetul gubernial pentru aprovizionare — prescurtare uzuală.*

Dvanov hotărî că totul e făcut aşa dinadins şi intră în prăvălie. Acolo el constată o utilare comercială normală, ca în copilăria sa timpurie şi de mult uitată : tejghele acoperite cu sticlă, rafturi pe pereţi, un cîntar perfecţionat în locul balanţei cu arc, vînzători amabili în locul agenţilor de la bazalimente, o mulţime vioaie de cumpărători şi rezerve de produse cu miros de bunăstare.

– Asta nu mai e distribgub[1], e comerţ adevărat, spunea cu simpatie unul dintre cei care căscau gura.Dvanov îi aruncă o privire duşmănoasă. Omul nu se fîstici sub această privire ci, dimpotrivă, îi zîmbi triumfător : pasămite, ce te uiţi aşa, mă bucur de un fapt legal !

Pe lîngă cumpărători se afla o mulţime de oameni : erau pur şi simplu observatori, viu interesaţi de îmbucurătorul eveniment. Erau mai numeroşi decît cumpărătorii, dar participau şi ei, indirect, la negoţ. Cîte unul se apropia de pîine, rupea o bucăţică şi o vîra în gură. Vînzătorul aştepta fără nici o obiecţie urmarea. Amatorul de comerţ clefăia îndelung bucăţica de pîine, învîrtind-o cu limba în tot felul şi adîncit în cugetări ; apoi îi comunica vînză- torului aprecierea :

- Un pic amăruie ! Un pic de tot ! Cu drojdie o faceţi?
- Cu maia, spunea vînzătorul.
- Aha, asta se şi simte. Încolo, nimic de zis — nu-i măcinată la normă, e coaptă gospodăreşte — nimic de zis !

Omul se îndrepta spre carne, o pipăia îndelung cu tandreţe.

- Să vă tai o bucată ? spunea negustorul.
- Mă uit, nu cumva e de cal ? cerceta omul. Dar nu, că are puţine vine şi nici spumă nu se vede. Că ştii, carnea de cal, în loc de supă, numai spumă face ; stomacul meu n-o primeşte, sînt cam bolnăvicios...

Negustorul, lăsînd la o parte jignirea, apuca fără teamă carnea :

- Asta, de cal ? Asta-i carne albă cerchizească — numai fileu. Uite că-i caldă — şi se desface în dinţi. Poţi s-o mănînci şi crudă, ca brînza de vaci.

---

[1] *Punct de distribuire gubernial —prescurtare uzuală.*

Omul satisfăcut se îndrepta spre mulţimea observatorilor şi raporta detaliat despre descoperirile făcute.

Observatorii analizau cu simpatie, fără să-şi părăsească posturile, toate funcţiile comerţului. Doi dintre ei nu rezistară şi se duseră să le ajute vînzătorilor, care ştergeau praful de pe tejghele, luau de asemenea cu pana praful, de pe cîntare pentru o mai mare exactitate şi reglau daraua. Unul dintre aceşti voluntari decupa hîrtiuţe, scria pe ele denumirea mărfurilor, apoi le făcea picioruşe din sîrmuliţe, şi înfigea picioruşele în mărfurile corespunzătoare ; deasupra fiecărei mărfi apăru un mic anunţ, care-l aducea repede pe cumpărător la o deplină înţelegere a lucrurilor. În lada cu grăunţe voluntarul înfipsese — ,,mei" în carnea de vită — „carne proaspătă de vacă" şi aşa mai departe, corespunzător cu explicaţia normală a mărfurilor.

Prietenii Îi admirau grija. Aceştia erau precursorii optimizatorilor din viitoarele slujbe de stat, care-şi devansau timpul. Cumpărătorii intrau, citeau şi erau mai încrezători în marfa etichetată.

O bătrînică intră în prăvălie şi privi îndelung interiorul. Capul îi tremura de bătrîneţea sporită de foame, centrii inhibatori îi slăbiseră, şi din nas şi din ochi mustea o umezeală nedorită. Bătrînică se duse la vînzător şi îi întinse cartela cusută pe la rupturi cu aţă grosolană.

- Nu-i nevoie, mătuşică, o eliberăm şi aşa, declară vînzătorul. După ce ţi-au murit copiii ce-ai mai mîncat ?

- Am ajuns oare să trăiesc şi vremea asta ? spuse bătrînică mişcată.

- Ai ajuns-o. Lenin a luat, Lenin a dat.

Bătrînică murmură :

- El, maică — şi plînse cu lacrimi grele, de parcă ar mai fi avut de trăit în viaţa asta atît de bună încă vreo patruzeci de ani. Vînzătorul îi dădu o bucată de pîine coaptă, pentru drumul de întoarcere, răscumpărînd astfel păcatele comunismului de război.

Dvanov înţelese eă e un lucru serios, că revoluţia se schimbase la faţă. Pînă la casa lui nu-i mai ieşiră în cale alte prăvălii, dar piroşti şi gogoşi se vindeau pe la toate colţurile. Oamenii cumpărau, mîncau şi vorbeau despre mîncare. Oraşul petrecea

sătul. Acum ştia toată lumea că grîul creşte cu greu, că viaţa plantei e complicată şi gingaşă, ca şi a omului, că razele soarelui storc sudoarea muncii chinuitoare care udă pămîntul ; oamenii se obişnuiseră acum să privească cerul şi să fie alături de agricultori, pentru ca timpul să fie totdeauna cel potrivit, pentru ca zăpada să se topească la vreme şi apa să nu rămînă pe cîmpuri ca o pojghiţă de gheaţă : asta dăunează semănăturilor de toamnă. Oamenii învăţaseră multe lucruri mai înainte necunoscute — profesiile lor se lărgeau, sentimentul vieţii devenise obştesc. De aceea savurau ei acum gogoşile, nu numai săturîndu-se dar şi învăţînd respectul faţă de o muncă necunoscută ; desfătarea era dublă. De aceea oamenii, luînd hrana, îşi ţineau mîna căuş sub gură, ca să nu scape nici firimiturile, pe care le mîncau după aceea.

Pe bulevarde treceau mulţimile, contemplînd viaţa, şi pentru ei nouă. Mulţi mîncaseră cu o zi înainte carne şi simţeau o neobişnuită energie sub presiune. Era duminică — o zi aproape zăpuşitoare : căldura aerului de vară era răcorită doar de vîntul ce hoinărea dinspre cîmpurile depărtate.

Uneori pe lîngă clădiri şedeau cerşetori şi ocărau cu bună ştiinţă Puterea sovietică, deşi trecătorii le dădeau bani, ca semn al înlesnirii vieţii : în ultimii patru ani dispăruseră din oraş cerşetorii şi porumbeii.

Dvanov străbătu o piaţetă, intimidat de mulţime, el se deprinsese cu libertatea spaţiului din stepă. În pas cu el merse cîtăva vreme o fată, care semăna cu Sonia — aceeaşi faţă slăbuţă şi gingaşă, puţin încruntată. Ochii fetei acesteia erau însă mai închişi la culoare decît ai Soniei, şi mai lenţi, de parcă ar fi avut o grijă încă nerezolvată, ei priveau pe jumătate închişi şi îşi ascundeau tristeţea. În socialism Sonia va deveni Sofia Alexandrovna, gîndi Dvanov. Trece vremea.

*
* *

Ca să-i păstreze cît de cît întregi spre amintire, Zahar Pavlovici şedea în tindă şi curăţa pantofiorii prăpădiţi ai copilului Alexandr. El îl îmbrăţişă pe Saşa şi plînse, căci dragostea lui pentru fiul adoptiv creştea cu fiecare zi. Iar Dvanov, strîngîndu-l în braţe pe Zahar Pavlovici, se gîndea : ce-o să ne facem în comunism cu taţii şi mamele ?

Seara,Dvanov se duse la Şumilin ; mulţi dintre cei care umpleau strada se îndreptau spre ibovnicele lor. Oamenii începuseră să se hrănească mai bine şi să-şi simtă oarecum sufletul. Dar stelele nu-i mai fermecau ca altădată, acum marile spaţii infinite îi plictiseau pe oameni : ei erau convinşi că steaua este totdeauna o mînă de grîu primită pe cartelă, iar idealul este vegheat cu străşnicie de păduchele purtător de tifos.

Şumilin prînzea şi-l pofti şi pe Dvanov să mănince.

Ceasul deşteptător ticăia pe masă şi în gînd Şumilin îl invidia : ceasul trudeşte tot timpul, iar eu pierd vremea şi cu somnul. Dvanov însă nu invidia timpul : rezerva lui de viaţă el şi-o ştia în siguranţă şi era sigur că va reuşi să ajungă din urmă ceasul.

- Mîncarea nu mai are timp să fiarbă, spuse Şumilin. Trebuie să mergem la adunarea de partid. Vii şi tu, sau te-ai făcut mai deştept ca noi toţi ?

Dvanov tăcea. Pe drum spre raion Dvanov povesti cum se pricepu mai bine, ce a făcut el în gubernie, dar îşi dădu seama că pe Şumilin nu-l interesează.

- Am auzit, am auzit, spuse Şumilin. Pe tine, aiuritule, te-am trimis pur şi simplu să vezi — ce şi cum. Că eu mă tot uit prin hîrţoage — acolo nu se vede nimic, iar tu ai ochii proaspeţi. În loc de asta ai făcut acolo o harababură întreagă. Cine altul decît tine i-a asmuţit pe mujici să taie pădurea Bitterman, pui de căţea ? Ţi-ai adunat la un loc nişte chiştoace de oameni şi ai luat-o brambura cu ei...

Dvanov roşi de necaz şi ruşine.

- Nu-s chiştoace, tovarăşe Şumilin... Ei îţi mai fac încă trei revoluţii, fără să crîcnească, dacă e nevoie...

Şumilin n-avea chef de taifas ; însemna fără îndoială că hîrtiile lui erau mai sigure decît oamenii. Aşa că merseră mai departe în tăcere, sfiindu-se unul de celălalt.

Prin uşile deschise ale sălii Sovietului orăşenesc, unde trebuia să se ţină şedinţa de partid, vijîia aerul parcă venit de la un ventilator. Lăcătuşul Gopner întîmpina aerul cu palma deschisă şi-i spunea tovarăşului Fufaev că aici e o presiune de două atmosfere.

- Dacă ar fi să aduni tot partidul în sala asta, raţiona Gopner, s-ar putea pune în funcţiune cu siguranţă o staţie electrică, numai pe baza respiraţiei partinice, al dracului să fie !

Fufaev privea posomorit lumina electrică şi se simţea stingherit că şedinţa întîrzie să înceapă. Micul Gopner mai născoci încă vreo cîteva calcule tehnice şi i le comunică lui Fufaev. Probabil că Gopner n-avea cu cine sta de vorbă acasă şi se bucura de mulţimea oamenilor.

- Tu te tot preumbli şi te tot gîndeşti. spuse supus şi subtil Fufaev şi oftă din pieptul său ca dintr-o movilă de oase, motiv pentru care toate cămăşile ii plesniseră de mult şi umbla cu ele cîrpite. Ar fi însă timpul ca toţi să tăcem şi să ne apucăm de treabă pe scară mare.

Gopner se mira, pentru ce-i dăduseră lui Fufaev două ordine Steagul Roşu. Fufaev însuşi nu-i vorbea niciodată despre acest lucru preferînd trecutului, viitorul. El considera trecutul pentru totdeauna nimicit şi inutil, şi nu-şi ţinea decoraţiile pe piept, ci în lada de acasă. Despre ordine aflase Gopner de la nevasta lăudăroasă a lui Fufaev, care cunoştea atît de bine viaţa soţului ei, de parcă l-ar fi născut chiar ea.

Un lucru nu ştia — pentru ce se dau raţiile şi decoraţiile. Bărbatul însă îi spusese : pentru serviciu, Polia. Aşa se cuvine. Nevasta se liniştise, închipuindu-şi slujba ca pe o activitate de conţopist înţr-o clădire a statului.

Fufaev era — dacă-l priveai de departe — un om cu faţă fioroasă, dar din apropiere avea ochii paşnici şi visători. Capul lui mare arăta clar o anumită forţă primară a unei minţi tăcute, tînjind în craniul ei. În ciuda trecutelor sale fapte vitejeşti de

arme, consemnate numai în listele comandamentelor trecute in rezervă, Fufaev era îndrăgostit de agricultură şi în genere de munca productivă liniştită. Acum el conducea un gubutil[1] şi era obligat, prin funcţia ce-o îndeplinea, să născocească permanent cîte ceva ; acest lucru se dovedi a-i fi la îndemînă : ultima sa întreprindere fusese instituirea reţelei guberniale, a bazelor de bălegar, de unde se livrau ţărănimii sărace, fără cai, îngrăşăminte pe bonuri, pentru ameliorarea terenurilor. El nu se oprise însă la succesele repurtate şi de dimineaţă făcea cu şareta lui ocolul oraşului, uitîndu-se pe străzi, intrînd prin curţile dosnice şi inte- rogîndu-i pe cerşetorii întîlniţf, pentru a mai descoperi tot felul de vechituri în vederea utilizării lor de către stat. Cu Gopner se întîlnise tot pe terenul larg al utilităţilor. Fufaev îi întreba pe toţi la fel de serios :

- Tovarăşe, statul nostru nu e chiar atît de bogat, n-ai cumva ceva care să nu-ţi trebuiască, deşeuri pe care să le folosim ?

- De pildă ce ? întreba careva dintre tovarăşi.

Fufaev nu se încurca :

- Orice lucru uzat. heprelucrat, vreun bureţel de spălat, sau orişice alt produs, nu concret...

– Fufaev, eşti bolnav la cap ! se zăpăcea tovarăşul. Ce fel de bureţel mai vrei ? Şi eu mă bat acum la baia de aburi, cu nuieluşe...

Totuşi, uneori i se mai dădeau lui Fufaev şi sfaturi practice, de pildă — să folosească arhivele dinainte de revoluţie pentru încălzirea leagănelor de copii, sau să cosească în mod sistematic buruienile de pe ulicioarele înfundate, pentru ca apoi, cu nutreţul gata pregătit, să organizeze o gospodărie dezvoltată pentru creşterea caprelor de lapte, în vederea aprovizionării cu lapte ieftin a invalizilor din războiul civil şi a săracilor.

Nopţile Fufaev vedea în vis tot felul de vechituri folositoare, nişte baloturi compacte de forme nedefinite. Şi se trezea îngrozit căci era un om cinstit şi avea o slujbă de mare răspundere. Gopner i-a propus odată să nu se mai agite peste puteri, mai

[1] *întreprindere de colectare a deşeurilor utile — prescurtare uzuală.*

bine — îi spusese — să ordone printr-o circulară locuitorilor lumii vechi să-şi păzească, fără răgaz, boarfele, pentru cazul în care ele ar deveni trebuincioase revoluţiei ; dar oricum ele nu pot deveni trebuincioase — lumea cea nouă se va construi dintr-un material veşnic, care nu va ajunge niciodată bun de aruncat.

Fufaev se linişti întrucîtva şi coşmarurile cu acele volume nedefinite îl chinuiră mai rar.

Şumilin îi cunoştea şi pe Fufaev şi pe Gopner, dar Dvanov numai pe ultimul.

- Bună ziua, Feodor Feodorovici, îi spuse Dvanov lui Gopner. Cum o mai duceţi ?

- Reglementar, răspunse Gopner. Numai pîinea se vinde la liber, blestemată să fie !

Şumilin discuta cu Fufaev. Comgubul[1] se pregătea să-l numească pe acesta preşedintele comisiei de ajutorare a soldaţilor Armatei Roşii răniţi sau bolnavi. Fufaev era de acord, obişnuit după război cu sarcini neînsemnate. Mulţi comandanţi lucrau şi ei la asigurări sociale, sindicat, case de ajutor reciproc şi alte instituţii fără prea mare greutate pentru soarta revoluţiei ; cînd acestor instituţii li se imputa faptul că se tîrăsc în coada revoluţiei, acestea îşi părăseau locul din coadă şi se instalau pe grumazul revoluţiei. Militarii, nu se ştie de ce, erau plini de respect faţă de orice însărcinare şi, în numele disciplinei de fier, erau totdeauna gata să conducă chiar şi un „colţ roşu", după ce avuseseră în trecut comanda unei divizii.

Auzind glasul nemulţumit al lui Gopner, Şumilin se întoarse spre el :

- Ce-i cu tine, ţi-a fost raţia prea mare ? nu ţi-e pe plac comerţul liber ? *

- Nu-mi place în ruptul capului, declară imediat, sinceritate, Gopner. Tu ce crezi, hrana şi revoluţia pot face casă bună ? Nu şi nu, să fiu al dracului dacă pot !

- Dar ce fel de libertate poate avea flămîndul ? zîmbi Şumilin cu un dispreţ oarecum intelectual. Gopner ridică tonul, însufleţit :

---

[1] *Comitetul gubernial — prescurtare uzuală.*

- Iar eu îţi spun că noi toţi sîntem tovarăşi numai în aceeaşi nenorocire. Şi dacă va fi pîine şi avere — nici un om n-o să se mai arate ! Ce fel de libertate vei avea, cînd pîinea se va acri în burtă la fiecare, iar tu îl vei urmări cu inima ! Ideea îl îndrăgeşte pe slăbănog şi amărît... Cînd ai mai pomenit tu ca oamenii graşi să trăiască liberi ?
- Dar tu istorie ai citit ? se îndoi Şumilin.
- Eu deduc ! clipi Gopner.
- Şi ce-ai dedus ?
- Faptul că pîinea şi orice altă materie trebuie distruse şi nu acumulate. De vreme ce nu poţi face pentru om binele cel mai mare — atunci dă-i măcar pîine. Dar noi parcă voiam să-i dăm binele cel mai mare...

În sală se sună începutul şedinţei.

- Să mergem să discutăm un pic, îi spuse Gopner lui Dvanov. Căci doar acum, şi eu şi tu, nu mai sîntem obiect, ci subiect, fie blestemaţi: vorbesc, dar de înţeles, nu înţeleg unde-i cinstea că în loc de obiect sînt subiect.

La ordinea de zi era o singură problemă — noua politică economică. Gopner a căzut dintr-odată pe gînduri — nu-i plăceau nici politica, nici economia ; calculele, îşi zicea, se potrivesc doar maşinilor, iar în viaţă există numai diferenţe şi unităţi.

Secretarul comgubului, fost tehnician la căile ferate, nu prea recunoştea folosul şedinţelor — vedea în ele o formalitate, întrucît omul muncitor oricum nu reuşea să gîndească cu viteza cu care se vorbeşte : gîndul acţionează în cazul proletarului prin sentiment şi nu sub chelie. De aceea, secretarul îi scurta, de obicei, pe oratori :

- Restringe-te, restrînge-te, tovarăşe, în timp ce tu flecăreşti, detaşamentele alimentare se zbat şi fac rost de pîine, nu uita de asta !

Iar uneori se adresa pur şi simplu adunării :

- Tovarăşi, a înţeles cineva ceva ? Eu n-am înţeles nimic. Pentru noi e important să ştim, rostea răspicat şi de pe acum supărat secretarul, ce avem de făcut cînd ieşim de aici pe uşă.

Iar ăsta ni se tot plînge de nu ştiu ce condiţii obiective. Eu spun — cînd e revoluţie, nu mai sînt condiţii obiective...

- Aşa-i ! răspundea adunarea. Oricum, şi de nu ar fi fost aşa, oamenii erau atît de mulţi, încît ar fi ieşit tot pe-a lor.

Acum secretarul comgubului avea o faţă mohorîtă ; era un om în vîrstă şi în secret dorea să fie trimis să conducă vreo căsuţă de lectură, unde ar fi putut construi socialismul cu metode manuale şi l-ar fi putut în felul acesta face vizibil tuturor. Informările, rapoartele, buletinele şi circularele începuseră să ruineze sănătatea secretarului ; luîndu-le acasă, nu le mai aducea înapoi, iar responsabilului cu hîrţoagele îi spunea după accca : „Ştii, tovarăşe Molelnikov, băieţaşul meu le-a ars pe cînd dormeam pe cuptor. M-am trezit şi în cuptor — cenuşă. Hai să încercăm să nu mai trimitem copiile, să vedem — izbucneşte contrarevoluţia sau nu ?" „Haide, consimţea Molelnikov. Cu hîrtiile, e limpede, nu faci nimic — acolo sînt scrise, numai noţiuni : să ţii gubernia cu ele e ca şi cum ai ţine iapa de coadă."

Molelnikov era de la ţară, mujic, şi era atît de plictisit de ocupaţiile lui de la comitetul gubernial, încît îşi făcuse în curte nişte straturi de legume şi pleca în timpul serviciului să le lucreze.

Astăzi secretarul comgubului era măcar în parte mulţumit : noua politică economică el şi-o reprezenta ca pe o revoluţie lăsată să meargă înainte de capul ei — în contul dorinţelor proletariatului însuşi. Iar anterior revoluţia mergea prin eforturile de tracţiune ale aparatelor şi instituţiilor, exact ca şi cum aparatul de stat ar fi fost într-adevăr o maşină de construit socialismul. Cu aceasta işi şi începu secretarul discursul.

Dvanov şedea între Gopner şi Fufaev, iar în faţa lui mormăia fără încetare un necunoscut, gîndind ceva în mintea lui închisă, dar fără să-şi poată reţine vorbele. Cine învăţase să gîndească în timpul revoluţiei, acela vorbea totdeauna cu glas tare, şi nimeni nu se plîngea de asta.

Oamenii partidului nu semănau unul cu altul — fiecare chip avea ceva propriu lui — ca şi cum omul s-ar fi extras pe sine de cine ştie unde, prin forţele sale solitare. Dintr-o mie se putea distinge cîte un chip sincer, întunecat însă de o permanentă încor-

dare şi întrucîtva neîncrezător. La timpul lor, albii îi ghiceau fără greş pe aceşti oameni deosebiţi, autoconfecţionaţi, şi îi distrugeau cu acea furie maladivă, cu spaimă şi voluptuoasă desfătare cu care copiii normali îi bat pe cei pociţi şi, deopotrivă, animalele.

Aburul respiraţiilor formase sub tavanul sălii, un soi de cer local tulbure. Ardea şi acolo un bec electric mat, care pulsa intermitent — cu siguranţă, la uzina electrică dinamul nu avea o curea de transmisie întreagă şi cea veche, uzată, lovea cu înnăditurile ei în roata de transmisie, schimbind tensiunea în dinam. Acest lucru îl înţelegeau jumătate din cei prezenţi. Cu cît înainta revoluţia, cu atît mai multe maşini şi agregate obosite i se împotriveau, ele îşi depăşiseră în muncă toate termenele şi se mai menţineau numai îmboldite de meşteşugul lăcătuşilor şi mecanicilor.

Omul de partid, necunoscut lui Dvanov, mormăia în faţa lui oarecum desluşit, cu fruntea plecată şi fără să-l asculte pe orator.

Gopner privea, dus pe gînduri, în depărtări, purtat de torentul forţei duble — a discursului oratorului şi a propriei sale conştiinţe grăbite.Dvanov încerca un fel de neplăcere bolnăvicioasă cînd nu-şi putea imagina un om îndeaproape şi nu putea trăi, măcar pentru scurt timp, viaţa acestuia. El îl privea atent pe Gopner, un om bătrîn şi vînos, aproape în întregime măcinat de o muncă de patruzeci de ani ; nasul, pomeţii şi lobii urechilor aveau pielea atît de întinsă încît cine-l privea era apucat de o mîncărime nervoasă. Cînd se dezbrăca la baie Gopner semăna, probabil, cu un băieţel, de fapt însă era rezistent, puternic şi îndurător cum rar întîlneşti. Munca îndelungată îi mîncase cu lăcomie, şi îi mînca lui Gopner în continuare trupul ; din el rămăsese ceea ce se conservă şi în mormînt timp îndelungat : părul şi oasele : viaţa lui, pierzîndu-şi orice pofte, uscată de fierul de călcat al muncii, se concentra numai în conştiinţa care-i lumina ochii de patima întîrziată a unei minţi abia născute.

Dvanov îşi aminti trecutele lor întîlniri. Cîndva ei discutaseră îndelung despre ecluzarea rîului Tolnîi Aidar, pe care era aşezat oraşul, fumaseră mahorcă din chiseaua lui

Gopner şi vorbiseră nu atît de dragul binelui obştesc, cît din propriul lor entuziasm pe care nimeni nu şi-l însuşise spre folosinţă.

Oratorul folosea cuvinte mărunte şi simple, fiecare sunet păstra sensul mişcării ; în discursul vorbitorului exista o nevăzută stimă faţă de om, ca şi teama de o raţiune care i-ar putea ieşi în cale ; asta îi oferea ascultătorului şansa să se simtă şi el deştept.

Lîngă Dvanov, un alt membru de partid anunţă cu indiferenţă:

- N-avem cîrpe de şters, o să colectăm brusturi ...

Lumina electrică începu să se stingă încet, pînă la înroşirea filamentului — dinamul de la staţie mai lucra încă în virtutea inerţiei. Toată lumea privi în sus. Lumina se stinse calm.

- Poftim acum ! spuse cineva în bezn

Se auzea în tăcerea sălii zgomotul făcut de o căruţă pe caldarîm şi plînsul unui copil în camera depărtată a pazniculuі.

Fufaev îl întrebă pe Dvanov ce-i aia schimb de mărfuri cu ţăranii în limitele circuitului local, despre care raporta secretarul.Dvanov însă nu ştia. Nici Gopner nu ştia : aşteaptă, îi spuse el lui Fufaev, să prindă cureaua la staţie, şi atunci o să-ţi explice raportorul.

Lumina electrică se aprinse : la uzina electrică se obişnuiseră să lichideze avariile aproape din mers.

- Comerţul liber, continuă vorbitorul, este pentru puterea Sovietică! exact ca lutul cu care să astupăm găurile ruinei noastre, măcar prin locurile cele mai ruşinoase

- Ai înţeles ? îl întrebă încet Fufaev ţae Gopner. Trebuie luată burghezia în circuitul local — este şi ea un obiect util...

- Aşa-aşa, asculta distrat şi Gopner ; o slăbiciune ascunsă îi înnegrea treptat obrazul.

Oratorul se oprise.

- Ce-i cu tine acolo, Gopner, mîrîi ca fiarele ? Nu te grăbi să fii de acord cu mine. Nici mie nu mi-e clar totul. Eu nu încerc să vă conving, mă sfătuiesc cu voi, nu-s eu cel mai deştept.,.

- Ba aşa eşti ! i-o luă înainte Gopner cu glas tare, dar binevoitor. Dac-ai să fii mai prost ca noi — punem pe altul, al dracului să fiu !

Adunarea rîse mulţumită. În vremea aceea nu exista un anumit cadru cu oameni importanţi ; în schimb, fiecare îşi simţea numele şi propria însemnătate.

- Iar tu înşiră-ţi vorbele pe-o sfoară şi fă-le să-şi piardă orice înţeles, îl sfătui mai departe Gopner pe orator, fără să se ridice de la locul său.

Din tavan picura ceva murdar. De la o cît de mică stricăciune din pod răzbătea îndată un fel de apă tulbure. Fufaev se gîndea că de pomană murise şi fiul lui, de tifos, de pomană se păzea grîul, prăsea păduchele sătul, şi se prăpădise şi detaşamentul de pază al oraşului.

Deodată Gopner se înverzi, îşi strînse buzele uscate şi se ridică de pe scaun.

- Mi-e rău, Saş ! îi spuse el lui Dvanov şi plecă ţinîndu-şi mîna la gură. Dvanov ieşi după el. Afară Gopner se opri şi-şi sprijini capul de zidul de cărămidă rece. Tu du-te mai încolo, Saş, spuse Gopner, ruşinînduse cine ştie de ce. Mă descurc eu, îndată...

Dvanov rămase pe loc. Gopner voma ceva negru, hrană puţină şi nedigerată.

Gopner îşi şterse mustăţile rare cu o batistă roşie.

– Cîţi ani n-am trăit eu pe burta goală şi nu s-a întîmplat nimic, se fîstîci Gopner. Iar azi am mîncat trei lipii la rînd, m-am dezobişnuit...

Se aşezară amîndoi pe pragul casei. Ferestrele sălii de şedinţă erau deschise ca să intre aerul şi se auzeau bine vorbele. Numai noaptea nu scotea nici un cuvînt şi grijulie făcea să înflorească stelele deasupra locurilor pustii şi întunecate ale pămîntului. Peste drum de Sovietul orăşenesc se afla grajdul unităţii de pompieri, dar foişorul de foc arsese cu doi ani în urmă. Pompierul de gardă se plimba acum pe acoperişul Sovietului orăşenesc şi observa oraşul de acolo. El se plictisea, cînta cîntece şi bocănea cu cizmele pe tablă. Apoi se făcu linişte, Dvanov şi Gopner auziră cum tăcuse pompierul — probabil discuţia din sală ajunsese pînă la el.

Secretarul comgubului vorbea acum despre faptul că la munca de aprovizionare erau trimişi tovarăşi sortiţi pieirii, iar steagul nostru roşu e cel mai des folosit pentru draparea coşciugelor.

Pompierul nu asculta chiar tot şi începu clin nou să cînte.

Opincile pe cîmp păşeau
Oamenii, aşa deşarte, mi le urmăreau...

- Ce cîntă ăla acolo, fir-ar al dracului să fie ? spuse Gopner și trase cu urechea. Despre toate alea cîntă, numai ca să nu gîndeaseă. Oricum conducta nu funcţionează: de ce mai ţinem pompieri ! ?

În timpul acesta pompierul se uita la oraşul luminat doar de stele şi îşi făcea socoteala : ce-ar fi dacă tot oraşul ar lua foc dintr-odată ? Ar ajunge după asta tot pămîntul de sub oraş la mujici pentru agricultură, iar unitatea de pompieri s-ar transforma într-o brigadă agricolă, iar în brigadă slujba ar fi mai uşoară.

În spatele său Dvanov auzi paşii rari ai unui om care cobora scările. Omul îşi mormăia gîndurile, nefiind în stare să chibzuiască nimic în tăcere. El nu putea gîndi muteşte, nelinişstea intelectuală trebuia mai întîi vorbită, după care, auzind cuvîntul, putea să-l şi simtă. Probabil că şi cărţile le citea cu glas tare, pentru ca enigmaticele semne moarte să se transforme în sunete, pe care să le poată simţi în cele din urmă.

- Poftim, mă rog ! îşi vorbea convingător omul şi se asculta pe sine. Fără ei n-aş fi ştiut : comerţ, schimb de mărfuri şi impozit ! Păi aşa a şi fost : şi comerţul s-a strecurat printre toate brigăzile şi mujicul îşi aduna el singur cota şi uite impozitul ! Spun bine, sau sînt un prost ?

Omul se oprea din cînd în cînd pe trepte şi îşi obiecta sieşi :

- Ba nu, eşti un prost ! Nu cumva îţi închipui că Lenin e mai prost ca tine, spune, te rog !

Evident, omul era frămîntat. Pe acoperiş, pompierul începu din nou să cînte, fără să mai simtă ce se întîmpla pe sub el.

- Ce fel de nouă politică economică ! se mira încetişor omul. I-au dat pur şi simplu comunismului un nume deocheat ! Tot aşa cum mă numesc şi eu cevenguran — trebuie să le rabzi pe toate...

Omul ajunse în dreptul lui Dvanov şi Gopner şi-i întrebă :

- Spuneţi-mi, vă rog : uite, la mine comunismul ţîşeşte stihinic — pot eu să-l opresc cu politica, sau nu trebuie ?

- Nu trebuie, spuse Dvanov.

- Ei, de vreme ce nu trebuie, unde-i îndoiala ? îşi răspunse! omul liniştindu-se singur şi-şi scoase din buzunar o porţie de tutun. Mic de stat, avea un nas subţire şi era îmbrăcat în haina de lucru a oricărui comunist — o manta luată de pe umerii unui soldat, dezertor din războiul ţarist.

Dvanov recunoscu în el pe comunistul care mormăia la şedinţă în faţa lui.

- Dar tu de unde-ai apărut, aşa ? întrebă Gopner.

- Din comunism. Ai auzit de un asemenea punct ? răspunse noul venit.

- E cumva un sat, din memoria viitorului, sau ce-i?

- Ce sat — eşti cumva fără de partid, sau ce ? Există un asemenea punct — un întreg centru judeţean. în trecut se chema Cevengur. Iar eu am fost acolo pînă nu demult, preşedintele comrevului[1].

- Cevengur e aproape de Novoselovska ? întrebă Dvanov.

- Destul de aproape. Numai că acolo trăiesc gamaii şi pe la noi nu vin, iar la noi e sfîrşitul a tot şi toate.

- Al cui sfîrşit, zici ? întrebă Gopner neîncrezător.

- Păi al istoriei universale, la ce să ne mai trebuiască ea ?

Nici Gopner, nici Dvanov nu mai întrebară altceva. Pompierul bocănea măsurat pe creasta acoperişului, privind oraşul cu ochi somnoroşi. Încetase să mai cînte, şi curînd amuţi cu totul — se dusese, probabil, în pod, să doarmă. În noaptea aceea însă, pompierul nedisciplinat fu surprins de conducere. În faţa celor trei interlocutori se oprise un om în uniformă, şi începuse să slrige de pe caldarîm înspre acoperiş :

- Raspopov ! Observatorule ! Ţi se adresează inspectorul pazei contra incendiilor. Esle cineva pe acoperiş ?

Pe acoperiş era linişte deplină.

---

[1] Comitetul revoluţionar — prescurtare "uzuală.

- Raspopov !

Inspectorul îşi pierdu nădejdea şi se caţără el însuşi pe acoperiş.

Noaptea foşnea liniştit in frunzele tinere, în aer şi în iarba ce se pleca supusă pe faţa pămîntului.Dvanov închise ochii şi i se păru că undeva se jelea egal şi îndelung apa strecurată într-o scobitură subpămînteană.

Preşedintele comexjudelui[1] din Cevengur trăgea tutun pe nas şi se străduia insistent să strănute. Cine ştie de ce adunarea amuţise:probabil că acolo acum gîndeau cu toţii.

- Cîte stele! interesante sînt pe cer, spuse el, dar nu există nici o comunicare cu ele.

Inspectorul pazei contra incendiilor îl adusese de pe acoperiş pe observatorul de serviciu. Acela venea la răfuială, pe picioarele lui supuse, amorţite de somn.

- O să te duci o lună de zile la muncă obligatorie, spuse cu sînge rece inspectorul.

- Dacă e să merg, o să merg, se învoi vinovatul. Mi-e totuna : raţia e aceeaşi, iar de lucrat se lucrează după normă.

Gopner se ridică s-o ia spre casă, căci simţea o durere in tot corpul. Preşedintele din Cevengur mirosi o ultimă oară tutunul şi declară cu sinceritate :

- Eh, băieţi, ce bine-i acum la Cevengur !

Lui Dvanov îi era dor de Kopionkin, de tovarăşul lui de departe, care veghea pe undeva prin întunericul stepelor.

La acea oră Kopionkin şedea în pridvorul Sovietului sătesc din Cernovka şi şoptea încetişor despre Roza un vers pe care-l compusese chiar el în zilele curente. Deasupra lui atîrnau stelele, gata să-i picure pe cap, iar dincolo de ultimul gard de nuiele se întindea pămîntul socialist — patria unor popoare necunoscute ale viitorului. Forţa Proletară şi trăpaşul lui Dvanov rumegau fînul în mod egal, în rest lăsîndu-se cu totul în seama vitejiei şi raţiunii omului.

Dvanov se ridică şi el şi-i întinse mîna preşedintelui din Cevengur.

---

[1] *Comitetului executiv judeţean — prescurtare uzuală*

- Care e numele dumneavoastră ?

Omul din Cevengur nu putu să-şi vină dintr-o dată în fire din pricina propriilor gînduri care îl neliniştteau.

- Să mergem, tovarăşi, la mine, să lucrăm, spuse el. Eh, ce bine e la noi, la Cevengur, acum ! Pe cer e luna, iar sub ea un imens raion muncitoresc — şi în întregime în comunism, precum peştele în lac ! Un singur lucru n-avem : gloria...

Gopner îl opri repede pe lăudăros.

- Ce lună, fir-ai ai dracului să fii ? Acum o săptămînă a avut ultimul pătrar...

- Am; spus şi eu aşa, m-a luat gura pe dinainte, recunoscu cevenguranul. La noi fără lună e încă şi mai bine. La noi ard lămpi cu abajururi.

Cei trei bărbaţi o porniră împreună pe uliţă în exclamaţiile preocupate ale unor păsărele din grădiniţele ce presimţeau dinspre răsărit lumina. Uneori e bine să treci cîte o noapte fără somn — în asemenea nopţi i se dezvăluia lui Dvanov jumătatea invizibilă a lumii, unde era răcoare şi nu bătea vîntul.

Lui Dvanov îi plăcuse cuvîntul Cevengur. El semăna cu vuietul atrăgător al unui tărîm necunoscut ; deşi Dvanov auzise şi mai înainte de acest mic judeţ. Aflînd că cevenguranul va trece prin Kalitva,Dvanov îl rugă să-l viziteze în Cernovka pe Kopionkin şi să-i spună să nu-l mai aştepte pe el, pe Dvanov, ci să-şi vadă mai departe de drum.Dvanov dorea să înveţe din nou, şi să termine politehnica.

- Nu mi-e greu să trec, se învoi cevenguranul. După comunism pot chiar să mă interesez şi individual de oameni.

- Dracu ştie ce mai trăncăneşte şi ăsta ! se indignă Gopner. Pretutindeni e ruină, numai la el arde lumina sub abajur.

Dvanov sprijini de gard o hîrtie şi îi scrise lui Kopionkin o scrisoare.

„Dragă tovarăşe Kopionkin ! Nimic deosebit pe aici. Politica e acum alta, dar justă. Dăruieşte trăpaşul meu oricărui ţăran sărac, iar tu pleacă mai departe..."

Dvanov se opri : unde ar fi putut pleca şi s-ar fi putut stabili pentru mai multă vreme Kopionkin ?

- Care e numele dumneavoastră ? îl întrebă Dvanov pe cevenguran.

- Al meu ? Cepurnîi. Dar tu scrie — japonezul : tot raionul se orientează după japonez.

„Du-te la japonez. El zice că la el este socialism. Dacă e adevărat, atunci scrie-mi, căci eu nu mă mai intorc, deşi aş dori, să nu mă despart de tine. Eu nu ştiu încă ce-ar fi mai bine pentru mine. N-am să te uit nici pe tine, nici pe Roza Luxemburg. Al tău tovarăş de luptă, Alexandr Dvanov".

Cepurnîi luă hîrtia şi o şi citi imediat.

- O aiureală ai scris, spuse el. Nu eşti prea tare la simţul inteligenţei.

Îşi luară rămas bun şi se despărţiră, fiecare plecă pe drumul lui : Gopner şi Dvanov spre marginea oraşului, iar cevenguranul la han.

- Cum e ? îl întrebă acasă pe Dvanov, Zahar Pavlovici.

Alexandr îi povesti despre noua politică economică.

- O afacere născută moartă ! conchise tatăl, stînd culcat în pat. Ce nu se pîrguieşte la timp, de pomană-i semănat... Cînd au luat puterea, au promis întregului glob fericirea pentru a doua zi, iar acum tu spui că nu ne lasă să înaintăm condiţiile obiective. Şi pe popi i-a împiedicat dracul s-ajungă în rai...

Acasă, lui Gopner îi trecură toate durerile.

Oare ce-mi doresc ? se gîndea el. Tatăl meu a dorit să-l vadă aievea pe Dumnezeu, iar eu îmi doresc cine mai ştie ce loc pustiu, să fie al dracului, ca să iau totul de la început, după mintea mea...

Nu mulţumire voia Gopner, ci precizie.

În schimb Cepurnîi nu ducea dorul după nimic: în oralul lui, Cevengur, şi binefacerea vieţii, şi precizia adevărului, şi amarul existenţei se produceau de la sine pe măsura nevoilor. La han îşi lăsă calul să pască, iar el se întinse să moţăie în căruţă.

Ia să-i iau eu lui Kopionkin ăla trăpaşul, să-l pun la ham, hotărî el. De ce să-l dăruiască oricărui sărac, cînd oricum săracul are destule avantaje ? Ia spune, mă rog !

Dimineaţa curtea hanului era plină de căruţe ; erau ţăranii veniţi la tîrg. Aduseseră deocamdată puţin de vînzare : un pud de grîu, cinci ulcele de lapte ; să nu le pară rău dacă se confiscă. La barieră nu-i întîmpinase nici un detaşament de pază, iată de ce se aşteptau acum la o razie în oraş. Razia însă, nu se ştie de ce, întîrzia şi mujicii şedeau întristaţi lîngă marfa lor.

- Nu se mai confiscă acum ? îi întrebă Cepurnîi pe ţărani.

- Nu s-au atins de noi : nu ştim — să ne bucurăm, să ne întristăm ?

- De ce ?

- Păi, de n-ar veni ceva mai rău — mai bine las' să confişte. Stăpînirea asta oricum nu te lasă să trăieşti pe degeaba.

Io-te-te unde bate ! ghici Cepurnîi. Măcar de i-ar declara mici moşieri, de-ar asmuţi desculţimea şi de-ar lichida în răstimp de o zi toată molima asta burgheză de palat !

- Dă-mi un foc ! îi ceru acelaşi ţăran în vîrstă.

Cepurnîi îl privi fără grabă, cu ochi străini.

- Eşti proprietar şi te milogeşti la un calic...

Mujicul înţelese, dar îşi ascunse obida.

- Păi, tovarăşe, cu cotele lor ne-au luat totul : dacă n-ar fi fost ele, aş fi umplut eu singur sacul.;

- Tu ai fi umplut sacul ? se îndoi Cepurnîi. L-ai fi deşertat, asta da !

Ţăranul văzu pe jos un piron, coborî din căruţă şi îl băgă în tureatcă.

- Depinde... anunţă el cu glas egal. Scrie la ziar că tovarăşului Lenin îi place controlul şi evidenţa ; prin urmare, şi mîna păcătosului poate umple sacul, dacă mai înainte a semănat.

- Şi tu eşti dintr-ăia care mănîncă numai din sac ? întrebă Cepurnîi direct.

– Păi cum altfel ?! Am mîncat, gata, am legat sacul la gură. Iar din tine se risipeste, şi nimeni n-adună. Noi, consătene, sîntem vestiţi — de ce oropseşti omul de pomană ?

Cepurnîi, învăţat din Cevengur să fie mintos, tăcu. În ciuda titlului de preşedinte al comitetului revoluţionar, Cepurnîi nu se

folosea de acest titlu. Uneori, cînd se întîmpla să stea în cancelarie, îi venea în minte ideea plină de simţire că prin sate trăiesc oameni care seamănă, pe capete, unul cu altul, care nu ştiu cum să-şi continue viaţa şi pe care, dacă nu-i îmboldeşti, mor; de aceea întregul judeţ ar avea poate nevoie de sfaturile lui înţelepte. Dînd însă ocol judeţului, el se convinsese de inteligenţa personală a fiecărui cetăţean şi desfiinţase de mult indicaţiile administrative în sprijinul populaţiei. Interlocutorul vîrstnic îl confirmase din nou pe Cepurnîi în sentimentul iui simplu că omul viu e iniţiat in soarta lui încă din pîntece-e mamei şi nu are nevoie de control.

La ieşirea din han, lui Cepurnîi îi tăie drumul ajutorul hangiului şi îi ceru banii pentru popas. Acesta însă n-avea bani şi nici n-avea cum să aibă, la Cevengur nu exista buget, spre bucuria guberniei, care considera că viaţa merge acolo pe temeliile sănătoase ale autofinanţării ; în schimb locuitorii optaseră de mult pentru o viaţă fericită în locul oricărei munci, construcţii şi plăţi reciproce, cărora li se jertfeşte trupul întovărăşii, al omului şi care numai o viaţă are de trăit.

Să plătească la han nu avea cu ce.

- Ia de la mine ce vrei, spuse cevengur anul. Eu sînt un comunist gol-goluţ.

Mujicul de mai înainte, care nu purta pică cevenguranului, se apropie la auzul acestei convorbiri.

- Cît trebuie, conform taxei, să plătească ? întrebă el.
- Un milion, dacă n-a dormit, în casă, hotărî ajutorul.

Ţăranul se întoarse şi-şi scoase de la gît, de sub cămaşă, chimirul de piele.

- Ia, flăcăule, şi lasă omul să plece, dădu banii fostul interlocutor al cevenguranului.
- Slujba e slujbă, se scuză ajutorul. Îmi dau sufletul, dar nu las pe nimeni să iasă din curte fără plată.
- Aşa-i, se învoi calm ţăranul. Aici nu-i stepă, ci un stabiliment : şi oamenii şi vitele se pot odihni la fel de bine.

În afara oraşului, Cepurnii se simţi mai liber şi mai înţelept.

Din nou se deschidea în faţa lui marele spaţiu calm. Pădurile, dealurile şi clădirile nu-i erau pe plac cevenguranului ; lui îi plăcea pîntecul neted al pămîntului sprijinit de cer, sorbind vîntul şi zgribulindu-se sub greutatea drumeţului.
Ascultîndu-l pe secretarul comitetului revoluţionar cum îi citea cu glas tare circulare, tabele, chestionare pentru alcătuirea planurilor şi alte materiale statale ale guberniei, Cepurnii spunea totdeauna un singur lucru — politică ! — şi zîmbea gînditor, în ascuns neînţelegînd, de fapt, nimic. Curînd secretarul încetase să-i mai citească, făcînd faţă întregului volum de sarcini şi fără conducerea lui Cepurnîi.

Acum cel din Cevengur era purtat în căruţă de un cal negru cu pîntecele alb, stăpînul căruia nu-l ştia nimeni. Pentru prima oară Cepurnîi îl văzuse în piaţa oraşului, unde acest cal termina de păscut răsadurile viitorului parc; îl adusese în curte, îl priponise şi pe urmă plecase. Calul îi era cu atît mai drag, cu cît nu ştia al cui e : fiecare cetăţean trebuia deci să-i poarte de grijă. Aşa se făcea că toate animalele din judeţul Cevengur arătau minunat, sătule, bine rotunjite.

Drumul îl prinse pentru multă vreme pe Cepurnîi în mrejele sale. El cîntă toate cînteccle pe care: le ştia pe dinafară, voi să se gîndească la ceva, dar n-avea la ce — totul era limpede, rămînea doair să se treacă la acţiune : să se zbuciume, cumva, să-şi istovească viaţa fericita, pentru ca ea să nu devină prea bună, dar în căruţă era greu să te istoveşti. Cevenguranul sări din căruţă şi începu să alerge pe lîngă calul care gîfîia. Ostenit de alergătură, sări călare pe cal, în spate căruţa hurducăindu-se pe mai departe, goală. Cepurnîi îşi întoarse privirile spre căruţă, i se păru greoaie, prost făcută.

– Tprru ! spuse el calului, şi pe loc îl deshămă. Am să m-apuc acuma să irosesc viaţa calului, pentru un atelaj mort : spune mă rog ! şi, părăsind harnaşamentul, o porni călare pe calul eliberat ; căruţa îşi coborî hulubele şi se culcă aşteptînd să ajungă la cheremul primului ţăran care avea să treacă.

Şi în mine şi în cal bate acuma inima ! gîndi fără nici o noimă Cepurnîi, galopînd fără efort. Va trebui să ţin trăpaşul lui Kopionkin de dîrlog — să-l trag la ceatlău nu mai am cum.

Către seară ajunse într-un sătuc oarecare din stepă, atît de pustiu, de parcă toţi oamenii de-aici putreziseră de mult în pămînt. Cerul de seară se vedea ca o prelungire a stepei şi calul de sub cevenguran privea la orizontul infinit ca şi la soarta înfricoşătoare a picioarelor sale obosite.

Omul ciocăni în poarta unei case liniştite. Pe uşa din dos ieşi un bătrîn şi se uită peste gard.

- Deschide poarta, spuse Cepurnîi. Pîine şi fîn se găsesc pe la tine ?

Bătrînul tăcea fără teamă, el cerceta călăreţul cu ochi ageri, experimentaţi. Cepurnîi sări peste gardul de nuiele împletite şi deschise porţile. Calul flămînzit începu de îndată să pască iarba somnoroasă la apropierea nopţii, de lîngă şopron. Bătrînul se simţi, probabil, stînjenit de îndrăzneala oaspetelui nepoftit şi se aşeză ca un străin pe un trunchi de stejar. În izbă, pe cevenguran nu-l întîmpină nimeni ; acolo mirosea bătrîneşte a un soi de curăţenie uscată, un trup cărei nu mai asudă neliniştit şi nu lasă urme murdare ; el găsi pe o policioară o bucată de pîine, coaptă din tărîţe de mei şi iarbă tocată, îi lăsă jumătate din ea bătrînului şi restul îl mîncă cu greutate.

La începutul nopţii bătrînul intră în izbă. Cepurnîi îşi aduna din buzunar fărîmiţele de tutun, pînă să adoarmă ar fi tras o priză.

- Calul tău se zbuciumă acolo, spuse bătrînul. Aşa că i-am dat oleacă de otavă... îmi mai rămăsese un braţ. de anul trecut — las să mănince...

Bătrînul vorbea distrat, fără să gîndească, de parcă ar fi avut şi el necazul lui în suflet. Cepurnîi deveni bănuitor.

- E mult de la voi pînă la Kalitva, tăicuţă ?
- Mult şi nu prea. răspunse bătrînul. Ţie ţi-ar fi însă mai aproape să mergi acolo, decît să rămîi aici...

Cevenguranul aruncă o privire iute primprejur şi observă un furcoi lîngă gura cuptorului — revolver nu-si mai luase cu el. considerînd că revoluţia se mai liniştise

- Pe aici pe la voi ce se aude ? Stăpînesc bandiţii ?
- De frica morţii sar şi iepurii să muşte lupul, omule dragă !

Tare mai sînt trişti oamenii de acum, iar satul nostru e la drum — oricui îi e la îndemînă să-l jefuiască.. De-aia şi stau mujicii cu familiile lor în bîrlog sau prin ascunzişuri depărtate, iar cui se arată pe-aici, ăluia nici la viaţa lui nu i se dă dreptul...

Norii se tîrau pe cerul de noapte, coborît foarte jos de jur împrejur. Cepurnîi ieşi din sat şi pătrunse în bezna lipsită de primej-dii a stepei, şi calul merse mai departe călăuzindu-se singur. Căldura compactă din pămînt se evopora în nori deşi, iar cevenguranul, respirînd cu nesaţ, adormi, îmbrăţişînd gîtul calului hoinar. Cel către care se îndrepta, şedea în acea noapte la masa de lucru a Sovietului sătesc din Cernovka. Pe masă ardea o lampă, luminînd dincolo de ferestre, bezna imensă. Kopionkin discuta cu trei mujici despre faptul că socialism înseamnă apă adusă în stepa înaltă, unde se irosesc pămînturi minunate.

- Asta o ştim noi încă din copilărie, Stepan Efremîci, căzeau de acord ţăranii : erau bucuroşi să stea la taifas, căci n-aveau chef de somn. Tu nu eşti din partea locului, dar ai văzut îndată nevoile noastre, şi cine te-o fi învăţat? Numai că, vezi cu ce ne-alegem dacă facem pe degeaba socialismul ăsta pentru Puterea sovietică ? Căci pentru asta trebuie depusă nu puţină trudă, ce spui ?

Kopionkin era necăjit că nu e şi,Dvanov acolo — cu mintea lui, acela le-ar fi demonstrat pe loc socialismul.

- Cum, cu ce-o să v-alegeţi ? explică de unul singur Kopionkin. Ţie în primul rînd o să ţi se uşureze sufletul pentru totdeauna. Iar acum, ce-ai tu acolo ?
- Acolo ? interlocutorul se opri la jumătatea vorbei şi îşi privi pieptul, străduindu-se să vadă ce are acolo înăuntru. Acolo, Stepan Efremîci, am numai tristeţe şi un loc negru... Păi vezi, înţelegi şi tu singur, îi spunea Kopionkin.

- Anul trecut mi-am îngropat muierea de holeră,continuă cetăţeanul cel trist, iar în primăvara asta ăia din detaşamentul cu aprovizionarea mi-au mîncat vaca... Două săptămîni au stat soldaţii în căsuţa mea — şi apa din fintînă mi-au băut-o toată. Vezi că mujicii-şi amintesc.

- Şi încă cum, confirmară cei doi martori.

Calul lui Kopionkin, Forţa Proletară, mîncase pe săturate şi îşi rotunjise binişor trupul în aceste săptămîni de cînd lenevea. Din cauza vieţii sedentare şi a dorului de stepă Forţa Proletară necheza în fiecare noapte. De mai multe ori pe zi mujicii veneau în curtea Sovietului sătesc şi îngrijeau animalul. Forţa Proletară se uita morocănos la admiratorii săi, îşi înălţa capul şi căsca posomorit. Ţăranii se dădeau cu respect la o parte din faţa animalului necăjit şi pe urmă îi spuneau lui Kopionkin :

- Grozav cal mai ai, Stepan Efremîci. E de nepreţuit — ăsta e Draban Ivanîci !

Kopionkin cunoştea de mult preţul calului său :

- E un animal de clasă : are o conştiinţă mai revoluţionară decît voi !

Uneori Forţa Proletară se apuca să distrugă şopronul în care stătea fără treabă. Atunci Kopionkin ieşea în pridvor şi ordona scurt :

- Potoleşte-te, vagabondule !

Şi calul se liniştea.

Alături de Forţa Proletară trăpaşul lui Dvanov părea de-a dreptul răpănos, părul îi crescuse lung, trupul îi tresărea chiar şi la zborul neaşteptat al vrfeunei rîndunele.

- Calul ăsta cere mîini care să-l îngrijească, observau vizitatorii Sovietului sătesc. Altfel se duce pe copcă.

În funcţia sa de preşedinte al Sovietului sătesc, lui Kopionkin nu-i reveneau obligaţii directe. În fiecare zi veneau mujicii la soviet, să stea de vorbă ; Kopionkin asculta discuţiile, dar de cele mai multe ori nu se amesteca, se mulţumea doar să păzească satul revoluţionar de incursiunile bandiţilor. Dar bandiţii parcă se domoliseră.

La adunare el declarase odată pentru totdeauna :

- Puterea Sovietică v-a dat binefaceri — folosiţi-le, nu le lăsaţi duşmanilor. Sînteţi voi înşivă oameni şi tovarăşi, nu sînt eu deşteptul vostru, aşa că nu mai veniţi la soviet cu supărările gospodăreşti. Misiunea mea e simplă — să tai din rădăcină orice încercări de carierism...

Ţăranii îl stimau pe Kopionkin din zi în zi mai mult, pentru că el nu le mai amintea nici de cote, nici de munca obligatorie, iar hîrtiile cu indicaţii venite de la comitetul liber revoluţionar le păstra teanc în aşteptarea venirii lui Dvanov. Mujicii ştiutori de carte mai citeau cînd şi cînd aceste hîrtii şi-l sfătuiau pe Kopionkin să le distrugă fără să le ducă la îndeplinire ; acum stăpînirea se poate organiza oricum în orice loc, şi nimeni nu-i poate reproşa ceva, spuneau ei, ai citit legea nouă, Stepan Efremîci ?

- Nu, dar ce-i ? întreba Kopionkin.

- Păi cum, e proclamată chiar de Lenin ! Stăpînirea e acum puterea locală şi nu cea supremă !

- Atunci raionul nu mai este pentru noi în vigoare, trăgea Kopionkin concluzia. Hîrtiile astea trebuiesc, potrivit legii, aruncate.

- Perfect legal ! îl confirmau cei prezenţi. Haide să le împărţim în porţii mici pentru fumat.

Lui Kopionkin îi plăcuse legea cea nouă şi el se interesa dacar putea fi instituită Puterea Sovietică pe un loc deschis, unde nu sînt case şi nici un fel de alte construcţii.

- Se poate, răspundeau cugetînd adînc interlocutorii. Numai sărăcime să fie pe aproape, iar gărzile albe undeva mai departe..

Kopionkin se liniştise. Discuţiile se terminau la miezul nopţii : cînd se consuma petrolul din lampă.

- Prea puţin petrol ne dau de la raion, spuneau mujicii plecînd cu regret, căci nu apucaseră să vorbească pînă ia capăt. Prost ne serveşte statul. Uite, cerneală ne-a trimis o sticlă întreagă, şi de ea n-avem nevoie. Mai bine ne-ar fi dat petrol lampant sau ulei de post.

Kopionkin ieşi în curte să privească întunericul nopţii; el îl îndrăgea ca pe o stihie şi îl contempla totdeauna înainte de

culcare. Simţindu-şi prietenul, Forţa Proletară sforăi încetişor. Kopionkin auzi calul şi femeia aceea micuţă i se înfăţişă din nou, ca o ireversibilă părere de rău.

- Ea zăcea acum cine ştie unde, în singurătate sub freamătul întunecat al nopţii primăvăratice, iar în cămăruţă erau aruncaţi pantofiorii pe care îi purtase pe cînd era vie. Roza ! spuse Kopionkin eu cel de al doilea glas al lui, cei potolit şi tandru.

Calul necheză în grajd, de parcă ar fi simţit drumul şi lovi cu copita în lemnul zăvorului : el se pregătea s-o tulească pe drumurile desfundate ale primăverii şi s-o ia pieziş spre cimitirul german, pentru Kopionkin cel mai iubit loc de pe pămînt; neliniştea suferindă zăgăzuită în adîncul lui Kopionkin sub presiunea grijilor şi vigilenţei de preşedinte al Sovietului sătesc şi a fidelităţii tovărăşeşti faţă de Dvanov, acum ieşea încetişor, afară. Calul, simţind că in apropiere se află Kopionkin, începu să se agite în grajd, greutatea măreţelor lui sentimente bubuind în pereţi şi zăvoare ca şi cum el anume, şi nu Kopionkin, ar fi iubit-o pe Roza Luxemburg.

- Pololeşte-te, vagabondule, îi spuse el calului, inundat de valul fierbinte al ruşinii. Calul bodogăni şi se linişti, transferîndu-şi pasiunile în coşul pieptului.

Pe cer trcceau înfricoşător nori negri zdrenţuiţi — rămăşiţe ale unei îndepărtate ploi torenţiale. Deasupra era probabil un vîrtej întunecat, dar dedesubt era linişte şi tăcere, se auzeau şi cum se mişcă, prin vecini, găinile şi cum scîrţiie gardurile de nuiele din pricina foielii măruntelor gîngănii inofensive.

Kopionkin se sprijini cu mîna de peretele de lut, şi inima iui cedă, pierzîndu-şi voinţa neînduplecată.

- Roza ! Roza, Roza mea ! îşi şopti el în aşa fel, încît să nu audă calul. Dar calul se uita cu un ochi printr-o crăpătură şi răsuflarea lui fierbinte usca scîndurile. Văzîndu-l pe Kopionkin rezemat acolo şi vlăguit, calul împinse cu botul şi cu pieptul stîlpul de susţinere şi luă şandramaua în spinare. Speriată de moarte, Forţa Proletară mugi ca o cămilă, smucind crupa de sub apăsătoarea dărîmătură, se repezi înspumată spre Kopionkin,

gata să se avînte, să înghită tot văzduhul adulmecînd drumurile nevăzute.

Faţa lui Kopionkin se înăspri deodată şi vîntul trecu prin sufletul lui. Încălecă pe deşălate şi se bucură. Forţa Proletară ieşi în galop din sat ; nefiind în stare să sară, din cauza greutăţii, calul dărîma cu picioarele din faţă gardurile şi împrejmuiturile hambarelor, făcîndi şi drum prin ele. Kopionkin se înveseli, de parcă pînă la întîlnirea cu Roza Luxemburg îi mai rămăsese doar o singură zi da drum.

- Ce minunat e să călăreşti ! spuse cu glas tare Kopionkin, bucurîndu-se de umezeala nopţii şi adulmecînd mirosul ierbii abia încolţite.

Puterea înfierbîntată a animalului rămînea în urmele adinei ale copitelor, el grăbea spre spaţiile deschise. Din cauza vitezei Kopionkin simţea cum i se ridică inima în git şi pierde din greutate. Încă puţin şi Kopionkin ar fi început să cînte de fericire, dar Forţa Proletară era mult prea corpolentă pentru un galop îndelungat şi curînd trecu la pasul ei larg, obişnuit. Era sau nu un drum sub cal — nu se vedea ; numai marginea pămîntului se împrospăta cu lumină, iar Forţa Proletară dorea să ajungă cît mai repede la acea margine, crezînd că şi Kopionkin tot acolo vrea să meargă. Stepa nu se întrerupea nicăieri, numai către cerul coborît se întindea lin o pantă prelungă, pe care încă nici un cal nu o putuse birui pînă la capăt. Pe lături, de prin vîlcelele îndepărtate, se înălţa un abur umed şi rece şi tot de-acolo răsărea în coloane tăcute fumul vetrelor din satele flămînde. Lui Kopionkin îi plăcură şi aburul, şi fumul, şi oamenii necunoscuţi sătui de somn.

- Bucuria vieţii ! îşi spunea el, iar răcoarea i se furişa pe la ceafă ca nişte gîdilitoare firimituri de pîine. În mijlocul dungii de lumină stătea desluşit, în depărtare, un om şi se scărpina în cap. Şi-a găsit unde să se scarpine ! se supără Kopionkin pe el. Are pesemne vreo treabă, dacă stă aşa în zorii zilei, in mijlocul cîmpului şi nu doarme. Mă duc pînă la el, îi cer actele— îl bag în sperieţi !

Pe Kopionkin îl aştepta însă dezamăgirea : omul care se scărpina în lumina zorilor n-avea nici urmă de buzunare sau de vreo altă gaură unde şi-ar fi putut ţine actele necesare. Kopionkin ajunse la el după jumătate de oră, cînd soarele vuia pe întreg cerul. Omul şedea pe o moviîiţă uscată şi-şi scotea minuţios cu unghiile murdăria din zbîrciturile pielii, de parcă n-ar fi existat pe pămînt apă şi pentru spălat.

Poftim de organizează un diavol ca ăsta ! spuse în sinea lui Kopionkin şi nu se mai apucă să-i verifice actele, amintindu-şi că el însuşi, în afara portretului Rozei Luxemburg, cusut în căciulă, nu are nici un fel de hîrtie. Mai departe. în ceaţa agitată a respiraţiei pămîntului stătea nemişcat un cal. Picioarele îi erau mult prea scurte, pentru ca să se poată crede că e vorba de un cal viu şi adevărat, iar de gîtul lui atîrna vlăguit un fel de omuleţ mititel. Excitat şi temerar, Kopionkin strigă cu entuziasm : Roza ! şi Forţa Proletară işi purtă uşor şi iute trupul gras prin noroi. Locul în care stătea nemişcat calul scurt de picioare se dovedi a fi un eleşteu acum dispărut, dar cîndva plin de apă, animalului i se înfundaseră picioarele în nămol. Omul călare pe calul acesta dormea adînc, îmbrăţişînd cu abnegaţie gîtul animalului, ca şi cum ar fi pipăit trupul unei prietene fidele şi delicate. Calul însă nu dormea şi se uita încrezător la Kopionkin, neaşteptind ceva mai rău pentru sine din partea acestuia. Omul adormit răsufla sacadat şi rîdea bucuros din fundul gîtlejului — în vis el era, pesemne, fericit. Kopionkin preţui din priviri omul întreg şi nu intui în el un duşman al său : mantaua ii era mult prea lungă, iar chipul, chiar şi în somn, gata de o faptă revoluţionară vitejească şi de armonia duioasă a convieţuirii universale. Înfăţişarea celui care dormea nu prezenta nimic deosebit, numai bătăile inimii in vinele gîtului slăbănog te făceau să crezi că e un om bun, sărac şi demn de milă. Kopionkin scoase căciula de pe capul celui adormit şi se uită în interiorul ei — era acolo, cusută, o veche etichetă pătată de sudoare : G.G. Breier. Lodz.

Kopionkin puse înapoi căciula pe capul adormit, care nu ştia produsul cărui capitalist îl poartă.

- Ei, se adresă Kopionkin adormitului, care încetase să

zîmbească şi se făcuse mai serios. De ce nu ţi-oi fi schimbînd căciula asta capitalistă ?

Omul se trezea treptat de la sine, nevoit să-şi termine în grabă "visele, poate vesele ; se făcea că se află în rîpele din apropi-erea locului lui de baştină, şi acolo, într-o fericită înghesuială, se aciuaseră oameni cunoscuţi de mult, morţi în sărăcia şi truda lor.

- Curînd, la Cevengur, ţi se va face pe loc rost de orice căciulă vrei, spuse cel trezit din somn. Ia-ţi cu o sfoară măsura capului.

- Dar tu cine eşti ? întrebă Kopionkin cu o indiferenţă calmă, de mult obişnuit cu tot felul de oameni.

- Păi eu locuiesc pe aproape — sînt japonezul din Cevengur, membru de partid. Am trecut pe aici că merg la tovarăşul Kopionkin să-i iau trăpaşul, dar uite că şi calul s-a împotmolit şi eu am adormit din mers.

- Pe dracu eşti tu membru de partid ! înţelese Kopionkin. Ţie trăpaşul altuia îţi trebuie şi nu comunism.

- Nu-i adevărat, nu-i adevărat, tovarăşe, se amărî Cepurnîi. Aş îndrăzni eu oare să iau trăpaşul înaintea comunismului ? Comunism avem la noi, dar trăpaşi în comunismul nostru sînt prea puţini.

Kopionkin se uită la soarele care urca pe cer : un glob fierbinte atît de uriaş şi cît de uşor pluteşte el în amiază — înseamnă că în viaţă nu-i totul chiar atît de greu şi de nenorocit.

- Va să zică, tu ai scos-o de-acum la capăt cu comunismul ?

- Oho ! spune, mă rog ! exclamă ofensat cevenguranul.

- Va să zică numai căciuli şi trăpaşi nu vă ajung, iar restul e din belşug.

Cepurnîi nu-şi putu ascunde dragostea lui zvăpăiată pentru Cevengur : el îşi scoase căciula şi o aruncă în noroi, apoi scoase biletul lui Dvanov în care se cerea predarea trăpaşului şi îl rupse în patru bucăţi.

- Nu, tovarăşe. Cevengurul nu adună averi, ci le distruge. Acolo trăieşte omul absolut şi perfect şi, bagă de seamă, fără nici măcar un dulăpior în cămăruţă — şi cu încîntare numai unul

pentru altul. Iar cu trăpaşul, lucrurile stau aşa : am fost la oraş şi la Sovietul orăşenesc m-am umplut de prejudecăţi, iar la han — de păduchii altora ; ce să-i faci, ia spune, mă rog !

- Atunci arată-mi Cevengurul, spuse Kopionkin. Există pe-acolo vreun monument de-al tovarăşei Roza Luxemburg ? Sau nu le-a trecut lingăilor prin minte ?

- Păi cum aşa, se-nţelege că este : într-unui din punctele rurale este unul din piatră curată. Tot acolo e şi tovarăşul Liebknecht, în mărime naturală, ţine maselor un discurs. Lor le-a venit rîndul înaintea altora : dacă mai moare cineva — nici pe ăla nu-l trecem cu vederea.

- Dar tu ce crezi, întrebă Kopionkin, a fost oare tovarăşul Liebknecht pentru Roza aşa cum e mujicul pentru femeie, sau numai mie mi se năzare asta ?

- Ţi se pare, îl linişti cevenguranul pe Kopionkin. Că doar sînt oameni cu conştiinţă ! Şi nici timp n-aveau : cînd stai să gîndeşti — nu mai iubeşti. Cum adică, să fie deodată şi cu mine şi cu tine ?! — spune, mă rog !

Lui Kopionkin Roza Luxemburg îi deveni şi mai dragă şi inima lui bătu cu neobosită dăruire pentru socialism.

- Spune-mi, ce-i acolo în Cevengurul tău — socialismul pe cumpăna apelor sau pur şi simplu paşi consecvenţi către el ? Kopionkin întreba acum cu un alt glas, aşa cum l-ar întreba după o despărţire de cinci ani un tînăr pe fratele lui întîlnit întîmplător : le mai trăieşte oare mama, cu toate că el o credea moartă de mult.

Trăind în socialism, Cepurnîi se dezobişnuise de nefericita îngrijorare pentru cei iubiţi şi nenorociţi; în Cevengur el demobilizase societatea concomitent cu armata ţaristă, fiindcă nimeni nu voia să se irosească pentru un bine general nevăzut, şi fiecare dorea să-şi primenească propria viaţă în viaţa tovarăşilor apropiaţi, într-o armonie tovărăşească.

Cevenguranul priză liniştit tutunul şi numai după aceea se necăji.

- Ce ai cu cumpăna apelor ? Dar vîlceaua cui i-a revenit,

după tine — moşierilor ? La noi în Cevengur este socialism continuu : orice muşuroi e proprietate internaţională. La noi e o înaltă superioritate a vieţii !

- Dar vitele ale cui sînt ? întrebă Kopionkin, regretînd din toate puterile fiinţei lui că nu el şi Dvanov au fost cei care să întemeieze lumea luminoasă, pe drumul către Roza, ci tocmai acest individ mărunţel.

- Şi vitele o să le împrăştiem curînd în natură, răspunse cevenguranul — sînt şi ele aproape oameni : numai din pricina jugului de veacuri a rămas vita în urma omului. Dar şi ea ar avea chef să fie om !

Kopionkin mîngîie Forţa Proletară, simţind-o egala lui. Ştiuse şi mai înainte acest lucru, numai că în el nu sălăşuia, ca în cevenguran, acea forţă a ideii, căci multe din simţămintele lui rămîneau neexprimate şi se pierdeau în mîhnire.

De dincolo de locul în care stepa se frîngea pe muchia dintre cer şi pămînt se arătară nişte căruţe care trecură peste privirea lui Kopionkin : purtau prin nori de praf oameni mărunţi, semn că pe acolo nu plouase.

- Atunci să mergem în ţinutul tău, spuse Kopionkin. Să vedem faptele !

- Să mergem, fu Cepurnîi de acord. Mi s-a făcut dor de Klobzdiuşa mea !

- Asta cine mai e ? Nevastă-ta sau cine ?

- La noi nu mai sînt neveste : au rămas numai tovarăşele de luptă.

*

* *

Sub ochiul tăios al soarelui ceţurile se stingeau ca visele. Şi acolo unde noaptea te înspăimînta se întindeau acum, luminate şi sărace, spaţiile goale. Pămîntul dormise dezvelit şi chinuit, ca o mamă de pe care lunecase plapuma. Deasupra rîului de stepă, din care însetaţii rătăcitori beau apă, mai stăruiau neguri într-un fel de delir tăcut, iar peştii cu ochii holbaţi pluteau în aşteptarea soarelui, chiar la suprafaţa apei.

Pînă la Cevengur mai erau vreo cinci verste, dar începeau să se zărească de-a lungul văii umede ţarinile nearate şi tristele locuri joase în care trăiau localnicii. Pe fundul văii trecea cerşetorul Firs ; în ultima vreme, în popasurile sale nocturne, el auzise că se află în stepă un loc liber, unde călătorii sînt toţi hrăniţi de pomană. Toată viaţa lui, Firs urmase firul apei şi călcase pămîntul jilav. Îi plăcea apa curgătoare, aceasta îl înviora şi parcă îl îndatora cu ceva. Firs însă nu ştia ce vrea apa de la el şi nici de ce-i este ea necesară ; el doar îşi alegea locurile miloase, apă amestecată cu pămînt ; acolo îşi muia opincile şi înainte de culcare îşi storcea îndelung obielele, voia să simtă încă o dată, şi printre degetele lui, scurgerea firavă a apei. În apropierea pîrîuri-lor şi a cascadelor, el se aşeza să asculte vuietul apei, asta îl liniştea pe deplin şi era gata să se culce în apă ca să devină parte din rîul fără nume. La sfîrşitul zilei, Firs înnoptase pe malul rîului şi ascultase toată noaptea cîntecul undei, iar dimineaţa se scălda în apa care-l vrăjea, dobindindu-şi liniştea, înainte de a intra în Cevengur.

Puţin mai departe, în şesul amuţit, se vedea prin limpezimea pătrunzătoare a dimineţii un mic orăşel. De la prospeţimea usturătoare a văzduhului şi pentru că privea în soare, ochii blînzi ai bătrinului lăcrimau ; blînzi îi erau nu doar ochii, ci, încă de la naştere, întreaga lui faţă moale, caldă, curată. Era acum un om în vîrstă, în barba lui aproape albă, spre deosebire de restul bătrînilor, nu se găsea nici o lindină ; şi se îndrepta cu pas măsurat spre ţelul vieţii sale. Cine mergea alături de acest bătrîn simţea pe dată cît este de curat şi duios, şi cît este de plăcut să stai de vorbă cu el sincer şi liniştit. Nevasta îi spunea tăicuţă, vorbeau în şoaptă, şi între soţi principiul blîndeţii agreabile nu dispărea niciodată. Poate că tocmai de aceea nu li se născuseră niciodată copii şi în cămăruţele lor domnea o veşnică linişte uscată. Numai rareori se auzea glasul împăciuitor al femeii :

- Alexei Alexeevici, tăicuţule, vino să mănînci ce ne-a dat Domnul, nu mă necăji.

Alexei Alexeevici mînca atît de îngrijit, încît pînă la cincizeci de ani nu i se stricaseră dinţii şî din gură nu-i mirosea putreziciu-

nea, ci numai căldura răsuflării se simţea. În tinereţe, cînd cei de-o vîrstă cu el îmbrăţişau fetele şi, acţionînd sub imperiul aceleiaşi insomniace forţe tinereşti, răscoleau pe timp de noapte crîngurile din jurul oraşului, Alexei Alexeevici ajunsese, prin propria sa strădanie, la concluzia că mîncarea trebuie mestecată îndelung — şi de atunci mesteca pînă i se topea şi ultima fărîmă şi aşa se consumase un sfert din întreaga viaţă a lui Alexei Alexeevici. Înainte de revoluţie Alexei Alexeevici fusese membru al conducerii unei asociaţii de credit şi purtător de cuvînt pe lîngă duma orăşenească din tîrguşorul său, aflat la marginea judeţului Cevengur.

Acum Alexei Alexeevici se ducea la Cevengur şi observa centrul judeţean de pe înălţimile învecinate. El simţea mirosul acela de pîine albă proaspătă pe care îl emana fără întrerupere suprafaţa trupului său curat, şi îşi rumega propria salivă de bucuria calmă a popasului prin această viaţă.

În ciuda orei matinale, vechiul oraş se afla în agitaţie. Erau oameni care dădeau tîrcoale oraşului, prin poiene şi lăstărişuri, ba cîte doi, ba singuratici, toţi însă fără boccele şi avere. În nici una din cele zece clopotniţe ale Cevengurului nu se trăgeau clopotele ; se auzea doar agitaţia populaţiei, sub soarele tăcut al şesurilor întinse ; în acelaşi timp, în oraş se mişcau uşurel case — pesemne tîrîte de oameni care însă de aici nu se vedeau. Sub ochii lui Alexei Alexeevici o grădină nu prea mare se lăsă pe neaşteptate într-o parte şi o porni lin mai departe — o mutau şi pe aceasta din rădăcini, într-un loc mai bun.

La vreo sută de stînjeni de Cevengur, Alexei Alexeevici se aşeză, pentru a se dichisi înaintea intrării în oraş. El nu înţelegea ştiinţa vieţii sovietice, îl atrăgea numai un singur domeniu — cooperaţia, despre care citise în ziarul „Sărăcimea". Pînă acum el trăise în tăcere, dar, fără să se ataşeze vreunei cauze, îşi pierduse liniştea sufletească ; de aceea se tntîmpla deseori ca, din pricina unei enervări subite Alexei Alexeevici să stingă candelele veşnic aprinse din colţul sfînt al casei sale, motiv pentru care nevasta se arunca între perne şi plîngea în hohote. După ce citise despre cooperaţie, Alexei Alexeevici se apropiase

de icoana sfîntului Nicolai Mirlikiianul şi aprinsese candela cu mîinile sale mîngîietoare, mirosind a grîu. Din acest moment el îşi află sfînta sa cauză şi drumul curat al vieţii sale pe mai departe. El îl simţi pe Lenin ca pe răposatul său tată care cîndva, cînd micuţul Alexei Alexeevici se speriase de un incendiu depărtat şi nu înţelesese evenimentul înfricoşător, îi spusese fiului său : Tu, Alioşa, strînge-te mai tare lîngă mine ! Alioşa se lipise de taică-său, care şi el mirosea a pîine albă, se liniştise şi începuse somnoros să zîmbească. Ei vezi — îi spusese tatăl. Şi tu care te-ai speriat ! Alioşa adormise fără să-i dea drumul lui taică-său, iar dimineaţa privise la focul din cuptor, aprins de maică-sa, pentru, piroştile cu varză.

Studiind articolul despre cooperaţie, Alexei Alexeevici se lipise cu tot sufletul de Puterea Sovietică şi acceptase bunurile ei calde, din popor. În faţă i se deschisese sfînta cale regală ce ducea în împărăţia dumnezeiască a prieteniei şi bunăstării vieţii de zi cu zi. Pînă atunci, Alexei Alexeevici se temuse de socialism, acum însă, cînd socialismul era numit cooperaţie, Alexei Alexeevici îl îndrăgise din inimă. În copilărie multă vreme nu-l iubise pe Dumnezeu, înspăimînat de Savaot, cînd însă maică-sa îi spusese : şi atunci ce mă fac eu, fiule, după moarte ? — Alioşa începuse să-l iubească pe Dumnezeu, pentru ca el s-o apere pe mamă după moarte şi pentru că îl recunoscuse pe Dumnezeu ca locţiitor al tatălui său.

La Cevengur Alexei Alexeevici venise să caute cooperaţia — această salvare a oamenilor de sărăcie şi de reciproca ferocitate sufletească.

După cum se vedea de pe locul din apropiere, în Cevengur acţiona o forţă necunoscută a raţiunii umane, dar Alexei Alexeevici o iertase cu prisosinţă întrucît raţiunea, lucra aici în numele unirii cooperatiste a oamenilor şi a dragostei active dintre ei. Alexei Alexeeevici voia în primul rînd să obţină statutul cooperativei, iar apoi să meargă la comitetul executiv judeţean şi să discute frăţeşte cu preşedintele, tovarăşul Cepurnîi, despre organizarea reţelei cooperatiste.

În prealabil însă Alexei Alexeevici cugetase asupra Cevengurului, expus cheltuielilor deficitare ale revoluţiei. Praful verii se ridica din pămîntul harnic în arşiţa înaltă. Iar deasupra grădinilor, deasupra micilor bisericuţe de judeţ şi deasupra averii imobiliare a oraşului cerul se odihnea în amintirile duioase ale lui Alexei Alexeevici — care amintiri însă nu le era dat tuturor să le înţeleagă. Şi Alexei Alexeevici stătea acum pe deplin conştient de sine, simţind căldura cerului, ca şi cum şi-ar fi simţit copilăria şi-ar fi atins pielea mamei, şi, tot aşa cum se întîmplase de mult şi se înmormîntase în amintire — din miezul însorit al cerului mustea hrana pentru toţi oamenii, ca sîngele din buricul matern.

Soarele acesta ar fi putut lumina de-a lungul veacurilor bunăstarea Cevengurului — livezile lui de meri, acoperişurile lui de tablă, sub care locuitorii îşi hrăneau copiii, şi cupolele fierbinţi şi lustruite ale bisericilor, ce chemau cu sfiiciune omul din umbra copacilor în pustietatea bolţii veşnice.

Pe mai toate străzile creşteau copaci care îşi ofereau crengile ca toiag pentru călătorii ce colindau prin Cevengur, fără adăpost de noapte. Prin curţile cevengurane înfloreau o mulţime de plante, iarba oferea adăpost, hrană şi un rost roiurilor de gîze din straturile joase ale atmosferei, aşa că Cevengurul era doar parţial locuit de oameni — în mai mare densitate trăiau micile vieţuitoare agitate —, dar în cugetul lor vechii cevengurani nu mai luau acest lucru în seamă.

Ei luau în seamă evenimente mult mai importante — ca, de pildă, arşiţa verii, furtunile şi a doua venire a lui Dumnezeu. Dacă vara era cald, cevenguranii le spuneau vecinilor că iarnă n-o să mai fie şi în curînd casele vor începe să se încălzească de la sine ; în schimb adolescenţii aduceau, la indicaţia părinţilor, apă din fîntîni şi udau cu ea pereţii exteriori ai caselor, pentru a preveni incendiile. Noaptea, după arşiţă, începea deseori să plouă. Ba e duhoare, ba e ploaie — se minunau cevenguranii —, neam de neamul nostru n-a mai fost aşa ! Dacă pe timp de iarnă se pornea viforniţa, cevenguranii ştiau dinainte că ziua următoare vor trebui să iasă prin horn, căci zăpada va troieni inevitabil casele, deşi fiecare din ei avea pregătită în casă o

lopată. „Parcă poţi să te dezgropi cu lopata ! se îndoia pe undeva, în cîte o cămăruţă vreun bătrîn. Uite cum urlă vijelia afară — prin părţile noastre nici n-ar trebui să fie aşa ceva. Nenea Nikanor, care-i mai bătrîn decît mine — sînt optzeci de ani de cînd a început el să fumeze — şi tot nu-şi aminteşte de vreo asemenea iarnă ciumată ! Acum stai de aşteaptă ceva !" În timpul nocturnelor furtuni de toamnă, cevenguranii se culcau să doarmă pe podele, pentru a se odihni mai temeinic şi pentru a fi mai aproape de pămînt şi de mormînt. În taină fiecare cevenguran credea că furtuna sau arşiţa care au început se pot transforma în a doua venire a lui Dumnezeu, nici unul însă nu voia să-şi părăsească înainte de vreme casa şi să moară înainte de a-şi fi trăit traiul; de aceea cevenguranii se odihneau şi îşi beau ceaiul după ce treceau arşiţa, furtuna şi gerul.

- S-a terminat, slavă ţie Doamne ! se închinau cu o mînă fericită cevenguranii, după ce cîte o asemenea întîmplare se încheia. Noi l-am aşteptat pe Iisus Hristos, iar el ne-a ocolit : sfîntă fie-I voinţa întru toate !

Dacă cei bătrîni trăiau la Cevengur în uitare, ceilalţi, în schimb, nu ştiau deloc cum ar trebui să trăiască, cînd în orice clipă se poate produce cea de a doua venire şi oamenii vor fi împărţiţi în două tabere şi transformaţi în biete suflete golaşe.

Alexei Alexeevici locuise cînd va la Cevengur şi cunoştea perfect soarta sufletească nesigură a acestuia. Cepurnîi, cînd venise de la gară pe jos — de la o distanţă de şaptezeci de versete — pentru a domni asupra oraşului şi judeţului, crezuse că Cevengurul exista prin mijloace banditeşti, întrucît nimeni nu părea să facă ceva, în schimb fiecare mînca pîine şi bea ceai. De aceea şi difuzase el un chestionar care trebuia completat obligatoriu — cu o singură întrebare : Pentru ce şi pe contul cărei producţii materiale trăiţi voi în statul celor ce muncesc ?

Aproape întreaga populaţie a Cevengurului răspunsese la fel; primul care inventase răspunsul fusese dascălul de la biserică, Lobocihin, iar după el copiaseră vecinii şi îl transmiseseră celor mai depărtaţi, prin viu grai. Trăim pentru Dumnezeu şi pe propriul nostru cont, scriseseră cevenguranii. Cepurnîi nu-şi

putuse clarifica în mod concret această viaţă pentru Dumnezeu şi instituise imediat o comisie din patruzeci de oameni pentru cercetarea, în douăzeci şi patru de ore, a oraşului, casă cu casă. Au mai existat şi răspunsuri cu un sens mai limpede ; în ele erau con-semnate ocupaţii, ca de pildă serviciul de chelar la închisoare, aşteptarea adevărului vieţii, nerăbdarea faţă de Dumnezeu, bătrîneţea muribundă, citirea cu glas tare pentru peregrini şi sprijin acordat Puterii sovietice. Cepurnîi studie chestionarele şi începu să se frămînte din pricina complexităţii atîtor ocupaţii cetăţeneşti, dar îşi aminti la timp de lozinca lui Lenin : „E un lucru al dracului de greu să conduci statul" — şi se linişti pe deplin. Dimineaţa devreme veniră la el cei patruzeci de oameni, băură apă în cerdac din cauza drumului lung parcurs, şi declarară :

- Tovarăşe Cepurnîi, toţi mint — nimeni n-are nici o ocupaţie, stau toţi întinşi şi dorm.

Cepurnîi înţelese :

- Caraghioşilor, doar era noapte ! Spuneţi-mi, vă rog, ceva despre ideologia lor !

- Nu au aşa ceva, spuse preşedintele comisiei. Ei aşteaptă cu toţii sfîrşitul lumii...

- Şi tu nu le-ai spus că sfîrşitul lumii ar fi în momentul de faţă un pas contrarevoluţionar ? întrebă Cepurnîi, obişnuit să confrunte în prealabil orice întreprindere cu revoluţia.

Preşedintele se sperie.

- Nu, tovarăşe Cepurnîi ! Eu am crezut că cea de a doua venire le este lor folositoare şi că şi nouă ne va fi bine...

- Cum aşa ? îl puse Cepurnîi, sever, la încercare.

- În mod hotărît, folositoare. După cea de a doua venire mica burghezie urmează să fie sechestrată ; dar pentru noi asta nu este valabil...

- E adevărat, pui de căţea ! exclamă Cepurnîi, înţelegînd în sfîrşit. Cum de nu m-am gîndit eu singur la asta ? Că doar sînt mai deştept decît tine !

Aici, unul dintre cei patruzeci de oameni ieşi undeva în fată şi întrebă :

- Îmi permiteţi, tovarăşe Cepurnîi ?
- Dar tu cine mai eşti ? Cepurnîi nu-şi amintea să fi văzut la Cevengur mutra aceluia, dar cunoştea pe dinafară înfăţişarea tuturor celorlalţi oameni din oraş.

– Eu, tovarăşe Cepurnîi, sînt preşedintele Comitetului de lichidare în problemele zemstvei judeţului Cevengur din vechile lui graniţe, numele meu este Poliubeziev. În comisie am fost propus de către comitetul meu — am la mine copia procesului verbal al şedinţei de hotărîre a comitetului.

Alexei Alexeevici Poliubeziev se înclină şi îi întinse lui Cepurnîi mîna.

- Există un asemenea comitet ? întrebă Cepurnîi mirat, fără să simtă mîna lui Alexei Alexeevici.
- Există ! spuse cineva din comisie.
- Chiar azi să fie desfiinţat fără vreo avertizare prealabilă ! Să se vadă dacă nu cumva mai există ceva din rămăşiţele imperiului — şi să se distrugă tot azi ! dădu Cepurnîi dispoziţie şi se adresă lui Poliubeziev : Vorbeşte, te rog, cetăţene !

Alexei Alexeevici explică amănunţit, cu mare exactitate producţia materială a oraşului, ceea ce întunecă şi mai mult capul limpede al lui Cepurnîi, care dispunea de o memorie uriaşă, chiar dacă nu organizată, el absorbea în sine viaţa pe bucăţi — în capul lui pluteau, ca într-un lac liniştit, frînturi de lume şi de evenimente cîndva văzute şi întîlnite, dar niciodată aceste frînturi nu se adunau într-un întreg şi nu aveau pentru Cepurnîi vreo legătură între ele, nici vreun sens viabil. El îşi amintea gardurile de împletitură din gubernia Tambovului, numele şi chipurile cerşetorilor, culoarea focului de artilerie de pe front, ştia pe litere învăţătura lui Lenin, dar toate aceste amintiri clare pluteau spontan în mintea lui şi nu se constituiau în nici un fel de noţiune utilă. Alexei Alexeevici spunea că există o stepă întinsă şi că prin stepa aceea umblă oamenii căutîndu-şi departe de casă un rost, că drumul lor e lung, iar ei nu-şi iau din baştina lor nimic în afara propriului trup. De aceea ei îşi schimbau pe mîncare trupul lor truditor şi, ca urmare, de-a lungul multor ani, apăruse Cevengurul : în el se adunase acea lume rătăcitoare.

De atunci, muncitorii sezonieri plecaseră, iar oraşul rămăsese, cu speranţa în Dumnezeu.

- Iar tu ţi-ai schimbat de-asemenea trupul muncitor pe un fleac de mîncare ? întrebă Cepurnîi.

- Nu, spuse Alexei Alexeevici, eu sînt slujbaş, treaba mea e ideea pusă pe hîrtie.

- Mi-a venit chiar acum o idee talentată, spuse Cepurnîi mai departe. Uite, n-am şi eu un secretar, care să mă poată nota pe loc ! în primul rînd e necesară lichidarea trupului elementelor nemuncitoare !...

De atunci, Alexei Alexeevici nu-l mai văzuse pe Cepurnîi, şi ce se întîmplase în Cevengur nu ştia. Comitetul zemstvei fusese, evident, imediat şi pentru totdeauna desfiinţat, iar membrii săi se răspîndiseră pe la rudele lor. Acum însă Poliubeziev dorea o întrevedere cu Cepurnîi pe o altă temă — el simţea în socialism, datorită cooperaţiei proclamate de Lenin, o cauză sfîntă şi-i dorea Puterii Sovietice binele. Alexei Alexeevici nu întîlni nici un cunoscut; de colo-colo umblau nişte oameni slabi, cu gîndul numai la viitor. Chiar la marginea Cevengurului, vreo douăzeci de oameni mutau o casă de lemn, iar doi călăreţi observau cu bucurie această muncă.

Poliubeziev îl recunoscu pe unul dintre călăreţi.

- Tovarăşe Cepurnîi ! îmi permiteţi să vă convoc la o scurtă discuţie ?!

- Poliubeziev ! Cepurnîi, care îşi amintea numai ce era concret îl recunoscu pe Alexei Alexeevici. Spune, te rog, ce doreşti ?

- Eu despre cooperaţie aş vrea să spun pe scurt... Aţi citit, t ovarăşe Cepurnîi, despre drumul moral spre socialism, în ziarul celor săraci, sub acelaşi titlu, şi anume ,,Sărăcimea" ?

Cepurnîi nu citise nimic.

- Ce cooperaţie ? Ce drum mai vrei, cînd am şi ajuns ? Ce-i cu tine, dragă cetăţene ? Voi l-aţi căutat aici pe Dumnezeu, folosind calea muncitorească. Acum, frate, s-a terminat cu drumurile, oamenii au ajuns.

- Unde ? întrebă supus Alexei Alexeevici, pierzînd în inima lui speranţa cooperatistă.

- Cum unde ? În comunismul practic al vieţii. L-ai citit pe Karl Marx ?
- Nu, tovarăşe Cepurnîi.
- Ei, dragă tovarăşe, uite că trebuie să-l citeşti ! Istoria s-a terminat şi tu nici n-ai băgat de seamă.

Alexei Alexeevici tăcu fără să mai întrebe nimic şi plecă mai departe, pe locul ierburilor de altădată, printre oamenii de odinioară şi unde bătrînica-nevastă îşi aştepta soţul. Acolo, poate, se trăieşte mai amărit şi mai greu, dar acolo se născuse Alexei Alexeevici, acolo crescuse şi plînsese uneori în anii tinereţii. El îşi aminti mobilele de acasă, curtea bătrînă, nevasta, şi fu bucuros că nici acestea nu-l ştiau pe Karl Marx şi tocmai de aceea nu se despărţeau de bărbatul şi stăpînul lor.

Kopionkin nu apucase nici el să-l citească pe Karl Marx şi cultura lui Cepurnîi îl intimida.

- Dar ce, întrebă Kopionkin. La voi se citeşte obligatoriu Karl Marx ?

Cepurnîi curmă îngrijorarea lui Kopionkin :

- Cu asta l-am speriat eu, numai aşa, pe omul ăla. Nici eu, de cînd sînt, nu l-am citit. Altfel, am mai auzit eu cîte ceva pe la mitinguri — şi uite că fac agitaţie. Dar nici nu-i nevoie să-l citeşti : asta făceau oamenii mai înainte, citeau şi scriau, dar de trăit, nu trăiau nici pe dracu, tot căutînd drumurile pentru alţi oameni.
- De ce în oraş oamenii mută acum casele de colo-colo şi poartă grădinile în braţe ? privi Kopionkin primprejur.
- Păi astăzi e subotnic, îl lămuri Cepurnîi. La Cevengur oamenii au venit pe jos şi se străduiesc să trăiască în strîmtoare tovărăşească.

Ca şi ceilalţi cevengurani, Cepurnîi n-avea nici el un domiciliu stabil. În condiţiile acestea Cepurnîi şi Kopionkin se opriră la o casă de cărămidă, pe care participanţii la subotnic n-o puteau urni din loc. în bucătărie dormeau pe desagi doi oameni care semănau a hagii, iar un al treilea prăjea cartofi într-un fel original, folosind în loc de untdelemn apă rece dintr-un ceainic.

- Tovarăşe Piusia ! se adresă Cepurnîi acestui om.
- Ce mai vrei ?

– Nu ştii pe unde se află acum tovarăşul Prokofie ?

Piusia nu se grăbea să răspundă la o asemenea întrebare măruntă, luptîndu-se cu cartoful care ardea.

- O fi pe undeva cu muierea ta, spuse el.

- Tu rămîi aici, îi spuse Cepurnîi lui Kopionkin, iar cu mă duc s-o caut pe Klobzdiuşa : tare-i drăgălaşă femeia asta !

Kopionkin îşi lepădă hainele, le înşiră pe jos şi se întinse pe jumătate gol, iar arma, de care nu se despărţea niciodată, o aşeză în picioare lingă el. Deşi la Cevengur era cald şi mirosea a spirit tovărăşesc, Kopionkin — poate din cauza oboselii — era trist, iar inima îi dădea ghes să plece undeva, mai departe. Deocamdată el nu recunoscuse la Cevengur vreun socialism evident şi făţiş — acea frumuseţe mişcătoare, dar viguroasă şi moralizatoare în mijlocul naturii, unde s-ar fi putut naşte o a doua micuţă Roza Luxemburg sau ar fi putut învia, pe cale ştiinţifică, prima, cea care murise pe pămîntul burghez german. Kopionkin întrebase pe Cepurnîi ce să facă el la Cevengur ? iar acela ii răspunsese : nimic, la noi meseriile nu mai sînt trebuincioase şi nu există nevoi — o să-ţi trăieşti viaţa pur şi simplu ! La Cevengur e bine, pentru munca permanentă noi am mobilizat soarele, iar societatea am dizolvat-o pentru totdeauna.

Kopionkin văzuse că e mai prost Cepurnîi şi tăcuse fără să mai răspundă. Şi mai înainte încă, pe drum, el se interesase sfios : cu ce s-ar fi ocupat la ei Roza Luxemburg ? La aceasta, Cepurnîi nu-i comunicase nimic deosebit, ci doar spusese : cînd o să ajungem la Cevengur, întreabă-l pe Prokofie al nostru — el poate să exprime totul cu limpezime, iar eu îi transmit numai presimţirile mele, revoluţionar - conducătoare ! Crezi că ţi-am vorbit acum cu vorbele mele ? Nici gînd, Prokofie m-a învăţat!

Piusia prăjise în cele din urmă cartofii cu apă şi se apucase să-i trezească pe cei doi călători. Kopionkin se ridică şi el să mănînce un pic încît, cu stomacul plin, să adoarmă mai repede şi să uite întristarea.

- E adevărat că la Cevengur oamenii trăiesc bine ? îl întrebă el pe Piusia.

- Nu se plîng, răspunse acesta fără să se grăbească.

- Dar unde este totuşi aici socialismul ?
- Tu poţi vedea mai bine, cu un ochi proaspăt, explică Piusia fără chef. Cepurnîi zice că din deprindere noi nu mai vedem nici libertatea, nici binefacerea, că noi am şi devenit localnici, că doar de doi ani trăim aici.
- Dar înainte cine a trăit aici ?
- Înainte au trăit burjuii. Pentru ei am organizat noi cu Cepurnîi cea de a doua venire.
- Dar acum avem ştiinţa—mai putem oare crede aşa ceva ?
- Păi cum ?
- Cum aşa ? Vorbeşte şi tu mai clar, mai rotunjit !
- Dar ce sînt eu, scriitor sau ce ? A fost pur şi simplu o întîmplare neaşteptată, din porunca „ordinarei".
- A extraordinarei ?[1]
- Ei, da.
- Aha, înţelese tulbure Kopionkin. Asta e întru totul just.

Forţa Proletară, legată în curte de gardul împletit, îi bodogănea încet pe oamenii care treceau lîngă ea : mulţi ar fi vrut să înșeueze calul puternic, al nu se ştie cui şi să înconjoare călare Cevengurul pe drumul de centură. Forţa Proletară îi îndepărta însă pe doritori — cu dinţii, cu botul, cu picioarele.

- Acum doară eşti animalul poporului ! o convingea împăciuitor un cevenguran slăbănog. Ce te mai răzvrăteşti ?

Kopionkin auzi glasul amărît al calului şi ieşi la el.

- Daţi-vă la o parte, le spuse tuturor oamenilor liberi, nu vedeţi, jecmănitorilor, că are şi calul inima lui ? !
- Vedem, răspunse convins un cevenguran. Noi trăim aici t ovărăşeşte, iar calul tău e un burjui.

Uitînd respectul faţă de oropsiţii prezenţi, Kopionkin apără cinstea proletară a calului:

- Minţi, vagabondule ! Pe calul meu cinci ani a călărit revoluţia, iar tu însuţi stai călare pe revoluţie !

Mai departe Kopionkin nu-şi mai dezvălui supărările — el simţea nelămurit că oamenii aceia sînt mult mai deştepţi decît el,

---

[1] *Crezviciainaia Komissia — prescurtat **CEKA** — Comisia excepţională (extraordinară) pentru lupta împotriva contrarevoluţiei.*

dar dintr-o dată, din pricina acestei deşteptăciuni străine lui, el se descoperi cumva singur. Şi-l aminti pe Dvanov, trăindu-şi viaţa mai presus de raţiune şi foloase — şi-l apucă dorul de el.

Aerul albastru deasupra Cevengurului era ca o chemare nelămurită, iar drumul pînă la prietenul său — peste puterile calului.

Cuprins de tristeţe, bănuială şi mînie alarmate, Kopionkin hotărî să verifice pe loc revoluţia din Cevengur. Nu se află cumva pe aici o rezervă de banditism ? gîndi Kopionkin cu ciudă. Le arăt eu comunism ticăloşilor ăstora pitiţi în văgăună !

Kopionkin bău apă în bucătărie şi se echipă în întregime. Ce nemernici, chiar şi calul se agită împotriva lor ! cugetă Kopionkin indignat. Ei cred despre comunism că e inteligenţă şi folos, că n-ar avea trup — un fleac pur şi simplu pentru ei şi o victorie !

Calul lui Kopionkin, pregătit, pentru urgenţe şi luptă, cu pasiunea clocotitoare a forţelor sale stătute, îl acceptă pe Kopionkin pe spaţioasa lui spinare tovărăşească.

- Fugi înainte şi arată-mi Sovietul ! îl ameninţă Kopionkin pe un trecător necunoscut de pe stradă. Acesta încercă să-şi explice situaţia, dar Kopionkin scoase sabia şi omul începu să alerge în pas cu Forţa Proletară. Din timp în timp călăuza se întorcea şi striga plin de reproş că la Cevengur omul munceşte şi nu fuge, şi că toate impozitele şi obligaţiile le suportă soarele.

Să trăiască oare aici numai cei aflaţi în concediu, din detaşamentul convalescenţilor ? se întreba Kopionkin în sinea lui. Sau să fi fost pe aici, în războiul ţarist, lazarete ?!...

- Nu cumva soarele trebuie să alerge înaintea calului, iar tu să leneveşti ? îl întrebă Kopionkin pe alergător.

Cevenguranul se apucă de frîu ca să-şi liniştească gîfîitul şi să poată răspunde.

- La noi, tovarăşe, omului îi e dată odihna ; de grăbit se grăbeau burjuii, ei trebuiau să înfulece şi să asuprească. Iar noi mîncăm şi sîntem prieteni... Uite şi Sovietul.

Kopionkin citi rar o imensă firmă vişinie agăţată deasupra porţilor cimitirului :

Sovietul omenirii sociale din raionul eliberat Cevengur.

Sovietul îşi avea sediul în biserică. Kopionkin merse pe cărarea cimitirului înspre pridvorul bisericii.

„Priidite ko mne vse trudjaiuşciesia i obremenionni i az upokoiu vî"[1] era scris în arc deasupra intrării în biserică. Cuvintele acestea nu-l mişcară pe Kopionkin, deşi el îşi aminti a cui lozincă erau.

Unde să fie pacea mea ? se gîndi el şi îşi simţi pe neaşteptate inima obosită. Da de unde, niciodată n-ai să le dai oamenilor pacea, că doar nu eşti o clasă, ci o personalitate. Acum dac-ai fi eser[2], te-aş lichida.

Forţa Proletară pătrunse în răcoarea din interiorul bisericii fără să-şi plece capul, iar călăreţul o făcu mirîndu-se copilăreşte, de parcă s-ar fi trezit pe meleagurile natale, în cămara bunicii. Kopionkin mai întîlnise şi înainte locuri din copilăria sa uitată în judeţele în care locuise, pribegise şi luptase.

Cîndva se şi rugase în biserica din satul natal, întru totul asemănătoare acesteia, atunci se întorsese însă acasă, lîngă poala mamei ; dar nu biserica, nu păsările cîntătoare de aceeaşi vîrstă eu el şi de atîta timp moarte, nu bătrinii înfricoşători pribegind prin Kievul misterios, nimic din toate acestea nu era poate copilăria lui, ci numai emoţia copilului în apropierea mamei, cînd aerul de vară mirosea precum poala ei. În vremea care urca în urma lui bătrîinii erau într-adevăr nişte oameni ciudaţi : mamele lor muriseră, iar ei trăiau şi nu plîngeau.

În ziua cînd Kopionkin intrase în biserică, revoluţia era încă şi mai nevoiaşă decît credinţa, şi nu putea acoperi icoanele cu pînză roşie ; Dumnezeul Savaot, pictat sub cupolă, privea deschis spre amvon, unde avea loc şedinţa comrevului. Acum în amvon, la o masă de culoare roşie, vioaie, şedeau trei : preşedintele CEJ-ului[3], Cepurnîi, un tînăr şi o femeie — cu o faţă veselă şi atentă, de parcă ar fi fost o comunistă a viitorului. Tînărul care avea pe masă, în faţa lui, deschisă cartea de

---

[1] *Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi." (Matei, 11, 23 ; în text, în slavonă de redacţie rusă.)*

[2] *De la prescurtarea numelui Partidului socialist revoluţionar,*

[3] *Comitetul executiv judeţean*

exerciţii a lui Evtuşevski, îi demonstra lui Cepurnîi că forţele soarelui ajung, fără discuţie, pentru toţi şi că soarele este de douăsprezece ori mai mare decît pămîntul.

- Tu, Prokofie, nu gîndi — de gîndit, gîndesc eu, iar tu formulează ! îl instruia Cepurnîi.

- Trebuie să-ţi dai seama şi singur, tovarăşe Cepurnîi : de ce să se mişte omul, cînd acest lucru nu-i potrivit cu ştiinţa, explica tînărul, fără întrerupere. Dacă ar fi să aduni toţi oamenii pentru o lovitură de stat contra soarelui — şi tot ar fi exact ca şi cum ţăranul individual s-ar împotrivi comunei-artel. E un lucru fără rost — îţi spua eu !

Pentru a se concentra, Cepurnîi strînse pleoapele.

- Ceva e adevărat din ce spui, dar mai şi baţi cîmpii. Mîngîi-o tu pe Klavdiuşa în altar, iar pe mine lasă-mă să cuget la presimţirea mea — dacă-i aşa, sau altfel !

Kopionkin struni pasul greu al calului şi îşi anunţă intenţia nerăbdătoare de a controla neîntîrziat întregul Cevengur — de nu-i cumva în el vreun focar ascuns contrarevoluţionar.

- Prea sînteţi voi aici înţelepţi, conchise Kopionkin. Iar în deşteptăciune sălăşluieşte permanent viclenia pentru asuprirea omului paşnic.

Kopionkin recunoscu pe Ioc în tînărul acela un animal de pradă : ochi negri nestrăvezii, pe faţă întipărită inteligenţa economică a lumii vechi, iar în mijlocul obrazului un nas cu nările deschise, adulmecător, neruşinat — comuniştii cinstiţi au nasul ca opinca şi ochii lor, de încrezători ce sînt, au culoarea cenuşie şi sînt mai sentimentali.

- Tu, băiete, eşti un potlogar ! dezvălui Kopionkin adevărul. Arată actele !

- Poftim, tovarăşe ! se învoi, cu totul binevoitor, tî nărul.

Kopionkin luă carnetele şi hîrtiile. În ele era consemnat : Prokofie Dvanov, membru de partid din august nouă sute şaptesprezece.

- Pe Saşa îl cunoşti ? întrebă Kopionkin, de dragul numelui prietenului iertînd pentru moment înfăţişarea care-l irita.

- L-am cunoscut cînd era mic, răspunse tînărul, zîmbind

datorită, pesemne, prisosului de deşteptăciune.

- Atunci să-mi dea Cepurnîi un formular curat — se cade să-l chem încoa pe Saşa. Aici deşteptăciunca trebuie combătută cu deşteptăciunea, pentru ca scînteile comunismului să nu se risipească...

- Dar la noi poşta e desfiinţată, explică Cepurnîi. Oamenii trăiesc laolaltă, se văd personal — la ce le-ar mai trebui poştă, spune, te rog ! Aci, frate, proletarii sînt de-acum strîns uniţi !

Kopionkin nu regretă prea mult poşta, căci el însuşi primise în toată viaţa două scrisori, iar de scris scrisese numai o singură dată, atunci cînd, pe frontul imperialist fiind, aflase că nevasta i-a murit, şi trebuise din depărtare s-o plingă laolaltă cu rudele.

- Dar pe jos nu se mai duce nimeni în gubernie ? îl întrebă Kopionkin pe Cepurnîi.

- Avem un asemenea drumeţ, îşi aminti Cepurnîi.

- Care-i ăla, Cepurnîi ? se învioră femeia îndrăgită de amîndoi cevenguranii — într-adevăr drăguţă ; Kopionkin simţi chiar că de-ar fi fost flăcău, ar fi îmbrăţişat-o pe una ca asta şi ar fi ţinut-o aşa multă vreme, nemişcat. Această femeie emana o linişte sufletească înceată şi răcoroasă.

- Păi Mişka Luy, îşi aminti Cepurnîi. El e umblăreţ pe drumuri. Îl trimiţi numai pînă în gubernie şi el se trezeşte la Moscova, sau la Harkov, şi se întoarce, la fel, cînd se scurge vremea unui an — fie că răsar florile, fie că se aşterne zăpada...

- La mine o să meargă mai pe scurt, căci îi dau o sarcină, spuse Kopionkin.

- Atunci să meargă, permise Cepurnîi. Pentru el drumul nu-i o muncă — ci doar o creştere a vieţii !

- Cepurnîi, i se adresă femeia. Dă-i lui Luy făină să-mi aducă în schimb un batic.

- O să-i dăm, Klavdia Parfionovna, neapărat îi dăm, folosim prilejul, o linişti Prokofie.

Kopionkin îi scrise lui Dvanov cu litere de tipar :

..Dragă tovarăşe şi prietene Saşa ! Aici e comunism, şi invers — trebuie să vii cît mai repede la faţa locului. Aici numai soarele de vară munceşte, iar oamenii nu fac decît să fie prieteni, dar

fără sentimente ; cu toate astea muierile tot şantajează cu baticuri, deşi sînt plăcute, fapt prin care, evident, dăunează. Frate-tău, sau o fi vreun alt neam de-al tău, mi-e îndeaproape antipatic. De altfel, trăiesc aici ca subiect, mă tot gindesc numai la mine, fiindcă nu sînt nici pe departe stimat cît trebuie. Evenimente nu sînt — se spune că asta înseamnă ştiinţă şi istorie, dar nu se ştie. Cu respect revoluţ. Kopionkin. Vino, în numele ideologiei comune."

- Ceva mă tot frămîntă, mi se năzare şi mi se pare — mi-e inima grea, se exprimă Cepurnîi chinuit, sub bolta întunecată a bisericii. Comunismul la noi ba pare în stare de funcţionare, ba nu ! Sau să mă duc la tovarăşul Lenin, ca să-mi formuleze el personal tot adevărul !
- Aşa ar trebui, tovarăşe Cepurnîi ! confirmă Prokofie. Tovarăşul Lenin o să-ţi dea o lozincă, tu o iei şi o aduci. Dar aşa-i de neînchipuit : să se gîndească numai în capul meu : mai există şi avangarda ! Şi, în afară de asta, nici nu mi se cuvine mie prioritatea.
- Dar, ia spune drept, inima mea n-o pui la socoteală ? se necăji Cepurnîi.

Prokofie, după cum se vedea, îşi preţuia forţa minţii şi nu-şi pierdea calmul.

- Simţumîntul, tovarăşe Cepurnîi, este stihia de masă, iar ideea — organizare. Însuşi tovarăşul Lenin spunea că organizarea e pentru noi mai presus de orice...
- Aşa că eu mă chinui, iar tu chibzuieşti — ce e mai rău ?
- Tovarăşe Cepurnîi, plec şi eu cu tine la Moscova, anunţă femeia. N-am văzut niciodată centrul — oamenii spun că-i de minune ce-i acolo !
- Uite unde-aţi ajuns ! proferă Kopionkin. Tu, Cepurnîi, direct la Lenin s-o duci : poftim, dragă doamne, tovarăşa e o muiere ajunsă la comunism ! Ticăloşi, asta sînteţi.
- Dar ce ? se oţărî Cepurnîi. La noi, după părerea ta, nu-i aşa ?
- Ei bine, nu-i aşa !
- Atunci cum e, tovarăşe Kopionkin ? Că mi s-a sleit inima.

- Parcă eu ştiu ? Treaba mea e să-ndepărtez forţele duşmănoase. După ce le-am îndepărtat pe toate, se face de la sine ce trebuie.

Prokofie fuma şi nu-l întrerupse niciodată pe Kopionkin, gîndindu-se cum poate fi adaptată la revoluţie această neorganizată forţă armată.

- Klavdia Parfionovna, hai să ne plimbăm şi să mai zburdăm o leacă, îi propuse Prokofie femeii, cu o sublimată politeţe.

Cînd perechea aceasta se depărtă spre pridvor, Kopionkin îi arătă lui Cepurnîi pe cei care plecaseră :

- Burghezie — ai asta în vedere !
- Nu zău ?
- Pe Dumnezeul meu i
- Şi atunci ce să ne facem ? Să-i scădem oare din Cevengur ?
- Acum nu intra şi tu în panică ! Coboară-ţi comunismul din idee în trup — cu mînă armată ! Aşteaptă numai să vină Saşa Dvanov— el o să ne arate totul !
- Trebuie să fie un om deştept, se intimidă Cepurnîi.
- Lui, tovarăşe, îi gîndeşte sîngele în cap, iar lui Prokofie al tău — osul, explică mîndru şi răspicat Kopionkin. Înţelegi şi tu, măcar o dată ? Poftim formularul — expediază-l la drum pe tovarăşul Luy.

În condiţiile în care îşi încorda gîndurile, Cepurnîi nu mai putea inventa nimic ; el îşi amintea numai întîmplări inutile, care nu confereau adevărului nici un fel de simţire. Minţii lui i se arătau ba catedrale catolice poloneze în pădurile prin care mărşăluise în timpul războiului ţarist, ba o fetiţă-orfană, mîncînd pe marginea drumului nişte rădăcini ; cînd anume fusese însă întîlnită în viaţă această fetiţă, inutil rămasă în sufletul lui Cepurnîi — era acum şi pentru totdeauna de neaflat; în genere, era imposibil de spus dacă ea mai trăia ; poate că fetiţa aceea era Klavdiuşa — şi atunci era, într-adevăr, excepţional de frumoasă, iar să te desparţi de ea, o nesfîrşită tristeţe.

- Ce te uiţi, ca un bolnav ? întrebă Kopionkin.
- Uite aşa, tovarăşe Kopionkin, spuse cu amărîtă oboseală

Cepurnîi. În mine toată viaţa pluteşte ca norii !

- Dar ar trebui să treacă prin tine ca o furtună — de-aia, văd eu, n-o scoţi tu la capăt, îi reproşă compătimitor Kopionkin. Să ieşim la aer curat : aici pute ca de la un dumnezeu al igrasiei.

- Să mergem. Ia-ţi calul, spuse Cepurnîi, uşurat. În loc deschis o să fiu mai în putere.

Ieşind afară, Kopionkin îi arătă lui Cepurnîi inscripţia de la intrarea în biserică, unde era sediul comitetului revoluţionar.

- Repicteaz-o în mod sovietic !

- N-are cin' să născocească fraza, tovarăşe Kopionkin.

- Dă-i lui Prokofie !

- N-o scoate el la capăt ; ştie subiectul, dar a uitat predicatul. Pe Dvanov al tău am să-l iau la mine secretar,
iar Prokofie las să zburde în voie. Dar, ia spune-mi, ce nu-ţi place ţie la fraza asta — că doar vorbeşte în întregime contra capitalismului...

Kopionkin se încruntă fioros.

- După tine, Dumnezeu o să le dea — de unul singur, în mod individual — maselor pacea ? Păi asta e o abordare burgheză a problemei, tovarăşe Cepurnîi. Masa revoţionară îşi va putea dobîndi ea singură pacea, cînd se va ridica.

Cepurnîi privea Cevengurul, care-i întruchipa ideea. Începea o seară tăcută, ca şi îndoiala lui Cepurnîi, ca şi presimţirea lui că nu-i în stare să ajungă şi să se liniştească în idee. Cepurnîi nu ştia că există un adevăr universal şi un sens al vieţii, pentru el oamenii erau prea deosebiţi între ei ca să se poată supune unei singure legi. Cîndva, Prokofie îi propusese lui Cepurnîi să introducă ştiinţa şi instrucţiunea, el însă respinsese definitiv asemenea încercări. Ce vorbeşti, îi spusese el lui Prokofie — ori ai uitat cum e ştiinţa ? Ea este cea care-i va permite întregii burghezii virajul înapoi : orice capitalist va deveni om de ştiinţă şi-ţi va da cu praf în ochi, iar tu vezi de te mai descurcă ! Şi pe urmă ştiinţa doar se dezvoltă, dar cum se termină — nu se ştie.

Pe diferitele fronturi unde luptase, Cepurnîi fusese deseori grav bolnav, aşa că pe apucate şi după ureche învăţase ceva medicină, drept care susţinuse şi un examen de felcer de

companie ; la doctori însă el se gîndea ca la nişte exploatatori intelectuali.

- Ce crezi tu ? îl întrebă el pe Kopionkin. Dvanov al tău n-o să introducă aici la noi ştiinţa ?

- Despre asta nu mi-a vorbit: cauza lui este comunismul.

- Mă cam tem de asta, recunoscu Cepurnîi, străduindu-se să gîndească, dar îşi aminti cu acest prilej cum îi expusese Proşka sensul exact al suspiciunilor sale faţă de ştiinţă. Sub conducerea mea, Prokofie formulase ideea că inteligenţa este o avere, ca şi o casă, şi că, prin urmare, îi va asupri pe cei slabi şi neştiinţifici...

- Atunci înarmează-i pe proşti, găsi Kopionkin ieşirea. Poţi să-l laşi pe deştept să se strecoare spre el cu prafurile lui cu tot ! Uite, eu, de pildă — tu ce crezi că sînt ? — eu, frate, sînt tot un prost, şi totuşi trăiesc pe deplin liber.

Pe străzile Cevengurului treceau oameni. Astăzi, unii dintre ei mutaseră case, iar alţii căraseră în braţe grădini. Şi iată, acum se duceau să se odihnească, să discute, să-şi încheie ziua in cercul tovarăşilor. Mîine ei nu vor trebui să muncească, fiindcă la Cevengur pentru toţi şi pentru fiecare trudea numai soarele, declarat la Cevengur proletar universal. Ocupaţiile oamenilor, în schimb, nu erau obligatorii, din îndemnul lui Cepurnîi, Prokofie dăduse muncii o interpretare specială, potrivit căreia, odată pentru totdeauna, munca era declarată o rămăşiţă a lăcomiei şi desfătării exploatator-animalice, întrucit înlesneşte apariţia proprietăţii, iar proprietatea — asuprirea ; numai soarele alocă oamenilor raţii pe deplin satisfăcătoare pentru a trăi, şi orice lăcomie provocată de munca omenească te duce pe rugul războiului de clasă, întrucît se creează obiecte dăunătoare, de prisos. Totuşi, în fiecare sîmbătă, oamenii munceau la Cevengur, fapt care îl şi uimise pe Kopionkin ; el înţelegea prea puţin acest sistem — solar — al vieţii din Cevengur.

- Păi asta nu-i muncă, ăsta-i subotnic ! îi explicase Cepurnîi. Prokofie m-a înţeles exact în această privinţă şi a emis marea frază.

- Dar ce, el e ghicitorul tău, sau cum ? se interesase

Kopionkin, neîncrezător în Prokofie.

Nu, doar aşa : cu gîndul lui uscat, el slăbeşte simţirea mea măreaţă. E un flecar, fără el as trăi în chinuri mute... Iar în subotnic nu se produce nici un fel de avere — ce, parcă altfel, le-aş permite eu ? — pur şi simplu se desfăşoară vătămarea voluntară a moştenirii mic-burgheze. Ce fel de asuprire poate fi aici, spune, te rog !

- Nu e, se-nvoi sincer Kopionkin.

Kopionkin şi Cepurnîi hotărîră să-şi petreacă noaptea într-un şopron tîrît în mijlocul străzii.

- Ar trebui să te duci la Klavdiuşa ta, îl sfătui Kopionkin. Necăjeşti femeia !

- Prokofie a dus-o într-un loc necunoscut : las' să se bucure — că toţi sîntem proletari egali. Mi-a explicat Prokofie că nu sînt cu nimic mai bun decît el.

- Păi tu însuţi spuneai că ai un sentiment măreţ, iar cu un asemenea om e mai greu pentru femeie.

Cepurnîi era în încurcătură : reieşea că. într-adevăr, aşa este ! Dar pe el îl durea inima şi azi putea să gîndească.

- La mine, tovarăşe Kopionkin, acel sentiment măreţ în piept se zbate şi nu în locul unde-i bărbatul tînăr.

- Aha. spuse Kopionkin, ei, atunci odihneşte-te aici cu mine : şi eu sînt slab de inimă.

Forţa Proletară înfuleca iarba pe care i-o cosise Kopionkin în piaţa oraşului şi pe la miezul nopţii se culcă şi ea pe duşumeaua şopronului. Calul dormea aşa cum dorm unii copiii — cu ochii pe jumătate deschişi, privindu-l pe Kopionkin cu o blîndeţe somnolentă. Kopionkin gemea în somn de tristeţe.

Comunismul Cevengurului era fără apărare în aceste ore întunecate ale stepei pentru că oamenii îşi cicatrizau în somn rana vieţii lor interioare şi pentru o vreme îşi întrerupeau convingerile.

*
* *

Cevengurul se trezea tîrziu ; locuitorii lui încercau să se odihnească de pe urma veacurilor de asuprire, dar nu reuşeau. Revoluţia îi dăruise judeţului Cevengur visele, şi principala lui profesiune devenise sufletul.

Luy, mărşăluitorul cevenguran, se ducea la gubernie cu pas întins, avînd la el, în primul rînd, scrisoarea lui Dvanov, iar în al doilea rînd, pesmeţi şi o ploscă din scoarţă de mesteacăn, cu apă clocotită lîngă trupul omului. El se sculase odată cu furnicile şi găinile, pe cînd soarele încă nu pătrunsese în toate ungherele bolţii. Din cauza mersului şi a prospeţimii văzduhului care-l acapara, pe Luy îl părăsiseră toate îndoielile şi poftele neînfrînate ; drumul îl consuma şi-l elibera de surplusul vieţii dăunătoare. Încă din tinereţe ajunsese să înţeleagă prin propriile sale puteri din ce cauză zboară o piatră : pentru că din bucuria mişcării ea devine mai uşoară decît aerul. Neştiind să scrie şi să citească, Luy se convinsese că comunismul trebuie să fie o neîntreruptă mişcare a oamenilor spre depărtările pămîntului. De cîte ori nu-i spusese el lui Cepurnîi să proclame comunismul ca fiind o pribegie şi să mişte Cevengurul din aşezarea sa veşnică ?

- Cu cine seamănă omul — cu un cal sau cu un pom ? — declaraţi-mi cinstit, întrebase el la comrev, tînjind nemulţumit că prea erau scurte străzile oraşului.

- Cu ceva mai înalt ! inventase Prokofie. Cu oceanul neţărmurit, dragă tovarăşe, şi cu armonia planificării.

Luy nu văzuse alte ape în afară de rîuri şi lacuri, iar cît priveşte armonia, cunoştea doar armonia cu două rînduri de clape.

- Pare-se totuşi că omul seamănă mai bine cu calul, declarase Cepurnîi, amintindu-şi de caii pe care îi ştia.

- Înţeleg, spusese Prokofie în continuarea sentimentelor lui Cepurnîi. Calul are în piept o inimă şi un chip generos cu ochi, iar pomul nu le are !

- Întocmai, Proş ! se bucurase Cepurnîi.
- Păi asta şi spun ! confirmase Prokofie.
- Perfect adevărat ! încuviinţase în concluzie Cepurnîi.

Satisfăcut, Luy propusese comitetului revoluţionai să pună neîntîrziat Cevengurul în mişcare. Omul trebuie să fie ţesălat de vînt, îi convingea Luy, altfel se apucă din nou să-l asuprească pe cel mai slab sau pur şi simplu se usucă totul în jur, se pune pe tinjit — ştii cum ? Dar la drum nimeni nu poate ocoli prietenia — comunismului îi ajunge cîte are de făcut !

Cepurnîi îl pusese pe Prokofie să scrie clar propunerea lui Luy, care fusese pusă în discuţie la şedinţa comitetului revoluţionar. Intuind dreptatea de fond a lui Luy, Cepurnîi nu-i transmise totuşi lui Prokofie presimţirile sale diriguitoare, aşa că şedinţa se prelungi trudnic întreaga zi de primăvară. Atunci Prokofie născoci o deviere formală a problemei lui Luy : „Avînd în vedere apropiata epocă de războaie şi revoluţii, să se considere mişcarea oamenilor ca un simptom inalienabil al comunismului, şi anume : toată populaţia judeţului să se năpustească asupra capitalismului, atunci cînd criza acestuia se va maturiza în întregime, şi mai departe să nu se stopeze marşul victorios, călind oamenii în sentimentul tovărăşiei pe drumurile întregului glob pămîntesc ; deocamdată însă comunismul trebuie să se limiteze la teritoriul cucerit de la burghezie, pentru ca noi să avem ce conduce."

- Ba nu, tovaraşi, se împotrivise cu bun simţ Luy. Comunismul nu se poate întemeia pe sedentarism : nu vor fi nici duşmani, nici bucurii !

Prokofie îl observă atent pe Cepurnîi, care asculta, fără să-i poată ghici sentimentele şovăitoare.

- Tovarăşe Cepurnîi, încercase Prokofie să hotărască. Eliberarea muncitorilor este, cum se ştie, cauza muncitorilor înşişi ! Să plece Luy şi să se elibereze el treptat. De ce să ne amestecăm noi aici ?
- Just ! conchise scurt Cepurnîi. Du-te, Luy : mişcarea e cauza maselor, n-o să-ţi stăm noi în cale !
- Ei, atunci mulţumesc, făcuse Luy o plecăciune în faţa

comrevului şi se apucase să-şi caute un motiv pentru a pleca din Cevengur.

Văzîndu-l odată pe Kopionkin călare, Luy fu cuprins de remuşcări, întrucît Kopionkin se ducea undeva, iar el, Luy, trăia pe loc nemişcat ; şi Luy dori şi mai mult să plece din oraş cît mai departe, iar pînă la plecare se gîndea să-i arate lui Kopionkin un semn de simpatie, însă nu avea cum : în Cevengur nu exista nimic de dăruit : putea doar să-i adape calul, dar Kopionkin împiedica sever pe oricine s-ar fi apropiat de animal şi-l adăpa personal. Încă o dată Luy regreta că, deşi lumea e plină de tot felul de lucruri, lipseau tocmai acelea care ar putea să arate prietenia dintre oameni.

Ajuns la gubernie Luy hotărî să nu se întoarcă la Cevengur, ci să ajungă într-un fel chiar pînă la Petrograd, iar acolo să intre în flotă şi să plece pe apă pentru a observa de pretutindeni pămîntul, mările şi oamenii, hrană consistentă pentru sufletul iui frăţesc. De pe cumpăna apelor, de unde se vedeau văile cevengurane, Luy îşi întoarse privirile spre oraş şi spre lumina dimineţii.

- Rămîneţi cu bine, tu comunism şi voi, tovarăşi ! Dacă mai trăiesc, pe fiecare dintre voi o să-l ţin minte !

Kopionkin o dezmorţea pe Forţa Proletară dincolo de bariera oraşului şi-l observă pe Luy pe locul acela înalt.

„Probabil vagabondul o coteşte spre Harkov — hotărî pentru sine Kopionkin. Îmi pierd cu ăştia zilele de aur ale revoluţiei !" şi îşi struni calul în marş de stepă spre oraş pentru a verifica definitiv, chiar astăzi, întregul comunism local şi pentru a lua măsurile necesare, dacă este nevoie.

Din pricina mutării caselor, în Cevengur dispăruseră străzile — construcţiile se aflau în mişcare ; Forţa Proletară, obişnuită cu drumuri drepte şi netede, se agita şi năduşea din pricina prea deselor cotituri.

Lîngă un hambar dezbîrnat şi rătăcit, stăteau culcaţi sub acelaşi cojoc un tînăr şi o fată — judecind după trupul ei — Klavdiuşa. Kopionkin îşi călăuzi cu băgare de seamă calul pe lîngă cei care dormeau ; se simţea stingherit de tinereţe şi o

respecta ca pe o împărăţie a viitorului măreţ. Cîndva, pentru aceeaşi tinereţe, încoronată cu nepăsarea faţă de fete, îl îndrăgise cu respect pe Alexandr Dvanov, tovarăşul său de drum revoluţionar.

Pe undeva, în desişul caselor, fluieră tărăgănat un om. Kopionkin îşi încordă, sensibil, atenţia. Fluieratul încetase.

- Ko-pionkin ! tovarăşe Kopionkin, hai la scăldat ! striga pe undeva pe aproape Cepurnîi.
- Fluieră, îi răspunse Kopionkin cu voce joasă, să mă iau după fluieratul tău !

Cepurnîi începu să fluiere vijelios, iar Kopionkin continuă, călare, să se strecoare prin defileurile oraşului devălmăşit. Cepurnîi stătea în pragul unui şopron, îmbrăcat cu mantaua pe pielea goală şi desculţ. Fluiera puternic cu două degete în gură, iar ochii lui priveau spre înaltul cerului unde combustia solară lucra din plin.

După ce băgă Forţa Proletară în şopron, Kopionkin o porni pe urmele labelor goale ale lui Cepurnîi, care azi era fericit ca un om pentru totdeauna înfrăţit cu toţi ceilalţi oameni. Pe drumul de pînă la rîu le ieşiră în cale o mulţime de cevengurani treziţi din somn — oameni obişnuiţi, ca pretutindeni, numai că săraci la înfăţişare şi după chip, nu de prin partea locului.

- Ziua de vară e lungă : cu ce s-o umple ? întrebă Kopionkin.
- De sîrguinţa lor întrebi ? înţelese greşit Cepurnîi.
- Măcar şi asta.
- Păi profesiunea de bază la om este sufletul lui. Iar produsul sufletului — prietenia şi tovărăşia ! De ce n-ai considora şi asta o ocupaţie — spune, mă rog !

Kopionkin medită un pic la viaţa asuprită de odinioară.

- E cam prea bine la tine, la Cevengur, spuse el cu tristeţe. Va trebui totuşi să organizăm şi ceva necazuri : comunismul trebuie să mai şi usture — puţină otravă nu strică.

Cepurnîi simţi în gură gustul sării proaspete — şi îl înţelese imediat pe Kopionkin.

- Cred că ai dreptate. Acum ar trebui să organizăm anume

necazurile. Hai chiar de mîine să ne ocupăm de asta, tovarăşe Kopionkin !

- Eu, nu : alta-i treaba mea. Lasă-l mai întîi pe Dvanov să vină, el va înţelege totul.

- Putem să-i dăm sarcina asta lui Prokofie !

- Lasă-l încolo pe Prokofie al tău ! Băiatul are poftă ; n-au decît să se-nmulţească cu Klavdiuşa ta, iar tu nu-l laşi să-şi îndeplinească sarcina !

- Poate că şi aici ai dreptate — să-l aşteptăm pe tovarăşul tău de luptă.

La malul rîului Cevengurka apa se agita neobosit; de acolo venea o boare mirosind aţîţător a libertate, şi cei doi tovarăşi începură să se dezbrace în întîmpinarea apei. Cepurnîi îşi lepădă mantaua şi rămase dintr-o dată gol şi sfrijit ; trupul lui însă mai păstra stins, abia ţinut minte, mirosul cald al protecţiei materne.

Soarele lumină cu atenţie, de data asta particulară, spinarea slăbănoagă a lui Cepurnîi, pătrunzînd prin toate zbîrciturile şi crăpăturile transpirate ale pielii, pentru a ucide acolo nevăzutele făpturi ticăloase, din pricina cărora corpul te mănîncă neîncetat. Kopionkin privi respectuos la soare : în urmă cu cîţiva ani soarele încă o mai încălzea pe Roza Luxemburg, iar acum făcea să crească iarba pe mormîntul ei.

Kopionkin nu se mai scăldase de mult în rîu şi tremură binişor pînă să ajungă să suporte răceala apei. Cepurnîi, în schimb, înota curajos, cu ochii deschişi şi aducea de pe fundul apei felurite oase, pietre şi capete de cal. Din mijlocul rîului, unde neîndemînaticul Kopionkin n-avea cum ajunge, Cepurnîi lălăia zgomotos şi devenea din ce în ce mai vorbăreţ. Kopionkin se scufunda în locurile mai puţin adinci, pipăia apa şi se gîndea : curge şi ea încotrova — spre mai bine !

Cepurnîi veni la mal foarte vesel şi fericit.

- Află, Kopionkin, că atunci cînd sînt în apă, mi se pare că ştiu cu exactitate adevărul... Dar, cum ajung la comrev — totul începe să mi se năzărească şi să fie părelnic...

- Atunci, munceşte pe malul apei.

- Ca să-mi ude ploaia tezele de la gubernie, păcătosule !

Kopionkin nu ştia ce este o teză — cuvîntul şi—l amintea el de undeva, dar fără să-l şi simtă.

- De vreme ce după ploaie soarele străluceşte, n-are ce să-ţi pară rău de teze, îi spuse Kopionkin împăciuitor. Oricum, grînele cresc.

Cepurnîi socotea intens în minte şi ca să se ajute folosea degetele, — înseamnă că enunţi trei teze ?

- De nici una nu-i nevoie, respinse Kopionkin ideea. Pe hîrtie trebuie scrise numai cîntece, pentru ca să ţi le aduci aminte.

- Cum aşa ? Soarele — prima teză ! Apa — a doua, iar pămîntul — a treia.

- Dar vîntul, l-ai uitat ?

- Cu vîntul — fac patru. Cred că aşa e just. Numai să ştii că dacă nu vom răspunde guberniei la teze, că la noi totul merge strună, atunci de acolo or să lichideze la noi tot comunismul.

- Ba nicidecum, respinse Kopionkin o astfel de presupune-re. Sînt oameni la fel ca noi.

- La fel or fi ei, numai că scriu lucruri de neînţeles şi cer întruna să ţii cont de tot mai multe consideraţii şi să conduci mai ferm... Dar de ce anume să ţii cont la Cevengur şi de unde să-i apuci pe oameni ca să-i conduci ? Dar noi unde o să fim ? se miră Kopionkin. Ce, o să lăsăm noi şarpele să se strecoare ? îl avem doar pe Lenin în spate.

Cepurnîi ajunsese distrat în stufăriş şi rupse cîteva flori palide, de o culoare întunecată incertă. El făcea asta pentru Klavdiuşa pe care prea puţin o stăpînea, dar pentru care nutrea cu atît mai mult o tandreţe grijulie.

Terminînd cu florile, Cepurnîi şi Kopionkin se îmbrăcară şi o porniră de-a lungul malului prin iarba jilavă. De aici, Cevengurul părea un loc din ţările calde — se vedeau scăldaţi în soare oameni desculţi, desfătîndu-se în aer şi libertate, cu capetele descoperite.

- Acum e bine, spuse Cepurnîi. Toată căldura omului e

acum la vedere — şi arătă cu mîna spre oraşul plin de oameni. Apoi Cepurnîi vîrî două degete în gură, fluieră şi, în fierbinţeala delirantă a vieţii sale interioare, se aruncă iarăşi în apă, fără să-şi mai scoată mantaua ; îl epuiza bucuria neagră a preaplinului său trupesc nefolosit — şi se avîntă din nou prin stufăriş, ajungînd în rîul curat, pentru a-şi consuma acolo toate pasiunile triste, incerte.

– Parcă ar fi slobozit întreaga lume în libertatea comunismului şi se bucură vagabondul ! îl condamnă Kopionkin pe Cepurnîi. Iar eu nici aici nu văd nimic.

În stufăriş era o barcă şi în ea şedea un om în pielea goală ; el cerceta îngîndurat celălalt mal al rîului, deşi s-ar fi putut duce acolo cu barca. Kopionkin îi văzu trupul slab, coastele ieşite şi ochiul bolnav.

- Nu eşti tu Paşinţev ? întrebă Kopionkin.
- Păi, cine altul ? răspunse imediat acela.
- Atunci de ce ţi-ai părăsit postul din rezervaţie ?

Paşinţev îşi plecă trist capul acum îmblînzit.

- Am fost josnic înlăturat de acolo, tovarăşe ! .
- Ar fi trebuit cu bombele să...
- Prea curînd le-am dezamorsat — s-a dovedit ; şi uite, acum rătăcesc dezonorat, ca un psihopat dramatic.

Kopionkin îi dispreţui din nou pe ticăloşii aceia albi îndepărtaţi care lichidaseră rezervaţia revoluţionară şi, ca urmare, răspunse curajos :

- Nu te necăji, tovarăşe Paşinţev : pe albi îi dăm gata, fără să coborîm de pe cal, şi rezervaţia o s-o reaşezăm pe loc nou. Ţie ce ţi-a mai rămas acum ?

Paşinţev ridică de pe fundul bărcii platoşa de zală.

- Cam puţin, hotărî Kopionkin. Numai pieptul ţi-l apără.
- Capul, dă-l încolo, spuse dispreţuitor Paşinţev. Mai scumpă decît orice mi-e inima... Dar mai am cîte ceva şi de ţinut în mînă, şi pentru căpăţînă. Paşinţev arătă ceva dintr-o armură — un coif cu vizieră, cu o stea roşie pentru vecie înşurubată în el, şi o ultimă grenadă golită.
- Eh, păi asta-ţi ajunge pe deplin, decretă Kopionkin. Dar ia

spune, ce s-a ales din rezervaţia ta, nu cumva ai dat dovadă de atîta slăbiciune încît mujicii s-or fi închiaburit cu uşurinţă ?

Paşinţev era atît de mohorit încît abia putea să vorbească.

- Păi ţi se spune, omule, că au stabilit acolo organizarea largă a unui sovhoz, ce mă tot zgîndăreşti pe pielea goală ?

Kopionkin mai privi încă o dată trupul gol al lui Paşinţev.

- Atunci, îmbracă-te ; mergem împreună să cercetăm Cevengurul — şi acolo e lipsă de fapte de înfăptuit, şi oamenii visează vise.

Paşinţev nu-i putea fi însă tovarăş de drum lui Kopionkin, căci altă îmbrăcăminte, în afara pieptului de zale şi a coifului cu vizieră, nu avea.

- Merge şi aşa, îl încurajă Kopionkin. Ce crezi că oamenii n-au mai văzut un trup gol ? Ia te uită, mare minunăţie — tot aia se pune şi în coşciug !

- Ba nu, trebuie să înţelegi şi tu ce rădăcină a răului s-a înţelenit acolo, îşi aranja Paşinţev, discutînd, îmbrăcămintea metalică. Din rezervaţia revoluţionară mi-au dat drumul în stare bună : deşi primejdios, totuşi viu şi îmbrăcat. Dar în sat, chiar mujicii mei cînd au văzut un individ din trecut şi, mai ales, înfrînt de o armată întreagă, m-au uşurat de toată îmbrăcămintea, mi-au aruncat doar o parte din lucruri, iar bomba o păstrasem la mine.

- Dar ce, te-a atacat o armată întreagă ? se miră Kopionkin.

- Păi cum altfel ? O sută de oameni călare au ieşit contra unuia singur — şi mai aveau în rezervă şi un tun de trei ţoli. Şi tot nu m-am predat o zi şi o noapte — am speriat toată armata cu bombele mele goale, numai că Grunka — o fată de acolo — le-a spus, căţeaua !

- Aha, înţelese Kopionkin. Ei, hai atunci să mergem ; dă-mi fierăraia ta.

Paşinţev ieşi din barcă şi o porni pe urmele lui Kopionkin adînc săpate în nisipul de pe mal.

- Să nu-ţi fie teamă, îşi liniştea Kopionkin tovarăşul în

pielea goală. Că doar nu tu singur te-ai dezgolit — pe tine cei pe jumătate albi te-au nedreptăţit.

Paşinţev înţelese în sfîrşit că el merge desculţ şi dezbrăcat numai de dragul sărăciei comunismului şi nu se mai ruşină de femeile care ar fi putut să-i iasă în cale.

Prima întîlnită a fost Klavdiuşa ; aruncînd o privire grăbită asupra trupului lui Paşinţev, ea îşi acoperi ochii cu basmaua ca tătăroaicele. Grozav de ofilit bărbat, gîndi ea, şi plin de aluniţe, dar curat, deloc răpănos — şi cu voce tare spuse :

- Aici, cetăţene, nu-i front şi să mergi în pielea goală nu-i prea cuviincios.

Kopionkin îl rugă pe Paşinţev să nu dea atenţie unei asemenea broaşte rîioase — e o burjuică, şi cloncăneşte tot timpul : ba că-i trebuie batic, ba Moscova, iar acum, poftim, o deranjează proletarul acesta în pielea goală.

Paşinţev totuşi se ruşina întrucîtva şi îşi puse zalele şi coiful cu vizieră, lăsîndu-şi dezgolită cea mai mare parte a corpului.

- Aşa e mai bine, hotărî el. Or să creadă că asta-i uniforma noii politici !

- Ce mai vrei ? îl privi Kopionkin. Acum eşti aproape îmbrăcat, numai că metalul ţine rece, o să-ţi fie frig !

- Se încălzeşte el, că doar pe dinăuntru sîngele curge!

- Şi în mine curge ! simţi Kopionkin.

Fierul zalelor nu răci însă corpul lui Paşinţev — la Cevengur era cald. Oamenii şedeau rînduri-rînduri pe ulicioare, printre casele mutate din loc, şi discutau între ei cu voce înceată : şi dinspre oameni, nu numai de la razele soarelui veneau căldură şi mişcare. Paşinţev şi Kopionkin treceau printr-o duhoare compactă — înghesuiala caselor, arşiţa soarelui şi mirosul omenesc aţîţător făceau viaţa să semene cu un vis sub o plapumă vătuită.

- Parcă mă ia un somn, pe tine nu ? îl întrebă Kopionkin pe Paşinţev.

- În general, mi-e aşa şi-aşa ! răspunse Paşinţev nu prea lămurit în privinţa sa.

Lîngă casa de cărămidă, nemişcată din loc, unde se oprise prima oară Kopionkin, la venire, şedea singuratic Piusea şi se uita nehotărît în jurul lui.

- Ascultă, tovarăşe Piusea ! i se adresă Kopionkin. Am nevoie să merg în recunoaştere prin întregul Cevengur — călăuzeşte-ne tu după itinerar !

- Se poate, se învoi Piusea neridicîndu-se de la locul lui.

Paşinţev intră în casă şi ridică de pe podea o veche manta soldăţească — model 1914. Mantaua era măsură mare şi dintr-o dată întreg corpul lui Paşinţev păru ocrotit, liniştit.

- Acum eşti îmbrăcat de-a dreptul ca un cetăţean ! aprecie Kopionkin. În schimb semeni mai puţin cu tine.

Trei oameni o porniră în depărtări, prin căldura construcţiilor cevengurane. În mijlocul drumului şi pe locuri altădată virane stăteau acum triste grădinile veştede : ele fuseseră de cîteva ori răsădite, purtate fiind pe umeri, şi se vlăguiseră în ciuda soarelui şi a ploilor.

- Poftim faptele ! arătă Kopionkin spre copacii tăcuţi. Pentru ei, diavolii, şi-au construit comunismul, dar la pom nu s-au gîndit !

Puţini, copiii nou veniţi, care puteau uneori fi văzuţi prin rarişti, erau graşi din cauza aerului, a libertăţii şi a lipsei educaţiei zilnice. În schimb maturii trăiau la Cevengur nu se ştie cum : Kopionkin încă nu reuşise să observe la ei sentimente noi ; de departe i se păreau nişte oameni veniţi în concediu din imperialism, dar pentru ce era înăuntrul lor şi ce — între ei, nu dispunea de fapte : buna lor dispoziţie însă Kopionkin o considera doar o emanaţie a sîngelui din corpul omului, nedesemnînd comunismul.

În apropierea cimitirului unde comrevul îşi avea sediul, se afla o surpătură lungă cu pămînt afinat.

- Aici zac burjuii, spuse Piusea. Împreună cu Cepurnîi le-am scos în mod suplimentar sufletul.

Kopionkin încercă mulţumit, cu piciorul, pămîntul afinat al mormîntului.

- Prin urmare, tu a trebuit s-o faci ! spuse el.

- Nu se putea evita, justifică Piusea faptul, venise pentru noi necesitatea să trăim...

Pe Paşinţev, în schimb, îl supără faptul că mormîntul stătea nearanjat — ar fi trebuit să-l netezească şi să mute cu braţele aici o grădină : atunci copacii ar fi supt din pămînt rămăşiţele capitalismului şi le-ar fi transformat, gospodăreşte, în verdeaţă socialistă ; Piusea considera chestiunea serioasă, dar n-apucase s-o îndeplinească, întrucît gubernia îl destituise din funcţia de preşedinte al „Excepţionalei" ; el aproape că nu se supărase ştiut fiind că pentru slujba în instituţiile sovietice sînt necesari oameni instruiţi, nu de-alde ei, şi burghezia aducea acolo foloase.

Datorită acestei conştiinţe, după îndepărtarea lui din funcţia revoluţionară, Piusea recunoscu odată pentru totdeauna că revoluţia e mai deşteaptă decît el — şi se pierdu tăcut în masa colectivului cevenguran. Cel mai mult se speriase Piusea de cancelarii şi hîrtii scrise — la văzul lor se întîmpla să amuţească pe loc şi, cu o sfîrşeală morocănoasă în tot trupul, să simtă măreţia magiei negre a gîndirii şi a scrisului. Pe timpul lui Piusea chiar „Excepţionala" îşi avea sediul în poieniţa din oraş ; în locul consemnării răfuielilor cu capitalul, Piusea introdusese evidenţa lor general populară şi propusese omorîrea moşierilor prinşi chiar de către argaţi, ceea ce se şi făptuise. Acum însă, cînd în Cevengur începuse dezvoltarea finală a comunismului, potrivit încheierii lui Cepurnîi „Excepţionala" fusese pentru totdeauna închisă, şi în poiana ei mutaseră case.

Kopionkin stătea cugetînd la mormîntul comun al burgheziei — mormînt fără copaci, fără moviliţă şi fără amintire. Lui i se contura tulbure părerea că acest lucru fusese făcut pentru ca mormîntul îndepărtat al Rozei Luxemburg să aibă copaci, moviliţă şi veşnică amintire. Un singur lucru nu prea-i plăcea lui Kopionkin — mormîntul burgheziei nu era temeinic aranjat.

- Zici că aţi scos suplimentar sufletul din burjui ? se îndoi Kopionkin. Dar pe tine pentru asta te-au dat afară — prin urmare i-aţi bătut pe burjui nu integral şi nu de moarte ! Nici măcar pămîntul nu l-aţi bătut cum trebuie !

În cazul dat, Kopionkin greşea fundamental. Burjuii din Cevengur fuseseră exterminaţi temeinic, pe cinstite, şi nici viaţa de dincolo de mormînt nu-i mai putea bucura, întrucît, după trup, le fusese împuşcat şi sufletul.

Pe Cepurnîi, după o scurtă şedere la Cevengur, începuse să-l doară inima din cauza prezenţei în oraş a unei prea dese mici burghezii. Şi atunci începu să se chinuie din tot trupul — în Cevengur terenul pentru comunism se dovedea a fi mult prea îngust şi infestat de averi şi de oameni avuţi ; comunismul trebuia neîntîrziat plasat pe un fundament viu, dar aşezările omeneşti erau din moşi- strămoşi ocupate de oameni stranii care miroseau a ceară. Cepurnîi se ducea dinadins pe cîmp şi se uita la locurile proaspete, deschise — n-ar trebui oare tocmai aici început comunismul? Dar renunţase, întrucît în cazul acela ar fi trebuit să se irosească pentru proletariat şi sărăcimea sătească ustensilele şi clădirile cevengurane, create de mîini asuprite. El ştia şi vedea cum se sfîrşea burghezia cevengurană în aşteptarea celei de a doua veniri şi, personal, n-avea nimic împotriva ei. După ce fusese vreo două luni preşedintele comitetului revoluţionar, Cepurnîi se chinuia — burghezia trăieşte, comunism nu este, iar spre viitor duc, aşa cum se spunea în circularele de la gubernie, un şir de trepte intermediare consecvent-ofensive pe care Cepurnîi le intuia a fi o înşelăciune a maselor.

La început el a constituit o comisie, iar comisia aceea îi vorbea lui Cepurnîi despre necesitatea celei de a doua veniri, dar Cepurnîi pe atunci tăcuse şi hotărîse în taină să lase în pace mărunţişul burghez, pentru ca revoluţia mondială să aibă cu ce se ocupa. Mai tîrziu însă, Cepurnîi voise să scape de chinuri şi-l chemase la el pe Piusea, preşedintele „Excepţionalei".

- Curăţă-mi oraşul de elementul asupritor ! poruncise Cepurnîi.
- Se poate, îi dăduse ascultare Piusea. El se pregătea să-i extermine pe toţi locuitorii din Cevengur, fapt cu care Cepurnîi se declarase, uşurat, de acord.
- Înţelegi tu — aşa va fi mai bine ! îl convinsese el pe

Piusea. Altminteri, frate, tot poporul o să moară pe treptele intermediare. Iar apoi, oricum burjuii nu mai sînt în momentul de faţă oameni : am citit că omul, de cum s-a născut din maimuţă, imediat a şi omorît-o. Aşa că, aminteşte-ţi : de vreme ce există proletariatul, la ce să mai fie burghezie ? Ar fi de-a dreptul urît !

Piusea cunoştea personal burghezia : el îşi amintea străzile din Cevengur şi îşi reprezenta limpede înfăţişarea fiecărui proprietar de casă : pe Şcekotov, pe Komiaghin, pe Pichler, pe Znobilin, pe Şceapov, pe Zavîn-Duvailo, pe Perekrutcenko, pe Siusiukalov şi pe toţi vecinii lor. În afară de asta, Piusea le cunoştea felul de viaţă şi de hrană şi era de acord să-l omoare pe oricare dintre ei, manual, chiar fără folosirea vreunei arme. Din ziua în care fusese numit preşedinte al „Excepţionalei" el nu mai avusese linişte sufletească şi era tot mereu nervos : zi de zi mica burghezie mînca pîinea sovietică, locuia în casele lui (înainte de asta, Piusea cărase douăzeci de ani piatră pentru mai toate casele) şi stătea în calea revoluţiei ca o canalie tăcută. Reprezentanţii cei mai bătrîni şi zbîrciţi ai burghezilor din oraş îl transformau pe răbdătorul Piusea într-un luptător de stradă ; întîlnindu-i pe Şceapov, pe Znobilin şi pe Zavîn-Duvailo, Piusea îi bătuse nu o dată cu pumnii, dar aceia se retrăgeau tăcînd, îndurau obida şi nădăjduiau în viitor ; alţi burghezi nu se nimeriseră în calea lui Piusea, iar să se ducă special la ei acasă Piusea nu voia, întrucît din pricina enervărilor prea dese i se sufoca sufletul.

Totuşi secretarul Ccj-ului[1], Prokofie Dvanov nu fusese de acord cu exterminarea burgheziei casă cu casă şi fără vreo autorizaţie prealabilă. El spusese că acest lucru trebuie făcut într-un mod mai teoretic.

- Cum să nu — formulează ! îi propusese Cepurnîi.

În timp ce cugeta, Prokofie îşi aruncă visător spre spate părul său lung, aşa cum îl purtau eserii.

- În temeiul propriilor lor prejudecăţi... începu să formuleze treptat Prokofie.

- În temeiul celei de a doua veniri ! se exprimase cu precizie

[1] *Comitetul executiv judeţean.*

Prokofie. Ei singuri o doresc, lasă-i s-o aibă — nu noi vom fi cei vinovaţi.

Cepurnîi, dimpotrivă, îşi asuma vina.

- Cum așa, nu vinovaţi, spune, mă rog ! De vreme ce noi sîntem revoluţia, noi sîntem pentru toate vinovaţi. Şi dacă tu te chinui cu formularea pentru propria ta iertare, atunci cară-te de-aici !

Ca orice om deştept, Prokofie avea sînge rece.

- E absolut necesar, tovarăşe Cepurnîi, să proclamăm oficial cea de-a doua venire. Şi pe baza ei să curăţăm oraşul pentru aşezarea proletară.

- Dar noi o să mai acţionăm atunci ? întrebase Cepurnîi.

- În general — da ! Numai că după aceea va trebui împărţită averea casnică pentru ca ea să nu ne mai asuprească.

- Averea ia-ţi-o tu pentru tine, poruncise Cepurnîi. Proletariatului îi ajung propriile mîini dacă le are întregi. Ce te-o fi apucat, într-un asemenea moment, dorul după sipetele burgheze, spune, mă rog ! Scrie ordinul.

Prokofie formulase pe scurt viitorul burgheziei cevengurane şi îi dăduse lui Piusea hîrtia scrisă, acesta trebuise doar să adauge ordinului, din memorie, lista numelor celor avuţi.

Cepurnii citi că Puterea Sovietică oferă burgheziei întreg cerul nemărginit, înzestrat cu stele şi planete în scopul organizării fericirii veşnice acolo ; cît priveşte construcţiile fundamentale ale pămîntului ca şi inventarul casnic, acestea vor rămîne jos — în schimbul cerului — în întregime în mîinile proletariatului şi ale ţărănimii muncitoare.

La sfîrşitul ordinului se indica data celei de a doua veniri, care va duce burghezia, în mod organizat şi fără dureri, în viaţa de dincolo de mormînt.

Ora prezentării burgheziei în piaţa bisericii a fost fixată pentru joi, la miezul nopţii, iar ca întemeiere a ordinului era luat în consideraţie buletinul biroului de meteorologie gubernial.

Pe Prokofie îl atrăgea de multă vreme complexitatea tenebroasă şi convingătoare a hîrtiilor de la gubernie şi, cu un zîmbet al desfătării, el le transpunea stilul la scară judeţeană.

Piusea nu înţelesese nimic din ordin, iar Cepurnîi prizase tutun şi se interesase de un singur lucru : de ce fixase Prokofie cea de a doua venire pentru joi, şi nu pentru azi — luni.

- Miercuri e zi de post — or să se pregătească mai în linişte, explicase Prokofie. Şi apoi pentru azi şi mîine se aşteaptă timp mohorît — eu doar primesc buletinele meteorologice !

- O înlesnire nu tocmai necesară, îi reproşase Cepurnîi, dar nu insistase pentru grăbirea celei de a doua veniri.

În schimb Prokofie, împreună cu Klavdiuşa, trecuse prin toate casele cetăţenilor avuţi şi le rechiziţionase din mers obiectele de mînă nu prea grele : brăţări, baticuri de mătase, medalii de aur ţariste, pudră pentru fete şi altele. Klavdiuşa punea toate lucrurile în lădiţa ei, iar Prokofie le promitea oral burghezilor în continuare o amînare a vieţii, numai să fie mărite veniturile republicii ; burghezii stăteau în mijlocul casei şi mulţumeau cu plecăciune. Pînă în noaptea de joi, Prokofie nu reuşise să termine rechiziţionarea şi regreta că nu fixase cea de a doua venire pentru noaptea de sîmbătă.

Cepurnîi nu se temea că Prokofie strînge prea multe bunuri : bunurile nu se agaţă de proletari, iar baticurile şi pudra se consumă fără urmări pentru conştiinţe.

În noaptea dinspre joi, piaţa bisericii a fost ocupată de burghezia cevengurană, venită aici încă de cu seară. Piusea înconjură piaţa cu ostaşi roşii, iar în mijlocul publicului burghez introduse doi cekişti slăbănogi. Potrivit listei, numai trei burghezi nu se prezentaseră — doi dintre ei fuseseră striviţi de propriile lor case, iar al treilea murise de bătrîneţe. Piusea îi trimisese imediat pe cei doi cekişti să controleze de ce se prăbuşiseră casele, iar el însuşi să-i aşeze pe burghezi în rînd. Burjuii aduseseră cu ei bocceluţe şi cufăraşe — cu săpun, prosoape, lenjerie, gogoşi albe şi cărţulii cu pomelnicul de familie.

- Citeşte, îi ceruse el unuia dintre cekişti. Acesta citise :

„Întru odihna robilor lui Dumnezeu : Evdokia, Marfa, Firsa, Polikarp, Vasile, Konstantin, Macarie şi a întregului lor neam.

Pentru sănătatea Agripinei, Mariei, a lui Kosma, Ignatie, Petre, Ion, a Anastasiei cu familiile şi neamul şi a bolnavului Andrei."

- Cu familiile ? întrebase încă o dată Piusea.
- Cu ele ! confirmase cekistul.

Dincolo de cordonul ostaşilor roşii stăteau soţiile burghezilor şi hohoteau în văzduhul întunecat.

- Înlăturaţi-le pe complicele astea ! ordonase Piusea. Membrii familiilor n-au ce căuta aici !
- Ar trebui şi ei suprimaţi, tovarăşe Piusea ! îl sfătuise un cekist.
- De ce, deşteptule ? Principalul membru le e retezat !

Cei doi cekişti se întoarseră de la verificarea caselor dărîmate şi explicau : plafoanele se prăbuşiseră întrucît podurile fuseseră încărcate cu sare şi făină, peste orice greutate posibilă ; iar de rezerva de făină şi sare burghezii aveau nevoie pentru a se hrăni şi în timpul celei de-a doua veniri şi pentru a trece cu bine prin ea, iar după aceea să rămînă în viaţă.

- Din ăştia îmi sînteţi ! exclamase Piusea şi aliniase cekiştii, fără să mai aştepte miezul nopţii. Daţi-i gata, băieţi ! — şi chiar el slobozise din naganul lui un glonte în ţeasta celui mai apropiat burjui — Zavîn - Duvailo. Din capul burghezului ieşi un abur liniştit, apoi ieşi la suprafaţa părului substanţa maternă nudă, asemănătoare unei lumînări de ceară, dar Duvailo nu căzu, ci se aşeză pe bocceaua lui de-acasă.
- Muiere, înfăşoară-mi gîtul cu o faşă ! spusese răbdător Zavîn - Duvailo. Mi se scurge tot sufletul pe-acolo ! şi se prăbuşise de pe boccea pe pămînt, îmbrăţişîndu-l cu braţele şi cu picioarele desfăcute, ca stăpînul pe stăpînă.

Cekiştii trăgeau din nagane în burjuii fără glas, care se împărtăşiseră cu o zi înainte — şi burjuii cădeau neîndemînatec şi pieziş, răsucindu-şi gîturile soioase pînă la vătămarea vertebrelor. Li se înmuiau picioarele încă înainte de a-şi simţi rana, iar glontele ajungea într-un loc oarecare şi rămînea în carnea vie.

Negustorul rănit Şceapov zăcea la pămînt cu trupul sleit de puteri şi se ruga de cekistul aplecat deasupra lui :

- Dragă omule, lasă-mă să respir, nu mă chinui. Cheamă-mi femeia să-mi iau rămas bun. Sau, mai degrabă, dă-mi mîna, nu pleca prea departe, mi-e frică singur.

Cekistul voise să-i dea mîna.

- Fii tare — tu ţi-ai terminat acum treaba !

Şceapov nu mai reuşise să aştepte mîna şi apucă, în ajutor, un brusture, pentru a-şi încredinţa acestuia viaţa pînă la capăt trăită ; el nu mai slobozi planta pînă în momentul pierderii dorului după femeia de la care dorise să-şi ia rămas bun. Cekistul înţelesese şi se emoţionase : cu glontele în trup, burghezii, ca şi proletarii, iubeau tovărăşia, dar fără glonte — iubeau numai averea.

Piusea îl împingea pe Zavîn-Duvailo.

– Unde-ţi curge ţie sufletul ? În gît ? Îl scot eu imediat de-acolo !

Piusea apucase îndemînatec gîtul lui Zavîn cu mîna stingă şi sprijinise ţeava revolverului mai jos de ceafă. Dar pe Zavîn îl mînca în permanenţă gîtul şi el şi-l freca de gulerul hainei.

- Şi nu te mai scărpina atîta, păcătosule : aşteaptă, că te scarmăn eu acum !

Duvailo încă mai trăia şi nu se temea :

- Mai bine mi-ai lua capul între picioare şi l-ai slrînge, ca să pot scoate un ţipăt, că altfel muierea mea stă acolo şi nu mă aude !

Piusea îl lovi cu pumnul în obraz, pentru a mai atinge o dată trupul acestui burjui, iar Duvailo strigă cu glas plîngător :

- Maşenka, mă bat! Piusea aşteptase ca Duvailo să-şi lungească vorbele şi să le rostească pînă la capăt, apoi îl împuşca-se de două ori în ceafă şi îşi descleştase fălcile încinse şi uscate.

Prokofie urmărise de departe acest omor solitar şi ii reproşase lui Piusea :

- Comuniştii nu omoară pe la spate, tovarăşe Piusea !

De supărare, Piusea îşi regăsise imediat prezenţa de spirit :

- Comuniştilor, tovarăşe Dvanov, le trebuie comunism, şi nu onoare ofiţerească ! Aşa că mai taci din gură, că altfel te trimit şi pe tine în ceruri ! Orice curvă ar vrea să se înfăşoare într-un steag roşu — atunci, chipurile, ar deveni cinstită... Pe tine te găsesc eu cu glontele şi ascuns pe după steag !

Cepurnîi, care apăruse şi el, pusese capăt acestei discuţii.

- Despre ce e vorba, spuneţi, mă rog ! Burjuii încă mai respiră pe pămînt, iar voi căutaţi comunismul în cuvinte !

Cepurnîi şi Piusea porniseră apoi personal să-i cerceteze pe burjuii ucişi ; morţii zăceau grămezi — cîte trei, cîte cinci, ba chiar şi mai mulţi, străduindu-se, probabil, în ultimele clipe ale despărţirii să se apropie unul de altul măcar cu cîte o parte a corpului lor.

Cu dosul mîinii Cepurnîi încerca gîtul burjuilor, aşa cum încearcă mecanicii temperatura rulmenţilor, şi i se părea că toţi sînt încă vii.

- Lui Duvailo i-am scos suplimentar sufletul din gît ! spusese Piusea.

- Bine ai făcut : sufletul doar se află în gît ! îşi amintise Cepurnîi. Ce crezi, pe noi de ce ne spînzură cadeţii de gît ? Tocmai pentru a ne arde sufletul cu frînghia : atunci mori, într-adevăr, în întregime ! Altfel ce să te mai foieşti atît : că doar nu-i uşor să omori un om !

Piusea şi Cepurnîi îi pipăiseră pe toţi burghezii şi nu se convinseseră de moartea lor definitivă : unii dintre ei parcă mai oftau, alţii aveau ochii întredeschişi şi se prefăceau, de bună seamă, pentru ca în timpul nopţii să se strecoare şi să continue să trăiască pe contul lui Piusea şi al altor proletari; atunci Cepurnîi şi Piusea hotărîseră să-i asigure suplimentar pe burghezi împotriva prelungirii vieţii : ei îşi încărcaseră revolverele şi împuşcaseră lateral în gît, prin ganglioni, în ordine consecutivă, pe fiecare dintre proprietarii care zăcea la pămînt.

- Acum cauza noastră va fi liniştită ! spuse Cepurnîi terminînd treaba. Mai sărac decît un cadavru nu-i pe lume nici un proletar.

- Acum e temeinic, era mulţumit şi Piusea. Trebuie să

mergem să le dăm drumul ostaşilor roşii.

Ostaşilor roşii li se dăduse drumul, iar cekiştii fuseseră păstraţi : trebuia pregătită groapa comună pentru fosta populaţie burgheză din Cevengur. Către zori cekiştii îşi terminaseră treaba şi zvîrliseră în groapă toate cadavrele laolaltă cu boccelele lor. Nevestele celor ucişi nu îndrăzneau să se apropie, şi aşteptau de departe terminarea lucrărilor de terasament. Cînd, pentru a evita formarea unei movile , cekiştii risipiseră surplusul de pămînt pe piaţa pustie, luminată de zori, iar după aceea îşi înfipseseră lopeţile în pămînt şi îşi aprinseseră ţigările, nevestele morţilor începuseră să înainteze spre ei prin toate străzile Cevengurului.

- Îi puteţi plînge, spuseseră cekiştii şi plecaseră obosiţi la culcare.

Femeile se aruncară pe lutul neted al mormîntului fără urme, voiau să jelească, dar amorţiseră de mult în frigul nopţii, amarul din ele se uscase, şi nevestele morţilor nu mai avură putere să plîngă.

*

* *

Aflînd ce s-a întîmplat la Cevengur, Kopionkin hotărî să nu pedepsească deocamdată pe nimeni şi să aibă răbdare pînă la sosirea lui Alexandr Dvanov, cu atît mai mult, cu cît Luy, cel care plecase pe jos, îşi vedea de drum.

Luy bătuse cale lungă în aceste zile şi se simţea sănătos, sătul şi fericit. Cînd i se făcea foame, el intra în cîte o casă ţărănească şi-i spunea stăpînei : — Muiere, jumuleşte-mi o găinuşă, sînt un om obosit. Dacă muierea se scumpea la găină, Luy îşi lua rămas bun de la ea şi-şi vedea de drumul lui prin stepă, mîncînd ierburi care creşteau singurel şi nu prin străduinţa omului aşezat. Luy nu cerşea şi nu fura ; dacă se întîmplă să rămînă multă vreme flămînd, el ştia că odată şi odată tot va mînca pe săturate, şi nu suferea de foame.

Acum Luy înnoptase într-o magazie de cărămizi ; pînă la reşedinţa de gubernie îi mai rămăseseră doar patruzeci de verste, drum întins. Luy considera acest lucru un fleac, şi după somn trîndăvi îndelung. Stătea întins şi se gîndea cum să facă să fumeze. Avea tutun, dar n-avea hîrtie ; actele şi le fumase de mult — singura hîrtie de care mai dispunea era scrisoarea lui Kopionkin către Dvanov. Luy scoase scrisoarea, o netezi şi o citi de două ori, pentru ca s-o ţină minte, iar după asta făcu din scrisoare zece ţigări goale pe dinăuntru.

– Am să-i povestesc scrisoarea cu propriul meu glas, o să iasă mai bine ! consideră el că ar fi mai avantajos şi-şi întări propriile spuse. Sigur că da ! Păi cum altfel ?

După ce fumă, Luy ieşi în şosea şi porni înspre oraş. Pe taluzul cu iarbă moale, în înălţime, în ceaţa tulbure a depărtării — la cumpăna apelor dintre două rîuri limpezi — se vedea un oraş vechi, cu turnuleţe, balcoane, biserici şi casele prelungi ale şcolilor, judecătoriilor şi instituţiilor de stat: Luy ştia că în oraşul acela oamenii trăiau de mult după zicala pe cine nu laşi să moară nu te lasă să trăieşti. La marginea oraşului fumegau cele patru coşuri de la fabrica de unelte şi maşini agricole, o unitate care ajuta soarelui să producă pîine. În tăcerea ierbii, care fără de moarte se naşte pe cîmp, lui Luy îi plăcu fumul depărtat din coşuri şi şuieratul unei locomotive în goană.

Luy ar fi ocolit oraşul şi ar fi renunţat să mai ducă scrisoarea, dacă reşedinţa'de gubernie nu s-ar fi aflat chiar în drumul lui spre Petrograd şi pe ţărmul Mării Baltice : de pe celălalt mal — din frigul şesurilor pustii ale revoluţiei — porneau corăbii în întunecimea mărilor, pentru a cuceri în continuare ţările calde burgheze.

La ora aceea, Gopner cobora din oraş spre rîul Polnîi Aidar şi vedea drumul pavat, tăiat prin stepă spre sloboziile furnizoare de alimente. Chiar pe acest drum mergea Luy încît Gopner n-avea cum să-l zărească, ci mergea imaginîndu-şi flota baltică în marea cea rece. Gopner traversă podul şi se aşeză pe celălalt mal, să pescuiască. El băgă în cîrlig un vierme viu care se chinuia, aruncă undiţa şi-şi aţinti privirile în mişcarea domoală a

rîului care curgea ; răcoarea apei şi mirosul ierburilor crude îi aţîţau respiraţia şi gîndul ; el asculta zvonul apei şi se gîndea la viaţa paşnică, la fericirea de dincolo de marginea pămîntului, unde se duc rîurile fără să-l ia însă şi pe el ; îşi pleca treptat capul uscat în ierburile jilave, trecînd din calmul său gînditor în somn. În undiţă nimerise un peştişor — o plăticuţă ; patru ore s-a zbătut plătica cea mică să se ascundă în adîncurile apelor libere, şi sîngele din gura ei străpunsă de cîrlig se învălmăşea cu zeama sangvină a viermelui ; plăticuţă obosise să se tot zbată şi pentru a prinde putere înghiţise o bucată din vierme, apoi încercase din nou să se smulgă odată cu zgîrciul gurii din fierul ascuţit. De pe înălţimea digului pietruit, Luy văzu cum doarme pe mal un om slab şi obosit, iar la picioarele lui se mişcă singură undiţa. Luy se apropie de om şi scoase undiţa cu plătica ; în mîinile drumeţului, plăticuţă amuţi, îşi căscă branhiile şi începu să-şi dea sfîrşitul într-o epuizare înspăimîntată.

- Tovarăşe, îi spuse Luy celui care dormea. Ia-ţi peştele in primire... Doarme în amiaza mare !

Gopner deschise ochii injectaţi şi se apucă să chibzuiască la noul venit. Călătorul se aşează lîngă el să fumeze şi să privească oraşul din faţa sa.

- În vis mă concentram îndelung la ceva şi nu mai terminam, vorbi Gopner. M-am trezit, iar tu stai aici ca o împlinire a dorinţelor...

Gopner tuşi abătut : frumoasele lui cugetări se pierduseră în vis şi nici apa rîului curgător nu i le putea aminti.

- Ei, fire-ai blestemat să fii, m-ai trezit, se enervă Gopner, iar am să mă întristez.

- Apa curge, vîntul suflă, peştele înoată, începu Luy tărăgănat şi calm, iar tu stai şi rugineşti de necaz! Pune-te în mişcare încotrova, şi vîntul o să-ţi bucure gîndul şi vei mai şi afla cîte ceva nou.

Gopner nu răspunse : ce să te apuci să răspunzi fiecărui trecător, ce poate înţelege din comunism un ţăran plecat la muncă sezonieră ?

- Nu cumva ai auzit în ce curte locuieşte tovarăşul Alexandr

Dvanov? se interesă Luy de treaba care îi stătea oarecum în drum.

Gopner luă din mîinile noului venit peştele şi-l aruncă în apă, poate îşi mai revine, explicase el.

- Ce să-şi mai revină ! se îndoi Luy. Am nevoie să-l văd personal pe tovarăşul ăsta...

- Ce să-l mai vezi tu, cînd îl văd eu ! răspunse, nedefinit Gopner. Îl stimezi aşa de tare, sau de ce ?

- Numai pentru nume nu stimezi pe cineva, iar treburile lui nu le cunosc ! Tovarăşii noştri spuneau că el e urgent necesar la Cevengur ...

- Dar ce treburi sînt pe-acolo ?

- Acolo tovarăşul Kopionkin a scris că e comunism şi invers.

Gopner îl privi cercetător pe Luy, ca pe o maşină care necesită reparaţii capitale ; el înţelegea că în asemenea oameni capitalismul istovise minţile.

- Păi voi n-aveţi nici calificare, nici conştiinţă, ai naibii să fiţi ! spuse Gopner. Ce fel de comunism poate să se facă ?

- Noi nu mai avem nimic, se justifică Luy. Ne-au rămas numai oamenii, de unde şi rezultă viaţa în tovărăşie.

Gopner simţi înlăuntrul său, revenindu-i puterile de acum odihnite şi, după o scurtă meditaţie, spuse :

- Asta-i inteligent, al naibii să fiu, numai că nu-i trainic : unde-s rezervele ? M-ai înţeles, sau fugi chiar tu de comunism ?

Luy ştia că în jurul Cevengurului nu există comunism, că acolo este numai o treaptă intermediară, şi privea oraşul de pe înălţime ca pe o asemenea treaptă.

- Tu trăieşti pe o treaptă, îi spuse el lui Gopner, de-aia ţi se şi pare că eu fug. De fapt, eu bat drumurile, mărşăluiesc, pe urmă am s-o iau pe apă, să ajung cu flota în statele burgheze ca să le pregătesc viitorul. Comunismul se află acum în mine, în corpul meu, nu mai am cum să scap de el.

Gopner îi pipăi mîna şi i-o privi în lumina soarelui : era mare, vînoasă, acoperită de urmele de neşters ale muncii de o viaţă — acel soi de semne din naştere ale tuturor asupriţilor.

Poate să fie şi adevărat, gîndi Gopner despre Cevengur, că doar şi avioanele zboară deşi sînt mai grele ca aerul, fir-ar ele ale naibii !

Luy mai ordonă încă o dată să i se transmită lui Dvanov scrisoarea orală din partea lui Kopionkin, anume ca Dvanov să se ducă neîntîrziat la Cevengur, altfel s-ar putea ca acolo comuniştii să piardă teren. Gopner îl asigură şi-i arătă şi strada pe care locuieşte.

- Du-te acolo şi spune-i muierii mele să-ţi dea să mănînci, să bei, iar eu am să mă descalţ şi-am să mă duc pe bancul de nisip să-mi încerc norocul la cleni cu nuiaua ; către seară, blestemaţii trag la gîndăcei...

Luy era obişnuit să se despartă repede de oameni, căci mereu întîlnea alţii — şi mai buni; pretutindeni el constata că deasupra lui stăpîneşte cu lumina lui soarele, de pe urma căruia pămîntul dădea roade pentru hrană şi zămislea oameni pentru viaţa în tovărăşie.

Privind în urma drumeţului, Gopner hotărî că acela seamănă cu un pom din livadă ; într-adevăr, trupul lui Luy nu era în alcătuirea sa — unitar organizat, membrele nu i se coordonau şi creşteau din el cu lipsa de disciplină a ramurilor şi densitatea vîscoasă a materialului lemnos.

Luy dispăru pe pod, iar Gopner se întinse să se mai odihnească un pic — era în concediu şi se desfăta şi el o dată pe an. Dar cleni nu mai apucă să prindă, căci în curînd începu să bată vîntul, din spatele turnurilor oraşului se iviră turme de nori negri şi Gopner trebui să plece. El se plictisea însă să stea în casă cu nevasta şi de-aceea-l trăgea aţa să zăbovească pe la tovarăşii lui, în primul rînd la Saşa şi la Zahar Pavlovici. Aşa că, în drum, el intră în binecunoscuta casă de lemn.

Zahar Pavlovici stătea întins, iar Saşa citea o carte, strîngîndu-şi deasupra ei mîinile uscate, ce se dezobişnui seră de contactul cu oamenii.

- Aţi auzit ? le spuse Gopner, dîndu-le de înţeles că nu venise de pomană. La Cevengur s-a organizat comunismul deplin !

Zahar Pavlovici încetă să mai fornăie cu regularitate din nas : visul încetinea, şi el începu să tragă cu urechea. Alexandr tăcea şi-l privea pe Gopner cu emoţie încrezătoare.

- Ce te uiţi aşa ? spuse Gopner. Că doar zboară cumva şi avioanele, iar ele sînt, ale naibii, mai grele ca aerul ! De ce nu s-ar organiza şi comunismul ? Dar ţapul acela care roade revoluţia, cum roade varza totdeauna de jur împrejur, unde l-au băgat ? întrebă tatăl lui Dvanov.

- Alea-s condiţiile obiective, explică Alexandr. Tata vorbeşte despre ţapul ispăşitor de păcate.

- Au mîncat şi ţapul acela ispăşitor, comunică Gopner, de parcă ar fi fost martor ocular. Acum or să fie ei înşişi vinovaţii.

Dincolo de peretele din scînduri groase începu să plîngă un om, vărsîndu-şi, din ce în ce mai zgomotos, lacrimile. Paharele de bere tremurau pe masa în care lovea cu capul ; locuia acolo un comsomolist singuratic, care lucra la depoul de căi ferate ca fochist — fără nici o promovare în posturi mai înalte. Comsomolistul hohoti un timp, apoi se linişti şi-şi suflă nasul.

- Toti ticăloşii se plimbă cu automobilul, se însoară cu artiste grăsane, iar eu tot ca vai de mine trăiesc ! îşi revărsă comsomolistul furia tristă. Chiar mîine mă duc la raion — să mă ia şi pe mine la birou : învăţămîntul politic îl ştiu tot, sînt in stare să conduc orice la scară integrală ! Iar ei m-au făcut fochist şi încă de categoria a patra... Omul nu-l văd, ticăloşii...

Zahar Pavlovici ieşi în curte să se răcorească şi să vadă dacă ploaia va fi de lungă durată ; pe toată noaptea , sau chiar şi ziua următoare, sau numai trecătoare ; pomii din curte foşneau, munciţi de vînt şi de ploaie şi prin curţile îngrădite, lătrau cîinii.

- Ce mai bate vîntul, şi plouă ! îşi spuse Zahar Pavlovici. Şi curînd o să rămîn iar singur, fără fiu-meu.

Gopner îl îndemnă pe Alexandr să plece la Cevengur.

- Acolo o să luăm măsura comunismului, argumenta Gopner, o să luăm o schiţă exactă şi ne-ntoarcem cu ea la gubernie ; aşa o să ne fie mai uşor să construim comunismul pe a şasea parte a globului, de vreme ce la Cevengur ni se dă şablonul în mînă.

Dvanov se gîndea în tăcere la Kopionkin şi la scrisoarea lui orală : „Comunism şi invers".

Zahar Pavlovici ascultă ce ascultă şi spuse :

- Uite ce e, băieţi : omul muncitor e un prostănac slab, iar comunismul nu e nici pe departe un fleac. În Cevengurul vostru e nevoie de un anume fel de legături între oameni — or fi scos-o ei aşa, dintr-o dată, la capăt cu asta ?

- De ce nu ? îl contrazise, convins, Gopner. Puterea locală a inventat întîmplător ceva deştept — şi iată că a ieşit, al naibii să fie ! Ce e atît de special aici ?

Zahar Pavlovici se îndoia totuşi, şi încă nu puţin :

- Asta poate fi aşa, numai că, vezi tu, omul nu-i un material neted. Prostul nu poate porni locomotiva, iar de trăit am trăit noi şi pe timpul ţarului. Înţelesu-m-ai acum ?

- De înţeles, am înţeles, chibzui Gopner, numai că primprejur nu văd nimic de felul ăsta.

- Tu nu vezi, dar, uite, că eu văd, îi mări nedumerirea Zahar Pavlovici. Din fier pot să-ţi fac orice vrei, dar din om — comunist, nicicum !

- Dar cine i-a făcut comunişti pe ei, acolo ? Ei singuri s-au făcut, fir-ar al naibii ! izbucni Gopner.

Aici Zahar Pavlovici era de acord.

- Asta e cu totul altceva ! Eu voiam să spun că puterea locală n-are nici un rol aici, devii mai deştept numai dacă faci ceva cu mîinile, dar puterea — e altceva : oamenii cei mai deştepţi sînt daţi dinainte ; de-atîla deşteptăciune ăia de-acolo şi-au pierdut mintea ! Dacă omul n-ar îndura și ar crăpa de nenorocire dintr-o dată, ca fonta, atunci şi puterea ar fi excelentă !

- Dar, tată, asta n-ar mai fi putere, spuse Alexandr.

- Se poate şi aşa ! confirmă Zahar Pavlovici.

Dincolo de perete se auzea cum doarme comsomolistul împovărat, fără să fi scăpat cu totul de furia sa turbată. „Ticăloşii, ofta el," acum resemnat, sărind, în somn, peste cîte ceva important. Dorm cîte doi în aşternut, iar eu — de unul singur, pe pat de cărămidă ! Lasă-mă şi pe mine să mă culc pe moale,

tovarăşe secretar, că mă omor cu munca necalificată. Şi de cîţi ani plătesc cotizaţii — lasă-mă şi pe mine să iau parte... Ce se întîmplă ?..."

Noaptea se agita în torentul ploii reci, Alexandr asculta căderea picăturilor grele care loveau în bălţile şi pîraiele de pe străzi; un singur lucru îl consola în această umezeală neprimitoare a timpului — amintirea poveştii despre băşică, opincă şi pai, care înfruntaseră cîndva cu bine o natură la fel de nesigură şi de nepătruns.

Ea e băşică, nu-i femeie, el — un fir de pai, iar tovarăş le este o opincă aruncată, iar laolaltă ei merg peste cîmpuri şi băltoace — se închipuia pe sine Dvanov cu fericirea copilăriei, cu sentimentul propriei asemănări cu opinca necunoscută. — Şi eu am tovarăşi, paie şi băşici, numai că, nu ştiu de ce, i-am părăsit, sînt mai rău decît opinca...

Noaptea mirosea a fiinţe care trăiesc departe în stepă ; de cealaltă parte a străzii se afla o instituţie unde acum treburile revoluţiei lîncezeau, dar în timpul zilei se desfăşura înregistrarea celor apţi de serviciu militar. Gopner se descălţă şi rămase să înnopteze , cu toate că ştia că dimineaţă o va încasa de la nevastă-sa : unde mi-ai petrecut noaptea , o să zică , sau ţi-ai găsit una mai tînără ?! şi-o să-i tragă una cu băţul peste umăr. De unde să înţeleagă muierile tovărăşia ? Ele taie tot comunismul cu fierăstrăul de lemn în mici bucăţele burgheze !

- Eh, fir-ar al dracului să fie ! parcă mult îi trebuie omului ? ofta Gopner. Şi uite că n-au un regulament să trăiască şi ei liniştiţi !
- Ce tot bombăneşti ? intrebă Zahar Pavlovici.
- Despre familie vorbesc : muierea mea are la un pud de carne vie cinci puduri de ideologie mic-burgheză. Asta-i contragreutatea care atîrnă !

Afară ploaia era pe ducă, clipoceala încetase şi pămîntul începuse să miroasă a ierburi spălate, a curăţenie şi a drumuri de curînd desfundate.Dvanov se culcă cu părere de rău, i se părea că trăise de pomană ziua aceea şi se ruşina în sinea lui de

această plictiseală de viaţă, ce-l cuprinsese pe neaşteptate. Ieri se simţise mai bine, deşi ieri venise de la ţară Sonia, îşi luase într-o bocceluţă restul de lucruri din vechea locuinţă şi plecase, nu se ştie unde... îi ciocănise lui Saşa în geam, luîndu-şi cu mîna rămas bun, el ieşise în stradă, dar ea nu mai era nicăieri. Şi ieri Saşa se gîndise pînă seara la ea, şi prin asta şi trăise, dar acum uitase pentru ce trebuie el să trăiască, şi nu putea dormi.

Gopner adormise, dar în somn răsufla atît de slab şi jalnic, încît Dvanov se apropie de el, temîndu-se ca nu cumva viaţa din acest om să se fi terminat. Îi ridică pe piept mîna care-i atîrna şi pîndi din nou viaţa complicată şi tandră a celui care dormea. Se vedea cît era de plăpînd acest om, încrezător şi lipsit de apărare, dar, cu siguranţă, îl bătea şi pe el cineva, îl chinuia, îl înşela şi-l detesta ; iar el şi aşa de-abia trăia, şi răsuflarea aproape că i se stingea în somn. Nimeni nu se uită la oamenii adormiţi, dar numai ei au chipurile lor adevărate, îndrăgite ; în stare de veghe, în schimb, chipul omului e alterat de amintiri, de sentimente de griji.

Dvanov linişti mîinile lui Gopner aruncate în lături, îl privi îndeaproape şi cu o curioasă tandreţe pe Zahar Pavlovici, care şi el, adîncit în somn, uitase de sine, apoi ascultă vîntul pe cale de a se potoli şi dormi dus pînă în ziua următoare. Părintele lui trăia întemeiat şi sănătos în somn, ca şi în timpul zilei, şi de aceea înfăţişarea i se schimba prea puţin noaptea ; şi dacă avea vise, atunci erau din cele folositoare şi apropiate stării de veghe, iar nu vise de care pe urmă să-ţi fie urît sau să te ruşinezi.

Dvanov se ghemui simţindu-şi în întregime propriul său corp şi amuţi. Şi treptat, ca o oboseală care se risipeşte, apăru în faţa ochilor lui Dvanov o zi din copilărie — nu în adîncimea anilor lui încîlciţi, ci în adîncul trupului său amorţit, greu, chinuindu-se el însuşi pe sine. Prin înserarea întunecată de toamnă ploaia cădea, ca un plîns rar, pe micul cimitir din satul natal ; vîntul legăna frînghia clopotului cu care paznicul bisericii vestea orele noaptea, fără să se mai urce in clopotniţă ; jos, peste copaci trec nori istoviţi şi ghemuiţi, asemănători femeilor de la ţară, după ce

năşteau. Băieţaşul Saşa stă, sub ultimele frunze foşnitoare la mormîntul tatălui său adevărat. Moviliţa de argilă s-a risipit din pricina ploilor, au bătătorit-o pînă la nivelare trecătorii şi se aştern deasupra ei frunze, frunze moarte ca şi tatăl său care zace în mormînt. Saşa stă acolo cu trăistuţa lui goală şi cu toiegelul dăruit de Prohor Abramovici, pentru drumul lung care-l aşteaptă.

Neînţelegînd despărţirea de tatăl său, băieţaşul încearcă pămîntul mormîntului, aşa cum pipăise odinioară cămaşa de moarte a tatălui şi i se pare că ploaia miroase a sudoare, a viaţă obişnuită cu îmbrăţişările calde ale tatălui, pe malul lacului Mutievo ; acea viaţă, ce-i fusese făgăduită pe vecie, acum nu se mai întoarce, şi băieţaşul nu ştie dacă acest lucru e dinadins aşa, sau se cuvine să plîngă. Micuţul Saşa îi lasă tatălui, în locul său, toiegelul, îl ascunde pe moviliţa mormîntului şi pune deasupra frunzele moarte de curînd, pentru ca tatăl să ştie cît îi e lui de urît să meargă de unul singur şi că el, Saşa, totdeauna şi de oriunde se va întoarce aici — după toiegel şi după tatăl său. Dvanov simţi o apăsare şi, în somn, începu să plîngă pentru că încă nu-şi luase înapoi toiegelul. Tatăl însă era în barcă şi, sătul de atîta aşteptat, zîmbea văzînd spaima fiului. Luntrea lui îngustă, instabilă, se legăna de la orice se nimerea — de la vînt şi de la răsuflarea vîslaşului — şi chipul deosebit al tatălui, totdeauna trudit, exprima o milă blajină, dar lacomă pentru jumătatea de lume pe care o ştia el, chinuit de cealaltă jumătate pe care nu o cunoştea, la care se gîndea şi poate că o detesta. Coborînd din barcă, el mîngîia apa măruntă, apuca iarba de creştet, fără să-i pricinuiască vreun rău, îmbrăţişa băieţaşul şi privea lumea dimprejur ca pe un prieten şi un tovarăş de luptă împotriva unui unic duşman, de nimeni văzut.

- De ce plîngi, ţîncule... ? întreba tatăl. Băţul tău s-a făcut un copac şi uite acum ce mare e, parcă poţi să-l mai smulgi ?

- Dar cum o să mă duc eu la Cevengur ? întreba băieţaşul. Aşa, o să-mi fie urît.

Tatăl se aşeza în iarbă şi privea în tăcere malul celălalt al lacului. De rîndul acesta, el nu-şi mai îmbrăţişă fiul.

- Nu-ţi fie urît, spunea tatăl. Şi mie, băiatule, mi-e urît să zac aici. Fă ceva la Cevengur : altfel de ce-am mai zace noi aici, morţi ?

Saşa se apropia de tatăl său şi se culca pe genunchii lui, pentru că nu voia să plece la Cevengur. Tatăl plîngea şi el din cauza despărţirii, apoi îşi strîngea fiul, aprig în durerea sa, încît băiatul începea să hohotească, simţindu-se pentru totdeauna singur. El se mai ţinu multă vreme de cămaşa lui taică-său ; soarele se ridica acum peste pădurea dincolo de care, în depărtări, se afla Cevengurul străin, iar păsările pădurii veneau la malul lacului să bea apă, dar tatăl şedea şi şedea, privind apa şi ziua nouă care se ivea în timp ce băiatul adormise pe genunchii lui ; atunci tatăl întoarse spre soare faţa fiului să i se usuce lacrimile, lumina îi gidilă băiatului ochii închişi şi el se trezi.

Gopner îşi potrivea pe picior obielele zdrenţuite, iar Zahar Pavlovici îşi turna în pungă tutun, pregătindu-se să plece la lucru. Deasupra caselor, ca şi deasupra pădurii, răsărea soarele, şi lumina lui se întemeia pe faţa plînsă a lui Dvanov. Zahar Pavlovici îşi legă punga, luă o bucată de pîine, doi cartofi şi spuse :

- Ei, eu am plecat — rămîneţi cu Dumnezeu.

Dvanov se uită la genunchii lui Zahar Pavlovici şi la muştele care zburau ca păsările în pădure.

- Ei, ce faci, te duci la Cevengur ? întrebă Gopner.
- Mă duc. Dar tu ?
- Cu ce-s eu mai rău ca tine ? Merg şi eu...
- Dar cum rămîne cu lucrul ? îţi dai demisia ?
- Păi da, cum altfel. Îmi fac socotelile şi gata : acum comunismul e mai important decît disciplina de muncă, fir-ar ea a naibii. Sau cumva, după tine, nu-s şi eu membru de partid ?

Dvanov îl mai întrebă pe Gopner despre nevastă — cum se va întreţine fără el. Aici Gopner căzu pe gînduri, dar uşor şi nu pentru multă vreme.

Cu seminţe o să trăiască : se mulţumeşte ea cu puţin... Între noi nu-i dragoste, ci aşa... o acţiune. Doar şi proletariatul nu din

dragoste s-a născut, ci dintr-o acţiune. Gopner nu spunea lucrul care într-adevăr îl îmboldea să plece la Cevengur. El voia să se ducă nu pentru ca nevastă-sa să mănînce seminţe, ci pentru ca, după exemplul Cevengurului, să organizeze cît mai repede cu putinţă comunismul în întreaga gubernie, atunci cu siguranţă comunismul îi va asigura şi nevesti-sii o viaţă îndestulată la bătrîneţe, în rînd cu alţi oameni care nu mai erau utili; pînă una alta, se putea descurca singură. Dacă ar fi rămas să lucreze, tot nu s-ar fi putut întîmpla mare lucru. Gopner muncea fără întrerupere de douăzeci şi cinci de ani, dar nu se alesese cu nimic , lucrurile rămîneau la fel, numai timpul se pierdea zadarnic.

Nici hrana, nici îmbrăcămintea, nici fericirea sufletească nu sporeau — înseamnă că oamenii nu de muncă aveau acum nevoie, ci de comunism. În afară de asta, nevasta lui putea cere de la acelaşi Zahar Pavlovici, şi acesta nu ar fi refuzat unei femei proletare, o bucată de pîine. Truditorii supuşi sînt şi ei necesari : ei muncesc neîncetat într-o vreme în care comunismul încă nu aduce folos, dar se cere hrănit cu pîine, nefericire familială şi un prinos de consolare pentru femei.

*
* *

O zi şi o noapte a trăit Kopionkin la Cevengur plin de speranţă, dar pe urmă a obosit în acest oraş, aflînd în el comunismul ; auzise că la început, după înmormîntarea burgheziei, Cepurnîi nu ştiuse cîtuşi de puţin cum să trăiască fericit, şi se dusese să mediteze în lunca depărtată, pentru ca acolo, la iarbă verde şi în singurătate, să presimtă comunismul. În luncă, după două zile şi două nopţi petrecute în absenţa oamenilor şi în contemplarea bunăvoinţei contrarevoluţionare a naturii, pe Cepurnîi îl cuprinse-se o mîhnire plină de alean şi i se adresase, spre lămurire, lui Karl Marx : e o carte mare, gîndea el, în ea trebuie să stea scris totul ; şi chiar se mirase că lumea e atît de neobişnuit alcătuită — stepe sînt mai multe decît case şi

oameni — şi totuşi, despre lume şi oameni s-au inventat pînă acum mult mai multe cuvinte.

Cu toate acestea, el organizase citirea respectivei cărţi cu glas tare : Prokofie citea, iar Cepurnîi îşi sprijinea capul şi asculta atent, din timp în timp turnîndu-i lui Prokofie cvas, pentru ca să nu-i slăbească cititorului glasul. După lectură, Cepurnîi nu se lămuri, dar se simţise uşurat.

- Formulează, Proş, spusese el paşnic, parcă simt eu ceva.

Prokofie se umflase în pene şi formulase simplu :

- Eu consider, tovarăşe Cepurnîi, următorul lucru...
- Tu să nu consideri, tu să-mi dai o rezoluţie privitoare la lichidarea de clasă a lepădăturii restante.
- Eu consider aşa, îşi rotunjise judecata Prokofie : de vreme ce la Karl Marx nu se vorbeşte despre clase restante, înseamnă că ele nici nu au cum să existe.
- Dar ele sînt, ieşi numai pe stradă : fie vreo văduvă, fie cîte-un vechil, fie cîte-un şef concediat al proletariatului... Şi atunci cum rămîne, ia spune, mă rog !
- Eu consider că, potrivit lui Karl Marx, întrucît ei n-au cum exista, înseamnă că nici nu trebuie să existe.
- Dar trăiesc şi, indirect, ne asupresc — cum vine asta ?

Prokofie îşi încordase din nou capul obişnuit cu încordarea, căutînd de rîndul acesta doar forma organizatorică.

Cepurnîi îl prevenise că nu trebuie să se gîndească în conformitate cu ştiinţa ; ştiinţa încă nu e încheiată, se dezvoltă : secara necoaptă nu se coseşte.

- Eu cred şi consider consecvent, tovarăşe Cepurnîi, în felul următor, găsise Prokofie ieşirea.
- Ci gîndeşte mai iute, că mă enervez !
- Eu deduc în felul următor : e necesar ca rămăşiţele populaţiei să fie scoase şi duse cît mai departe de Cevengur, pentru ca ele să se rătăcească.
- Nu e limpede : ciobanii or să le arate drumul..:

Prokofie nu-şi întrerupse vorba.

- Tuturor celor înlăturaţi de la baza comunismului li se

eliberează dinainte raţia săptămînală — acest lucru il va efectua licvidcomul[1] , evacopunctului[2]...

- Aminteşte-mi — mîine să pun licvidcomul în disponibilitate. Iau notă, tovarăşe Cepurnîi. Apoi rămăşiţa de rezervă a acestei burghezii mijlocii e ameninţată cu pedeapsa cu moartea, şi atunci ea îşi ia imediat tălpăşiţa...
- Chiar aşa ?
- Îşi ia tălpăşiţa sub semnul veşnicei izgoniri din Cevengur şi din celelalte baze ale comunismului. Dacă rămăşiţele se întorc vreodată la Cevengur, pedeapsa cu moartea reintră în vigoare în douăzeci şi patru de ore.
- Aşa, Proş, este perfect convenabil. Scrie, te rog, rezoluţia pe partea lucioasă a hîrtiei.

Cepurnîi prizase, trăgînd în piept tabacul şi îi simţise îndelung gustul. Acum începea să se simtă bine : clasa lepădăturii restante va fi scoasă în afara marginilor judeţului, şi în Cevengur va începe comunismul, fiindcă altceva nu mai avea cum şi ce să fie. Cepurnîi luă în mîini lucrarea lui Karl Marx şi pipăi cu respect paginile mărunt tipărite : a scris omul, a scris, îl căină Cepurnîi, dar noi întîi le-am făcut pe toate, şi pe urmă am citit ; mai bine n-ar mai fi scris !

Pentru a nu fi fost citită zadarnic cartea, Cepurnîi scrisese cu mîna lui de-a curmezişul titlului : „Adus în Cevengur la îndeplinire, pînă la evacuarea de clasă a lepădăturii restante. Despre ăştia Marx n-a mai avut cap să compună, dar primejdia din partea lor ne paşte inevitabil. Noi am luat însă măsurile noastre." După care, Cepurnîi aşezase cu grijă cartea pe pervazul ferestrei, simţind cu mulţumire cauza ei depăşită.

Prokofie scrise rezoluţia şi se despărţiră. El se duse s-o caute pe Klavdiuşa, iar Cepurnîi — să inspecteze oraşul înaintea instaurării depline a comunismului. Pe lîngă case — pe dărîmături, pe trunchiuri prăbuşite de stejari şi de alţi copaci, ca şi în alte locuri de odihnă improvizate, se încălzeau la soare oameni care-i erau străini : bătrîne, cvadragenari — fii ai foştilor

[1] *Comitetul de lichidare*
[2] *Punctul de evacuare*

stăpîni împuşcaţi, cu şepci albastre, bărbaţi educaţi în spiritul prejudecăţilor, slujbaşi obosiţi de pe urma comprimărilor şi diverşi alţi adepţi ai unei anumite categorii sociale. Văzîndu-l pe Cepurnîi muncit de gînduri, cei ce şedeau se ridicau tăcuţi şi, fără i să trîntească poarta, se ascundeau încetişor în interiorul casei, străduindu-se, dacă ar fi putut, să se volatilizeze cu totul. Pe toate porţile rămăseseră aproape tot anul cruci desenate cu creta în noaptea de Bobotează : anul acesta nu fusese nici o ploaie puternică piezişă care să spele crucile de cretă. Chiar mîine trebuie trecut pe aici cu o cîrpă udă — luă aminte Cepurnîi — e un lucru vădit ruşinos.

La marginea oraşului începea stepa adîncă şi măreaţă. Aerul dens, dătător de viaţă, hrănea calm ierburile amuţite ale înserării şi numai în depărtarea ce se stingea treptat trecea în vreo teleagă cîte un om neliniştit, stîrnind praful în pustietatea orizontului. Soarele încă nu apusese, dar acum te puteai uita la el — neobositul foc rotund al puterii lui roşii trebuia să ajungă pentru întreg comunismul veşnic şi pentru încetarea deplină a ghiorhăielilor din maţele oamenilor care exprimau nevoia mortală de mîncare, în timp ce astrul ceresc lucra oricum şi în afara oamenilor la producerea lucrurilor hrănitoare. Trebuie ca oamenii să se mai desprindă unul de altul, pentru ca spaţiul rămas liber între ei să se umple cu substanţa prieteniei, pe acest loc luminat de soare.

Cepurnîi observa în tăcere soarele, stepa şi Cevengurul şi resimţea cu sensibilitate freamătul comunismului apropiat. El se temea de starea lui de spirit elevată care îi sufoca gîndurile din cap şi îi îngreuna trăirile interioare. Ar fi durat prea mult să-l cautg acum pe Prokofie, deşi el ar fi putut formula acest lucru, şi sufletul i s-ar fi limpezit.

- De ce mi-o fi atît de greu, e doar răsăritul comunismului ! iscodea încetişor Cepurnîi în întunecimea emoţiei sale.

Soarele dispărut făcuse loc umezelii, vlaga ierburilor. Natura deveni mai albastră şi mai calmă ; se eliberase de truda gălăgioasă a zilei, pentru a face loc oboselii tovărăşeşti a vieţii. Frînt de piciorul lui Cepurnîi, un lujer îşi puse capul muribund pe

umerii vii ai frunzelor vecine : Cepurnîi îşi ridică talpa şi adulmecă — din adîncul depărtărilor stepei venea o adiere ca un dor de oameni şi de locuri triste.

Dincolo de ultimele garduri împletite din Cevengur începeau buruienile din stepă ce intrau cu desişul lor compact in pîrloagele proprietatea nimănui ; picioarele lui se simţeau bine în căldura brusturilor prăfuiţi care creşteau frăţeşte printre celelalte ierburi întîmplătoare. Buruienile împresuraseră întregul Cevengur ca o centură de apărare faţă de spaţiile ascunse în care Cepurnîi simţea că se instalase neomenia. Dacă n-ar fi existat buruienile şi îndurătoarele ierburi înfrăţite, asemenea oamenilor nefericiţi, stepa ar fi fost de neacceptat ; vîntul însă ducea printre buruieni seminţele înmulțirii lor, iar omul, cu inima apăsată, mergea prin iarbă spre comunism. Cepurnîi ar fi vrut să plece să se odihnească de propriile sale simţăminte, dar îl aştepta pe omul care acum venea la Cevengur de departe, buruienile ajungîndu-i pînă la brîu. Se vedea imediat că se apropie nu o rămăşiţă de lepădătură, ci un asuprit ; el se îndrepta alene spre Cevengur ca înspre un duşman, fără să spere la vreun adăpost pentru noapte şi bodogănind în mers. Pasul călătorului era inegal, din pricina oboselii de o viaţă picioarele îi lunecau în lături, iar Cepurnîi se gîndea : uite, vine un tovarăş, să-l aştept şi să ne îmbrăţişăm din tristeţe, că mă înfior să fiu singur în ajunul comunismului !

Cepurnîi pipăi brusturii — şi ei doreau comunismul : toată buruiana este o prietenie a plantelor vii. În schimb florile şi grădiniţele din faţa caselor, ca şi diferitele răzoare — acelea sînt evident răsaduri ticăloase, trebuie să le coseşti şi să le calci în picioare pentru vecie ; las' să crească pe străzi iarba izbăvită de păcate, ea îndură în rînd cu proletariatul şi dogoarea vieţii, şi moartea zăpezii, în apropiere buruienile se încovoiară şi foşniră delicat, parcă din pricina unui corp străin.

- Te iubesc, Klavdiuşa, şi vreau să te mănînc, dar tu eşti mai mult absentă — vorbea chinuit glasul lui Prokofie, fără să mai aştepte plecarea lui Cepurnîi.

Cepurnîi auzea, dar nu se necăjea : iată, venea un om care n-avea nici el vreo Klavdiuşă, acolo !

Omul era acum aproape, avea barba neagră şi ochi fideli unei anumite cauze. El păşea prin desişul buruienilor cu cizmele sale fierbinţi, prăfuite, care răspîndeau probabil miros de sudoare.

Cepurnîi se sprijini cu jale de gardul împletit ; el constata speriat că omul cu barba neagră îi este foarte simpatic şi drag — că de nu s-ar fi ivit el acum, Cepurnîi ar fi plîns de necaz în pustiul şi postul neîntrerupt din Cevengur ; în taină el nu crezuse că Klavdiuşa ar putea ieşi în curte şi că ar avea patima înmulţirii — el o stimase mult prea mult pentru mîngîierea tovărăşească pe care o aducea ea tuturor comuniştilor solitari din Cevengur : dar iată că ea se apucase să se culce cu Prokofie în buruieni, în timp ce întregul oraş aştepta comunismul cu răsuflarea tăiată, iar însuşi Cepurnîi avea nevoie, din pricina tristeţii, de prietenie; dacă ar fi putut acum s-o îmbrăţişeze pe Klavdiuşa, ar fi aşteptat mult mai uşor comunismul încă vreo două-trei zile, aşa însă nu mai putea trăi — simţămîntul său tovărăşesc n-avea pe cine se sprijini ; deşi nimeni n-are forţa să formuleze sensul exact şi veşnic al vieţii, poţi totuşi uita de acest sens, atunci cînd trăieşti în prietenie şi în prezenţa de nedespărţit a tovarăşilor tăi, cînd nenorocirile vieţii se împart egal şi mărunt între mucenicii îmbrăţişaţi.

Drumeţul se opri în faţa lui Cepurnîi.

- Stai, pe ai tăi îi aştepţi ?
- Pe-ai mei ! răspunse fericit Cepurnîi.
- Acum toţi sînt străini, n-apuci să-i mai aştepti ! Sau poate după rude te uiţi ?
- Nu, după tovarăşi.
- Atunci aşteaptă, spuse trecătorul şi începu să-şi potrivească mai bine pe spate sacul cu merinde. Acum nu mai există tovarăşi. Toţi care mai fuseseră întrucîtva prostănaci au început să trăiască normal ; că doar eu însumi umblu şi văd.

Fierarul Sotîh se obişnuise cu deziluziile, lui îi era totuna unde trăieşte, în slobozia Kalitva sau în alt oraş străin — el îşi

părăsise cu nepăsare pe toată vara fierăria din slobozie şi plecase să se angajeze ca fierar-betonist pe timpul sezonului de construcţii, întrucît carcasele armăturilor erau asemănătoare gardurilor împletite şi deci familiare lui.

- Vezi tu, spunea Sotîh, fără să-şi dea seama că se bucură de omul întîlnit, tovarăşii sînt oameni cumsecade, numai că sînt proşti şi nu trăiesc multă vreme. Unde mai găseşti tu acum vreun tovarăş ? Cei mai buni sînt omorîţi, în mormînt : ei s-au străduit să se mişte pentru sărăcime, iar cei care au scăpat , umblă acum fără rost... Elementul de prisos în schimb — ăl care menţine liniştea stăpînirii asupra tuturora, pe ăla degeaba-l aşteptaţi !

Sotîh terminase să-şi potrivească desaga şi făcu un pas pentru a se duce mai departe, dar Cepurnîi se apropie cu grijă de el şi plînse de emoţie şi ruşine pentru prietenia lui lipsită de apărare.

La început, fierarul tăcu, punînd la încercare sinceritatea lui Cepurnîi, pe urmă însă încetă şi el să-şi menţină distanţa obişnuită faţă de ceilalţi oameni şi se destinse uşurat.

- Înseamnă că dintre tovarăşii buni omorîţi tu ai rămas, de vreme ce plîngi ! Hai să ne îmbrăţişăm şi să mergem la odihna de noapte — o să ne gîndim noi mult împreună. Şi de plîns, nu mai plînge de pomană — că oamenii nu-s cîntece ; de la cîntece eu, de pildă, plîng totdeauna ; chiar şi la nunta mea am plîns...

Cevengurul se zăvora devreme, pentru a dormi şi a nu mai simţi primejdia. Şi nimeni, nici chiar Cepurnîi cu auzul lui foarte bun, nu ştia că în anumite curţi se desfăşoară pe şoptite discuţii între localnici. Pe lîngă porţi stăteau întinşi confortabil în brusturi foştii vechili şi funcţionari concediaţi şi şopocăiau despre vara Domnului, despre mileniul domniei lui Hristos, despre pacea viitoare împrospătată de suferinţele pămîntului ; asemenea discuţii erau necesare pentru a putea străbate cu sfioşenie fundul de iad al comunismului ; neuitatele rezerve de cordialitate acumulate de-a lungul veacurilor îi ajutau pe bătrînii cevengurani să-şi poarte rămăşiţele vieţii cu demnitatea deplină a răbdării şi

speranţei. În schimb amar îi era lui Cepurnîi şi rarilor lui tovarăşi ; nici în cărţi, nici în basme, nicăieri, comunismul nu era scris ca un cîntec pe înţeles, pe care să ţi-l poţi aminti întru mîngîiere în ceas de restrişte ; Karl Marx privea de pe pereţi, ca un savant înstrăinat, şi cărţile lui înspăimîntătoare nu puteau conduce omul la o reprezentare liniştitoare a comunismului ; afişele moscovite şi guberniale înfăţişau hidra contrarevoluţiei alături de trenurile cu stambă şi postav mergînd spre cooperativele săteşti, dar nicăieri nu apărea imaginea emoţionantă a viitorului, de dragul căruia se cade să retezi capul hidrei şi să conduci trenurile încărcate. Cepurnîi trebuia să se sprijine numai pe inima sa avîntată şi să cucerească viitorul numai prin forţa ei trudnică, smulgînd sufletele din trupurile amuţite ale burghezilor şi îmbrăţişînd în mijlocul drumului pe fierarul călător.

Cepurnîi şi Sotîh au stat culcaţi în paie într-o magazie nelocuită, pînă la primele licăriri ale zorilor, căutind cu mintea comunismul. Prietenia lui Cepurnîi se bucura de orice proletar, indiferent ce-ar fi grăit acesta — adevăr sau nu. El se simţea bine şi putea să nu adoarmă - vreme îndelungată ascultînd formularea de către altcineva a propriilor sale simţăminte ; din această stare îţi vine liniştea interioară şi pe urmă te prinde somnul. Sotîh n-a dormit nici el, de multe ori însă tăcuse şi începuse să aţipească, iar aţipeala îi refăcea forţele, el se trezea, vorbea pe scurt şi, obosind, luneca din nou într-o semiuitare de sine. În timp ce el dormea, Cepurnîi îi îndrepta picioarele şi-i potrivea delicat mîinile pentru ca el să se odihnească mai bine.

- Nu mă mai mîngîia, nu face omul de ruşine, vorbea Sotîh în fundătura caldă a magaziei, oricum mă simt bine cu tine.

În timp ce încă dormeau, lumina zilei începu să se strecoare prin crăpăturile uşii şi din curtea răcoroasă pătrunse miros de abur de bălegar. Sotîh se ridică şi privi ziua cea nouă cu ochii buimăciţi de pe urma somnului agitat.

- Ce-i cu tine ? Culcă-te pe partea dreaptă şi uită — spuse Cepurnîi, regretînd că vremea trecuse atît de repede.

- Ei, tu nu mă laşi nicicum să dorm, îi reproşă Sotîh. La noi în slobozie este tot aşa unul activ : nu le dă pace mujicilor ; şi tu eşti unul dintr-ăştia, lua-te-ar ciuma !

- Păi ce să fac, dacă n-am somn, spune, mă rog, Sotîh îşi netezi părul pe cap şi îşi descurcă barba, de parcă s-ar fi pregătit să intre în somnul morţii cu înfăţişarea cît mai îngrijită.

- N-ai somn din cauza dezumflărilor, căci şi revoluţia se dezumflă încetul cu încetul, vino mai aproape de mine şi dormi, iar dimineaţa adună rămăşiţele roşilor şi trăsneşte, că altfel iar o porneşte lumea pe jos cine ştie încotro...

- Îi adun urgent, reuşi să-şi formuleze singur, de data aceasta, Cepurnîi şi se lipi de spinarea calmă a trecătorului, pentru a-şi aduna mai curînd puterile în somn. În schimb lui Sotîh îi trecuse somnul şi nu mai putea uita de sine. A şi crăpat de ziuă, văzu Sotîh dimineaţa. Aproape că-i timpul s-o pornesc ; mai bine mă întind mai tîrziu, pe arşiţă, în vreun bîrlog. Ia te uită şi la adormitul ăsta — are chef de comunism şi cu asta basta ; crede că toată lumea-i ca el !

Sotîh îi îndreptă lui Cepurnîi capul prăvălit, îi acoperi trupul slăbănog cu mantaua şi se ridică să plece de- acolo pentru totdeauna.

- Rămîi cu bine, magazie, spuse el din uşă către adăpostul de noapte. Să trăieşti, să nu arzi !

Căţeaua care dormea cu puii ei în fundul magaziei pornise după hrană, iar căţeii se împrăştiaseră de dorul ei ; unul grăsan se încălzise lîngă ceafa lui Cepurnîi şi începuse să i-o lingă mai sus de ganglioni, cu o limbă lacomă de copil. Cepurnîi doar zîmbise — căţelul îl gîdila, dar pe urmă începu să se trezească din pricina balelor care se răceau.

Tovarăşul trecător nu mai era ; Cepurnîi însă se odihnise şi nu mai tînjea după el ; trebuia cît mai curînd desăvîrşit comunismul, îşi făcea Cepurnîi curaj, şi atunci o să se reîntoarcă la Cevengur şi tovarăşul ăsta.

După o oră el adună la comitetul executiv pe toţi cevenguranii bolşevici — unsprezece oameni — şi le spuse unul şi acelaşi lucru, pe care de altfel îl repeta totdeauna : trebuie, măi băieţi, să

facem mai repede comunismul, că altfel îi trece momentul istoric — hai, să ne formuleze Prokofie !

Prokofie, care avea toate operele lui Karl Marx în folosinţa personală, formula întreaga revoluţie aşa cum voia — în funcţie de toanele Klavdiuşei şi ale situaţiei obiective.

Iar situaţia obiectivă şi frîna gîndirii constau pentru Prokofie în simţirile nebuloase, dar închegate şi fără greş, ale lui Cepurnîi. Imediat ce Prokofie începea să citeze, pe dinafară, o lucrare a lui Marx, pentru a demonstra lenta înaintare progresivă a revoluţiei şi nevoia de odihnă mai lungă a Puterii Sovietice, Cepurnîi slăbea vizibil din pricina atenţiei şi respingea din pornire orice amînare a comunismului.

- Tu, Proş, nu fi mai tare decît Karl Marx : el din precauţie inventa ce-i mai rău, dar de vreme ce noi putem livra chiar acum comunismul, cu atît mai bine pentru Marx...

- Eu de Marx nu mă pot depărta, tovarăşe Cepurnîi, spunea Prokofie cu umilinţă şi supunere sufletească — de vreme ce la el aşa e tipărit, noi trebuie să mergem teoretic literalmente.

Piusea ofta în tăcere din pricina greutăţii propriului obscurantism. Ceilalţi bolşevici nu intrau nici ei niciodată în dispută cu Prokofie : pentru ei toate cuvintele, în general, erau delirul unui singur om, şi nu cauză si scop al maselor.

- Ce zici tu, Proş, e plin de bun simţ, îl respingea Cepurnîi cu tact şi blindeţe, numai că spune-mi, te rog, n-o să ne sleim de puteri din pricina drumului atît de lung al revoluţionarismului ? S-ar putea ca eu însumi să mă mînjesc primul şi să mă zăpăcesc din cauza menţinerii puterii : că doar nu poţi fi multă vreme mai bun decît toţi ceilalţi !

- Cum doriţi, tovarăşe Cepurnîi ! se învoia cu viguroasă sfiiciune Prokofie.

Cepurnîi înţelegea tulbure şi-şi stăpînea firea pătimaşă.

- Nu cum doresc eu, tovarăşe Dvanov, ci cum doriţi voi, cu toţii, cum doreşte Lenin şi cum a gîndit zi şi noapte Marx !... Hai să facem o treabă — să curăţăm Cevengurul de rămăşiţele burjuilor.

- Perfect, spuse Prokofie, proiectul rezoluţiei obligatorii I-am

şi pregătit:..

- Nu rezoluţie, ci ordin, îl corectă Cepurnîi. De hotărît o să hotărîm pe urmă, acum însă trebuie s-o facem.
- O publicăm ca ordin, se învoi din nou Prokofie. Puneţi rezoluţia, tovarăşe Cepurnîi.
- N-o pun, refuză Cepurnîi, ţi-am spus o vorbă, şi gata !

Rămăşiţele burgheziei cevengurane n-au ascultat însă de ordinul-rezoluţie-verbală, lipit cu pap pe porţi, pe obloane şi garduri. Locuitorii de baştină din Cevengur erau convinşi că acuşi-acuşi o să se termine totul : că doar nu putea dura multă vreme ceva ce n-a mai fost nicicînd. Cepurnîi aşteptă douăzeci şi patru de ore ca aceştia să plece singuri şi pe urmă se duse cu Piusea să-i gonească de prin case. Piusea intra la întîmplare, îl ochea pe cel mai vrednic burjui şi, fără nici o vorbă, îi ardea una-n falcă.

- Ai citit ordinul ?
- L-am citit, tovarăşe, răspundea smerit burjuiul. Verificaţi-mi actele, nu sînt burghez, ci fost funcţionar sovietic, pot fi rechemat în instituţie, la prima necesitate...

Cepurnîi îi lua hîrtia.

,,S-a eliberat prezenta tov. Prokopenko R.T. privitor la faptul că de la data de ... a fost comprimat din funcţia de locţiitor al comandantului bazei cerealo-furajere de rezervă şi că din punctul de vedere al situaţiei sovietice şi evoluţiei modului de gîndire face parte dintre elementele revoluţionare-de-încredere.

Pentru Şeful Punctului de Evac.
P. Dvanov”

- Ce scrie acolo ? aştepta Piusea.

Cepurnîi rupea hîrtia.

- Evacuează-l. În felul ăsta i-am legalizat pe toţi burjuii.
- Cum aşa, tovarăşi ? încerca Prokopenko , sînt funcţionar sovietic , nici măcar n-am plecat cu albii , cînd au plecat cu toţii...
- Păi unde să fi plecat, casa ta aici era ! îi explica Piusea lui

Prokopenko şi-i trăgea una, cu dragoste, peste ureche.

- În general ocupă-te de asta tu, goleşte-mi oraşul, îl sfătuise Cepurnîi pe Piusea in cele din urmă, iar el se retrăsese, ca să se ferească de emoţii şi să apuce să se pregătească de comunism. Lui Piusea nu-i reuşi însă dintr-odată izgonirea burjuilor. La început lucră de unul singur — el îi bătea, el le stabilea norma de lucruri şi hrană pe care aveau voie să le ia la drum , şi tot el le împacheta lucrurile în baloturi ; dar către seară Piusea obosise în aşa hal, încît renunţase să-i mai bală, doar le împacheta în tăcere lucrurile. Aşa o să mă desfac în bucăţi ! se speria Piusea şi plecă să-şi caute ajutoare dintre comunişti.

Dar nici chiar un întreg detaşament de bolşevici nu reuşi s-o scoată la capăt cu lepădăturile astea de capitalişti în următoarele douăzeci şi patru de ore. Unii cereau să fie angajaţi de Puterea Sovietică în calitate de argaţi — fără raţie şi fără leafă, alţii se rugau să li se permită să locuiască în fostele biserici şi măcar de acolo, de la distanţă, să simpatizeze cu Puterea Sovietică.

- Nu şi nu, se împotrivea Piusea, voi nu mai sinteţi acum oameni, chiar firea voastră s-a schimbat cu totul...

Mulţi dintre ei plîngeau pe duşumele, luîndu-şi rămas bun de la obiectele şi ţoalele lăsate. Pernele se înfoiau pe aşternuturi ca nişte munţi calzi, sipetele încăpătoare adăstau ca nişte rude dragi ale acestor capitalişti care hohoteau ieşind din casele lor pentru că fiecare ducea cu sine mirosul străvechi al gospodăriei strecurat de mult prin plămîni în sînge şi transformat în parte a trupului său. Nu toţi îşi dădeau seama că mirosul este de fapt praful care se aşază pe lucruri, dar fiecare îşi împrospăta sîngele inspirînd mirosul acesta. Piusea nu permitea ca disperarea acestor mic-burghezi să se ostoiască ; el le arunca în stradă boccelele cu lucruri de primă necesitate, apoi îi smucea de piept şi cu nepăsarea meseriaşului care ar azvîrli la rebut omenirea, îi trîntea în tăcere pe boccelele lor, ca pe o insulă a ultimului refugiu. În bătaia vîntului , mic-burghezii încetau să se tînguie şi-şi pipăiau boccelele : pusese oare Piusea acolo tot ce li se cuvenea ? Seara tîrziu, terminînd de evacuat întreaga

clasă a lepădăturii rămase , Piusea se aşezase cu tovarăşii să fumeze.

Începuse o ploaie iute, subţire, vîntul, sfîrşit de puteri , se culcase în tăcere sub picurii de ploaie. Burjuii şedeau pe boccele în lungi şiruri necurmate şi aşteptau cine ştie ce minune.

Se arătă Cepurnîi şi porunci cu glasul lui nerăbdător ca toţi să dispară pe loc şi în vecii vecilor din Cevengur, întrucît comunismul nu are timp să mai aştepte şi clasa cea nouă stă inactivă pînă să intre în folosinţa locuinţelor şi averii comune. Burjuii îl auzeau pe Cepurnîi, dar continuau sa şadă muţi în ploaie.

- Tovarăşe Piusea, zise Cepurnîi reţinut. Spune, mă rog, ce înseamnă toanele astea ? Să nu-i mai văd în faţa ochilor că n-avem loc de revoluţie din cauza lor...

- Imediat, tovarăşe Cepurnîi, chibzui concret Piusea şi-şi scoase revolverul. Piei de-aici ! spuse el celui mai apropiat dintre micii burghezi. Acela se plecă deasupra mîinilor sale dezmoştenite şi hohoti îndelung — fără urmă de melancolie. Piusea slobozi un glonte fierbinte în bocceaua lui — şi burjuiul se ridică prin fumul împuşcăturii pe picioarele sale brusc revigorate, iar Piusea apucă bocceaua cu mîna stingă şi i-o aruncă departe. Va să zică, pleci ! hotărî el. Proletariatul ţi-a dăruit nişte lucruri, înseamnă că trebuie să te cari cu ele cu tot, că acuşi ţi le luăm înapoi.

Ajutoarele lui Piusea începură să tragă grăbit în boccelele şi coşurile bătrînilor cevengurani, care o porniră la drum spre marginile liniştite ale Cevengurului încet, netemători.

În oraş rămaseră în calitate de locuitori unsprezece persoane, zece dintre ele dormeau, iar una umbla pe străzile amuţite şi se zbuciuma. Cea de a douăsprezecea era Klavdiuşa, dar ea era păstrată într-o casă specială, ca primă resursă pentru viitoarea bucurie generală, departe de primejduita viaţă a maselor.

Către miezul nopţii ploaia încetă şi cerul încremeni după atîta efort. Ceaţa tristă de vară acoperea Cevengurul tăcut, pustiu,

înspăimîntător. Prevăzător, Cepurnîi închise porţile date în lături ale casei fostului Zavîn-Duvailo şi se întrebă unde or fi dispărut din oraş cîinii ; prin curţi erau numai tradiţionalii brusturi şi loboda cea bună, iar în interiorul caselor, pentru prima oară după veacuri îndelungi, nimeni nu suspina în somn. Cînd şi cînd Cepurnîi intra în cîte o casă mare, se aşeza într-un fotoliu uitat acolo și priza tabac pentru a-şi da cît de cît iluzia zgomotului şi mişcării. Prin dulapuri se aflau ici- colo, în grămăjoare, gogoşi de casă, iar într-un loc găsi o sticlă de vin bisericesc. Cepurnîi înfundă mai tare dopul în sticlă pentru ca vinul să nu-şi piardă, pînă la venirea proletariatului, aroma, iar peste gogoşi puse un ştergar ca să nu se prăfuiască. Peste tot erau deosebit de bine echipate paturile —- aşternuturi proaspete şi reci, pernele făgăduind odihnă ; Cepurnîi se întinse pe unul din paturi, ca să-l încerce, dar se ruşină şi se întristă imediat la gîndul că stătea întins atît de comod, ca şi cum ar fi dat în schimbul patului răscolitul său suflet revoluţionar. Deşi toate casele rămăseseră pustii, nici unul dintre cei zece cevengurani bolşevici nu se dusese să-şi caute pentru noapte un adăpost confortabil, ci se culcaseră toţi laolaltă pe duşumelele casei lor, o casă de cărămidă, rechiziţionată încă din anul '17 pentru revoluţia pe atunci lipsită de adăpost. Cepurnîi considera că locuinţa lui era acea clădire de cărămidă şi nu aceste case mari, calde şi confortabile.

Deasupra întregului Cevengur se întinsese o tristeţe fără de apărare — ca în curtea unei case de unde nu demult fusese scos sicriul, cu mama moartă, după care plîng, în rînd cu băieţaşul orfan, gardurile, brusturii şi tinda părăsită. Şi iată, băieţaşul îşi sprijină capul de gard, mîngîie cu mînuţa scîndurile aspre şi plînge în întunericul universului strîns, iar tatăl îi şterge lacrimile şi spune că nu-i nimic, totuşi o să fie mai încolo bine, o să se obişnuiască. Cepurnîi îşi putea formula sentimentele numai cu ajutorul amintirilor, iar spre viitor se îndrepta cu inima apăsată de aşteptare, pipăind doar contururile revoluţiei şi asta fără să se abată din drumul lui. În această noapte însă, nici o amintire nu-i ajuta lui Cepurnîi să definească situaţia

Cevengurului. Casele erau neluminate, le părăsiseră pentru totdeauna nu numai stăpînii dar şi animalele domestice ; nici măcar vaci nu mai erau vreundeva — viaţa se lepădase de locul acesta şi se dusese să moară în buruienile stepei, iar destinul îi hărăzise morţii şi pe cei unsprezece oameni — dintre care zece dormeau acum, numai unul hoinărea bîntuit de o neînţeleasă ameninţare.

Cepurnîi se aşează pe pămînt lîngă un gard împletit şi cu două degete pipăi gingaş un scaiete care începuse să crească : iată, acesta este viu şi va trăi în comunism. Zorii, nu se ştie de ce, întîrziau, venise de mult timpul unei zile noi. Cepurnîi amuţi şi-l apucă teama — oare va răsări soarele de dimineaţă, dar va mai fi oare vreodată dimineaţă — acum cînd, iată, lumea veche nu mai există !

Norii de seară atîrnau neputincioşi, vlăguiţi, nemişcaţi, strînşi într-un singur loc, puterea lor jilavă fusese suptă de buruienile din stepă, care creşteau şi se înmulţeau ; vîntul coborîse şi,laolaltă cu ploaia, se odihnea acum undeva în desişul ierbii.

Cepurnîi îşi amintea din copilărie de astfel de nopţi pustii, oprite în loc, cînd te copleşea urîtul, şi trupul ţi se părea dintr-o dată mai strimt, iar de dormit n-aveai chef, şi se vedea pe el însuşi, copil, culcat pe cuptor cu ochii deschişi, în liniştea înăbuşitoare din izbă ; din pîntece pînă în ceafă i se zbătea un pîrîiaş îngust şi secătuit, care făcea să-i bată inima şi strecura în mintea lui de copil tristeţea vieţii ; asta îl frămînta, îi dădea o stare de nelinişte şi micuţul Cepurnîi se răsucea pe cuptor, se înfuria şi plîngea nervos, de parcă un vierme l-ar fi ros pe dinăuntru. O nelinişte asemănătoare, sufocantă şi uscată îl scutura pe Cepurnîi şi în această noapte cevengurană, cînd poate, lumea se stinsese pentru totdeauna.

- Dacă răsare soarele, o să fie bine, se liniştea Cepurnîi. De ce oare să sufăr eu din pricina comunismului, ca un burjui oarecare ! ?

Burghezii izgoniţi se ascundeau probabil acum în stepă sau se duceau încă şi mai departe de Cevengur, la pas domol ; ca la orice matur, conştiinţa nu le era apăsată de acea nelinişte, de

acea nesiguranţă pe care o poartă înlăuntrul lor doar copiii şi membrii de partid ; pentru ei viaţa era pur şi simplu nefericită, nicidecum misterioasă sau primejdioasă ca pentru Cepurnîi care se temea de ziua de mîine. Această primă zi va fi la fel de greu de suportat ca şi pentru o fecioară : astăzi e coaptă pentru măritiş şi de mîine, gata, e măritată !

Cepurnîi îşi strînse faţa în palme şi amuţi pentru multă vreme, îndurînd astfel o ruşine lipsită de sens.

Undeva în mijlocul Cevengurului cîntă un cocoş şi pe lîngă Cepurnîi trecu încetişor un cîine ce părăsise curtea stăpinului.

- Juciok, Juciok, chemă Cepurnîi, cu bucurie, cîinele. Hai, vino-ncoa !

Juciok se apropie supus şi adulmecă mîna omenească întinsă ; mîna mirosea a bunătate şi a paie.

- Ţie ţi-e bine, Juciok ? că mie nu-mi e !

În blana lui Juciok erau încurcaţi scaieţi, iar fundul îi era murdar de băligar de cal — era un cîine credincios de provincie aparţinînd unei gospodării mijlocii, paznic al iernilor şi al nopţilor ruseşti.

Cepurnîi duse cîinele în casă şi-l hrăni cu gogoşi albe — cîinele mînca, înfiorat de primejdie ; asemenea bunătate îi pica pentru prima oară de cînd se născuse. Cepurnîi remarcă spaima cîinelui şi mai găsi şi o bucată de plăcintă de casă cu umplutură de ouă, dar cînele doar o mirosi şi se-nvîrti atent în jurul ei fără s-o atingă , neîncrezător în acest dar al vieţii ; Cepurnîi îl privi răbdător pe Juciok şi în cele din urmă luă plăcinta şi o mîncă demonstrativ el însuşi. Juciok se bucură că fusese iertat de otravă şi începu să măture cu coada praful de pe duşumele.

- Tu trebuie să fii cîine de om sărac şi nu de burjui, îl drăgăli Cepurnîi. Neam de neamul tău n-a mîncat făină grişată — acum, na, huzureşti la Cevengur.

În curte mai cîntară vreo doi cocoşi. Înseamnă că avem trei păsări, gîndi Cepurnîi — şi un cap de vită, dacă-l socotim pe Juciok.

Ieşind din camerele de oaspeţi ale casei, în aer liber, pe Cepurnîi îl luă cu frig şi văzu un alt Cevengur : un oraş deschis, proaspăt, în lumina cenuşie a soarelui încă depărtat ; în case nu era de netrăit, iar pe străzi se putea umbla, pentru că ierburile creşteau ca şi altădată şi cărăruile rămăseseră întregi. Lumina dimineţii înflorea în spaţiu şi devora bătrinii nori ofiliţi.

- Înseamnă că soarele va fi al nostru ! şi Cepurnîi arătă cu lăcomie spre răsărit.

Două păsărele necunoscute zburară jos, deasupra Cevengurului şi se aşezară pe un gard scuturîndu-şi codiţele.

- Şi voi sînteţi de partea noastră ? ! salută Cepurnîi păsărelele şi le aruncă din buzunar un pumn de fărîrnituri din fire de tutun. Poftiţi, mîncaţi !

Cepurnîi voia acum să doarmă şi nu se mai ruşina de nimic. El se duse spre casa comună, de cărămidă, unde erau culcaţi cei zece tovarăşi ai săi, dar îl întîmpinară patru vrăbii care zburară dintr-o prudenţă conformistă pe gardul împletit.

- În voi mi-am pus eu nădejdea, le spuse Cepurnîi. Toți sînteţi păsările noastre aliate, numai că acum nu trebuie să vă temeţi de nimic — burghezi nu mai sînt : poftim, trăiţi sănătoase !

În casa de cărămidă ardea focul : doi mai dormeau, iar ceilalţi opt stăteau întinşi şi priveau în sus, spre tavan ; chipurile le erau posomorite, acoperite de o întunecată îngîndurare.

- De ce nu dormiţi ? îi întrebă Cepurnîi pe cei opt. E prima noastră zi — soarele a şi răsărit, păsările vin la noi în zbor, iar voi zăceţi aici înfricoşaţi...

Cepurnîi se întinse pe paie, îşi împături mantaua sub el şi amuţi în căldură şi uitare. Afară roua întîmpina soarele, care nu-i trădase pe bolşevicii cevengurani şi se înălţa deasupra lor. Piusea, care nu dormise toată noaptea, se ridică din pat cu inima odihnită, se spălă şi făcu ordine de dragul primei zile a comunismului. Lampa ardea cu o lumină galbenă de dincolo de mormînt. Piusea o stinse cu desfătarea pe care ţi-o dă pofta de distrugere şi-şi aminti că Cevengurul nu e păzit de nimeni ; capitaliştii se pot reinstala conspirativ, şi atunci lampa va trebui să ardă din nou toată noaptea, pentru ca aceştia să ia aminte că

bolşevicii stau înarmaţi şi fără de somn. Piusea se căţără pe acoperiş şi se aşează pe tabla pe care, într-o lumină înverşunată, sfîrîia roua în bătaia soarelui ; atunci Piusea se uită şi la soare cu ochi mîndri de proprietar.

- Apasă, pentru ca acum şi piatra seacă să rodească, şopti Piustea într-o scurtă surescitare ; pentru strigăt nu-i ajungeau cuvintele — şi nici nu avea încredere în propriile sale cunoştinţe. Striveşte ! — îşi strînse din nou cu bucurie pumnii Piusea — venind în ajutorul luminii soarelui care apăsa lutul şi pietrele din Cevengur.

Dar şi fără îndemnul lui Piusea soarele se proptea, aspru şi tare, în pămînt — şi pămîntul fu primul care, istovit, se scurse în mustul ierbii, în pasta argilei şi se înfiora cu toată stepa sa largă. Iar soarele nu făcea altceva decît să se încingă.

Din cauza tăriei soarelui, pe Piusea începură să-l mănînce gingiile. El socoti asta în favoarea sa : — înainte n-a mai răsărit niciodată în felul ăsta. Curajul mi se strecoară în şira spinării adus parcă de o muzică din suflet.

Piusea privi în depărtare, spre locul unde va apune soarele : nimic nu putea să-l împiedice din drumul său — şi omul se dădu un pas înapoi ; acolo, dincolo de periferia Cevengurului, se aşezase tabăra burjuilor de ieri ; la ei ardeau ruguri, păşteau capre, şi muierile spălau rufe în gropile făcute de ploaie. Burjuii şi concediaţii săpau cu mîna lor, cine ştie, probabil îşi făceau bordeie — iar trei dintre foştii vechili îşi întocmiseră un cort din lenjeria de corp şi din cearceafuri, trebăluiau goi în aerul proaspăt — numai ca să-şi facă adăpost şi avere.

Piusea deveni imediat atent — de unde aveau burjuii atîta material, că doar el li-l livrase conform unei norme destul de severe !

Piusea se uită cu ochi jalnici la soare ca la un bun ce-i fusese luat, apoi îşi scărpină cu unghiile vinele slabe ale cefei şi exclamă cu timiditatea respectului spre înaltul cerului :

- Mai aşteaptă, nu te cheltui pentru străini !

Dezobişnuiţi de neveste şi surori, de curăţenie şi hrană îndestulată, bolşevicii cevengurani trăiau prin propriile puteri —

ei se spălau cu nisip în loc de săpun, se ştergeau cu mînecile şi cu brusturii, căutau, prin coteţe, găinile de ouă ; supa de bază o puneau la fiert chiar de dimineaţă într-un mic hîrdău de fier, cu o întrebuinţare nesigură şi, cine trecea pe lîngă focul la care se încălzea hîrdăiaşul, arunca tot felul de ierburi ce creşteau prin apropiere — urzici, mărar, lobodă şi alte verdeţuri comestibile ; mai aruncau cîteva găini sau cîte o pulpă de viţel, dacă se nimerea la timp vreun viţel, şi supa fierbea pînă noaptea tîrziu, cînd bolşevicii îşi terminau activităţile revoluţionare pentru a primi de mîncare înainte de a apuca să cadă în zeamă gîndaci, fluturi şi ţînţari. Aşa mîncau ei — o dată pe zi — apoi, tandri şi plini de gingăşie, se duceau să se odihnească.

Piusea trecu pe lîngă hîrdăul în care fierbea supa şi nu aruncă nimic. Deschise cămara, luă de acolo un lighean turtit plin cu benzi de mitralieră şi-l rugă pe tovarăşul Kirei, care termina de băut nişte ouă crude, să aducă mitraliera. În zilele liniştite Kirei se ducea pe lac să vîneze cu mitraliera şi de obicei aducea cîte un pescăruş sau, dacă nu, măcar un bîtlan ; el încerca să tragă cu mitraliera şi în peştii din apă, dar nu-i prea nimerea. Kirei nu-l întrebă pe Piusea unde se duce, el avea în permanentă chef să tragă în orice s-ar fi nimerit, cu excepţia proletariatului.

- Dacă vrei, Pius, îndată îţi pălesc o vrabie din cer ! îi ceru voie Kirei.
- Te pălesc eu pe tine ! îl respinse Piusea supărat. Tu ai fugărit ieri găinile prin grădina de zarzavat ?
- Oricum, poftă să le mănînci ai...
- Oricum, dar nu în orice fel : găinile trebuie gîtuite cu mîna. Dacă iroseşti un glonţ, rămîne în viaţă un burjui în plus...
- Bine, Pius, altă dată nu-mi mai permit.

În tabăra burghezilor focurile se stinseseră — însemna că prînzul fusese pregătit şi că nici azi nu se vor lipsi de hrană caldă.

- Vezi tu lumea aia de foşti ? i-i arătă Piusea lui Kirei pe burghezii aşezaţi în mici grupuri în jurul focurilor stinse.
- Îi văd. Unde să se mai ascundă ăştia de mine ?

- Iar tu ai prăpădit gloanţe pe găini ! Aşază mai repede arma în poziţie de tragere, că altfel acuşi se trezeşte Cepurnîi şi iar o să-l doară sufletul din pricina ăstora...

Kirei potrivi cu mîini dibace mitraliera şi slobozi banda. Orientînd suportul mitralierei în ritmul accelerat al gloanţelor, Kirei mai apucă să-şi elibereze pentru o clipă mîinile şi să se pleznească peste obraji, gură şi genunchi — ca acompaniament. În acest timp gloanţele îşi pierdură ţinta şi porniră să se înfigă prin apropiere, răscolind pămîntul şi strivind iarba.

- Nu-l pierde pe inamic, ţine distanţa din ochi, îi spunea Piusea care sta întins fără nici o treabă, nu te grăbi, nu încinge ţeava !

Kirei însă, pentru a se face una cu mitraliera, nu putea să nu-i tină hangul cu mîinile şi cu picioarele.

Cepurnîi începu să se frămînte pe pardoseala din casa de cărămidă ; deşi încă nu se trezise, inima îşi pierduse precizia bătăilor din pricina păcănitului egal al mitralierei din apropiere. Tovarăşul Jeev, care dormea alături de el, auzi şi el mitraliera şi hotărî să nu se trezească, presupunînd că trebuie să fie Kirei care vînează prin apropiere păsări pentru supă. Jeev îşi virî capul sub manta, acoperindu-l şi pe Cepurnîi, încît înăbuşi astfel zgomotul armei. De la duhoarea de sub manta, Cepurnîi începu să se agite şi mai tare, pînă cînd azvîrli cu totul mantaua şi, eliberindu-şi respiraţia, se trezi de-a binelea, căci ceva anume i se părea prea liniştit şi primejdios.

Soarele era acum sus pe cer, şi în Cevengur trebuia încă de dimineaţă să fi început comunismul.

În odaie intră Kirei şi puse pe podea ligheanul cu benzile grele.

- Du-l în cameră ! îi spuse Piusea de-afară, şi tîrî mitraliera în tindă. Ce te-ai băgat acolo să zdrăngăneşti şi să trezeşti oamenii !

- Păi acum s-a făcut uşor, tovarăşe Piusea ! spuse Kirei şi duse ligheanul la locul lui din cămară.

*

* *

Casele din Cevengur aveau o trăinicie de veacuri, pe măsura omului de prin părţile locului, care era atît de credincios simţămintelor şi intereselor sale, încît se zdrobea slujindu-le şi îmbătrînea agonisind averi.

În consecinţă proletarilor le-a venit greu să mute cu mîinile lor asemenea construcţii solide, bîrnele inferioare ale caselor fiind aşezate direct pe pămînt prinseseră de mult rădăcini adînci. După mutarea caselor, piaţa oraşului semăna, în vremea lui Cepurnîi şi a socialismului, cu o arătură; proletarii smulgeau casele de lemn din rădăcini şi tîrau rădăcinile fără nici o socoteală. În acele grele zile de subotnik, Cepurnîi regreta că izgonise prin exterminare clasa rămăşiţelor ticăloase : ea, anume, ar fi putut mişca din loc casele prinse în rădăcini, în locul proletarilor, şi aşa destul de chinuiţi. În primele zile de socialism în Cevengur, Cepurnîi nu ştia însă că proletariatul va avea nevoie şi de o forţă de muncă necalificată. Dar chiar în prima zi a socialismului, Cepurnîi se trezise atît de plin de nădejdi datorită soarelui care se ridicase înaintea lui precum şi aspectului general al întregului Cevengur frumos dichisit, încît îl rugase pe Prokofie să se ducă imediat, unde o şti, ca să cheme în Cevengur săraci.

- Du-te, Proş, i se adresase Cepurnîi încetişor, că altfel sîntem prea puţini şi-o să ne fie urît fără tovărăşie.

Prokofie confirmase părerea lui Cepurnîi :

- Trebuie să se ştie clar, tovarăşe Cepurnîi : socialismul e o cauză de masă... Şi dintre *alţii*[1] să nu mai chem ?
- Cheamă şi dintre *alţii* — îşi încheiase indicaţia Cepurnîi. Ia-l cu tine pe Piusea şi întinde-o cît mai departe — cum vezi un sărac, îl aduci la noi, să ne fie tovarăş.
- Dar dintre *alţii ?*
- Adă şi dintre *alţii.* La noi socialismul e fapt.

[1] Termenul *alţii* desemnează aici şi în continuare acea categorie socială nedefinită, care apărea ultima în enumerarea din rapoartele statistice şi anchetele timpului, cînd — se ştie — apartenenţa socială juca un rol esenţial.

- Orice fapt fără sprijinul maselor are instabilitatea lui, tovarăşe Cepurnîi.

- Păi asta îţi şi spun, altfel o să ne plictisim — oare ăsta e socialism ? Ce-mi tot demonstrezi tu, cînd eu simt !

La aceasta Prokofie nu mai obiectă şi plecă după un mijloc de transport pentru a merge în căutarea de proletariat. Către amiază el găsi prin stepele din împrejurimi un cal vagabond şi cu ajutorul lui Piusea îl înhămă la faeton. Către seară, încărcînd în echipaj provizii pentru două săptămîni, Prokofie porni în ţară — dincolo de marginile Cevengurului ; se instalase în faeton şi studia hotărniciilor — ca să ştie unde are de mers, iar Piusea mîna calul dezvăţat de ham. Nouă bolşevici urmau faetonul şi se uitau cum merge, întrucît asta se întîmplă pentru prima oară în socialism, şi s-ar fi putut ca roţile să nu dea ascultare comuniştilor.

- Proş, îi strigase Cepurnîi la despărţire. Uită-te şi tu pe-acolo mai cu luare-aminte — adu-ne elementul potrivit, iar noi între timp o să păzim oraşul.

- Oho ! se ofensă Prokofie. Ce, n-am mai văzut eu proletariat ?!

Bătrînul bolşevic Jeev, care se îngrăşase în timpul războiului civil, se apropie de faeton şi-l sărută pe Prokofie pe buzele uscate.

- Proşa, spuse el, nu uita să cauţi şi niscai femei, chiar şi sărăntoace. De ele, frate, avem nevoie, să ne mîngiie, că altfel, după cum vezi, ajung să te sărut pe tine.

- Să lăsăm asta deocamdată, hotărî Cepurnîi. În femeie tu nu pe tovarăş îl preţuieşti, ci stihia înconjurătoare... Să aduci femei, Proş, dar nu după poftă, ci după caracteristica socială. Dacă muierea-i tovarăş — poftim de-o cheamă, dar dacă-i invers, goneşte-o cît mai departe de stepă.

Jeev nu mai insistă pentru că oricum socialismul se înfăptuise şi mai încolo se vor descoperi şi femei, fie ele chiar tăinuite sub înfăţişarea de tovarăşe. Mai departe nici chiar Cepurnîi nu putea înţelege în ce ar consta caracterul dăunător al femeilor în socialismul de început, din moment ce femeia ar fi

săracă şi tovarăşă... El ştia numai în general ce însemnaseră în viaţa trecută dragostea de femeie şi perpetuarea prin ea, dar acesta era acum un lucru străin de el, de domeniul naturii, iar nu lumesc şi comunist : pentru viaţa cenvengurană lumească femeia era acceptabilă într-o formă severă şi umană, şi nu în deplina ei frumuseţe, care nu este o parte constitutivă a comunismului; frumuseţea naturii feminine existase şi în condiţiile capitalismului, aşa cum existaseră în acele condiţii şi munţi, şi stele, şi alte evenimente neomeneşti. Cu asemenea presentimente, Cepurnîi era gata să salute la Cevengur orice femeie al cărei chip ar fi fost întunecat de tristeţea sărăciei şi de bătrîneţea trudei — în acest caz femeia ar fi fost aptă doar pentru tovărăşie, n-ar fi stîrnit zîzanii în masa asuprită, şi, ca atare, nu i-ar fi ademenit printr-o curiozitate dizolvantă pe bolşevicii solitari. Cepurnîi recunoştea pînă una alta numai dezmierdarea de clasă, nicidecum pe aceea de femeie. Dezmierdarea de clasă Cepurnîi o resimţea ca pe o atracţie pentru omul proletar de aceeaşi măsură cu el — în timp ce natura crease pe burghez şi însemnele feminine fără să ţină cont de forţa proletarului şi a bolşevicului. Pornind de aici Cepurnîi, preocupîndu-se cu patimă de integritatea şi nevătămarea Cevengurului sovietic, considera ca fiind util pînă şi faptul indirect că oraşul este aşezat în stepa netedă şi sărăcăcioasă, că cerul de deasupra Cevengurului seamănă şi el cu stepa — că nicăieri nu pot fi sărite forţele ispititoare ale naturii care să abată oamenii de la comunism şi de la interesul însingurat al unuia pentru celălalt.

În seara aceleiaşi zile, în care Prokofie şi Piusea plecaseră în căutarea proletariatului, Cepurnîi şi Jeev ocoliră oraşul pe la marginile lui, îndreptară din mers ţăruşii din gardurile împletite, întrucît şi gardurile trebuiau acum ocrotite, discutară în adîncul nopţii despre înţelepciunea lui Lenin — şi cam atît. Pregătindu-se de culcare, Jeev îl sfătuise pe Cepurnîi să aşeze în oraş anumite simboluri şi pentru proletariatul care urma să vină să spele duşumelele din case.

Cepurnîi se declarase de acord cu spălatul duşumelelor şi aşezarea simbolurilor pe copacii înalţi — chiar se bucurase de această ocupaţie, căci odată cu noaptea i se strecura în suflet neliniştea; Probabil că toată omenirea, toată stihia burgheză ştia acum că la Cevengur apăruse comunismul, şi cu atît mai apropiată devenise primejdia. În întunecimea stepelor şi a rîpelor s-ar fi putut auzi tropotul armatelor albe sau foşnetul uşor al detaşamentelor desculţe de bandiţi — şi atunci nu i-ar mai fi fost dat lui Cepurnîi să vadă nici iarba, nici casele pustii din Cevengur, nici soarele tovărăşesc deasupra acestui oras al începutului, cu duşumele curate şi aer împrospătat, pregătit să întîmpine proletariatul necunoscut, lipsit de adăpost, care acum colinda cine ştie pe unde, nerespectat de restul oamenilor şi fără să cunoască importanţa propriei lui vieţi. O singură imagine îl liniştea şi îl surescita pe Cepurnîi : exista pe undeva prin apropierea Moscovei sau prin munţii Valdai, aşa cum îi arătase Prokofie pe hartă, un loc tainic şi depărtat, care se chema Kremlin, şi acolo şedea lîngă o lampă Lenin. El gîndea, nu dormea, şi scria. Ce-o mai fi scriind el acolo ? Că doar Cevengurul exista de-acum şi ar fi fost timpul ca Lenin să nu mai scrie, ci să se contopească din nou cu proletariatul şi să vieţuiască. Cepurnîi rămase în urma lui Jeev şi se întinse în iarba primitoare a unei uliţe înfundate din Cevengur. El ştia că Lenin se gîndeşte acum la Cevengur şi la bolşevicii cevengurani, deşi nu cunoştea numele tovarăşilor din Cevengur. Lenin compunea , probabil , o scrisoare către Cepurnîi, îndemnîndu-l să nu doarmă , să stea de strajă comunismului la Cevengur şi să concentreze în sine sentimentele şi viaţa anonimă a întregului popor de jos ; îl îndemna pe Cepurnîi să nu se mai teamă de nimic, întrucît îndelungatul curs al istoriei se sfîrşise, iar sărăcia şi amarul sporiseră într-atît, încît dincolo de ele nu mai rămăsese nimic ; de asemenea, Cepurnîi cu toţi tovarăşii lui să-l aştepte la ei, în comunism, pe Lenin ca pe un oaspete venit să îmbrăţişeze acolo pe toţi mucenicii pămîntului şi să pună capăt nefericirii din viaţă. Apoi urma ca Lenin să le transmită

plecăciunea sa şi să ordone comunismului să se consolideze pe vecie în Cevengur.

Aici Cepurnîi se trezi calm şi odihnit, regretînd un pic doar absenţa vreunui burjui sau pur şi simplu a vreunui luptător de prisos pentru ca imediat să-l trimită pe jos, la Lenin, în Kremlinul lui, cu o depeşă din Cevengur.

- Uite unde cred eu că este de mult comunism, la Kremlin, îşi spuse cu un fel de invidie Cepurnîi. Acolo e Lenin... Dar dacă şi la Kremlin mi se zice Japonezul ? — că doar burghezia m-a poreclit aşa, iar acum n-am cu cine să-mi trimit numele adevărat...

În casa de cărămida ardea lampa şi cei opt bolşevici nu dormeau, aşteptînd cine mai ştie ce primejdie. Cepurnîi intră şi le spuse :

- Trebuie, tovarăşi, să gîndim noi înşine, Prokofie nu mai e aici să formuleze în locul nostru... Oraşul stă deschis, ideile noastre nu sînt expuse la vedere — un tovarăş în trecere n-ar şti cine şi pentru ce trăieşte aici. La fel şi cu duşumelele — ele trebuie spălate, Jeev a observat just această delăsare, iar prin case trebuie să sufle vîntul ; aşa, pe unde te duci, miroase încă a burghezie... Acum, tovarăşi, trebuie să gîndim noi înşine, altfel de ce-am mai fi aici, spune, mă rog !

Cei opt bolşevici cevengurani se ruşinară şi se străduiră să gîndească. Kirei prinse să-şi asculte vuietul din cap, pîndind de-acolo gînduri, pînă cînd îi clocoti ceara din urechi de atîta rîvnă şi năvală a sîngelui. Atunci se apropie de Cepurnîi şi spuse cu o resemnată ruşinare :

- Tovarăşe Cepurnîi, de la atîta minte îmi iese coptura prin urechi, dar gînduri — ioc...

În locul gîndurilor, Cepurnîi îi încredinţă lui Kirei o altă însărcinare directă :

- Du-te şi dă ocol oraşului — vezi de nu se aude cumva ceva; poate hoinăreşte careva, poate stă la pîndă şi se teme să intre. Nu-l da gata dintr-o dată, cară-l încoa, să-l verificăm aici.

- Se prea poate, căzu de acord Kirei, noaptea-i mare, tot oraşul poate fi tîrît în stepă, în timp ce noi stăm şi ne tot gîndim.

- Aşa o să se întîmple, se îngrijoră Cepurnîi. Iar fără oraş noi doi n-am avea viaţă, ci din nou numai ideea şi războiul.

Kirei ieşi afară să facă de strajă comunismului, iar ceilalţi bolşevici şedeau, gîndeau şi ascultau, cum fitilul sugea petrolul din lampă. Liniştea de-afară era atît de mare, încît în pustietatea răsunătoare a beznei nocturne se auziră multă vreme, din ce în ce mai înfundat, paşii hoinari ai lui Kirei.

Numai Jeev nu şedea de pomană — el încerca să-şi amintească ce-i cu simbolul, auzise cîndva ceva asemănător la un miting militar ţinut în stepa luptătoare. Jeev ceru să i se aducă o cîrpă curată pentru ca el să scrie ceva care să-i bucure pe toţi proletarii aflaţi în trecere şi să-i facă să nu ocolească Cevengurul. Cepurnîi se duse chiar el în fosta casă a unui burghez şi aduse de-acolo pînză curată. Jeev privi pînza în lumină şi aprobă.

- Păcat, spuse Jeev uitîndu-se la pînză. Cîtă străduinţă şi trudă curată de femeie sînt puse aici ! Bine ar fi ca şi muierile bolşevice să înveţe să facă aşa ceva.

Jeev se culcă pe burtă şi începu să deseneze litere pe pînză, folosind un cărbune din vatră. Toţi stăteau în jurul lui Jeev şi-şi manifestau simpatia, fiindcă Jeev era cel care trebuia să dea glas pe loc revoluţiei, ca tuturor să le fie mai uşor pe suflet.

Şi Jeev, îndemnat de aşteptarea generală, strecurîn- du-se cu rîvnă prin propria sa memorie, scrise simbolul Cevengurului :

Tovarăşi săraci. Voi aţi făcut înlesnirile şi toate lucrurile folositoare pe lume, iar acum cînd le-aţi distrus, doriţi mai binele — vă vreţi unul pe altul. În acest scop la Cevengur se achiziţionează tovarăşi în trecere, de pe drumuri.

Cepurnîi aprobă, primul.

- E adevărat, spuse el. Şi eu am simţit acelaşi lucru : averea singură este numai un bun obişnuit, dar tovarăşii sînt o necesitate ; fără ei nu învingi, devii tu însuţi o canalie.

Şi toţi cei opt oameni purtară pînza prin oraşul pustiu ca s-o atîrne, în apropierea drumului mare, pe unde ar fi putut să se ivească oameni. Cepurnîi nu se grăbea cu aşezatul lozincii — se temea că se vor culca toţi iar el va rămîne singur să tînjească şi să-şi facă griji în această a doua noapte comunistă ; printre tovarăşi însă sufletul i se avîntă într-o continuă agitaţie, şi frica i se mai risipea. După ce găsiră locul şi pregătiră prăjinile , începu să sufle vîntul de miezul nopţii. Asta îl bucură pe Cepurnîi : de vreme ce acum, cînd burjuii nu mai sînt, vîntul suflă ca şi înainte şi prăjinile se clatină, e clar că burghezia nu este o forţă a naturii.

Kirei ar fi trebuit să bată fără încetare împrejurimile orașului, dar făptura lui nu se simţea nicăieri, şi cei opt bolşevici stăteau în vîntul nopţii, ascultau zgomotele din stepă şi nu se despărţeau, se păzeau unul pe altul de primejdia nocturnă iminentă care pîndea din întunericul înfricoşător. Jeev nu putea aştepta duşmanul atît de multă vreme fără să-l omoare ; el se duse singur în stepă, într-o recunoaştere de adîncime, iar rezerva de şapte oameni rămase să-l aştepte, oraşul nu putea fi lăsat numai în seama lui Kirei. Cei şapte bolşevici se culcară, întinşi pe pămînt era mai cald decît în bătaia vîntului, şi începură să asculte noaptea în a cărei întunecime protectoare se puteau ascunde duşmanii.

Cepurnîi auzi primul un fel de scîrţîit uşor — nici depărtat, nici apropiat; ceva se mişca şi ameninţa Cevengurul, dar mişcarea acelui tainic obiect era foarte înceată — fie din pricina greutăţii şi a forţei, fie din oboseală sau uzură.

Cepurnîi se ridică în picioare şi ceilalţi odată cu el. O flacără scurtă şi nervoasă lumina pentru o clipă necunoscutul spaţiu înnorat, de parcă zorile s-ar fi stins peste visul cine ştie cui — şi lovitura împuşcăturii fu dusă de vînt peste ierburile ce se încovoiau.

Cepurnîi şi cei şase se repeziră înainte. Împuşcătura nu se repetă şi, după ce fugiră pînă cînd inima, trecută prin război şi revoluţie, li se urcă în gît, Cepurnîi îşi întoarse privirile spre Cevengurul părăsit. În Cevengur ardea un foc.

- Tovarăşi, toată lumea pe loc ! strigă Cepurnîi. Ne-au încercuit. Jeev, Keşa, veniţi încoa ! Piusea , trage direct în toţi! Unde te-ai dus ? Stai, nu vezi, simt o sfîrşeală de la comunism...

Cepurnîi nu se mai putea ridica de jos, năvala sîngelui îi umpluse peste măsură inima ; el stătea întins, cu naganul în mînă, slab şi bolnav ; cei şase bolşevici înarmaţi se aplecaseră deasupra lui, ei urmăreau stepa , Cevengurul şi camaradul căzut.

- Nu vă împrăştiaţi ! spuse Keşa. Luaţi-l pe Cepurnîi pe braţe şi să ne ducem în Cevengur — acolo puterea e a noastră, de ce să părăsim un om fără familie...

Bolşevicii se duseră în Cevengur. Pe Cepurnîi nu-l purtară multă vreme, întrucît inima i se dezumflă se reaşeză la locşorul ei. În Cevengur ardea liniştit focul într-o vatră, iar în stepă nu mai scrîşnea nimic. Bolşevicii se deplasau tăcut, în pas de marş, de stepă, pînă ce în lumina venită printr-o fereastră văzură iarba luminată, şi umbra ierbii pe partea carosabilă a străzii. Fără vreo comandă, bolşevicii se aşezară în rînd, cu pieptul spre fereastra de la sine luminată a duşmanului, ridicară armele şi sloboziră o salvă prin geam în interiorul locuinţei. Focul din vatră se stinse, şi în cadrul spart, ; din mijlocul beznei ce se făcuse în casă, se prezentă chipul luminos al lui Kirei ; el îi privea de unul singur pe cei şapte, făcîndu-şi în sine socoteala cine pot fi cei care trag în Cevengur cu puşca, în afară de el, paznicul de noapte al comunismului.

Cepurnîi se obişnuise cu sine şi i se adresă lui Kirei :

- De ce arzi gazul pe tăcute în oraşul pustiu, în timp ce în stepă se bucură banditul ? De ce laşi oraşul orfan, cînd mîine va intra aici în marş proletariatul, ia spune, mă rog !

Kirei se gîndi şi răspunse :

- Eu, tovarăşe Cepurnîi, dormeam şi vedeam întreg Cevengurul în vis, ca dintr-un copac — împrejur totul gol, iar în oraş — pustietate. Dacă e să mergi cu pasul, vezi prea puţin şi vîntul îţi pălăvrăgeşte, ca un bandit, în ureche, să tot tragi în el, de-ar fi să aibă trup...

- Dar gazul de ce l-ai ars, cap înapoiat ce eşti ? întrebă Cepurnîi. Cu ce o să se lumineze proletariatul cînd o da năvală ? Că doar proletariatul îndrăgeşte cititul, mama ta, şi tu îi consumi gazul !

- În întuneric fără muzică nu pot să adorm, tovarăşe Cepurnîi, se destăinui Kirei. îmi place să dorm într-un loc vesel, unde arde focul... Măcar o muscă să-mi bîzîie...

- Dacă n-ai somn, du-te la marginea oraşului, spuse C epurnîi, iar noi mergem să-i dăm lui Jeev o mînă de ajutor... Ne-am părăsit de tot tovarăşul! din cauza semnalului tău...

Ieşind din Cevengur, cei şapte tovarăşi îşi culcară urechea la pămînt şi ascultară — mai trosneşte cumva ceva prin depărtări şi vine oare Jeev înapoi sau zace acum mort, pînă dimineaţă ? Kirei veni după aceea şi le spuse tuturor celor culcaţi :

- Voi v-aţi culcat şi acolo moare un om. Aş fi dat chiar eu o fugă după el, dar păzesc oraşul...

Keşa îi răspunse lui Kirei că proletariatul nu poate fi schimbat pe o singură persoană, Jeev, că bandele pot aici incendia oraşul, dacă toţi or s-o ia la goană să salveze numai o persoană, pe Jeev.

- Focul îl sting eu, promise Kirei. Sînt pe-aici fîntîni. Iar Jeev poate zace fără suflare. De ce să aşteptaţi proletariatul, cînd el de fapt nu este, iar Jeev a fost.

Cepurnîi şi Keşa o zbughiră fărăvreo părere de rău pentru Cevengur şi se aruncară în noaptea care nu se sfîrşise, iar ceilalţi cinci tovarăşi îi urmară.

Kirei se duse dincolo de gardul împletit, îşi aşternu sub cap un brusture şi se apucă să pîndească inamicul.

Norii coborîseră uşor la orizont, bolta se înseninase la mijloc — şi Kirei se uita la o stea, şi ea la el, pentru ca să nu le fie urît. Toţi bolşevicii ieşiseră din Cevengur, numai Kirei sta întins, înconjurat de stepă ca de un imperiu, şi se gîndea : trăiesc eu ce trăiesc, dar de ce trăiesc ? Păi, poate ca să-mi fie mie neîndoielnic bine — că doar toată revoluţia se îngrijeşte de mine, fără să vrei trebuie să rezulte ceva bun... Numai că deocamdată e rău ; Proşka zicea că progresul încă nu s-a terminat, dar că pe

urmă fericirea se va deschide dintr-o dată în vid... Ce-i, şi cu steaua asta ? tot arde şi arde ! Ei ce i-o fi trebuind ? Măcar de-ar cădea m-aş uita şi eu. Nu, n-o să cadă, în locul lui Dumnezeu o ţine acolo ştiinţa. Măcar de-ar veni dimineaţa, aşa stai culcat de unul singur şi ai pe mînă tot comunismul; de-aş pleca acum din Cevengur, s-ar duce şi comunismul, şi poate s-ar şi pierde pe drum... Ce-o fi şi comunismul ăsta... Casele... bolşevicii ? Numai asta ?

Pe ceafa lui Kirei picură ceva şi se şi uscă de îndată. I

- Pică, simţi Kirei. Dar de unde pică, dacă nu sînt nori ? Înseamnă că ceva se adună acolo şi zboară pe unde nimereşte. Hai, pică-mi în gură — şi Kirei îşi deschisei gîtlejul, dar de pomană. Atunci du-te şi pică alături, spuse Kirei arătînd cerului un brusture de lîngă el, iar de mine nu te mai atinge, lasă-mă în pace, azi sînt cam obosit de viaţă...

Kirei ştia că duşmanul trebuie să fie pe undeva, dar nu-l simţea în biata stepă lipsită do aer, şi cu atît mai i puţin în oraşul proletar proaspăt curăţat — prin urmare adormi cu liniştea învingătorului sigur de el.

Cepurnîi, dimpotrivă, se temea de somn în aceste prime nopţi proletare şi ar fi fost mulţumit să pornească imediat împotriva inamicului, numai pentru a nu mai fi chinuit de ruşine şi frică în faţa comunismului început, şi pentru a acţiona laolaltă cu toţi tovarăşii. Sleit de puteri din pricina inimii sale neştiutoare, Cepurnîi mergea prin noaptea stepei în adîncul unui spaţiu străin, urmărind să-l înhaţe pe duşmanul obosit şi pribeag şi să-i ia trupul răcit de vînturi şi ultima sa căldură.

- În liniştea asta generală, mizerabilul trage cu puşca, mormăia Cepurnîi şi se supăra . Nu ne lasă să ne începem viaţa !

Ochii bolşevicilor, obişnuiţi din timpul războiului Civil cu semiobscuritatea, observară în depărtare un corp străin negru, semănînd cu o piatră lunguiaţă cioplită, sau cu o lespede. Stepa era aici netedă ca apa unui lac, iar corpul străin nu ţinea de partea locului. Cepurnîi şi ceilalţi bolşevici care mărşăluiau se opriră, apreciind distanţa pînă la acel obiect străin nemişcat. Dar

distanţa era de nestabilit, corpul acela negru se afla parcă dincolo de o prăpastie — buruienile nopţii transformau bezna într-un val ce te absorbea, distrugînd totodată precizia măsurătorii din ochi. Atunci bolşevicii alergară înainte ţinînd în mîini nelipsitele lor revolvere. Obiectul negru de formă regulată hîrîi, după sunet se auzea că e pe aproape, pentru că pietricelele mărunte de calcar se sfărîmau, iar scoarţa pămîntului scrîşnea. De curiozitate bolşevicii se opriră pe loc şi îşi lăsară în jos revolverele.

- Este o stea căzătoare — acum mi-e clar ! spuse Cepurnîi, nesimţind cum îi arde inima din pricina mersului îndelungat şi grăbit. O luăm cu noi la Cevengur şi o cioplim în cinci colţuri. Asta nu-i duşman, ci e ştiinţa venită în zbor spre comunism...

Cepurnîi se aşeză, bucuros că pînă şi stelele sînt atrase de comunism. Corpul stelei căzătoare încetă să scrîşnească şi să se mişte.

- Acum ne putem aştepta la orice binefacere, le explică tuturor Cepurnîi. Şi stelele zboară aici către noi , şi tovarăşii vor coborî de-acolo , şi păsările vor începe să vorbească precum copiii — comunismul nu-i de glumă, el e chiar judecata de apoi !

Cepurnîi se culcă la pămînt, uită de noapte, de primejdie, de Cevengurul pustiu, şi îşi aminti ca niciodată de nevasta lui. Dar sub el se afla stepa şi nu nevasta, aşa că Cepurnîi se ridică în picioare.

- Poate că ăsta e vreun ajutor, sau, o maşină a Internaționalei, vorbi Keşa. Sau poate că e vreo bilă de fontă, ca să strivim cu ea burghezia, prin rostogolire. Odată ce luptăm aici, îşi mai aminteşte de noi şi Internaţionala aia...

Piotr Varfolomeevici Vekovoi, cel mai bătrîn dintre bolşevici, îşi scoase de pe cap pălăria de paie şi văzu limpede lucrul necunoscut, numai că nu-şi putea aminti ce este. Obişnuit cu viaţa ciobănească, el putea recunoaşte noaptea pasărea după zbor şi soiul copacilor la distanţa de cîteva verste ; simţurile lui

se aflau parcă înaintea timpului şi-i dădeau de ştire despre orice evenimente, chiar dacă nu nemijlocit apropiate.

- Altceva decît un rezervor de la fabrica de zahăr nu poate fi, spuse Vekovoi, deocamdată! fără vreo încredere în sine însuşi. Rezervor trebuie să fie, din cauza lui scrîşneau şi pietricelele ; mujicii din Krutovo l-au tîrît ce l-au tîrît, dar pînă la capăt nu l-au putut duce... greutatea s-a dovedit mai tare decît lăcomia — ar fi trebuit să-l rostogolească, dar ei l-au tîrît...

Pămîntul pîrîi din nou — rezervorul începu să se rostogolească încetişor şi să alunece înspre bolşevici. Înşelat, Cepurnîi alergă primul pînă la rezervorul mişcător şi trase în el de la zece paşi, în aşa fel încît rugina fierului îi lovi faţa. Rezervorul însă venea de-a dura peste Cepurnîi şi ceilalţi, aşa că bolşevicii începură să se retragă din faţa lui cu pas măsurat. Ce punea rezervorul în mişcare nu se putea şti, pentru că troznea pe terenul uscat datorită propriei sale greutăţi, nelăsîndu-l pe Cepurnîi să se concentreze asupra presupunerii lui, iar dimineaţa, încă întunecată, era lipsită acum de licărul stelelor rare ale zenitului.

Rezervorul îşi încetini mişcarea şi începu să se legene pe loc, strivind o moviliţă de pămînt ce i se împotrivea, apoi amuţi cu totul, în linişte. Fără să se gîndească, Cepurnîi voise să spună ceva, dar nu mai apucă, auzind un cîntec început de o voce femeiască, obosită şi tristă :

Am visat în lac un peştişor
Peştişorul eram eu
Departe tare am înotat
Micuţă şi vie eram eu

Şi cîntecul nu se termina nicicum, deşi bolşevicii ar fi fost de acord să-l asculte mai departe şi stătură multă vreme într-o lacomă aşteptare a glasului şi cîntecului. Cîntecul nu se prelungi şi rezervorul nu se mai mişcă — probabil fiinţa care cînta în adîncul fierului obosise şi se culcase, uitînd de cuvinte şi de muzică.

- Ascultaţi ? întrebă deodată Jeev, fără să se arate din spatele rezervorului, de teamă să nu fie omorît ca un duşman neaşteptat.
- Ascultăm, răspunse Cepurnîi. Dar o să mai cînte ?
- Nu, le comunică Jeev. A cîntat de-acum de trei ori. Umblu şi pîndesc de mult Ei împing de-acolo dinăuntru şi rezervorul se învîrteşte. Ai împuşcat o dată în rezervor, dar de pomană,
- Cine-o fi înăuntru ? întrebă Keşa
- Nu se ştie, explică Jeev. Vreo burjuică nebună cu frate-său — pînă să veniţi voi, se pupau acolo, dar pe urmă frate-său a murit cine ştie de ce şi ea s-a apucat de cîntat...
- De-aia şi voia să fie peştişor, îşi dădu părerea Cepurnîi. Înseamnă că i-a venit cheful să ia viaţa de la început! Ia spune, mă rog !
- Asta negreşit, confirmă Jeev.
- Şi acum ce facem ? începu Cepurnîi să chibzuiască laolaltă cu toţi tovarăşii. Are glas mişcător, iar la Cevengur artă n-avem încă. S-o scoatem, poate, afară ca să prindă viaţă ?
- Nu, respinse Jeev ideea. Ea este acum mult prea slabă în puteri şi pe deasupra — nebună. Nici de hrănit n-avem cu ce — că e burjuică. Să fi fost o muiere de-a noastră, dar aşa — e numai o adiere din trecut. Noi de sentimente în comun avem nevoie, nu de artă.
- Şi-atunci ce facem ? îi întrebă Cepurnîi

Toţi tăcură, întrucît ori luai burjuica ori o lăsai în plata Domnului, era totuna.

- Atunci, în rîpă cu rezervorul, şi hai să ne întoarcem să spălăm duşumelele — soluţionă Cepurnîi problema. Că Prokofie trebuie să fi ajuns departe. Mîine s-ar putea să apară proletariatul.

Cei opt bolşevici se opintiră şi cu mîiniîe împinseră rezervorul în direcţia opusă Cevengurului, unde, după o verstă, pămîntul începea să coboare pe panta unei rîpe. În tot timpul rostogolirii, în rezervor se bălăngănise ceva moale, dar bolşevicii se grăbeau, accelerau mişcarea rezervorului, nu mai aveau timp să tragă cu urechea la burjuica nebună amuţită. Curînd rezervorul o

porni singur — începuse panta rîpei, şi bolşevicii se opriră din munca lor.

- E un cazan de la fabrica de zahăr, îşi confirmă Vekovoi amintirea, iar eu mă tot gîndeam ce maşinărie o fi ?

- Aha, spuse Cepurnîi. Prin urmare cazan era ; las' să se rostogolească, o scoatem noi la capăt şi fără el...

- Şi eu care credeam că-i aşa, un bolovan rotund şi mort, rosti Keşa. Dar uite că-i cazan ! .

- Cazan, spuse Vekovoi. Lucru nituit.

Cazanul încă se mai rostogolea prin stepă şi nu numai că nu-şi slăbea zgomotul depărtîndu-se, ci scrîşnea şi mai vîrtos, vuia, pentru că viteza lui creştea mai repede decît spaţiul părăsit. Cepurnîi se aşează jos şi aşteptă sfîrşitul poveştii cazanului. Vuietul so opri dintr-o dată — cazanul zbură de pe buza rîpei şi după jumătate de minut ateriza cu o bufnitură surdă în nisipul inert al rîpei, ca şi cum nişte mîini vii l-ar fi prins din zbor şi l-ar fi primit cu grijă.

Cevenguranii se liniştiră şi se întoarseră înapoi prini stepă, care devenea cenuşie la lumina zilei celei noi.

Kirei dormea în continuare lîngă ultimul gard din Cevengur, cu capul pe un brusture şi îmbrăţişîndu-şi, în absenţa altui tovarăş, propriul gît. Pe lîngă Kirei treceau oameni, şi Kirei nu-i auzea, întors în somn spre adîncurile vieţii sale, de unde i se strecura în trup lumina caldă a copilăriei şi păcii.

Cepurnîi şi Jeev rămaseră în casele de la margine şi începură să spele podelele cu apă rece de fîntînă. Ceilalţi şase cevengurani se duseră mai departe să-şi aleagă pentru dereticare casele mai bune. În întunericul odăilor era incomod să lucrezi, avuţia respira un anumit spirit al uitării şi pe multe paturi se tolăneau pisicile burghezilor, întoarse acasă ; bolşevicii alungau pisicile afară şi scuturau din nou aşternuturile, minunîndu-se de albiturile complicate, inutile unui om obosit.

Pînă să se lumineze, cevenguranii terminară doar optsprezece case, dar în Cevengur erau mult mai multe. După aceea ei se aşezară să fumeze, şi stînd aşa adormiră, sprijinindu-şi creştetul fie de cîte-un pat, fie de cîte-o comodă,

punîndu-şi pur şi simplu capetele năpădite de barbă pe podelele spălate. Bolşevicii se odihneau pentru prima oară în casele decedatului duşman de clasă, şi nu acordau atenţie acestui lucru.

Kirei se trezi în Cevengur singur — el nu ştia că peste noapte se întorseseră toţi tovarăşii. Nici în casa de cărămidă nu era nimeni — însemna că Cepurnîi ori îi urmărea pe bandiţi, ori murise din pricina rănilor cu toţi camarazii săi de luptă, pe undeva prin iarba necunoscută.

Kirei se înhămă la mitralieră şi o cără pînă la aceeaşi margine de oraş unde îşi petrecuse noaptea. Din înaltul cerului soarele lumina întreaga stepă pustie, unde deocamdată nu era nici un inamic. Kirei însă ştia că lui îi era încredinţată paza Cevengurului şi a întregului comunism de acolo, aşa că instală imediat mitraliera, pentru a menţine în oraş puterea proletară, iar el însuşi se întinse lîngă armă şi începu să privească primprejur.

După ce stătu o vreme întins, lui Kirei i se făcu poftă să mănînce găina pe care cu o zi în urmă o zărise pe stradă, totuşi abandonarea mitralierei fără vreo supraveghere nu era permisă, ar fi fost ca şi cum ai preda armamentul comunist în mîinile inamicului alb, încît Kirei mai stătu o vreme lungit, pentru a se gîndi la o nouă formă de pază a Cevengurului, care să-i permită să plece la vînătoare de găini.

Măcar de-ar veni singură găina la mine, se gîndea Kirei. Că doar pînă la urmă tot o mănînc... Bine zice Proşka — viaţa primprejur nu-i organizată. La noi e acum comunism : găina ar trebui să vină singură...

Kirei se uită în lungul străzii să vadă de nu cumva găina se îndrepta spre el. Găina nu venea, în schimb hoinărea un cîine ; el se plictisea şi nu ştia pe cine mai trebuie să stimeze în Cevengurul golit de oameni ; oamenii credeau că el păzeşte averile, dar animalul părăsise totul odată cu oamenii alungaţi din case şi iată că acum hoinărea fără nici o grijă, dar şi nefericit.

Kirei chemă cîinele şi-i curăţă blana de scaieţi. Cîinele îşi aştepta în tăcere soarta viitoare, uitindu-se la Kirei cu ochi mîhniţi. Kirei legă cu o curea cîinele de mitralieră şi plecă liniştit

să vîneze găina, pentru că în Cevengur nu mişca o frunză şi dacă în stepă s-ar fi arătat cumva inamicul sau vreun om necunoscut, Kirei putea auzi de oriunde lătratul cîinelui. Cîinele se aşează lîngă mitralieră şi dădu din coadă, dovedind vigilenţă şi sîrguinţă.

Kirei îşi căutase pînă la amiază găina şi în tot acest timp cîinele tăcuse în fata stepei pustii. La amiaza dintr-o casă apropiată îşi făcu apariţia Cepurnîi şi luă locul cîinelui lîngă mitralieră pînă la întoarcerea lui Kirei cu găina.

Încă două zile mai spălară cevenguranii duşumele şi ţinură deschise ferestrele şi uşile caselor, pentru ca podelele să se zvînte şi aerul burghez stătut să se primenească în vîntul de stepă. În cea de a treia zi veni pe jos în Cevengur, cu un toiag, un om cu înfăţişare îngrijită, lăsat în viaţă de Kirei numai datorită bătrîneţii sale, şi-l întrebă pe Cepurnîi — cine eşti tu ?

- Eu sînt membru al partidului bolşevicilor, îi comunică Cepurnîi. Iar aici e comunism.

Omul se uită la Cevengur şi spuse :

- Văd. Iar eu sînt instructorul aviculturii din JUD. Pocep. Noi vrem să creştem în judeţul Pocep rasa de găini Plymouth, aşa că am venit încoace, la gospodarii de aici, să văd dacă ne dau vreun cocoşel şi o pereche-două de găini pentru prăsilă... Am în acest sens hîrtie oficială pentru a primi sprijin de pretutindeni. Fără ouă județul nostru nu se poate ridica...

Cepurnîi ar fi voit să-i dea acestui om un cocoşel şi o pereche de găinuşe — oricum Puterea Sovietică era cea care le cerea — dar nu văzuse nici o pasăre dintr-astea prin curţile Cevengurului şi-l întrebă pe Kirei dacă, în general, mai există găini vii în Cevengur.

- Pe aici găini nu mai sînt — spuse Kirei. A mai fost deunăzi una dar am mîncat-o eu în întregime ; dacă ar mai fi, nu mi-ar părea rău după ele...

Omul din Pocep căzu pe gînduri.

- Ei, atunci să-mi fie cu iertare. Acum scrieți-mi pe dosul mandatului că eu mi-am îndeplinit misiunea şi că la Cevengur nu sînt găini.

Cepurnîi sprijini hîrtia de o cărămidă şi dădu pe ea adeverinţa : „Omul a fost şi a plecat, găini nu sînt, ele au fost consumate pentru nevoile detaşamentului revoluţionar. Preşcomrevcev[1] — *Cepurnîi".*

- Puneți şi data, ceru cel în misiune din Pocep. Luna cutare şi data ; fără datare, revizia va respinge documentul.

Cepurnîi însă nu ştia ziua şi luna, el uitase să mai socotească timpul trăit la Cevengur; ştia numai că e vară şi cea de a cincea zi de comunism, aşa că scrise : ,,Vară, 5, com."

- Aşa, mulţumi crescătorul de găini. E suficient, numai un semn să fie. Vă foarte mulţumesc.
- Întinde-o, spuse Cepurnîi. Kirei, condu-l pînă la margine, ca nu cumva să rămînă pe-aici.

Seara, Cepurnîi şedea pe prispă şi aştepta apusul soarelui. Toţi cevenguranii se întorseseră la casa de cărămidă, după ce terminaseră în ziua aceea de dereticat patruzeci de case, în aşteptarea proletariatului. Ca să se sature, cevenguranii mîncau piroşti de-acu' jumătate de an şi varză murată, pregătite încă de burghezii cevengurani, peste necesităţile propriei, lor clase, ei sperau într-o viaţă fără termen. Nu departe de Cepurnîi un greier, locatar liniştit şi sedentar, îşi spunea cîntecul lui scîrţîit. Deasupra rîului Cevengurka se înălţa căldura serii, ca un oftat obosit şi tărăgănat al pămîntului trudit înaintea sosirii întunericului.

Curînd se vor deplasa încoace masele, gîndi încetişor Cepurnîi. Curînd-curînd o să freamăte comunismul în Cevengur şi atunci orice suflet la întîmplare îşi va afla aici mîngîiere în înţelegerea tuturor...

Pe timpul serii Jeev umbla prin grădinile şi poienile Cevenguruluii şi cerceta locurile de sub tălpile sale, căutînd pe jos vieţuitoarele cele mai mărunte care-i făceau milă. Înainte de culcare lui Jeev îi plăcea să se gîndească la viaţa interesantă a viitorului Cevengur şi să-şi căineze părinţii, de mult răposaţi, care nu mai apucaseră fericirea şi revoluţia. Stepa devenea invizibilă şi numai un singur punct de lumină ardea în casa de cărămidă,

[1] *Preşedintele comitetului revoluţionar din Cevengur*

ca singură apărare faţă de duşmani şi de îndoieli. Jeev se duse acolo prin iarba tăcută şi vlăguită în întuneric şi-l văzu pe Cepurnîi stînd pe prispă, fără somn.

- Stai, spuse Jeev. Hai că stau şi eu, am să tac.

Toţi bolşevicii-cevengurani dormeau culcaţi în paie mormăind şi zîmbind în visele lor fără amintiri. Singur Keşa, de pază în jurul Cevengurului, tuşea prin stepă.

- Oare de ce în război şi în revoluţie oamenii au totdeauna vise ? spuse Jeev. Iar în vreme de pace nu se întîmplă aşa : dorm toţi buştean.

Cepurnîi visa şi el fără întrerupere, aşa că nu avea cum să ştie de unde proveneau visele şi de ce-i nelinişteau mintea. Prokofie le-ar fi explicat, dar acum omul acesta, atît de necesar, nu era acolo.

- Cînd năpîrleşte pasărea, am auzit-o eu cum cîntă în somn, îşi aminti Cepurnîi. Capul şi-l ţine sub aripă, primprejur numai puf, nu se vede nimic, dar glasul ei blajin se aude...

- Dar ce-i aia comunism, tovarăşe Cepurnîi ? întrebă Jeev. Kirei îmi spunea că comunismul a fost o insulă în mare, dar Keşa zicea că s-ar părea că nişte oameni deştepţi au născocit comunismul.

Ar fi vrut el Cepurnîi să se gîndească la ce înseamnă comunism, dar deocamdată renunţă, îl aştepta pe Prokofie, voia să-l întrebe chiar el ce şi cum. Dar îşi aminti deodată că în Cevengur chiar există comunism şi spuse :

- Dacă proletariatul îşi trăieşte viaţa cum îl taie capul, atunci comunismul îi reuşeşte de la sine. Ce-ţi mai trebuie să ştii, ia spune, mă rog — cînd e nevoie să-l simţi şi să-l descoperi la faţa locului ! Comunismul este sentimentul reciproc al maselor; uite, Prokofie o să aducă aici săracii şi comunismul la noi o să se întărească — atunci ai să-l observi dintr-o dată...

- Dar mai clar nu se ştie ? o ţinea Jeev pe a lui.

- Ce-s eu pentru tine, mase sau ce ? se supără Cepurnîi. Lenin, nici chiar el nu trebuie să ştie mare lucru despre comunism, pentru că asta este cauza întregului proletariat luat la

un loc şi nu al cîte unuia luat separat... Mai deştept decît proletariatul n-ai s-ajungi...

În stepă Keşa nu mai tuşea, el auzise din depărtare vuietul unor glasuri scăzute şi se ascunsese în buruieni pentru a-i ghici mai exact pe cei ce treceau. Vuietul însă amuţi curînd şi la urechi îi mai ajungea doar agitaţia şoptită a unor oameni care stau pe loc, fără vreun zgomot de paşi, de parcă aceia ar fi avut picioarele moi şi desculţe. Keşa era pe punctul de a se duce mai departe, prin buruienile Cevengurului, unde creşteau frăţeşte laolaltă grîu, lobodă şi urzici, dar se întoarse curînd şi hotărî să aştepte lumina zilei de mîine ; din buruieni răzbătea aburul viu al ierburilor şi spicelor, trăiau acolo secara şi frunzişul lobodei fără să-şi pricinuiască una alteia vreun rău, îmbrăţişate strîns şi protejîndu-se una pe alta ; nu le semăna nimeni şi nimic nu le stînjenea, dar cînd va veni toamna proletariatul îşi va pune urzici în ciorbă, iar secara o va aduna laolaltă cu grîul şi loboda pentru hrana de iarnă ; mai dese creşteau în stepă, de sine stătătoare, floarea soarelui, hrişcă şi meiul, iar prin grădinile din Cevengur — tot soiul de zarzavaturi şi cartofi. Era al treilea an de cînd burghezia cevengurană nu mai semănase şi nu mai sădise nimic, în speranţa judecăţii de apoi, dar plantele se înmulţeau de la sine şi stabiliseră între ele un anumit soi de egalitate, a grîului cu urzica : la fiecare spic de grîu — trei rădăcini de urzică. Observînd stepa năpădită de verdeaţă, Cepurnîi spunea că şi ea este acum o internaţională a cerealelor şi a florilor, de pe urma căreia le este asigurată tuturor săracilor o hrană abundentă, fără intervenţia muncii şi a exploatării. În temeiul acestui fenomen, cevenguranii observaseră că natura a renunţat să-l mai asuprească pe om cu munca şi că dăruieşte ea, de la sine, trecătorului sărac tot ce este pentru el hrănitor şi necesar ; la timpul său, comitetul revoluţionar din Cevengur luase notă de supuşenia naturii învinse şi hotărîse să-i ridice în viitor un monument, sub înfăţişarea unui arbore ce creşte pe un teren sălbatic, îmbrăţişînd omul cu două braţe noduroase, sub un soare al tuturor.

Keşa smulse un spic şi începu să sugă creştetul crud al seminţelor sale jigărite, încă necoapte, dar pe urmă le aruncă din gură, uitînd de gustul hranei : pe drumul năpădit de iarbă înspre Cevengur scîrţiia stins o căruţă şi glasul lui Piusea comanda calul, iar glasul lui Proşka cînta :

Pe lac vuieşte valul,
La fund zace pescarul
Şi-orfanul, sărăcanul
Păşeşte-uşor, în vis...

Keşa alergă spre faetonul în care Prokofie şi Piusea veneau singuri, fără nici o altă încărcătură, şi nici urmă de proletariat.

Cepurnîi îi ridică imediat în picioare pe toţi bolşevicii adormiţi, pentru a întîmpina printr-un miting solemn proletariatul pe cale să apară, dar Prokofie îi spuse că proletariatul, obosit, se culcase şi adormise pînă în zori pe dîmbul din stepă, pe partea ferită de vînt.

- Vine încoace cu orchestra şi cu un conducător de-al lui, sau cum ? întrebă Cepurnîi.

- Mîine, tovarăşe Cepurnîi, ai să-l vezi în întregime, îl anunţă Prokofie, iar pe mine nu mă mai sîcîi : împreună cu Paşka Piusea am străbătut o mie de verste, am văzut marea şi am mîncat morun... Am să-ţi raportez şi o să formulez totul mai tîrziu.

- Atunci, Proş, culcă-te, iar eu mă due la proletariat, spuse Cepurnîi cu sfială.

Prokofie însă nu se învoi:

- Nu te atinge de el, e şi aşa destul de chinuit. Curînd răsare soarele şi proletariatul va coborî el singur de pe dîmb în Cevengur...

Cepurnîi rămase tot restul nopţii într-o aşteptare fără somn ; el stinse lampa ca să nu consume petrolul, proprietatea proletarilor, şi, de-asemenea, să nu-i incomodeze pe cei care dormeau pe dîmb. Apoi scoase din magazie drapelul comrevcevului. În afară de asta, Cepurnîi îşi curăţă steaua de pe

caschetă şi puse în funcţiune ceasul de perete, fără stăpîn, de mult oprit. Pregătindu-se pe deplin, Cepurnîi îşi sprijini capul în mînă şi nu se mai gîndi la nimic, pentru ca noaptea să treacă mai repede. Şi vremea trecu repede, pentru că vremea e gîndire şi nu simţăminte şi pentru că Cepurnîi, cu mintea lui, nu se mai gîndi la nimic. Paiele în care dormaau cevenguranii se jilăviră uşor în roua răcoroasă — semn că venea dimineaţa, Atunci Cepurnîi luă drapelul în mîini şi se duse în acea margine a Cevengurului în faţa căreia se afla dîmbul pe care dormea proletariatul pedestraş.

Vreo două ore stătu Cepurnîi cu steagul în rnînă lîngă gardul împletit, aşteptînd zorile şi trezirea proletariatului ; el văzu cum soarele devora negura ceţoasă de deasupra pămîntului, cum se lumina dîmbul golaş, bătut de vînturi, spălat de ape, un teren arid, despuiat, şi-şi aminti de o privelişte uitată, asemănătoare acestui dîmb nenorocit, erodat de natură, fiindcă îndrăznise să se ivească în cîmpie. Pe coasta dîmbului stătea culcat poporul încălzindu-şi oasele la soarele timpuriu , şi oamenii semănau cu un morman de oase vechi şi înnegrite, parte din scheletul descompus al cine ştie cărei vietăţi uriaşe care pierde de mult.

Unii proletari şedeau în fund, alţii, întinşi, îşi strîngeau în braţe neamurile sau vecinii pentru a se încălzi cît de cît. Un bătrân slăbănog, numai în pantaloni, îşi scărpina coastele, iar un adolescent şedea la picioarele lui şi observa nemişcat Cevengurul, nevenindu-i să creadă că are pregătită acolo o casă — adăpost de noapte — pentru totdeauna. Culcaţi, doi oameni tuciurii îşi căutau unul altuia în cap, asemenea femeilor, priveau aiurea, şi doar prindeau păduchii pe pipăite. Nu se ştie de ce, dar nici unul dintre proletari nu se grăbea spre Cevengur ; ei nu ştiau, pesemne, că aici erau pregătite pentru ei comunismul, pacea şi avutul comun. Jumătate din oameni erau îmbrăcaţi numai pînă la brâu, iar cealaltă jumătate purta o haină groasă, un fel de manta, sau o pînză grosolană, pe dedesubt, sau chiar alături, aveau numai trupul lor uscat, bine adaptat vieţii, îndurînd intemperiile, pribegia şi oricîte alte mizerii. Proletariatul poposise nepăsător pe acest dîmb cevenguran şi nu-şi întorcea privirile

spre omul care stătea solitar la marginea oraşului cu steagul frăţiei în mîini. Deasupra stepei pustii, neprimitoare, se ridica obosit soarele, care şi ieri lumiaase, şi tăria lui se întemeia parcă deasupra unei ţări străine date uitării, unde nu se mai afla nimeni în afara unor fiinţe abandonate pe un dîmb și înghesuite una într-alta, nu din dragoste sau rudenie, ci fiindcă erau goi şi desculţi.

Neaşteptîndu-se nici la ajutor, nici la prietenie, presimţind chinul ce le-aşteaptă într-un oraş necunoscut, proletariatul de pe dîmb nu se punea pe picioare, ci, cu puteri secătuite, abia se mişca. Puţinii copii între noii veniţi apăreau în mijlocul proletariatului ca nişte oameni copţi — ei erau singurii care gîndeau, atunci cînd adulţii dormeau sau boleau. Bătrînul încetă să-şi mai scarpine coastele şi se culcă pe o rînă, strîngînd lîngă el copilaşul, pentru ca vîntul rece să nu-i sufle prin piele şi oase. Cepurnîi observă că numai un singur om mînca — acela îşi presăra ceva în gură din căuşul mîinii, pe urmă clefăia şi se bătea cu pumnul în cap, încercînd să-şi lecuiască durerile din ţeastă. Unde am mai văzut cu aşa ceva ? încerca Cepurnîi să-şi amintească. Ca şi acum, Cepurnîi văzuse cîndva cum se ridica soarele din somnul ceţii, bătea vîntul prin stepă, şi pe un dîmb ruinat de stihii stăteau trîntiţi nepăsători, ca şi inexistenţi, oameni care, de asemenca, trebuiau ajutaţi şi ocrotiţi, fiindcă ei erau proletariatul, dar în acelaşi timp nu se putea face nimic pentru ei, fiindcă singura lor mulţumire, unică şi măruntă, era sentimentul fără nici un rost, de ataşament al unuia faţă de celălalt ; datorită tocmai acestui ataşament proletarii umblau pe pămînt şi dormeau prin stepe în mari eşaloane. În vremurile trecute, Cepurnîi umblase şi el cu oamenii pentru lucru şi cîştig, locuise prin magazii, între tovarăşi, ocrotit prin compasiunea lor de inevitabilele nenorociri, dar nu ajunsese niciodată la conştiinţa folosului pentru sine al unui asemenea fel de viaţă mutuală, unită. Acuma el vedea cu ochii lui stepa şi soarele, între care se aflau pe un dîmb oameni, dar ei nu stăpîncau nici soarele nici pămîntul, şi Cepurnîi simţi că în schimbul stepei, caselor, hranei şi îmbrăcăminţii pe care burghezii le dobîndiseră pentru ei înşişi,

proletarii de pe dîmb se aveau numai unul pe altul, pentru că oricum fiecare om trebuia să aibă ceva ; cînd între oameni se află averea,ei îşi irosesc liniştit forţele numai pentru grija faţă de avere, dar cînd între oameni nu se află nimic, ei ajung să nu se mai despartă şi să se păzească de frig unul pe altul în somn.

În urmă cu un an, sau în copilărie, nu-şi putea aminti cînd — Cepurnîi văzuse acest dîmb, această clasă de săraci nimerită aici, şi chiar şi acest soare rece care pe atunci nu muncea încă pentru puţinii bieţi oameni rătăcitori prin stepă. Aşadar, acest lucru se mai întîmplase cîndva, dar cînd anume mintea lui slabă nu putea afla ; numai Prokofie ar fi putut desluşi ceva în amintirile lui Cepurnîi, deşi asta era puţin probabil; căci tot ce vedea acum Cepurnîi era ştiut de mult, cu toate că era cu neputinţă să fie, întrucît revoluţia însăşi abia începuse. Deocamdată Cepurnîi se exersa în locul lui Prokofie în a-şi formula amintirea : el simţea acum o nelinişte şi o emoţie pentru proletariatul acela lipit de dîmb şi se gîndea cu încetineală că ziua de azi va trece, că a şi fost cîndva şi a şi trecut ; înseamnă că ar fi de pomană să te mai necăjeşti — oricum ziua de azi se va termina, tot aşa cum a fost trăită şi uitată ziua anterioară. Dar un astfel de dîmb, mai ales plin cu proletariatul ăsta umblător, fără revoluţie nu l-ai remarca, chibzuia Cepurnîi, deşi eu şi pe mama am îngropat-o de două ori : mergeam în urma sicriului, plingeam şi-mi aminteam că am mai mers cîndva în urma acelui sicriu şi am mai sărutat cîndva buzele uscate ale moartei şi am supravieţuit — am să supravieţuiesc prin urmare şi acum ; şi atunci mi-a fost mal uşor să mă amarase a doua oară pentru aceeaşi amărăciune. Ce-o mai fi şi asta, spune, mă rog !

Doar ţi se pare că-ţi aminteşti, dar lucrul ăsta nu s-a mai întîmplat niciodată, formulă cu bun simţ Cepurnîi, în absenţa lui Prokofie. Mi-e greu, dar uite că-mi ajută stihia cuvioasă dinlăuntrul meu ; nu face nimic, chipurile astea au mai fost, şi nici acum n-ai să mori — mergi, dară, chiar pe urmele tale. Dar urme nu sînt şi nici nu pot fi — totdeauna trăieşti înainte şi-n întuneric... Dar de ce nu s-o fi arătînd nimeni din organizaţia

noastră ? Poate că de-aia nici nu se ridică proletariatul de pe dîmb, fiindcă aşteaptă să fie întîmpinat cum se cuvine.

Din casa de cărămidă ieşi Kirei. Cepurnîi strigă la el să adune acolo întreaga organizaţie, întrucît masele a apăruseră şi era timpul. La chemarea lui Kirei, organizaţia se trezi şi veni la Cepurnîi.

- Pe cine ne-ai adus ? îl întrebă Cepurnîi pe Prokofie. "Dacă pe dîmbul ăla se află proletariatul, atunci de ce nu vine să-şi ocupe oraşul, ia spune, te rog ? î

- Acolo e proletariatul şi *alţii*, spuse Prokofie.

Cepurnîi se îngrijoră :

– Care *alții* ? Din nou vreo pătură de lepădătură restanta"?

- Dar ce-s eu. un nemernic sau un membru ? se supără Prokofie. *Alţii* sînt exact *alţii* — nimeni. *Alţii*-s ăia şi mai rău decît proletariatul.

- Totuşi, cine sînt ? Că doar or fi avut şi ei un părinte de clasă, spune, mă rog ! Că doar nu de prin buruieni i-ai cules, ci dintr-un loc social.

- Ei sînt fărdetată, explică Prokofie. Ei nu locuiesc nicăieri, ei vagabondează.

- Pe unde vagabondează ? întrebă respectuos Cepurnîi ; el trata cu demnitate orice-i era necunoscut şi primejdios. Încotro vagabondează ? Ar trebui poate să fie opriţi ?

Prokofie se miră de o întrebare atît de lipsită de conştiinţă.

- Cum încotro vagabondează ? E clar că înspre comunism, la noi or să-şi găsească şi limanul.

- Atunci du-te şi cheamă-i mai degrabă încoa ! Oraşul, zi-le, este al vostru, e gospodăreşte dereticat şi la gardul împletit stă avangarda care urează proletariatuluf fericire şi... cum să fie, spune-le : că oricum întreaga omenire este a lor.

- Dar dacă ei refuză omenirea ? întrebă Prokofie. S-ar putea să le-ajungă pe deplin numai Cevengurul...

- Şi atunci cui să rămînă omenirea ? se încurcă Cepurnîi în teorie.

- Omenirea — nouă, ca bază.
- Eşti un ticălos : păi noi sîntem avangarda — noi sîntem ai lor, nu ei ai noştri... Că doar avangarda nu e om, ea e apărarea fără viaţă altoită pe trupul viu : proletariatul — ăsta trebuie să fie omul ! Şi pleacă mai degrabă, jumătate-de-canalie ce eşti !

Prokofie reuşi să-i organizeze repede pe cei de pe dîmb, adică proletariatul precum şi *alţii* de pe dîmb. Se dovedea că erau mulţi, mult mai mulţi oameni decît văzuse Cepurnîi — vreo sută sau două — toţi diferiţi la înfăţişare, deşi, conform necesităţii, identici — în exclusivitate proletariat.

Oamenii începură să coboare de pe dîmbul golaş înspre Cevengur. Cepurnîi privea proletariatul cu înduioşare şi ştia că el există pe lume ca o neobosită forţă unită ce ajută soarelui să sature cadrele burgheziei, întrucît soarele ajunge numai pentru hrană, dar nu şi pentru lăcomie ; el pricepea că zgomotul acela în gol, care răsunase în urechile lui de pe locul de înnoptare din stepă, este vuietul muncii asuprite, al clasei muncitoare mondiale, înaintînd zi şi noapte pentru a procura hrană, avere şi linişte duşmanilor personali, care se înmulţeau datorită substanţei muncitoare proletare ; graţie lui Prokofie, Cepurnîi asimilase o teorie convingătoare despre cei ce muncesc, care, în raport cu natura neorganizată, sînt fiare şi eroi ai viitorului ; dar chiar pentru sine, Cepurnîi descoperise o taină liniştitoare, anume că proletariatul nu stă să admire natura, ci o distruge prin intermediul muncii; pentru natură trăieşte burghezia : şi se înmulţeşte, pe cînd omul muncitor trăieşte pentru tovarăşii săi şi face revoluţia. Un singur lucru îi rămînea deocamdată necunoscut : mai e oare munca necesară în condiţiile socialismului sau, pentru hrană, este suficient numai mersul de la sine al naturii ? în acest punct Cepurnîi era mai degrabă de acord cu Prokofie, anume cu faptul că sistemul solar va dărui cu de la sine putere comunismului forţa vitală, numai capitalismul să nu mai fie prezent, căci orice muncă şi străduinţă sînt inventate de exploatatori, pentru ca, peste produsele de la soare, lor să ie rămînă un surplus nefiresc.

Cepurnîi aştepta în Cevengur eroii uniţi ai viitorului, dar văzu nişte oameni mergînd fără nici o noimă cu pasul lor obişnuit, văzu nişte tovarăşi încă nemaiîntîlniţi de el — oameni fără o înfăţişare de clasă remarcabilă şi fără vreo demnitate revoluţionară, nişte oarecari, nişte *alţii,* trăind fără nici o semnificaţie, fără mîndrie, izolaţi de triumful mondial ce se apropia ; chiar şi vîrsta acestora era insesizabilă — un singur lucru era vizibil, că sînt săraci, aveau doar un trup, crescut fără voia lor, erau străini de toţi ; din cauza asta ei mergeau în rînduri dese şi se uitau mai mult unul la celălalt decît la Cevengur şi la avangarda partinică.

Unul dintre ei prinse o muscă pe spinarea bătrînului din faţa lui, apoi mîngîie locul pentru a nu lăsa vreo zgîrietură sau vreo urmă a atingerii, şi strivi cu cruzime musca — iar Cepurnîi îşi schimbă, tulburat, sentimentul de mirare faţă de ei. Poate că aceşti „proletari şi *alţii"* îşi slujeau de pe acum unul altuia drept unică avere şi binefacere a vieţii, şi de aceea se uitau cu atîta grijă unul la altul, aproape fără să bage în seamă Cevengurul şi ferindu-şi conştiincios de muşte tovarăşii, aşa cum îşi păzea burghezia propriile case şi vile.

Cei coborîţi de pe dîmb ajunseseră acum la Cevengur. Cepurnîi nefiind în stare să-şi formuleze expresiv gîndurile, îl rugase pe Prokofie s-o facă, iar Prokofie se învoi cu plăcere şi le spuse proletarilor care se apropiau :

- Tovarăşi cetăţeni săraci ! Vi se oferă oraşul Cevengur, dar nu spre jefuirea scăpătaţilor, ci întru folosul întregii averi cucerite şi a organizării unei largi familii tovărăşeşti , de dragul integrităţii oraşului. Acum noi sîntem, inevitabil, fraţi şi familie, întrucît gospodăria noastră e socialmente într-o singură ogradă. De aceea, trăiţi aici cinstit — în fruntea comrevului !

Cepurnîi îl întrebă pe Jeev de ce a inventat ca simbol acea inscripţie pe pînză, agăţată la celălalt capăt al oraşului.

- Eu nu m-am gîndit la ea, îl informă Jeev ; eu am combinat-o din capul meu, şi nu singur... Am auzit-o undeva, că doar capul reţine tot soiul de lucruri...

- Aşteaptă ! îi spuse Cepurnîi lui Prokofie şi se adresă

personal drumeţilor-calici, masaţi în jurul cevenguranilor :

- Tovarăşi ! Prokofie a spus fraţi şi familie, dar asta e o minciună sfruntată : toţi fraţii au un tată, dar muiţi dintre noi sîntem încă de la începutul vieţii, prin definiţie, fărdetată. Noi nu sîntem fraţi, noi sîntem tovarăşi, că doar sîntem marfă[1] şi avem unul pentru altul un preţ, întrucît n-avem nici o altă rezervă de avere mobilă sau imobilă. Şi pe urmă, păcat că n-aţi venit dinspre cealaltă parte a oraşului, acolo este agăţat simbolul nostru şi e spus acolo, nu se ştie de cine, dar oricum e scris, şi noi aşa şi dorim : mai bine distrugem întreaga lume oricît de bine rînduită, dar ne dobîndim, în schimb, unul pe altul, aşa goi-goluţi cum sîntem, prin urmare proletari din toate ţările, uniţi-vă cit mai repede ! Am terminat şi vă transmit salutul comitetului reevoluţionar din Cevengur...

Proletariatul de pe dîmb şi *alţii* se puseră în mişcare şi pătrunseră în interiorul oraşului, fără să exprime nimic şi fără să folosească cuvîntarea lui Cepurnîi pentru a-şi dezvolta conştiinţa ; forţele lor le ajungeau să trăiască numai clipa curentă, aşa că ei vieţuiau fără să le prisosească ceva pentru că nici natura şi nici vremurile nu le motivau nici naşterea, nici fericirea — dimpotrivă, mama fiecăruia dintre ei plînsese ca prima, cînd fusese întîmplător fecundată de un bărbat în trecere şi apoi dispărut ; odată născuţi dintr-o greşeală deveniseră pe lume *alţii* — pentru ei nu fussese pregătit nimic, chiar mai puţin decît pentru un firicel de iarbă care îşi are şi el de pomană rădăcina, locul şi hrana în pămîntul comun.

Alţii fuseseră născuţi din capul locului lipsiţi de har : nici minte, nici vreo generozitate a sentimentelor n-aveau cum să aibă, fiindcă părinţii îi concepuseră nu dintr-un prea plin al timpului, ci din plictisul lor nocturn şi din slăbiciunea puterii lor amărîte — fusese un abandon reciproc a doi oameni ce se ascundeau şi trăiau în taină pe lumea asta, altfel, prea în văzul lumii şi fericiţi, ar fi fost nimiciţi oamenii adevăraţi, adică populaţia înregistrată oficial în stat şi care îşi petrece nopţile la casa ei. Minte nu le trebuia acestor alţii, raţiune şi sentimente

[1] *Marfă — tovar — de unde Cepurnîi deduce cuvîntul* ***tovarăşi.***

puteau avea numai acei oameni care mai dispuneau de resurse trupeşti şi de un acoperiş ca lumea ; pe cînd părinţii acelor *alţii,* cu trupuri reci şi otrăvite de necazuri şi muncă, obosiţi şi flămînzi, pierduseră pentru totdeauna semnele distinctive ale omului : gîndirea şi inima simţitoare. Aşa că *alţii* nimeriseră din uterul matern direct în nenorocirea cea mare: abia puse pe picioare după lehuzie, mamele lor îi părăsiseră, pentru a nu mai apuca să-şi vadă copilaşul şi, întîmplător, să-l îndrăgească pentru tot restul vieţii. Părăsit, micuţul *altul* trebuie să-şi croiască singur un viitor, fără sprijinul nimănui, fără să simtă nimic altceva, existînd doar în adîncul propriilor sale măruntaie călduţe ;împrejur era lumea exterioară, şi copilul — *altul* — zăcea în mijlocul ei şi plîngea, împotrivindu-se astfel celui dintîi şi pentru toată viaţa de neuitat necaz — în veci pierdută căldura mamei.

Oamenii aşezaţi, oamenii de nădejde ai statului, trăind în confortul solidarităţii de clasă, al reflexelor trupeşti, al unei seninătăţi de mult acumulate — aşadar oamenii aceştia îşi creaseră în jurul lor un simulacru al uterului matern şi datorită lui creşteau şi se perfecţionau, exact ca în copilăria pierdută : *alții*, în schimb, resimţeau imediat lumea în frig, în iarba udă, în singurătatea lipsită de protecţia maternă.

De existenţa lor timpurie şi spaţiul străbătut pe pămînt — de fapt o viaţă trăită cu sila — aceşti *alţii* îşi aminteau ca de ceva străin şi ostil propriei lor mame. Dar ce erau de fapt viaţa şi acele drumuri abia populate sub imaginea cărora lumea se prelungea în conştiinţa acestor *alţii ?*

Nici unul dintre *alţii* nu-şi cunoştea tatăl, iar mama era doar o amintire tulbure a unei linişti pierdute, un dor care la vîrsta maturităţii se transforma într-o tristeţe pustiitoare. După ce se naşte, copilul nu-i pretinde nimic mamei, el o iubeşte, şi chiar şi *alţii* orfani, părăsiţi imediat şi fără de întoarcere, nu se supără niciodată pe mamele lor. Crescînd însă, copilul îşi aşteaptă tatăl ; pînă la capăt saturat de prezenţa originară a mamei — indiferent dacă e sau nu părăsit imediat ce iese din pîntecele ei — copilul îşi întoarce chipul curios spre lume, el vrea să dea natura în schimbul oamenilor, şi după căldura de neînlocuit a

mamei, care, cu miinile ei mîngîietoare, i-a cuprins viaţa, primul său prieten-camarad este tatăl. Nici un *altul,* devenit băieţandru. nu şi-a găsit tatăl şi protectorul, şi dacă mama era cea care îl născuse, tatăl, în schimb, nu-i ieşise niciodată în drum ; iată de ce tatăl se transforma în duşmanul şi prigonitorul mamei, pretutindeni absent, totdeauna lăsîndu-şi fără vreun ajutor fiul în voia primejdiilor vieţii.

Şi viaţa acestora se continua pe pămîntul pustiu. În lipsa acelui prim tovarăş capabil să-i ducă de mînă în rîndul oamenilor, a*lţii* duceau pe lumea asta lipsa unui singur lucru — a tatălui, şi bătrînul care-şi scărpinase coastele pe dîmb cîntă mai tîrziu, emoţionat, un cîntec despre Cevengur :

Îmi va deschide uşa oare cineva .
O pasăre străină, fiarele ?
Şi unde-mi eşti părinte-al meu,
Vai, n-am de unde să ştiu eu !...

Aproape fiecare dintre cei nou sosiţi pe care îi saluta organizaţia bolşevică din Cevengur ajunsese om prin propriile sale puteri, ameninţat de cruzimea celor bogaţi şi de moartea prin mizerie — ei erau fără excepţie oameni de fabricaţie proprie ; iarba abundentă din luncă nu stîrneşte mirare şi apare singură în pămîntul jilav, aşa se poate supravieţui fără eforturi şi necesităţi ; straniu şi rar e cînd în argila goală sau în nisipuri mişcătoare cad purtate de vînt seminţe de buruieni nenumite, şi seminţele acelea prind viaţă, o viaţă solitară în ţinuturile pustii ale lumii, o viaţă capabilă să se hrănească în mineral.

Oamenii sînt în general dotaţi pentru a-şi întări şi dezvolta propria viaţă atît de preţioasă, *alţii* în schimb dispun de o singură armă pentru a se menţine pe pămînt şi anume acea urmă de căldură părintească păstrată în trupul pruncului, suficientă pentru supravieţuire, maturizare şi viitor. Cei nou sosiţi în Cevengur îşi irosiseră forţele tocmai într-o astfel de viaţă şi de aceea ei i se părură lui Cepurnîi elemente neputincioase şi neprolelare, care

parcă toată viaţa se luminaseră şi se încălziseră nu de la soare, ci de la lună. Dar, cheltuindu-şi toate puterile pentru a menţine în ei acea căldură părintească împotriva vîntului duşmănos care le smulgea viaţa din rădăcini — şi sporind în ei căldura cîştigată de la poporul adevărat, *alții* se creaseră ca oameni de producţie proprie, fără vreun rost determinat; în plus, un asemenea exerciţiu de rezistenţă cu propriile mijloace ale trupului lor făurise în aceşti *alţii* o minte plină de curiozitate şi îndoieli, un sentiment capabil să dea rapid veşnica preafericire în schimbul unui tovarăş asemenea lui, pentru că nici acest tovarăş nu avea tată şi avere, sau oricum putea fi constrîns să uite că ar fi avut; şi mai aveau aceşti *alţii* speranţa, o speranţă sigură şi norocoasă, dar mîhnită ca o pierdere. Această speranţă îşi găsea rigoarea în ideea că de vreme ce principalul — să rămîi viu şi nevătămat — reuşise, atunci va reuşi şi restul, chiar dacă pentru asta ar trebui ca întreaga omenire să fie dusă pe ultimul ei drum ; dar dacă principalul fusese îndeplinit şi trăit — deşi nu le ieşise în cale fericirea ci numai nevoile — atunci în viaţa care le mai rămînea de trăit ei nu mai apucau să găsească acel lucru cîndva pierdut: acel lucru pierdut dispăruse definitiv de pe faţa pămîntului : mulţi dintre *alţii* străbătuseră toate drumurile — şi pe cele deschise şi pe cele de nepătruns — şi nu mai găsiseră nimic. Aparenta neputinţă a acestor *alţii* consta în indiferenţa faţă de forţa lor, în timp ce truda mult prea grea şi chinurile vieţii făceau ca înfăţişarea lor să pară nerusească Primul care remarcase lucrul acesta fusese Cepurnîi, ei neacordînd atenţie faptului că proletariatul şi *alţii* nou sosiţi erau atît de sumar îmbrăcaţi, încît părea că ei nu se tem nici de femeile care le-ar fi ieşit în întîmpinare, nici de frigul nopţii. După ce clasa nou sosită se împrăştie prin casele din Cevengur, Cepurnîi începu să se îndoiască.

- Ce fel de proletariat ne-ai procurat, ia spune, mă rog ? ! i se adresă el lui Prokofie. E cît se poate de dubios şi pe deasupra nici nu sînt ruşi.

Prokofie luă steagul din mîinile lui Cepurnîi şi citi pentru sine cuvintele lui Karl Marx, scrise pe flamură.

- Oho, va să zică ăsta nu-i proletariat ! spuse el. Află că-i clasă de calitatea-ntîi, tu condu-o numai înainte şi o să vezi că nici n-o să crîcnească ! Aştia-s doară proletari şi internaţionali, vezi şi tu, ei nu sini nici ruşi, nici armeni, nici tătari — sînt *nimeni!* Ţi-am mînat încoa o internaţională vie, şi te mai şi superi !...

Îngîndurat, Cepurnîi simţi ceva şi spuse încetişor :

- Avem nevoie de pasul de fier al batalioanelor proletare — comitetul gubernial ne-a trimis în sensul ăsta o circulară, iar tu ai cărat încoa dintr-ăştia, *alţii!* Cum poate să bată pasul un om desculţ ?

- Nu face nimic, îl linişti Prokofie pe Cepurnîi, sînt ei desculţi, dar au în schimb tălpile atît de muncite că poţi să fixezi în ele sîmburi. Desculţi o să-ţi străbată ei toată lumea, pe durata revoluţiei mondiale...

Proletarii şi *alţii* dispăruseră definitiv prin casele din oraş şi se apucaseră să-şi continue viaţa lor obişnuită. Cepurnîi se duse să-l caute printre *alţii* pe bătrînul slăbănog pentru a-l invita la şedinţa extraordinară a comrevului, la care se acumulaseră destul de multe probleme organizatorice. Prokofie fusese întru totul de acord cu acest lucru şi se aşezase în casa de cărămidă să scrie proiectele de rezoluţie.

Bătrînul slăbănog stătea întins pe duşumelele fostei case a lui Şceapov, iar alături de el şedea un alt om, care putea să aibă între 20 şi 60 de ani, şi destrăma aţele unei perechi de pantaloni de copil, ca să poată intra în ei !

- Tovarăşe , i se adresă Cepurnîi bătrînului. Ar trebui să vii la casa de cărămidă ; acolo e comrevul şi acolo-i nevoie de tine.

- O să vin, făgădui bătrînul. Dacă mă ridic, nu vă ocolesc ; m-am îmbolnăvit la maţe, cum îmi trece durerea vin.

În timpul acesta Prokofie se ocupa cu hîrtiile revoluţionare venite de la oraş şi aprinsese lampa, în ciuda faptului că era zi senină. Înaintea începerii şedinţelor comitetului revoluţionar din Cevengur se aprindea totdeauna lampa, şi ardea pînă se terminau de discutat toate problemele — prin însuşi acest lucru

creîndu-se, potrivit părerii lui Prokofie Dvanov, simbolul contemporan al faptului că lumina vieţii însorite pe pămînt trebuie să fie înlocuită de lumina artificială a minţii.

La şedinţa solemnă a comrevului veni întreaga celulă bolşevică a Cevengurului, iar cîţiva dintre *alţii* nou veniţi asistau stînd în picioare, cu vot consultativ. Cepurnîi şedea alături de Prokofie şi era, în general, mulţumit — comrevul reuşise totuşi să menţină oraşul pînă la popularea lui cu masa proletară şi acum la Cevengur comunismul se consolida pentru totdeauna. Lipsea numai bătrînul, după aspect cel mai cu experienţă dintre proletari, pesemne îl mai dureau încă maţele. Atunci Cepurnîi îl trimise pe Jeev, pentru ca acesta să găsească prin cameră vreo fiertură calmantă de ierburi, să i-o dea bătrînului şi apoi, cu multă grijă, să-l aducă la şedinţă.

După jumătate de oră Jeev apăru împreună cu bătrînul, substanţial înviorat de la fiertura de brusturi şi fiindcă Jeev îi frecţionase bine spinarea şi pîntecele.

- Aşază-te, tovarăşe, îi spuse Prokofie bătrrînului. Vezi, pentru tine s-au manifestat ample griji sociale, în condiţiile comunismului nu mori cu una cu două!

- Haide să începem, hotărî Cepurnîi. De vreme de s-a instaurat comunismul, nu mai avem de ce să sustragem de la el proletariatul prin şedinţe. Citeşte, Proş, circularele de la gubernie şi dă-le în întîmpinare propriilor noastre formulări.

Privind punerea la dispoziţie a informaţiilor globale, începu Prokofie, în formularul special anexat circularei noastre numărul 238101, litera A, litera Se şi Ce, privitor la dezvoltarea nep-ului în judeţ, şi la ritmul şi manifestarea eliberării forţelor de clasă opuse în legătură cu nep-ul, precum şi despre măsurile contra acestora şi despre introducerea ?nep-ului pe un făgaş riguros...

- Şi ce-au nevoie de noi pentru asta ? îl întrebă Cepurnîi pe Prokofie.

- O să le alcătuiesc eu un tabel unde totul va fi expus cum trebuie.

- Că doar nu noi am eliberat clasele străine, ele au pierit de

la sine din cauza comunismului, obiectă Cepurnîi şi se adresă bătrînului : Tu cum vezi lucrurile, ia spune, mă rog !

- Aşa ar fi suportabil, conchise bătrînul.
- Aşa să şi formulezi : suportabil fără clase, îi indică Cepurnîi lui Prokofie. Hai să trecem la probleme mai importante.

În continuare Prokofie dădu citire directivei privitoare la organizarea urgentă a cooperaţiei de consum în locul accentuării comerţului particular, întrucît cooperaţia este drumul liber consimţit deschis maselor spre socialism şi mai departe.

- Asta nu ne priveşte pe noi, asta e pentru judeţele rămase în urmă, respinse Cepurnîi problema, el avînd permanent în cap ideea comunismului desăvîrşit la Cevengur. Ei, dar asta cum ai formulat-o? îi ceru Cepurnîi părerea bătrînului.
- Suportabil, formulă acesta.

Prokofie se gîndea însă la altceva.

- Tovarăşe Cepurnîi, spuse el. Poate c-ar trebui să cerem anticipat mărfuri pentru cooperaţia asta : proletariatul s-a adunat acum, trebuie să acumulăm hrană pentru el!

Cepurnîi se indignă mirat:

- Păi stepa a rodit singură ce s-a nimerit — du-te şi smulge ierburi şi grîu şi mănîncă ! Soarele străluceşte, pămîntul respiră şi de plouat — plouă, ce-ţi mai trebuie în plus ? Iar vrei să împingi proletariatul într-o strădanie zadarnică ? Noi am ajuns, doar, mai departe de socialism, la noi e mai bine decît în socialism.
- Mă alătur, se învoi Prokofie. Pentru moment am uitat aparent că la noi s-a organizat comunismul. Că eu am tot umblat, pe unde am fost eu comunismul e încă departe şi va trebui să treacă prin cooperaţie şi să se chinuie... Următorul nostru punct este circulara despre sindicate — despre sprijinirea plăţii la timp a cotizaţiilor de membru...
- Cui ? întrebă Jeev.
- Lor, răspunse Kirei fără să fie întrebat şi fără să-şi imagineze ceva anume.
- Cui lor ? nu înţelese Cepurnii.
- Nu e indicat aici, căută Prokofie în circulară.

- Scrie-le să indice cui şi pentru ce aceste cotizaţii, începu să se obişnuiască Cepurnîi cu formulările. Poate că asta e o hîrtie fără de partid, sau poate că acolo se organizează funcţii bogate cu cotizaţiile astea, iar funcţia, frate, nu-i mai bună ca averea, şi atunci apucă-te iar de luptă cu lepădătura restantă, într-un moment în care întreg comunismul sălăşluieşte în fiece suflet şi fiecare are chef să-l păzească...

- Problema asta o s-o reţin deocamdată în minte, întrucît sînt aici unele neclarităţi de clasă, hotărî Prokofie.

- Pune-o deoparte în minte, îl confirmă Jeev. În minte se află totdeauna resturile, iar ce e viu — aia se cheltuieşte şi nu mai apucă să ajungă la minte.

- Foarte bine, zise Prokofie şi merse mai departe i acum vine propunerea să se constituie o comisie de planificare ca să stabilim cifra întregului venit-cheltuială, viață-avere pînă la sfîrşit...

- Al cui sfîrşit ? Al lumii sau numai al burgheziei ? vru Cepurnîi să ştie.

- Nu se indică. E scris — „nevoi, cheltuieli, posibilităţi, dotări pentru întreaga perioadă a reconstrucţiei, pînă la sfîrşitul ei". Iar mai departe se propune ,,pentru aceasta să se organizeze un plan de conducere în care să se concentreze întreaga muncă pregătitoare, coordonatoare şi reglementar-conştientă pentru ca din stihia cacofoniei economiei capitaliste să rezulte armonia simfoniei principiului suprem raţional verificat". Totul e scris răspicat, pentru că este o sarcină...

Aici comrevul din Cevengur îşi lăsă capul în jos, ca un singur om ; din hîrtie străbătea stihia unei minţi superioare, din pricina căreia cevenguranii începură să se simtă epuizaţi, obişnuiţi fiind mai degrabă cu emoţiile decît cu judecăţile premergătoare. Cepurnîi priză emoţionat tabac şi ceru supus :

- Proş, mai dă-ne cîte o lămurire.

Bătrînul îşi pironi ochii asupra întregii populaţii cevengurane necăjite, se întrista cumva în sine, dar nu le veni cu nimic în ajutor.

- Am proiectul de rezoluţie pregătit; cu o lămurire nu

epuizaţi aici lucrurile, spuse Prokofie şi începu să-şi scotocească pudul de hîrtii, unde era consemnat tot ceea ce fusese neglijat de bolşevicii din Cevengur.

- Dar asta cui îi trebuie : ălora sau celor de aici ? vorbi bătrînul. Am în vedere citirea după hîrtie : a cui grijă e în înscrisul ăsta — pentru noi, sau pentru ăi de-acolo ?

- Hotărît pentru noi, explică Prokofie. E trimisă pe adresa noastră spre executare şi nu pentru citirea, cu voce tare.

Epuizat, Cepurnîi îşi reveni după citirea circularei şi îşi înălţă capul în care se şi copsese un sentiment hotărît.

- Vezi tu, tovarăşe, ei vor ca cei mai inteligenţi să născo - ească odată pentru totdeauna, în vecii vecilor, mersul vieţii, intră toţi în pămînt, iar restul, *alţii,* nu cumva să iasă afară şi să plătească excedentele...

- Dar cine are nevoie de aşa ceva ? întrebă bătrînul şi îşi miji cu nepăsare ochii, vătămaţi de la privitul lumii prin care străbătuse el pînă acum.

- Noi. Cine altul, ia spune , mă rog ?! se înfierbintă Cepurnîi.

- Singuri am trăi mai bine, explică bătrînul. Şi documentul ăsta nu-i de noi, ci pentru bogaţi. Cînd trăiau bogaţii ne îngrijeam noi de ei, iar pe sărac nu-l plînge nimeni — el a crescut pe loc gol şi fără nici o pricină. Săracul este pentru sine un om cît se poate de deştept — a construit pentru alţii, fără nici un chef, o lume întreagă, ca o jucărie, dar acum el se cruţă pe sine chiar şi în somn pentru că fiecare, chiar dacă nu se iubeşte pe sine, este iubit de altul şi trebuie să se păstreze pentru acela.

- Vorbeşti, bătrîne, întru totul acceptabil, încheie Cepurnîi. Aşa să şi formulezi, Proş : proletariatul şi *alţii* din rîndurile sale şi-au organizat ei singuri, prin propria grijă, întreaga lor lume locuibilă şi de aceea să te ocupi de fleacuri e o ruşine şi o dezonoare, şi pentru asta nu sînt în Cevengur candidaţi atît de deştepţi. Aşa, sau cum, bătrîne ?

- Aşa ar fi suportabil, aprecie bătrînul.

- Conţopistul n-o să-i facă dulgherului casă, îşi spuse părerea Jeev.

- Ciobanul ştie şi singur cînd să-şi bea laptele, anunţă pentru sine Kirei.
- Pînă nu-l dai gata, omul trăieşte prosteşte, îşi făcu auzit glasul Piusea.
- Acceptat aproape în unanimitate — numără Prokofie. Să trecem la problemele curente. Peste opt zile are loc la gubernie conferinţa de partid, şi e chemat acolo de la noi un delegat, care trebuie să fie preşedintele puterii locale...
- Du-te tu, Cepurnîi, ce-avem aici de judecat ? spuse Jeev.
- De judecat n-avem ce, de vreme ce e prescris, arătă Prokofie.

Bătrînul *altul* se aşeză pe vine şi, încălcînd ordinea de zi, întrebă indefinit :

- Dar voi cine aţi fi ? .
- Noi sîntem comrevul, organul suprem al revoluţiei în judeţ, îi răspunse cu precizie Prokofie. Nouă ne sînt date de către poporul revoluţionar împuterniciri speciale, în limitele conştiinţei noastre revoluţionare.
- Prin urmare şi voi sînteţi dintre cei foarte deştepţi, care tot scriu hîrtii, pînă la moarte ? pricepu bătrînul cu glas tare.
- Cam aşa ar fi, confirmă Prokofie demnitatea tuturor împuternicirilor lui.
- Aha , spuse cu recunoştinţă bătrînul. Iar eu care şedeam — simţeam că staţi aici voluntar, că nu vi se dau treburi serioase de făcut,
- Nu, nu, vorbi Prokofie. Noi conducem aici fără întrerupere întregul oraş şi judeţ , întreaga grijă pentru paza revoluţiei nouă ne revine. Ai înţeles, bătrîne, cum de ai devenit tu cetăţean la Cevengur ? Datorită nouă !
- Datorită vouă ? mai întrebă o dată bătrînul. Atunci vouă, din partea noastră, mulţumesc.
- N-ai pentru ce, respinse Prokofie mulţumirile. Revoluţia e slujba şi datoria noastră. Tu numai să asculţi de ordinele noastre şi atunci ai să trăieşti şi o să-ţi meargă foarte bine.
- Ia stai, tovarăşe Dvanov, nu te umfla în funcţie în locul

meu, îl preveni Cepurnîi cu seriozitate. Tovarăşul în vîrstă ne face o observaţie în problema ruşinii care trebuie să-ţi fie pentru putere, iar tu îl împiedici. Vorbeşte, tovarăşe *altul.*

La început bătrînul tăcu — în oricare dintre *alţii* la început se producea nu ideea, ci o anumită apăsare a unei călduri întunecate, pe urmă însă ideea se întrupa ia cuvinte, răcindu-se odată cu scurgerea lor.

- Stau şi eu şi mă uit la ce-am văzut, le comunică bătrînul. Activitatea voastră e slabă, dar oamenilor le vorbiţi cu importanţă de parcă voi aţi sta pe o movilă, iar ceilalţi în vale. Aici ar trebui puşi oameni suferinzi care să-şi trăiască doar resturile de viaţă, oameni care numai din amintire mai trăiesc : voi aveţi o treabă uşoară, de paznic. Dar sînteţi încă în putere, ar trebui ca voi să trăiţi mai din greu.

- Nu cumva vrei să ajungi preşedintele judeţului ? îl întrebă Prokofie, direct.

- Doamne izbăveşte, se ruşină bătrînul, neam de neamul meu n-am fost paznic-turnător. Eu spun că stăpînirea e o treabă neiscusită, la ea trebuie puşi oamenii de care n-are nimeni nevoie, iar voi sînteţi cu toţii în putere.

- Iar cei în putere ce să facă ? îl îndrumă Prokofie pe bătrîn pentru a-l aduce pînă la dialectică şl a-l face cu ea de ruşine.

- Cei în putere ar urma să trăiască ; într-un al treilea loc n-ai cum să ajungi.

- Şi pentru ce să trăiască ? o întoarse lin Prokofie.

- Pentru ce ? se opri bătrînul, căci nu putea gîndi iute. Măcar pentru faptul ca celor vii să le crească pielea şi unghiile.

- Dar unghiile pentru ce ? il încolţi Prokofie pe bătrîn.

- Păi unghiile sînt moarte, ieşi bătrînul din strîmtoare. Ele cresc dinăuntru, pentru ca ceea ce e mort să nu rămînă în om. Pielea şi unghiile înfăşoară omul în întregime şi-l protejează.

- De cine ? îl puse mai departe Prokofie în încurcătură.

- Sigur că de burghezie, înţelese Cepurnîi disputa. Pielea şi unghiile sînt Puterea Sovietică. Cum de nu-ţi poţi formula tu singur ?

- Dar părul, ce e ? se interesă Kirei.

- E tot aşa ca blana, spuse bătrînul. Tunde-o cu fierul, pe oaie n-o doare.

- Dar eu cred că iarna o să-i fie frig şi o să moară, obiectă Kirei. Eu am tuns odată, cînd eram băieţandru, un pisoi, şi l-am îngropat în zăpadă — nu ştiam, om e sau nu. Şi pe urmă pisoiul a făcut febră şi s-a chinuit.

- Eu în rezoluţie nu pot să formulez aşa, anunţă Prokofie. Noi sîntem doară organul principal, iar bătrînul a venit de prin locuri nepopulate, nu ştie nimic şi spune că noi nu sîntem cei mai importanţi ci nişte paznici de noapte, şi încă de calificare inferioară, acolo unde trebuie puşi numai oameni de proastă calitate, iar cei buni să se ducă peste dîmburi şi prin raioane pustii. O asemenea rezoluţie nici pe hîrtie n-ai voie s-o scrii, pentru că hîrtia ne-o dau muncitorii, tot datorită conducerii juste a stăpînirii.

- Stai şi nu te mai supăra ! îl îmbună bătrînul pe Prokofie. Oamenii trăiesc, şi unii dintre ei muncesc în nevoia lor, iar tu stai în odaie şi te gîndeşti, de parcă ei ţi-ar fi ţie cunoscuţi, ca şi cum n-ar avea şi ei ca toată lumea sentimente în cap.

- Eh, bătrîne, il prinse Prokofie, în sfîrşit. Va să zică asta îţi trebuie ţie ! Cum de nu înţelegi tu că e nevoie ca organizarea şi unificarea forţelor fărîmiţate să fie călăuzite pe un anumit făgaş ! Noi stăm aici nu doar ea să gîndim, ci pentru adunarea forţelor proletare şi pentru strînsa lor organizare.

Bătrînul proletar nu se lăsa convins.

- De vreme ce tu îi aduni — înseamnă că se doresc ei înşişi unul pe altul. Tocmai asta şi spun , că treaba ta e dreaptă prin urmare, aici, oricine, chiar şi unul fără vlagă , poate s-o scoată la capăt ; nici măcar pe timp de noapte n-o să ţi se fure lucrai tău...

- Nu vrei cumva să lucrăm şi noaptea ? întrebă stînjenit Cepurnîi.

- Dacă aveţi chef, atunci e bine şi noaptea, îşi dădu asentimentul bătrînul. Ziua, drumeţul trece pe lîngă tine, n-are nici o treabă, el are dramul lui dar vouă o să vă fie ruşine de el : noi, dragă domnule, în loc să lăsăm omul să-şi cheltuiască

singur viaţa, o facem noi în locul lui, iar omul, săracul, a şi trecut pe lîngă noi şi, poate, nici nu se mai întoarce...

Cepurnîi îşi plecă privirea şi simţi arsura ruşinii ; cum de n-am ştiut eu niciodată, că după funcţie sînt mai deştept decît întregul proletariat, se frămînta el confuz. Ce fel de deştept oi fi, dacă din respect mi-e ruşine şi frică de proletariat ?

- Aşa să şi formulezi, îi spuse Cepurnîi lui Prokofie, după tăcerea întregului comrev. De-acum înainte să se convoace şedinţele comitetului revoluţionar noaptea, iar casa de cărămidă să fie eliberată şi dată proletariatului.

Prokofie căuta o ieşire.

- Dar pe ce bază, tovarăşe Cepurnîi ? Am nevoie de ea pentru motivare.
- Ai nevoie de bază ? Păi pîine baza... Ruşinea şi dezonoarea faţă de proletariat şi de alţii, care în timpul zilei trăiesc din plin. Scrie acolo că-i mai potrivit şi mai cuviincios să termini treburile mai puţin importante pe întuneric cînd nu se vede...
- E limpede, consimţi Prokofie. Noaptea omul atinge o mai mare concentrare. Dar comrevul unde să-l mutăm ?
- Într-o magazie, hotărî Cepurnîi. Alege o şandrama.
- Eu, tovarăşe Cepurnîi, aş propune biserica, aduse Prokofie un corectiv. În felul ăsta vor fi mai multe contradicţii, iar pentru proletariat clădirea este oricum nepotrivită, indecentă.
- Formularea merge, încheie Cepurnîi. Consemneaz-o. Ce mai este în hîrtii ? Termină mai repede, te rog.

Prokofie amînă toate chestiunile restante pentru o soluţionare personală şi raportă un singur lucru — cel mai puţin important şi urgent — spre a fi discutat.

- Mai este organizarea muncii colective de masă sub forma subotnicelor, pentru lichidarea ruinei şi a nevoilor clasei muncitoare, acest lucru va trebui să însufleţească în continuare masele şi va avea semnificaţia unei mari iniţiative[1].
- Ce mare iniţiativă ? nu auzi bine Jeev.
- Se înţelege : iniţiativa comunismului, explică Ce- purnii;

[1] *Aluzie la la articolul lui V.I.Lenin „Marea iniţiativă”.*

restul raioanelor îl încep din toate părţile, iar noi l-am terminat.

- Pînă cînd îl terminăm, haide mai bine să nu-l începem, propuse Kirei deodată.

- Kiriuşa ! spuse Prokofie. Ai fost cooptat, şezi cuminte.

Bătrînul văzuse tot timpul pe masă un munte de hîrtii : însemna că multă , lume stă şi scrie — că doar literele se desenează măsurat şi pentru fiecare din ele se consumă inteligenţă — un singur om nu poate strica atîtea foi ; dacă ar fi fost unul singur care să scrie, acesta ar fi putut fi uşor omorît, înseamnă că nu unul gîndeşte pentru toţi, ci o întreagă grămadă, prin urmare e mai bine să te răscumperi la ei pe un preţ mai ieftin şi deocamdată să la faci pe plac.

- Noi efectuăm gratis munca asta, spuse, nemulţumit, bătrînul ; ne angajăm ieftin s-o urnim din loc, numai că, mai departe, n-o mai judecaţi, că doar supărare va fi.

- Tovarăşe Cepurnîi, avem de faţă voinţa proletariatului, trase concluzia Prokofie din cuvintele bătrînului

Dar Cepurnîi doar se miră :

- Ce concluzie, cînd soarele o scoate la capăt şi fără bolşevici. Noi în schimb avem conştiinţa unei relaţii juste cu soarele, iar de muncă n-avem trebuinţă. Mai întîi trebuie să organizăm lipsa de trebuinţă.

- Ce să facem ? o să găsim, promise bătrînul. Oameni aveţi puţini, iar gospodării sînt multe ; poate mutăm casele mai înghesuit ca să trăim mai aproape unul de celălalt.

- Şi grădinile pot fi cărate, ar fi mai uşor, aprecie Kirei. Grădinile sînt mai hrănitoare şi fac aerul mai dens.

Prokofie găsi printre hîrtii dovada ideii bătrînului : totul, iată, fusese de mai înainte gîndit de către oamenii cei mai deştepţi, care se iscăliseră indescifrabil în josul hîrtiei şi erau, de aceea, necunoscuţi; mai rămînea doar să-ţi trăieşti lin viaţa, conform sensului străin de tine, pus pe hîrtie.

- Avem o circulară, se uită Prokofie prin hîrtii, conform căreia Cevengurul urmează a fi supus unei totale replanificări şi urbanistici. Ca urmare — casele vor fi mutate din loc asigurîndu-

se totodafă un culoar pentru aerul curat prin intermediul grădinilor ; hotărît, asta trebuie făcut.

- Se poate şi prin buna construcţie[1], se învoi bătrînul.

Întregul comrev din Cevengur parcă încremenise ; ccvenguranii nu ştiau deseori ce să gîndească mai departe şi atunci şedeau, în aşteptare, iar viaţa din ei curgea de la sine.

- Unde-i început este şi un sfîrşit, tovarăşi, spuse Cepurnîi, neştiind ce-o să mai zică în continuare. Ne-a ieşit duşmanul în întîmpinare, iar noi l-am scos afară din cosmrev, dar acum în loc de duşmani a sosit proletariatul : sau va trebui să-l scoatem afară pe el sau nu mai e nevoie de comitet revoluţionar.

La comitetul revoluţionar din Cevengur, cuvintele nu se pronunţau cu o adresă anume, ele păreau a fi fost o firească trebuinţă personală a autorului aşa încît, deseori, discursurile nu conţineau nici întrebări, nici propuneri, purtau în sine doar o îndoială mirată, ce slujea drept substanţă nu pentru vreo rezoluţie, ci pentru frămîntările membrilor comitetului revoluţionar.

- Cine sîntem noi de fapt ? se gîndi pentru prima oară la acest lucru, cu voce tare, Cepurnîi. Nu sîntem nimic mai mult decît tovarăşi ai oamenilor asupriţi din ţările lumii ! Şi noi trebuie să ne rupem din torentul fierbinte al întregii clase sau să stăm grămadă — aşa cum vrea ea ; dar clasa asta a făurit o lume întreagă, şi atunci ce să ne apucăm noi să ne chinuim şi să gîndim în locul ei, ia spune, mă rog ? Asta ar însemna pentru proletariat o asemenea jignire, că ne-ar putea trece fără frică în rîndul rămăşiţelor ticăloase ! Şi cu asta să şi terminăm şedinţa — acum lotul este clar şi toţi au sufletul împăcat.

Bătrînul *altul* suferea cînd şi cînd de vînturi şi şuvoaie — acest lucru se întîmpla din cauza alimentaţiei sale neregulate : uneori nu mînca multă vreme şi atunci, cu primul prilej, se îndopa, făcea provizii, şi din cauza asta stomacul obosea şi se umplea peste măsură cu scîrna. În asemenea zile bătrînul se

[1] *„Blagoe ustroistvo" înseamnă, literal, construcţie bună, folositoare ; scris într-un singur cuvînt — blagoustroistvo = urbanistică.*

ascundea de toată lumea. După ce mîncase cu lăcomie la Cevengur, bătrînul de-abia mai putu să aştepte sfîrşitul şedinţei comrevului şi fugi îndată în buruieni, se culcă acolo pe burtă şi începu să sufere, uitînd de tot şi de toate cîte îi erau de obicei dragi şi scumpe.

Cepurnîi se duse seara la gubernie, luînd acelaşi cal cu care Dvanov plecase în căutarea proletariatului. El plecă singur la căderea nopţii şi pătrunse în bezna unei lumi pe care o uitase de mult la Cevengur. Abia trecut de periferie, Cepurnîi auzi fanfara la care cînta boala bătrînului şi fu silit să-l descopere pe acesta, pentru a verifica pricina unui asemenea semnal în stepă. După ce verifică, Cepurnîi se duse mai departe, convins că omul bolnav este un contrarevoluţionar ; dar asta nu era încă totul — trebuia hotărît unde să fie puşi. în condiţiile comunismului, suferinzii. Cepurnîi începu să se gîndească la toţi cei care, în condiţiile comunismului, boleau, dar pe urmă îşi aminti că în locul lui trebuie acum să gîndlească întregul proletariat şi, eliberat de chinurile minţii, asigurat în privinţa adevărului viitor, începu să moţăie în telega ce scîrţîia singuratică, cu un sentiment de uşurare, oarecum melancolic în privinţa proletariatului care acum dormea la Cevengur. Ce o să mai facem noi cu vacile, caii, cu vrăbiile — începu, moţăind, să se gîndească Cepurnîi, dar respinse imediat aceste întrebări, pentru a se putea încrede liniştit în forţa raţională a întregii clase, aceea care fusese capabilă să născocească nu numai averea şi toate produsele de pe pămînt, dar şi burghezia, care să-şi păzească averea ; şi nu numai revoluţia, dar şi partidul, care s-o păstreze pînă la comunism.

Pe lîngă telegă, lunecau şi rămîneau în urmă ierburile care parcă se întorceau la Cevengur, în timp ce omul pe jumătate adormit se ducea înainte, fără să vadă stelele în bolta compactă venind din veşnicul, dar de pe acum dobînditorul viitor, din acea orînduire calmă în care astrele se mişcau, buni tovarăşi — nu prea departe pentru a nu se uita unul pe altul, nici prea aproape — pentru a nu se contopi unul cu altul şi pentru a nu-şi pierde deosebirea și zadarnic reciproca atenţie.

*
* *

Pe drum, întorcîndu-se de la gubernie, Kopionkin îl întîlni pe Paşinţev şi amîndoi intrară, împreună, călări, în Cevengur.

Kopionkin pătrundea în Cevengur ca în somn ; o emanaţie caldă a întregului trup, asta era tihna comunismului, şi nu marea idee însingurată şi înghesuită într-un loc mic şi agitat din piept. Iată de ce, Kopionkin dorea o verificare amănunţită a comunismului, pentru ca acesta să-şi manifeste dintr-o dată, şi faţă de el, forţa sa de atracţie, întrucît Roza iubea comunismul, iar Kopionkin o iubea pe Roza.

- Tovarăşa Luxemburg este o femeie, îi explica el lui Paşinţev. Aici însă oamenii zac tolăniţi pe spate, cîte unul mai are şi un cercel în ureche — eu cred că pentru tovarăşa Luxemburg aşa ceva n-ar fi decent, ea s-ar ruşina aici şi ar cuprinde-o îndoiala, ca şi pe mine. Tu ce zici ?

Paşinţev nu verifica nicidecum Cevengurul — pentru el oraşul exista pur şi simplu:

- De ce s-ar ruşina ? spunea el, n-a fost şi ea o muiere cu revolver ? Aici e o rezervaţie revoluţionară, aşa cum am avut şi eu, şi pe care ai văzut-o cînd ai înnoptat la mine.

Kopionkin îşi aminti cătunul lui Paşinţev, mulţimea tăcută şi desculţă care îşi petrecea noaptea în casa boierească şi pe al său prieten-tovarăş Alexandr Dvanov, cu care căutase împreună comunismul în rindurile cele mai simple şi mai bune ale poporului.

- La tine nu era decît un adăpost pentru omul încă rătăcit în exploatare, comunismul nu se produsese la tine. Dar aici el a crescut din paraginä — poporul umblă de colo-colo fără viaţă, a venit încoa şi acum trăieşte în nemişcare.

Lui Paşinţev acest aspect îi era indiferent : lui îi plăcea la Cevengur, el trăia aici pentru a acumula puteri şi a-şi aduna un detaşament cu care să asalteze, la rîndul lui, rezervaţia şi să recupereze revoluţia furată de organizatorii generali veniţi acolo

cu delegaţie. Cel mai adesea Paşinţev plutea în văzduh, ofta şi asculta sunetele rare din stepa cevengurană, dată uitării.

Kopionkin umbla prin Cevengur de unul singur şi îşi petrecea timpul cercetîndu-i pe proletari şi pe alții pentru a afla dacă măcar în parte le este şi lor dragă Roza Luxemburg, dar nimeni nu auzise de ea, de parcă Roza ar fi murit zadarnic , şi nu pentru ei.

Proletarii şi *alţii,* odată veniţi la Cevengur, lichidaseră repede rămăşiţele alimentare ale burgheziei şi, după venirea lui Kopionkin, începuseră să se hrănească din producţia vegetală a stepei. În lipsa lui Cepurnîi, Prokofie organizase la Cevengur muncile voluntare de sîmbătă, prescriind întregului proletariat să reorganizeze oraşul şi grădinile ; *alţii* mişcau însă casele şi cărau grădinile, desigur nu de dragul muncii, ci pentru a-şi plăti liniştea şi adăpostul de noapte la Cevengur, răscumpărînd-se astfel de la stăpînire şi de la Proşka. Întors de la gubernie, Cepurnîi lăsase dispoziţiile lui Prokofie la aprecierea proletariatului, în speranţa că proletariatul, în încheierea lucrărilor lui, va demonta casele — ca urme ale împilării din trecut — în părţi neutilizabile şi că va trăi în pace şi fără acoperiş deasupra capului, încălzindu-se unul pe altul cu trupurile lor vii. În afară de asta, nici nu se ştia dacă în condiţiile comunismului mai vine sau nu iarna, sau dacă va dăinui permanent căldura verii, întrucît soarele răsărise chiar din prima zi a comunismului, ceea ce dovedea că toată natura era de partea Cevengurului.

Era vară la Cevengur, timpul scurta implacabil viaţa, dar Cepurnîi, împreună cu proletariatul şi *alţii,* se opriseră în mijlocul verii, în mijlocul timpului, al tuturor stihiilor neliniştitoare şi preţuiau pacea bucuriei lor, aşteptînd pe bună dreptate ca fericirea definitivă să fie elaborată de către proletariatul căruia nimeni nu-i mai stătea acum în cale. Chiar dacă ascunsă în oameni, această fericire exista acum pe lume, ea era substanţă şi faptă şi necesitate.

Numai Kopionkin umblă prin Cevengur lipsit de fericire şi fără nădejde. El ar fi încălcat de mult, cu arma în mînă, ordinea Cevengurului, dacă nu l-ar fi aşteptat pa Alexandr Dvanov care

să aprecieze Cevengurul în totalitatea sa. Dar cu trecerea vremii, pe măsură ce-şi pierdea răbdarea, clasa din Cevengur leza sentimentul solitar al lui Kopionkin. Uneori lui Kopionkin i se părea că proletarilor cevengurani le era mai rău decît îi este lui, dar fiind totuşi mai supuşi decît el, poate că, în ascuns, erau mai puternici; Kopionkin îşi găsea mîngîierea în Roza Luxemburg, pe cînd cevenguranii veniţi n-aveau înaintea lor nici o bucurie, şi ei nici n-o aşteptau, mulţumindu-se cu ceea ce trăiesc toţi oamenii neînstăriţi — cu viaţa comună, laolaltă cu ceilalţi oameni singuratici, însoţitori şi tovarăşi de drum.

El îşi aminti odată de fratele său mai vîrstnic, cel care pleca în fieeare seară din curte la drăguţa lui, în timp ce fraţii mai mici rămîneau singuri în căsuţă şi se plictiseau fără el; Kopionkin îi liniştea, iar pe urmă se liniştea treptat unii pe alţii fiindcă altfel nu se putea. Acum, faţă de Cevengur, Kopionkin era indiferent, dorea să plece la drăguţa lui — la Roza Luxemburg, în timp ce cevenguranii nu aveau drăguţe, urmînd să rămînă singuri şi să se consoleze ei între ei cum or şti.

Alţii păreau să presimtă că vor rămîne singuri la Cevengur şi nu pretindeau nimic — nici lui Kopionkin nici comrevului — aceştia aveau idei şi dădeau dispoziţii, iar *alţii* doar existau. Ziua, cevenguranii hoinăreau prin stepă, smulgeau plante, adunau grăunţe şi se săturau cu produsele crude ale naturii, serile se întindeau în iarbă, pe stradă, şi adormeau în tăcere. Noaptea Kopionkin făcea acelaşi lucru, pentru ca să tînjească mai puţin şi să treacă timpul. Din cînd în cînd stătea de vorbă cu bătrînul slăbănog, Iakov Titîci, care, se dovedise, ştia tot ceea ce alţi oameni doar gîndeau sau nici măcar atît. Kopionkin, în schimb, nu ştia cu precizie nimic, pentru că îl preocupa propria viaţă, fără să păstreze în ea conştiinţa trează.

Lui Iakov Titîci îi plăcea să stea serile întins în iarbă, să privească stelele şi să se împace cu gîndul că există corpuri cereşti depărtate pe care se desfăşoară o viaţă neomenească, neîncercată, care lui nu-i este hărăzită şi nici pe înţeles ; Iakov Titîci îşi întorcea capul, îşi vedea vecinii dormind şi se întrista pentru ei : „Nici vouă nu vă e dat să trăiţi acolo," dar pe urmă se

ridica într-un cot pentru a-i felicita pe toţi cu glas tare : „Şi ce, dacă nu ne e dat, substanţa e oricum aceeaşi : ce mi-e steaua, ce mi-s eu, — omul nu-i un bădăran, el ia nu din lăcomie, ci din nevoie." Kopionkin stătea şi el culcat şi îl asculta pe Iakov Titîci vorbind cu propriul său suflet „Ţi-e permanent milă de ceilalţi, se adresa atenţiei sale Iakov Titîci ; te uiţi la trupul trist al omului şi ţi-e milă — se chinuie, o să moară şi te vei despărţi curînd de el ; dar de tine nu ţi-e niciodată milă, ci doar te gîndeşti cum vei muri şi cum te vor plînge, şi-ţi va părea rău să-i laşi singuri pe cei care plîng."

- De unde-ţi iei tu, bătrîne, cuvintele astea încurcate ? îl întreba Kopionkin. Că doar nu-l ştii pe om după clasă, ci stai culcat şi vorbeşti...

Bătrînul tăcea , şi în Cevengur era de asemenea tăcere.

Oamenii stăteau întinşi pe spate, şi sus, deasupra lor, se deschidea încet noaptea tulbure, grea — şi atît de tăcută încît părea uneori că se aud dintr-acolo vorbe, cărora cei adormiţi le răspundeau oftînd.

- De ce taci ca întunericul ? îl întreba din nou Kopionkin. Duci dorul vreunei stele ? Stelele sînt şi ele din argint şi aur — nu-s banul nostru.

Iakov Titîci nu se ruşina de propriile sale cuvinte.

- Eu nu vorbeam, gîndeam, spunea el. Pînă nu spui o vorbă, deştept nu te faci, din cauză că în tăcere nu-i deşteptăciune, e numai chinul simţirii...

- Înseamnă că eşti deştept, de vreme ce vorbeşti ca un miting ? întrebă Kopionkin.

- Deştept eu m-am făcut nu din asta...

- Atunci din ce ? Învaţă-mă, tovărăşeşte, şi pe mine, îi cerea Kopionkin.

- Deştept sînt pentru că, fără părinţi, fără nimeni, am făcut din mine om. De cît trai şi de cît material am făcut eu rost şi l-am pus în mişcare pentru mine — gîndeşte-te şi tu cu glas tare, cu mintea ta.

- Cu prisosinţă, desigur, gîndea cu glas tare Kopionkin.

Iakov Titîci la început oftă din pricina ruşinii sale tăinuite, dar pe urmă i se destăinui lui Kopionkin.

- Într-adevăr, cu prisosinţă. La bătrîneţe stai şi te gîndeşti cum or să mai fie, după tine, pămîntul şi toţi oamenii ? Cîte lucruri n-am lucrat, cîtă mîncare n-am mîncat, cîte greutăţi n-am trăit şi cîte gînduri n-am răsgîndit, de parcă întreg universul l-am irosit cu mîinile mele, iar altora nu le-a mai rămas decît ce-am mestecat eu. Dar pe urmă am văzut că şi alţii sînt la fel ca mine, că şi alţii îşi poartă din fragedă copilărie trupul trudnic, care pe toate le îndură.

- De ce din fragedă copilărie ? nu înţelegea Kopionkin. Ai crescut cumva orfan sau te-a părăsit taică-tău ?

- Fără părinte, spuse bătrînul. În locul lui a trebuit să mă obişnuiesc cu oameni străini şi să cresc singur toată viaţa, fără mîngîiere...

- Păi dacă n-ai avut tată, de ce mai pui în cumpănă oamenii cu stelele ? se mira Kopionkin. Oamenii ar trebui să-ţi fie mai scumpi; în afara lor n-ai unde te ascunde, casa ta stă în drumul lor, printre ei... Dacă ai fi fost cu adevărat bolşevic le-ai fi ştiut pe toate astea, dar aşa — eşti numai un orfan îmbătrînit.

În mijlocul oraşului, din liniştea mare izbucni geamătul unui copil, şi cei care nu dormeau îl auziră — într-atît de tăcută era noaptea pe pămînt, şi însuşi pămîntul părea, sub o asemenea noapte, absent. Şi în urma copilului chinuit mai răsunară încă două voci — a mamei acelui copil şi nechezatul aţîţat al Forţei Proletare. Kopionkin sări imediat în picioare, pierindu-i orice paftă de somn, dar bătrînul, învăţat cu nenorocirile, spuse ;

- Plînge un micuţ — o fi fetiţă, o fi băiat ?

- Micuţii plîng şi bătrîneii dorm, aruncă învinuirea Kopionkin, ducîndu-se să-şi adape calul şi să-l liniştească pe cel care plîngea.

O cerşetoare apărută la Cevengur separat de *alţii* îşi ţinea copilul cu mîinile pe genunchi şi sufla peste el cu toată căldura gurii ei, pentru a-i da parcă propria ei putere.

Copilul stătea întins, tăcut şi supus, nu părea speriat de suferinţele bolii şi numai din cînd în cînd gemea, nu atît pentru a se tîngui, cît de tristeţe.

- Ce-i cu tine, ce ai dragul mamei ? îi vorboa mama. Hai spune unde te doare, să te încălzesc acolo şi să te sărut:

Băieţaşul tăcea şi privea la maică-sa cu ochii ce uitaseră de ea, pe jumătate închişi, şi inima lui, izolată în întunecimea trupului, bătea cu o asemenea tenacitate furie şi speranţă, de parcă ar fi fost o fiinţă separatei de copil, şi un prieten al lui, care, prin viteza vieţii sale fierbinţi, încerca să sece torentele morţii ; mama mîngîia pieptul copilului, dorind să ajute inimii sale ascunse, parcă înlesnind coarda pe care vibra acum viaţa subţire a copilului ei, protejînd-o să nu amuţească în odihni vaşnică.

Mama însăşi era acum nu numai simţitoare şi blîndă, dar şi înţeleaptă şi calmă — ea se temea ea nu cumva să uite ceva sau să întîrzie ajutorul, pe care ştia că-l poate da copilului.

Ea îşi amintea cu agerime tot ce putea alege din viaţa ei şi a lumii pentru a uşura suferinţele copilului — fără oameni, fără ustensile, fără doctorii şi lenjerie ; într-un oraş care-i ieşise fără nume în cale, mama-cerşetoare mai era în stare să-şi ajute copilul nu numai cu dezmierdări, ci şi cu pricepere ; seara ea curăţase stomacul copilului cu apă caldă, îi încălzise trupul cu prişniţe, îi dăduse de băut apă cu zahăr şi se hotărîse să nu adoarmă cîtă vreme băieţaşul mai era în viaţă.

Dar chinurile lui nu încetau, mîinile mamei transpirau pe trupuşorul lui încins, iar el îşi schimonosea faţa şi gemea de necaz : deşi în preajmă, mama nu-l putea ajuta cu nimic. Atunci mama îi dădu sînul, deşi băiatul mergea de-acum pe cinci ani şi el începu să sugă cu lăcomie laptele puţin şi subţire din sînul de mult fleşcăit.

- Hai, spune ceva, îl ruga mama. Spune-mi, ce vrei!

Copilul deschise ochii albi, îmbătrîniţi, aşteptă să sugă tot laptele, şi spuse cum putu :

- Vreau să dorm şi să plutesc pe apă ; că am fost bolnav şi

acum nu mai pot. Mîine să mă trezeşti, ca să nu mor, că altfel am să uit şi am să mor.

- Nu, băieţaş, spunea mama. Am să te păzesc tot timpul, şi mîine am să cer pentru tine nişte carne de viţel.

- Ţine-mă lîngă tine, ca să nu mă fure cerşetorii, spuse băieţaşul slăbind, lor nu le dă nimeni nimic, şi atunci fură. Mi-e tare urît cu tine, mai bine te-ai fi rătăcit.

Mama se uită la copilul care începuse să uite de sine şi i se făcu milă de el.

- Dragul meu, dacă nu ţi-e dat să mai trăieşti pe lumea asta — şoptea ea — atunci mai bine mori în somn, numai nu te mai chinui, nu vreau să suferi, vreau să-ţi fie tot timpul răcoare şi uşor...

Băieţaşul căzu la început în uitarea răcoroasă a somnului liniştit, dar pe urmă dintr-o dată ţipă, deschise ochii şi văzu cum mama îl scoate, apucîndu-l de cap, din traista unde, între bucăţile de pîine moale, îi era cald şi cum împarte, desfăcut în bucăţi, trupul lui slăbuţ, pe care din cauza sudorii şi bolii crescuse blană, altor muieri-cerşetoare în pielea goală,.

- Mamă, spune el, eşti o cerşetoare-proastă, cine o să te mai hrănească pe tine la bătrîneţe ? Eu sînt şi aşa slab, iar tu mă împărţi cu alţii !

Dar mama nu-l auzea, ea se uita în ochii lui, ca nişte pietricele moarte de rîu şi striga cu glas atît de disperat, încît devenea indiferent, uitind de faptul că băieţaşul se chinuia acum mai puţin.

- L-am îngrijit, l-am ocrotit, nu sînt vinovată, îşi spunea mama pentru a se pune la adăpost de glasul viitor al durerii.

Dintre oamenii Cevengurului, Cepurnîi şi Kopionkin veniră primii.

- Ce-i cu tine ? o întrebă Cepurnîi pe cerşetoare.

- Aş vrea să mai trăiască un minut, spuse mama.

Kopionkin se aplecă şi pipăi băieţaşul — el îi iubea pe morţi, pentru că şi Roza Luxemburg se afla printre ei.

- La ce-ţi mai trebuie un minut ? spuse Kopionkin. Minutul trece, el o să moară din nou şi tu iar ai să urli.

- Ba nu, promise mama. Atunci n-am să mai plîng, n-am mai apucat să mi-l amintesc aşa cum era. cînd era viu.

- Asta se poate, spuse Cepurnîi. Eu însumi am bolit multă vreme şi am ieşit felcer din măcelul capitalist.

- Doar vezi că a murit, ce-l mai necăjeşti ? întrebă Kopionkin.

- Ei şi ce dacă, ia zi, mă rog ? spuse Cepurnîi cu o aspră nădejde. Un minut o să mai fie el în stare să trăiască, dacă mama doreşte asta : a trăit ce-a trăit, şi acum a uitat ! Nu zic, dacă ar fi de-acum ţeapăn, sau dacă l-ar fi atins viermii, dar aşa, copilul stă culcat, e încă fierbinte — pe dinăuntru-i viu, numai pe dinafară a murit.

Pe cînd Cepurnîi îi ajuta băieţaşului să mai trăiască un minut, Kopionkin îşi dădu seama că la Cevengur nu e nici un fel de comunism — femeia de-abia şi-a adus aici copilul, iar el a murit.

- Nu-l mai zădărî, că tot nu mai reuşeşti să-l organizezi, îi spuse Kopionkin lui Cepurnîi. De vreme ce inima nu i se mai simte, înseamnă că omul s-a ascuns.

Cepurnîi însă nu-şi părăsea ocupaţiile de felcer, el mîngîia pieptul băieţaşului, îi pipăia gîtul pe sub urechi, sugea aer din gura copilului şi aştepta un semn de viaţă din partea celui dus.

- Ce-are aici de a face inima, spunea Cepurnîi, uitînd de sine în străduinţele sale şi în credinţa sa într-ale medicinii, ce-are aici de-a face inima, spune, mă rog ! Sufletul doar e în gîtlej , ţi-am mai explicat asta !

- Poat' să fie şi-n gîtlej, se-nvoise Kopionkin, oricum nu mai ocroteşte duhul şi viaţa, acum le iroseşte ; stai la Cevengur, nu faci nici o treabă şi de-aia şi spui că inima n-are nimic de-a face : inima e argatul fiecăruia, ea e muncitorul, iar voi toţi sînteţi nişte exploatatori şi n-aveţi aici nici un comunism !

Mama aduse apă fierbinte.

- Nu te mai chinui, îi spuse Cepurnîi. Pentru el se va chinui acum întregul Cevengur, tu ai să te amărăşti numai în mică parte...

- Dar cînd o să răsufle ? ascultă mama.

Cepurnîi ridică în mîini copilul, îl strînse la piept şi-l puse între genunchi, ca şi cum ar fi fost viu.

- Cum le faceţi toate astea fără minte ? îi reproşă, amărîtă, mama.

În tindă intrară Prokofie, Jeev şi Iakov Titîci ; ei se aşezară mai la o parte şi nu întrebară nimic.

- Mintea mea nu mai lucrează aici, explică Cepurnîi; eu acţionez din amintire. El ar trebui şi fără mine să-ţi mai trăiască minutul acela, aici acţionează comunismul cu întreaga natură laolaltă. Într-alt loc ţi-ar fi murit încă de ieri. Datorită Cevengurului a mai trăit o zi în plus — asta ţi-o spun eu !

Foarte posibil, întru totul exact, se gîndi Kopionkin, şi îşi aruncă privirile în curte — să vadă de nu se manifestă cumva vreo compasiune evidentă pentru cel mort, în văzduh, în Cevengur sau în cerurile de deasupra lui. Acolo însă se schimba vremea, vîntul foşnea prin buruieni, iar proletarii se ridicau de pe pămîntul rece acum şi se duceau să-şi petreacă noaptea în case.

E unul şi acelaşi lucru ca şi în imperialism, se răzgîndi Kopionkin — la fel se agită vremea, şi comunismul nu se vede, poate că întîmplător băiatul o să răsufle, şi atunci asta e.

- Nu-l mai chinui, îi spuse mama lui Cepurnîi, cînd acesta turnă între buzele docile ale copilului patru picături de untdelemn. Las' să se odihnească, nu vreau să-l mai atingeţi , mi-a spus că-i sleit de puteri.

Cepurnîi îi pieptănă copilului părul încîlcit care începea să se închidă la culoare, deoarece copilăria timpurie a celui ce murea se terminase. Pe acoperişul tindelor picura o ploaie liniştitoare, dar vîntul neaşteptat, care se pornise deasupra stepei, rupse ploaia de pămînt şi o luă cu sine în bezna depărtată — şi din nou se făcu linişte în curte şi miros de umezeală şi argilă.

- Acum o să-şi dea ultima suflare şi o să se uite ia noi; spuse Cepurnîi.

Cei cinci cevengurani se plecară deasupra trupului înstrăinat al copilului, pentru a observa cît mai repede cum viaţa lui, oricît de scurtă, i se reface. Băieţaşul şedea tăcut pe genunchii lui

Cepurnîi, iar mama îi scoase ciorapii calzi şi-i mirosi sudoarea de pe picioare. Trecuse minutul pe care copilul l-ar mai fi putut trăi, pentru ca mama să şi-l amintească, să se consoleze, şi apoi el să moară din nou ; dar băieţaşul nu voia să încerce de două ori chinul morţii, el se mulţumea cu prima moarte în braţele lui Cepurnîi, şi mama înţelese.

– Nu vreau să mai trăiască nici măcar un minut, renunţă ea, ar trebui să moară din nou şi să se chinuie din nou, las' să rămînă aşa.

„Ce mai comunism o fi şi ăsta ? se îndoi definitiv Kopionkin şi ieşi în curtea pierdută în noaptea jilavă. Copilul n-a mai apucat să răsufle nici măcar o dată în condiţiile create de comunism, omul a venit aici în comunism şi aici a murit. Asta-i molimă, nu comunism. E timpul, tovarăşe Kopionkin, s-o iei din loc, şi cît mai departe."

Kopionkin se simţi înviorat; era plin de speranţă şi avea o tovarăşă de drum ; el privi Cevengurul aproape cu tristeţe, fiindcă urma curînd să se despartă pentru totdeauna de el ; pe toţi oamenii întîlniţi în cale ca şi în satele şi oraşele pe care le părăsea, Kopionkin îi ierta totdeauna ; nădejdile lui neîmplinite erau răscumpărate prin despărţire. Nopţile, Kopionkin îşi pierdea răbdarea — bezna şi somnul fără apărare al oamenilor îl stîmeau să întreprindă o recunoaştere în adîncime în principalul stat burghez, pentru că asupra acelui stat era beznă şi capitaliştii stăteau culcaţi goi şi lipsiţi de conştiinţă — acolo i-ar fi putut da gata, şi în zori să proclame comunismul.

Kopionkin se duse la calul său, îl privi şi-l pipăi pentru a şti cu siguranţă dacă poale pleca sau nu cu el în orice clipă ar fi voit ; se dovedi că poate : Forţa Proletară era la fel de voinică şi pregătită de drum lung şi în viitor, tot astfel cum păşise pe drumurile ei în vremile trecute.

La periferia Cevengurului răsună o armonică — unul dintre *alţii* făcea muzică, nu putea să doarmă şi îşi alina singurătatea.

Kopionkin nu auzise niciodată o asemenea muzică — aproape că năştea cuvinte, puţin îi mai lipsea să le rostească, rămîneau însă ca un dor neîmplinit.

- Mai bine-ar spune pînă la capăt ce vrea, se emoţiona Kopionkin. După cum cîntă s-ar părea că omul mă cheamă la el, dar dacă m-aş duce, oricum nu s-ar opri.

Totuşi, Kopionkin se duse pe urmele muzicii nocturne, pentru a vedea pînă la capăt oamenii din Cevengur şi a observa prin ei ce e acela comunismul pe care el, Kopionkin, nicicum nu-l recunoştea. Kopionkin s-ar fi simţit mai bine decît la Cevengur chiar şi în cîmp deschis, unde nici vorbă nu putea fi de organizare ; cînd mergea împreună eu Saşa Dvanov, dacă îl apuca pe el melancolia, îl apuca şi pe Dvanov, iar melancolia unuia venea în întîmpinarea melancoliei celuilalt şi întîlnindu-se rămîneau la mijlocul drumului.

În Cevengur, însă, nu puteai să întîlneşti tovarăş de melancolie şi ea se prelungea în stepă şi apoi în pustietatea aerului întunecat, pe lumea aceea însinguratä. Cîntă omul — simţea Kopionkin — nu-i comunism aici, şi de amar nici somn n-are. În comunism el şi-ar fi spus pînă la capăt cîntecul, l-ar fi terminat şi omul ar fi venit la mine. Dar aşa, uite că nu-l zice pînă la capăt — i-e ruşine omului.

Era greu să intri în Cevengur, era greu şi să ieşi de acolo — nu erau străzi, casele stăteau înghesuite in neorînduială, de parcă oamenii s-ar fi strîns unii lîngă alţii cu case cu tot, iar în crăpăturile dintre ziduri crescuseră buruieni pe care oamenii nu le puteau călca în picioare, pentru că erau desculţi. Dintre buruieni apărură patru capete de om şi îi spuseră lui Kopionkin :

- Mai aşteaptă puţin.

Era Cepurnîi şi împreună cu el cei aflaţi în preajma copilului care murise.

- Mai aşteaptă, îl rugă Cepurnîi. Poate în absenţa noastră va prinde iar viaţă.

Kopionkin se aşeză şi el în buruieni, muzica încetase, şi acum se putea auzi cum clocotesc vînturile şi torentele în burta lui Iakov Titîci, motiv pentru care acesta doar tăcea şi suferea pe mai departe.

- De ce a murit ? Că doar s-a născut după revoluţie, întrebă Kopionkin.

- Chiar aşa, de ce-o fi murit, Proş ? întrebă încă o dată.şi Cepurnîi, mirîndu-se.

Prokofie nu ştia.

- Toţi oamenii, tovarăşi, se nasc, trăiesc şi se sfîrşesc din pricina condiţiilor sociale, nu altfel.

Aici Kopionkin se ridică în picioare — lui îi devenise totul clar. Cepurnîi se ridicase de asemenea — el încă nu ştia care-i necazul, dar îi era dinainte ruşine şi se simţea întristat.

- Va să zică copilul a murit din cauza comunismului tău ? întrebă Kopionkin cu severitate. Căci doar la tine condiţia socială e comunismul. Înseamnă că el de fapt nici nu există. Acum ai să-mi dai socoteală pentru toate, suflet capitalist, ce eşti ! Un întreg oraş l-ai scos din calea revoluţiei... Paşinţev ! strigă Kopionkin.

- A ! răspunse Paşinţev din fundătura lui.

- Unde eşti ?

- Iată-mă-s.

- Vino 'ncoa, pregătit.

- Ce să mă mai pregătesc, mă descurc eu şi aşa.

Cepurnîi stătea fără să se teamă, pe el îl chinuia conştiinţa că din pricina comunismului murise în Cevengur cel mai mic dintre copii şi nu-şi putea formula o justificare.

- Proş, e adevărat ? întrebă el încet.

- Aşa e, tovarăşe Cepurnîi, răspunse acela.

- Şi-acum ce să ne facem ? înseamnă că la noi e capitalism ? Dar poate copilul şi-a trăit totuşi minutul. Unde să fi dispărut comunismul, că l-am văzut cu ochii mei, pentru el am golit locul...

- Trebuie să mergeţi noaptea la burghezie, îi sfătui Kopionkin, şi pe-ntuneric s-o cuceriţi în somn.

- Dar acolo arde curentul electric, tovarăşe Kopionkin, spuse cu indiferenţă atotştiutorul Prokofie. Burghezia doarme cu schimbul — ziua şi noaptea, ea n-are timp de pierdut.

Cepurnîi se duse la femeia care se afla în trecere prin oraş — să vadă de nu cumva copilul mort s-a reînsufleţit, datorită condiţiilor sociale. În cămăruţă, mama pusese băieţaşul pe pat,

se culcase lîngă el şi adormise cu el în braţe. Cepurnîi stătea lîngă amîndoi şi era îndoit — să trezească femeia sau nu mai era nevoie ? Prokofie îi spusese cîndva lui Cepurnîi că la mîhnire trebuie ori să dormi, ori să mănînci ceva gustos. La Cevengur nu exista nimic gustos, aşa că femeia alesese spre consolare somnul.

- Dormi ? o întrebă încet Cepurnîi pe femeie. Vrei să-ţi găsim ceva gustos ? Aici prin pivniţele burgheziei a mai rămas de mîncare.

Femeia dormea în tăcere ; băieţaşul ei se rostogolise lîngă ea cu gura deschisă, ca şi cum ar fi avut nasul înfundat. Cepurnîi constată că băieţaşul era ştirb — apucase să trăiască şi să-şi consume, mîncînd, dinţii de lapte, iar ceilalţi nu apucaseră să apară.

- Dormi ? se aplecă Cepurnîi deasupra ei. De ce tot dormi ?
- Nu, deschise ochii femeia. M-am culcat şi mi-a venit să aţipesc.
- De durere, sau cum ?
- Aşa, spuse femeia fără chef, trezită din somn ; ea îşi băgase mîna dreaptă pe sub trupul băieţelului, dar nu se uita la el din obişnuinţă, îl simţea cald şi adormit. Apoi cerşetoarea se ridică şi îşi acoperi picioarele dezgolite, încă puternice, pentru cazul în care în viitor ar mai fi născut copii. O femeie frumoasă, constată Cepurnîi, cineva i-o fi dus dorul.

Copilul lăsase mîna mamei şi stătea întins, căzut parcă în bătălie, cu chipul trist, încît părea vîrstnic şi conştient, îmbrăcat numai în cămaşa sărăcăcioasă a clasei sale, hoinărind pe pămînt în căutarea unei vieţi ce i-ar putea fi dăruită. Mama ştia că pruncul îşi presimţise sfîrşitul şi această stare a lui o chinuia şi mai mult decît amarul despărţirii — totuşi băieţaşul nu se plînsese nimănui şi acum stătea întins singurel, răbdător şi cuminte, pregătit să se răcească ierni îndelungi în mormînt. Un om necunoscut stătea lîngă patul lor şi aştepta ceva ca pentru sine.

- Şi zici că nici n-a mai oftat ? Nu se poate — aici nu mai sînt vremile din trecut !

- Nu, răspunse mama. L-am văzut în vis, acolo era viu, şi mergeam cu el de mînă pe cîmp. Era cald, noi — sătui, şi eu voiam să-l iau în braţe, dar el zicea : nu mamă, pe jos ajung mai repede, hai să ne gîndim împreună, că așa sîntem noi cerşetorii. Dar de mers n-aveam unde. Ne-am aşezat în şanţ, şi-am plîns amîndoi...

- Asta nu înseamnă nimic, o consolă Cepurnîi. I-am fi putut lăsa copilului tău moştenire Cevengurul, dar el a refuzat şi a murit.

- Stăteam în cîmp şi plîngeam ; de ce mai trăiam, de vreme ce nu ni se dădea voie ? Iar băieţaşul îmi spunea : mamă, mai bine mor eu singur, mi-e urît să tot umblu cu tine pe drumul ăsta lung : totul — zicea — e la fel, mereu acelaşi şi acelaşi lucru. Iar eu îi răspundeam : ei, atunci mori, poate şi eu am să cad cu tine în uitare. S-a culcat lîngă mine, a închis ochii, dar respira, sta întins, viu, şi nu-şi putea da sufletul. Mamă, zice, nu pot nicicum. Ei, atunci nici nu trebuie, dacă nu poţi, hai să mergem din nou, încetişor, poate o să găsim şi noi unde să ne oprim.

- Asta a fost acum ? pe patul ăsta, l-ai visat viu ?

- Aici. Sta culcat pe genunchii mei şi răsufla, şi nu putea să moară.

Cepurnîi se simţi uşurat.

- Cum să moară la Cevengur, ia spune, mă rog ! Aici au fost cucerite pentru el toate condiţiile . Am ştiut eu că un pic tot o să mai respire, numai tu, uite, rău ai făcut c-ai adormit.

Mama se uită la Cepurnîi cu ochi însinguraţi.

- Ce mai vrei de la mine, mujicule ? bietul de el cum a murit, aşa a murit

- Nu vreau nimic, răspunse repede Cepurnîi. Mi-e drag că măcar în vis ţi s-a arătat viu, înseamnă că în tine a mai trăit puţin şi la Cevengur.

Femeia tăcu din pricina durerii şi a cugetării.

- Nu, spuse ea, nu copilul meu ţi-e drag, ţie numai ce gîndeşti tu îţi trebuie ! Du-te în curte, m-am obişnuit să stau singură; pînă dimineaţă mai am vreme să stau cu el, nu-mi irosi timpul.

Cepurnîi ieşi din casă, mulţumit de faptul că măcar în vis, măcar în gîndul mamei, băieţaşul îşi mai trăise rămăşiţa de suflet şi nu murise la Cevengur imediat şi pentru totdeauna.

Înseamnă că la Cevengur există comunism şi că el acţionează separat de oameni. Dar atunci unde oare s-a cuibărit el ? Plecînd de lîngă femeie, Cepurnîi reuşi să simtă sau să vadă comunismul în Cevengurul nocturn, deşi comunismul exista acum în mod oficial. Dar prin cîte nu trec oamenii, neoficial ? se minună Cepurnîi. Stau întinşi pe întuneric lîngă morţi şi se simt bine. Rău fac !

- Şi cum e ? îl întrebară pe Cepurnîi tovarăşii rămaşi afară.
- În vis a mai respirat, de murit a vrut chiar el să moară, dar cînd erau în cîmp, nu putea, răspunse Cepurnîi.
- De aia a şi murit imediat ce a ajuns la Cevengur, înţelese Jeev. La noi s-a simţit in libertate : ce mi-e viaţa, ce mi-e moartea !
- Perfect limpede, hotărî Prokofie. Dacă n-ar fi murit, dar în acelaşi timp ar fi vrut să-şi dea sfîrşitul, ar mai fi fost asta libertatea orînduirii ?
- Păi cum altfel, spune, mă rog ? fu de acord Cepurnîi, înlăturînd toate îndoielile. La început el nu fusese în stare să înţeleagă ce se avea aici în vedere, dar constatînd mulţumirea generală în legătură cu copilul se bucură şi el. Numai Kopionkin nu văzu aici vreo explicaţie.
- Va să zică muierea nici n-a ieşit să vă vadă, ci s-a ascuns cu copilul ? îi condamnă Kopionkin pe toţi cevenguranii. înseamnă că acolo îi e mai bine decît în mijlocul comunismului vostru.

Iakov Titîci se obişnuise să trăiască în linişte şi tăcere, judecăţile îi erau sentimentele ; dar putea să şi vorbească exact, atunci cînd se supăra, şi, într-adevăr, spuse :

- De aia a şi rămas ea cu micuţul, pentru că-i lega acelaşi sînge şi comunismul vostru. Iar de-ar fi plecat de lîngă mort n-ar fi fost nici un temei pentru voi.

Kopionkin începu să-l stimeze pe bătrînul *altul* şi confirmă şi mai apăsat cuvintele lui drepte.

- La voi, la Cevengur, întregul comunism se află acum la loc strîmt — lîngă muiere şi băieţandru. De unde porneşte pentru mine comunismul înainte ? De la faptul că eu am cu Roza o problemă adîncă — deşi e moartă, nu-i chiar sută la sută !

Prokofie considera evenimentul cu moartea o formalitate şi între timp îi povestea lui Jeev cîte femei cunoscuse el, cu pregătire superioară şi medie — separat, pe fiecare categorie. Iar Jeev asculta şi îl invidia : el cunoscuse numai analfabete, inculte şi supuse.

- Era fermecătoare ! termină Prokofie ceva de povestit. În ea sălăşluia o anumită artă a personalităţii — ea era, mă înţelegi, o femeie, şi nicidecum o muiere. Ceva, înţelegi tu, ceva aşa, de genul...

- Probabil de genul comunismului, îi spuse Jeev cu timiditate.

- Aproximativ. Pentru mine era nerentabil, dar aveam ehef. Una mi-a cerut ceva pîine şi material — anul fusese nenorocit, iar eu duceam cîte ceva la familie — tata, mama, fraţii mei erau la ţară — stau şi mă gîndesc : ei fir-ai să fii, mama m-a născut ca să mă distrugi tu ? Şi m-am dus frumuşel pînă la ea acasă , mi-era dor de ea, dar bunurile le-am adus toate şi mi-am hrănit familia.

- Şi ce pregătire avea ? întrebă Jeev.

- Cea mai înaltă. Mi-a arătat şi actele — numai pedagogie a studiat şapte ani, educa în şcoli, copiii funcţionarilor.

Kopionkin auzi în stepă huruitul unei căruţe, poate că era Saşa Dvanov...

- Cepurnîi, i se adresă el. Cînd soseşte Saşa, afară cu Proşka ! Că-i un ticălos de toată frumuseţea.

Cepurnîi se învoi ca şi mai înainte :

- Îţi dau unul bun, pentru unul şi mai bun ; ia-l, te rog.

Căruţa huruia nu departe, pe lîngă Cevengur, dar nu intră în oraş : însemna că în afara comunismului mai trăiesc încă oameni, că ei se duceau undeva şi mai departe.

După o oră, chiar şi cei mai nepotoliţi, cei mai vigilenţi dintre cevengurani se abandonară odihnei pînă la o nouă şi proaspătă

dimineaţă. Primul se trezi Kirei, care dormea încă din amiaza zilei trecute, el văzu o femeie ieşind din Cevengur cu un copil ce părea greu, în braţe. Kirei voia el însuşi să plece din Cevengur, pentru că ajunsese să se plictisească trăind fără războaie, numai din ce se cucerise : dacă nu-i război, omul trebuie să trăiască împreună cu neamurile, dar neamurile lui Kirei erau departe — în Extremul Orient, pe malul Oceanului Pacific, aproape la capătul pământului, unde începea cerul care acoperea cu o indiferenţă absolută şi capitalismul şi comunismul. Kirei venise pe jos de la Vladivostok la Petrograd, defrişînd pămîntul pentru Puterea Sovietică şi ideile ei, iar acum, ajuns la Cevengur, dormea atît cît să se odihnească şi să se plictisească. Noaptea Kirei privea cerul şi se gîndea la el ca la Oceanul Pacific, iar la stele — ca la vapoarele care navigau pe sub coasta ţării lui de baştină, spre Vestul depărtat. Iakov Titîci amuţise şi el: îşi găsise la Cevengur opinci, le cususe la pîslari şi cînta cu glas hîrîit cîntece de jale — cîntecele el şi le dedica sieşi, înlocuind astfel deocamdată chemarea sufletului său spre depărtări, deşi tot din această chemare îşi pregătise şi opincile ; nu putea trăi numai din cîntece.

Kirei îl asculta pe bătrîn şi-l întrebă : de ce jeleşti Iakov Titîci, că doar ai trăit de-ajuns !

Iakov Titîci îşi refuza însă bătrîneţite, el considera că are nu cincizeci de ani ci douăzeci şi cinci, căci jumătate de viaţă o petrecuse dormind şi bolnav, deci asta nu trebuia socotită la cîştig ci la pierderi.

- Şi unde ai să te mai duci, bătrîne ? îl întrebă Kirei. Aici te plictiseşti, iar acolo o să-ţi fie greu : eşti înghesuit din amîndouă părţile.
- Mă strecor eu, ies la drumul mare — şi o să-mi crească mie sufletul, umbli, de nimeni nu-ţi pasă, nici ţie nu-ţi mai trebuieşti; se duce ea viaţa înapoi de unde a venit, de-acolo îmi vine viaţa, acolo o să se şi piardă, pe drum.
- Dar şi la Cevengur e plăcut!
- Oraşul s-a golit. Omul aflat în trecere are aici linişte ;

numai casele stau fără nici un rost, soarele dogoreşte fără îndîrjire şi omul trăieşte fără să regrete : unul vine, altul pleacă, economie la oameni nu se face, pentru că averea şi hrana sînt ieftine.

Kirei nu-l asculta pe bătrîn, el îşi dădea seama că acesta minte.

- Cepurnîi îi stimează pe oameni, iar pe tovarăşi îi iubeşte din plin.

- Iubeşte dintr-un prisos de sentiment, şi nu dintr-o nevoie ; treaba lui e trecătoare. Mîine trebuie s-o iau din loc.

La rîndul lui, Kirei habar n-avea unde i-ar fi lui mai bine : aici, oare, la Cevengur — în linişte şi libertate deşartă, sau într-alt oraş depărtat şi mai neprimitor.

Zilele următoare fură însorite la Cevengur ca la începutul comunismului, iar nopţile se ivea lună nouă. Dar nu o lua nimeni în seamă, numai Cepurnîi se bucura de prezenţa ei, exact ca şi de comunism, căci luna îi era necesară. Dimineaţa Cepurnîi se scălda, iar ziua şedea în mijlocul uliţei pe cîte-un lemn cine ştie de cine pierdut şi se uita la oameni şi la oraş, ca la o înflorire a viitorului, ca la o neînfrinată desfătare generală, ca la propria sa eliberare de sub domnia intelectului — păcat doar că Cepurnîi nu se putea exprima.

În împrejurimile Cevengurului şi în interiorul lui hoinăreau proletari : şi *alţii,* căutîndu-şi hrana de-a gata în natură şi în fostele case ale burghezilor ; şi ei o găseau, căci ele încă mai trăiau. Uneori, cîte unul dintre *alţii* se apropia de Cepurnîi şi întreba :

- Noi ce facem ?

La care Cepurnîi doar se mira :

- Ce mă întrebi pe mine ? Sensul tău din tine singur trebuie să purceadă. La noi nu-i împărăţie, ci e comunism.

Acela sta şi se gîndea, oare ce-ar trebui el să facă.

- Din mine nu purcede nimic, spunea el. Sînt umflat de-atita încordare.

– Atunci trăieşte, acumulează-te, îl sfătuia Cepurnîi, şi o să iasă ceva şi din tine.

– Din mine n-o să dispară nimic, promitea supus *altul.* Eu te-am întrebat de ce nu-i nimic pe dinafară : ar trebui să ne porunceşti să avem oarecari griji !

Altul venea să se intereseze de steaua sovietică, de ce este ea acum principalul semn al omului, şi nu crucea sau cercul. Pe unul ca ăsta Cepurnîi îl trimitea pentru informaţii la Prokofie, iar acesta îi tălmăcea cum steaua reprezintă cele cinci continente ale pămînţului, unite sub o singură conducere şi colorate cu sîngele vieţii. Acel *altul* asculta şi pe urmă se ducea din nou la Cepurnii, pentru verificarea informaţiei. Cepurnîi lua steaua în mînă şi vedea pe dată că ea reprezintă un om care şi-a întins braţele şi picioarele pentru a îmbrăţişa un alt om ; nici vorbă de continente aride. *Altul* nu ştia de ce-i trebuie omului să se îmbrăţişeze. Atunci Cepurnîi îi spunea limpede că omul nu e în cazul respectiv vinovat, că pur şi simplu trupul îi e alcătuit pentru îmbrăţişare, altfel n-ar avea ce face cu mîinile şi cu picioarele. Şi crucea e om, îşi amintea altul, dar ea stă într-un picior, cînd omul are de fapt două. Cepurnîi înţelegea şi acest lucru : înainte oamenii voiau să se sprijine unul pe altul numai cu mîinile, dar neizbutind şi-au descătuşat şi pregătit picioarele. *Altul* se declara mulţumit : S-ar părea că aşa. e, spunea el, şi se apuca să trăiască.

Seara începu să plouă, semn că luna voia să se spele : din cauza norilor se întunecase mai devreme şi Cepurnîi se duse într-o casă şi se culcă în întuneric pentru a se gîndi şi a se concentra . Ceva mai tîrziu veni un *altul* şi îi spuse lui Cepurnîi dorinţa lor generală — clopotele bisericii să înceapă să bată : singurul om care avea o armonică în tot oraşul plecase nu se ştie încotro, iar cei rămaşi, obişnuiţi cu muzica, nu mai puteau răbda. Cepurnîi răspunse că asta e treaba muzicanţilor şi nu a lui. Curînd, deasupra Cevengurului răsună chemarea la slujbă ; curgător, sunetul clopotelor se muia în ploaie şi semăna a glas omenesc, care cînta pe nerăsuflate. În ploaie şi dangăt de clopot mai veni un om de nedesluşit în întunericul liniştit ce se lăsa şi se îndrepta spre Cepurnîi.

- Ce mai vrei ? îl întrebă somnoros Cepurnîi.

- Cine a inventat aici comunismul ? întrebă glasul bătrîn al omului care venise. Arată-ni-l concret.

- Du-te de-l strigă pe Prokofie Dvanov sau pe oricare om dintre *alţii* — comunismul or să ţi-l arate toţi !

Omul ieşi, iar Cepurnîi adormi — el dormea acum bine la Cevengur.

- A zis, du-te şi caută-ţi-l pe Proşka al tău, că el le ştie pe toate, spuse omul către tovarăşul său, care îl aştepta afară, în ploaie.

- Să mergem să-l căutăm ; nu l-am mai văzut de douăzeci de ani, trebuie să se fi făcut mare.

Omul în vîrstă făcu vreo zece paşi şi se răzgîndi :

- Mai bine-l găsim mîine, Saş. Hai mai întîi să căutăm ceva de mîncare şi loc de dormit peste noapte.

- Haide, tovarăşe Gopner, spuse Saşa.

Cînd începură însă să caute mîncare şi loc de înnoptat, nu găsiră nimic : se dovedi că nici nu trebuiau căutate.

Alexandr Dvanov şi Gopner se aflau la Cevengur în comunism, unde toate uşile erau deschise, pentru că toate casete erau pustii şi toţi oamenii bucuroşi de alţi oameni, fiindcă cevenguranii puteau acum dobîndi, în loc de avere, numai prieteni.

*
* *

Clopotarul trăgea clopotele bisericii din Cevengur pentru utrenia de Paşti — „Internaţionala" nu o putea cînta, deşi era proletar de origine, iar clopotar numai printr-una din profesiunile sale mai vechi. Ploaia se terminase, în văzduh stăpînea liniştea şi pămîntul mirosea a viaţă obosită. Muzica clopotelor, ca şi văzduhul nopţii, îl îndemna pe omul din Cevengur să renunţe la starea pe loc şi să meargă înainte : oricum, în loc de avere şi idealuri omul avea numai un trup gol pe dinăuntru, iar în faţă numai revoluţia, de aceea şi cîntul clopotelor îl neliniştea şi-i stîrnea dorinţele, nicidecum mila pentru omenire. La Cevengur

nu exista artă, lucru pentru care se necăjise cîndva Cepurnîi, în schimb orice sunet melodic, chiar dacă îndreptat spre înălţimea stelelor mute, se transforma liber în reamintirea revoluţiei, în conştiinţa răspunderii pentru triumful ei de clasă, încă nerealizat.

Clopotarul obosise şi se culcase pe podeaua clopotniţei. În Kopionkin, însă, sentimentul se putea conserva multă vreme — ani întregi; el nu reuşea să transmită altor oameni nimic din propriile sale sentimente, el putea să-şi consume viaţa sa interioară numai în aleanul ostoit de fapte drepte. După muzica clopotelor, Kopionkin n-a mai aşteptat nimic în plus : el a încălecat pe Forţa Proletară şi a ocupat comrevul din Cevengur, fără să întîmpine vreo rezistenţă. Comitetul revoluţionar îşi avea sediul chiar în biserica din care se trăseseră clopotele. Era cu atît mai bine. Kopionkin aşteptă în biserică zorile, apoi confiscă toate dosarele şi hîrtiile comitetului revoluţionar ; pentru aceasta el făcu un colet din toate lucrările de cancelarie şi scrise pe hîrtia de deasupra : „Acţiunea se întrerupează pe viitor. A se preda spre citire oamenilor proletari nou sosiţi. *Kopionkin.".*

Pînă la amiază nimeni nu se arătă la comrev ; calul lui Kopionkin necheza de sete, dar Kopionkin, de dragul cuceririi CevengurulUi, îl lăsă să sufere. Către amiază la biserică apăru Prokofie ; în tindă el îşi scoase servieta de la cingătoare şi se duse cu ea prin instituţie să-şi vadă de treabă în altar. Kopionkin stătea în amvon şi îl aştepta.

Ai sosit ? îl întrebă el pe Prokofie . Opreşte-te şi aşteaptă-mă.

Prokofie se supuse ; el ştia că la Cevengur nu exista un stat cumsecade, că elementele raţionale sînt obligate să trăiască în rîndurile clasei înapoiate şi doar încetul cu încetul s-o ridice pe aceasta, sub conducerea lor.

Kopionkin îi confiscă lui Prokofie servieta şi două revolvere de damă, apoi îl conduse în pridvorul altarului ca să-l bage la arest.

- Tovarăşe Kopionkin, eşti tu oare în stare să faci revoluţia ? îl întrebă Prokofie.
- Sînt. Vezi doar şi tu că o fac.

- Dar cotizaţia de membru ţi-ai plătit-o ? Ia arată-mi carnetul tău de partid !

– Nu ţi-l dau. Ţie ţi-a fost încredinţată puterea, dar tu nu i-ai asigurat poporului sărman comunismul Intră în altar, şezi şi aşteaptă.

Calul lui Kopionkin răcni de sete, şi Prokofie se îndepărtă de Kopionkin, păşind în pridvorul altarului. Kopionkin găsi în dulapul de prescuri o strachină cu colivă, i-o împinse lui Prokofie ca acesta să aibă ce mînca, apoi îl încuie pe arestat cu o cruce pe care o trecu prin mînerele uşii.

Prokofie se uita la Kopionkin prin dantelăria uşii şi nu zicea nimic.

- A sosit aici Saşa, umblă prin oraş şi te caută, spuse deodată Prokofie.

De bucurie, Kopionkin simţi că vrea să mănînce dar îşi păstră cu efort calmul în faţa duşmanului.

- Dacă a venit Saşa, ieşi imediat afară ; ştie ei singur ce să facă cu alde voi ; acum nu mai eşti periculos.

Kopionkin smulse crucea din scoabele uşii, încălecă pe Forţa Proletară şi dădu drumul calului în galop prin pridvorul şi tinda bisericii, în Cevengur.

Alexandr Dvanov mergea pe stradă şi nu înţelegea lacă nimic — el vedea doar că la Cevengur e bine. Soarele strălucea deasupra oraşului şi a stepei, ca o floare unică în mijlocul cerului sterp şi, cu furia puterii sale stătute, pompa în pămînt dogoarea luminoasă a înfloririi. Cepurnîi îl însoţea pe Dvanov, încercînd să-i explice comunismul, şi nu putea. Observînd, în cele din urmă, soarele, el i-l arătă lui Dvanov:

- Iată, baza noastră arde şi nu mistuie.
- Unde-i baza voastră ? se uită Dvanov la el.
- Uite-o. Noi nu mai chinuim oamenii, noi trăim din forţa care-i prisoseşte soarelui.
- De ce... prisoseşte ?
- Păi, dacă nu i-ar prisosi, soarele nu i-ar mai da drumul jos

şi s-ar înnegri. Dar, de vreme ce-i prisoseşte, hai să ne-o dea nouă , iar noi între noi ne ocupăm să ne trăim viaţa ! M-ai înţeles ?

- Vreau să văd eu singur, spunea Dvanov; el mergea obosit şi încrezător şi voia să vadă Cevengurul nu pentru a-l controla, ci pentru a simţi exact frăţia locală care se înfăptuise.

Revoluţia trecuse ca ziua ; prin stepe, prin judeţe, prin locurile ruseşti îndepărtate, puşca amuţise pentru multă vreme, şi drumurile armatelor, cailor şi ale întregii mărşăluieli bolşevice fuseseră treptat năpădite de iarbă. Spaţiul şesurilor şi al ţării se întindea în pustietate, în linişte, dîndu-şi sufletul ca o holdă cosită, iar soarele întîrziat se mistuia de dor în singurătatea înălţimilor somnoroase ale Cevengurului. Nimeni nu se mai arăta în stepă călare, pe cal de luptă ; cîte unul mai era omorît, dar leşul nu era de găsit, şi numele îi era uitat, altul îşi strunea calul şi conducea sărăcimea înainte spre satul lui de baştină, aflat acum nu în stepă, ci în viitorul mai bun. Şi chiar dacă se mai arăta cîte unul, nu se mai uitau la el — acela era vreun om neprimejdios şi liniştit, trecînd pe-aeolo cu treburile grijilor lui. Ajungînd împreună cu Gopner la Cevengur,Dvanov observase că în natură nu mai era neliniştea din trecut, şi nici prin pomii de la marginea drurnului — pericol şi nenorociri : revoluţia ocolise locurile acestea, eliberase cîmpurile în voia tristeţii paşnice, iar ea însăşi se dusese nu se mai ştia pe unde, de parcă, obosită de drumurile străbătute, s-ar fi ascuns în întunericul din adîncul omului.

Lumea era ca seara, şi Dvanov simţi că şi în el se face seară, timp al maturităţii, timp al fericirii sau compasiunii. Într-o asemenea seară a vieţii sale, tatăl lui Dvanov se ascunsese pentru totdeauna în adîncurile lacului Mutievo, dorind să vadă, înainte de vreme, dimineaţa următoare. Acum începea o altă seară — poate că fusese deja trăită ziua a cărei dimineaţă dorise s-o vadă pescarul Dvanov — şi fiul lui trecea acum prin încercarea unei noi înserări. Alexandr Dvanov nu se iubea atît de mult pe sine ca să dobînaească, numai pentru viaţa sa personală, comunismul, dar el mergea cu toţi ceilalţi înainte,

fiindcă toţi mergeau şi lui îi era frică să rămină singur, voia să fie împreună cu oamenii, el n-avea nici tată, nici o familie a lui. În schimb, pe Cepurnîi comunismul îl chinuia aşa cum îl chinuise pe tatăl lui Dvanov taina vieţii de după moarte ; Cepurnîi nu răbdase tainele timpului şi curmase lungimea istoriei prin construirea imediată a comunismului la Cevengur, la fel cum nu răbdase pescarul Dvanov propria sa viaţă, şi o transformase în moarte, pentru a experimenta mai repede frumuseţea celeilalte lumi. Dar tatăl îi era scump lui Dvanov nu pentru felul iscoditor al aceluia, iar Cepurnîi îi plăcea nu pentru patima comunismului urgent — tatăl îi era prin el însuşi necesar lui Dvanov ca întîiul prieten pierdut, iar Cepurnîi — ca un tovarăş lipsit de obîrşie, pe care fără comunism oamenii nu l-ar accepta.Dvanov îşi iubea tatăl, pe Kopionkin, pe Cepurnîi şi pe mulţi alţii pentru faptul că toţi aceştia, asemenea părintelui său, urmau să moară din cauza vieţii lor nerăbdătoare, în timp ce el rămînea singur printre străini.

Dvanov şi-l aminti pe bătrînul Zahar Pavlovici, care abia îşi mai ducea zilele. „Saşa, se întîmpla să-i spună acesta, fă ceva pe lumea asta ; vezi, oamenii trăiesc şi mor. Nouă ne trebuie doar puţin-puţin."

Şi Dvanov se hotărîse să se ducă la Cevengur ca să găsească acolo comunismul şi să se reîntoarcă la Zahar Pavlovici pentru a-i fi de ajutor lui şi altora care de-abia mai trăiau. Dar la Cevengur comunismul nu era la vedere, se afla probabil ascuns în oameni —Dvanov nu-l vedea nicăieri — stepa era pustie şi te simţeai singur, iar în apropierea claselor şedeau *alţii* somnoroşi. Se isprăveşte tinereţea mea, gîndea Dvanov, în mine-i tăcere şi în întreaga istorie se lasă seara. În Rusia aceea, în care trăia şi umbla Dvanov, era pustiu şi oboseală : revoluţia trecuse, recolta ei era culeasă, acum oamenii mîncau în tăcere bobul copt, comunismul trebuia să devină o parte permanentă a trupului lor.

- Istoria e tristă pentru că istoria este timp şi ştie că va fi uitată, îi spuse Dvanov lui Cepurnîi.

– E adevărat, se miră Cepurnîi. Cum de n-am băgat şi singur de seamă ? ! De aceea nu mai cîntă păsările seara — numai greieraşii : dar parcă ăla e cîntec ! Uite şi la noi — cîntă neîntrerupt greierii, dar păsări sînt puţine, asta fiindcă la noi s-a terminat istoria ! Spune, mă rog ! Noi nu ştiam motivul !

Kopionkin îl ajunse pe Dvanov din urmă ; el îl privi pe Saşa cu prietenie lacomă şi uită să coboare de pe cal. Forţa Proletară necheză prima către Dvanov, şi atunci descălecă şi Kopionkin. Dvanov stătea cu faţa posomorîtă — îi era ruşine de prisosul său sentimental faţă de Kopionkin şi se temea să-l exprime, ca să nu greşească.

Kopionkin avea şi el sfiala lui faţă de tainicele relaţii dintre tovarăşi, dar pe el îl încuraja calul care necheza, înveselit.

- Saşa, spuse Kopionkin. Ai venit acum ? Hai să te sărut o leacă, repede, ca să nu mai mă chinui !

După ce se sărută cu Dvanov, Kopionkin se întoarse spre cal şi începu să vorbească încetişor cu el. Forţa Proletară se uita la Kopionkin cu şiretenie, neîncrezătoare. Ştia că nu e timpul potrivit pentru vorbe şi nu-l credea.

- Nu te mai uita la mine, vezi doar că sînt tulburat, îi spunea Kopionkin încetişor. Calul însă nu-şi lua privirea lui serioasă de la Kopionkin şi tăcea. Oi fi tu cal, dar eşti prost, spuse Kopionkin. Vrei să bei, de ce taci ?

Calul oftă. Acum sînt pierdut, gîndi Kopionkin. Scîrba asta oftează şi ea din pricina mea !

- Saşa, i se adresă Kopionkin, cîţi ani să fi trecut de cînd şi-a dat sfîrşitul tovarăşa Luxemburg ? Stau acum şi mă gîndesc la ea — de mult a trăit ?

- De mult, spuse încet Dvanov. Kopionkin abia îi auzi glasul. Se întoarse speriat. Dvanov plîngea în tăcere, fără să-şi acopere faţa cu mîinile, iar lacrimile lui cădeau cînd şi cînd pe pămînt. Nu avea unde să se ascundă de Cepurnîi şi Kopionkin.

- El e cal, poţi să-l ierţi, îi reproşă Kopioakin lui Cepurnîi. Dar tu eşti om — nu poţi să pleci !

Kopionkin îl ofensa pe Cepurnii de pomană : Cepurnîi stătuse tot timpul ca un vinovat şi se străduise să ghicească cum le-ar

putea ajuta acestor doi oameni ? Să le fie oare comunismul prea puţin de se amărăsc ei ? cugeta Cepurnîi întristat.

- Şi ai să tot stai aşa, aici ? îl întrebă Kopionkin. Ţi-am confiscat adineauri comitetul revoluţionar şi tu stai şi te uiţi la mine !

- Confiscă-l, răspunse respectuos Cepurnîi. Eu însumi voiam să-l închid — cu aşa oameni ia ce ne-ar mai trebui stăpînire ?

Feodor Feodorovici Gopner dormise pe săturate, colindase întreg Cevengurul şi, cum străzile lipseau, se rătăcise în oraşul reşedinţă de judeţ. Adresa lui Cepurnîi, preşedintele comitetului revoluţionar, n-o ştia nimeni. Știau în schimb unde se afla el acum, şi-l conduseră pe Gopner la Cepurnîi şi Dvanov.

- Saşa, spuse Gopner, nu văd aici nici o meserie, omul muncitor n-are rost să trăiască aici.

La început Cepurnîi se amărîse dezorientat, pe urmă însă îşi amintise cum trebuiau să trăiască oamenii din Cevengur şi se străduise să-l calmeze pe Gopner :

- Aici, tovarăşe Gopner, toţi au o singură profesie — sufletul, iar în loc de meserie noi am decretet viaţa. Ce spui, o să fie bine aşa ?

- Nu bine o să fie, ci o să fie de-a dreptul mîrşav, răspunse pe dată Kopionkin.

- Bine ca bine, spuse Gopner. Numai c ă atunci nu se mai ştie prin ce-or să mai fie oamenii legaţi unii de alţii ? Ce-ai să faci, îi lipeşti cu scuipat sau numai cu dictatură îi obligi ?

Ca om cinstit ce era, Cepurnîi începu să aibă îndoieli privitoare la deplinătatea comunismului din Cevengur, deşi ar fi trebuit să aibă încredere, căci făcuse totul după mintea sa şi în conformitate cu sentimentul colectiv al cevenguranilor.

- Nu te lega de omul prost, îi spuse Kopionkin lui Gopner. El şi-a organizat aici, în locul binelui, gloria. Aici s-a prăpădit, datorită condiţiilor lui generale, un copil.

- Şi atunci cine mai e aici, la tine, clasă muncitoare ? întrebă Gopner.

- Deasupra noastră străluceşte soarele, tovarăşe Gopner, îl anunţă cu glas scăzut Cepurnîi. Mai înainte, exploatarea îl ascundea cu umbra ei, dar la noi ea nu există, şi soarele munceşte.

- Va să zică, tu crezi că aici, la tine, s-a şi produs comunismul ? întrebă Gppner din nou.

- În afară de el, ce altceva să fie, tovarăşe Gopner, explică trist Cepurnîi, gîndind intens cum să facă să nu greşească.

- Deocamdată nu-l simt, spuse Gopner.

Dvanov îl privea pe Cepurnîi cu atîta compasiune, încît în timpul răspunsurilor încordat - întristate simţea şi în trupul său o durere. Îi este greu şi nu ştie, vedea Dvanov, dar el merge încotro trebuie şi cum se pricepe.

- Păi noi nu cunoaştem comunismul, spuse Dvanov, de aceea nu sîntem în stare să-l vedem aici dintr-o dată. Şi nu trebuie să-l punem pe tovarăşul Cepurnîi la cazne, că nici noi nu ştim nimic mai bine decît eL

- Iakov Titîci se apropiase să asculte ; toţi îşi întoarseră privirile spre el şi tăcură stînjeniţi ca să nu-l ofennseze — tuturor li se părea că Iakov Titîci s-ar fi putut supăra de vreme ce discutaseră fără el. Iakov Titîci stătu ce stătu şi spuse :

- Lumea nu poate să-şi fiarbă terciul de hrişcă, crupe nu sînt pe nicăieri... Iar eu am fost fierar, vreau să-mi mut fieăria mai departe, pe şleau, o să muncesc pentru trecători, poate o să cîştig ceva pentru crupe.

- Mai spre fundul stepei creşte hrişcă de la sine, smulge-o şi mănîncă, îl sfătui Cepurnîi.

- Pînă să ajungi şi pînă să-ţi culegi brusturele ţi se face şi mai foame, se îndoi Iakov Titîci, ar fi un lucru mai bun s-o cîştig cu fierăritul.

- Lasă-l să-şi care fieăria, nu abate omul de la treaba lui, spuse Gopner, şi Iakov Titîci o pomi printre case la fierărie. În atelier crescuseră de mult brusturii, iar sub brusturi se afla un ou mare — probabil ultima găină se ascunsese aici de Kirei, pentru a se oua, în timp ce ultimul cocoş murise în întunecimea magaziei din pricina poftei lui bărbăteşti.

Soarele coborîse acum departe, dincolo de amiază, pe pămînt mirosea a ars, se instala melancolia de seară, cînd fiecare om singuratic ar vrea să se ducă la un prieten sau pur şi simplu în cîmp, pentru a cugeta şi a umbla printre ierburile amuţite, liniştindu-şi astfel viaţa turburată peste zi. Dar *alţii* nu aveau la Cevengur unde se duce şi nici pe cine aştepta — ei trăiau nedespărţiţi şi încă de cu ziuă cutreierau stepele din împrejurimi în căutarea ierburilor hrănitoare, încît nimeni nu avea cum să fie aici singur. În fierărie pe Ialcov Titîci îl apucă un soi de sfîrşeală — acoperişul era încins, de peste tot atîrnau pînze de păianjen şi mulţi păianjeni muriseră, se vedeau leşurile lor micuţe şi uşoare, care în cele din urmă cădeau pe pămînt şi se transformau într-o pulbere nedefinită. Lui Iakov Titîci îi plăcea să culeagă de pe drumuri şi de prin curţile dosnice diferite cioburi şi să le privească : oare ce-au fost ele cîndva ? Simţirea cui le păstrase şi le iubise ? Poate că erau bucăţele de oameni, sau aceiaşi păianjeni, sau nişte nenumiţi ţînţari de uscat — şi nimic nu mai rămăsese întreg din ei, toate aceste făpturi vii, iubite de copiii lor, fuseseră distruse, decimate, iar cei ce rămăseseră să trăiască şi să se chinuiască pe mai departe nu mai aveau după cine plînge. Să fi murit totul ? se gîndea Iakov Titîci, dar măcar trupul mort să fi rămas întreg, ar fi avut atunci ce păstra şi ce-ţi aminti, dar aşa suflă vinturilie, curg apele şi totul se distruge şi se face pulbere Păi ăsta-i chin, nu viaţă. Şi cine a murit, a murit pentru nimic, şi acum nu mai găseşte pe nimeni dintre cei care au trăit cîndva, sînt toţi una şi aceeaşi pierdere.

Seara proletarii şi *alţii* se adunau laolaltă pentru a se veseli şi îngriji reciproc în aşteptarea somnului. Nici unul dintre ei nu avea familie, pentru că fiecare trăise mai înainte cu atîta trudă şi concentrare a tuturor forţelor, încît li se istovise prisosul trupesc pentru înmulţire. Pentru familie trebuie să ai sămînţă şi siguranţa pe care ţi-o dă proprietatea, dar oamenii se istoveau să-şi menţină viaţa numai pentru propriul lor trup; vremea necesară dragostei, o cheltuiau în somn. La Cevengur însă ei simţeau calmul, îndestularea hranei, iar din partea tovarăşilor, în locul plăcerii — aleanul. Înainte vreme amarul îi făcea pe tovarăşi să

se preţuiască între ei, ei îşi erau necesari pentru căldură în timpul somnului şi al frigului din stepă, pentru asigurarea reciprocă în obţinerea hranei — nu găseşte unul de mîncare, aduce altul — în sfîrşit, tovarăşii era bine să-i ai totdeauna alături, dacă n-ai nici nevastă, nici avere şi nici cu cine să-ţi satisfaci şi să-ţi consumi sufletul care, altfel, se tot acumula. La Cevengur erau bunuri materiale, grîu sălbatic în stepă, de-asemenea în grădini creştea zarzavatul prin încolţirea rămăşiţelor roadelor de anul trecut rămase în pămînt — amarul foamei, chinurile masului peste noapte şi pămîntul gol — nu se mai cunoşteau la Cevengur, şi *alţii* se plictiseau : ei se epuizaseră unul pentru altul şi se uitau unul la altul fără vreun interes — îşi deveniseră reciproc inutili, între ei nu mai exista r.iei o relaţie folositoare. Unul dintre *alţii,* pe numele său Karp, le spuse în acea seară tuturor din Cevengur : — Eu vreau o familie : orice netrebnic se ţine din propria lui sămînţă şi trăieşte în linişte, iar eu trăiesc din nimic, întîmplător. Ce mai prăpastie se cască sub mine !

Bătrîna cerşetoare Agapka se întristă :

- Ia-mă pe mine, Karp, spuse ca, eu ţi-a naşte, te-aş spăla, ţi-aş fierbe şi ciorbă. Greu, da-i bine totuşi să trăieşti ca-n urzici, griji destule, dar necazurile ar fi mai puţine şi nici tu nu te-ai gîndi toată ziua numai la tine. Dar aşa, trăieşti de parcă singură te spînzuri şi atîrni în faţa ochilor tăi.

- Eşti o ţoapă mîrlancă, o refuză Karp pe Agapka. Eu iubesc femeile de prin alte părţi.

- Dar ţi-aduci aminte că odată te-ai încălzit cu mine ? îi reaminti Agapka, sau pesemne atunci îţi eram de prin alte părţi de vreme ce te-ai vîrît din toate părţile în măruntaiele mele bolnave !

Karp nu negă adevărul, ci corectă doar momentul evenimentului :

- Asta s-a întîmplat înainte de revoluţie !

Iakov Titîci spuse că în Cevengur este acum comunism şi fiecăruia îi e dat să aibă hachiţele lui : înainte vreme omul de rînd n-avea nimic înăuntrul lui, iar acum mănîncă tot ce creşte pe

pămînt — ce să mai doreşti ? E timpul să trăieşti şi să şi cugeţi la cîte ceva : prin stepe au murit mulţi ostaşi roşii din pricina războiului ; ei s-au învoit să moară pentru ca oamenii viitori să fie mai buni decît ei, iar noi sîntem chiar viitorii, dar sîntem răi — vrem acum neveste, ne plictisim, e timpul să începem la Cevengur munca şi meseria. Mîine trebuie scoasă fierăria afară din oraş, că aici nu vine nimeni.

Alţii nu ascultară şi o porniră care încotro, simţind că fiecare doreşte ceva, numai că nu ştia ce. Unii dintre cevenguranii nou veniţi fuseseră, vremelnic, însuraţi, ei îşi aminteau şi le povesteau celorlalţi că familia e o chestie plăcută, pentru că în condiţiile familiei nu mai doreşti nimic şi te frămînţi mai puţin sufleteşte, că doreşti numai linişte pentru tine şi, în viitor, fericirea pentru copii ; în afară de asta, de copii ţi se face milă, şi datorită lor devii mai răbdător şi mai nepăsător faţă de viaţa trecătoare.

Soarele se făcuse imens şi roşu, şi se ascunsese dincolo de marginea pămîntului, lăsîndu-şi pe cer urma care se răcea ; în copilărie, oricare om dintre *alţii* credea că ăsta era tatăl lor care plecase departe de ei şi îşi cocea cartofii pentru cină la un foc mare. Singurul truditor din Cevengur se liniştise pentru toată noaptea; în locul soarelui, astrul comunismului, al căldurii şi tovărăşiei, pe cer începu treptat să strălucească luna — astrul însinguraţilor, astrul hoinarilor hoinărind zadarnic. Lumina lunii se reflecta cu timiditate în stepă şi spaţiile se arătară privirii de parcă ar fi fost de pe lumea cealaltă, unde viaţa este îngînduratã, palidă şi nesimţitoare, iar umbra omului, din pricina liniştii sclipitoare, foşneşte prin iarbă. În adîncimea nopţii, din comunism plecau în necunoscut cîţiva oameni; ei veniseră la Cevengur împreună, dar se despărţeau singuratici : unii plecau să-şi caute neveste pentru ca apoi să se reîntoarcă la Cevengur, alţii, în schimb, se jigăriseră din cauza hranei vegetale cevengurane şi se duceau prin alte locuri să mănînce carne; iar unul singur, dintre toţi cei plecaţi în noaptea aceea — băieţaş după vîrstă — voia să-şi găsească undeva pe lumea asta părinţii, şi pleca şi el.

Iakov Titîci constată că mulţi oameni dispăreau pe tăcute din Cevengur, şi atunci îi înfăţişă problema lui Prokofie.

– Du-te după neveste pentru popor, spuse Iakov Titîci, poporul le doreşte. Tu ne-ai adus aici, acum adu şi femei, poporul s-a odihnit — fără ele, zice, nu se mai poate îndura.

Prokofie voise să spună că nevestele sînt şi ele oameni ai muncii, că lor nu le este interzis să trăiască la Cevengur, că, prin urmare, proletariatul să-şi aducă singur, de mînă, nevestele, de prin alte puncte populate, dar îşi aminti că Cevengurul doreşte femei slabe şi istovite, pentru ca ele să nu sustragă oamenii de la comunismul mutual, aşa că pînă la urmă Prokofie îi răspunse lui Iakov Titîci :

- O să înjghebaţi aici familii, şi o să generaţi mică burghezie.

- Şi de ce ne-am mai teme de ea, de vreme ce e mică ? se miră uşor Iakov Titîci. Mică — înseamnă o chestie şubredă.

Veniră şi Kopionkin cu Dvanov, iar Gopner şi Cepurnîi rămaseră afară.

- Saşa ! spuse Prokofie ; el ar fi vrut să se bucure, dar, aşa deodată, nu reuşi. Ai venit să trăieşti cu noi ? Eu m-am gîndit multă vreme la tine, dar pe urmă am început să te uit. Întîi mi-am amintit de tine, dar pe urmă am stat să mă gîndesc că nu, că sigur ai murit, şi te-am uitat din nou.

- Dar eu nu te-am uitat, îi răspunse Dvanov. Cu cît trăiam mai mult, cu atît mi te aminteam mai mult, şi pe Prohor Abramovici mi-l amintesc, şi pe Piotr Feodorovici Kondaev, şi tot satul. Mai există ei acolo ?

Prokofie îşi iubise neamul, dar acum toată familia îi murise, nu mai avea pe cine iubi, lăsă în jos capul care pentru mulţi trudise dar aproape de nimeni nu era iubit.

- Au murit cu toţii, Saş, acum începe viitorul...

Dvanov îl apucă pe Prokofie de mîna transpirată şi febrilă şi, simţind la el conştiinţa ruşinii pentru trecutul copilăriei, îl sărută pe buzele uscate şi amărîte.

- O să trăim laolaltă , Proş . Nu te frămînta. Uite, e aici

Kopionkin, vin curînd Gopner şi Cepurnîi. Aici la voi e bine — e linişte, e departe de oriunde, pretutindeni creşte iarbă, n-am mai fost niciodată pe-aici.

Kopionkin oftă pentru sine, neştiind ce ar trebui el să gîndească şi să spună. Iakov Titîci n-avea nici o legătură cu ei, încît aminti încă o dată de treaba lor comună :

- Ei, ce spui ? Singuri să ne căutăm neveste sau le aduci tu, cireadă ? Unii au şi plecat.

- Du-te şi adună lumea, spuse Prokofie, vin şi eu să mă gîndesc acolo.

Iakov Titîci plecă şi în momentul acela Kopionkin descoperi ce trebuie el să spună.

- N-ai pentru ce să gîndeşti tu în locul proletariatului, că este el singur în toate minţile lui...

- O să mă duc acolo cu Saşa, spuse Prokofie.

- Dacă-i Saşa cu tine, atunci du-te şi gîndeşte-te, se învoi Kopionkin, am crezut că te duci singur.

Afară era senin, în mijlocul pustietăţii cerului, deasupra pustietăţii stepei, de pe pămînt se înălţa luna cu lurmina ei abandonată, tandră, aproape murmurînd de somn şi linişte. Lumina ei pătrundea în fierăria din Cevengur prin crăpăturile uşilor vechi, era funingine păstrată acolo, amintind vrednicia de altădată. La fierărie veniră oamenii — Iakov Titîci îi adunase pe toţi la un loc şi amărît, ca un păstor al prigoniţilor. Cînd ridica spre cer capul, el simţea cum îi slăbeşte răsuflarea în piept, de parcă înălţimea uşoară, luminată, de deasupra lui ar fi supt aerul din el, pentru a-l face mai uşor, ca să poată zbura într-acolo. Ar fi mai bine să fii înger, gîndi Iakov Tilîci, dacă ei ar exista. Omul se plictiseşte, uneori, numai cu oamenii.

Uşile se deschiseră şi în fierărie intrară oamenii, mulţi rămînînd şi pe-afară.

- Saşa, îi spuse încet Prokofie lui Dvanov, eu nu am casa mea în sat, vreau să rămîn la Cevengur şi de trăit trebuie să trăiesc cu toţii laolaltă , că altfel mă exclud din partid ; susţine-mă acum. Doar nici tu n-ai unde trăi, haide să-i organizăm aici pe toţi

într-o familie supusă, să facem din întregul oraş o singură ogradă.

Dvanov vedea că Prokofie suferă şi îi făgădui să-l ajute.

- Adă neveste ! îi strigară lui Prokofie mulţi *alţii.* Pe noi ne-ai adus şi ne-ai lăsat de izbelişte ! Fă-ne rost aici de femei, că oameni sîntem. Singuri ne simţim rău de tot, aici nu trăieşti, numai gîndeşti ! Vorbeşti de tovărăşie, dar femeia este pentru om un tovarăş vital, de ce să n-o încartiruieşti în oraş ?

Prokofie se uită la Dvanov şi începu să spună că nu e numai treaba lui comunismul, ci a tuturor proletarilor existenţi ; înseamnă că proletarii trebuie să trăiască acum aşa cum îi taie pe ei capul, cum se şi stabilise la ultima şedinţă a comrevului din Cevengur. Comunismul se va realiza de la sine, dacă la Cevengur nu va fi nimeni în afară de proletari— altceva nici nu ar avea ce să mai fie. Cepurnîi, care stătea mai departe, era foarte mulţumit de cuvintele lui Prokofie, ele erau formularea exactă a sentimentelor sale personale.

- La ce ne trebuie cap ! exclamă un *altul.* Noi vrem să trăim după dorinţă !

- Atunci, trăiţi , vă rog , se învoi Cepurnîi pe loc . Prokofie, du-te chiar mîine să aduni femei !

Prokofie mai spuse ceva despre comunism : că el oricum se va instaura pe deplin, la urma urmelor chiar e mai bine să fie organizat din vreme, ca să nu te chinui; dar venind la Cevengur femeile vor introduce pluralitatea ogrăzilor în locul unui singur Cevengur, în cate trăieşte actualmente o singură familie de orfani, unde oamenii hoinăresc schimbîndu-şi locul de înnoptat şi, fiind de nedespărţit, se obişnuiesc unul cu altul.

- Tu spui : comunismul se va instaura, la urma urmelor ! rosti tărăgănat Iakov Titîci. înseamnă că pe scurtătură — unde-i mai aproape sfîrşitul — pe acolo e scurt ! Prin urmare, toată lungimea vieţii va decurge fără comunism, şi atunci de ce să-l dorim noi din tot trunchiul, nostru cu inimă cu tot ? Mai bine să trăieşti în greşeală, dacă ea e lungă, iar adevărul scurt ! Trebuie să ai în vedere omul şi numai omul !

Uitarea de sine a lunii se întindea de la singuraticul Cevengur pînă în înaltul cel mai înalt, şi acolo nu mai era nimic , de aceea tînjea şi lumina lunii în gol. Dvanov se uită într-acolo, şi dori să închidă imediat ochii, pentru a-i deschide mîine, cînd va răsări soarele şi lumea va fi din nou strîmtă şi caldă.

- Gînd proletar ! defini dintr-o dată Cepurnîi cuvintele lui Iakov Titîci ; Cepurnîi se bucura că proletariatul gîndeşte acum el singur, cu mintea lui, şi nu mai trebuie să gîndeşti tu în locul lui şi să te îngrijeşti de el.

- Saşa ! spuse Prokofie dezorientat , şi toţi începură să-l asculte. Bătrînul grăieşte adevărat ! îţi aduci aminte cum cerşeam noi doi ? Tu cereai de mîncare şi nu ţi se dădea, iar eu nu ceream, eu minţeam, le bolmojeam totdeauna şi mîncam ceva bun şi mai fumam.

Gata să se oprească din prudenţă, văzînd *că alţii* căscaseră gurile din sinceră atenţie, Prokofie nu se mai temu de Cepurnii şi continuă :

- Din ce cauză ne este nouă atît de bine, dar incomod ? Din cauză că, aşa cum bine a zis aici un tovarăş, din cauză că din fiecare adevăr trebuie să fie cîte puţin, şi numai la urma urmelor, iar noi l-am construit — comunismul întreg — acum, şi din pricina lui, a acestui adevăr, nu ne e prea plăcut ! Din ce cauză, cînd la noi totul e just, burghezi nu mai sînt, împrejur e solidaritate şi dreptate, proletariatului i-a venit chef şi tînjeşte după însurătoare ?

Aici| Prokofie se sperie şi dezvolta mai departe ideea si tăcu. în locul lui continuă Dvanov:

- Tu vrei să-i îndemni pe tovarăşi să jertfească adevărul — căci oricum el va dăinui puţin şi numai la urmă de tot — şi să se preocupe de o altă fericire, care să dăinuiască îndelung, pînă la adevărul adevărat!

- Păi şi tu ştii lucrul acesta, spuse Prokofie trist şi dintr-o dată îl cuprinse în întregime emoţia. Tu ştii cum mi-am iubit eu familia şi casa mea în satul nostru. Din dragoste pentru ograda noastră ca un burghez te-am gonit să mori, iar acum vreau să mă obişnuiesc să trăiesc aici, vreau să construiesc aici pentru

săraci, ca pentru ai mei, şi să mă liniştesc eu însumi printre ei, dar nu reuşesc cu nici un chip...

Gopner asculta şi nu înţelegea nimic ; el îl întrebă pe Kopionkin, dar nici acesta nu ştia nimic privitor, la ce-i trebuie fiecăruia, în afară de neveste. Vezi tu, cugeta Gopner, cînd oamenii nu lucrează, le apare un prisos de minte, care e mai dăunător decît prostia.

- Eu, Proş, mă duc să-ţi pregătesc calul, făgădui Cepurnîi. Mîine în zori, ia-o, te rog, din loc, căci proletariatului i-a venit chef de dragoste : înseamnă că la Cevengur el vrea să biruie toate stihiile, şi asta-i minunat!

Alţii se răspîndiră în aşteptarea nevestelor — acum nu le mai rămăsese multă vreme — iar Dvanov şi Prokofie ieşiră împreună dincolo de marginea oraşului. Deasupra lor, parcă pe lumea cealaltă, luna luneca imaterială spre apus. Existenţa ei devenea inutilă — datorită ei nu creşteau plante; şi omul dormea, sub discul ei în tăcere. Soarele, care lumina de departe sora nocturnă a pămîntului, avea în sine o substanţă tulbure, fierbinte, vie, dar pînă la lună lumina lui ajungea filtrată de întinderea moartă a spaţiului, încît tot ce era în ea tulbure şi viu se risipea pe drum, doar lumină pură, fără viaţă. Dvanov şi Prokofie se duseră pînă departe, glasurile lor aproape că se pierdeau în depărtare şi în şoaptă. Kopionkin îi văzuse plecînd, dar se sfii să se ducă după ei, amîndoi — i se păruse lui — vorbeau cu tristeţe şi lui îi era ruşine să se apropie de ei.

Sub picioarele celor doi drumul se ascundea în buruienile paşnice care acaparaseră pămîntul Cevengurului firesc şi nu din lăcomie ; deşi împreună, cei doi bărbaţi mergeau fiecare pe drumul lui că şi altădată : fiecare din ei voia să-l simtă pe celălalt, pentru a-şi ajuta propria viaţă confuz rătăcitoare, dar ei se dezobişnuiseră unul de altul — ei nu se simţeau în largul lor şi nu puteau dintr-o dată sta de vorbă, fără să se simtă stingheriţi. Lui Prokofie îi părea rău să predea Cevengurul nevestelor de proletar — numai Klavdiuşei nu se sfia să-i dăruiască orice, dar nu-şi explica de ce. El se îndoia că întregul oraş, toate avuţiile lui ar trebui acum irosite, aduse în paragină, numai pentru ca la

sfîrşit, cîndva, pentru scurtă vreme, să-şi facă loc un adevăr păgubos ; n-ar fi fost mai bine ca întreg comunismul, cu toată fericirea lui, să fie păstrat cu grijă în rezervă, pentru ca din cînd în cînd. pe măsura necesităţilor de clasă, el să fie alocat maselor în porţii bine împărţite, conservîndu-i averea şi fericirea inepuizabile ?

- Ei ar fi mulţumiţi aşa, spunea Prokofie convins, aproape cu bucurie. S-au învăţat cu amarul, îndură uşor, să le dăm deocamdată cîte puţin şi ei or să ne iubească. Dacă ar fi să le dăm totul dintr-o dată, ca Cepurnîi, ar toca întreaga avere şi tot ar mai vrea, dar nu vei mai avea ce să le dai. şi atunci ne-ar mătura şi ne-ar ucide. Ei de fapt nu ştiu ce şi cît posedă revoluţia, întreg inventarul oraşului se află la mine. Dar Cerpumîi vrea ca dintr-o dată să nu ne mai rămînă nimic şi să vină sfîrşitul, numai comunism să fie. Ar trebui dimpotrivă ca noi să nu permitem niciodată să se ajungă pînă la capăt, să le dăm fericirea puţin cîte puţin, apoi s-o acumulăm din nou, şi atunci o să ne ajungă pentru totdeauna. Spune, Saş, nu-i adevărat, nu aşa se cuvine ?

Dvanov însă nu ştia cît sînt toate astea de adevărate, dar el vroia să înţeleagă pe deplin dorinţele lui Prokofie, să se imagineze pe sine în pielea şi în viaţa lui, ca să-şi dea seama el însuşi de ce, potrivit lui, aşa ar trebui sa fie. Dvanov îl atinse pe Prokofie şi-i spuse :

- Mai vorbeşte-mi, şi eu vreau să trăiesc aici.

Prokofie aruncă o privire asupra stepei luminate, dar lipsite de viaţă şi asupra Cevengurului rămas în urma lor, unde luna strălucea în geamurile ferestrelor, iar dincolo de ferestre dormeau singuri *alţii* şi în fiecare dintre ei sălăşluia o viaţă de care acum trebuia să te îngrijeşti, pentru ca ea să nu iasă din strîmtoarea trupului şi să se înstrăineze. Numai că Dvanov nu ştia ce se păstrează în fiecare trup omenesc, pe cînd Prokofie ştia aproape cu precizie, şi de aceea îl suspecta intens pe omul care tăcea.

Dvanov îşi amintea multe sate şi oraşe, mulţi oameni, iar Prokofie, în pas cu aducerile aminte ale lui Alexandr, îi

demonstra că amarul, în satele ruseşti, nu este un chin, ci o obişnuinţă, că fiul despărţit de ograda părintească nu se mai înfăţişează niciodată părintelui său şi nu-i duce dorul, căci fiul şi tatăl nu erau legaţi cîtuşi de puţin prin sentimente, ci numai prin avere ; doar cîte o rară şi ciudată femeie nu-şi sufocase, la vrerea ei, dinadins, măcar unul dintre copii, şi asta nu din pricina sărăciei, ci pentru a mai putea încă trăi liber şi a se mai iubi cu mujicul ei.

- Vezi şi tu singur, Saş, continuă Prokofie convingător, că satisfacerea dorinţelor duce la repetarea lor, şi chiar la unele dorinţe noi. Fiecare cetăţean va vrea să-şi îndeplinească cît mai degrabă sentimentele pentru ca să se resimtă cît mai puţin de pe urma chinurilor. Dar acum pentru aşa ceva nu te poţi asigura suficient — azi dă-i avere, mîine — nevastă, apoi fericire zi şi noapte — istoria nu are cum să se îndrepte. Mai bine ar fi să reduci treptat omul , iar el se va obişnui : lui îi e oricum dat sa sufere.

- Şi ce vrei să faci, Proş ?

- Păi eu vreau să-i organizez pe ăştia, *alţii.* Am şi remarcat : unde e organizare, acolo nu gîndeşte mai mult de un om, iar restul trăieşte despovărat pe urma aceluia. Organizarea e treaba cea mai inteligentă : fiecare se cunoaşte pe sine, dar nimeni nu se posedă pe sine. Tuturor le e bine, numai celui dintîi îi e rău — el e cel care gîndeşte. În condiţiile organizării , multe lucruri de prisos îi vor fi omului luate.

- Dar de ce e nevoie de asta, Proş ? Doară ţie o să-ţi fie greu, tu vei fi cel mai nefericit, ţie îţi va fi îngrozitor să trăieşti singur, separat şi mai presus de toți ceilalţi. Proletarii trăiesc unul pentru altul , dar pentru ce-ai să trăieşti tu ?

Prokofie îl privi cu un ochi practic pe Dvanov : un asemenea om e o făptură zadarnică, el nu-i bolşevic, el e un cerşetor cu traista goală , el e un *altul*; ar fi fost mai bine să discute cu Iakov Titîci : ăla măcar ştia că omul e în stare să le îndure pe toate, că dacă e să-i oferi mereu noi şi necunoscute chinuri nu-l mai doare : omul simte amarul numai din obişnuinţă socială, nu şi-l inventă el însuşi, pe negîndite. Iakov Titîci ar fi înţeles că planul

lui Prokofie e total inofensiv, pe cînd Dvanov simte omul mai mult decît trebuie, fără să fie însă în stare să-l măsoare corect.

Glasurile celor doi oameni amuţiră departe de Cevengur, în stepa imensă sub lună. Kopionkin îl aşteptă îndelung pe Dvanov la marginea oraşului, dar în cele din urmă renunţă, se culcă obosit în buruienile din preajmă şi adormi. Şi se trezi de la huruitul unei căruţe pe cînd se iveau zorile : de atîta linişte, aici toate sunetele se transformau în tunet şi teamă. Era Cepurnîi care pleca să-l caute în stepă pe Prokofie, cu atelajul pregătit, pentru ca acela să plece după femei. Prokofie însă nu era departe, el se întorsese de mult împreună cu Dvanov, în oraş.

- Ce fel de muieri să mîn încoa ? îl întrebă Prokofie pe Cepurnîi, instalîndu-se în căruţă.

- Femei, mă rog, nu deosebite, îl instrui Cepurnîi, dar vezi şi tu, aşa şi-aşa , numai deosebirea de bărbat s-o aibă, să nu fie atrăgătoare, fă rost numai de stihie neprclucrată...

- Am înţeles, spuse Prokofie, şi dădu calului semn de plecare.

- Ai să poţi ? îl întrebă Cepurnîi.

Prokofie îşi întoarse spre el o faţă isteaţă pe care te puteai bizui.

- Mare scofală ! Ce doreşti, aia-ţi aduc, ţi-i adun pe toţi într-o masă unitară, nimeni n-o să rămînă să sufere în singurătate.

Şi Cepurnîi se linişti : acum proletariatul va avea o mîngîiere ; deodată însă el se avîntă în urma lui Prokofie care pornise şi, agăţîndu-se de spatele căruţei, îl rugă :

- Adu-mi şi mie, Proş... Mi s-a făcut cumva şi mie chef de petrecere ! Uitasem că şi eu sînt proletar ! Şi pe Klavdiuşa n-o mai văd !

- A plecat la o mătuşă, la plasă , îi comunică Prokofie. O aduc eu la întoarcere.

- Nu ştiam asta, spuse Cepurnîi şi îşi vîrî în nas o priză de tabac, pentru a înlocui tristeţea despărţirii de Klavdiuşa.

Feodor Feodorovici Gopner îşi făcuse somnul şi observa din clopotniţa bisericii Cevengurul şi împrejurimile sale unde, se

spune, venise vremea viitorului şi se înfătuise comunismul pur — rămînea numai să trăieşti şi să te afli aici la faţa locului.

Cîndva, în tinereţe, Gopner lucrase la repararea magistralei telegrafului anglo-indian şi locurile de pe acolo semănau cu stepa cevengurană. Dar vremurile acelea trecuseră de mult şi în ruptul capului n-ai fi putut ghici pe atunci că lui Gopner îi va fi dat să trăiască în comunism, într-un oraş temerar, prin care poate că şi trecuse atunci, la întoarcerea sa de la telegraful anglo - indian, dar pe care nu şi-l mai amintea : era păcat, ar fi fost mai bine să se oprească încă de pe atunci pentru totdeauna la Cevengur, deşi nu se ştie : se spunea că numai omul de rînd trăieşte aici bine, dar deocamdată Gopner nu simţea lucrul acesta.

Jos treceau Dvanov şi Kopionkin care neştiind unde să se odihnească, se aşezaseră lîngă grilajul cimitirului.

- Saş, strigă Gopner de sus. Aici seamănă cu telegraful anglo-indian — se vede la fel, departe, şi locul e neted !

- Anglo-indian ? întrebă Dvanov şi îşi reprezenta depărtările misterioase pe unde trecea telegraful acela.

- El, Saş, atîrnă de nişte stîlpi de fontă, pe el sînt semne, şi sîrma lui străbate stepe, munţi şi ţări calde !

Pe Dvanov îl apucă durerea de burtă ; acest lucru se repeta de fiecare dată cînd se gîndea la ţinuturi depărtate, de neatins, denumite cu nume atrăgătoare, melodioase — India, Oceania, Tahiti, Insulele Singurătăţii, care stau în mijlocul oceanului albastru, pe temelia lor de corali.

Iakov Titîci se plimba şi el în dimineaţa aceea ; îşi făcea zilnic apariţia la cimitir, numai pe aici locul semăna cu o dumbravă, iar lui Iakov Titîci îi plăcea să asculte foşnetul monoton al copacului chinuit de vînt. Lui Gopner, Iakov Titîci îi plăcuse : un bărbat bătrîn, slab, cu pielea urechilor albăstrită de întinsă ce era, la fel ca la Gopner.

- Ţi-e bine! aici, sau aşa şi-aşa ? îl întrebă Gopner ; el coborîse acum din clopotniţă şi stătea lîngă grilaj, într-o grămadă de oameni.

- Suportabil, spuse Iakov Titîci.

- Nu duci lipsă de nimic ?
- Mă descurc.

Se anunţa o zi proaspătă, însorită, lungă precum toate zilele la Cevengur ; din pricina unei asemenea lungimi, Viaţă devenea mai la îndemînă şi Cepurnîi presupunea că revoluţia cîştigase timp pentru *alţii.*

– Ce să facem noi acum ? îi întrebă Gopner, şi toţi se neliniştiră puţin, numai Iakov Titîci rămase, calm.

— Aici n-ai cu ce te astîmpăra, spuse el, stai şi aştepţi ceva.

Iakov Titîci se duse în poiană şi se culcă la soare să se încălzească ; ultimele nopţi dormise în casa fostului Ziuzin, îndrăgind casa aceea pentru că trăia acolo o libarcă singuratecă pe care Iakov Titîci o mai hrănea cu cîte ceva ; libarca trăia în anonimat, fără nici o speranţă, totuşi răbdător şi temeinic, neexteriorizîndu-şi chinurile, şi tocmai pentru asta Iakov Titîci se raporta la ea cu grijă şi chiar, în secret, i se asemuia ; dar acoperişul şi plafonul acelei case se uzaseră, se distruseseră, prin ele picura şi pe corpul lui Iakov Titîci roua, din pricina ei el era înfrigurat, dar nu-şi schimba adăpostul, fiindu-i milă şi de sine şi de libarcă. Mai înainte Iakov Titîci trăise prin locuri golaşe, în care n-aveai cu ce să te obişnuieşti şi de cine să te ataşezi, în afară de vreun prieten de drum, asemenea lui ; să se ataşeze de un obiect însufleţit era însă pentru Iakov Titîci absolut necesar, pentru ca în atenţia şi condescendenţa faţă de acesta să ajungă mai răbdător faţă de propria sa viaţă şi pentru ca pe baza observaţiilor să descopere cum trebuie trăit mai bine şi mai uşor ; în afară de asta, în compasiunea cu care contempla o viaţă străină se cheltuia chiar viaţa lui Iakov Titîci ; pentru că nu mai avea ce face cu ea, el exista ca rămăşiţă şi excedent al populaţiei pămîntului. La Cevengur *alţii,* de cum se arătau, îşi pierdeau repede interesul tovărăşesc unul faţă de celălalt : ei dobîndiseră bunuri şi un bogat inventar casnic, pe care îl atingeau deseori cu mîinile lor, fără să ştie de unde provenea, dar care costa, evident, prea mult pentru a-l putea dărui cuiva ; *alţii* pipăiau lucrurile cu mîini nesigure, de parcă lucrurile acelea ar fi fost viaţa mortificată şi jertfită a părinţilor lor răposaţi şi a

fraţilor lor rătăciţi undeva, prin alte stepe. Cevenguranii nou veniţi îşi construiseră şi ei cîndva izbe şi săpaseră fintîni, dar nu aici şi acum, ci departe de locurile acestea — pe pămînturile siberiene colonizate, pe unde trecuse cîndva drurnul în cerc al existenţei lor.

La Cevengur, Iakov Titîci rămăsese aproape singur, întocmai ca după naşterea sa şi, obişnuit să fie mereu cu cineva, îşi găsise acum libarca ; locuind de dragul ei în casa aceea dărăpănată, Iakov Titîci se trezea nopţile din cauza umezelii care picura prin acoperiş.

În întreaga masă de *alţii,* Feodor Feodorovici Gopner îl remarcase pe Iakov Titîci; i se păruse omul cel mai amărît, el trăia numai din inerţia venirii lui pe lume, neorînduiala propriei vieţi se cicatrizase, nu o mai resimţea ca pe o incomoditate şi trăia ca să uite cumva de sine : înainte de Cevengur el hoinărea laolaltă cu ceilalţi pe drumuri şi îşi închipuia, între alte gînduri năstruşnice, că tatăl şi mama lui trăiesc şi el se îndreaptă încetişor către ei, şi cînd se vor întîlni îi va fi bine şi lui ; sau îşi alegea alt gînd : că cel care mergea alături de el este chiar omul de care el, Iakov Titîci, are nevoie, este exact ce deocamdată îi lipseşte, de aceea poate înainta liniştit cu forţe sigure ; acum, Iakov Titîci trăia prin mijlocirea libarcei. Gopner însă, ajuns la Cevengu, nu ştiu de ce să se apuce ; primele două zile umblase şi privise — oraşul era, datorită subotnicelor, adunat într-o singură grămadă, dar viaţa lui se fărîmiţa necontenit şi fiecare fărîmă căuta să se agaţe de ceva pentru ca să reziste.

Deocamdată Gopner nu ştia nici el ce să născocească la Cevengur, pentru ca viaţa de aici şi progresul să-şi înceapă acţiunea, aşa că îl somă pe Dvanov:

- Saş ! ar fi timpul să punem lucrurile la punct.
- Ce să punem la punct ? întrebă Dvanov.
- Cum ce ? De ce-am venit noi la faţa locului ? Pentru comunismul cu amănuntul.

Dvanov nu se grăbea.

- Aici, Feodor Feodorovici, nu-i vorba de un mecanism, aici

trăiesc oameni, pe ei n-ai cum să-i pui la punct pînă nu se aranjează ei singuri. Credeam înainte că revoluţia e o locomotivă, acum văd că nu e.

Gopner dorea însă să-şi reprezinte totul cu precizie — el se scărpină după ureche, odihnit fiind, albăstreala pielii se retrăsese în sine — şi îşi închipui că, întrucît revoluţia nu e o locomotivă, cu atît mai mult viaţa fiecărui om ar trebui să aibă propria ei maşină cu aburi.

- Dar oare de ce o fi aşa ? aproape că se miră Gopner.
- Probabil ca să fii tare, spuse în cele din urmă Dvanov. Altfel n-o iei din loc.

Dintr-un pom o frunză albastră căzu uşor lîngă Dvanov ; era îngălbenită pe margini, îşi trăise viaţa, murise şi se întorcea la pacea pămîntului, vara tîrzie era pe terminate, venea toamna — timpul picurilor deşi de rouă şi al drumurilor de stepă rămase pustii. Dvanov şi Gopner se uitară la cer — li se păru mai înalt, fiindcă era lipsit acum de puterea tulbure a soarelui care de obicei îl cobora înceţoşat. Lui Dvanov i se făcu dor de vremea trecută. Vremea se tot abate din drum şi dispare, pe cînd omul rămine pe loc împreună cu speranţa lui de viitor ; şi Dvanov înţelese de ce Cepurnîi şi bolşevicii cevengurani, îşi doresc atît de mult comunismul : el este sfîrşilul istoriei , sfîrşitul timpului, iar timpul se desfăşoară în natură, pe cînd tristeţea rămîne pentru totdeauna nemişcată în om.

Pe lîngă Dvanov trecu surescitat, în fugă, un *altul* desculţ, după care venea Kirei cu un cîine nu prea mare în braţe, pentru că acesta n-ar fi reuşit să se ţină după el ; puţin mai în urmă alergau fără să ştie încotro încă vreo cinci *alţii* — erau oameni în vîrstă, se străduiau să alerge copilăreşte şi vîntul venit din faţă le curăţa pletele lungi de scaieţii cuibăriţi acolo în timpul somnului. În urma tuturor galopa pe rezistenta Forţă Proletară, bufnind înăbuşit, Kopionkin, care ii făcu lui Dvanov un semn cu mîna spre stepă. La orizont, ca pe creasta unui munte, mergea un om înalt, plutea în văzduh, numai tălpile abia atingeau linia pămîntului: către el alergau oamenii din Cevengur. Dar omul mergea şi tot mergea, şi cînd începu să dispară din raza vederii

lor cevenguranii — care străbătuseră jumătate de stepă — se întoarseră, cum şi plecaseră, singuri.

Cepurnîi veni şi el în fugă, foarte emoţionat şi alarmat.

- Ce-i acolo, ia spune, mă rog ! îi întrebă el pe hoinarii întristaţi.

Trecea un om, povestiră *alţii.* Am crezut că vine la noi, dar a dispărut. Cepurnîi, în schimb, stătea şi nu înţelegea interesul pentru un singur om, aflat departe, cînd ai în apropiere o sumedenie de oameni şi de tovarăşi. Şi îi explică lui Kopionkin, care se apropiase între timp, această nedumerire.

- Şi tu crezi că eu ştiu ? îi spuse Kopionkin din înălţimea şeii. Eu le strigam, tot timpul din urmă : cetăţeni, tovarăşi, proştilor, încotro alergaţi, opriţi-vă ! Dar ei alergau : pesemne că le-a venit, ca şi mie, chef de o internaţională — ce să facă ei cu un singur oraş pe toată faţa pămîntului ?!

Kopionkin îl aşteptă pe Cepurnîi să se gîndească şi adăugă :

- Şi eu o să plec curînd de aicea . Omul s-a tot dus în drumul lui prin stepă, iar tu zaci pe loc — de-ar fi măcar comunismul ăla al tău aici, dar nu-i nici pe dracu ! Înteabă-l pe Saşa, că şi el tînjeşte.

Aici Cepurnîi simţi limpede că proletariatul Cevengurului doreşte internaţionala, adică oameni de departe, de prin alte ţinuturi şi de alte neamuri, sa se unească cu ei, pentru ca întreaga viaţă multicoloră de pe pămînt să crească într-un singur tufiş. În vremurile vechi, prin Cevengur treceau ţigani, tot felul de urîţi, arapi , ei ar fi putut fi atraşi în Cevengur, dacă s-ar fi ivit acum pe undeva, însă nu mai fuseseră văzuţi de mult şi deloc. Înseamnă că după procurarea femeilor, Prokofie va trebui să plece în ţările sclavagiste din sud şi să-i strămute de-acolo pe asupriţi. Iar acelor proletari, care nu vor putea de slăbiciune sau bătrîneţe să ajungă pînă la Cevengur pe jos, să li se trimită ajutoare şi chiar să li se expedieze, dacă asta ar fi în folosul internaţionalei, întregul oraş cu toptanul, ei înşişi putînd să trăiască în bordeie şi prin rîpele calde.

Înapoiaţi la Cevengur, *alţii* se căţărară pe acoperişul caselor să privească de-acolo în stepă şi să vadă de nu vine la ei vreun

om, dacă nu se întoarce Proşa cu nevestele, dacă nu se întîmplă ceva în depărtări. Dar peste buruieni plutea aerul tăcut şi gol, iar pe drumul spre Cevengur, năpădit de ierburi, erau purtaţi de vînt numai ciulinii fără adăpost, această singuratică iarbă călătoare. Casa lui Iakov Titîci era aşezată chiar de-a curmezişul drumului principal şi vîntul de sud-est o troienise cu ciulini. Din timp în timp Iakov Titîci îşi curăţa casa de năvala ierbii aduse de vînt, pentru ca lumina să intre nestingherită prin ferestre şi el să poată socoti trecerea zilelor. În afara acestei necesităţi, Iakov Titîci nu ieşea deloc afară în timpul zilei, iar ierburile hrănitoare le culegea în stepă, noaptea. El începuse din nou să sufere de vînturi şi şuvoaie, aşa că locuia numai cu libarca. Libarca îni schimb se tîra in fiecare dimineaţă spre geam şi privea cîmpia luminată şi caldă ; mustăcioarele ei tremurau de emoţie şi singurătate — ea vedea pămîntul fierbinte, deasupra lui munţi de hrană şi primprejurul acelor munţi se îndopa o mulţime nediferenţiată de făpturi mărunte.

Odată veni la Iakov Titîci Cepurnîi — Prokofie tot nu mai sosea, Cepurnîi ducea dorul prietenului pierdut şi nu ştia de ce să se apuce, din cauza îndelungatului timp de aşteptare. Libarca şedea, ca de obicei, lîngă fereastră, era ziuă, o zi caldă şi măreaţă peste spaţiile imense, dar aerul devenise acum mai uşor decît vara, el începea să semene cu un duh mort. Libarca tînjea şi privea.

- Titîci, spuse Cepurnîi. scoate-o la soare ! Poate că şi ea duce dorul comunismului, şi crede că pînă la el mai e mult.
- Şi eu cum rămîn fără ea ? întrebă Iakov Titîci.
- Tu du-te printre oameni. Vezi, şi eu am venit la tine.
- Printre oameni nu pot, spuse Iakov Titîci. Eu sînt un om bolnav şi boala mea se răspîndeşte primprejur.

Cepurnîi nu putuse niciodată condamna un om al clasei sale. pentru că el însuşi era asemenea lui şi nu putea simţi mai mult decît celălalt.

- Ce boală, ia spune, mă rog ? însuşi comunismul a ieşit din

boala capitalului, şi din tine o să iasă ceva, cumva, tot dintr-o asemenea chinuială. Mai bine gîndeşte-te la Prokofie — s-a pierdut, băiatul.

- Apare el, spuse Iakov Titîci şi se culcă pe burtă, slăbit de rezistenţa la durere dinăuntrul lui. Şase zile au trecut, iar muierii îi place să tragă de timp, să se ascundă.

Cepurnîi plecă de la Iakov Titîci mai departe — el voia să caute pentru cel cu boala vreo mîncare mai uşoară.

Pe piatra din fierărie, pe care cîndva se montau şinele roţilor, şedea Gopner, iar lîngă el stătea culcat cu faţa în jos Dvanov — el îşi făcea somnul de după amiază. Gopner ţinea în mînă un cartof, îl pipăia şi îl strivea, de parcă i-ar fi studiat alcătuirea ; de fapt, Gopner tînjea, şi pe. vreme de tristeţe lua totdeauna primul obiect ce-i cădea în mînă încereînd să-şi consume atenţia şi să uite de ce-i trebuie şi nu găseşte. Cepurnîi îi povesti lui Gopner despre Iakov Titîci, că e bolnav şi se chinuie de unul singur eu libarca lui.

- Şi tu de ce l-ai părăsit. ? întrebă Gopner. Ar trebui să i se fiarbă vreo zeamă. Peste puţin mă duc chiar cu să-l găsesc, al naibii să fie !

Cepurnîi voise şi el iniţial să-i facă o fiertură, dar constatase că nu demult din Cevengur dispăruseră chibriturile, şi nu ştia ce să facă. Gopner însă ştia : trebuia pusă în funcţiune, fără apă, pompa de lemn care se afla deasupra unei fîntîni micuţe , într-una din grădinile strămutate ; în vremurile trecute, pompa împingea apa pentru udarea terenului de sub meri, fiind pusă în funcţiune de o moară de vînt ; Gopner remarcase această construcţie energetică, iar acum încerca să folosească altfel pompa de apă, să obţină focul cu ajutorul frecării pistonului pe uscat. Gopner îi porunci lui Cepurnîi să înfăşoare în paie cilindrul de lemn şi să dea drumul morii de vînt, în timp ce el însuşi va aştepta pînă cînd cilindrul va începe să ardă mocnit, aprinzînd astfel şi paiele.

Cepurnîi se bucură şi plecă, iar Gopner se gîndi să-l trezească pe Dvanov.

- Saş, scoală-te mai repede, avem de ce fi îngrijoraţi.

Bătrînul cel slab se sfîrşeşte, oraşul are nevoie de foc... Saşa ! Şi aşa-i plictiseală, iar tu mai şi dormi !

Dvanov se mişcă greoi şi spuse — parcă de undeva de departe — din visul lui :

- Imediat mă trezesc, tată — şi să dormi e plictisitor... Eu afară aş vrea să trăiesc, aici mă simt înghesuit...

Gopner îl întoarse pe Dvanov pe spate, pentru ca el să respire din aer şi nu din pămînt, şi controla cum îi bate inima în timpul visului. Inima bătea adînc, grăbit şi precis — te înspăimînta gîndul că nu va rezista preciziei şi vitezei proprii , că va înceta să menţină viaţa trecătoare a lui Dvanov — o viaţă aproape amuţită în timpul somnului. Gopner căzu pe gînduri lîngă omul adormit : ce forţă protectoare, măsurată, răsună în inima lui ? Era de parcă părintele răposat al lui Dvanov încărcase pentru totdeauna sau pentru multă vreme inima acestuia cu propria lui speranţă, dar această speranţă nu se împlinea şi se zbătea înlăuntrul omului : împlinită, omul moare ; neîmplinită — omul rămîne, dar se chinuie în timp ce inima bate la locul ei fără de ieşire, acolo, în adîncul timpului. Lasă mai bine să trăiască, privi Gopner respiraţia lui Dvanov, că de chinuit n-o să-l lăsăm noi. Dvanov stătea întins în iarba Cevengurului şi, indiferent încotro ar fi năzuit ţelurile vieţii lui, ele trebuiau să rămînă printre ogrăzi şi case, pentru că mai departe nu mai exista nimic altceva decît iarba, strecurată în spaţiul lipsit de oameni, şi cerul care cu indiferenţa lui consemnează însingurarea oamenilor pe pămînt. Poate că de aceea se şi zbate inima, pentru că se teme să rămînă singură în această lume vraişte, pretutindeni aceeaşi ; prin bătăile ei, inima e legată de adîncurile neamului omenesc, care a încărcat-o cu viaţă şi sens, iar sensul ei nu poate rămîne îndepărtat şi de neînţeles — el trebuie să rămînă chiar acolo, în piept, tocmai pentru ca inima să poată bate, altfel ca îşi pierde simţirea şi moare.

Gopner privi Cevengurul cu ochi avizi : chiar dacă e rău, chiar dacă stau îngrămădite şi de nestrăbătut casele, şi oamenii trăiesc tăcut, tot mai multă poftă de viaţă ai aici decît în cine ştie ce alt loc depărtat şi pustiu.

Dvanov îşi întinse trupul încălzit de somn şi de odihnă şi deschise ochii. Gopner se uita la Dvanov cu o serioasă îngrijorare — el zîmbea rareori şi în momentele sale de compasiune devenea şi mai morocănos : compasiunea îl poate pierde pe cel compătimit, şi gîndul acesta se exterioriza în mohoreală.

În acest timp Cepurnîi pusese în funcţiune moara şi pompa ; mişcîndu-se în cilindrul de lemn uscat, pistonul umplu Cevengurul de un scrîşnet ascuţit, în schimb producea pentru Iakov Tilîci focul. Cu voluptatea economică pe care ți-o dă munca, Gopner asculta ţiuitul maşinăriei sleite de puteri şi i se umplu gura de salivă la presimţirea binelui făcut lui Iakov Titîci, a clipei cînd va începe să fiarbă pentru stomacul acestuia o mîncare gustoasă şi fierbinte.

Luni întregi se scurseseră la Cevengur într-o deplină tăcere, iar acum scrîşnea pentru prima oară o maşinărie utilă.

Toţi cevenguranii se adunară în jurul maşinăriei şi priveau rîvna ei în folosul unui om suferind, se minunau de grija ei sîrguincioasă pentru bătrînul slăbit.

- Eh, voi, luptători nenorociţi, spusese Kopionkin, sosit cel dintîi să cerceteze zgomotul alarmant. Că doar nimeni altul decît proletarul a inventat-o şi a montat-o, şi anume tot pentru un alt proletar ! N-a avut ce altceva să-i dăruiască tovarăşului său, şi atunci a făcut suflăvîntul ăsta şi autoîndesătoarea asta.

- A ! exclamară toţi *alţii.* Acum vedem şi noi.

Nedezlipindu-se de pompă, Cepurnîi îi încerca fierbinţeala, cilindrul se încălzea din ce în ce mai tare, dar lent. Atunci Cepurnîi porunci cevenguranilor să se întindă în jurul maşinăriei pentru ca de nicăieri să nu sufle peste ea aerul rece. Şi ei stătură aşa culcaţi pînă seara, pînă cînd vîntul încetă, dar cilindrul se răci, fără să fi izbvîcnit din el vreo flacără.

- Mai mult decît suportă mîna nu s-a încălzit nici o clipă, spuse Cepurnîi. Poate că mîine de dimineaţa va fi furtună, şi atunci producem pe loc focul.

Seara Kopionkin îl căută pe Dvanov; de mult voia să-l întrebe dacă la Cevengur este comunism sau invers, dacă să rămînă aici sau să plece — şi acum îl întrebă.

- Comunism, răspunse Dvanov.

- Şi atunci de ce oare nu-l văd eu deloc ? Sau n-a luat încă avînt ? Ar fi trebuit să simt tristeţe şi fericire : că doar inima mea se-nmoaie repede. Chiar şi de muzică mă tem — că se mai întîmplă să cînte băieţii la armonică, iar eu stau şi tînjesc în lacrimi.

- Păi tu însuţi eşti comunist, spuse Dvanov. După burghezie comunismul de la comunişti provine şi sălăşuieşte printre ei. Atunci de ce să-i mai cauţi, tovarăşe Kopionkin dacă-l ţii ascuns în tine ? Nimic nu stă la Cevengur în calea comunismului, de aceea se şi naşte el de la sine.

Kopionkin se duse la cal şi-i dădu drumul în stepă, să pască peste noapte : asta n-o mai făcuse niciodată, el ţinea tot timpul calul lîngă sine.

Se termină ziua şi era de parcă ţi-ar fi ieşit din cameră un oaspete ; picioarelor lui Dvanov li se făcu frig. El sta singur în mijlocul maidanului şi aştepta să vadă pe cineva. Dar nu observă pe nimeni ; *alţii* se culcau devreme, nemaiavînd răbdare să-şi aştepte nevestele, ei voiau să-şi consume mai repede timpul în somn. Dvanov se îndreptă dincolo de centura oraşului; acolo unde stelele străluceau mai depărtat şi mai liniştit, pentru că erau aşezate nu deasupra oraşului, ci deasupra stepei pe care toamna începuse s-o răvăşească. În ultima casă discutau nişte oameni. Dintr-o parte casa era înfundată cu iarbă, de parcă vîntul incepuse să muncească la Cevengur în rînd cu soarele, gata să adune aici iarba pentru a ocroti astfel casele şi a le păstra căldura.

Dvanov intră în casă. Pe podea, cu burta în jos, stătea întins Iakov Titîci şi îşi trăia răbdător boala. Pe un taburet şedea Gopner şi îşi cerea iertare că, vîntul fiind astăzi slab, nu fusese posibil să se facă focul ; mîine însă trebuie să ne aşteptăm la o vijelie — soarele dispăruse după nişte nori negri îndepărtaţi, şi

acolo străluceau acum fulgerele ultimei furtuni de vară. Cepurnîi stătea în picioare şi se frămînta tăcut.

- Iakov Titîci nu suferea atît pe cît i se urîse de viaţa la care acum mai ţinea, deşi în mintea lui ştia că viaţa îi este dragă şi tînjeşte încetişor după ea. De oamenii care veniseră la el se ruşina pentru că nu putea simţi faţă de ei nici un pic de bunăvoinţă : lui îi era acum totuna, chiar dacă ei n-ar mai fi fost pe lume, libarca plecase şi ea de la geam şi stătea pe undeva în pacea obiectelor ; ea preferase, ca fiind mai avantajoasă, uitarea în îngrămădeala de lucruri, în schimbul prea spaţioasei înspăimîntătoare lumi încălzite la soarele de dincolo de geam.

- Tu , Iakov Titîci, de pomană ai îndrăgit libarca , spuse Cepurnîi. Din cauza asta te-ai şi îmbolnăvit. Dacă ai fi trăit în hotarul oamenilor, ar fi acţionat asupra ta condiţiile sociale ale comunismului, provenind de la ei, dar aşa, singur, evident că ai căzut bolnav: toate canaliile de microbi s-au abătut numai asupra ta, altfel s-ar fi împărţit la toţi şi ţie ţi-ar fi revenit mai puţini...

- De ce n-ar fi trebuit, tovarăşe Cepurnîi , să iubească libarca ? întrebă Dvanov nesigur. Poate că se poate. Poate că cine nu vrea să aibă o libarcă, nici tovarăş nu-şi doreşte vreodată.

Cepurnîi se adînci imediat în gînduri — în asemenea momente simţurile lui parcă se opreau în loc şi el înţelegea încă şi mai puţin.

- Atunci, mă rog, lasă-l să aibă înclinaţia asta pentru libarcă, spuse el bizuindu-se pe Dvanov. Libarca îşi duce şi ea viaţa la Cevengur, încheie Cepurnîi.

Lui Iakov Titîci i se întinsese atît de tare cine ştie ce pieliţă din burtă, încît, de groază că pieliţa o să crape gemu dinainte, dar pieliţa reveni la loc. Iakov Titîci oftă, fiindu-i milă de propriul său trup şi de oamenii aflaţi în jur ; el îşi dădea acum seama că îi este urît şi îl doare cumplit, că trupul său zace singuratic pe podele ; cu toate acestea, în faţa suferinţei sale nici unul dintre oamenii din preajmă nu era în stare să o scoată la capăt cu propriul lui trup. Cepurnîi se simţea mai ruşinat dccît ceilalţi, el se obişnuise să înţeleagă că la Cevengur averea îşi pierduse preţul,

că proletariatul e temeinic unit, dar trupurile oamenilor trăiesc separat şi, atacate de suferinţe, sînt fără apărare ; în acest punct oamenii nu sînt cîtuşi de puţin uniţi, tocmai de aceea Kopionkin şi Gopner nu putuseră să remarce comunismul: el nu devenise încă substanţa de legătură şi între trupurile proletarilor. Cepurnîi oftă şi el; măcar de l-ar ajuta Dvanov, dar, uite, a venit la Cevengur şi tace ; întrucît nu mai avea acum în cine să mai spere, măcar de-ar fi ajuns mai repede proletariatul la putere deplină.

Afară se întunecase cu totul, noaptea se adîncea. Iakov Titîci se aştepta ca acuşi-acuşi să plece toţi la culcare, iar el să rămînă să sufere singur.

Dar Dvanov nu-l putea părăsi pe bătrînul ăsta slab şi neputincios, ar fi vrut să se culce alături de el şi să stea aşa culcat toată noaptea, toată boala, cum mai stătuse el odinioară culcat cu taică-său în copilărie, dar nu se culcă ; se simţea stînjenit şi înţelegea cît s-ar fi ruşinat dacă cineva s-ar fi întins lîngă el pentru a-i împărţi boala şi singurătatea de noapte. Cu cît se gîndea Dvanov mai mult la ce-ar trebui să facă, cu atît mai uşor uita de dorinţa de a rămîne peste noapte în preajma lui Iakov Titîci, ca şil cum mintea i-ar fi devorat lui Dvanov simţă-mintele.

- Tu, Iakov Titîci, trăieşti în mod neorganizat, inventă Cepurnîi cauza bolii.

- Ce tot vorbeşti aiurea ? se supără Iakov Titîci. Organizează-mi trupul, dacă-i aşa. Tu ai mutat aici numai clasele cu mobilele lor, dar corpul omului, aşa cum a fost, aşa a şi rămas să se chinuiască. Du-te de te odihneşte, curînd începe roua să picure.

- Îi arăt eu ei picurat, a naibii să fie ! spuse Gopner încruntat şi ieşi din curte. El se căţără pe acoperiş să cerceteze găurile prin care pătrundea roua şi îl înfrigura pe bolnavul Iakov Titîci.

Dvanov se urcă şi el pe acoperiş şi se ţinu de horn ; acum luna strălucea rece, acoperişurile jilave erau luminate de o rouă stranie, iar în stepă, pentru cine rămăsese acum singur acolo,

era trist şi înspăimîntător. Gopner găsi într-o cameră un ciocan, aduse din fierărie foarfecele şi două foi de tablă veche şi se apucă să repare acoperişul. Jos ,Dvanov tăia tabla, îndrepta cuiele, iar pe acoperiş Gopner ciocănea de răsuna tot Cevengurul : era pentru prima oară că în comunism răsunau la Cevengur lovituri de ciocan şi, suplimentar muncii soarelui, începuse să lucreze şi un om. Cepurnîi, plecat în stepă să asculte dacă nu cumva vine Prokofie, se întoarse grăbit la sunetul ciocanului ; nici alţi cevengurani nu rezistară şi veniră să se uite uimiţi cum lucrează un om, aşa, deodată, şi pentru ce.

- Vă rog. nu vă fie teamă ! le spuse tuturor Cepurnîi. El nu ciocăneşte pentru folosul lui sau ca să se îmbogăţească, el n-are ce altceva să-i dăruiască lui Iakov Titîci, aşa că s-a apucat să-i cîrpească acoperişul, asta se poate, e voie !

- Se poate, răspunseră mulţi şi rămaseră pe loc pînă la miezul nopţii, cînd Gopner coborî de pe acoperiş şi spuse : Acum nu mai pătrunde umezeala. Şi toţi *alţii* răsuflară uşuraţi că de-aici înainte n-o să mai picure nimic peste Iakov Titîci şi el o să poată să bolească în linişte ; cevenguranii simţiră un fel de acreală faţă de Iakov Titîci, cum adică să cîrpeşti un întreg acoperiş pentru ca un singur om să rămînă teafăr.

Restul nopţii cevenguranii dormiră, şi somnul lor era liniştit şi plin de mîngîiere — la marginea Cevengur ului se afla o casă troienită de scaieţi şi în ea stătea culcat un om, care le devenise din nou drag, de care în vis le era dor, aşa cum îi e dragă o jucărie copilului care doarme şi aşteaptă dimineaţa să se trezească şi să fie din nou împreună cu jucăria care înseamnă pentru el fericirea vieţii.

Numai doi nu dormeau în noaptea aceea în Cevengur — Kirei şi Cepurnîi ; amîndoi se gîndeau cu pot la ziua de mîine, cînd se vor trezi cu toţii şi Gopner va reuşi să obţină focul cu ajutorul pompei, fumătorii or să fumrze brusturi tocaţi şi totul va fi din nou bine. Lipsiţi de familie şi de muncă, Cepurnîi, Kirei şi toţi cevenguranii care dormeau erau obligaţi să însufleţească oamenii apropiaţi şi obiectele, pentru a-şi spori şi uşura cumva propria viaţă care se aduna şi dospea închisă în trup. Azi ei îl

însufleţiră pe Iakov Titîci, toţi se simţiseră uşuraţi, toţi adormiseră în pace ca obosiţi de compasiunea prea reţinută faţă de Iakov Titîci. Către sfirşitul nopţii căzu liniştit în uitare şi Kirei, iar Cepurnîi şoptind : Iakov Titîci doarme, iar eu nu — îşi culcă şi el pe pămînt capul slăbit.

Ziua următoare începu o ploaie măruntă, soarele nu se arătă deasupra Cevengurului ; oamenii se deşteptară dar nu ieşiră din case. Începuse toamna tulbure, pămîntul moţăia îndelung sub o ploaie mocănească. Gopner meşteri o lădiţă ca să ferească pompa de ploaia măruntă şi să obţină totuşi focul. Patru dintre *alţii* stăteau în jurul lui Gopner şi îşi imaginau că iau şi ei palie la munca lui.

Kopionkin, în schimb, descususe din căciulă portretul Rozei Luxemburg şi se aşezase să deseneze după el un tablou ; voia să dăruiască tabloul Rozei Luxemburg lui Dvanov, poate o va îndrăgi şi el. Kopionkin găsise un carton şi desena cu un cărbune din vatră, stînd la o masă de bucătărie ; el îşi mişca limba scoasă şi resimţea o desfătare calmă cum nu mai cunoscuse niciodată în viaţa sa trecută. Fiecare privire aruncată asupra portretului Rozei, Kopionkin o însoţea cu emoţia şi şoapta pentru sine — dragul meu tovarăş-femeie şi ofta în liniştea comunismului cevenguran. Pe geam se scurgeau picături de ploaie, uneori începea să sufle vîntul şi usca dintr-o dată sticla, gardul împletit din apropiere devenea o privelişte melancolică. Kopionkin oftă în continuare, scuipă în palme pentru mai multă îndemînare şi se apucă să deseneze gura Rozei ; la ochii ei Kopionkin ajunse total înduioşat, şi totuşi amarul lui nu era unul chinuitor, ci doar slăbiciunea unei inimi de-abia nădăjduind şi consumîndu-şi puterea în minuţioasa artă a desenului. În clipele astea el n-ar fi fost în stare să încalece Forţa Proletară şi să se avînte prin noroaiele stepei spre Germania, la mormîntul Rozei Luxemburg, pentru a mai apuca să vadă moviliţa de pămînt înainte ca ea să fi fost spălată de ploile toamnei; acum, Kopionkin putea doar să-şi şteargă din cînd în cînd, cu mîneca mantalei, ochii obosiţi de vînturile de pe cîmpuri şi din războaie. El îşi cheltuia necazul în sîrguinţa

muncii, el dorea să-l atragă pe nesimţite pe Dvanov spre frumuseţea Rozei Luxemburg şi să-l facă fericit, dacă tot îi era ruşine să-l îmbrăţişeze şi să-l iubească aşa, dintr-odată.

Doi dintre *alţii,* împreună cu Paşinţev, tăiau sălciile roşii de pe dunele de nisip de la marginea Cevengurului. În ciuda ploii ei stivuiseră o grămadă destul de mare de nuiele tremurătoare. Cepurnîi observase încă de departe această ocupaţie străină, cu atît mai mult cu cît oamenii se udau şi răceau pentru nişte vreascuri, şi se duse să se informeze.

- Ce faccti aici ? întrebă el. De ce stricaţi coroana arborilor şi voi înşivă răciţi ?

Dar cei trei truditori, acaparaţi de ei înşişi, retezau înverşunat cu topoarele viaţa subţire a nuielelor.

Cepurnîi se aşează pe nisipul jilav.

- Ia te uită, ia te uită, se adresă el lui Paşinţev pe sub braţul ridicat. Retează şi tace, dar de ce, ia spune, mă rog ?

- Pentru încălzit, spuse Paşinţev. Iarna trebuie luată din timp.

- Aha, tu ai nevoie să aştepţi iarna ! spuse cu şiretenia minţii Cepurnîi. Dar asta n-o ţii la socoteală, că iarna mai e şi zăpadă ?

- Cînd ninge, atunci este, fu de acord Paşinţev.

- Dar cînd nu cade, ia spune, mă rog ? îi reproşă Cepurnîi cu şi mai multă şiretenie, apoi trecu direct la indicaţii: Zăpada va acoperi Cevengurul, şi sub zăpadă se trăieşte la căldură. Atunci ce-ţi mai trebuie vreascuri şi încălzit ? Convinge-mă, te rog, că eu nu simt nimic.

- Nu pentru noi tăiem, îl convinse Paşinţev, noi tăiem pentru cine-o fi, pentru cine-o avea nevoie. Că mie de cînd mă ştiu nu mi-a trebuit căldură, eu îmi îngrop casa în zăpadă şi-am să stau acolo.

- Pentru cine-o fi ? ! spuse Cepurnîi, îndoindu-se dar satisfăcut. Atunci taie mai mult. Am crezut că pentru voi tăiaţi, dar dacă-i pentru cine-o fi, atunci e bine — asta nu e muncă, ci ajutor pe degeaba. Atunci taie ! Numai că, de ce eşti desculţ ? Ia măcar ghetele mele, că răceşti !

- Eu să răcesc ? ! se ofensă Paşinţev. Cind o să mă

îmbolnăvesc eu, tu ai să fii mort de mult.

Cepurnîi se plimba şi controla din obişnuinţă : el uita deseori că la Cevengur nu mai există comitet revoluţionar şi că el nu mai e preşedinte. Acum însă Cepurnîi îşi aminti că nu el e Puterea Sovietică şi se depărtă ruşinat de tăietorii de nuiele, temîndu-se ca nu cumva Paşinţev şi cei doi *alţii* să gîndească despre el: uite-l, a venit ăl mai deştept şi ăl mai bun, vrea să devină şeful bogat al sărăcimii comunismului Şi Cepurnîi se aşează după un gard de nuiele pus de-a curmezişul, pentru ca oamenii să-l uite cît mai repede şi să nu se mai apuce să se gîndească la nimic. Dintr-o magazie din apropiere răsunau mărunte lovituri grăbite de ciocan pe o piatră ; Cepurnîi smulse un ţăruş din gard şi se duse pînă la magazia aceea, ţinînd ţăruşul în mînă şi dorind să le ajute în munca lor de truditori. În magazie, şedeau pe o piatră de moară şi Kirei şi Jeev, şănţuiau cu ciocanul suprafaţa pietrei. Reieşi că Jeev şi Kirei voiau să pună în funcţiune moara de vint şi să macine, din diferite soiuri de grăunţe care se copseseră, o făină mătăsoasă ; iar din făina asta ei gîndeau să coacă nişte colăcei moi pentru Iakov Titîci care bolea. După fiecare şanţ, amîndoi oamenii căpeau pe gînduri : să cioplească ei piatra în continuare, sau nu, şi, neajungînd pînă la sfîrşitul ideii, ciopleau mai departe. Erau cuprinşi amîndoi de aceeaşi îndoială : pentru piatra de moară ei aveau nevoie de o daltă, dar în întreg Cevengurul numai Iakov Titîci era în stare să facă aşa ceva, în tinereţe el lucrase ca fierar. Dar atunci cînd va fi în stare să facă dalta va fi însănătoşit şi nu-i vor mai trebui colăcei — însemna că nu acum trebuie cioplită piatra, ci atunci cînd se va ridica Iakov Titîci ; dar dacă el se însănătoşeşte, nu mai este nevoie de colăcei, aşa cum nu mai trebuie nici moară şi nici daltă. Din timp în timp Kirei şi Jeev se opreau ca să-şi facă rost de îndoială, pe urmă lucrau din nou pentru orice eventualitate, trăind satisfacţia izvorîtă din grija purtată lui Iakov Titîci.

Cepurnîi se uită ce se uită la ei şi. se îndoi şi el.

- De pomană ciopliţi, îşi exprimă el cu băgare de seamă părerea ; voi simţiţi acum piatra şi nu tovărăşia. O să vină Prokofie şi o să vă citească cu glas tare cum naşte munca

ticăloasele astea de contradicţii, în rînd cu capitalismul. Afară plouă, în stepă e umezeală şi băiatul nu-i şi nu-i, tot timpul umblu şi mă gîndesc la el.

- Nu-i aşa că-i de pomană ? se încrezu Kirei în Cepurnîi. El o să se însănătoşească oricum, comunismul e mai tare decît colăceii. Mai bine mă duc să scot pulberea din cartuşe, s-o dau tovarăşului Gopner, ca să facă mai repede focul.

- Îl face el şi fără pulbere, i-o reteză Cepurnîi lui Kirei. Forţele naturii ajung pentru toate ; corpuri cereşti întregi ard, şi n-or să se aprindă nişte paie ? Cum s-a ascuns o leacă soarele după nori, v-aţi şi apucat să munciţi în locul lui ! Trebuie trăit cum se cuvine, acum nu mai e capitalul !

Dar Kirei şi Jeev nu ştiau exact pentru ce muncesc şi doar simţeau că se plictisesc, aşa că se ridicară de pe piatră abandonîndu-şi grija pentru Iakov Titîci.

Dvanov cu Piusea nu ştiuseră nici ei, la început, pentru ce se duseseră la rîul Cevengurka. Deasupra stepei şi peste valea rîului ploua liniştit, melancolic, ca şi cum singuraticele cîmpuri jilave ar fi vrut să se apropie de oamenii din Cevengur. Cu o fericire tăcută Dvanov se gîndea la Kopionkin, Cepurnîi, Iakov Titîci şi la toţi ceilalţi care îşi trăiau acum viaţa la Cevengur. Dvanov se gîndea la oamenii aceştia ca la nişte părţi ale unui socialism unitar, în mijlocul ploii, al stepei şi în lumina cenuşie a unei lumi străine.

- Pius, tu te gîndeşti la ceva ? întrebă Dvanov.

- Mă gîndesc, răspunse pe loc Piusea şi se cam fistici, el uita deseori să gîndească şi nici acum nu se gîndea la nimic.

- Şi eu mă gîndesc, îi comunică Dvanov, satisfăcut. Prin gînd el avea în vedere nu ideea, ci permanenta desfătare de pe urma reprezentării obiectelor îndrăgite de el ; asemenea obiecte erau acum pentru el oamenii din Cevengur, el îşi închipuia trupurile lor goale şi nenorocite, ca esenţă a socialismului, pe care el, împreună cu Kopionkin, îl căutase prin stepă, iar acum îl găsise. Dvanov îşi simţi sufletul pe deplin sătul, de altfel încă din dimineaţa premergătoare n-avea chef de mîncare , nici măcar să-şi amintească de ea : el se temea acum să nu-şi piardă calma

îndestulare sufletească şi dorea să găsească o altă idee, secundară : trăind-o şi cheltuind-o pe aceasta din urmă, el lăsa ca rezervă neatinsă ideea principală, la care doar cînd şi cînd să se reîntoarcă, spre fericirea sa.

- Pius, i se adresă Dvanov, nu-i aşa că Cevengurul este pentru noi bogăţia noastră spirituală ? Ea trebuie păzită cu orice preţ şi nu trebuie atinsă clipă de clipă !

- Asta se poate ! confirmă Piusea cu claritate. Să încerce numai cineva să se atingă, că imediat îi scot inima afară !

- Şi la Cevengur trăiesc oameni, ei trebuie să trăiască şi să se hrănească, gîndea Dvanov mai departe, tot mai liniştit.

- Sigur că trebuie, era de acord Piusea. Cu atît mai mult, cu cît e comunism şi oamenii sînt slabi ! Oare în trupul lui Iakov Titîci va rezista comunismul, dacă el e atît de firav ? El însuşi de-abia începe în propriul său trup !

Ajunseră într-o vîlcea ascunsă, părăginită ; la gura ei, vîlceaua asta se transforma în lunca inundabilă a rîului Cevengurka şi pe urmă se pierdea în vale. Pe fundul larg al vîlcelei mustea un pîrîiaş îzvorît din apa vie de pe adîncul rîpei; pîrîul acesta nu seca nici chiar în anii cei mai secetoşi, iar pe malurile lui creştea neîntrerupt iarbă proaspătă. Mai mult decît orice, Dvanov dorea acum să asigure hrană pentru toţi cevenguranii, pentru ca ei să trăiască multă vreme sănătoşi pe pămîntul acesta, oferind, prin prezenţa lor în lume, liniştea neştirbitei fericiri din sufletul şi gîndul lui Dvanov; fiecare trup din Cevengur trebuia să trăiască temeinic, pentru că numai într-un asemenea trup trăieşte, printr-un sentiment materializat, comunismul. Prins de griji,Dvanov se opri din loc.

- Pius, spuse el, hai să punem un stăvilar de-a curmezişul pîrîului. De ce să curgă aici de pomană apa, pe lîngă oameni ?

- Haide, se învoi Piusea. Dar cine o să bea apa ?

- Pămîntul, vara, explică Dvanov; el hotărî să construiască în adîncitura vîlcelei o irigaţie artificială, pentru ca vara viitoare, pe măsura secetei şi a nevoilor, ea să acopere cu umezeală valea şi să le ajute spicelor şi verdeţurilor hrănitoare să crească.

- Aici ar fi bune grădini de zarzavat, arătă Piusea. Pămîntul

e gras — primăvara e adus aici din stepă cernoziom, dar vara, din pricina arşiţei, sînt numai crăpături şi păianjeni uscaţi.

După o oră ,Dvanov şi Piusea aduseseră lopeţi şi se apucaseră să sape canalul pentru scurgerea apei din pîrîu şi construirea stăvilarului pe loc uscat. Ploaia nu înceta deloc şi era greu să smulgi cu lopata pămînt din suprafaţa înfundată şi moale.

- În schimb, oamenii or să fie tot timpul sătui, spunea Dvanov şi mînuia lopata cu sîrguinţă.
- Şi încă cum ! răspundea Piusea . Mare lucru, lichidul !

Acum Dvanov încetase să se mai teamă de pierderea sau ciuntirea principalului său gînd — privitor la securitatea oamenilor din Cevengur : el găsise în sfîrşit o a doua idee, complementară — irigarea vîlcelci — care să-l preocupe şi prin care să-şi păstreze întreagă prima sa idee. Deocamdată Dvanov se temea să se folosească de toţi oamenii din Cevengurul comunist, el voia să trăiască neobservat şi să conserve comunismul neştirbit, personificat de primii lui oameni veniţi aici.

Pe la amiază , Gopner obţinu focul cu ajutorul pompei de apă ; în Cevengur răsună vuiet de bucurie, iar Dvanov şi Piusea alergară şi ei într-acolo. Cepurnîi reuşise să aprindă focul şi fierbea într-un căzănel supă pentru larkov Titîci, jubilînd de mîndria că la Cevengur proletarii reuşiseră, pe loc gol, să facă focul.

Dvanov îi povesti lui Gopner despre intenţia sa de a construi pentru irigaţii un stăvilar pe pîrîu, ca să se poată face grădini de zarzavat şi cultiva cereale. La aceasta Gopner spuse că fără stîlpi de susţinere n-o pot scoate la capăt, că trebuie căutat în Cevengur lemn uscat pentru stîlpi. Dvanov şi Gopner căutară lemn uscat pînă seara, cînd ajunseră la vechiul cimitir burghez care se pomenise deodată în afara Cevengurului, datorită restrîngerii oraşului şi a mutării caselor în timpul subotnicelor ; la cimitir, familiile bogate ridicaseră pentru neamurile lor răposate cruci înalte din lemn de stejar şi crucile stăteau de zeci de ani pe morminte, lemn nemuritor în amintirea celor ce muriseră. Aceste cruci Gopner le găsi potrivite pentru stîlpi, dacă s-ar fi scos de pe

ele traversele şi căpşoarele lui Iisus Hristos. Seara tîrziu Gopner, Dvanov, Piusea şi încă vreo cinci *alţii* se apucaseră să smulgă crucile; mai tirziu, după ce l-a hrănit pe Iakov Titîci, a venit şi Cepurnîi şi s-a apucat şi el de smuls, în ajutorul celor ce trudeau pentru viitorul belşug al Cevengurului.

Cu paşi neauziţi printre sunetele muncii, intrară în cimitir, venind din stepă, două ţigănci ; nimeni nu le observă pînă în momentul în care ajunseră lîngă Cepurnîi şi se opriră în faţa lui. Cepurnîi tocmai săpa la rădăcina unei cruci cînd simţi dintr-o dată că ceva miroase a suflet proaspăt şi cald, de mult dus de vînt din Cevengur ; el se opri din săpat şi se piti tăcut, pentru a lăsa necunoscutul să-şi mai dezvăluie identitatea, dar era numai linişte şi miros.

- Ce-i cu voi aici ? sări Cepurnîi, fără să se uite la ţigănci.
- Ne-a întîlnit tînărul acela şi ne-a trimis încoa, spuse una dintre ele. Am venit să ne angajăm ca neveste.
- Proşa ! zîmbi, amintindu-şi Cepurnîi. Şi el pe unde e ?
- Păi acolo-şa, răspunseră ţigăncile. Ne-a căutat de boli, şi ne-a mînat încoa. Iar noi am mers ce-am mers, şi uite c-am ajuns, iar voi umblaţi la morminte, că logodnice frumoase n-aveţi...

Cepurnîi cercetă fistîcit femeile din faţa lui. Una era tînără şi, pe cît părea, tăcută ; ochii ei mici şi negri exprimau răbdarea unei vieţi chinuite, în schimb restul feţei ii era acoperit de o piele umedă, obosită ; această ţigancă avea pe trup o manta ostăşească, pe cap o şapcă de cavalerist, iar părul ei proaspăt şi negru arăta că mai e încă tînără şi ar putea fi şi arătoasă, chiar dacă viaţa ei trecuse pînă acum greu şi zadarnic. Cealaltă ţigancă era bătrînă şi ştirbă, părea totuşi mai veselă decît cea tînără, obişnuinţa multor ani de necazuri făcînd să-i pară viaţa tot mai uşoară şi mai fericită, acea amărăciune neîntreruptă şi repetată femeia bătrînă n-o mai resimţea : reluată la nesfîrşit, ea se transformase în uşurare.

Datorită înfăţişării gingaşe a femeilor pe jumătate uitate, Cepurnîi se înduioşă. El se uită la Dvanov, pentru ca acesta să înceapă să discute cu nevestele nou sosite, dar

Dvanov avea lacrimi de emoţie în ochi şi stătea în faţa lor aproape înspăimintat.

- Dar comunismul o să-l îndurați ? le întrebă pe ţigănci Cepurnîi, topindu-se şi încordîndu-se totodată din cauza emoţiei provocate de femei. Ia vedeţi, muierilor, sînteţi la Cevengur !

- Tu, frumosule, nu ne speria ! spuse la repezeală şi obişnuită cu oamenii ţiganca mai vîrstnică. Am mai văzut noi şi altele, iar cele femeieşti nu le-am cheltuit, aici le-am adus. Ce ne tot întrebi ? Tinărul tău ne-a spus — orice muiere vie o să fie aici logodnică, iar tu — că n-o să îndurăm ! După cîte-am păţit noi, aici o să fie mai uşor, dragă mire !

Cepurnîi ascultă şi formulă scuzele :

- Sigur, o să îndurați ! Asta am spus-o aşa, de probă. Cine a îndurat pe burta lui capitalismul, pentru ăla comunismul e o nimica toată.

Gopner săpa neobosit crucile, de parcă nici n-ar fi sosit la Cevengur două femei, şi Dvanov se aplecă şi el să lucreze, pentru ca Gopner să nu creadă că-l interesează muierile.

- Duceţi-vă în rîndurile populaţiei, le spuse Cepurnîi ţigăncilor. Ocrotiţi-i acolo pe oameni cu îngrijirile voastre, că doar vedeţi că pentru ei ne chinuim şi noi.

Şi ţigăncile se duseră la Cevengur, la soţii lor. *Alţii* stăteau prin case, prin pridvoare şi magazii, şi fiecare făcea cu mîinile lui ce putea : unul geluia scînduri, altul, cu sufletul împăcat, cîrpea saci în care să adune grăunţele spicelor din stepă, un al treilea mergea din curte în curte şi întreba : unde-s găuri ? — ei căutau prin găurile din ziduri şi cuptoare ploşniţe şi le şi omorau pe loc. Fiecare dintre *alţii* se îngrijea nu de propriul său folos, omul respectiv văzuse cum reparase Gopner acoperişul deasupra lui Iakov Titîci şi, dorind o mîngîiere pentru propria sa viaţă, începea şi el să considere că binele său e cutare cevenguran şi pentru el se apuca de culesul grăunţelor, de curăţatul scîndurilor din care avea poate să meşterească cine ştie ce lucru de făcut în dar. În schimb cei care striveau ploşniţe nu-şi găsiseră binefacerea unică într-un om anume de la care să le provină pacea sufletească, dorinţa de a munci şi de a-l păzi de nenorociri

şi de nevoi pe omul ales — aşadar, aceştia îşi împrospătau puterile din trupul lor obosit prin consumarea pur şi simplu a propriei energii ; totuşi, şi aceştia se consumau întrucîtva pentru faptul că oamenii nu vor mai fi mîncaţi de ploşniţe : chiar şi pompa de apă se grăbise să muncească, pentru ca să împingă focul pentru Iakov Titîci, deşi nici vîntul, nici maşinăria nu sînt oameni.

Un *altul,* pe numele lui Karciuk, termină de făcut o lădiţă lungă şi se culcă pe deplin satisfăcut , deşi nu ştia la ce-o să-i folosească lădiţa lui Kirei, cel pe care Karciuk începuse să-l simtă ca pe propria şi cea mai apropiată necesitate sufletească a sa.

Iar Kirei, după ce meşterise piatra de moară, se dusese să mai strivească cîteva ploşniţe, după care merse şi el la odihnă, hotărînd că de-acum încolo omului îi va fi mult mai bine : parazitul înceta să-i mai vlăguiască trupul slăbănog ; în afară de aceasta Kirei remarcase că *alţii* se uitau deseori la soare — ei îl admirau pentru faptul că astrul îi hrănea, dar astăzi toţi cevenguranii înconjuraseră pompa de apă pe care o învîrtea vîntul, şi admiraseră vîntul şi maşinăria de lemn ; şi atunci în Kirei se născu întrebarea invidioasă — de ce în condiţiile comunismului oamenii iubesc soarele şi natura, iar pe el nu-l bagă în seamă — şi seara se duse încă o dată să omoare ploşniţe prin case, pentru a trudi poate mai bine decît natura şi maşinăria de lemn.

De-abia începuse Karciuk să moţăie, fără să apuce să se mai gîndească la lădiţa lui, cînd în casă intrară cele două ţigănci. Karciuk deschise ochii şi se sperie fără să scoată vreo vorbă.

- Bună ziua, mire ! spuse ţiganca bătrînă. Dă-ne ceva de mîncare şi pe urmă aşterne-ne de dormit: pîine şi dragoste juma-juma.

- Ce face ? întrebă pe jumătate surdul Karciuk. Mie nu-mi trebuie, mie şi aşa mi-e bine, eu la tovarăşi mă gîndesc.

- La ce-ţi trebuie tovarăş ? îl contrazise ţiganca vîrstnică, în

timp ce tîrnăra tăcea ruşinată. Tu ai să-ţi împărţi trupul cu mine, n-o să-ţi pară rău de lucruri, iar pe tovarăş ai să-l uiţi — zău dacă te mint !

Ţiganca îşi scoase basmaua şi dădu să se aşeze pe lădiţa pregătită pentru Kirei.

– Nu te-atinge de lădiţă ! ţipă Karciuk. Nu pentru tine-i făcută !

Ţiganca îşi luă basmaua de pe lădiţă şi se supără fe meieşte.

- Eh, mă, nătîngule ! Ce ţi-o fi trebuind prune verzi cînd nici să-ţi încreţeşti mutra nu eşti în stare !

Şi cele două femei ieşiră şi se culcară în şopron, lipsite de căldurile nupţiale.

*
* *

Simon Serbinov mergea cu tramvaiul prin Moscova. Era un om obosit, nefericit, cu o inimă iute şi docilă, o minte cinică. Serbinov nu-şi luase bilet, se putea spune că nu mai avea chef să trăiască ; era în toate felurile zdrobit, făcut bucăţi în aşa fel, încît nu se putea simţi un fericit fiu al epocii, care trezeşte în jurul lui numai simpatie ; singura energie care îl anima era tristeţea fiinţei lui. Iubea femeile şi viitorul şi nu-i plăcea să fie în posturi de răspundere, cu mutra vîrîtă în troaca puterii. Serbinov tocmai se înapoiase dintr-o inspecţie făcută pe depărtatele plaiuri ale ţării sovietice, unde se construia socialismul. Patru luni el străbătuse liniştea adîncă a provinciei. Serbinov se oprise pe la comexurile[1] judeţene, ajutîndu-i pe bolşevicii locali să urnească viaţa mujicului din rădăcinile ei gospodăreşti, citise prin izbele-de-lectură, cu glas tare din Gleb Uspenski. Mujicii trăiau şi tăceau, iar Serbinov mergea mai departe, în profunzimea sovietelor, să informeze partidul despre adevărurile exacte ale vieţii muncitoreşti. Asemenea unor revoluţionari sleiţi de puteri, Serbinov nu iubea muncitorul sau omul de la ţară, el prefera să aibă de-a face cu ei în masă, nu individual. De aceea, cu bucuria

[1] *Comitete executive — prescurtare uzuală*

omului cultivat, Serbinov mergea acum pe îndrăgita vatră moscovită, privea prin magazine obiecte plăcute, asculta mersul silenţios al automobilelor scumpe şi respira gazul de eşapament ca pe un parfum aţîţător. Serbinov se mişca prin oraş ca într-o sală de bal în care îl aştepta o doamnă pierdută undeva, departe, în mulţimea fetelor înfierbîntate, de unde ea nu-l putea vedea pe cavalerul necunoscut, iar cavalerul, la rîndul lui, nu reuşea să ajungă la ea, fiindcă inima lui obiectivă întîlnea în cale alîtea alte doamne pline de merite şi aşa de inaccesibile şi sătule de tandreţe, încît era de neînţeles cum de se mai nasc copii pe lumea asta ; dar cu cît întîlnea Serbinov mai multe femei şi cu cît vedea mai multe obiecte pentru fabricarea cărora meşterul trebuia să se desprindă de tot ceea ce în el era josnic şi necurat, cu atît mai tare se întrista. Nu-l bucura tinereţea feminină, deşi era şi el tînăr — el era dintotdeauna încredinţat că fericirea ele care are nevoie nu se poate atinge. Ieri, Serbinov fusese la un concert simfonic ; muzica evoca omul minunat, vorbea despre atîtea ocazii pierdute şi, dezobişnuit de concerte, Serbinov petrecuse pauzele la toaletă pentru a-şi consuma acolo emoţia şi a-şi şterge pe furiş ochii. Acum, în tramvai, Serbinov se gîndea la ale lui, nu vedea nimic. Începînd să se gîndească, el observa în apropierea lui o femeie privindu-l drept în faţă. Serbinov nu se ruşina şi îi întoarse privirea ; femeia îl fixă cu nişte ochi simpli duioşi, pe care nu i-ar fi putut suporta nimeni fără să se fîstîcească.

Femeia era îmbrăcată cu un pardesiu frumos şi cu o rochie curată de lînă ; îmbrăcămintea îi acoperea necunoscuta viaţă plăcută a trupului — un trup de femeie muncită, căci femeia nu avea forme pline, abundente — avea chiar graţie şi era de tot lipsită de obişnuita putere senzuală de atracţie. Mai mult decît orice, pe Serbinov îl mişcă faptul că femeia era, din cine ştie ce cauză, fericită şi-l privea pe el şi împrejurul ei cu ochi binevoitori şi plini de simpatie. Din această cauză Serbinov se şi îmbufnă: lui îi erau străini fericiţii, el nu-i iubea şi chiar se temea de ei. Sau eu sînt cel care mă descompun, se descoperea pe sine însuşi, cu sinceritate, Serbinov, sau fericiţii sînt nefolositori nefericiţilor.

Straniu-fericita femeie coborî la Teatralnaia. Ea semăna cu o plantă singuratecă şi rezistentă, într-un pământ străin, părea plină de încredere şi, de aceea, fără conştiinţa singurătăţii.

Serbinov se plictisi imediat în tramvai, fără ea ; îngălată, frecată de haine străine, casieriţa înscria numărul biletelor în foaia de control, oameni din provincie se duceau cu desagi la gara Kazanski, clefăindu-şi hrana pentru un drum lung, iar electromotorul de sub duşumea gemea indiferent, înfundat, neprietenos, strîmtorat între agregate. Serbinov sări din tramvai şi se sperie că femeia aceea a dispărut pentru totdeauna în oraşul dens populat, unde puteai trăi ani de-a rîndul singuratic, fără să întîlneşti vreun cunoscut. Dar cei fericiţi zăbovesc în viaţă : femeia aceea stătea în faţa Teatrului Mic şi ţinea căuş palma în care vînzătorul de ziare îi număra restul.

Serbinov se apropie de ea şi, de frica tristeţii, se hotărî să fie curajos.

- Şi eu care credeam că v-am pierdut, spuse el. Pornisem să vă caut.

- Puţin m-aţi căutat, răspunse femeia şi mai numără încă o dată kopeicile. Acest lucru îi plăcu lui Serbinov ; el nu controla niciodată restul, nu preţuia munca plătită, nici pe a lui, nici pe a altuia ; dar aici, la această femeie, descoperise o acurateţe necunoscută lui.

- Vreţi să vă plimbaţi un pic cu mine ? întrebă femeia.

- Asta vă şi rog, vorbi fără nici un temei Serbinov.

Încrezător - fericită, femeia nu se supără şi zîmbi.

- Uneori întîlneşti cîte un om şi, pe neaşteptate, e unul bun, spuse femeia. Pe urmă îl pierzi din mers, şi atunci ţi se face dor şi îl uiţi. Eu v-am părut bună, aşa-i ?

- Aşa e, fu Serbinov întru totul de acord. V-aş fi dus îndelung dorul, dacă v-aş fi pierdut acum.

- Iar acum n-o să vă mai fie multă vreme dor — de vreme ce nu m-am pierdut !

În felul de a merge şi în tot comportamentul acestei femei se simţea mîndria rară a unui calm afirmat fără nici o nervozitate şi dorinţă servilă de a se face plăcută de un altul. Ea umbla, rîdea

din bună dispoziţie, vorbea şi tăcea firesc fără să se controleze, incapabilă să se adapteze simpatiei celui de alături. Serbinov încerca să-i placă, lucrul acesta nu-i reuşea, femeia nu-şi schimba atitudinea faţă de el ; atunci pe Serbinov îl părăsi speranţa, şi cu supusă tristeţe el se gîndi la timpul care acum se grăbeşte şi-l apropie de definitiva despărţire de această femeie fericită, înzestrată cu o viaţă cumva regeneratoare ; s-o iubeşti nu se poate, dar şi să te desparţi de ea e mult prea trist. Serbinov îşi amintea de cîte ori trecuse prin veşnicele despărţiri — nici el nu le mai numărase. Cîtor tovarăşi şi cîtor oameni iubiţi nu le spusese el odată, fluşturatec, la revedere şi pe urmă nu-i mai întîlnise niciodată pe lumea asta, nemaiavînd cum să-i vadă. Serbinov nu ştia ce are de făcut pentru a-şi arăta stima faţă de această femeie, cînd i-ar fi fost mai uşor să-şi ia rămas bun de la ea.

- Între prieteni nu ajungi să te consolezi pînă la indiferenţă, chiar şi temporar, spuse Serbinov . Prietenia doar nu-i căsătorie.

- Pentru tovarăşi poţi să lucrezi, răspunse însoţitoarea lui Serbinov. Cînd osteneşti, ţi-e mai uşor, poţi chiar sa trăieşti de unul singur : iar tovarăşilor le rămîne folosul de pe urma muncii tale. Că doar nu eu o să mă dăruiesc lor, eu vreau să rămîn întreagă...

Serbinov intui în efemera sa prietenă o structură puternică — una independentă, de parcă femeia aceasta ar fi fost invulnerabilă în faţa oamenilor, sau ar fi apărut ca rezultat final al unei necunoscute clase sociale dispărute, ale cărei forţe nu mai acţionau acum în lume. Serbinov şi-o imagina ca pe o rămăşiţă a generaţiei aristocratice ; dacă toţi aristocraţii ar fi fost aşa ca ea, istoria n-ar mai fi produs nimic după ei, dimpotrivă, chiar ei ar fi transformat istoria în destinul ce le-ar fi convenit. Toată Rusia e populată de oameni care mor şi se salvează — acest lucru îl observase încă de mult Serbinov. Mulţi ruşi s-au ocupat sîrguincios, cu plăcere, să-şi distrugă capacitatea şi talentele vieţii : unii au băut votcă, alţii au stat cu mintea pe jumătate moartă în mijlocul unei duzini de copii, alţii şi-au luat cîmpii şi

zadarnic şi-au pus fantezia în mişcare. Iată însă că această femeie, în loc să se distruigă, se construise pe sine. Şi poate tocmai de aceea îl şi impresiona pe Serbinov, care nu reuşise acest lucru şi îţşi da sufletul gîndindu-se la omul minunat pe care îl făgăduia muzica. Sau poate era numai tristeţea lui Serbinov, sentimentul propriei necesităţi inaccesibile ; iar însoţitoaiea va deveni poate iubita lui şi el nu se va sătura de ea după o săptămînă ? Dar atunci, de unde se ivise acest chip înduioşător din faţa lui, apărat de propria-i mîndrie, şi acest ermetism al unui suflet desăvîrşit, capabil să înţeleagă şi să ajute fără greş pe altul, dar neavînd nevoie de nici un ajutor pentru sine ?

Continuarea plimbării nu avea sens, ca putea doar să demonstreze slăbiciunea lui Serbinov faţă de femeie, aşa că îi spuse : la revedere, dorind ca ea să păstreze o amintire demnă despre el. Ea spuse de asemenea la revedere şi adăugă :

- Dacă vă va fi foarte urît, veniţi să ne mai vedem.
- Dar dumneavoastră vi se întîmplă să vă fie urît ? spuse Serbinov, regretînd că-şi luase rămas bun de la ea.
- Sigur că mi se întîmplă. Dar eu ajung să înţeleg de ce mi-e urît şi nu mă chinui.

Ea îi spuse lui Serbinov unde locuieşte, şi el se depărtă. încercă să se întoarcă înapoi. Mergea prin lumea deasă a străzii şi se liniştea, de parcă oamenii străini l-ar fi apăsat cu îmbulzeala lor. Apoi Serbinov se duse la cinematograf şi din nou la concert. Ştia de ce e trist şi se chinuia. Mintea nu-l ajuta cîtuşi de puţin, era —evident — fărîmiţată. Noaptea, Serbinov stătu întins în liniştea rece a camerei lui de hotel, urmărind în tăcere mersul minţii sale. Serbinov se miră că în ciuda descompunerii, mintea lui distingea încă adevărul. Aşa că Serbinov nu o tulbură cu dorul de femeia întîlnită. Prin faţa ochilor se perinda, în şuvoiul compact al călătoriei sale, Rusia Sovietică, patria lui neînstărită, nemiloasă cu sine, întrucîtva asemănătoare femeii-aristocrate de astăzi. Inteligenţa tristă, ironică a lui Serbinov îi amintea cu lentoare oameni sărmani, neadaptaţi, care cu prostie adaptau socialismul pe locurile pustiite de prin şesuri şi ripe.

Şi totuşi ceva se întîmplă pe cîmpiile monotone ale Rusiei căzute în uitare : oameni cărora nu le place să are pămîntul pentru pîinea de secară a propriei lor gospodării, sădesc cu prea răbdătoare suferinţă grădina istoricei pentru vecie şi pentru propria lor concordie în viitor. Dar grădinarii ca şi pictorii şi cîntăreţii nu au o minte folositoare-durabilă, inima lor slabă începe pe neaşteptate să se frămînte : abia înfloritele plante ei le-au smuls din cauza îndoielilor şi au semănat pămîntul cu grînele mărunte ale birocratismului; grădina cere îngrijire şi o îndelungă aşteptare a rodului, dar spicul se coace repede şi pentru creşterea lui nu e nevoie de nici o muncă, nici de consum sufletesc pentru răbdare. Şi după lichidarea grădinii revoluţiei, poienile ei au fost destinate în întregime grînelor sălbatice, pentru ca toţi să se hrănească fără să-i chinuie munca . Într-adevăr, Serbinov văzuse cît de puţin munceau oamenii, întrucît grînele îi hrăneau pe gratis. Şi aşa se va mai întîmpla multă vreme, pînă cînd aceste grîne vor devora tot pămîntul şi oamenii vor rămîne pe argilă şi piatră, sau pînă cînd grădinarii odihniţi nu vor sădi din nou grădina umbroasă pe pămîntul secătuit, uscat de vînt.

Serbinov adormi în obişnuita sa mîhnire, cu inima strînsă, redusă la tăcere. Dimineaţa el se duse la comitetul de partid şi primi delegaţia pentru o deplasare într-o gubernie depărtată ; trebuia să cerceteze acolo motivul reducerii cu 20 de procente a suprafeţelor însămînţate; urma să plece a doua zi. Restul zilei Serbinov şi-l petrecu pe bulevard în aşteptarea serii, şi aşteptarea i se păru o trudă obositoare, cu toate că inima lui bătea liniştit, dar fără vreo speranţă că va avea vreodată parte de o femeie a lui.

Diseară va merge la tînăra sa cunoştinţă de ieri. Într-adevăr, el se duse la ea pe jos, pentru a-şi cheltui cu drumul surplusul de timp şi a se odihni după efortul aşteptării.

Adresa ei era, probabil, inexactă. Serbinov nimeri într-un soi de conac construit jumătate din clădiri vechi, jumătate din clădiri noi, şi începu să-şi caute cunoştinţa. El urcă şi cobori multe scări, ajunse pînă la etajele patru şi se uită de-acolo la periferia

Moskva-reka, unde apa mirosea a săpun, iar malurile înţesate cu sărăntoci zdrenţăroşi semănau cu treptele care duc la o vespasiană.

Serbinov suna la locuinţe necunoscute, îi deschideau oameni vîrstnici care se considerau locatari şi care mai mult decît oricine aveau nevoie de odihnă, miraţi de dorinţa lui Serbinov de a se vedea cu o persoană care nu locuia acolo şi nici măcar nu era înregistrată. Atunci Serbinov ieşi in stradă şi începu o planificată inspectare detaliată a tuturor caselor de locuit, neavînd puterea să rămînă singur în scara aceea ; mîine avea să-l fie mai uşor — se va duce pînă la terenul arabil dispărut, pe care, teoretic, trebuiau acum să crească buruieni. Pe cunoştinţa sa o întîlni întîmplător, ea cobora scările, altfel Serbinov ar fi trebuit, să mai colinde pe la vreo 20 de chiriaşi. Femeia îl conduse pe Serbinov în camera ei, după care ieși din nou, pentru un timp. Camera era goală, de parcă omul n-ar fi trăit acolo, ci ar fi cugetat doar din cînd în cînd. În loc de pat erau trei lăzi de marfă de cooperativă, locul mesei îl ţinea pervazul ferestrei, iar îmbrăcămintea atîrna pe cuie bătute în perete, acoperită cu o perdeluţă sărăcăcioasă. Pe fereastră se vedea aceeaşi Moskva-reka urîţită, pe malurile ei continuau să şadă gînditoare aceleaşi trupuri goale, de care Serbinov îşi aducea aminte să le fi văzut cîndva, în trecutul, lui, pe scările anoste ale acestei case.

Uşa închisă îl despărţea de camera vecină, unde, printr-o lectură monotonă cu glas tare un oarecare student la facultatea muncitorească îşi înfunda memoria cu ştiinţa politicii. Probabil, anterior, locuise acolo vreun seminarist care să fi tocit dogmele conciliilor ecumenice, pentru ca mai tîrziu să ajungă, potrivit legilor dialectice ale sufletului, la hulirea lui Dumnezeu.

Femeia aduse pentru musafirul ei prăjituri, bomboane, o felie de tortă şi jumătate de vin dulce bisericesc. Să fi fost ea oare chiar atît de naivă ?

Serbinov începu să guste cîte puţin din această dulce trataţie, atingînd cu buzele acele locuri pe care mîinile femeii, la rîndul lor, le atinseseră. Treptat, Serbinov mînca totul, simţindu-se satisfăcut, pe cînd femeia vorbea şi rîdea, bucurîndu-se parcă de

faptul că jertfise, în locul ei, hrana. Ea greşea — Serbinov doar o admira şi îşi simţea tristeţea de om plicticos, pe lumea asta ; el nu mai putea acum să trăiască în linişte, să rămînă solitar şi să se mulţumească, de sine stătător, cu viaţa. Femeia aceasta trecea în el tristeţea şi ruşine : dacă ar fi ieşit de la ea în aerul aţîţător al Moscovei, s-ar fi simţit uşurat. Pentru prima oară în viaţă Serbinov nu dispunea de o apreciere proprie a omului din faţa lui, şi el nu-i putea zîmbi acestuia pentru a se elibera şi a pleca în calitate de om singuratic, aşa cum fusese.

Deasupra caselor, deasupra rîului Moskva şi a întregii vechituri mărginaşe a oraşului lumina acum luna. Sub lună, ca sub un soare stins, fojgăiau fete şi femei — dragoste şi oameni fără adăpost. Totul era mai dinainte bine rînduit : dragostea decurge ca un fapt, ca o substanţă bine definită şi distinctă, pentru a-i fi posibil să se săvîrşească şi desăvîrşească. Serbinov refuza dragostea nu numai în idee, dar chiar şi în sentiment, el considera dragostea ca fiind o formă sferică, la care nici măcar să te gîndeşti nu poţi, întrucît forma omului iubit, trupul, e creat pentru uitarea gîndurilor şi simţămintelor, pentru necuvîntătoarea trudă a dragostei şi oboselii de moarte ; oboseala şi este de altfel unica mîngîiere in dragoste. Serbinov trăi acea scurtă şi nefolositoare fericire a vieţii — o clipă care se tot micşorează . Şi Simon nu încercă să se desfete cu nimic ; el considera istoria universală o inutilă instituţie birocratică, unde omului i se ia, cu precizie, substanţa şi sensul şi ponderea existenţei. Serbinov îşi cunoştea înfrîngerea totală din viaţă şi îşi coborî privirea asupra picioarelor stăpînei. Femeia umbla fără ciorapi şi picioarele ei goale rozalii palpitau de viaţă, iar fusta uşoară îi acoperea restul viguros al trupului, prea bine copt. Cine să te stingă pe tine, arzoaico ? se gîndea Serbinov. Cu siguranţă nu eu, nu sînt eu de tine, eu am un suflet ca un judeţ înspăimîntat şi pustiu. Se mai uită o dată la picioarele ei şi nu putu înţelege nimic în mod clar ; exista un anumit drum de la aceste proaspete picioare de femeie pînă la necesitatea de a fi încrezător şi dăruit cauzei tale obişnuite, revoluţionare, dar drumul acesta era mult prea ocolit, şi Serbinov căscă obosit înainte de a-l străbate cu mintea.

- Cum trăiţi ? întrebă Simon. Cum vă cheamă ?
- Mă cheamă Sonia, iar pe de-a-ntregul — Sofia Alexandrovna. Trăiesc foarte bine — fie că muncesc, fie că aştept pe cineva...
- În întîlniri există bucurii scurte, spuse mai mult pentru sine Serbinov. Cînd îţi închei pe stradă ultimul nastrure de la palton, oftezi şi regreţi că totul a trecut pe lîngă tine în zadar şi că trebuie din nou să te preocupi numai de tine însuţi.
- Dar aşteptarea oamenilor e şi ea o bucurie, spuse Sofia Alexandrovna, şi, laolaltă cu întîlnirile, bucuria poate fi îndelungă... Mie cel mai mult îmi place că aştept oamenii, şi îi aştept aproape mereu.

Ea îşi aşează mîinile pe masă şi apoi le mută pe genunchii ajunşi la maturitate, nefiind conştientă de mişcările ei de prisos. Viaţa ei iradia de jur împrejur, sonoră parcă. Serbinov chiar strînse pleoapele pentru a nu se pierde în acea odaie străină, plină de un zumzet şi de un miros străin. Mîinile Sofiei Alexandrovna erau slabe şi bătrîne în comparaţie cu alcătuirea ei trupească, iar degetele îi erau zbîrcite, ca de spălătoreasă. Şi aceste mîini betegite îl liniştiseră întrucîtva pe Serbinov, el începu să fie mai puţin gelos pentru faptul că ea va aparţine altuia.

Mîncarea de pe masă se terminase ; Serbinov regretă că se grăbise s-o mănînce, acum trebuia să plece. Dar de plecat nu putea, el se temea că există oameni mai buni decît el, de asta şi venise el la Sofia Alexandrovna. încă din tramvai remarcase Serbinov la ea acel prisos de talent de a trăi, care îl emoţionase şi enervase.

- Sofia Alexandrovna, i se adresă Serbinov. Voiam să vă spun că eu mîine plec.
- Şi ce-i cu asta ? se miră Sofia Alexandrovna. Era evident că nu-i părea rău după oameni, ea se putea hrăni din propria ei viaţă, lucru pe care Simon nu reuşise niciodată să-l facă.

De ceilalţi oameni ea avea nevoie mai degrabă pentru a-şi cheltui surplusul propriilor ei forţe, decît pentru a primi de la ei ceea ce îi lipsea. Serbinov încă nu ştia cine e ea, probabil fiica

nefericită a unor bogaţi. Acest lucru se dovedi însă a fi o greşeală : Sofia Alexandrovna era curăţitoare de maşini la manufactura Triohgornaia şi se născuse lepădată de maică-sa chiar la locul naşterii. Dar poate iubea şi ca pe cineva şi chiar născuse copii, întreba şi pe jumătate ghicea Serbinov.

- Am iubit, dar n-am născut, răspunse Sofia Alexandrovna. Sînt oameni destui şi fără copiii mei... Dacă din mine ar putea creşte o floricică, atunci aş naşte-o.

- Iubiţi, într-adevăr, florile ? Dar asta nu e dragoste, asta este o ofensă că aţi încetat să vă naşteţi şi să creşteţi...

- Poate. Cînd am flori, nu mai plec nicăieri şi nu mai aştept pe nimeni. Mă simt cu ele de parcă aş vrea să le nasc. Fără asta parcă nu-mi iese dragostea...

- Fără asta nu iese, spuse Serbinov. El începuse să spere că-şi va potoli gelozia şi aştepta ca la urma urmelor Sofia Alexandrovna să se dovedească a fi un om la fel de nefericit şi mort în mijlocul vieţii cum era el însuşi. El nu-i iubea pe oamenii care reuşeau sau erau fericiţi, pentru că aceştia pleacă totdeauna în proaspete, depărtate locuri ale vieţii şi-i părăsesc pe ai lor, la rîndu-le, în singurătate. Serbinov pierduse pînă acum mulţi prieteni, şi cîndva se ataşase de bolşevici — de frică să nu rămînă în urma tuturor, dar nici acest lucru nu-i ajutase : prietenii lui continuau cu toţii să lunece pe lîngă el şi Serbinov, cum reuşea să acumuleze ceva, cît de cît, din simţămintele lor pentru el, că-l şi părăseau trecînd în propriul lor viitor. Serbinov rîdea de ei, le ocăra intenţiile meschine, spunea că istoria s-a terminat de mult, că se desfăşoară acum doar o tropăială interumană, dar acasă, distrus de amarul despărţirii, neştiind unde şi dacă este iubit şi aşteptat, închidea uşa cu cheia şi se culca de-a curmezişul patului, cu spatele la perete. Serbinov şedea în tăcere şi asculta zgomotul feeric al tramvaielor care poartă oamenii unul către altul, trecînd pe bulevarde văratece ; şi-l cuprindea mila faţă de sine însuşi pînă îi dădeau lacrimile şi urmărea cum îi spală lacrimile murdăria de pe obraji şi nu aprindea lumina electrică.

Mai tîrziu, cînd liniştea se lăsa pe străzi, iar prietenii şi amanţii dormeau, Serbinov se calma : la ora aceea mulţi erau singuri — unii dormeau, alţii, obosiţi de discuţii sau de dragoste, stăteau întinşi singuri — şi Serbinov accepta atunci că şi el să fie singur. Uneori el îşi lua jurnalul personal şi trecea acolo, cu numere de ordine, gînduri şi blesteme: ..,,Omul nu e un sens — e un corp plin de tendoane pătimaşe, interstiţii de sînge, protuberanţe, deschideri, desfătări şi uitare" ; „Strahen bîh, no smirihsia zelo[1] : ceea ce înseamnă — înfricoşător e taurul , dar s-a îmblînzit ca o capră" ; „Istoria a fost începută ca un ghinionist care, mîrşav, a inventat viitorul pentru a se folosi de prezent — i-a mutat pe toţi din loc, iar el a rămas în urmă, într-un sedentarism cald şi bine amenajat" ; „Eu sînt un produs secundar al mamei mele, la fel cu menstruaţia ei — n-am de aceea posibilitatea să stimez ceva. De cei buni mi-e teamă că mă vor părăsi pe mine, păcătosul, mi-e frică să nu îngheţ, aşa, în urma tuturor. Blestem populaţia inconştientă, doresc o societate şi participarea la ea !" ; „Nici în societate n-aş fi un membru, ci o extremitate amorţită."

Serbinov urmărea cu geloasă suspiciune pe fiecare om : nu cumva acela e mai bun decît el ? Dacă e mai bun, atunci trebuie oprit, altfel ţi-o ia înainte şi nu-ţi mai devine prieten egal. Sofia Alexandrovna i se păruse mai bună decît el însuşi şi, prin urmare, pentru el pierdută, căci Serbinov dorea să strîngă oameni aşa cum strîngi banii sau mijloacele de trai, el ţinea chiar o evidentă riguroasă a oamenilor cunoscuţi şi opera permanent în caietul lui de socoteli notarea exactă a veniturilor şi pierderilor.

Pe Sofia Alexandrovna urma s-o treacă la pierderi. Dar Simon dorea să-şi micşoreze paguba — printr-un mijloc căruia pînă atunci nu-i dăduse atenţie în gospodăria lui sentimentală, rămasă de aceea totdeauna, în cele din urmă, deficitară. Ce-ar fi s-o îmbrăţişeze pe Sofia Alexandrovna, să se arate ca unul îndrăgostit nebuneşte, care vrea să se însoare chiar cu ea? Astfel Simon ar fi putut să dea frîu liber patimei, să biruie trupul acela îndărătnic al acelei fiinţe, superioară lui, să-şi lase acolo

[1] *În slavonă, în original*

urma, să realizeze, fie şi pentru o clipă, legătura trainică, să plece apoi calm şi plin de speranţă pentru a-şi duce mai departe această victorie. Pe undeva, cu scrîşnet nervos, treceau tramvaie, în ele se aflau oameni care pledau departe de Serbinov. Simon se apropie de Sofia Alexandrovna, o ridică de umeri şi o aşează în picioare în faţa lui, prilej cu care se dovedi că ea avea greutate.

- Ce e ? rosti Sofia Alexandrovna, fără teamă, cu o atentă încordare.

Lui Serbinov îi sări inima la apropierea trupului ei străin, fierbinte, venit în întîmpinare. Serbinov putea fi tăiat cu toporul — n-ar fi simţit durerea. Începu să gîfîie, i se puse un nod în gît, simţi mirosul uşor din subţiorile Sofiei Alexandrovna şi ar fi vrut să-şi înfunde gura în părul acela aspru şi asudat.

- Vreau să vă strîng un pic, spuse Simon. Puteţi să mă respectaţi, am să plec îndată.

De ruşine faţă de omul care se chinuia, Sofia Alexandrovna îşi ridică puţin braţele pentru ca lui Serbinov i fie mai uşor să o cuprindă cu slabele lui puteri.

- Oare din asta o să vă fie mai uşor ? întrebă ea şi mîinile ei ridicate coborîră.

- Dar dumneavoastră ? întrebă Serbinov, atent la glasul unei locomotive, care în seara de vară cînta despre muncă şi pace.

- Mie mi-e totuna.

Simon îi dădu drumul.

- E timpul să plec, spuse el indiferent. Unde aveți aici toaleta, că azi nu m-am spălat...

- Pe unde aţi intrat, la dreapta. Este acolo şi săpun, prosop nu e, l-am dat la spălat şi mă şterg cu cearceaful.

- Daţi-mi cearceaful, se învoi Serbinov.

Cearceaful păstra mirosul ei, al Sofiei Alexandrovna.

Se simţea că se şterge cu el dimineţile, minuţios, împrospătîndu-şi corpul încins de somn. Serbinov îşi clăti ochii fierbinţi, ei erau cei care oboseau totdeauna primii. Faţa nu şi-o mai spălă şi începu grăbit să împăturească cearceaful pînă făcu

un ghemotoc pe care apoi îl îndesă în buzunarul lateral al pardesiului care atîrna pe coridor în faţa toaletei ; pierzînd un om, Serbinov dorea să păstreze un document doveditor.

- Cearceaful s-a udat, l-am întins pe calorifer să se usuce, spuse Serbinov. Rămîneţi cu bine, eu m-am dus...

- La revedere, îi răspunse cu amabilitate Sofia Alexandrovna, nepulînd lăsa omul fără nici o atenţie. Unde plecaţi ? întrebă ea. Mi-aţi spus că plecaţi.

Serbinov îi numi gubernia unde dispăruseră 20 de procente din suprafeţele însămînţate, acolo se ducea, să le caute.

- Acolo mi-am trăit eu toată viaţa, îi comunică Sofia Alexandrovna, referitor la respectiva gubernie. Am avut acolo un tovarăş tare simpatic. Dacă-l vedeţi — salutați-l.

- Ce soi de om e ?

Serbinov se gîndi la felul cum va intra el în camera lui şi se va aşeza s-o înscrie pe Sofia Alexandrovna la pierderile sufletului său, în coloana bunurilor irecuperabile. Noaptea tîrzie se va instala deasupra Moscovei, iar cei [mai] mulţi dintre iubiţii lui tovarăşi se vor culca să doarmă, văzînd în vis liniştea socialismului ; în schimb el, Serbinov, îi va înscrie cu fericirea deplinei iertări, notîndu-le numele la cheltuieli.

Sofia Alexandrovna scoase dintr-o cărticică o mică fotografie.

- N-a fost soţul meu , spuse ea referitor la omul din fotografie, dar eu l-am iubit. Şi fără el mi-e urît. Cînd trăiam în acelaşi oraş cu el, eram mai liniştită... Eu trăiesc totdeauna într-un loc, dar mi-e drag altul.

- Iar eu nu iubesc nici un oraş, rosti Serbinov. îmi plac numai locurile unde sînt mulţi oameni pe străzi:

Sofia Alexadrovna se uita la fotografie. Înfăţişa un bărbat cam la douăzeci şi cinci de ani, cu ochii înfundaţi, parcă morţi, ca nişte paznici obosiţi, restul feţei însă, după ce-ţi luai ochii de la el, nu ţi-l mai puteai aminti. Lui Serbinov i se păru că omul acesta gîndeşte două gînduri dintr-o dată şi în nici unul nu-şi află alinarea, de aceea o asemenea faţă nu se linişteşte niciodată şi nu se ţine minte.

- Nu e prea interesant, observă Sofia Alexandrovna indife-

renţa lui Serbinov. În schimb e atît de plăcut cu el! El îşi simte propriul crez, ştie să-i liniştească şi pe alţii. Dacă ar fi mulţi dintr-ăşiia pe lume, rar s-ar mai mărita femeile...

- Şi cu unde am să-l întîlnesc ? întrebă Serbinov. Poate că a şi murit ?... De ce nu v-aţi măritat ?

- Cum de ce ? În măritiş sînt îmbrăţişări, gelozie, sînge — am fost măritată o lună, şi ştiţi şi dumneavoastră . Cu el, probabil, nu-ţi mai trebuie nimic, de el trebuie doar să te lipeşti şi totul va fi bine...

- Dacă întîlncsc unul ca ăsta, vă scriu o carte poştală, promise Serbinov şi se duse să-şi îmbrace mai degrabă par-desiul, pentru a lua odată cu el şi cearceaful.

De pe palierul scării, Serbinov vedea noaptea moscovită. Pe malurile rîului nu se afla nimeni şi apa se scurgea ca o substanţă moartă. De-ar fi fost schiloadă, îşi şoptea Simon în mers, atunci m-ar fi chemat la ea şi aş fi putut şi eu îndrăgi scara asta... În fiecare zi ar fi fost fericit să aştepte seara, ar fi avut şi el un loc unde să-şl domolească viaţa întîrziată — un alt om ar fi stat în faţa lui şi el, Simon, s-ar fi lăsat, datorită lui, pradă uitării.

Sofia Alexandrovna rămase singură să-şi doarmă, pînă la începerea muncii matinale, somnul plictisit. La ora şase dimineaţa venea la ea băiatul eu ziarele, îi vîra sub uşă „Gazeta muncitorească" şi, pentru orice eventualitate, bătea : Sonia, e timpul. Azi e a zecea oară — îmi datorezi treizeci de copeici. Scoală-te, citeşte despre evenimente !

Seara, după schimb, Sofia Alexandrovna se spălă din nou, se şterse cu faţa de pernă şi deschise fereastra deasupra Moscovei, a cărei căldură se stingea treptat. În asemenea ore ea aştepta totdeauna pe cineva, dar nimeni nu venea la ea — unii erau ocupaţi pe la şedinţe, alţii se plictiseau să stea doar aşa de pomană, fără să se pupe cu vreo femeie. Cînd se întuneca, Sonia Alexandrovna se culca pe pervazul ferestrei şi picotea în această aşteptare a ei. Jos treceau căruţe, automobile şi o bisericuţă, rămasă orfană ascunsă, chema încet la rugăciunea de seară. Mulţi pietoni trecuseră pe sub ochii Sofiei Alexandrovna, în netulburata ei aşteptare ea îi urmărise pe toţi,

dar aceştia treceau mai departe pe lîngă uşa de la intrarea ei. Unul singur, oprindu-se sub portal, îşi aruncă ţigara consumată şi intră în casă. Nu la mine, hotărî Sonia şi amuţi. Undeva, în adîncul scărilor păşea nesigur un om care se oprea des ca să-şi tragă sufletul sau să se gîndească. Paşii se opriră la uşa Soniei Alexandrovna. Urcă mai sus, şopti Sonia. Dar omul bătu la uşa ei. Fără să-şi mai găsească drumul de la fereastră pînă la uşă, prin micul coridor, Sofia Alexandrovna deschise. Apăru Serbinov,

- N-am putut pleca, spuse el. Mi s-a făcut dor de dumnea-voastră.

Simon zîmbea la fel, dar parcă acum ceva mai trist ca înainte. El înţelegea că aici nu-l aşteaptă fericirea, că in urma lui rămînea zgomotoasa cameră de hotel, şi în ea carnetul de evidenţă al tovarăşilor pierduţi.

- Luaţi-vă cearceaful din pardesiul meu, spuse Serbinov. S-a uscat şi mirosul dumneavoastră s-a risipit. Iertați-mă că azi am dormit eu pe el.

Sofia Alexandrovna înţelegea că Serbinov e obosit şi, în tăcere, necontînd pe faptul că persoana ei l-ar putea interesa, îi pregăti o gustare din cina ei. Serbinov îi mîncă cina ca şi cum ar fi fost, de la sine înţeles. După ce se sătură îşi simţi şi mai tare amarul singurătăţii. Puteri avea el multe, dar fără nici un sens îi striveau de pomană inima.

- Dar de ce n-aţi plecat ? întrebă Sofia Alexandrovna. Din seara trecută vă este mai urît ?

- O să mă duc să caut buruieni într-o oarecare gubernie. Înainte socialismul era ameninţat de păduche, acum de buruieni. Veniţi cu mine !

- Nu, refuză Sofia Alexandrovna. Nu pot pleca nicăieri.

Serbinov ar fi vrut să se culce şi să doamă acolo, nicăieri n-ar fi dormit atît de liniştit. El işi încercă spinarea şi şoldul stîng — de cîteva luni ceea ce fusese înainte moale şi rezistent, se transformase în ceva tare şi dureros : probabil cartilagiile îşi trăiseră traiul şi acum se osificau. În dimineaţa aceea se prăpădise de mult uitata lui mamă. Simon nici măcar nu ştia unde locuieşte, pe undeva în penultima casă din Moscova, de

unde începeau judeţul şi plasa. În ceasul în care Serbinov se spăla cu meticulozitate pe dinţi, curăţindu-şi gura de putreziciuni, în vederea eventualelor săruturi, sau pe cînd îşi mînca şunca, mama lui murise. Acum Simon nu mai ştia pentru ce să trăiască.

Acel ultim om pe care moartea lui Simon însuşi l-ar fi lăsat pentru totdeauna neconsolat, aşadar omul acela se prăpădise. Printre cei rămaşi în viaţă Simon nu mai avea pe nimeni asemenea mamei : el putea să n-o iubească, îi uitase adresa, dar trăia pentru că mama, cîndva şi pentru multă vreme, îl protejase cu grija ei nemăsurată, ocrotindu-l de oamenii cărora el le era indiferent. Acum această protecţie se prăbuşise ; pe undeva, la marginea Moscovei, aproape în provincie, stătea întinsă în coşciug bătrîna ce-şi păzise fiul, în loc să se păzească pe sine, şi în scîndurile proaspete ale coşciugului ei era mai multă viaţă decît în trupul ei uscat. Şi Serbinov resimţi o anumită libertate şi uşurare pentru restul vieţii sale — sfîrşitul lui nu va mai trezi în nimeni milă, după moartea lui nu va mai muri nimeni de durere, aşa cum îi făgăduise cîndva, şi s-ar fi ţinut de cuvînt — dacă i-ar fi supravieţuit — mama. Se dovedea că Simon trăise prin faptul că simţea mila mamei pentru el şi pentru că şi el îi ocrotea liniştea, prin propria sa existenţă pe pămînt. În raport cu lumea, mama, în schimb, îl ajuta să se apere şi într-un fel anume să-i înşele pe ceilalţi, pentru că datorită mamei el putea accepta lumea ca fiind binevoitoare. Şi, iată, acum mama dispăruse, şi fără ea rămăsese descoperit. Nu era obligatoriu să mai trăiască de vreme ce nici unul dintre cei vii nu resimţea nevoia mortală de el, Simon. Serbinov venise la Sofia Alexandrovna pentru a fi lîngă o femeie — şi mama lui fusese femeie.

După ce a stat cît a stat, Serbinov băgă de seamă că Sofiei Alexandrovna îi era somn şi îşi luă rămas bun de la ea. Despre moartea mamei sale Serbinov nu-i spuse nimic. El voise să folosească acest lucru ca motiv fundamental al vizitei sale la Sofia Alexandrovna. Pînă acasă meerse vreo şase verste, de două ori începu să cadă o ploaie rară şi de două ori se oprise. Pe unul dintre bulevarde, Serbinov simţi că-i vine să plîngă ; în aşteptarea lacrimilor el se aşează pe o bancă, îşi plecă fruntea şi-

şi pregăti faţa, dar nu putu să plîngă. De plîns, a plîns mai tîrziu, îrtr-o circiumă de noapte, unde cînta muzica şi se dansa, dar nu din pricina mamei, ci a mulţimii de artiste şi de persoane inaccesibile iui.

A treia oară, Serbinov s-a dus la Sofia Alexandrovna duminică. Ea mai dormea şi Simon a aşteptat pe un coridor ca ea să se îmbrace.

Serbinov ii spuse prin uşă că ieri au îngropat-o pe maică-sa şi că a venit după Sofia Alexandrovna ca să meargă împreună la cimitir, ca să vadă locul unde se va afla mama pînă la sfîrşitul lumii. Atunci Sofia Alexandrovna, încă neîmbrăcată, îi deschise uşa şi, fără să se mai spele, se duse cu Serbinov la cimitir.

Începuse toamna, pe morminte cădeau frunze moarte. Printre ierburile înalte şi tufişurile de copăcei stăteau ascunse crucile întru veşnică pomenire, semănînd cu nişte oameni care-şi întinseseră zadarnic braţele ca să-i îmbrăţişeze pe cei morţi. Pe o cruce din apropierea aleii era inscripţia jeluirii tăcute a cine-ştie-cui :

Eu trăiesc şi pîing.
Dar ea a murit şi tace.

Mormîntul mamei lui Simon, acoperit cu pulbere proaspătă de pămînt, se afla în înghesuiala altor morminte şi stingher printre vechile moviliţe. Serbinov şi Sofia Alexandrovna stăteau sub un copac bătrîn ; în bătaia unui vînt neîncetat, înalt, frunzele foşneau ca şi cum timpul s-ar fi făcut auzit în mersul lui egal trecînd pe deasupra lor. În depărtare treceau arar oameni veniţi să-şi vadă rudele îngropate, dar în apropierea celor doi nu era nimeni. Alături de Simon, Sofia Alexandrovna privea mormîntul, dar nu înţelegea moartea, ei n-avea cine să-i moară. Ea ar fi vrut să simtă amarul şi să-i fie milă de Serbinov, dar ii era doar puţin urît din cauza vîjîitului îndelung al vîntului şi de la priveliştea crucilor părăsite. Serbinov stătea în faţa ei ca o cruce neputincioasă, şi Sofia Alexandrovna nu ştia cum să-l ajute ca să-i fie mai bine în tristeţea lui lipsită de sens. Serbinov aştepta

însă cu spaimă în faţa miilor de morminte. În ele zăceau oameni decedaţi, care trăiseră convinşi de veşnica lor pomenire şi de părerile de rău lăsate în urmă, dar fuseseră uitaţi — cimitirul era pustiu, crucile îi înlocuiau pe cei care ar fi trebuit să vină aici, să-i pomenească şi să-i jelească. Aşa se va întîmplă şi cu el, cu Serbinov : aceea care ar fi venit ultima la el, mort, sub cruce, sta acum ea însăşi întinsă în mormînt, sub picioarele lui.

Serbinov atinse cu mîna umărul Sofiei Alexandrovna, pentru că ca să-şi amintească de el, cîndva, după despărţire. Sofia Alexandrovna nu-i răspunse în nici un fel. Atunci el o îmbrăţişă pe la spate şi îşi lipi capul de gîtul ei.

- Aici putem fi văzuţi , spuse Sofia Alexandrovna. Să mergem în altă parte.

O porniră pe cărăruie spre fundul cimitirului. Deşi puţini la număr, oamenii nu erau chiar de neîntîlnit : puteau fi văzute bătrîne vigilente, din liniştea tufişurilor ieşeau pe neaşteptate gropari cu lopeţile în mînă, iar clopotarul se pleca pe marginea clopotniţei şi se uita la ei. Uneori nimereau şi prin fundături mai primitoare, şi acolo Serbinov o rezema pe Sofia Alexandrovna de cîte un copac, sau o ţinea pur şi simplu în braţe, şi ea îl privea fără nici un chef, dar se auzea cîte o tuse, sau scrîşnitul pietrişului de sub picioare, şi Serbinov iar îi dădea drumul Sofiei Alexandrovna.

Treptat, ei ocoliră cimitirul pe traiectoria unui mare cerc — fără să-şi găsească vreun refugiu — şi se întoarseră la mormîntul mamei lui Simon. Amîndoi obosiseră ; Simon simţea cum îi slăbise inima de atîta aşteptare şi că trebuie să-şi transmită amarul şi singurătatea altui trup, prietenos ; şi, poate, să-i ia Sofiei Alexandrovna ceea ce pentru ea era preţios, fiindcă ea trebuia să ducă dorul pierderii suferite, ascunsă însă în Serbinov şi, astfel, să nu-l poată uita.

- De ce vă trebuie asta acum ? întrebă Sofia Alexandrovna. Haide mai bine să stăm de vorbă.

Se aşezară pe o rădăcină groasă care ieşea din pămînt şi îşi sprijiniră picioarele pe mormîntul marnei. Simon tăcea, el nu ştia cum să-şi împartă amărăciunea cu Sofia Aiexandrovna, fără să

se fi împărţit mai înainte pe sine cu ea ; chiar şi într-o familie averea devine comună numai după dragostea reciprocă a soţilor ; de cînd trăia, Serbinov remarcase că schimbul de sînge şi trup provoacă ulterior schimbul tuturor celorlalte lucruri cotidiene — invers nu se întîmplă pentru că numai ceea ce e scump te face să nu regreţi ceea ce-i ieftin. Serbinov mai era însă de acord şi cu faptul că în felul acesta gîndeşte numai mintea lui fărîmiţată.

- Ce să discut ? spuse el. Mi-e greu, amarul este acum substanţa mea vie, iar cuvintele noastre ar cădea alături.

Sofia Alexandrovna îşi întoarse spre el chipul dintr-o dată întristat, parcă temător să nu sufere ; ea ori înţelesese deplin, ori nu era în stare să priceapă nimic. Serbinov o îmbrăţişă întunecat, şi o mută de pe rădăcina tare pe pămîntul moale al mormîntului mamei sale, cu picioarele în iarba măruntă. El nu se gîndi dacă mai sînt sau nu oameni în cimitir, iar Sofia Alexandrovna, fără nici un cuvînt îşi întoarse faţa de la el şi o îngropă în pămîntul amestecat cu pulberea măruntă din alte morminte, scoasă din adîncuri cu lopata.

După un timp Serbinov găsi în ungherele buzunarelor lui un mic portret al unei bătrîne slăbuţe şi îl ascunse în pămîntul răscolit al mormîntului, pentru ca nimic să nu-i mai amintească de maică-sa şi să se sfirşcască cu suferinţa lui.

*

* *

Gopner amenaja la Cevengur o seră pentru Iakov Titîci : bătrînul îndrăgea florile îmblînzite în grădină, simţind din partea lor emanaţia calmului din propria sa viaţă. Dar peste întreg pămîntul şi deasupra Cevengurului lumina acum, mijindu-şi ochii, un soare tomnatec de amurg şi florile de stepă ale lui Iakov Titîci, cu răsuflarea slăbită, de-abia mai miroseau. Iakov Titîci îl chemă la el pe cel mai tînăr dintre *alţii,* pe Egor, care avea treisprezece ani, şi-l luă sub acoperişul de sticlă în atmosfera parfumată. Îi părea rău să moară la Cevengur, dar aşa era dat să se întîmple, pentru că pîntecele lui refuza acum de tot hrana

transformînd pînă şi lichidele într-un gaz chinuitor ; nu însă din cauza durerilor dorea Iakov Titîci să moară, ci din pricină că-şi pierduse răbdarea faţă de sine însuşi : el îşi simţea trupul ca pe unul străin de el, ca pe un al doilea om, care îl plictisea de şaizeci de ani lungi, şi pe care Iakov Titîci îl ura cu o nestăpînită furie. Acum el se uita la cîmpul pe care era Forţa Proletară, la Kopionkin care mergea în urma calului, dar dorea încă şi mai aprig să uite de sine, să se ascundă de lehamitea propriei sale fiinţe de care nu se putea despărţi. El dorea să se transforme în cal, în Kopionkin, în orice alt obiect însufleţit, numai să-i iasă din minte propria viaţă : o simţea ca pe o crustă uscată peste o rană. El încerca să facă lucrul acesta prin intermediul lui Egor, şi se întîmplă uneori să-i fie mai uşor ; acesta era oricum un băieţandru — avea deci o viaţă mai bună, şi dacă Iakov Titîci nu o putea trăi el însuşi, putea măcar s-o aibă în preajmă şi să se gîndească la ea.

Desculţ, Kopionkin răscolea cu ajutorul calului său de luptă stepa transformată în pîrloagă. El ara nu pentru propria sa hrană, ci pentru fericirea viitoare a allui om, pentru Alexandr Dvanov. Kopionkin observase că, de cînd era la Cevengur, Dvanov se jigărise şi atunci adunase pumn cu pumn ceva secară risipită prin cămările rămase de la lumea veche, după care înhămase Forţa Proletară la un plug de lemn, ca să are pămîntul şi să semene grîul de toamnă pentru hrana prietenului său. Dvanov slăbea însă nu de foame, dimpotrivă, la Cevengur el simţea rareori poftă de mîncare ; slăbea de fericire şi de griji. Lui i se părea fără încetare că cevenguranii sînt chinuiţi de ceva şi trăiesc laolaltă fără temei. Şi Dvanov le consacră propriul său trup, muncind pentru ei ; pentru acomodarea lui Kopionkin la Cevengur, Alexandr îi scria în fiecare zi, potrivit imaginaţiei sale, despre istoria vieţii Rozei Luxemburg, iar pentru Kirei, care se ţinea acum după Dvanov cu o tristeţe prietenoasă şi îl păzea nopţile pentru ca nu cumva să dispară pe neaşteptate din Cevengur, pentru Kirei, aşadar, scosese de pe fundul rîului o tulpină de lemn negru, fiindcă lui Kirei îi venise cheful să-şi cioplească o armă din lemn. În schimb Cepurnîi împreună cu

Paşinţev tăiau fără încetare lăstărişul, gîndindu-se la faptul că iernile se întîmplă să fie şi sărace în zăpadă, şi dacă aşa avea să se întîmple, atunci zăpada n-avea cum încălzi casele şi întreaga populaţie a comunismului putea să răcească, iar pînă în primăvară să moară. În timpul nopţilor nici Cepurnîi nu avea linişte — el sta întins pe pămînt în mijlocul Cevengurului şi punea neîntrerupt ramuri pe un rug aprins, pentru ca în oraş să nu dispară focul. Gopner şi Dvanov făgăduiseră să facă la Cevengur electricitate, dar îşi iroseau puterile cu alte treburi care-i preocupau. În aşteptarea electricităţii, Cepurnîi sta întins sub ceaţa cerului de toamnă şi, cu mintea aţipită, păzea căldura şi lumina pentru cei care dormeau. În schimb *alţii* se trezeau cînd mai era încă beznă şi în această trezire a lor era pentru Cepurnîi un răgaz de bucurie : prin tăcutul Cevengur răzbăteau scîrţîitul uşilor şi scrîşnetul porţilor, picioarele desculţe odihnite păşeau printre case în căutare de hrană şi tovarăşi, găleţile de apă zdrăngăneau şi pretutindeni se crăpa de ziuă. Acum adormea mulţumit şi Cepurnîi, iar *alţii* păzeau ei înşişi focul comun.

Cu toţii se îndreptau sau spre stepă, unde culegeau spice şi dezgropau rădăcinoasc, sau spre rîu, unde prindeau cu o căciulă pusă într-un băţ peşte mărunt care se prăsea din belşug. Mîncau numai rareori: ei făceau rost de hrană pentru a se ospăta unii pe alţii, dar pe cîmp hrana începuse să se împuţineze, aşa că umblau pînă seara printre buruieni chinuiţi atît de foamea lor cît şi a celorlalţi. La început de amurg ei se adunau într-un loc deschis, năpădit de iarbă, şi se pregăteau de cină. Karciuk se ridică pe neaşteptate — el trudea şi se tăvălea ziua întreagă, dar serile îi plăcea să se afle printre oamenii de rînd.

- Cetăţeni-prieteni, spunea Karciuk cu glas mulţumit. Iuşka are tuse şi durere în piept, îi trebuie o hrană mai uşoară, eu i-am cules o grămadă întreagă de turtiţe de iarbă şi le-am îmbibat cu suc lăptos din tulpină de floare, să mănînce Iuşka fără teamă...

Iuşka şedea pe un brusture, adusese patru cartofi.

- Eu, Karciuk, îţi aplic şi ţie principiul tău, răspundea Iuşka.

Şi eu am avut dis-de-dimineaţă dorinţa să te uimesc cu ceva cartofi copţi; doresc şi eu ca tu să te ospătezi pe săturate pentru la noapte !

Noaptea pîndea de primprejur. Cerul pustiu se răcea, stelele nu apăreau şi nici bucurie nu se arăta de nicăieri. Omul mînca şi se simţea bine. În mijlocul acestei naturi străine, în perspectiva nesfârşitelor nopţi de toamnă, el se asigura măcar de un tovarăş şi îl considera ca pe un obiect al său, şi mai mult decît atît, acea tainică binefacere pe care omul se bizuie numai în închipuire, dar este în acelaşi timp şi pentru trup vindecătoare ; chiar simplul fapt că un alt om îţi este necesar şi că trăieşte bine-sănătos pe lumea asta, e de-ajuns pentru ca el să devină sursa liniştii inimii şi a îndurării pentru altul, suprema substanţă şi bogăţie, oricît de sărac ar fi el. Prin simpla prezenţă în lume a unui al doilea care să-ţi aparţină, Cevengurul şi umezeala nopţii deveneau pe deplin suportabile şi creau condiţii plăcute pentru fiecare solitar dintre *alţii.* Las' să mănînce, se gîndea Karciuk privind la Iuşka. Datorită digestiei o să i se schimbe sîngele şi o să doarmă mai bine. Iar mîine se va trezi sătul şi cald la trup : plăcută treabă !

Iar Iuşka, înghiţind ultima lingură de zeamă, se ridica în picioare în mijlocul oamenilor.

- Tovarăşi, noi trăim acum aici ca populaţie şi avem propriul nostru principiu de existenţă... Dar, deşi sîntem masa cea mai de jos, deşi sîntem cea mai frumoasă drojdie, ne lipseşte totuşi ceva şi sîntem în aşteptarea cuiva !...

Alţii tăceau şi îşi sprijineau capetele în piept din cauza oboselii provocate de căutarea cotidiană a hranei şi de grijile unuia pentru altul.

- Nouă Proşka ne lipseşte, spunea Cepurnîi cu tristeţe. Nu-i aici, dragul de el, în mijlocul Cevengurului !...

- E timpul să organizăm înteţirea focului, zicea Kirei. S-ar putea ca Proşka să apară noaptea, iar la noi să fie beznă!

- Cum să-l organizăm ? nu înţelegea Karciuk. Rugul trebuie aprins cu mijloace scăpărătoare ! Cum o să-l organizăm noi dacă vreascurile au crescut aiurea, fără nici o măsură ?! Aprinde-le şi o să-ţi pornească organizat fumul.

În momentul acela, însă, *alţii* începură să respire liniştit, îi cuprindea pe nesimţite somnul şi ei nu-l mai auziră pe Karciuk. Numai Kopionkin nu voia să se odihnească. Fleacuri, gîndi el despre toate, şi se duse să-şi înhame calul. Dvanov şi Paşinţev [care] se culcaseră spate în spate, încălzindu-se unul pe altul, nu mai simţiră pînă dimineaţă cum se pierd gîndurile în somn.

A treia zi sosiră cele două ţigănci şi fără nici un rost îşi petrecură noaptea în cămara lui Karciuk. Ziua următoare veniră şi ele să se rînduiască printre cevengurani, dar aceştia trudeau în oraş şi în buruieni şi le era ruşine de tovarăşi, să fie galanţi cu femeile în loc să muncească. Kirei reuşise să prindă toate ploşniţele din Cevengur şi să-şi facă o sabie din lemnul negru, iar cînd apăruseră ţigăncile el tocmai dezgropa un trunchi ca să-i facă rost lui Gopner de material pentru coş. Ţigăncile trecură pe lîngă el şi se pierdură într-o umbră de tristeţe. Kirei simţi o slăbiciune, de parcă şi-ar fi văzut propriul sfîrşit, dar treptat îşi înfrînse această stare cheltuindu-şi puterile la săpatul pămîntului. După o oră ţigăncile se arătară din nou, de rîndul acesta pe înălţimile din stepă, pe urmă dispărură precum coada unui convoi în retragere.

- Frumoasele vieţii, spuse Piusea, care întindea la uscat, pe gardurile împletite, ţoalele spălate ale celorlalţi.
- Marfă solidă, le defini Jeev pe ţigănci.
- Numai că în făptura lor revoluţia nu e cîtuşi de puţin de văzut ! anunţă Kopionkin.

Era a treia zi de cînd căuta, prin desişuri şi în locurile unde păşteau caii, o potcoavă, dar găsea numai mărunţişuri, cum ar fi cruci de atîrnat la gît, opinci, cine mai ştie ce oase sau alte murdării din vremurile burgheze. Frumuseţe pe chip fără conştiinţă nu există, spuse Kopionkin găsind un vas în care înainte de comunism se strîngeau „capitaluri" pentru construirea de biserici. Femeia fără revoluţie e numai jumătate muiere, şi nu le duc dorul unora ca astea... Să adormi lîngă ea încă mai poţi, dar mai departe, mai mult — ea nu se mai dovedeşte un element combativ, e mai uşoară decît mi-e mie inima.

Dvanov smulgea cuiele din lăzile rămase prin tindele din apropiere, pentru nevoile diverselor construcţii lemnoase ; el văzuse prin uşă cum plecaseră nenorocitele de ţigănci şi-i fusese milă de ele: ar fi putut deveni la Cevengur soţii şi mame ; lipsiţi de familie, oamenii adunaţi din prietenie laolaltă şi legaţi între ei pentru a nu se risipi pe pământul infernal prin munca lor grăbită, aceşti oameni, aşadar, s-ar mai fi fortificat şi prin comunitatea trupească, prin jertfa trainică a sîngelui din adîncuri. Dvanov se uita cu mirare la case şi garduri — cîtă căldură de mîini muncitoare sălăşluieşte în ele, cîte vieţi zadarnic îngheţate fără să apuce să ajungă la omul ieşit în întîmpinare dintre aceste ziduri, duşumele şi acoperişuri ! Dvanov renunţă deocamdată să mai caute cuie şi simţi dorinţa să se ferească pe sine şi pe alţii de irosirea prin trudă, spre a păstra înlăuntrul său cele mai preţioase forţe pentru Kopionkin, Gopner şi alţii ca ei, de pildă acele ţigănci plecate spre mizerie, în stepă, din Cevengurul plin de atîtea sîrguincioase îndeletniciri. Mai bine să mă întristez de dragul oamenilor decît să lucrez, oricît de conştiincios, dar să-i scap din vedere, se convingea Dvanov. În muncă toţi au uitat aici de sine, şi de trăit a ajuns aici să fie mai uşor, în schimb fericirea e permanent amînată...

Căldura transparentă de toamnă lumina amorţită împrejurimile tăcute ale Cevengurului, de parcă deasupra pământului n-ar mai fi fost văzduh şi pe faţă ţi s-ar fi agăţat sîcîitoare plase de păianjen ; ierburile căzute în ţărînă nu mai asimilau lumina şi căldura — însemna că le venise sorocul şi soarele nu le mai ajuta. La orizontul stepei se ridicau şi coborau stoluri de păsări în căutarea hranei ; Dvanov urmărea păsările cu acea melancolie cu care, în copilăria sa petrecută cu Zahar Petrovici, privea muştele de sub tavan. Dar iată că păsările zburară într-un nor molcom de praf. Trei cai scoteau acum la iveală o trăsură şi grăbeau la trap înspre Cevengur. Mirat de omul străin din trăsură, Dvanov se căţără pe un gard iar din apropiere răsună brusc tropotul unui cal: era Kopionkin care călărea pe Forţa Proletară, se desprindea de marginile Cevengurului, repezindu-se către echipajul din depărtări, pentru

a întîmpina un prieten sau a nimici un duşman. Dvanov ieşi şi el la marginea oraşului pentru a-i ajuta lui Kopionkin, dacă ar fi fost nevoie. Dar Kopionkin se descurcase de unul singur : vizitiul ducea de căpăstru caii care mergeau la pas, iar faetonul era gol, căci pasagerul venea în urmă însoţit de Kopionkin călare pe cal. Într-o mînă Kopionkin ţinea sabia, în cealaltă ţinea în cumpănă o servietă şi un revolver de damă lipit de servietă cu degetul său mare nespălat.

Omul din stepă mergea acum pe jos şi dezarmat, dar chipul lui nu exprima spaima resemnată dinaintea morţii ci doar un zîmbet curios.

- Cine eşti dumneata ? Ce cauţi dumneata la Cevengur ? îl întrebă Dvanov.

- Am venit de la centru să caut buruienile. Am crezut că ele nu există, dar de fapt ele cresc, răspunse Simon Serbinov. Dar voi cine sînteţi ?

Cei doi oameni stăteau faţă în faţă aproape sprijinindu-se unul de celălalt. Kopionkin îl urmărea vigilent pe Serbinov, bucurîndu-se de primejdie ; vizitiul ofta lîngă cai şi îşi murmura pentru sine supărarea — el era sigur că îi vor fi luaţi caii de către vagabonzii din partea locului.

- Aici e comunism, explică de pe cal Kopionkin. Iar noi cei de-aici sîntem tovarăşi, pentru că anterior am trăit fară mijloace de existenţă. Dar tu ce fel de element eşti ?

- Şi eu sînt comunist, ii informă Serbinov, privinriu-l pe Dvanov; chipul lui i se părea cunoscut, oare nu se.întâlniseră cîndva ?

- Ai ve nit să comunizezi, spuse Kopionkin dezamăgit de lipsa primejdiei şi zvîrli servieta laolaltă cu revolverul de buzunar în buruienile înconjurătoare. Instrument femeiesc, nu ne e de trebuinţă — un tun ne-ar fi drag, un tun de ne-ai fi tîrît aici, atunci ai fi fost sigur bolşevic. Dar aşa, servieta ţi-e mare şi revolverul mic — un conţopist, asta eşti, nu un membru de partid... Haide, Saş, pe la casele noastre !

Dvanov săltă pe crupa largă a Forţei Proletare şi o porniră amîndoi in galop. Vizitiul lui Serbinov întoarse caii înapoi în stepă

şi se urcă pe capră gata să se salveze. Căzut pe gînduri, Serbinov merse cîţiva paşi spre Cevengur, apoi se opri : în faţa lui îşi făceau veacul brusturii bătrîni; în depărtare — pe la mijlocul oraşului — cineva ciocănea un lemn cu egală sîrguinţă şi din casele de la periferie venea miros de mîncare de cartofi. Se dovedea că şi aici oamenii trăiesc şi se hrănesc cu bucuriile şi necazurile lor cotidiene. Ce-i trebuia lui Serbinov ? Nu se ştia... Şi Serbinov pătrunse în Cevengur, pe un loc necunoscut. Vizitiul observase nehotărîrea lui Serbinov, aşa că mai întîi struni caii încetişor şi abia pe urmă o luă la trap înapoi pe întinderea stepei.

În Cevengur Serbinov fu imediat înconjurat de *alţii;* îi interesa omul necunoscut şi bine îmbrăcat. Ei il priveau admirativ pe Serbinov, de parcă ar fi primit cadou un automobil şi ar fi aşteptat o surpriză plăcută. Kirei scoase stiloul din buzunarul lui Serbinov şi îi luă îndată capacul, ca să facă din el un muştiuc pentru Gopner. În schimb Karciuk ii dărui lui Kirei ochelarii lui Serbinov.

- Ai să vezi mai departe, ai să vezi mai multe, îi spuse el lui Kirei.

– Păcat că i-am aruncat *sacul* şi *voiajul*[1], se necăji Kopionkin. Mai bine aş fi făcut din el o şapcă bolşevică pentru Saşa... Sau nu, las' mai bine să zacă acolo, lui Saşa o să i-o dăruiesc pe a mea.

Pantofii lui Serbinov găsiră drumul spre picioarele lui Iakov Titîci, care avea nevoie de-o încălţăminte uşoară ca să umble prin casă, iar pardesiul cevenguranii îl destinară croirii unor pantaloni pentru Paşinţev, care încă din rezervaţie trăia fără aşa ceva. Curînd, Serbinov şedea pe un scaun în mijlocul uliţei, îmbrăcat numai în jiletcă şi desculţ. Lui Piusea îi dădu prin gînd să-i aducă doi cartofi copţi, iar *alţii* începură pe tăcute să-i procure fiecare *ce* dorea : unul o bundiţă, altul pîslari. Kirei în schimb ii dădu lui Serbinov un săculeţ cu tacîmuri.

- Ia, îi spusese Kirei, tu trebuie că eşti deştept, ţie ţi-or fi de

[1] *sacvoiaj — din „sac de voyage", în franceză, e despărţit de Kopionkin în* două *cuvinte, în limba rusă fără nici un sens.*

trebuinţă, iar nouă nu ne trebuie.

Serbinov luă şi tacîmurile. Mai tîrziu îşi căută prin iarba uscată servieta şi revolverul ; din servietă scoase umplutura — hîrtiile — iar învelişul propriu zis — servieta — îl aruncă. Printre hîrtii păstra carnetul cu evidenţa oamenilor, pe care ar fi vrut să-i aibă ca proprietate ; lui Simon i-ar fi părut rău să piardă carnetul acesta, şi seara, în tăcerea oraşului obosit, în şubuliţă şi pîslari, el se aşeză în faţa carnetului deschis. Pe masă ardea un muc de luminare procurat de Kirei din rezervele burgheziei, iar în casă mirosea a corp unsuros de om străin, care cîndva trăise aici. Din pricina singurătăţii şi a locului nou, pe Serbinov îl năpădi dorul şi începu să-l doară burta, el nu putea scrie nimic în carnetul lui ci doar îl citea constatînd că întregul său trecut se soldase cu pierderi : nici unul dintre oameni nu rămăsese cu el pentru toată viaţa, prietenia nici unuia nu se transformase într-o înrudire de nădejde. Serbinov era acum singur, numai secretarul instituţiei îşi amintea de el, de faptul că este în deplasare, că trebuie să se întoarcă, şi secretarul îl aştepta în interes de serviciu. Lui îi sînt necesar, îşi spuse Serbinov cu sentimentul ataşamentului faţă de secretar, şi el o să mă aştepte,-iar eu n-am să-i înşel încrederea.

Alexandr Dvanov veni să-l verifice pe Serbinov, încă de pe acum pe jumătate fericit pentru faptul că undeva un secretar îi duce grija şi că, prin urmare, posedă un tovarăş. Numai la asta se gîndea Serbinov şi numai cu asta se consola el în Cevengurul nocturn : el nu putea percepe nici o allă idee, iar ceea ce nu se percepe, nu te poate linişti.

- Dumitale ce-ţi trebuie la Cevengur ? îl întrebă Dvanov. Eu îţi spun de-a dreptul : aici n-ai să-ţi îndeplineşti misiunea.

Lui Serbinov nici prin cap nu-i trecea să şi-o îndeplinească, şi el încercă din nou să-şi amintească de chipul cunoscut al lui Dvanov, dar nu reuşi — şi se nelinişti.

- Este adevărat că s-au redus la voi suprafeţele însămînţate ? voi el să afle pentru plăcerea secretarului, pe el însuşi semănăturile îl interesau prea puţin.

- Nu, explică Dvanov, dimpotrivă, ele au crescut, chiar şi

oraşul a fost năpădit de iarbă.

- Asta e bine, spuse Serbinov, considerîndu-şi misiunea încheiată ; el va scrie mai tîrziu acest lucru în raportul său, anume că suprafeţele nu numai că nu s-uu redus, dar chiar au crescut cu un procent ; el n-a văzut nicăieri suprafeţe goale — plantele sînt chiar înghesuite.

Undeva, în aerul umed, tuşea Kopionkin. Un om care îmbătrînea, fără somn hoinărind de unul singur.

Dvanov venise la Serbinov cu neîncredere, făcîndu-şi socoteala să-l expedieze din Cevengur, dar văzîndu-l nu mai ştia ce să spună. Întotdeauna, la început,Dvanov se temea de un om, pentru că nu avea convingeri autentice in temeiul cărora să se recunoască pe sine ca fiindu-i superior ; dimpotrivă vederea unui om trezea în Dvanov, în locul convingerilor, sentimente, şi el începea să-l stime: e mai mult decît era nevoie.

Serbinov încă nu ştia unde se află ; de la liniştea judeţului, de la văzduhul saturat de mirosul de fîneaţă îl apucă dorul de Moscova, şi el voi.să se întoarcă şi hotărî ca imediat, de mîine, să plece pe jos din Cevengur.

– Aici la voi e revoluţie, sau ce e ? îl întrebă Serbinov pe Dvanov.

– La noi e comunism. Auzi — acolo tuşeşte tovarăşul Kopionkin, el e comunist.

Serbinov se miră prea puţin. Din totdeauna considerase revoluţia mai bună decît el. În oraş el îşi vedea numai de mila pentru sine şi se gîndea că seamănă cu o piatră din rîu, că revoluţia trece peste ea, dar ea rămîne acolo, trasă la fund de egoismul ei.

- Dar amar şi tristeţe aveţi pe aici, la Cevengur ? întrebă Serbinov.

Şi Dvanov îi spuse că au : amarul şi tristeţea sînt şi ele din trupul omului.

În acel moment Dvanov îşi sprijini fruntea de masă ; către seară el obosea îngrozitor nu atît din pricina activităţii, cît mai ales din faptul că ziua întreagă el îi urmarea cu grijă pe cevengurani.

Serbinov deschise fereastra, totul era tăcut şi întunecat, numai dinspre stepă răzbătea sunetul prelung al miezului de noapte, într-atît de paşnic încît nu nelinişitea calmul nocturn. Dvanov se întinse pe pat şi adormi. Grăbindu-se odată cu lumînarea care ardea, Serbinov îi scrise Soniei Alexandrovna — o anunţa că la Cevengur comunismul e construit de proletari nomazi adunaţi laoaltă şi că printre ei trăieşte un semiintelectual, unul Dvanov, care a uitat, pare-se, de ce a venit în acest oraş. Serbinov îl privi pe Dvanov care dormea, chipul lui schimbat din pricina ochilor închişi şi picioarele lui întinse într-o odihnă da moarte. Seamănă, scria Serbinov, cu fotografia iubitului tău de demult, numai că e greu de închipuit că şi el să te fi iubit pe tine. Apoi Serbinov adăugă că, în delegaţie fiind, îl doare totdeauna stomacul şi că ar fi de acord, asemenea respectivului semiintelectual, să uite şi el pentru ce venise la Cevengur, şi să rămînă să trăiască aici. Lumînarea se stinse şi Serbinov se culcă pe ladă, temîndu-se că nu va adormi îndată. Dar adormi imediat şi ziua cea nouă apăru în faţa lui pe moment, ca pentru un om fericit.

Pe vremea aceea se adunaseră în Cevengur multe lucruri făcute de mînă. Serbinov se duse să le vadă, fără să le înţeleagă însă rostul.

Încă de dimineaţă Serbinov observase pe masă o tigaie din lemn de brad, iar pe acoperiş era montat, prin perforarea acestuia, un steag de tinichea, incapabil să se supună vîntului. Oraşul însuşi era atît de înghesuit, încît Serbinov se gîndi la o efectivă creştere a suprafeţelor arabile pe contul spaţiului de locuit. Pretutindeni unde puteai privi vedeai cevenguranii trudind cu sîrg : unii şedeau în iarbă, alţii prin curţi şi şoproane, şi fiecare muncea la ce avea chef : doi geluiau tăblia unei mese de lemn, unul, din lipsă de material, tăia şi îndoia o tablă smulsă din acoperiş, alţi patru, rezemaţi de gard, împleteau opinci de rezervă pentru cei ce-ar fi dorit să devină peregrini.

Dvanov se trezi înaintea lui Serbinov şi se grăbi să-l caute pe Gopner. Cei doi tovarăşi se întîlniră la fierărie şi aici îi găsi şi Serbinov. Dvanov se gîndise la o invenţie : transformarea luminii

solare în electricitate. Pentru aceasta, Gopner scoase din ramele lor toate oglinzile din Cevengur şi adunase de-asemenea cioburi de sticlă groasă, oricît de mărunte. Din acest material Dvanov şi Gopner meşteriseră tot soiul de prisme complicate şi reflectoare, pentru ca lumina soarelui trecînd prin ele să se transforme şi să devină, la celălalt capăt al instalaţiei, curent electric.

Instalaţia era terminată de două zile, dar electricitate nu producea. *Alţii* veneau să privească maşina de lumină a lui Dvanov, şi cu toate că nu funcţiona, ei hotărîră totuşi s-o facă folositoare : să considere maşina justă şi necesară, devreme ce fusese inventată şi construită prin munca fizică a doi tovarăşi.

Nu departe de fierărie se afla un turn de chirpici. Noaptea în turn se căţăra unul dintre *alţii* şi aprindea un foc, pentru ca toţi cei ce s-ar fi rătăcit prin stepă să vadă limanul pregătit pentru ei, dar — fie că stepele se pustiiseră, fie că nimeni nu mai călătorea noaptea — încă nu se arătase în lumina farului de lut nici un om.

În timp ce Dvanov şi Gopner se străduiau să-şi perfecţioneze mecanismul solar, Serbinov se duse în centrul oraşului. Printre case era greu de umblat, acum însă locul devenise de nepătruns, căci *alţii* adunaseră aici, pentru a termina treaba, ultimele lor produse : roţi de lemn cu diametrul de doi stînjeni, nasturi de metal, monumente de lut, reprezentînd, după cît se părea, tovarăşi îndrăgiţi, inclusiv pe Dvanov, o maşină care se învîrtea singură, făcută din ceasuri deşteptătoare stricate, un cuptor cu autoîncălzire, în care intrase umplutura tuturor plăpumilor şi pernelor din Cevengur, dar pe care temporar se putea încălzi numai cîte un singur om, dintre cei mai înfriguraţi. Şi mai erau şi alte obiecte a căror utilitate Serbinov nu şi-o putea chiar deloc reprezenta.

- Unde se află la voi Comitetul Executiv ? îl întrebă Serbinov pe îngânduratul Karciuk.

- A fost, dar acum nu mai este : a executat tot ce a fast de executat — lămuri Karciuk. Întreabă-l pe Cepurnîi : vezi doar că eu îi fac tovarăşului Paşinţev o sabie din os de bou.

- Dar de ce oraşul vostru, cu atît a spaţiu la dispoziţie, e aşa de înghesuit ? întrebă în continuare Serbinov.

Karciuk refuză să răspundă :

- Întreabă pe cine vrei, vezi doar că am treabă — asta înseamnă că nu la tine mi-e gîndul, ci la Paşinţev pentru care fac sabia.

Şi Serbinov întrebă atunci un alt om, care aducea într-un sac lut din rîpă, pentru monumente, şi arăta ca un mongol.

- Noi trăim aici cu toţii fără nici o pauză, explică Cepurnîi, căci el era cel care căra lutul.

Serbinov rîsese de el şi de roţile de lemn cu diametrul de doi stînjeni, ca şi de nasturii de metal. Acum se ruşina de rîsul lui, iar Cepurnîi îl privea fără supărare.

- Lucraţi din greu, spuse Serbinov, începînd curînd să zîmbească, dar eu am văzut lucrările voastre, sînt inutile.

Cepurnîi îl privi vigilent, cu seriozitate, şi văzu în el un om rămas în urma maselor.

- Păi noi nici nu lucrăm pentru vreo utilitate, noi lucrăm numai unul pentru altul.

Serbinov nu mai rîdea — acum el nu înţelegea.

- Cum aşa ? întrebă.

- Uite tocmai aşa, îi confirmă Cepurnîi. Cum altfel s-ar putea, spune, mă rog ? Tu trebuie că eşti fără de partid — burghezia urmărea utilitatea muncii, dar uite că n-a mers : ca să-ţi chinui trupul de dragul unui obiect nu mai ai răbdare. Cepurnîi remarcase îmbufnarea lui Serbinov şi acum rîdea el. Dar nu-i nici o primejdie pentru tine, aici la noi ai să-nveţi să rabzi.

Serbinov îşi continuă drumul fără să-şi mai reprezinte nimic : de născocit putea el născoci multe, dar nu mai era în stare să înţeleagă nimic din ce vedea cu ochii.

La prînz îl chemară la masă în poiană şi-i dădură o ciorbă de ierburi, felul întîi, un terci din legume pisate, felul doi — şi Serbinov mîncă pe săturate. El se pregătea să plece din Cevengur la Moscova, dar Cepumîi şi Dvanov îl rugară să mai rămînă pentru a doua zi : pînă atunci îi vor pregăti ceva pentru drum, o amintire.

Serbinov rămase, hotărînd să nu se mai ducă la gubernie, ci să le trimită raportul în scris, prin poştă, aşa că după prînz el şi

raportă către *comgub* că la Cevengur nu exista comitet executiv, dar existau în schimb o sumedenie de lucruri fericite, deşi inutile : terenurile arabile e puţin probabil să se fi redus, dimpotrivă, se înmulţiseră fie seama replanificării şi înghesuirii oraşului, dar despre acest lucru n-are cine să informeze pe larg, întrucît în rîndurile populaţiei oraşului nu se află nici un funcţionar priceput. Ca o concluzie personală Serbinov introduse presupunerea că Cevengurul a fost probabil ocupat de o mică grupare etnică, necunoscută, sau de vagabonzi în trecere, cărora arta informării le este străină şi că singurul lor semnal către lume îl constituie un far de chirpici, unde nopţile se ard paie sau alte materiale uscate ; printre vagabonzi se află un intelectual şi un meşter calificat, dar amîndoi au uitat cu desăvîrşire de sine. Concluzia practică, propunea Serbinov, s-o tragă însuşi centrul de gubernie.

Serbinov reciti ce scrisese, rezultase ceva inteligent, echivoc, potrivnic şi ironic deopotrivă, la adresa guberniei şi a Cevengurului — aşa scria totdeauna Serbinov despre cei pe care nu mai nădăjduia să-i cîştige ca tovarăşi. El înţelesese imediat că la Cevengur toţi oamenii se distribuiseră reciproc unul altuia încă înaintea venirii sale şi că nu-i mai rămăsese nimeni de rezervă, de aceea nu reuşi să dea uitării sarcinile delegaţiei sale.

După prînz Cepurnîi se apucă din nou de cărat lut, şi Serbinov i se adresă întrebîndu-l cum să expedieze el două scrisori, unde-i poşta ? Cepurnîi luă scrisorile şi spuse :

- Ţi-e dor de ai tăi ? O să trimitem un om pînă la punctul poştal, un pedestraş. Şi mie mi-e dor de Prokofie, dar nu ştiu pe unde se află.

Karciuk terminase sabia de os pentru Paşinţev, el ar fi fost fericit să nu-i mai fie în continuare urît, dar acum nu mai avea la cine se gîndi, pentru cine trudi, şi începu să zgîrie fără nici un rost pămîntul cu unghia.

- Karciuk, spuse Cepurnîi, i-ai făcut pe plac lui Paşinţev,

acuma ai rămas fără tovarăş, tînjeşti — du, te rog, la vagonul poştal scrisorile tovarăşului Serbinov, mergi, şi pe drum te gîndeşti la el...

Karciuk îl privi cu melancolie pe Serbinov.

- Poate mă duc mîine, spuse el, că deocamdată nu-l simt... Sau poate m-aştern la drum către seară, dacă oi simţi vreo tragere de inimă pentru noul venit.

Seara pămîntul se umezi şi se lăsă ceaţă. Cepurnîi aprinse focul de paie pe turnul de lut, pentru ca încă de departe să-l poată observa dispărutul Proşka. Serbinov stătea întins, acoperit cu un ţol oarecare, într-o casă pustie — el dorea să adoarmă şi să se liniştească în calmul provinciei ; avea impresia că nu numai spaţiul, dar şi timpul îl despart de Moscova, şi îşi încolăcea trupul sub aşternut, simţindu-şi picioarele, pieptul, ca pe un al doilea om, la fel de jalnic, pe care-l încălzea şi-l dezmierda.

Karciuk intră fără să bată la uşă, exact ca un locuitor al pustiei sau al vreunei sihăstrii.

- O iau din loc, spuse el. Dă-mi scrisorile.

Serbinov îi dădu scrisorile şi-l rugă :

- Stai cu mine. Doar pentru mine porneşti la drum de o noapte întreagă.

- Nu, refuză Karciuk, am să mă gîndesc la tine singur.

Temîndu-se să nu piardă scrisorile, Karciuk luă în fiecare mînă cîte una, le strînse în pumni şi aşa se şi duse.

Deasupra ceţii care învăluia pămîntul, cerul era senin, acolo răsărise luna ; firave prin pîcla umedă, razele ei supuse luminau pămîntul ca un fund de apă. Ultimii oamenii umblau în tăcere prin Cevengur şi, pentru a fi auzit din stepă, cineva începu să cînte din turnul de argilă, căci nu se putea bizui doar pe lumina rugului aprins. Serbinov îşi acoperi faţa cu mîna, dorind să nu vadă nimic şi să doarmă, dar pe sub braţ deschise ochii şi cu atît mai mult nu adormi : în depărtare o armonică începu să cînte un cîntec vesel de luptă, judecind după melodie — ceva în genul „Merişorului", dar mult mai măiestrit şi mai sensibil, cine ştie ce foxtrot bolşevic necunoscut lui Serbinov. Muzică, dar scîrţîi şi o

căruţă, însemna că vine cineva, şi din depărtări se auzi nechezat de cai : din Cevengur necheza Forţa Proletară, iar din stepă îi răspundea prietenul care se apropia.

Simon ieşi afară. În vîrful farului de argilă izbucni într-o flacără solemnă o grămadă de paie smulsă dintr-un vechi gard împletit ; aflindu-se pe mîini de nădejde, armonica nu-şi diminua nici ea sunetele, ci le pompa din ce în ce mai des, chemînd populaţia la viaţă, într-un singur loc..

În faeton veneau Prokofie şi un muzicant în pielea goală, plecat cîndva pe jos din Cevengur după nevastă, iar faetonul era tras de un cal slăbănog. În urma faetonului veneau nişte muieri desculţe, cam zece la număr sau ceva mai multe, cîte două în rînd iar în frunte — Klavdiuşa.

În lumina farului, cevenguranii îşi întîmpinară tăcut viitoarele neveste, nemişcaţi nu făcură măcar un pas înainte şi nu rostiră un cuvînt de salut, pentru că, noii veniţi, deşi erau oameni şi tovarăşi, erau totodată şi femei. Faţă de femeile astfel procurate Kopionkin resimţi ruşine şi stimă ; în afară de astă el se temea să observe femeile dintr-o jenă faţă de Roza Luxemburg, şi plecă s-o astîmpere pe Forţa Proletară.

Faetonul se opri. *Alţii* deshămară pe dată calul şi pătrunseră în Cevengur cu echipajul în braţe.

Prokofie opri scurt muzica şi făcu semn femeilor să nu se mai grăbească nicăieri.

- Tovarăşi ai comunismului ! se adresă Prokofie poporului nu prea numeros. Măsura propusă de voi am îndeplinit-o — în faţa voastră se află viitoarele soţii, aduse în Cevengur în marş, iar pentru Jeev am ademenit o sărăntoacă specială...
- Cum aşa, ai ademenit-o ? întrebă Jeev.
- În mod mecanic, explică Prokofie. Muzicantule, ia întoarce-te cu instrumentul tău spre soţii şi cîntă-le ca fanfara, pentru ca ele să nu tînjească la Cevengur şi să-i iubească pe bolşevici.

Muzicantul începu să cînte.

- Perfect, încuviinţa Prokofie. Klavdiuşa, repartizează tu

femeile la odihnă. Mîine stabilim o trecere în revistă şi un marş solemn prin faţa organizaţiei orăşeneşti : lumina focului nu dă o reprezentare exactă a chipurilor.

Klavdiuşa conduse femeile pe jumătate adormite în bezna oraşului pustiu.

Cepurnîi îl luă în braţe pe Prokofie şi-i spuse la ureche :

- Proş, femeile nu.ne trebuie acum atît de urgent, bine că ai venit tu. Dacă vrei îţi meşteresc mîine orice şi-ţi dau ce vrei.

- Dă-mi-o pe Klavdiuşa !

- Ţi-aş, da-o, eu, Proş, dar ţi-ai luat-o tu singur. Mai, ia te rog şi altceva !

- Lasă-mă să mă mai gîndesc, îl amînă Prokofie, n-am acum nici o nevoie şi nu simt nici vreun chef... Bună, Saşa ! îi spuse el lui Dvanov.

- Să trăieşti, Proş ! îi răspunse Dvanov, la fel. Ai mai văzut pe undeva alţi oameni ? Cum trăiesc ei pe acolo ?

– Pe-acolo rabdă, formulă Prokofie spre liniştea tuturor, ei nu se hrănesc cu revoluţia, la ei s-a organizat contrarevoluţia, şi prin stepă bat vînturi rele, numai noi singuri am rămas în cinste...

- Vorbeşti prea mult, tovarăşe, spuse Serbinov. Eu vin de acolo şi sînt şi eu revoluţionar.

- Ei, atunci înseamnă că acolo ţi-a fost mai rău, trase Prokofie concluzia.

Serbinov nu putu răspunde. Rugul de pe turn se stingea şi în noaptea aceea nu-l mai aprinseră.

- Proş, întrebă Cepurnîi în beznă, dar ia spune, mă rog, muzica cine ţi-a dat-o ?

- Un burghez în trecere. El mi-a dat muzica şi eu i-am făcut viaţa mai uşoară : la Cevengur nu există doar altă plăcere decît clopotul, dar ăla-i religie.

- Acum, Proş, avem aici plăcere şi fără clopot, şi fără vreo altă mijlocire.

Prokofie se strecură în încăperea inferioară a turnului şi se culcă, era obosit. Cepurnîi se întinse şi el în apropiere.

- Răsuflă mai vîrtos, încălzeşte aerul, îl rugă Prokofie. Nu ştiu de ce m-a luat frigul în locurile de unde vin.

Cepurnîi se ridică şi multă vreme răsuflă des, pe urmă îşi scoase de pe umeri mantaua, îl înveli pe Prokofie cu ea şi, trîntindu-se lîngă el, uită de sine în somnul care înseamnă înstrăinarea vieţii.

Ziua următoare arăta încă din zori senină ; muzicantul se trezise primul şi cînta la armonică un marş premergător care ii emoţionă pe toţi *alţii* ce se odihneau.

Soţiile şedeau pregătite. Îmbrăcate şi încălţate de către Klavdiuşa în boarfele găsite prin cotloanele Cevengurului.

Alţii veniră mai tîrziu şi, fîstîciţi, nu se uitau la cele ce le fuseseră hărăzite pentru a îi iubite. Se aflau acolo şi Dvanov, şi Gopner, şi Serbinov, şi primii cuceritori ai Cevengurului. Serbinov venise pentru a cere să i se organizeze un echipaj în vederea plecării, dar Kopionkin refuză să-i încredinţeze Forţa Proletară.

- Pot să-ţi dau mantaua, spusese el, pe mine mă pot oferi pentru o zi, ia orice altceva, dar calul nu mi-l cere, nu mă necăji — cum aş mai putea pleca eu în Germania ?

Atunci Serbinov ceru alt cal, cel care-l transportase ieri pe Prokofie şi i se adresă lui Cepurnîi. Acela însă îi spuse că nici nu trebuie să plece — poate se aclimatizează, căci la Cevengur comunismul e comunism şi, oricum, în curînd vor veni aici toţi oamenii : de ce s-ar duce el la ci, cînd vor veni ei încoace ?

Serbinov se depărta. Unde mă grăbesc ? gîndi el. Acea parte fierbinte a trupului meu care s-a scurs în Sofia Alexandrovna s-a şi mistuit în ea şi ca orice hrană e distrusă şi eliminată fără de urmă...

Cepurnîi începuse să vorbească tare, şi Serbinov se părăsi pe sine pentru a asculta cuvintele necunoscute.

- Prokofie reprezintă grija faţă de nevoile proletariatului, vorbea Cepurnîi în mijlocul mulţimii. Iată, el ne-a procurat femei cantitativ, după măsură, dar doza e cam mică... De aceea mă adresez efectivului feminin, ca pentru el să răsune bucuria aşteptării ! Să-mi spună mie cineva, mă rog : de ce preţuim noi condiţiile naturale ? Pentru că ne hrănim cu ele. Şi pentru ce, prin gestul nostru, am chemat noi femei ? Fiindcă preţuim natura

pentru hrană, iar femeile pentru dragoste. Aici, exprim mulţumiri femeilor venite la Cevengur, ca unor tovarăşi de o constituţie deosebită, să trăiască ele laolaltă cu noi şi hrănească-se-n pace, iar fericirea s-o aibă la Cevengur prin intermediul tovarăşilor bărbaţi !...

Femeile se speriară imediat : bărbaţii de odinioară începeau totdeauna treaba cu ele de-a dreptul cu sfirşitul, iar aceştia rabdă, spun mai întîi discursuri, aşa că ele își traseră hainele şi mantalele bărbăteşti în care fuseseră înveşmântate de către Klavdiuşa pînă peste nas, acoperindu-şi deschizătura gurii. Ele se temeau nu de dragoste, ele nu iubeau, ci de siluirea, poate chiar nimicirea trupurilor lor de către aceşti bărbaţi uscaţi şi stătuţi, îmbrăcaţi în mantăi soldăţeşti şi cu feţele pecetluite de o viaţă grea. Aceste femei nu aveau nici tinereţe, nici vreo altă vîrstă definită, ele îşi dădeau trupul, floarea veştedă sau înflorită, pe mîncare, şi cum obţinerea hranei era totdeauna anevoioasă, carnea lor se trecuse mult înainte de vestirea morţii ; de aceea ele aduceau mai mult a fetiţe decît a babe — a mame şi surori mai mici, subnutrite ; mîngîierile bărbăteşti le traumatizau şi înspăimîntau. Pe timpul călătoriei, Prokofie încercase să le înghesuie, le luase pe rînd în trăsură pentru probă, dar vigoarea lui le făcea să ţipe ca de propria lor boală.

Acum femeile stăteau în faţa bărbaţilor din Cevengur şi îşi mîngîiau pe sub îmbrăcăminte pielea zbîrcită pe oasele lor uzate. Printre toate acestea nou venite la Cevengur, singură Klavdiuşa era suficient de înţelegătoare si voluptuoasă, dar atracţia pentru ea pusese stăpînire pe Prokofie.

Cel mai îngîndurat examina femeile Iakov Titîci : una dintre ele i se păru a fi mai tristă decît toate, suferind de frig sub mantaua ei ponosită ; de cîte ori nu se pregătise el să-şi dea jumătate de viaţă, atunci cînd avea încă multă, numai pentru a-şi găsi printre străini şi *alţii* o rudă de sînge ! Dar, deşi ceilalţi îi erau pretutindeni tovarăşi, ei îi erau tovarăşi numai prin necaz şi amar — amarul vieţii, şi nu prin provenienţa lor din acelaşi uter matern. Acum din viaţa lui Iakov Titîci rămăsese nu jumătate, ci o ultimă biată rămăşiţă, dar el şi-ar fi putut dărui unei rude

libertatea şi pîinea din Cevengur, ieşind de dragul ei din nou la drumul mare şi necunoscut al pribegiei şi nevoilor.

Iakov Titîci se apropie de femeia aleasă, îi pipăi obrazul ; i se părea că, pe dinafară, aceasta semăna cu el.

- Tu a cui eşti ? întrebă el. Şi din ce trăieşti pe lume ?

Femeia îşi plecă şi răsuci capul, şi Iakov Titîci ii văzu gîtul mai jos de ceafă, săpat de un şanţ adînc în care se adunase murdăria vieţii pribege, şi capul, pe cînd femeia şi-l ridică din nou, se sprijinea pe gît exact ca pe o tulpină uscată.

- A cui eşti, dară, atît de sărăcăcioasă ?

- A nimănui, răspunse femeia şi, încruntîndu-se, începu să-şi împletească degetele, departe de Iakov Titîci, străină.

- Să mergem în curte, să-ţi rîcîi murdăria şi rîia din ceafă, îi mai spuse Iakov Titîci.

- Nu vreau, refuză femeia. Dă-mi ceva, orice, şi merg.

Pe drum, Prokofie îi promisese căsătoria dar ea, ca și prietenele ei, ştia prea puţin ce înseamnă asta, ea doar ghicea că trupul îi va fi chinuit de un singur bărbat în loc de mai mulţi şi de aceea cerea acum, înaintea chinurilor, un dar : că doar după aceea nu se mai dăruieşte nimic, eşti numai gonită. Ea se zgribuli şi mai tare sub mantaua prea largă, păzindu-şi trupul gol, care îi slujea ţi drept viaţă, şi drept mijloc de viaţă, şi drept unică, niciodată împlinită nădejde — dincolo de pielea ei pentru femeie începea o lume străină de la care nu reuşea să obţină nimic, nici măcar îmbrăcăminte pentru a-şi încălzi şi ocroti trupul, sursa de hrană pentru sine şi de plăcere pentru alţii.

- Păi ce fel de soţii mai sînt şi astea, Proş ? întrebă Cepurnîi cu îndoială. Astea-s lepădate la opt luni, n-au în ele nici o substanţă.

- Dar tu ce-ai vrea ? îi replică Prokofie. Lasă că le da comunismul luna a noua.

- Aşa-i ! exclamă Cepurnîi fericit. La Cevengur or să se simtă ca-ntr-o burtă caldă, or să se-mplinească repede şi doar pe urmă or să se nască pe de-a-ntregul.

- Ei, da ! Cu atît mai mult cu cît diverşilor proletari nici nu le

e recomandabil un aluat prea special; măcar de nu li s-ar mîntui viata de oboseală ! Ce altceva-ţi mai trebuie : sînt totuşi femei, găuri, ai unde intra.

- Neveste dintr-astea nu există, spuse Dvanov. Mame, da, cine le are !

- Sau surori mai mici, întări Paşinţev. Eu am avut aşa o surioară ruginită, mînca prost, s-a stins de la sine.

Cepurnîi îi asculta pe toţi şi, din obişnuinţă, se pregătea să dea o hotărîre, dar fu cuprins de îndoială, amintindu-şi de mintea sa mai înceată, nu prea dezvoltată.

- Dar din care avem mai mulţi : soţi sau orfani ? întrebă el, fără să se gîndească la întrebare. Hai să formulez aşa : mai întîi toţi tovarăşii să sărute cîte o dată aceste femei jalnice şi atunci se va clarifica ce trebuie făcut din ele. Tovarăşe muzicant, dă-i, te rog, lui Piusea instrumentul să cînte el ceva muzică pe note.

Piusea execută un marş în care se simţea ritmul militar : cîntecele de singurătate şi valsurile nu le preţuia şi se ruşina să le interpreteze.

Lui Dvanov îi reveni, primul, să sărute femeile : el deschidea gura şi strîngea cu o gingaşă lăcomie între buzele sale buzele fiecărei femei, iar cu mîna stingă îmbrăţişa uşor făptura care venea la rînd, pentru ca ea să nu cadă din picioare şi să nu se depărteze de el.

Serbinov trebui şi el să sărute toate viitoarele soţii, era ultimul, dar se mulţumi şi aşa : prezenţa unui al doilea om, fie el chiar străin, îl liniştea totdeauna pe Simon, iar după aceste îmbrăţişări trăi cu plăcere două zile întregi. Acum nu mai dorea chiar atît de tare să plece, el îşi frămînta mîinile de plăcere şi zîmbea, nevăzut, în mijlocul forfotei generale şi în ritmul marşului militar.

- Ei, ce zici, tovarăşe Dvanov? spuse Cepurnîi, ştergîndu-şi gura. De ce sînt ele bune, de soţii sau de mame ? Piusea, fă puţină linişte, pentru discuţii !

Dvanov nu ştia nici el, pe maică-sa n-o văzuse niciodată, iar nevastă nu avusese. El îşi aminti trupurile uscate, de timpuriu îmbătrînite, pe care tocmai le îmbrăţişase în vederea săruturilor,

şi felul in care una dintre femei, firavă ca o rămurică, ascunzîndu-şi faţa de obicei întristată, se lipise de el : în preajma ei pe Dvanov îl reţinuseră amintirile — femeia mirosea a lapte şi a cămaşă asudată, el o sărutase încă o dată în deschizătura cămăşii, aşa cum sărutase, în copilărie, trupul şi sudoarea rece a tatălui său mort.

- Mai bine să fie mame, spuse el.
- Care eşti orfan — alege-ţi acum mama ! anunţă Cepurnîi.

Orfani erau toţi, iar femei — zece : nimeni nu se îndemnă primul să-şi ia în primire mama, fiecare o dăruise, de la început, unui tovarăş care ar fi avut mai mare nevoie. Dvanov înţelese că femeile sînt şi ele orfane și că mai bine să-şi aleagă ele dintre cevengurani fraţii sau părinţii, şi aşa să şi rămînă.

Femeile îşi aleseră îndată pe cei mai bătrîni dintre *alţii :* cu Iakov Titîci doriră să trăiască chiar două, şi el le luă pe amîndouă. Nici una dintre femei nu se îneredea în sentimentele paterne sau frăţeşti ale cevenguranilor, de aceea se străduiau să-şi găsească un bărbat căruia să nu-i trebuiască altceva decît somn şi căldură. Numai una singură, o negricioasă aproape fecioară, se apropie de Serbinov.

- Tu ce vrei ? o întrebă el cu spaimă.
- Vreau să se nască din mine un ghemuleţ cald...
- Nu pot, eu plec pentru totdeauna de-aici.

Negricioasa îl schimbă pe Serbinov cu Kirei.

- Eşti destul de arătoasă, spuse Kirei. Am să-ţi dăruiesc ce pofteşti. O să se nască ghemuleţul tău cald, n-ai grijă, şi n-o să-i fie niciodată frig.

Prokofie o luă la braţ pe Klavdiuşa.

- Ei, tovarăşă Klobzd, noi ce facem ?
- Ce să facem, Proş, treaba noastră o ştim numai noi...
- Asa şi e, hotărî Prokofie. Ridică de jos o bucată de lut şi o aruncă undeva la întîrnplare. Am tot timpul sufletu-ncărcat, ceva serios, ori că mi-a venit timpul să-mi organizez o familie, ori că am de suportat comunismul... Ce fonduri noi ai mai acumulat ?
- Păi cît ? Ţi-am dat tot ce-am primit pentru ce-am vândut

pe unde am umblat, Proş : pentru două şube şi pentru argintărie mi s-a dat numai preţul lor, restul s-a scurs pe lîngă...

- Las-acum : diseară ai să-mi faci socoteala, cu toate că te cred, mă tot frămînt. Păstrezi banii la mătuşă-ta ?

- Păi unde-n altă parte, Proş ? Acolo-s la loc sigur. Dar tu cînd mă duci la gubernie ? Mi-ai tot promis că-mi arăţi centrul, dar m-ai adus din nou în mahalaua asta. Ce-s eu aici, printre sărăntoacele astea ? Nici măcar pentru cine să-mi încerc o rochie nouă n-am. Şi să m-arăt, cui ? Ce, asta-i societate ? Aştia-s în trecere, aşezaţi la un popas. De ce mă chinuieşti ?

Prokofie ofta : ce să te faci cu fiinţa asta, cînd mintea ei e mai prejos decît nurii ?

- Du-te. Klavdiuşa, aranjează-le pe muierile astea abia venite, iar eu mă mai gîndesc : o minte-i bună, a doua-i de prisos !

Bolşevicii şi ceilalţi se împrăştiaseră, ei trudeau acum din nou pentru acei tovarăşi pe care ii simţeau ca întruchipind propria lor idee. Numai Kopionkin nu se mai apucase de lucru ; morocănos, el işi ţesălă calul, îl dezmierdă, pe urmă îşi unse arma cu untură de gîscă, din rezervele sale intangibile. După aceea îl căută pe Paşinţev care şlefuia nişte pietre.

- Vas, spuse Kopionkin. Tu stai şi te iroseşti de pomană, iar muierile au şi sosit. Semion Serbinov încă înaintea venirii lor şi-a adus *sacii* şi *voiajii* la Cevengur La ce mai trăieşti, dacă uiţi ? Că burghezia va năvăli, e inevitabil, unde-ţi sînt dară bombele, tovarăşe Paşinţev ? Unde ţi-e revoluţia şi rezervaţia ei fortificată ?

Paşinţev îşi scoase din colţul ochiului vătămat un gunoi uscat şi îl vîrî cu unghia în gardul împletit.

- Simt şi eu asta. Stepan, şi te salut. De-aia-mi şi îngrop în piatră forţa, că altfel m-aş întrista şi-aş piînge în brusturi !... Unde mai e şi Piusea ăla, unde-şi atîmă el armonica, în care cui ?

Piusea culegea ştevie prin locurile dosnice ale fostelor curţi.

- Ţi-a venit iar chef de muzică ? întrebă el din dosul şopronului. Fără eroism te-a apucat urîtul ?

- Cîntă-ne. Pius, mie şi lui Kopionkin „Merişorul", dă-ne puţin chef de viaţă ! .

- Bine, aşteaptă, acuşica vă dau !

Piusea aduse instrumentul, luă mutra serioasă a unui artist profesionist şi le cîntă celor doi tovarăşi Merişorul". Kopionkin şi Paşinţev plîngeau emoţionaţi, iar Piusea lucra în tăcere în faţa lor — acum el nu trăia, ci trudea.

- Stai, nu mă indispune ! îl rugă Paşinţev. Mie dă-mi tristeţea...

- Ţi-o dau, se învoi Piusea şi execută o melodie tărăgănată. Lui Paşinţev i se uscară lacrimile, el asculta sunetele triste şi curînd porni şi el să cînte în ritmul muzicii :

Tovarăşe al meu de luptă,
Mergi înainte şi cîntă un cîntec.
E timpul cu moartea să ne-ntîlnim
Ruşine-i să trăieşti, dar trist e să murim.
Ridică-te, tovarăşe al meu
Căci viaţă nouă mamele ne-au dat
Dar zisu-mi-s-a mie : mai ai de aşteptat
Întîi duşmanul culcă-l în mormînt
Şi pe deasupra însuţi tu te culcă...

- Destul cu răguşeala, i-o reteză Kopionkin, nu ţi-ai făcut rost de muiere şi-acuma vrei s-o-mbătrîneşti cu cîntatul. Na, că scorpia se şi grăbeşte să vină.

Se apropia de ei viitoarea soţie a lui Kirei — negricioasă ca o fiică de peceneg.

- Ţie ce-ţi mai trebuie ? o întrebă Kopionkin.

- Nimic. Vreau să-ascult, muzica-mi chinuie inima.

- Ptiu, scîrbă ce eşti ! şi Kopionkin se ridică să plece.

În momentul acela se ivi Kirei, să-şi ia nevasta înapoi.

- Unde mi-ai fugit, Gruşa ? Ţi-arn, cules mei, hai să măcinăm boabele — diseară mîncăm blinele, mi s-a făcut poftă de ceva făinos.

Şi se duseră împreună în cămăruţa în care odinioară Kirei înnopta rareori, pregătită acum însă îndelung, adăpost: pentru Gruşa şi pentru sine.

Kopionkin o luă de-a lungul Cevengurului, îi venise chef să privească stepa largă unde nu mai fusese de mult, după ce pe nesimţite se obişnuise cu înghesuiala agitată a Cevengurului. Forţa Proletară, care se odihnea în fundul uniu grajd, auzi paşii lui Kopionkin şi necheză trist către prietenul ei. Kopionkin o luă cu el, iar animalul începu să tropăie alături, presimţind plimbarea în stepă. La marginea oraşului Kopionkin sări pe cal, îşi smulse sabia, scoase din străfundul pieptului lui nemulţumit şi de mult tăcut un răcnet şi începu să galopeze prin liniştea tomnatecă a stepei. Lovită de copite, stepa răsuna ca granitul. Singur Paşinţev văzu goana Forţei Proletare şi dispariţia ei laolaltă cu călăreţul în ceaţa depărtărilor, asemănătoare nopţii apropiate. Paşinţev tocmai se căţărase pe acoperiş, de unde-i plăcea să contemple pustietatea spaţiilor şi alunecarea văzduhului deasupra stepei. Acum nu se mai întoarce, se gîndi Paşinţev. Mi-a venit şi mie timpul să cuceresc Cevengurul, ca să-i fiu lui Kopionkin pe plac.

După trei zile Kopionkin se întoarse, intră în oraş, la pas pe calul slăbit, moţăind în şa.

- Păziţi Cevengurul, îi spuse el lui Dvanov şi încă altora care-i ieşiră în cale, daţi-i calului niscai iarbă, că de adăpat îl adăp eu şi, eliberind calul, Kopionkin adormi pe locul gol, bine bătătorit. Dvanov duse calul in fîneaţă, gîndindu-se la un tun proletar ieftin, pentru paza Cevengurului. Fîneaţa era chiar în apropiere, Dvanov îi dădu drumul Forţei Proletare, iar el se opri în buruienile dese ; acum nu se mai gîndea la nimic, şi bătrînul paznic al minţii sale străjuia liniştea comorii de sub frunte — el putea da drumul numai unui singur vizitator, unui singur gînd hoinar de-afară. Dar acest afară nu exista : pămîntul pustiu şi năpăstuit se întindea pînă departe, soarele topit muncea pe cer, ca ceva nefiresc şi plicticos, iar oamenii din Cevengur nu se gîndeau la nici un tun, ci doar unul la altul. Atunci paznicul deschise uşa din dos a amintirilor, şi Dvanov simţi din nou în cap căldura conştiinţei : e noapte, şi el, un băieţaş, merge prin sat, tatăl său îl duce de mînă, iar Saşa închide ochii, doarme şi se trezeşte în mers. De ce eşti atît de slăbit, Saş, din cauza zilei

prea lungi ? Atunci vino la mine-n braţe, dormi pe umărul meu, şi tata îl ia în braţe şi se lipeşte de el, iar Saşa adoarme cu capul pe umărul lui. Tata vine în sat să vîndă peşte, traista lui plină cu plătici, mirosul de iarbă jilavă. În amurg plouase torenţial, pe drum noroiul este gros, e frig, apă. Saşa se trezeşte brusc şi ţipă — obrăjorul lui este năpădit de ceva rece şi greu, iar tata îl ocărăşte pe mujicul care-i depăşeşte într-o căruţă ferecată, stropindu-i cu noroi. Tăicuţă, de ce sare noroiul de pe roată ? Roata se învîrleşte, Saş, iar noroiul, greu cum e, se supără şi o ia razna de pe roată.

- E nevoie de o roată, hotărî Dvanov cu glas tare. Un disc de lemn ferecat, de pe el ar putea fi aruncate-n duşmani cărămizi, pietre, gunoaie — că proiectile n-avem. Iar de-nvîrtit, o s-o-nvîrtim cu un atelaj de cai şi-o să ajutăm şi cu mîinile — chiar şi din praf se pot face proiectile, şi din nisip... Gopner e la stăvilar acum, s-o fi ivit vreo crăpătură pe-acolo...
- Vă deranjez ? îl întrebă rar Serbinov, apropiindu-se.
- Nu ! Nu de mine mă ocupam... Ce doriţi ?

Serbinov îşi termina de fumat ultima ţigară din rezerva moscovită şi era îngrijorat, ce va fuma el în continuare...

- Nu-i aşa că aţi cunoscut-o pe Sofia Alexandrovna ?
- Am cunoscut-o, răspunse Dvanov, o ştii şi dumneata ?
- Şi eu am cunoscut-o.

Kopionkin, care dormea la marginea drumului, se ridică în coate, strigă ceva, delira, începu apoi, din nou să sforăie în somn, mişcînd cu aerul respiraţiei sale firele de iarbă uscată de pe jos.

Dvanov se uită la Kopionkin şi, văzînd că doarme, se linişti.

- Am ştiut-o înainte de Cevengur, dar aici am uitat-o, spuse Alexandr. Unde trăieşte acum şi în legătură cu ce ţi-a vorbit despre mine ?
- E ta Moscova, la o fabrică de-acolo. Ea îşi aminteşte de dumneata — la voi la Cevengur, am băgat de seamă, oamenii există unul pentru altul ca ideile, iar dumneata eşti pentru ea o idee ; dumneata mai emani în continuare către ea linişte sufletească, eşti pentru ea cald şi viu...

- Dumneata nu ne-ai înţeles pe deplin. Dar mă bucur oricum că e in viaţă, şi o să mă gîndesc şi eu la ea.

- Gîndeşte-te. Asta înseamnă mult pentru voi : să te gîndeşti înseamnă să posezi sau să iubeşti... Şi la ea merită să te gîndeşti, acum ea e singură şi priveşte Moscova. Acolo zdrăngănesc tramvaie, sînt mulţi oameni, dar nimeni nu vrea să-i simtă aproape.

Dvanov nu văzuse niciodată Moscova, din lumea aceea nu şi-o reprezenta decît pe Sofia Alexandrovna. Şi inima lui se umplu de ruşine şi de grele amintiri vîscoase : cîndva căldura vieţii emana pentru Dvanov de la Sonia, şi el s-ar fi putut astfel închide pe sine pînă la moarte în găoacea unui singur om ; înţelegea acum grozăvia acelei vieţi nerealizate, în care ar fi putut să rămînă pentru totdeauna, ca într-o casă ruinată. Pe lîngă el trecu odată cu vîntul o vrabie şi se aşeză pe gardul împletit, ciripind de spaimă. Kopionkin îşi ridicase capul şi privind cu ochi orbi lumea uitată, începu să plîngă : mîinile se sprijineau neputincioase în praful drumului.

- Saşa , dragul meu Saşa ! De ce nu mi-ai spus tu niciodată că ea se chinuie în mormînt şi că rana o doare? De ce mai trăiesc eu aici cînd am lăsat-o singură în chinurile mormîntului ?... Kopionkin pronunţa tînguit cuvintele, ofensat de amarul care îi sfîşia nemilos trupul pe dinăuntru. Ciufulit, bătrîn şi hohotind de plîns, el încerca să se ridice şi s-o ia la fugă apoi. Unde mi-e calul, ticăloşilor ? Unde-i Forţa Proletară ? Aţi otrăvit-o în grajdul ei, m-aţi minţit că aici e comunism, din cauza voastră am să mor — şi Kopionkin se prăbuşi înapoi în somn.

Serbinov privi în depărtări, la mii de verste te se afla Moscova şi acolo zăcea singură în pămînt maica lui. Dvanov se apropie de Kopionkin, puse căciula sub capul celui care dormea şi văzu ochii lui pe jumătate deschişi, rătăciţi in vis.

- De ce ne învinuieşti ? îi şopti Alexandr. Oare tatăl meu nu se chinuieşte şi el în fundul lacului şi nu mă mai aşteaptă ? Am şi eu amintirile mele.

Forţa Proletară nu mai păştea, se apropie cu grijă de Kopionkin, fără să se audă. Calul îşi plecă botul spre obrazul lui

Kopionkin, îi adulmecă răsuflarea, apoi îi linse pleoapele întredeschise şi omul, liniştindu-se, închise ochii de tot şi amorţi în somn. Dvanov legă calul de gard în apropierea lui Kopionkin şi se îndreptă împreună cu Serbinov spre stăvilar, la Gopner. Pe Serbinov nu-l mai durea burta, el uitase că Cevengurul străin este oraşul unei delegaţii de numai o săptămînă, se obişnuise cu mirosul acestui loc şi cu aerul rarefiat al stepei. Lîngă una din căsuţele de la marginea oraşului, direct pe pămînt se afla bustul de lut al lui Prokofie, năpădit de brusturii mult crescuţi din cauza ploilor ; Cepurnîi se tot gîndisc la Prokofie şi pe urmă îi modelase chipul ; asta îl satisfăcuse pe deplin, cu asta pusese capăt sentimentului tovărăşesc pentru Prokofie. Acum Cepurnîi ducea dorul lui Karciuk, plecat cu scrisorile lui Serbinov, şi îşi pregătea materialul pentru statuia de lut a tovarăşului absent.

Statuia lui Prokofie semăna prea puţin cu modelul, în schimb, ciudat, el amintea la fel de bine, în acelaşi timp, de Prokofie şi de Cepurnîi. Cu însufleţită tandreţe şi neîndemînare grosolană autorul modelase statuia tovarăşului său drag, iar monumentul se constituise ca un soi de convieţuire a celor doi, dezvăluind sinceritatea artei lui Cepurnîi.

Serbinov nu se pricepea la artă, în discuţiile mondene moscovite trecea drept un prost, pentru că lui îi plăcea să privească oamenii, să-i audă şi să înţeleagă ce vorbesc, fără ca ei să-l intereseze cu adevărat. El se opri cu Dvanov în faţa statuii.

- Ar fi trebuit să-l facă din piatră, nu din lut, spuse Serbinov, aşa o să-l tocească repede vremea şi vremurile. Doar asta nu-i artă, ăsta-i sfîrşitul cîrpăcelii prerevoluţionare în domeniul muncii şi artei ; pentru prima oară văd şi eu un lucru lipsit de minciună şi exploatare.

Dvanov nu spunea nimic, el nici nu-şi putea închipui alte variante. Amîndoi se duseră spre valea rîului.

Gopner nu se ocupa de stăvilar, el şedea pe mal şi îi meşterea lui Iakov Titîci o ramă de fereastră pentru ia iarnă. Acela se temea ca nu cumva viscolul să-i prăpădească fiicele-femei. Dvanov şi Servinov aşteptară ca Gopner să termine rama,

pentru a începe împreună să construiască discul de lemn necesar lansării pietrelor şi cărămizilor contra duşmanilor Cevengurului. Dvanov şedea şi asculta cum treptat oraşul se linişteşte. Cel care căpătase vreo mamă sau vreo fiică ieşea rareori din locuinţa lui, el se străduia să muncească sub acelaşi acoperiş cu noua sa rudă, făureau lucruri de nimeni ştiute. Să fie oare ei mai fericiţi prin case, decît în aer liber ?

Dvanov nu putea afla şi asta îl întristă, schiţă un gest de neputinţă. El se ridică în picioare şi gînditor se duse să caute material pentru discul maşinii de luptă. Pînă seara umblă prin magazii şi locuri dosnice, în această stare de inerţie ar fi putut trăi cumva şi în adîncul desişurilor de pelin, într-o răbdătoare detaşare spre folosul unor oameni din locuri depărtate. Găsea nenumărate obiecte nefolositoare, ghete, scîlciate, lădiţe de ambalaj pentru gudron, vrăbii moarte şi cine mai ştie ce. Dvanov atingea aceste lucruri inutile cu părere de rău, pentru că fuseseră date uitării, şi le aşeza la loc pentru ca totul în Cevengur să rămînă intact pînă la zilele cele bune ale răscumpărării, în comunism. Într-un desiş de ştir Dvanov intră cu piciorul în ceva şi de-abia şi-l mai putu scoate — nimerise între spiţele unei roţi de tun uitate acolo din timpul războiului. Ca diametru şi consistenţă ea corespundea perfect confecţionării unei catapulte. Dar s-o rostogolească de-acolo era dificil, roata trăgea mai greu la cîntar decît Dvanov, încît Alexandr îl chemă în ajutor pe Prokofie, care lua şi el aer plimbîndu-se cu Klavdiuşa. Au dus roata la fierărie, unde Gopner o cercetă, o aprobă şi rămase peste noapte lîngă ea pentru a chibzui în linişte întreaga lucrare.

Prokofie îşi alesese drept locuinţă marea casă bolşevică, aceea din cărămidă, unde odinioară locuiau şi îşi petreceau cu toţii, nedespărţiţi, nopţile. Acum acolo era ordine, domnea grija gospodărească a Klavdiuşei, iar cuptorul se încălzea la două zile pentru ca aerul să fie uscat. Tavanul era plin de muşte, pereţii solizi ocroteau liniştea familială a lui Prokofie, iar podelele erau spălate ca pentru duminică. Lui Prokofie îi plăcea să se odihnească pe pat şi să urmărească plimbarea muştelor pe

tavanul călduţ , tot astfel umblau muştele şi în copilăria lui, la ţară, pe tavanul izbei părinteşti, iar el stătea întins liniştit şi născocea idei spre a obţine în continuare mijloace de existenţă pentru familia sa. Acum îl adusese aici pe Dvanov, ca să-l ospăteze cu ceai, dulceaţă şi gogoşi făcute de Klavdiuşa.

- Uite muştele pe tavan, spuse Prokofie. Şi la ţară, în căsuţa noastră erau muşte, îţi aduci aminte Saş, sau le-ai scăpat din vedere ?

- Îmi amintesc, răspunse Alexandr. Mai mult încă, îmi aduc aminte de păsările care zburau pe cer ca muştele sub tavan, iar acum plutesc deasupra Cevengurului, ca deasupra comunismului.

- Sigur că da : tu ai trăit la marginea lacului, şi nu într-o casă, în afara cerului n-ai avut alt acoperiş, pentru tine pasărea era ca musca pentru noi, în familie.

După ceai, Prokofie şi Klavdiuşa se băgară în aşternut, se încălziră şi amuţiră, iar Dvanov adormi pe un divan de lemn. Dimineaţa Alexandr îi arătă lui Prokofie zborul jos al păsărilor deasupra Cevengurului ; ele semănau cu muştele agitate din acea odaie care este natura în zori. Nu departe mergea Cepurnîi, desculţ, cu mantaua pusă direct pe pielea goală, aşa cum venise şi tatăl lui Prokofie din războiul imperialist. Din loc în loc fumegau coşurile cuptoarelor şi dinspre ele mirosea la fel cum mirosea în căsuţa mamei, atunci cînd ea pregătea mîncarea de dimineaţă.

- Ar trebui Saş, să facem proviziile de iarnă pentru comunism, se arătă îngrijorat Prokofie.

- Ar trebui să-ncepem şi asta, căzu de acord Dvanov. Dar vezi, tu numai pentru tine ai adus peltea, iar Kopionkin bea cu anii numai apă rece.

- Cum pentru mine ? Nu te-am tratat eu pe tine ieri, sau ţi-ai pus prea putină-n pahar şi n-ai mîncat după poftă ? Vrei să-ţi mai aduc o linguriţă ?

Dvanov refuză, el se grăbea să-l găsească pe Kopionkin, acela era prea trist pentru a fi lăsat singur.

- Saşa ! strigă Prokofie în urma lui. Uită-te la vrăbii, se agită

ca nişte muşte greoaie !

Dvanov nu-l auzi, iar Prokofie se înapoie în odaia lui de familist în care zburau muştele, iar pe geam văzu păsările deasupra Cevengurului. Sînt totuna, hotărî el în privinţa muştelor şi a păsărilor. Mă duc cu faetonul la burghezie şi aduc două butoaie de dulceaţă pentru tot comunismul, să bea şi alţii ceaiul după pofta inimii lor şi să stea întinşi sub cerul cu păsări, aşa cum stau şi prin cămări.

Aruncînd încă o privire asupra cerului, Prokofie socoti că bolta ocroteşte o avere mult mai mare decît un acoperiş, întregul Cevengur se afla sub cer, aşa cum stătea mobila unei camere în familiile acelor *alţii.* Dar dacă, aşa pe negîndite, *alţii o* iau din loc, Cepurnîi moare şi Cevengurul intră în posesia lui Saşka ? Aici Prokofie îşi dădu seama că a ghicit cum stau lucrurile şi că trebuie neîntîrziat să proclame Cevengurul o mare cameră a familiei pentru ca el, Prokofie, să devină acolo fratele cel mare şi moştenitorul tuturor mobilelor de sub seninul cerului. Dacă te-ai lua numai după vrăbii, chiar şi ele sînt mai grase decît muştele, şi în Cevengur mult mai dese. Şi Prokofie îşi preţălui din priviri locuinţa şi hotărî s-o schimbe, mai avantajos, cu oraşul.

- Klavdiuş, ei Klavdiuş ! îşi strigă el nevasta. Nu ştiu de ce, dar mi-a venit cheful să-ţi dăruiesc mobila noastră !
- Foarte bine ! Dăruieşte-mi-o, spuse Klavdiuşa. Aş duce-o, pînă nu dau noroaiele, la mătuşica !
- Du-o din timp, se învoi Prokofie. Şi rămîi şi tu de ospeţeşte la ea, pînă ce iau eu de tot în primire Cevengurul.

Klavdiuşa înţelegea că lucrurile îi sînt necesare, dar nu-şi putea imagina de ce trebuie Prokofie să rămînă singur ca să capete oraşul, cînd asta i se cuvine oricum.

- Îţi lipseşte suportul politic, răspunse soţul la întrebarea ei. Dacă m-apuc să primesc oraşul împreună cu tine, e clar că ţi-l dăruiesc numai ţie.
- Dăruieşte-mi-l, Proş, o să vin din gubernie cu căruţele după el !
- Mai lasă graba, dacă n-ai ordin ele repartiţie. Şi de ce să

ţi-l dăruiesc chiar acum ? Ca să spună lumea că el se culcă cu ea, cu ea-şi împarte trupul şi nu cu noi, prin urmare nici de oraş n-o să-i pară rău să i-l dea... Dar dacă tu nu eşti aici, or să creadă toţi că nu iau oraşul pentru mine...

- Cum, adică, nu-l iei ? se supără Klavdiuşa. Altfel cui să-l laşi ?

- Eşti o birocrată a vieţii, asta eşti ! Ascultă aici la mine formularea mea ! La ce-mi trebuie mie oraşul, dacă tot n-am familie şi nu mă dau nimănui ?! După ce-l iau, îl evacuez şi te chem cu o depeşă de oriunde-ai fi, în orice alt punct populat ! Deocamdată, tu pregăteşte-te de plecare, iar eu mă duc să fac inventarul oraşului...

Prokofie luă din sipet un formular al comrevului şi se duse să-şi inventarieze viitoarea avere.

În felul lui, soarele lucra sîrguincios pe cer, încălzea pămîntul, dar la Cevengur cu munca se cam lăsaseră pe tînjeală. Kirei stătea în tindă, pe o grămadă de fîn, lingă nevastă-sa Gruşa, şi picoteau amindoi.

- De ce nu contribui şi tu cu darul tău la comunism, tovarăşe ? îl întrebă Prokofie pe Kirei, cînd trecu pe acolo grăbindu-se cu inventarul.

Kirei se trezi, dar Gruşa coborî ruşinoasă pleoapele.

- Păi ce-mi mai trebuie mie comunism ? O am acum ca tovarăş pe Gruşa şi abia dovedesc să muncesc pentru ea. Am acum atîta cheltuială de viaţă că şi de mîncare abia fac rost...

După ce plecă Prokofie, Kirei se cuibări lîngă Gruşa şi o adulmecă din toate părţile. În orice clipă Kirei putea acum fi fericit lîngă Gruşa, o putea primi întreagă în adîncul lui, pentru a se bucura apoi în tihnă de liniştea şi sensul vieţii. Nici unuia dintre ei nu-i părea cîtuşi de puţin rău pentru ceea ce, fără încetare, îşi dăruiau unul altuia. Dimpotrivă, pe el îl preocupa acum fără întrerupere grija că nu-i dă Gruşei destulă hrană şi că echipamentul ei se reduce doar la o singură rochie. Nu-şi mai dădea sieşi prea mare importanţă, fiindcă tot ce avea în el mai ascuns şi mai duios aparţinea acum Gruşei. Ieşind în stepă după hrană, Kirei observa că cerul deasupra lui devenise mai palid

decît odinioară, că păsările rare ţipă mai ascuţit, şi el nu poate scăpa cu nici un preţ de moliciunea care îi cuprinsese sufletul. După ce aduna poame şi spice, Kirei se întorcea vlăguit la Gruşa, hotărît ca în continuare să nu facă altceva decît să se gîndească la ea, şi numai ea să fie comunismul lui, şi astfel să se simtă calm, fericit. Dar nepăsătoarea odihnă trecea şi Kirei era tot nefericit, în absurditatea unei vieţi lipsite de dragoste : lumea înflorea din nou împrejurul lui — cerul se prefăcea într-o linişte albastră, văzduhul devenea sonor, păsările îşi cîntau deasupra stepei propria lor dispariţie şi toate acestea i se păreau lui Kirei mai presus de viaţa lui, iar după ce se iubea cu Gruşa, lumea întreagă era pentru el din nou ceţoasă şi jalnică, şi Kirei înceta s-o mai invidieze. Alții, mult mai tineri, îşi recunoşteau în femei mamele şi doar se încălzeau la sînul lor căci aerul din Cevengur se răcea, era toamnă. Şi această existenţă lîngă mamele lor le ajungea, nici unul dintre ei nu se mai consacra cu trup şi suflet tovarăşilor din jur : nimeni nu mai meşterea pentru nimeni nici un dar. Serile, alţii conduceau femeile prin locurile depărtate de pe rîu şi acolo le spălau, pentru că femeile erau atît de slabe încît se ruşinau să se ducă la baia comunală, care, de altfel, exista în Cevengur şi ar fi putut fi din nou făcută să funcţioneze.

Prokofie trecu în revistă întreaga populaţie prezentă şi făcu liste cu toate obiectele neînsufleţite din oraş. În cele din urmă, el ajunse şi la fierărie, unde lucrau Gopner și Dvanov, şi o trecu în inventar sub privirile lor. Din depărtare se apropie Kopionkin. Ducea un buştean pe umeri. La capătul celălalt buşteanul era susţinut de Serbinov, care, neîndemînatec ca orice intelectual, purta doar o optime din greutate.

- Dă-te la o parte ! îi spuse Kopionkin lui Prokofie care stătea la intrarea fierăriei. Oamenii cară greutăţi, iar tu ţii în mînă o hîrtie.

Prokofie eliberă drumul, dar înscrise buşteanul în inventar şi plecă mulţumit.

Kopionkin aruncă buşteanul şi se aşează să răsufle.

- Saş ,cînd o să aibă şi Proşka ăsta un necaz care să-l facă

să mai stea locului şi să plîngă ?

Dvanov se uită la Kopionkin cu ochii înseninaţi de oboseală şi curiozitate.

- Dacă ar avea vreunul, oare nu l-ai ocroti tu atunci? Că doar nimeni nu l-a chemat la sine şi de aia a şi uitat să mai aibă nevoie de oameni, şi s-a pus pe strîns avere, în loc să strîngă tovarăşi.

Kopionkin căzu pe gînduri; el văzuse în timpul luptelor din stepă cum plîngea un om de prisos. Omul acela şedea pe o piatră, în faţă îl bătea vîntul de toamnă şi nici măcar căruţele Armatei Roşii nu-l luau din drum, pentru că omul acela îşi pierduse toate actele, şi mai avea şi o rană în pîntece, şi plîngea fără să ştie nimeni de ce, ori fiindcă îl părăseau, ori fiindcă pîntecele îi fusese sfîrtecat, în timp ce capul i să păstrase întreg.

- L-aş ocroti, Saş, în faţa unui om amărît nu mă pot stăpîni. L-aş lua cu mine pe cal şi l-aş duce departe...

- Înseamnă că nu trebuie să-i vrei răul, fiindcă pe urmă te-apucă mila de duşmanul tău !

- Nici asta, Saş, n-am s-o fac, spuse Kopionkin. Să se afle el în mijlocul comunismului, că va trece pe urmă singur în contingentul uman.

Seara porni în stepă o ploaie care se opri chiar la marginea Cevengurului, oraşul rămase uscat. Cepurnîi nu se miră de fenomenul acesta ; el ştia că natura aflase de mult de comunismul din oraş şi că nu s-ar apuca să-l ude la vreme neprielnică. Totuşi un grup întreg dintre *alţii,* împreună cu Cepurnîi şi Piusea, se duseseră în stepă să vadă locul ud, pentru a se convinge. Kopionkin, în schimb, avea încredere în ploaie şi nu se duse nicăieri, odihnindu-se cu Dvano vlîngă un gard din apropierea fierăriei. Kopionkin nu cunoştea bine foloasele conversaţiei, şi acum ii explica lui Dvanov că aerul şi apa sînt lucruri ieftine, dar necesare; acelaşi lucru poate fi spus despre pietre, şi ele pot folosi la cîte ceva. Prin vorbele sale Kopionkin nu exprima un sens ci doar simpatia pentru Dvanov, în pauzele tăcute îl apuca tristeţea :

- Tovarăşe Kopionkin, întrebă Dvanov, ce ţi-e ţie mai drag

— Cevengurul sau Roza Luxemburg ?

- Roza, tovarăşe Dvanov, răspunse Kopionkin speriat. Era în ea mai mult comunism decît este la Cevengur, din cauza asta a şi omorît-o burghezia, iar oraşul e intreg, deşi primprejurul lui bîntuie stihia...

Dvanov nu avea altă dragoste în afară de Cevengur, şi se temea să nu o irosească. El exista numai prin oamenii obişnuiţi — Kopionkin. Gopner, Paşinţev, *alţii*, dar era într-o alarmă permanentă că într-o bună zi aceştia vor dispare sau vor muri treptat. Dvanov se aplecă, smulse un fir de iarbă şi privi făptura lui firavă : cînd nimeni nu va mai rămîne în locurile acelea, măcar el va putea fi ocrotit.

Kopionkin se ridică în întâmpinarea unui om care venea alergînd din stepă. Era Cepurnîi, se avînta în tăcere, fără să se oprească, spre mijlocul oraşului. Kopionkin îl înhăţă de manta şi i-o reteză :

- Ce te grăbeşti aşa, s-a dat alarma ?

- Cazacii ! Cadeţii călare ! Tovarăşe Kopionkin, du-te la luptă, te rog, eu alerg să-mi iau puşca. — Saş, tu stai în fierărie, spuse Kopionkin. Îi dau gata eu singur, numai tu nu ieşi de aici, termin imediat.

Patru dintre *alţii* care se duseseră cu Cepurnîi în stepă se întorceau alergînd, iar Piusea se culcase de unul singur în poziţie de tragere — împuşcătura lui răsună însoţită de o flacără în liniştea care se întuneca. La auzul împuşcăturii Dvanov alergă cu revolverul în mînă ; după scurtă vreme îl ajunse din urmă Kopionkin călare pe Forţa Proletară grăbind cu pasul ei greoi, iar în urma primilor combatanţi, la marginea Cevengurului, se ivea compactă forţa armată a *altora* şi a bolşevicilor — cine n-avea o armă, venea cu cîte un ţăruş sau vătrai, iar femeile veniseră şi ele. Serbinov alerga în spatele lui Iakov Titîci eu browningul său de damă şi căuta pe cine să împuşte. Cepurnîi ieşi călare pe calul ce-l adusese pe Prokofie, Prokofie însuşi fugea în urma lui şi-l sfătuia pe Cepurnîi ca mai întîi să organizeze un comandament şi să desemneze un comandant, căci altfel vor fi distruşi.

Cepurnîi slobozi din galop întreaga încărcătură şi se strădui să-l ajungă din urmă pe Kopionkin, dar nu reuşi. Kopionkin călare sărise peste Piusea, care stătea culcat. El nu se pregătea să tragă în inamic, scoase sabia, pentru a lovi duşmanul din apropiere.

Duşmanii veneau pe vechiul drum. Ei îşi ţineau puştile în cumpănă, nu se grăbeau să tragă, îşi minau caii înainte. Aveau comandant şi mergeau în formaţie de luptă, erau calmi şi fără teamă în faţa primelor împuşcături din Cevengur. Dvanov le înţelese avantajul şi, spijinindu-şi picioarele într-un şanţ , îl doborî cu un al patrulea glonte din naganul său pe comandantul detaşamentului. Dar duşmanul nu se dezorientă nici acum, el îşi culese comandantul din mers şi trecu la trap. În această calmă ofensivă se simţea siguranţa victoriei, dar şi în cevengurani sălăşluia furia vieţii care se apără. În afară de asta, de partea Cevengurului era comunismul. Acest lutru îl ştia perfect Cepurnîi, care, oprindu-şi calul, ridică puşca şi doborî, la pămîni trei călăreţi din detaşamentul duşman. Iar Piusea trăgînd din iarbă reuşise să schilodească picioarele a doi cai, care, căzuţi în spatele detaşamentului, încercau să se tîrască pe burtă, răscolind praful cu boturile. Pe lîngă Dvanov trecu, în zale şi coif cu vizieră, Paşinţev ; el întinse mîna dreaptă în care ţinea carcasa unei bombe artizanale, străduindu-se să intimideze inamicul mimînd spaima exploziei, întrucît bomba era goală, iar altă armă Paşinţev nu mai avea.

Detaşamentul inamic se opri ca un singur om, brusc. Soldaţii necunoscuți ridicară la o comandă neauzită armele, ţintind în cei din Cevengur, bolşevici şi *alţii* care se apropiau şi, fără să tragă, continuară apoi să se îndrepte spre oraş.

Lumina serii nu se clintea deasupra oamenilor, noaptea întîrzia. Duşmanul tropăia ca un robot pe pămîntul înţelenit, el bara calea spre stepa deschisă, drumul spre viitoarele ţări ale lumii şi ieşirea din Cevengur. Paşinţev îi strigă burgheziei să se predea şi învîrti ceva la bomba goală. Din nou în detaşamentul care înainta se dădu pe neauzite o comandă — lumini se aprinseră şi se stinseră în gura ţevilor, şapte dintre *alţii* şi

Paşinţev fură cosiţi din picioare ; patru cevengurani, în ciuda rănilor adînci, se ridicară cu mîinile goale să ucidă vrăjmaşul.

Kopionkin întîmpină detaşamentul inamic. Forţa Proletară se ridică pe două picioare cu pieptul înainte, banda trebuia trecută prin sabie şi zdrobită sub copitele calului. Forţa Proletară izbi crupa unui cal cu copitele, animalul căzu cu coastele rupte, iar Kopionkin îşi flutură sabia în vînt, silindu-se să-l taie pe cavalerist din elan înainte de-ai fi putut vedea chipul. Sabia zăngăni în şaua soldatului străin şi mîna lui Kopionkin o simţi încinsă. Atunci el prinse cu mîna stingă capul tînăr şi roşcat al cavaleristului, îl eliberă o clipă pentru a-şi lua avînt şi cu aceeaşi mînă îl păli pe duşman în creştet zvîrlindu-l la pămînt. O sabie străină îl orbi pe Kopionkin ; neştiind ce să facă, el o prinse într-o mînă, iar cu cealaltă reteză braţul agresorului cu tot cu sabie şi le aruncă pe amîndouă. În acel moment Kopionkin îl văzu pe Gopner care în îngrămădeală, oameni şi cai, se bătea cu naganul, ţinîndu-l de gura ţevii. Din cauza încordării sau din cauza rănilor, pielea de pe pomeţii obrajilor foarte slabi şi din jurul urechilor plesnise, şi sîngele ţîşnea în valuri. Gopner încerca să şi-l şteargă pentru ca să nu-l gîdile la ceafă şi să nu-l stînjenească în încăierare. Kopionkin îl lovi cu piciorul în burtă pe călăreţul din dreapta lui, cel care-l împiedica să se apropie de Gopner şi numaidecît îşi struni calul, altfel l-ar fi strivit pe Gopner, oricum ciopîrţit,

Kopionkin se smulse din încercuirea străinilor, dar de pe latura cealaltă inamicul îi ieşi pe neaşteptate în cale. Cepurnîi se avîntă pe calul său rebegit printre rîndurile cavaleriştilor care ţinteau în el, încercînd să-i ucidă cu patul puştii golite de gloanţe. Lovind furios cu arma neîncărcată, Cepurnîi nu-şi nimeri adversarul, fu smuls din şa şi nimeri printre picioarele cailor. Folosindu-se de o scurtă clipă de răgaz, Kopionkin îşi supse palma stingă însîngerată, cu care apucase tăişul săbiei, şi apoi se repezi să-i omoare pe toţi. El străbătu neatins şi fără că se gîndească la ceva întreg detaşamentul inamic şi în nechezatul Forţei Proletare se întoarse pentru ca de data asta să-i ţină pe toţi minte, altfel lupta nu i-ar fi adus nici o mîngîiere şi în biruinţă

nu l-ar fi înviorat sentimentul că munceşte pentru moartea duşmanilor. Cinci cavalerişti se desprinseră din formaţie şi încercară să-i căsăpească pe *alţii,* ei se dovedeau însă capabili să se lupte şi să se apere cu tenacitate, nu erau la primul duşman care să le fi ameninţat viaţa. Aruncau cărămizi în ostaşi şi aprinseseră, la marginea oraşului ruguri de paie, din care luau cu mîinile jarul mărunt şi-l zvîrleau în boturile cailor sprinteni de cavalerie. Iakov Titîci aruncă un tăciune aprins în fundul unui cal, tăciunele sfîrîi pe pielea asudată sub coadă şi, nechezînd, iapa nervoasă îl duse în galop pe călăreţ la vreo două verste de Cevengur.

- Tu de ce arunci cărbuni aprinşi ? îl întrebă un alt ostaş care se apropie călare. Vezi că acuşi te omor !

- Omoară-mă, îi spuse Iakov Titîci. Corp la corp nu sînteţi de biruit, iar săbii n-avem...

- Hai să te fac praf, să n-apuci să bagi de seamă moartea.

- Fă-mă. Atâţia oameni au murit pînă acum, şi nimeni nu-i mai ţine socoteală morţii

Călăreţul se depărtă, îşi luă avînt şi-l spintecă pe Iakov Titîci de-a-n picioarele. Serbinov alerga de colo-colo cu ultimul glonte pe care îl păstra pentru sine şi, tot oprindu-se, controla cu teamă mecanismul revolverului

- I-am spus că i-o fac şi l-am spintecat, i se adresă lui Serbinov cavaleristul. Să nu fi aruncat cu tăciuni.

Cavaleristul nu se grăbea în luptă. Căuta din ochi vinovaţii care ar mai trebui omoriţi. Serbinov îşi îndreptă revolverul spre el.

- Ce te-a apucat ? nu-i veni soldatului să creadă Că doar eu nu mă ating de tine !

Serbinov gîndi că soldatul nu minte şi coborî revolverul. Dar cavaleristul îşi întoarse calul şi se repezi în Serbinov. Simon căzu lovit în burtă de copite şi simţi cum inima i se duce departe şi cum încearcă ea de-acolo să se întoarcă din nou la viaţă. Serbinov îşi urmărea inima şi nu-i dorea cu tot dinadinsul succes, era de-ajuns că Sonia Alexandrovna rămînea în viaţă, ca să păstreze ea în sine urma trupului lui şi astfel să-şi poată el

continua existenţa. Fără vreun efort, aplecîndu-se, soldatul îi spintecă pîntecele cu sabia, dar nu curse sînge şi nici măruntaiele nu ieşiră la iveală.

- Singur te-ai băgat, spuse cavaleristul. Dacă nu începeai tu primul, erai acuma viu.

Dvanov alerga cu două nagane, pe al doilea îl luase de la comandantul ucis. Gata să-l ajungă din urmă, trei călăreţi fură interceptaţi de Kirei şi Jeev.

- Încotro ? îl opri pe Dvanov soldatul care-l omorîse pe Serbinov.

Fără să-i răspundă,Dvano vîl prăvăli de pe cal dintr-amîndouă naganele şi se avîntă să-i vină în ajutor lui Kopionkin, care-şi dădea pe undeva sfîrşitul. Împrejur era linişte, bătălia se mutase în mijlocul Cevengurului şi acolo tropăiau acum copitele cailor.

- Gruşa ! chemă Kirei în liniştea ce se lăsase peste cîmp. Zăcea cu pieptul spintecat şi viaţa abia mai pilpîia în el.

- Ce-i cu tine ? alergă Dvanov spre el. Kirei nu mai putea vorbi. Atunci, adio, se aplecă spre el Alexandr. Haide să ne sărutăm, o să fie mai uşor.

Kirei îşi deschise în aşteptare gura, iar Dvanov îşi lipi buzele de ea.

- Gruşa mai trăieşte, sau nu ? fu în stare Kirei să rostească.

- A murit, îi spuse Dvanov ca să-l liniştească.

- Şi eu o să mor acum, mi se face urît, reuşi să mai spună Kirei, şi muri cu ochii deschişi, îngheţaţi.

- Nu mai ai la ce te uita, şopti Alexandr. Îi închise pleoapele şi îl mîngiie pe capul infierbintat. Rămîi cu bine.

Kopionkin reuşise să scape din Cevengur, plin de sânge şi fără sabie, dar viu. După el goneau patru cavalerişti pe nişte cai istoviţi. Doi îşi opriră caii şi traseră în Kopionkin cu puştile. Kopionkin îşi întoarse Forţa Proletară şi se repezi, dezarmat, spre duşmani, dorind să se bată corp la corp.Dvanov observase drumul lui spre moarte şi, sprijinindu-se într-un genunchi, începu să tragă în cavalerişti pe rînd cu amîndouă pistoalele. Kopionkin se repezi la cavalerştii atârnaţi de scările şeilor ; doi dintre

soldaţi căzură, iar pe ceilalţi doi, care nu mai apucaseră să-şi elibereze picioarele din scări, îi duseră în stepă caii răniţi, tîrînd cadavrele sub ei.

- Eşti viu, Saş ? întrebă Kopionkin. În oraş e armată străină şi toţi oamenii au murit... Ia stai ! Ceva mă doare...

Kopionkin îşi sprijini capul de coada Forţei Proletare.

- Coboară-mă, Saş, vreau să stau întins.

Dvanov îl ajută. Sîngele primelor răni se uscase pe mantaua ruptă şi tăiată a lui Kopionkin, iar cel proaspăt şi cald nu apucase încă să pătrundă în ţesătură.

Kopionkin se lăsă pe spate.

- Întoarce-te, Saş, vezi şi tu că mă sfîrşesc...

Dvanov se întoarse cu spatele.

- Să nu te mai uiţi la mine, mi-e ruşine să fiu lîngă tine un cadavru... Am zăbovit la Cevengur şi uite că mor acuma, iar Roza se va chinui singură-n pămînt...

Pe neaşteptate, Kopionkin se ridică în şezut şi mai bubui încă o dată cu glas de luptă :

- Doar sîntem aşteptaţi, tovarăşe Dvanov! şi căzu mort, răsucit cu faţa la pămînt, trupul însă în întregime fierbinte.

Forţa Proletară il ridică apucîndu-l de manta şi îl duse la locul lui îndrăgit, în stepa liberă şi acum uitată.Dvanov merse în urma calului, pînă ce mantaua celuilalt se rupse, şi Kopionkin rămase pe jumătate gol, acoperit mai degrabă de răni, decît acoperit de veşminte. Pentru a împărţi cu tovarăşul său de drum ultima avuţie a acestuia şi a-l izbăvi de duhoarea morţii, calul amuşină hoitul şi începu să-i lingă lacom sîngele şi jilăveala din crăpăturile rănilor.Dvanov încălecă Forţa Proletară şi porni la pas în noaptea deschisă a stepei. El merse aşa pînă dimineaţa, fără să zorească animalul; din cînd în cînd, Forţa Proletară se oprea, îşi arunca privirile înapoi şi asculta, dar Kopionkin tăcea în bezna rămasă în urmă şi calul o lua neîndemnat înainte.

La lumina zilei, Dvanov recunoscu vechiul drum pe care îl văzuse in copilărie, şi începu să mîne Forţa Proletară de-a lungul lui. Drumul acela trecea printr-un sat şi apoi ocolea la distanţă de o verstă lacul Mutievo.Dvanov străbătu în pasul calului locul său

de baştină. Izbele şi curţile se înnoiseră, din hornurile cuptoarelor ieşea fum, era vremea nămiezii şi buruienile fuseseră de mult smulse de pe acoperişurile acoperite cu pămînt. Paznicul bisericii trăgea clopotul, anunţa orele, şi Dvano vîşi asculta parcă propria copilărie. El opri calul lîngă cumpăna fîntînii. Pe prispa căsuţei din apropiere şedea un moşneag cocoşat — Piotr Feodorovici Kondaev. El nu-l recunoscu pe Dvanov, iar Alexandr nu-l ajută să-şi amintească. Bătrînul prindea muşte pe pămîntul blînd încălzit de soare şi, mulţumit de viaţă, le strivea satisfăcut, nemaigîndindu-se la călăreţul străin.

Fără părere de rău ,Dvanov îşi părăsi pe dată locul de baştină. Cîmpia se întindea supusă, tristeţe de ierburi ,veştede, lan pe care nimeni nu-l seceră, cerul închis din toate părţile făcea pămîntul să pară pustiu.

Apele lacului Mutievo se clătinau încet, neliniştite de vîntul amiezii, amuţit acum în depărtări. Dvanov se apropie de malul apei. Aici se scăldase şi din apa asta se hrănise el în copilărie. În adîncurile ei îşi găsise liniştea tatăl lui, iar acum ultimul şi cel mai drag tovarăş al lui Dvanov. Avea să-i ducă dorul multe singuratice zeci de ani în strînsoarea pămîntului. Forţa Proletară îşi plecă botul şi lovi cu piciorul : ceva, acolo jos, o neliniştea. Dvanov se uită şi văzu o undiţă tîrîtă de piciorul calului spre malul abrupt, în cîrligul undiţei atîrna agăţat scheletul rupt şi uscat al unui peşte mărunt, şi Dvanov îşi recunoscu propria undiţă, uitată aici în copilărie. El îmbrăţişă cu privirea lacul nemişcat, amuţit, şi deveni atent — tatăl său era încă acolo — oasele lui, urma vie a trupului, cămaşa putredă îmbibată de sudoare, patria vieţii şi prieteniei lui. Acolo era şi locul lui Alexandr, strîmt şi de neînlocuit, veşnica reîntoarcere spre sîngele prietenos care cîndva fusese împărtăşit fiului de către tatăl său. Dvanov sili animalul să intre în apă pînă la grumaz şi fără să-şi ia rămas bun, se lăsă în apă din şa, pe calea urmată cîndva de tatăl lui, din curiozitate pentru moarte. Dvanov se ruşina acum faţă de trupul slab, uitat, rămăşiţă istovită în mormînt, fiindcă Alexandr era de fapt unul şi acelaşi cu urma nedispărută şi caldă încă a existenţei tatălui.

Forţa Proletară auzi foşnetul ierburilor sub apă şi spre nările ei se ridică plutind mîlul fumuriu de pe fundul lacului, dar calul dădu la o parte cu botul spuma tulbure şi sorbi din lacul o clipă limpezit, ieşi apoi pe mal şi cu pas măsurat se îndreptă spre casă, la Cevengur.

Ajunse acolo a treia zi după plecarea lui Dvanov. Zăbovise îndelung într-o vîlcea din stepă, dormise pe săturate şi rătăcise drumul. Bătuse locurile nearate pînă cînd auzise glasul lui Karciuk, în drum şi el, alături de un bătrîn călător, spre Cevengur. Bătrînul era Zahar Pavlovici, care, nemaiavînd răbdare să-l aştepte pe Dvanov, venise să-l ia acasă. La Cevengur Karciuk şi Zahar Pavlovici nu găsiră pe nimeni, oraşul era pustiu şi trist, în apropierea casei de cărămidă stătea Proşka şi plîngea singur, în mijlocul averii pe care, în sfîrşit, o dobîndise.

- De ce plîngi, dar nimănui nu i te plîngi tu, Proş ? întrebă Zahar Pavlovici. Îţi dau o rublă, du-te şi-l adă pe Saşa.

- Ţi-l aduc de pomană, făgădui Prokofie, şi plecă în căutarea lui Dvanov.

1926 (1927) — 1929 (1938)

Lector : ANA BARBU
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU
Apărut 1990. Bun de tipar 17. X. 1990
Format 16/ 54x84. Coli topo 30.
Comanda nnr. 256
Combinatul poligrafic București
Piața Presei Libere, nr. 1 , București
România

Platonov. Un vizionar sarcastic.
Milos ca un sfînt,
Crud ca un copil fără griji,.
Suferința lui e de natură dostoievskiană.
Cevengur : o lume pe care Platonov o
construiește din iubire și tocmai de
aceea o condamnă la moarte.

Platonov. Un vizionar sarcastic. Milos ca un sfînt,
crud ca un copil fără griji.
Suferința lui e de natură dostoievskiană.
Cevengur : o lume pe care Platonov o construiește din iubire și tocmai de aceea o condamnă la moarte.

ISBN 973-23-0290-9